

34

KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI

1. CİLT

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

34.
KAZI
SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

28 MAYIS - 1 HAZİRAN 2012
ÇORUM

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı

Kùltür Varlıkları ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù Yayın No:159-1

YAYINA HAZIRLAYAN

Dr.Haydar DÖNMEZ

28.05.2012 - 01.06.2012 tarihlerinde gerçekleştirilen 34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Hitit Üniversitesi ile orum Valiliği'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Sempozyum bildiri kitapları ise Hitit Üniversitesi'nin katkılarıyla basılmıştır.

ISSN:1017-7655

Kapak Fotoğrafı: Sait BAŞARAN

“Enez (Ainos) 2011 Yılı Arkeoloji Kazısı”

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Klâsik Filolog Dr. Haydar DÖNMEZ tarafından denetlenmiştir. Yayınlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Pegasus Gørsel İletifim Hizmetleri

ÇORUM-2013

İÇİNDEKİLER

Işın YALÇINKAYA, Harun TAŞKIRAN, Metin KARTAL, Kadriye ÖZÇELİK, M. Beray KÖSEM, Gizem KARTAL 2011 Yılı Karain Mağarası Kazıları	5
Harun TAŞKIRAN, M. Beray KÖSEM, Kadriye ÖZÇELİK, İ. Deniz YAMAN 2011 Yılı Suluin Mağarası Kazısı	23
Ersin GÜLEÇ, İsmail ÖZER, Mehmet SAĞIR, İsmail BAYKARA, Serkan ŞAHİN, Ahmet Cem ERKMAN 2011 Yılı Uçağzılı Mağarası Kazısı	39
Ayla SEVİM EROL, Ayhan YİĞİT, Serpil ÖZDEMİR, Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU, Alper Yener YAVUZ 2011 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı	49
Marion BENZ, Aytaç COŞKUN, Corinna RÖSSNER, Katleen DECKERS, Simone RIEHL, Kurt W. ALT, Vecihi ÖZKAYA Firs Evidence of an Epipaleolithic Hunter-Fisher-Gatherer Settlement at Körtik Tepe	65
Klaus SCHMIDT Göbekli Tepe Kazısı 2011 Yılı Raporu	79
Ian Hodder, Serap ÖZDÖL 2011 Çatalhöyük Kazıları	91
S. GÜLÇUR, P. ÇAYLI, I. DEMİRTAŞ Güvercinkayası 2011 Kazısı Ön Rapor	101
Zafer DERİN, Tayfun CAYMAZ İzmir-Yeşilova Höyüğü 2011 Yılı Çalışmaları	119
Özlem ÇEVİK Ulucak Höyük 2009-2011 Yılı Kazı Çalışmaları	143
Rana ÖZBAL, Fokke GERRITSEN 2011 Yılı Barcın Höyük Kazıları	159
Halime HÜRYILMAZ Gökçeada-Yenibademli Höyük 2011 Yılı Kazıları	169
Burçin ERDOĞU, Nejat YÜCEL Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Kazısı 2011 Yılı Çalışmaları	187
Turan EFE, Erkan FİDAN, Deniz SARI, Murat TÜRKTEKİ Küllüoba 2011 Yılı Kazı Çalışmaları	195
A. Nejat BİLGİN, Gökhan COŞKUN, Zeynep BİLGİN, Nazan ÜNAN, Sevcan SİLEK, Semra ÇIRAKOĞLU, F. Çağım ÖZCAN, Asuman KURU, Zerrin KUZU Seyitömer Höyük 2011 Yılı Kazısı	201
Eşref ABAY, Fulya DEDEOĞLU Beycesultan 2011 Yılı Kazı Çalışmaları Raporu	217

Elif GENÇ Kuriki Höyük 2011 Yılı Kazısı	229
Timothy MATNEY, John MACGINNIS, Dirk WICKE, Kemalettin KÖROĞLU Fourteenth Preliminary Report On Excavations at Ziyaret Tepe (Diyarbakır Province), 2011 Season	241
Nicola LANERİ Hirbemerdon Tepe Arkeoloji Projesi	253
Haluk SAĞLAMTİMUR, Ali OZAN Siirt-Başur Höyük 2011 Yılı Çalışmaları	261
Aliye ÖZTAN, Benjamin S. ARBUCKLE 2011 Yılı Acemhöyük Kazıları ve Sonuçları	275
Andreas SCHACHNER 2011 Yılı Boğazköy-Hattuşa Kazıları ve Restorasyon Çalışmaları	295
Masako OMURA Yassihöyük Kazıları 2011	313
Engin ÖZGEN, Atilla ENGİN, Bora UYSAL, H. Kübra ENSERT, Filiz AY ŞAFAK, Aydoğan BOZKURT Oylum Höyük, 2011	323
K. Aslıhan YENER, Murat AKAR 2011 Yılı Açıana Höyük, Antik Alalakh Kenti Kazı Çalışmaları	335
Nicolò MARCHETTI The 2011 Joint Turco-Italian Excavations at Karkemish	349
A. Tuba ÖKSE, Ahmet GÖRMÜŞ, Tatsundo KOIZUMI, Deniz YAŞİN MEIER, Nevin SOYUKAYA İlsu Barajı-Salat Tepe 2011 Kazısı	365
Sevinç GÜNEL Çine-Tepecik 2011 Yılı Kazıları	377
Lorenzo D'ALFONSO Excavations at Kınık Höyük: A Preliminary Report on the First Camping (Aug.-Oct. 2011)	387
Kimiyoshi MATSUMURA Büklükale Kazısı 2011	399
Mirko NOVÁK, Ekin KOZAL Sirkeli Höyük 2011 Yılı Çalışmaları	413

2011 YILI KARAIN MAĞARASI KAZILARI

Işın YALÇINKAYA*
Harun TAŞKIRAN
Metin KARTAL
Kadriye ÖZÇELİK
M.Beray KÖSEM
Gizem KARTAL

Giriş

2011 yılı Karain Mağarası Kazıları, 31.07.2011 tarihinde başlamış ve 06.09.2011 tarihinde sona ermiştir¹. Kazı çalışmaları, E ve B olmak üzere 2 ayrı gözde gerçekleştirilmiş olup, kazılar sonucunda E Gözü'nde Pleistosene ait seviyelerden Alt Paleolitik, B Gözü'nde ise Holosene ait seviyelerden Geç Neolitik, Kalkolitik, İlk Tunç Çağı ve Roma Dönemine ait buluntular gün ışığına çıkarılmıştır.

I. "E" Gözü Kazısı

Karain Mağarası E Gözü kazıları, 2011 yılı kazı sezonunda, 4 plan karede (Çizim: 1) ve 4 farklı jeolojik seviyede gerçekleştirilmiştir. Toplamda 48 arkeolojik seviyenin kaldırıldığı E Gözü kazılarına, Ana Dolgu'nun güney profilinde yer alan I 16 plan karesinden başlanmış ve dönüşümlü olarak I 14, I 15 ve I 17 plan karelerinin kazılmasıyla

*Prof.Dr.Işın YALÇINKAYA, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Prof.Dr.Harun TAŞKIRAN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Doç.Dr. Metin KARTAL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Yrd.Doç.Dr.Kadriye ÖZÇELİK, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE .

Uz.Dr.M.Beray KÖSEM, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Gizem KARTAL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

¹ Yazarların dışında, kazılarımıza; Arş. Gör. Yavuz Aydın (A.Ü. D.T.C.F. Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı); Arş. Gör. İrfan Deniz Yaman (Aksaray Üniversitesi), Arş. Gör. Eşref Erbil (Mardin-Artuklu Üniversitesi), Arş. Gör. Murat Karakoç (Karaman-Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi), Arkeolog Buket Babataş (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi), Arkeolog Güngör Özçelik, Arkeolog Onur Dinç, Arkeolog Güray Can Aytekin ve Arkeolog Marion Prevost ile lisans öğrencilerimiz; Savaş Akkaş, Engin Koray Sarıoğlu, Canberk Kan, Cansu Tufan, Murat Özturan, Rüya Sert, Kardelen Aldal, Simge Karasakal, Orhan Beyhan, Kadir Yalçın, Filiz Koyuncu, Anıl Demircioğlu, Ezgi Başak, Sultan Aktaş [STJ], Gözde Levent [STJ], Merve Özçakır, Seda Kurum, Cem Sarıhan, Michael Deniz Yılmaz, Ecem Çağlayan ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Karadeniz Ereğli Müzesi Müdürlüğü elemanı Arkeolog Seda Başar katılmıştır. Adı geçen tüm heyet üyeleri ve öğrenciler ile Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisine özverili çalışmalarından ötürü teşekkürlerimizi bir borç biliyoruz. Ayrıca kazılarımıza izin veren ve maddi olarak destekleyen Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile maddi desteklerini sürdürmekte olan Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na teşekkür ediyoruz.

devam edilmiştir. İlgili plan karelere ait arkeolojik ve jeolojik seviyeler ile bunların başlangıç ve bitiş kotları Tablo 1’de görülmektedir (Tablo 1).

KARAİN E 2011 KAZILAN PLAN KARELER				
PLAN KARE	Arkeolojik Seviye	Jeolojik Seviye	Başlangıç Kotu (m.)	Bitiş Kotu (m.)
I 14	81-89*	V.1.2-V.3-VI	-13.20	-14.10
I 15	81-89*	V.1.2-V.3-VI	-13.20	-14.30
I 16	74-89*	V.1.2-V.2-V.3-VI	-12.50	-14.10
I 17	74-89*	V.1.2-V.2-V.3-VI	-12.50	-14.10

Tablo 1: * İlgili plan karede inilen en son arkeolojik seviye

Tabloda belirtilen jeolojik seviyeler; V.1.2, V.2, V.3 ve VI diye adlandırdığımız birimlerdir (Çizim: 2). I 14 ve I 15 plan kareleri bağlamında 81. arkeolojik seviyeden başlayan kazılar 89. arkeolojik seviyenin tabanında son bulmuştur. I 16 ve I 17 plan karelerinde ise 74. arkeolojik seviyeden itibaren başlamış olan kazılar 81. arkeolojik seviyenin tabanında son bulmuştur. Çalışmalar sırasında saptanmış olan jeolojik seviyelerden biri olan V.1.2 ünitesi açık kahverengi, ince kumlu, oldukça yumuşak ve çoğu zaman fırçayla kazılabilecek yapıdaki yumuşak sedimanları içermektedir.

Özellikle I 14, 15, 16 plan karelerinin V.1.2 seviyesi içerisinde de yaygın olarak bulunan V.2 ünitesi ise, kazılar esnasında gözlemlenen diğer bir sedimanter yapıyı temsil etmektedir. Mağaranın tavanından sızan kalsiyum karbonatlı suların etkisiyle çimentolaşmış olan sedimanların yapısı değişmiş ve böylece bu jeolojik seviye, neredeyse betonlaşmış bir yapıya dönüşmüştür. Bu nedenle de V.2 seviyesinin kazısı; mala ve fırça yerine çekiç, keski gibi daha etkin âletlerin yardımıyla gerçekleştirilebilmiştir.

V.3. jeolojik seviye, kendisinden önceki jeolojik oluşumlara göre oldukça farklı bir yapıdadır. Kimyasal etkilerden ötürü yapısı bozulmuş olan ve *fantom* olarak adlandırılan irili ufaklı kalkerler bu seviyenin bütününe egemendir. Muhtemelen aynı kimyasal etkiler, seviye genelinde sedimanların çoğu zaman siyahımsı bir renge dönüşmesine neden olmuştur. V.3. jeolojik seviye, V.2 kadar olmasa da, yer yer sert yapıdadır ve çoğu zaman kazısı çekiç ve keski yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu sertliğin nedeni, *konkresyonlu fantomların* yanı sıra jeolojik seviyenin çeşitli noktalarında aralıklarla gözlemlenen kalsit kuşaklarıdır (Çizim: 2).

2011 yılı kazılarında stratigrafik ünitenin en altında gözlemlenen kat VI. jeolojik seviyedir. Koyu kahverengi, oldukça ince taneli ve nemli sedimanlardan oluşan bu seviyenin, bazı noktalarda oldukça yumuşak bir yapıda olduğu gözlemlenirken bazı noktalarda ise sertleştiği gözlemlenmiştir. Özellikle I 16 ve I 17 plan karelerindeki yumuşak sedimanlar mala ile kazılabilir bir yapıdadır. I 15 - I 16 ayrımı ile I 14 ve I 15 plan karelerinin tamamında kendini gösteren görece daha sert yapıdaki sedimanlar ise, kimi zaman mala, kimi zaman çekiç ve keski yardımıyla kazılmıştır.

I 14 plan karesinde 2010 yılı çalışmalarında 81. arkeolojik seviyede son bulan kazılar² 2011 yılında söz konusu seviyeden itibaren devam etmiştir. Bu yıl, I 14 plan

² Yalçınkaya ve diğ., 2012: 374-375.

karesindeki kazı çalışmalarının başlangıcında, karenin kuzeybatı köşesinden güneybatı köşesine doğru ince bir oluk şeklinde ilerleyen V.1.2. jeolojik seviyenin kazısı gerçekleştirilmiştir. V.2. jeolojik seviye, stratigrafi içerisinde lokal bir oluşum olduğundan ötürü 2011 yılı kazılarında I 14 plan karesinde bu yapıyla karşılaşılmamıştır. Söz konusu plan kare açısından aynı arkeolojik seviye içerisinde bir çok kez V.1.2 ve V.3 bir arada saptanmıştır. I 14 plan karesindeki çalışmalar esnasında karşılaşılan en büyük zorluk, dolgu içerisindeki geniş boşluk ve oyuklardan ötürü meydana gelen kısmî göçüklerdir. Bu durum özellikle plan karenin güney kenarı boyunca meydana gelmiştir. Söz konusu göçükler VI. jeolojik seviyeye kadar devam etmiştir. I 14 plan karesinde, 86. arkeolojik seviyeden itibaren VI. jeolojik seviyeye ait sedimanlar kazılmaya başlanmıştır. 2011 yılı kazılarının son bulunduğu 89. arkeolojik seviyenin tabanına kadar bu jeolojik yapı devam etmiştir. 2010 yılı kazı çalışmalarında I 15 plan karesindeki çalışmalar, 80. arkeolojik seviyenin tabanında durdurulmuştu³. 2011 yılı kazı sezonunda söz konusu plan karede 81. arkeolojik seviyeden itibaren çalışmalara devam edilmiştir. Bu plan karede V.1.2. jeolojik seviye, yalnızca 81. arkeolojik seviyenin küçük bir kısmında gözlemlenmiştir.

2011 yılı çalışmalarında; I 15 plan karesinin genelinde V.3. ve VI. jeolojik seviyeler kazılmıştır. I 15 plan karesinin 84. arkeolojik seviyesinden itibaren, I 14 plan karesinde olduğu gibi, büyük oyuklardan kaynaklı göçüklerin varlığı saptanmıştır. Bu göçüklerin nedenlerinden biri de, V.3. seviyenin altında yer alan VI. jeolojik seviyedeki oldukça yumuşak olan sedimanların, özellikle dış etkilere açık olan kısımlarının, erozyon sonucunda akmasıyla oluşan geniş boşluklardır. Bu oyuklar, özellikle plan karenin güney kısmına doğru gelişim göstermiştir. I 15 plan karesinde, 89. arkeolojik seviyenin tabanı olan -14.10 m. kotunda 2011 yılı kazıları son bulmuştur.

I 16 plan karesindeki 2011 yılı kazısı, I 14 ve 15 plan karelerine göre daha yüksek kotlardan başlamıştır. 2010 yılı kazı sezonunda 73. arkeolojik seviyenin tabanı olan -12.50 m. kotunda bırakılan kazı çalışmaları, 2011 sezonunda kaldığı yerden devam etmiştir. Bu yılki kazı çalışmalarının başlangıç alanı olan I 16 plan karesinde kazı sezonu boyunca 4 farklı jeolojik seviye gözlemlenmiştir (V.1.2, V.2, V.3, VI). Söz konusu plan karede kazılan ilk seviye olan 74. arkeolojik seviye (-12.50 / -12.60) içerisinde V.1.2 ve V.2 sedimanları bir arada saptanmıştır. V.2 özellikle plan karenin güney kenarında gözlemlenen oldukça sert ve lokal bir oluşum gibi gözükmektedir. Bir sonraki arkeolojik seviye olan AH 75'de ise bu jeolojik seviyelere V.3 de katılmıştır. 80. arkeolojik seviyeye kadar devam eden bu görünüm sözü edilen seviyeden itibaren değişmiştir. 80. arkeolojik seviye daha homojen bir görünüm sergilemektedir. 83. arkeolojik seviyede plan karenin güneybatı köşesinde kısmî bir göçük bulunmaktaydı. VI. jeolojik seviyedeki sediman erozyonuna bağlı olarak ortaya çıkan bu göçük, 86. arkeolojik seviyeye kadar genişleyerek devam etmiştir. 86. arkeolojik seviyeden itibaren gözlemlenen VI. jeolojik seviye, 2011 yılı kazılarında inilen son seviye olan -14.10 m. kotuna kadar devam etmiştir.

2011 yılı kazı sezonunda, I 16 plan karesinde olduğu gibi I 17 plan karesinde de 74. arkeolojik seviyeden itibaren kazı çalışmalarına devam edilmiştir. 74. arkeolojik seviye, I 17 plan karesi bağlamında oldukça heterojen bir yapı sergilemiştir. Bu seviyede V.1.2, V.2 ve V.3 jeolojik seviyelerine ait sedimanlar bir arada saptanmıştır. V.1.2. ve V.3. seviyelere göre daha sert bir yapıda olan ve plan karenin güneydoğu köşesinde gözlemlenen V.2. seviye, alt kısmında dökülme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan daha yumuşak

³ Yalçınkaya ve diğ., 2012: 374.

sedimanların bulunmasından ötürü, bloklar halinde kaldırılmak zorunda kalmıştır. Bu çalışma esnasında plan karenin güneybatı köşesinde de bir oyuk ortaya çıkmıştır. 76. arkeolojik seviyeye denk gelen -12.70 m. kotundan itibaren V.3. jeolojik seviyede daha homojen bir yapı ortaya çıkmıştır. Ancak aşağı kotlara doğru inildikçe, V.3-VI sınırında, diğer plan karelerde de karşımıza çıkan ve çalışmaları oldukça zorlu bir hale getiren, büyük erozyon oyuklarıyla yeniden karşılaşılmıştır. Bu büyük oyuklardan dolayı kazılar esnasında zaman zaman istenmeyen göçmeler meydana gelmiştir. -13.80 m. kotundan itibaren 87. arkeolojik seviyede VI. jeolojik seviyenin sedimanları plan karenin geneline tamamen hâkim olmuştur. 89. arkeolojik seviyenin kazılmasının ardından 2011 yılı kazı çalışmaları -14.10 m. kotunda son bulmuştur.

E Gözü Arkeolojik Buluntuları

2011 kazı sezonu boyunca kazılan tüm plan karelerde Alt Paleolitik seviyelerde çalışılmıştır. En yoğun yontmataş buluntu örnekleri V.1.2, V.2 ve V.3 jeolojik seviyelerinden ele geçirilmiştir. VI. jeolojik seviye daha az sayıda yontmataş buluntu sunmuştur.

Ele geçirilmiş olan yontmataş endüstrinin çoğunluğunu, herhangi bir düzeltiye sahip olmayan, geniş topuklu ve kaba yongalar oluşturmaktadır (Çizim: 3: 3, 5, 6, 10). Bunların yanında daha az sayıda düzeltili parçalar ile çekirdekler (Çizim: 4; Çizim: 5: 1, 2, 6) ve yontma artıkları dikkat çekmektedir. Düzeltili parçalar içerisinde ise yoğunluğu, kenar kazıyıcılar (Çizim: 3: 2, 4, 8, 9; Çizim: 5: 3-5) ile düzeltili yongalar (Çizim: 3: 1, 7) oluşturmaktadır. Özellikle kalın taşmalıklar üzerine yapılmış basamak pulcuklu düzeltiye taşıyan kenar kazıyıcılar dikkat çekicidir. Ele geçirilmiş olan çekirdekler hazırlanmamış tiplere aittir.

Yontmataş endüstri içerisinde, kullanılan hammadde açısından radyolarit daha baskındır. Bunun yanında Karain çevresinde çok fazla rastlanmayan çakmaktaşı da endüstri üretiminde kullanılmış olan hammaddelerden bir tanesidir. Çok az sayıda olmakla birlikte kalker üzerine yapılmış örnekler de mevcuttur.

Bugüne kadar Karain E Gözü'nde yapılan kazılarda ele geçirilen buluntuların en önemlisi, iri memeli bir hayvanın kemik parçası üzerine yapılmış olan dişlemeli bir âlettir (Resim: 1). Bu buluntu, VI. jeolojik üniteye ele geçirilmiştir. V.1'in G.Ö. 400 bin yıllık bir yaşa sahip olduğunu bildiğimize göre, kemik üzerine işlenmiş olan bu dişlemeli âletin G.Ö. 400 bin yıldan daha eski olduğu kesindir. Bu durumda buluntuyu 500 bin ile 600 bin yılları arasına yerleştirmek olası görünmektedir. Yaşı ne olursa olsun bu buluntunun, Alt Paleolitik'e ait bugüne değin bilinen ilk ve dolayısıyla en eski kemik âlet olduğunu söyleyebileceğimiz durumdayız.

E Gözü Fauna Buluntuları

Kazılar sırasında yontmataş buluntu topluluğunun yanı sıra, çeşitli seviyelerde, genellikle çok kırıklı kemikler de ele geçirilmiştir. Makro memelilere ait büyük kemiklerin dışında mikro fauna kalıntıları da bu yılki kazılarda tespit edilmiştir. Bulunan bu kemiklerin türleri, hâlen devam etmekte olan zooarkeolojik çalışmalar sonucunda belirlenebilecektir. Daha önceki yıllarda, Karain Mağarası E Gözü faunasına ilişkin olarak yapılan ve birçok türün varlığını ortaya koyan çalışma ise, yeni yapılacak çalışmalar için önemli bir referans niteliğindedir⁴.

⁴ Yalçınkaya ve diğ., 2010: 44.

II. "B" Gözü Kazısı

Karain Mağarası B Gözü kazıları, 2011 yılı kazı sezonunda G 10, G11, H 9, H 10, H 11, H 12, H 13, H 14, I 9, I 10, I 11, I 12, I 13, I 14, J 11, J 12, J 13, J 14, K 10, K 11, K 12, K 13 ve K 14 olmak üzere 23 ayrı plan karede gerçekleştirilmiştir (Çizim: 6). Toplam 6 ayrı jeolojik seviye içinde 98 arkeolojik seviye kaldırılmıştır. Sözü edilen plan karelere ait arkeolojik ve jeolojik seviyeler ile bunların başlangıç ve bitiş kotları Tablo-2'de gösterilmiştir. Bu sene kazılan seviyelerin tamamı Holosen dolgulara ait olup kazılan jeolojik seviyeler üstten aşağıya doğru H.O, H.I, H.II, H.III, H.IV, H.V olarak sıralanırlar (Çizim: 7).

Yıllardır kazısı yapılmakta olan bu alanın aktüel tabanıyla tavanı arasındaki yükseklik ortalama insan boyuyla kıyaslandığında, en azından III. jeolojik seviyeye kadar olan kısmının gerçek oturma tabanlarını temsil etmediğini, buna karşılık çeşitli dönemlerdeki mağara içi düzenlemeler sırasında bu kısma doğru kürenmiş olan sedimanları temsil ettiğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Nitekim H.O, H.I ve H.II'nin buluntularındaki yoğun karışıklık da bu düşüncüyü desteklemektedir.

Bu kazı sezonu içinde gerçekleştirilen B Gözü kazı çalışmaları, mevcut kazı alanını C Gözü'ne doğru (yani kuzey yönünde) genişletmek ve böylece ileride yapılacak olan Pleistosen kazıları için geniş bir alan elde etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda kazı J 13 plan karesindeki çalışmalarla başlatılmıştır. Devamında J 14'te gerçekleştirilen kazılar, hedeflendiği şekilde K plan karelerinde de sürdürülmüştür.

J 13 ve J 14 karelerinde yapılan kazı çalışmaları sırasında özellikle H.II'den itibaren görülen ve H.IV'te görece azalmaya başlayan taş döküntüler kazıyı güçleştirmiştir. Dolayısıyla kazı çalışmaları yapılırken özellikle taş yoğunluğunun olduğu kısımlarda daha yavaş davranma gereği doğmuştur. Zira bazı tabakalarda, kaya bloklarının baskısıyla kısmen sertleşmiş bir toprak yapısı söz konusu idi. Bu durum ise, dolgu kesitlerinin dökülme riskini artıran bir etmendi. Dolayısıyla dolgulardan ve kaya bloklarının arasında ele geçirilen buluntuları tek parça hâlinde çıkarmak için yoğun bir çaba gösterilmiştir.

K plan kareleri, C Gözü'nün rahatlıkla görülebildiği, bir anlamda B ve C gözlerinin birbirlerine bağlandığı alanda yer almaktadırlar. Bu plan karelerin üzerinde kümeler hâlinde yığınlar oluşturan kalker döküntü taşlar ile karşılaşmıştır. Sözü edilen bu yığıntılar, B Gözü'nden C Gözü'ne geçişi de bloke etmektedir. K plan karelerinin kazısı, mağara tavanının çalışılan zemine olan yakınlığından ve sivri sarkıtlardan ötürü çok güç koşullar altında gerçekleştirilmiş ve kazıyı yapanlar baret kullanmak zorunda kalmışlardır. Buradaki çalışma alanının darlığı dikkate alınarak K plan karelerinde kazı eş zamanlı olarak yürütülmüş ve görece geniş alanlar ortaya çıkarılmıştır. K karelerindeki tabakaların katlaşımalarının güneydoğu-kuzeybatı yönünde eğimli olması nedeniyle bu alandaki bazı karelerin başlangıç kotları örneğin K 12 karesi için AH 1'e, K 13 karesi için AH 2'ye, K 14 karesi için ise AH 4'e denk düşmektedir. Ayrıca bu karelerin en üst kotlarında bulunan arkeolojik seviyeler (AH), başlangıçta ve yatay düzlemde karenin tamamını kaplamamaktadır. Kazının ilerleyen aşamalarında aşağı kotlara inildikçe yatay düzlemde plan karelerin tamamında düz alanlar yakalanabilmiş ve plan karelerin tümünde kazı yapılabilmiştir. K plan karelerinde de tıpkı J plan karelerinde olduğu gibi lokal olarak sertleşmiş alanlar saptanmıştır. Dolayısıyla mala ile çalışma olanağı bulunmayan kısımlardaki kazı, keski ve çekiç yardımıyla yapılabilmiştir.

K karelerinin kazısı tamamlandığında K 11, K 12, K 13 ve K 14 plan karelerinin tamamında AH 12 bitimine, yani -3.40 kotuna inilmiştir.

Önümüzdeki sezonda yatay kazı yapılması planlanan bu yüzeyi, Pleistosen Dönem kazı çalışmalarına hazırlamak dolayısıyla düz ve geniş bir yüzey elde etmek amacıyla; G 10, G 11, H 9, H 10, H 11, H 12, H 13, H 14, I 9, I 10, I 11, I 12, I 13, I 14, J 11 ve J 12 plan karelerinde de AH 12 seviyeleri kazılmıştır. Sonuçta bu kazı sezonu sonu itibarıyla toplam 23 ayrı plan karede -3.40 kotuna inilmiştir (Tablo: 2).

KARAIN B 2011 KAZILAN PLAN KARELER				
PLAN KARE	Arkeolojik Seviye	Jeolojik Seviye	Başlangıç Kotu (cm.)	Bitiş Kotu (cm.)
G 10	12*	H.V	-330	-340
G 11	12*	H.IV	-330	-340
H 9	12*	H.IV, H.V	-330	-340
H 10	12*	H.V	-330	-340
H 11	12*	H.V	-330	-340
H 12	12*	H.IV	-330	-340
H 13	12*	H.IV	-330	-340
H 14	12*	H.IV	-330	-340
I 9	12*	H.V	-330	-340
I 10	12*	H.IV, H.V	-330	-340
I 11	12*	H.IV	-330	-340
I 12	12*	H.IV	-330	-340
I 13	12*	H.IV	-330	-340
I 14	12*	H.IV	-330	340
J 11	12*	H.IV	-330	-340
J 12	12*	H.IV	-330	-340
J 13	0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12*	H.O, H.I, H.II, H.III, H.IV, H.V	-195	-340
J 14	0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12*	H.O, H.I, H.II, H.III, H.IV, H.V	-220,5	-340
K 10	0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10*	H.O, H.I, H.II, H.III, H.IV, H.V	-195	-320
K 11	0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12*	H.O, H.I, H.II, H.III, H.IV, H.V	-214	-340
K 12	0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12*	H.O, H.I, H.II, H.III, H.IV, H.V	-221,5	-340
K 13	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12*	H.O, H.I, H.II, H.III, H.IV, H.V	-229,1	-340
K 14	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12*	H.O, H.I, H.II, H.III, H.IV, H.V	-241,5	-340

Tablo 2:* İlgili plan karede inilen en son arkeolojik seviye

B Gözü Arkeolojik Buluntuları

Kazı alanlarındaki en üst kısım olan H.0 seviyesinden birçok dönemin buluntusu karışık bir şekilde ele geçirilmiştir. Bu seviyenin sediman yapısı tozlu ve gri renktedir. Az sayıda ele geçirilen buluntular arasında seramik parçaları, hayvan dişleri sayılabilir.

Seramiklerin bir kısmı çark yapımı olup karışık hâlde bulunmuştur. J 13 karesinden yarım halde (kaide kısmı eksik), K 14 ve K 12 karelerinden ise bütün halde olmak üzere toplam 3 adet kandil ele geçirilmiştir. Bu kandiller H.0 için tipik buluntular arasında gösterilebilir. Yine Roma Dönemine ait elektrondan yapılmış ve oldukça aşınmış olan bir sikke de H.0 içinde yer alan buluntulardandır.

H.I jeolojik seviyesi içinde Roma ve İlk Tunç Çağı seramikleri karışık olarak ele geçirilmiştir. Çok fazla sayıda buluntu içermeyen bir seviye olarak karşımıza çıkmıştır. Genel olarak seramik parçaları görülür. Bunların bir kısmı 1. binyıla ait iken diğer bölüm ise İlk Tunç Çağı karakterlidir. Daha alttaki seviyelere oranla daha az sayıda kemik parçaları, yontmataş buluntular (Çizim: 8: 1-3) ve yine az sayıdaki hayvan dişleri diğer buluntular arasındadır. Genel görünüm dışında değerlendirilebilecek buluntular ise; J 13 karesinde bulunan sapan taşı, K 11 karesinde ele geçirilen iri küp parçaları, K 13 karesinden bir sürtmetaş parça, iri bir taş kap parçası ve kandil parçası şeklinde sayılabilir.

H.II jeolojik seviyesinde kısmen karışma olmakla birlikte İlk Tunç Çağı buluntuları daha baskın ve belirgin olarak karşımıza çıkmıştır. Seramik miktarında artış görülür. Genel olarak kaba biçimli ve ince formlu olmak üzere iki tip seramik grubu mevcuttur, çoğunluğu el yapımı olmakla birlikte delikli parçalar da (olasılıkla tamir etmek için açılmış delikler) ele geçirilmiştir. Kemik ve yontmataş buluntular açısından zayıf bir seviyedir (Çizim: 8: 4-8), K 14 plan karesinde bu seviye içinde yontmataş artışı tespit edilmiştir. Bu seviyede ele geçirilen bir geometrik mikrolit oldukça tipiktir (Çizim: 8: 8). Sürtmetaş ve az sayıda yumuşakça kabuğu buluntular arasında sayılabilir. Özel buluntular arasında gösterilebilecek olan ve J 13 karesinde ele geçirilmiş bulunan, pişmiş topraktan yapılmış delikli bir mühür oldukça dikkat çekicidir (Resim: 2). Zira Karain kazılarında bugüne kadar ele geçirilen ilk mühürdür ve İlk Tunç Çağına ait olmalıdır. Yine bu jeolojik seviyede, J 14 karesinde, bütün halde 2 adet kandil bulunmuştur. K 11 karesinden ele geçirilen bir burgu delici (Çizim: 8: 6) ile kemik objeler arasında yer alan ve üstün bir işçilik sergileyen kemik bir ucu (Resim 3: 1) diğer buluntular arasında sayabiliriz.

H.III. jeolojik seviye, üst tabakalarda *in situ* bir İlk Tunç Çağı ve alt seviyelerinde Orta/Geç Kalkolitik dolgusu içermektedir. Buluntularda karışma oldukça azdır. Seramiklerin çoğu kırık ve kaba formlardan oluşur. Yontmataş buluntular, üst seviyelere oranla bu jeolojik seviyelerde artmaya başlar. Aynı durum kemik buluntular ve süslenme objeleri için de geçerlidir. Kemik objeler arasında bızlar (Resim 3: 2), uçlar (Resim 3: 3, 6), kolye taneleri dikkati çeken buluntulardır. İnsan yüzünü anımsatan kemik bir boncuk tanesinin (Resim 3: 8) benzeri daha önceki yıllarda da ele geçirilmişti. Yine bu ünite, fazla sayıda olmasa da sapan taşları, taş vurgaçlar ve öğütme taşları gibi taş buluntular da mevcuttur. Yontmataş buluntular arasında dikkat çekici olanlar arasında; ön kazıyıcıları (Çizim: 9: 4, 7), mikrogravet uçları (Çizim: 9: 1, 2), çekirdekleri (Çizim: 9: 6), sırtlı dilgicikleri, orak dilgileri, dilgileri (Çizim: 9: 5), düzeltili yongaları (Çizim: 9: 3); J 14 plan karesinde ele geçirilen tipik bir dilgicik çekirdeğini ve obsidyenden bir dilgiciği; K 13 plan karesinden ele geçirilen dişlemeli bir âleti (Çizim: 9: 8) sayabiliriz. Ayrıca bu seviyede az sayıda da olsa tüm molüskler ele geçirilmeye başlamıştır. Önemli buluntulardan biri de K 12'de ele geçirilen 1 adet (M1) insan dişidir.

H.IV seviyesi, yoğun olarak Erken Kalkolitik Çağ buluntularını içermektedir. Bu seviyede seramikler İlk Tunç Çağına oranla daha kalitelidir. Siyah ve krem astarlı iyi buluntular yanında açkısız ve devetüyü renginde kaba buluntular da mevcuttur. Bu ünite, Hacılar'daki Kalkolitik seviyelerden bildiğimiz polikrom boyalı, krem astar üzerine

kırmızı bantlı çok kaliteli ve nitelikli kap parçaları da ele geçirilmiştir. Erken Kalkolitik seviyelerde hem yontmataş hem de kemik buluntular sayıca büyük bir artış ve çeşitlenme göstermektedirler. Yontmataş buluntular kategorisinde; tipik ön kazıyıcı formları (Çizim: 9: 14), mikro ön kazıyıcılar (Çizim: 10: 6, 7), taş delgiler (Çizim: 9: 9, 13), burgu deliciler (Çizim: 9: 10), uçlar (Çizim: 9: 12) orak dilgileri (Çizim: 9: 11; Çizim: 10: 1), taş kalemler (Çizim: 10: 3), keski ağızlı ok uçları (Çizim: 10: 4, 5), dişlemeli (Çizim: 9: 15) ve çontuklu âletler, mikrogravet uçlar, çekirdekler (Çizim: 10: 2) ana formlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Göllü Dağ kaynaklı obsidyen dilgiler ve yine obsidiyenden küçük bir çekirdek de (Çizim: 10: 8) bu üniteden ele geçirilmiştir. Çok sayıda buluntu içeren bu jeolojik ünite içinde yer alan kemik buluntular; uçların (Resim: 3-5) ve bızların yanı sıra, kemik kaşık (Resim: 3-4), delinmiş uzun kemik (Resim: 3-7) gibi objelerin yer aldığı bir gruptan oluşmuştur. Ayrıca fırlatma taşları, taş vurgaçlar, havaneleri, öğütme taşları tezgâh ağırlıkları, taş ağırşak, radyolaritten perdah âleti gibi taş objelerde de büyük bir artış söz konusudur. 2011 yılının en önemli eserlerinden birisi “kilya tip mermer idol” buluntusudur (Resim: 4). Aynı tip bir diğer örnek 1985 yılı kazılarımızdan tespit edilmişti (Seeher, 1988: 238, resim 13: 2). Özellikle Batı Anadolu’da; Kulaksızlar, Alağaç, Hanay Tepe ve Aphrodisias-Pekmez’den de bildiğimiz böylesi mermer idoller, Karain’de Geç Kalkolitik seviyelerde ele geçirilmektedir. Diğer jeolojik ünitelerde de saptanan ve çeşitli maddelerden üretilmiş olan boncuk ve takı objeleri, H.IV’de çok büyük bir artış ve çeşitlenme göstermiştir (Resim: 5). Yine üstteki seviyelerde olduğu gibi bu ünite de insan dişleri (3 adet) ele geçirilmiştir.

H.V jeolojik seviyesi bu yıl için 5 plan karede birer arkeolojik seviye ile temsil edilmiştir. Dolayısıyla buluntuları da azdır. Ele geçirilen buluntular arasında; obsidyen dilgi (Çizim: 10: 10) ve dilgicikler, sırtlı dilgicikler, iri bir prizmatik çekirdek (Çizim: 10: 9), sapan taşları, vurgaçlar, sürtmetaş balta ile kırık kemik parçaları sayılabilir. Seramik parçalarının form ve hammaddeleri bunları Geç Neolitik’e bağlamaya olanak vermiştir⁵. Dolayısıyla söz konusu evrenin varlığı Karain’de ilk kez gün ışığına konulmuş oluyor.

B Gözü Fauna Buluntuları

Karain B Gözü’nde ele geçirilen çok sayıdaki hayvan kemikleri; mikro ve makro fauna olmak üzere iki kategoride toplanmaktadır. Bunlardan makro faunaya ait olan kemiklerin tümü beslenme ile ilgilidir. Dolayısıyla mutfak artıkları olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Büyük çoğunluğu kırıktır. Bu kırılmaların nedeni genellikle antropik kökenli olup, üzerlerinde kasaplık izlerini taşımaktadırlar. Kemik kalıntıları hem iri hem de daha küçük boyutlu olan ve genellikle de bovid türlerine ait örnekler olarak karşımıza çıkmıştır. Bunlar arasında en yoğun örnekler koyun ve keçilere aittir. Tüm seviyelerde baş ve vücut iskeletinin hemen hemen her kısmına ait kemikler ele geçirilmiş olması, bu hayvanların yerleşim yerinde parçalandıklarını düşündürmektedir. Ne var ki bu bağlamda çözümlenmesi gereken en büyük sorun, bunların evcil olup olmadıklarının saptanmasıdır. Cervidlere ait baş ve vücut iskelet kalıntıları, en azından avcılık etkinliklerinin sürdürüldüğünün kanıtlarıdır.

Mikro memeli kemikleri ise, mağarada insanla birlikte yaşamış olan kemirgenlere ait kalıntılardır.

Mikro ve makro memeli kalıntılarının yanı sıra, yoğun olarak rastlanan bir diğer

⁵ Söz konusu seramikler üzerinde çalışan ve bize sonuçlarını aktaran Doç. Dr. Ayşegül Aykurt ile Dr. Nurperi Ayengin’e bir kez daha teşekkürlerimizi sunuyoruz.

grup ise, denizel ve karasal yumuşakça kabuklarıdır. Bunlardan salyangoz gibi karasal olanların beslenmede rol oynamış olabilecekleri söylenebilir. Şayet yoğun olarak bulunsalardı midyeler için de aynı şey söylenebilirdi. Ancak seyrek olarak ele geçirilen bu kabukların hemen hemen tümü, delinerek takı olarak kullanılmışlardır. Yine denizel olan ve Holosen seviyelerde ele geçirilmiş bulunan *dentalium*'lar da ya oldukları gibi ya da kesilip boncuk taneleri hâline getirilerek kullanılmışlardır. Denizel olanlar içinde çok minik yumuşakçalar, yosunlara tutunarak yaşayan türlerdir. Bunlar Karain B'nin Holosen seviyelerinde (özellikle H.IV'de) sayılamayacak kadar çok sayıda dırlar ve büyük bir olasılıkla insanlar tarafından yosunlarla mağaraya taşınmış olmalıdırlar. Yosunların Paleolitik Çağlarda ateşi tutuşturmak ya da yatak olarak kullanılmış olabilecekleri, ileri sürülen varsayımlar arasındadır. Ancak varsayımlar ne olursa olsun bu tür yumuşakçaların mağaralara yosunlarla birlikte taşınmış oldukları bir gerçektir.

III. Laboratuvar ve Arkeometri Çalışmaları

Her sene olduğu gibi bu yıl da Karain Müzesi'nin yanına kurulan geçici laboratuvarında, kazıdan çıkarılan tüm sedimanlar su altında ve üç farklı boyuttaki eleklerde elenmiş ve en büyük eleklerin içinde bulunan arkeolojik ve faunal buluntular toplanmıştır. İnce ve orta elekler içindeki sedimanlar ise kurutulduktan sonra ayıklanarak, içlerindeki mikro fauna, yontma artıkları olan taş kıymıklar, mikro tohumlar ve minik boncuklar ayıklanarak tabakalarına konulmak üzere poşetlenmişlerdir. Ele geçirilmiş olan materyalin markajlanma işlemi gerçekleştirilmiştir.

Karain B Gözü'ne ait sedimanlar içindeki karbon örnekleri, mikro fauna ve minik yumuşakça kabukları, yüzdürme yöntemiyle (flotasyon) toplanmıştır. Bunlardan karbon örnekleri tarihlendirmede kullanılmak üzere gün ışığından izole edilerek özel bir yöntemle koruma altına alınmışlardır.

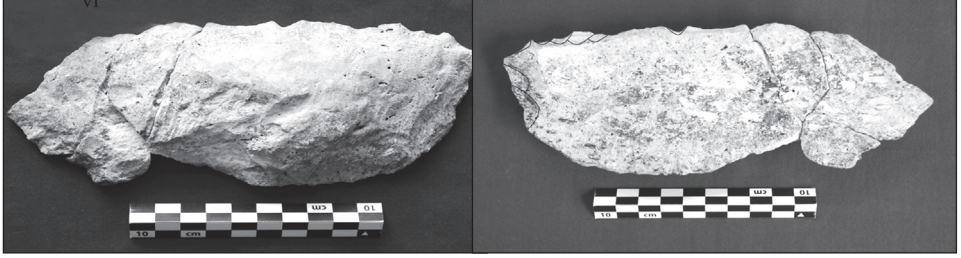
Bazı arkeolojik ve faunal buluntuların üzerini kaplamış olan kalsit tabakaları, mekanik olarak dişi âletleri (motorlu, motorsuz) ile temizlenmiştir.

Ele geçirilen yontmataş parçalarının Çizim:leri gerçekleştirilmiş ve fotoğrafları çekilmiştir.

Ayrıca kazı sezonu sonunda E ve B gözlerinde açığa çıkarılan profillerin Çizim:leri yapılmış ve kazı alanları, doğal tahribat ve fotosentez olaylarına karşı siyah polyesterlerle örtülerek koruma altına alınmışlardır.

KAYNAKÇA

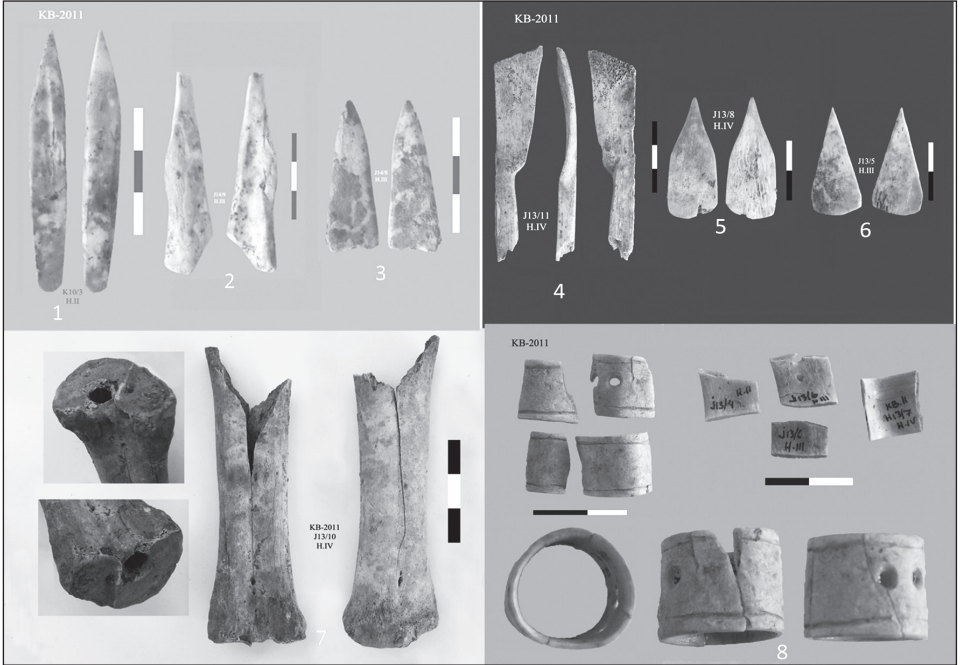
- SEEHER, J., (1988), "Antalya Yakınlarında Karain Mağarasındaki Kalkolitik Çağ Buluntuları", *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, ss. 221-238.
- YALÇINKAYA, I.; H.TAŞKIRAN; M.KARTAL; K.ÖZÇELİK; M.B.KÖSEM; G.KARTAL, (2010), "2008 Yılı Karain Mağarası Kazıları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı-IV*: 41-62.
- YALÇINKAYA, I.; H.TAŞKIRAN; M.KARTAL; K.ÖZÇELİK; M.B.KÖSEM, (2012), "2010 Yılı Karain Mağarası Kazıları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı-II*: 373-392.

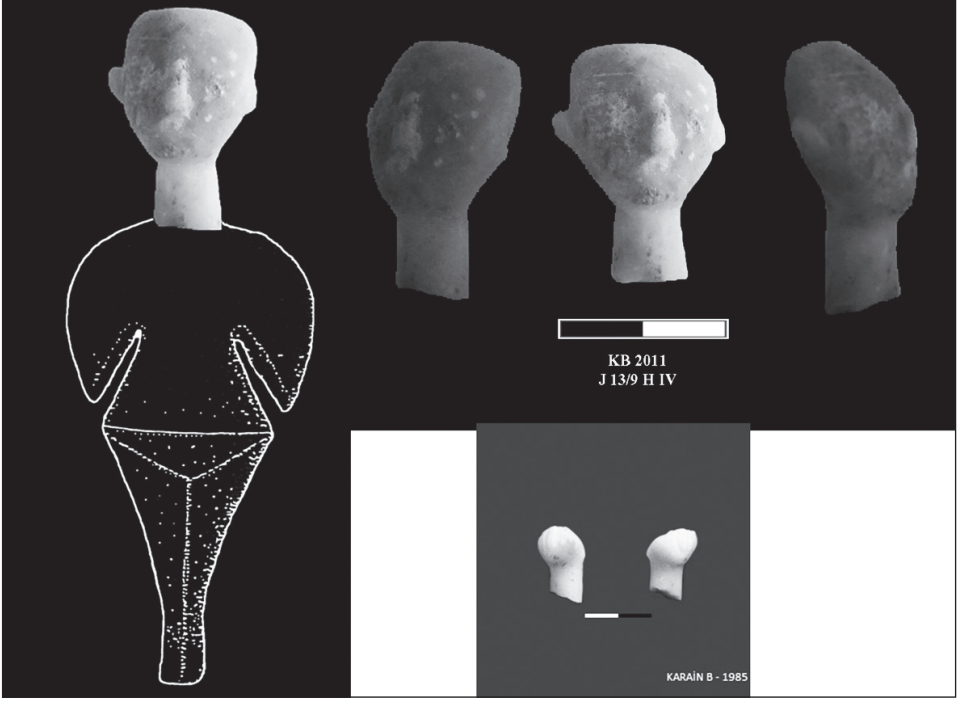
Resim 1: Karain Mağarası, E Gözü kemik âlet

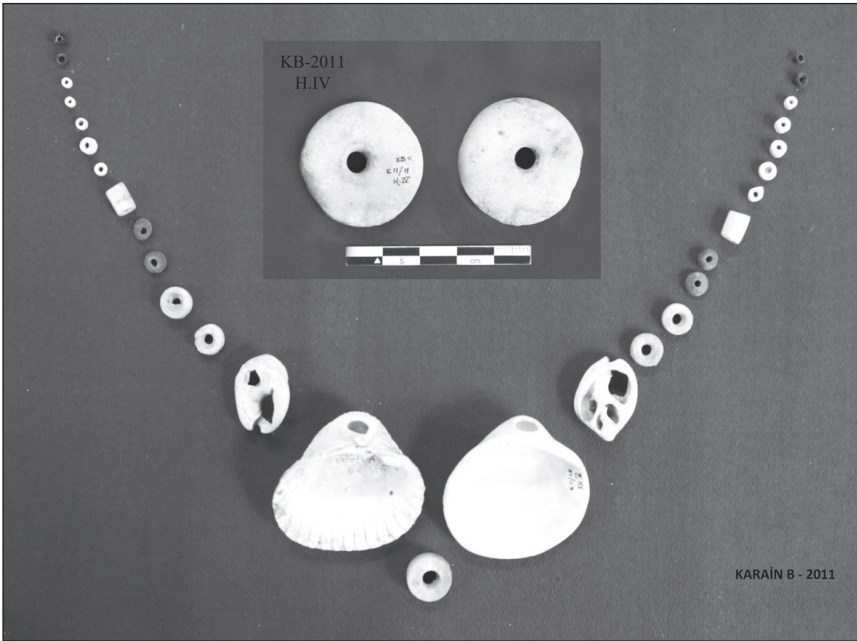
Resim 2 : Karain Mağarası, B Gözü H.II'ye ait mühür

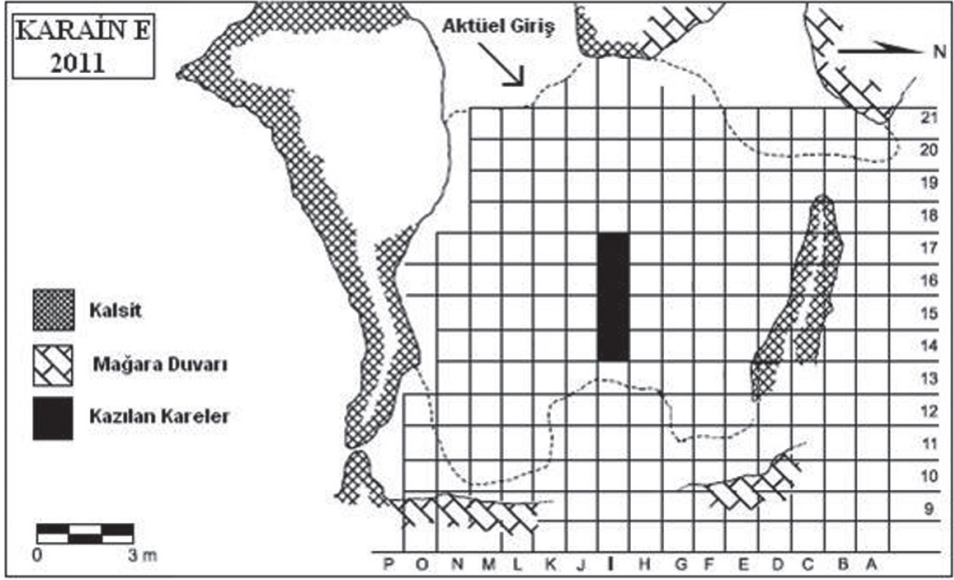
Resim 3 : Karain Mağarası, B Gözü kemik âletler

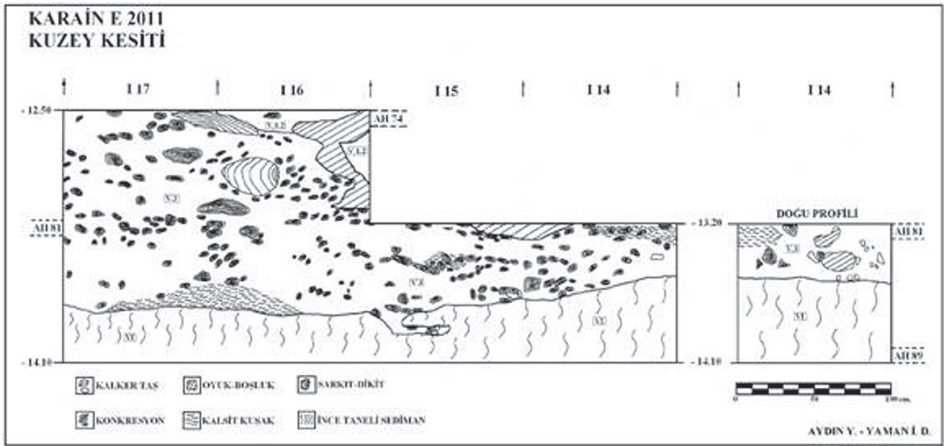
Resim 4 : Karain Mağarası, B Gözü Kilya Tip Mermer İdol (H.IV)

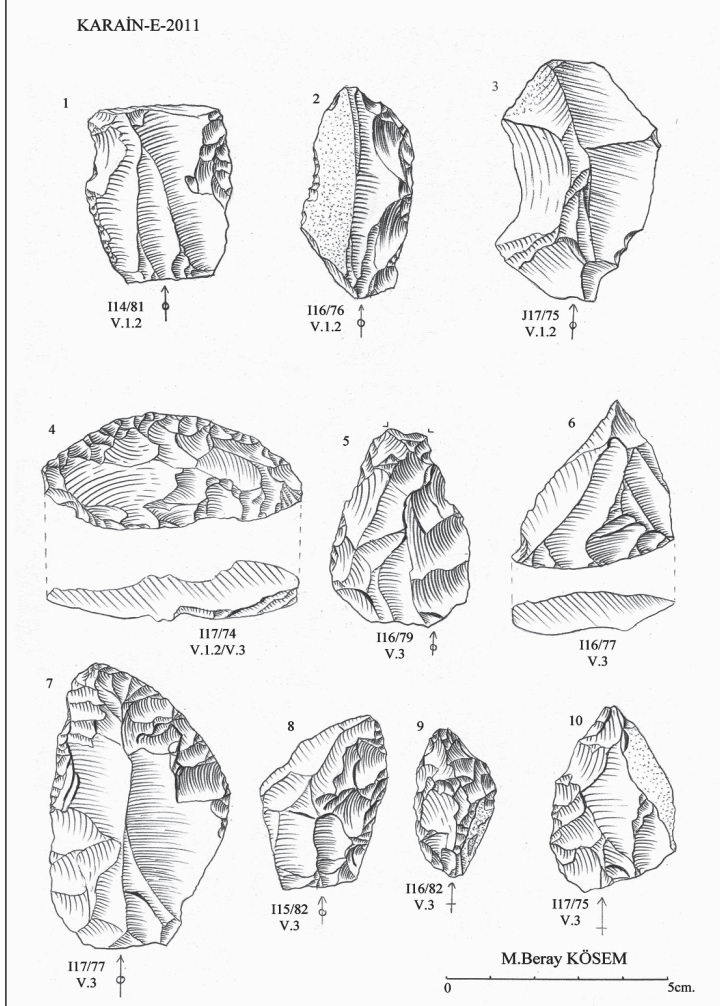
Resim 5 : Karain Mağarası, B Gözü süsleme objeleri

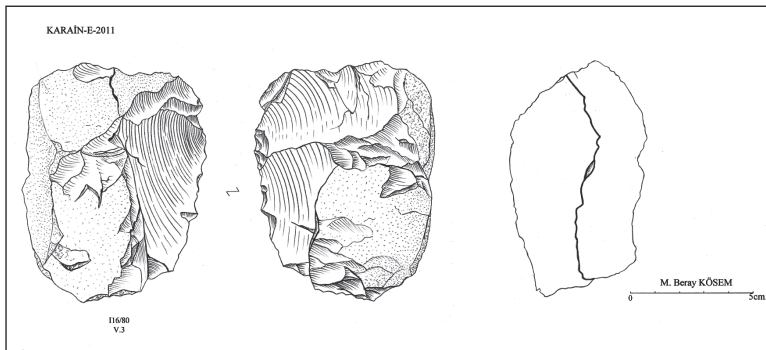
Çizim 1: Karain Mağarası E Gözü, kazısı yapılan plan kareler.

Çizim 2 : Karain Mağarası E Gözü, kazılan jeolojik seviyeler.

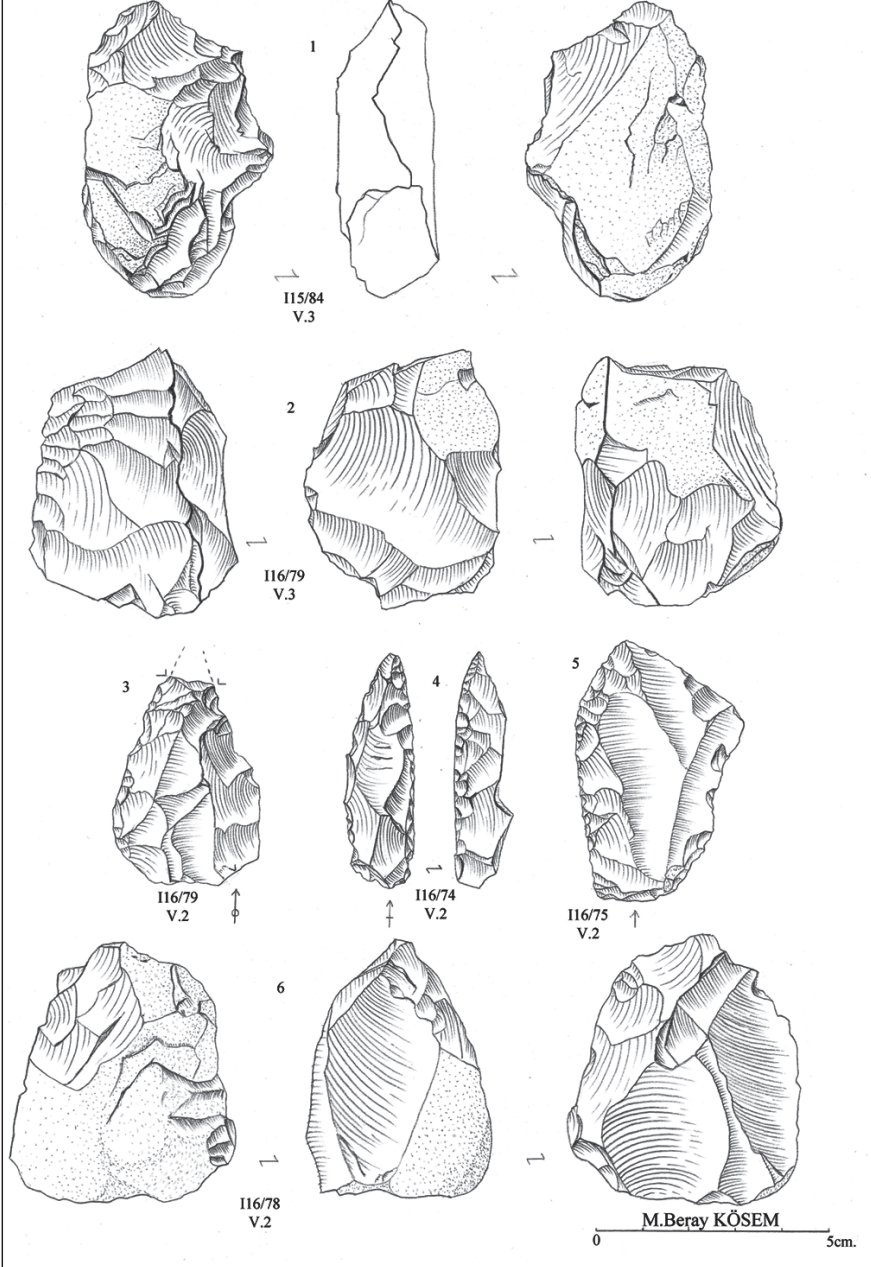

Çizim 3: Karain Mağarası E Gözü, yontmataş endüstrisi.

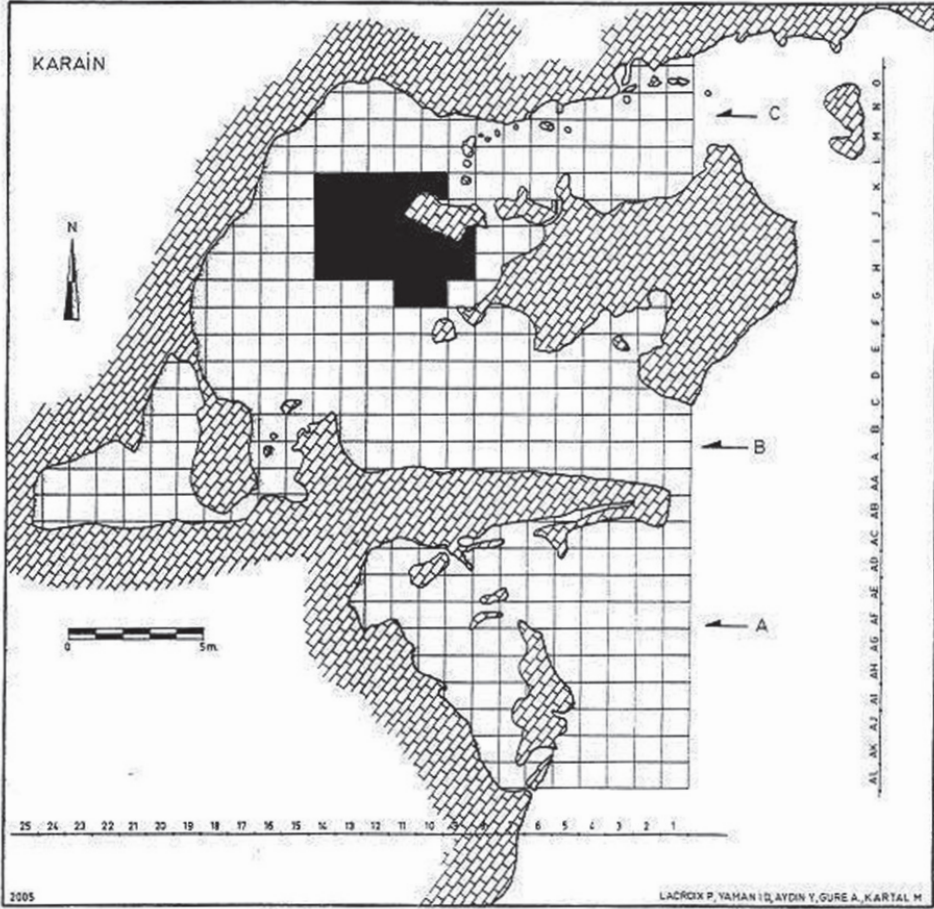

Çizim 4 : Karain Mağarası E Gözü, yontmataş endüstrisi.

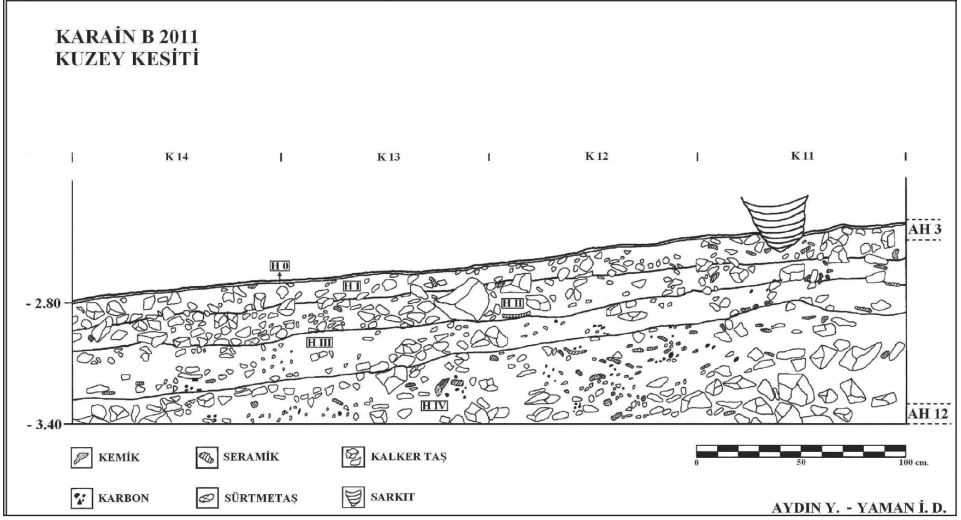
KARAIN-E-2011

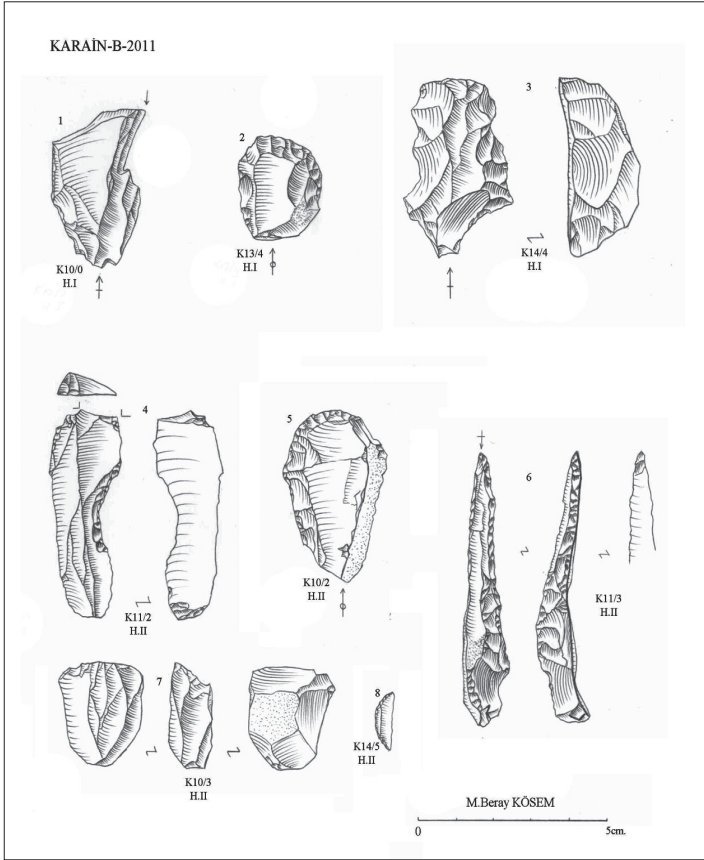
Çizim 5 : Karain Mağarası E Gözü, yontmataş endüstrisi.

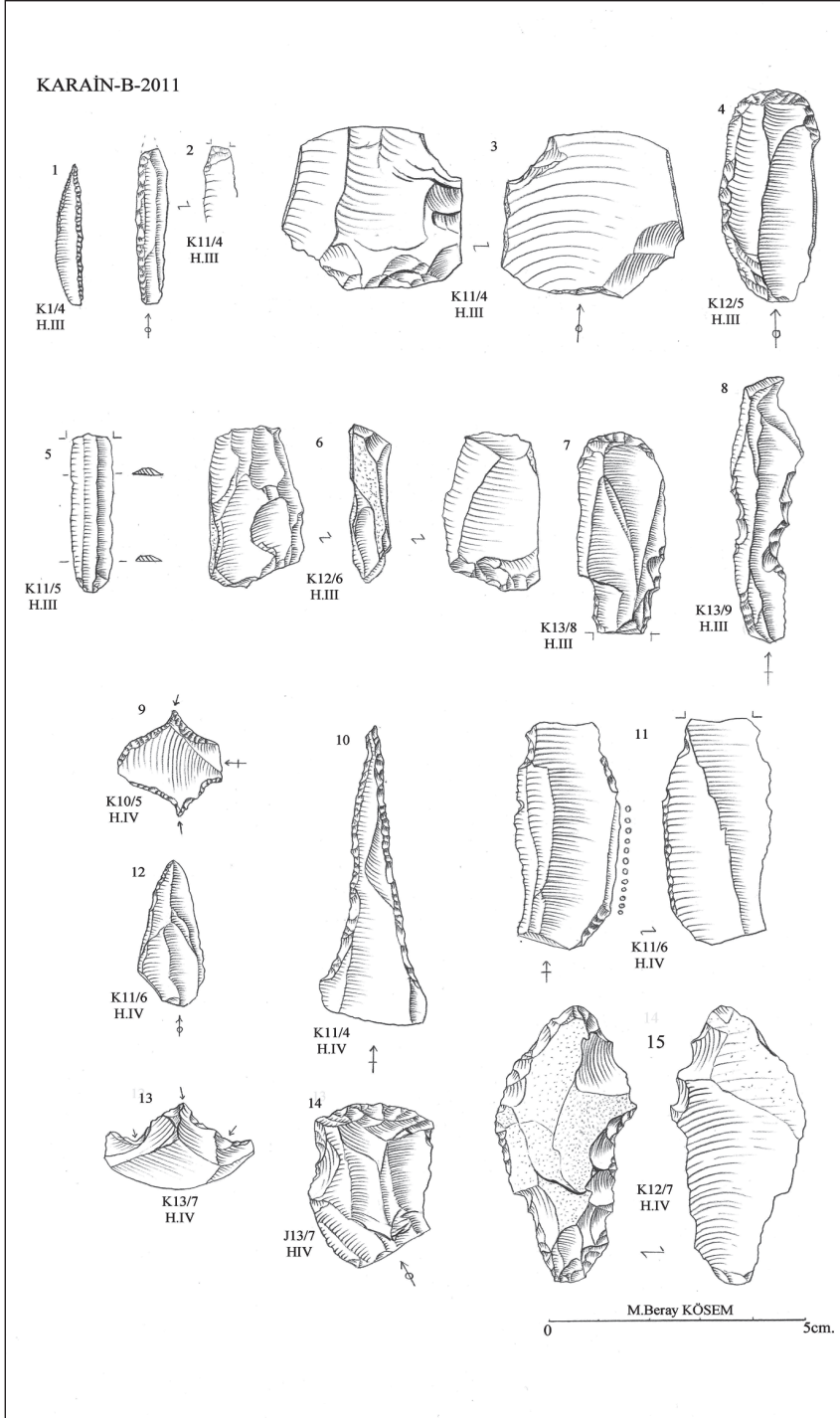
Çizim 6 : Karain Mağarası B Gözü, kazısı yapılan plan kareler.

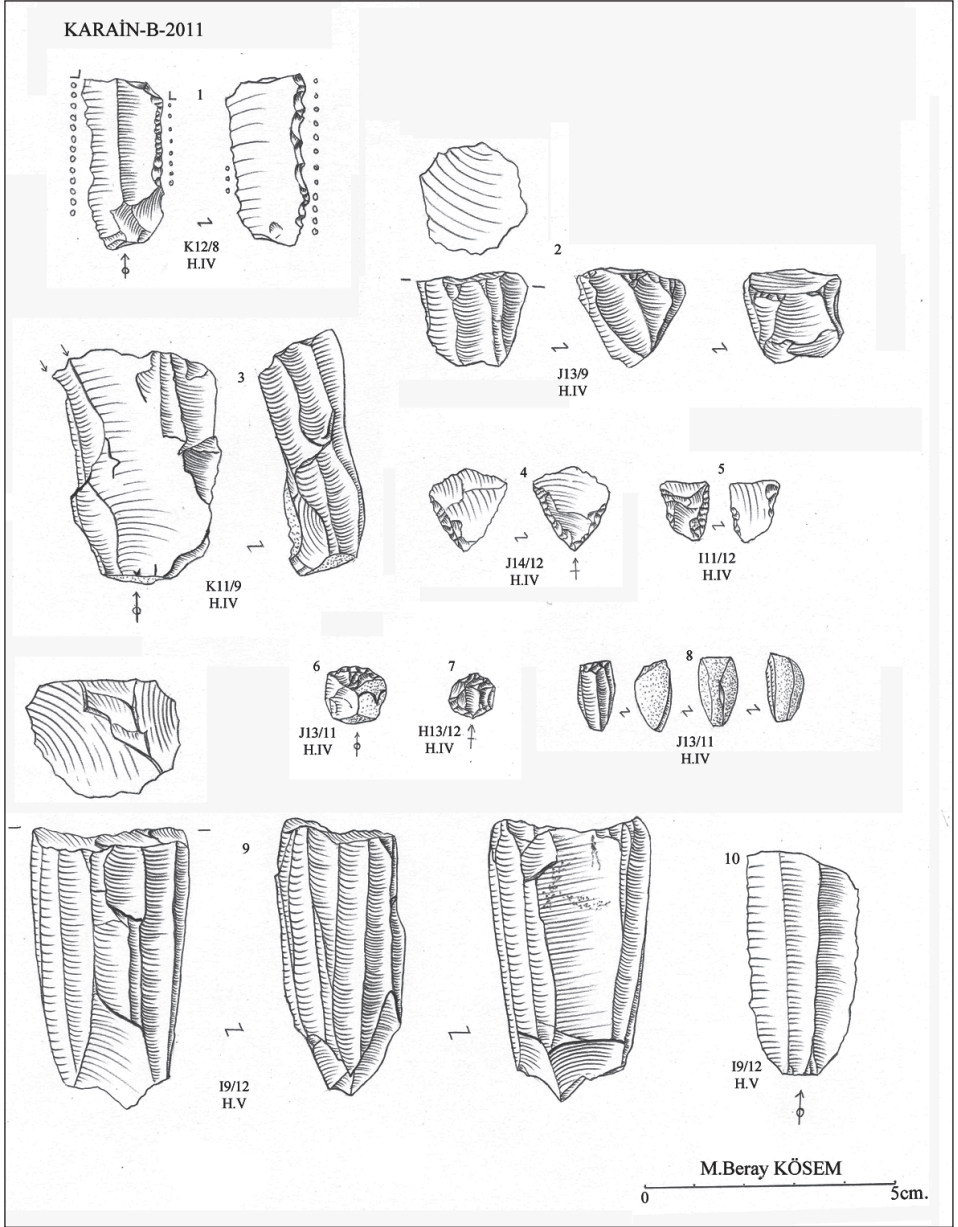
Çizim 7 : Karain Mağarası B Gözü, kazılan jeolojik seviyeler.

Çizim 8: Karain Mağarası B Gözü, H.I ve H.II yontmataş endüstrisi.

Çizim 9 : Karain Mağarası B Gözü, H.III ve H.IV yontmataş endüstrisi.

Çizim 10 : Karain Mağarası B Gözü, H.IV ve H.V yontmataş endüstrisi.

2011 YILI SULUİN MAĞARASI KAZISI

Harun TAŞKIRAN*
M. Beray KÖSEM
Kadriye ÖZÇELİK
İ. Deniz YAMAN

I. Giriş

2011 yılı kazı çalışmaları 30.06.2011 tarihinde başlamış ve 02.08.2011 tarihinde sona ermiştir. 2011 yılı Suluin Mağarası kazıları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ve DÖSİM Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı ve Türk Tarih Kurumu'nun maddî katkılarıyla gerçekleştirilmiştir¹.

Kazı çalışmalarına katılan kazı ekibi üyeleri Prof. Dr. Harun Taşkiran başkanlığında Öğr. Gör. Dr. Kadriye Özçelik, Uzman Dr. M. Beray Kösem, Prehistoryenler Güngör Özçelik ve Zehra Fürüzen Taşkiran, Araştırma Görevlileri İrfan Deniz Yaman, Eşref Erbil, Kaan Bulut, Murat Karakoç ve Betül Fındık, Arkeolog Onur Dinç, Güray Can Aytekin, Şirin Ertem ve 13 öğrenciden oluşmuştur².

Suluin kazısının Kültür ve Turizm Bakanlığı Bakanlık temsilciliği görevini ise Kocaeli Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Semra Bilgin yapmıştır³. Yağca Köyü'nde ikamet eden 4 işçi ise kazı çalışmalarına yardımcı olmuşlardır. Karain Mağarası kazı evinde konaklayan ekibimiz, aynı zamanda Karain kazısının tüm lojistik ve malzeme desteğinden de yararlanmıştırd⁴.

* Prof. Dr. Harun TAŞKIRAN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE.

Dr. M. Beray KÖSEM, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE.

Dr. Kadriye ÖZÇELİK, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE.

Araş. Gör. İrfan Deniz YAMAN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE.

¹ Kazı çalışmalarına izin veren ve maddî olarak destekleyen Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, ayrıca maddî desteklerinden dolayı Türk Tarih Kurumu ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı'na teşekkür ediyoruz.

² Kazı çalışmalarına A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi Yavuz Aydın, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek Lisans öğrencisi Buket Babataş, lisans öğrencileri Cem Sarıhan, Savaş Akkaş, Binnur Ergün, Burak Yanık, Aslı İraz Temiz, Kübra Erdoğan, Gülтуğ Sözen, Nazlı Kır, Pınar Büyükbakkal, Esra Çetin ve Ayça Mert (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü) ekip üyesi olarak katılmışlardır. Üstün bir görev anlayışı, özveri ve uyum içinde çalışan kazı ekibinin tüm üyelerine katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

³ Kazı ekibine daima yol gösterici ve yardımcı olan Sayın Bilgin'e tüm kazı ekibi adına teşekkür ederiz.

⁴ Suluin kazısının başlangıcından beri maddî ve manevî desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Karain Kazısı Başkanı Sayın Prof. Dr. Işın Yalçınkaya'ya saygı ve şükranlarımızı sunmayı bir borç biliyoruz.

II. Hazırlık Çalışmaları

Kazıya hazırlık çalışmaları kazı alanının ve mağaranın temizliği ile başlamıştır. 2010 yılı kazı çalışmaları sonunda kazı alanının üzeri siyah polyester örtüden oluşan bir payasa çadırı ile tamamen kapatılmıştı. Bu koruma önlemi sayesinde kazı alanında hiçbir doğal ve yapay tahribatla karşılaşmadığı gibi, daha önceki yıllarda açmanın içinde ve profillerinde oluşan ve fotosentez olayından kaynaklanan yoğun ot ve bitki örtüsü ile de karşılaşmamıştır. Dolayısıyla kazı alanının üzerinin bu şekilde kapatılmasıyla istenen amaca ulaşılmıştır. Kazı alanının çevresi ve mağaranın iç kısımları ise, her yıl olduğu gibi yoğun yağışlar ve rutubetli ortam nedeniyle yoğun bir şekilde ağaç, çalı, sarmaşık ve yabancı otlarla kaplanmıştı. Kazı çalışmalarına başlanmadan önce bu alanların da genel bir ot temizliği yapılmıştır.

Suluin Mağarasına ulaşımında Karain kazı evinden başlayarak belirli bir noktaya kadar devam eden bir tarla yolu bulunmaktadır. Bu yol kış aylarında traktörlerin faaliyetleriyle her yıl bozulmaktadır. Bu nedenle Karain kazı evinden Suluin yakınındaki karstik su kaynağına kadar olan tarla yolu, bu yıl da Döşemealtı Belediye Başkanlığı'ndan sağlanan bir greyderle düzeltilmiş ve kazı çalışmalarından önce kullanıma hazır hâle getirilmiştir⁵. Söz konusu bu yolun bitiminde büyük bir karstik su kaynağı bulunmaktadır. Suluin Mağarası'na yürüyerek ulaşabilmenin ve jeneratör gibi ağır kazı malzemelerini mağaraya taşımanın en kolay yolu, bu karstik su kaynağının üzerine geçici bir köprü yapmaktır. Su kaynağı üzerine yapılan basit geçici bir köprü ile bu ulaşım sorunu da çözüme kavuşturulmuştur.

Her yıl olduğu gibi kazı toprağının elenip yıkanması ve flotasyon için mağara önünde oluşturulan açık hava laboratuvarı, kazı çalışmalarına başlanmadan önce yapılan son hazırlık çalışması olmuştur.

Suluin kazısının 2007 yılından beri ortaya çıkarılan analiz malzemeleri bu yıla kadar Karain kazı evi deposunda muhafaza edilmekteydi. Suluin kazısının Bakanlar Kurulu kararlı kazı kapsamına alınmasından sonra bir kazı evi deposu yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu yıl kazıya başlamadan önce yapılan önemli işlerden biri de, Karain kazı evi deposu içinde oluşturulan Suluin kazı deposunun yapılması olmuştur. Profil demir ve saçlardan yapılan kazı evi deposu yaklaşık 9 metre karelik bir alanı kapsamaktadır. Böylelikle Suluin kazılarında çıkan tüm analiz malzemeleri bu depo içinde bir araya toplanmıştır.

III. Kazılar

2011 yılı kazı çalışmaları her yıl olduğu gibi Suluin Mağarası'nın girişinde açılmış olan ve birer metre karelik 25 plan karenin içinde yer aldığı 5x5 m.lik açmada gerçekleştirilmiştir (Çizim: 1).

2011 yılı kazılarında, 2010 kazı sezonunda olduğu gibi sıvalı taban izlerinin görüldüğü K6, K7, K8 ve L6, L7, L8, L9, L10 plan karelerinde⁶ çalışılmamıştır. 5x5 m.lik açma içerisinde yukarıda sözü edilen bu plan kareler dışında tüm plan karelerde yani H6-10; I6-10; J6-10; K9 ve K10 olmak üzere toplam 17 plan karede çalışılmıştır.

Çalışmaların yürütüldüğü 17 plan kare içerisinde toplam 95 arkeolojik seviyenin

⁵ Yol yapımı sırasında her türlü kolaylığı gösteren Döşemealtı Belediye Başkanı Sayın Nurettin Tursun'a; ayrıca ekibimize her zaman yardımcı olan Belediye Başkan Yardımcısı Sayın Mutlu Arıca ve Yağca Köyü Muhtarı Sayın Ali Öner'e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

⁶ Taşkiran ve diğ., 2012:3.

kazısı gerçekleştirilmiştir (Bkz.Tablo.1).

PLAN KARE	AH	GH	BAŞLANGIÇ	BİTİŞ
H 6	14, 15, 16	IV	- 4.60	- 5.30
H 6	17, 18, 19, 20*	V	- 4.90	- 5.30
H 7	14, 15, 16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.60	- 5.30
H 8	15, 16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.70	- 5.30
H 9	16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.80	- 5.30
H 10	16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.80	- 5.30
I 6	14, 15, 16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.60	- 5.30
I 7	14, 15, 16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.60	- 5.30
I 8	14, 15, 16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.60	- 5.30
I 9	17, 18, 19, 20*	IV	- 4.90	- 5.30
I 10	17, 18, 19, 20*	IV	- 4.90	- 5.30
J 6	14, 15, 16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.60	- 5.30
J 7	14, 15, 16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.60	- 5.30
J 8	14, 15, 16, 17, 18, 19, 20*	IV	- 4.60	- 5.30
J 9	17, 18, 19, 20*	IV	- 4.90	- 5.30
J 10	17, 18, 19, 20*	IV	- 4.90	- 5.30
K 9	12, 13, 14, 15*	IV	- 4.40	- 4.80
K 10	13, 14, 15*	IV	- 4.50 m.	- 4.80 m.

* Ulaşılan en son arkeolojik seviye

Tablo.1 Suluin Mağarası 2011 Kazılan Kareler

K9 plan karesinde 12. arkeolojik seviyeden; K10 plan karesinde ise 13. arkeolojik seviyeden itibaren kazılara başlanmıştır ve 15. arkeolojik seviyenin sonuna kadar kazılara devam edilmiştir. K9 ve K10 plan karelerinin 15. arkeolojik seviyenin tabanına (-4.80 m.) kadar kazılmasının iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi, 2010 yılı kazılarında tespit edilen “C” mekânının açmanın kuzeybatı köşesine doğru uzanan duvar kalıntısının takip edilmesidir. Diğeri ise, K9 ve K10 plan karelerinin daha yüksek kotta bırakılmak istenmesidir. Zira 2011 yılı kazılarında H, I ve J plan karelerinde daha derin kotlara (-5.30 m.) inilmiştir. Bu nedenle K9 ve K10 plan kareleri aynı zamanda daha derin plan karelere inmek için bir basamak işlevi görmüştür. Böylece gittikçe derinleşen açma içerisindeki hareket ve geçişler daha sağlıklı hâle gelmiştir.

2011 yılında daha çok 15 plan karede yani **H 6-10**, **I 6-10** ve **J 6-10** plan karelerinde kazı çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Söz konusu plan karelerin tümünde -5.30 m. kotunda 20. arkeolojik seviyenin tabanına kadar inilmiştir.

Bu yıllık kazı çalışmalarında, 2010 yılında tespit edilen “C” Mekânı’nın kuzeydoğu-güneybatı uzanımlı olan duvarının iki sıra olan taş temeli, 20. arkeolojik seviyenin sonunda kaldırılmıştır (Çizim: 2). Aynı mekânın açmanın kuzeybatı köşesine doğru uzanan duvar kalıntısının son taşları ise K9 ve K10 plan karelerinde bırakılan basamak nedeniyle kaldırılamamıştır. “C” Mekânı’nın diğer iki duvarı ise açma sınırlarının dışında kaldığından takip edilememiştir. Bu duvar kalıntılarının dışında, açmanın güneydoğu köşesinde, J 6, I 6 ve H 6-7 plan karelerini kapsayacak şekilde en alt sırası çift sıra hâlinde büyük kalker bloklarla dizilmiş bir duvar kalıntısı daha tespit edilmiştir (Çizim: 3). 2010 yılı kazılarında ve plan çizimlerinde de fark edilen fakat bu yıllık kazılarda daha

da belirginleşen bu yapının ne şekilde ve ne kadar daha devam ettiği, küçük bir alanda ortaya çıkmasından dolayı şu an için bilinmemektedir. Ancak mağaraya girişi kontrol etmek ve içerideki mekânların korunmasını sağlamak amacıyla mağaranın önüne yapılmış bir koruma duvarının bir parçası olabileceği akla daha yakın gelmektedir. Söz konusu bu duvarlar arasında 20. arkeolojik tabakanın sonunda iyice kendini belli eden ve genellikle içinde irili ufaklı bol kalker döküntü taşların, yoğun kömür izlerinin ve yanmış tohum, kemik ve yontmataş âletlerin bulunduğu yuvarlak bir çöp çukuru tespit edilmiştir. Bu çöp çukurunun Pleistosen tabakalar üzerine kadar devam ettiği anlaşılmıştır.

2010 kazıları sonrası, mimarî öğelerin dışında, açma geneline dağılan yoğun kalker döküntü dikkat çekmişti. 2011 yılı kazılarında ise aşağı kotlara indikçe bu yoğun kalker döküntünün azaldığı gözlemlenmiştir. 2010 yılında olduğu gibi 2011 yılında da jeolojik olarak daha çok Holosen Dönem seviyeleri kazılmıştır. Özellikle toprak rengi, içinde bulunan kerpiç parçaları ve kerpiç çamurundan dolayı daha açık renkli bir görünüm sergileyen IV. jeolojik seviye tüm kazı alanında hâkim olmuştur (Çizim: 4). Bununla birlikte, H6 plan karesinde -4.90 m. kotundan itibaren (17. arkeolojik seviye) açık kıvılcımsı-kahve renkte (*terra-rossa*) ve nemli yapıdaki farklı bir jeolojik yapıyla karşılaşmaya başlanmıştır. Bu seviyede çanak-çömlek buluntuların sayısı da oldukça azalmış ve kaybolmaya başlamıştır. H6 plan karesinde gözlemlenen bu değişik yapı V. jeolojik seviye olarak adlandırılmıştır. H6 plan karesinde 17. arkeolojik seviyeden itibaren görülen bu farklı jeolojik yapı, 2011 yılı kazılarının sonuna ya da 20. arkeolojik seviyenin tabanına gelindiğinde yavaş yavaş I6 ve J6 plan karelerinde de kendini göstermeye başlamıştır. Bu farklı jeolojik seviye ile birlikte Pleistosen Dönem seviyelerine geçileceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla 2011 yılı kazılarının bizim açımızdan en önemli sonucu, uzmanlık alanımızı ilgilendiren Pleistosen Dönem seviyelerinin görünmeye başlamış olmasıdır.

IV. Arkeolojik Buluntular

2011 yılında Suluin Mağarası kazılarında ortaya çıkarılan 5 adet envanterlik ve 5 adet etütlük eser Antalya Müzesi'ne teslim edilmiştir. Buluntuların büyük bir kısmı yontmataş parçalardan, çanak-çömlek parçalarından, kırık hayvan kemiklerinden, molüsk (yumuşakça) kalıntılarından ve izole boncuklardan oluşan analiz malzemeleridir.

Buluntular arasında yontmataş parçalar ilk sırada yer alırlar⁷. Daha önceki yıllarda olduğu gibi 2011 yılı kazılarında elde edilen yontmataş endüstri de; hammadde, çekirdek, teknolojik parçalar ve birçok tipte karşımıza çıkan âletlerin zenginliği ile tekno-tipolojik bir çeşitlilik göstermektedir. Hammadde olarak Suluin mağarasının bulunduğu çevrede bolca bulunan yuvarımsı, küçük boyutlardaki radyolarit çakılların yoğun olarak kullanıldığı görülür. Az olmalarına karşın çok kaliteli örnekleri bulunan çakmaktaşı çekirdek ve âletler, daha uzak bir merkezde yontularak mağaraya ithal edilmiş örneklerdir. Hemen hemen her seviyede birkaç parça ile varlığına tanık olduğumuz obsidyenin ise kilometrelerce uzaktan mağaraya taşındığı bir gerçektir. Suluin Mağarası'ndaki obsidyenlerin kökeni konusundaki (kaynak analizi) çalışmalara da başlanmıştır. Bu çalışmalar, Suluin insanların hammadde temini için kat ettikleri mesafeleri ve ticarî ilişkilerinin boyutlarını ortaya koyacak sonuçları yansıtması açısından oldukça önemlidir.

Endüstri grubu içinde baskıyla yongalanmış, tek (Çizim 5: 3) ve iki kutuplu dilgi ve dilgicik çekirdekleri az ancak çok tipik örneklerden oluşur. Tek ve iki kutuplu çekirdeklerle ilişkilendirilebilecek baskıyla yongalanmış düzeltili ya da düzeltisiz dilgi ve dilgicikler

⁷ Yontmataş materyalin çizimleri, Zehra Fűrzen Taşkıran tarafından yapılmıştır. Kendisine teşekkür ediyoruz.

de buluntular arasındadır. Hammaddelerini genellikle radyolaritlerin oluşturduğu aracı bir aygıtla ya da doğrudan yongalanan çekirdekler; tek kutuplu, iki kutuplu (Çizim 5: 2) ve çapraz kutuplu (Çizim 5: 1) formlardan oluşur. Özellikle yonga üretimi için kullanıldıkları düşünülen şekilsiz çekirdekler de azımsanamayacak orandadır (Çizim 5: 4). Disk biçimli bir çekirdek ise tek örnekle karşımıza çıkar (Çizim 5: 5). Doğrudan yongalanan ve belirli bir formu olmayan çekirdeklerin bazılarının üzerinde hem yonga, hem dilgi hem de dilgiciklere ait negatif izler bir arada bulunmaktadır. Çekirdek tablası (Çizim 6: 1), çekirdek kenarı, dönümlü parça (Çizim 6: 2) gibi teknolojik parçaların varlığı, hem yongalamanın mağara içinde yapıldığının hem de çekirdeklerin yenilenecek kullanıldıklarının göstergesidir. Teknolojik parçalar içinde hammaddesi obsidyen ve kaliteli ithal çakmaktaşı olan örnekler yoktur. Bu durum ise, bu tür hammaddelerin hazırlanmış bir şekilde mağaraya ithal edilmiş olduğunun diğer bir göstergesidir. Nitekim bu yıl bulunan pişmiş toprak bir damga mühür de bu tür ticarî faaliyetlerin olduğuna dair kuvvetli bir delildir (Çizim 9: 2).

Âletler içinde en yoğun ve dikkati çeken tipler, mikro boyutlardaki keski ağızlı yatay ok uçlarıdır (Çizim 7: 12-14). 2011 yılı kazılarında 50'den fazla örnekle temsil edilen bu ok uçları genelde dikdörtgen-yamuk formludurlar. 17 tanesi ise ikizkenar üçgen formludur. Söz konusu bu ok uçlarının tamamına yakın bir kısmı dilgi taşımak üzere yapılmışlardır. Ok ve yayın Suluin insanları tarafından çok tercih edilen bir silâh olduğunun önemli bir kanıtını oluştururlar. Bu silâhla avlanan hayvan türlerinin anlaşılması açısından faunaya yönelik çalışmaların gerekliliği de bu noktada gündeme gelmektedir.

Yaklaşık yirmi kadar olan ön kazıyıcılar çeşitli alt tiplerle temsil edilirler (Çizim 8: 4-6). Özellikle omurgalı formlar oldukça karakteristiktir. Diğer âlet tipleri arasında boğumlu bir örneği de bulunan (Çizim 8: 9) düzeltili dilgiler (Çizim 8: 7-9), düzeltili yongalar (Çizim 6: 3-5), sırtlı dilgi (Çizim 7: 1,2) ve budanmış parçalar (Çizim 8: 10-12), saplı parçalar, çontuklu (Çizim 6: 8) ve dişlemeli âletler (Çizim 6: 6,7), ikili ya da çoklu âletler ve taş delgiler (Çizim 8: 1-3) çeşitli oranlarda temsil edilirler. Mikrolitler içinde ise sadece birkaç düzeltili (Çizim 7: 6,7), sırtlı (Çizim 7: 11) ve budanmış (Çizim 7: 8,9) dilgicik bulunmaktadır. Tam parça hâlindeki tek örnek olan mikro uç ise yine tipik bir örnektir (Çizim 7: 10).

Yine çok sayıda olan ve genellikle dilgi taşımaklar üzerine yapılan orak elemanları da (Çizim 7: 3-5), Suluin insanların ekonomik ve beslenme faaliyetleri konusunda bize fikir veren tiplerdir.

Buluntular arasında ikinci büyük grubu çanak-çömlek parçaları oluşturmaktadır. Diğer yıllara oranla 2011 yılında çanak-çömlek parçalarında bir azalmadan söz etmek olanaklıdır. 20. arkeolojik seviyenin sonunda bu azalma kendini daha da hissettirmektedir. Özellikle açmanın güneydoğu köşesinde ortaya çıkan kızılımsı-kahve renkli ve nemli *terra-rossa* toprak yapısı içinde ise çanak-çömlek örnekleri tamamen kesilmektedir.

Seramik parçaları her yıl olduğu gibi monokromdur. Boyalı örnekler yoktur. Sağlam, tüm ya da bütünlenebilir durumda seramik örneği de bulunmamaktadır. Seramik örnekleri üzerinde çalışan Doç. Dr. Ayşegül Aykurt'un verdiği bilgilere göre, çanak-çömlek parçaları homojen olup, Orta Kalkolitik Dönemin tipolojik özelliklerini yansıtmaktadırlar. 2010 yılında ilk kez Suluin buluntuları arasında bir kaba ait hayvan başı protomlu tutamak bulunmuştu⁸. Bu yıl bir kez daha hayvan başı protomlu tutamak örneği bulunmuştur. Bu

⁸ Taşkiran ve diğ., 2012:5,6

tür buluntuların çoğalmasa, burada yaşayan topluluk ya da ailelerin Suluin Mağarasını geçici değil sürekli olarak iskân etmiş olabileceklerini düşünmemizi olası kılmaktadır.

Kemik buluntular fazla sayıda olmasa da, güzel örneklerle temsil edilmektedir⁹. Kemik âletlerin en büyük grubunu çeşitli form ve boyutlardaki bızlar oluşturmaktadır (Çizim 10: 1-3). Kemikten boncuklar, çok sayıda kırık bız ve iğne uçları, spatüller de kemik buluntular arasındadır. Bu yıl bulunan ve kırık-noksan olan üzeri delikli kemik bir nesne ise ilginç buluntular arasında yer almaktadır.

Hemen hemen tüm arkeolojik seviyelerde ele geçirilen izole boncuk tanelerine bu yıl da sıkça rastlanmıştır. Suluin insanların süslenme faaliyetleriyle ilgili olan bu boncuk taneleri, çeşitli taşlardan, deniz kabukları ve *dentalium*lardan yapılmışlardır. Boncuklarla ilgili ilginç bir buluntu ise boncuk perdah âletidir. Bu yıl üçüncü örneği bulunan¹⁰ ve bugüne kadar tam anlamıyla yorumlayamadığımız, siyah taştan yapılmış, idol başına benzer parçanın, Suluin’de özellikle taş boncukların perdahlanmasında kullanıldığı anlaşılmıştır (Resim.1). Bu nedenle ilk kez arkeoloji literatürüne “Suluin tip boncuk perdah âleti” terimini kazandırmış bulunuyoruz.

Çeşitli seviyelerde karşılaşılan sürtmetaş örnekler yine bol ve çeşitlidir. Bunlar arasında; öğütme taşları, ezgi taşları, havaneleri ve perdah âletleri bulunmaktadır. Cilâlı baltacıklar ise yine birkaç örnekle temsil edilir (Çizim 9: 1,3).

V. Sonuç

2011 yılı Suluin Mağarası kazısı yaklaşık 1 ay sürmüştür. Suluin Mağarası kazılarında ana amacımız bölgenin Pleistosen Dönem arkeolojisine yeni bilgi ve belgeler katmaktır. Özellikle Suluin Mağarası’nın hemen yakınında yer alan ve 1989-1999 yıllarında modern kazı sistemleri ve disiplinlerarası bir yaklaşımla kazılan Öküzini Mağarası, Epi-paleolitik Dönemin oldukça zengin bir katlaşımını vermişti¹¹. Bu nedenle Suluin Mağarasında da Epi-paleolitik yerleşim ve kültür katlarına ulaşılacağı beklentilerimiz arasındaydı. Hatta Suluin Mağarası yerleşim morfolojisi açısından Öküzini Mağarası’na göre daha uygun bir konumda bulunduğu için Üst Paleolitik Döneme ait kültürlere ulaşılması da bir diğer beklentimiz idi.

Bununla birlikte Suluin Mağarası kazıları beklentilerimizin aksine Holosen Dönemle ilgili sonuçlar vermeye başlamıştır. Bilindiği gibi Suluin Mağarası’nın dolguları içinde ilk kez taş duvarlar ve mekânlardan oluşan bir mimariyle karşılaşılmış ve bu durumdan dolayı Pleistosen Dönem kültür katlarına bugüne kadar ulaşılammıştır. Ancak bölge prehistoryası açısından oldukça önemli olan bir dönem hakkında önemli bilgi ve belgeler ortaya konması, Suluin Mağarası kazılarına ayrıca bir önem kazandırmıştır. 2007 yılından beri devam eden kazılar Suluin Mağarası’nın Orta Kalkolitik Dönemde yoğun bir iskâna sahne olduğunu ortaya koymuştur. Bölgede çok iyi tanımlanamayan bu döneme, Suluin Mağarası’nın önemli katkılar sağlayacağı kuşkusuzdur. Orta Kalkolitik Döneme ilişkin elde edilen arkeolojik buluntu ve verilerden, bölge kronolojisinin daha sağlam temellere oturtulacağını söylemek mümkündür.

⁹ Kemik âletler, damga mühür ve cilâlı baltalara ait çizimler Makbule Beray Kösem tarafından yapılmıştır. Kendisine teşekkür ediyoruz.

¹⁰ Taşkıran ve diğ., 2011:430,435; Taşkıran ve diğ., 2012:7.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: *La Grotte d’Öküzini: Évolution du Paléolithique final du sub-ouest de l’Anatolie – Öküzini: Final Paleolithic evolution in southwest Anatolia*, (Editörler; I. Yalçınkaya, M. Otte, J.Kozłowski, O.Bar-Yosef), ERAUL 96.

Suluin Mağarası'nda saptanan Orta Kalkolitik Dönem kültürü, Antalya yöresinin prehistoryasına katkılar sağlayacağı gibi, Göller bölgesindeki höyük yerleşmelerinde görülen paralel kültürlerle de bir karşılaştırma yapma olanağı sağlayacaktır. Orta Kalkolitik Dönemde Suluin insanların gerek Göller bölgesi gerekse mağarada ele geçirilen obsidiyen malzemeden dolayı Orta Anadolu ile olan sosyo-ekonomik ve ticarî ilişkilerine de Suluin kazılarının açıklık getireceği kanısındayız.

Suluin Mağarası'nın kendine özgü çanak-çömlek örnekleri üzerinde Hacettepe Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ayşegül Aykurt'un yaptığı incelemeler son aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Seramik örnekleri tamamen Orta Kalkolitik Dönemin özelliklerini sergilemektedir. Suluin Mağarası seramik örneklerinin, Orta Kalkolitik Dönemin seyrek yaşandığına inanıldığı ve bu döneme ait bulguların fazla olmadığına söylendiği Güneybatı Antalya Bölgesi için yeni bilgiler sağlayacak önemli bir veri kaynağı, karşılaştırma materyali sağlayacağı kesindir. 2010 yılında olduğu gibi bu yıl da ele geçirilen seramik örnekleri arasında hayvan başı protomlu bir kap parçasının daha bulunması, Suluin'in Orta Kalkolitik Dönemde sürekli bir yerleşimi tercih eden topluluklar tarafından iskân edildiğini açıklar.

Suluin Mağarası kazılarının bizlere öğretmiş olduğu önemli bir konu da, her ne kadar yerleşik bir hayata geçilse de, tarım ve hayvancılıkla ilgili faaliyetler başlamış olsa da, yontmataş işçiliği, daha doğrusu avcılık ve toplayıcılığın hâlen önemini korumakta olduğudur. Suluin Mağarası'nın Orta Kalkolitik Dönem yontmataş endüstrisinin tipolojik açıdan oldukça zengin bir çeşitlenme sergilemesi, bu dönemde de yontmataş işçiliğinin aynı Paleolitik Çağda olduğu gibi hız kesmeden devam ettiğini göstermektedir. Suluin Mağarası Orta Kalkolitik Dönem yontmataş endüstrisi üzerine hazırlanmakta olan bir doktora tezi Türkiye'de ilk kez yapılmaktadır ve ortaya koyacağı ilginç sonuçlar ve veriler bakımından dikkat çekecektir. Zira bu çalışma ile, diğer bölgelerde kazılan Kalkolitik merkezlerde bugüne kadar pek önemsenmeyen yontmataş endüstrilerin o dönem insanların yaşam tarzlarının ortaya konması açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır.

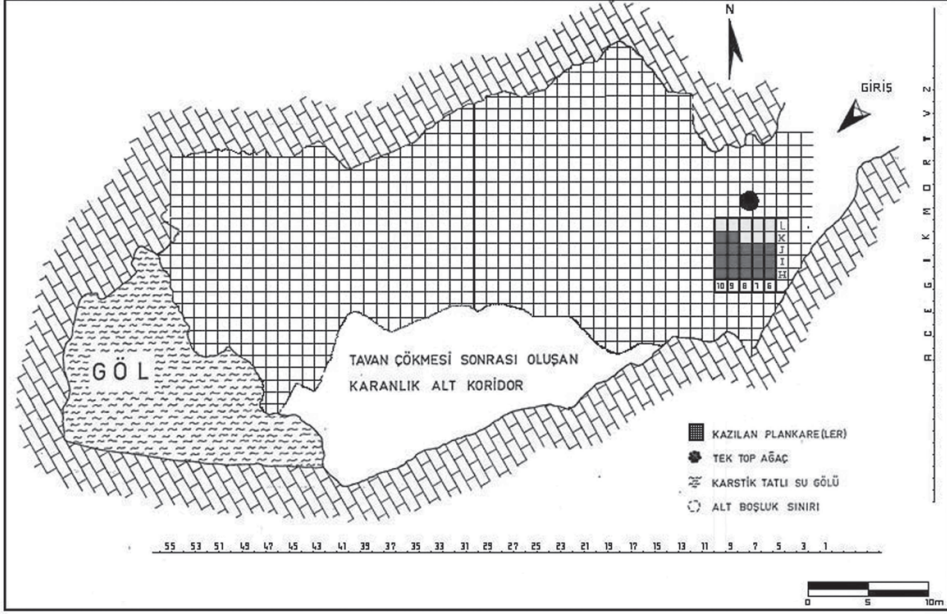
2011 yılı Suluin kazıları ile Holosen Dönem tabakalarının yavaş yavaş sonuna gelinmiş, yıllardır merakla beklediğimiz alt katmanlara ulaşılabilmektedir. Bu durum, Suluin Mağarası'nın Pleistosen Dönemde bir yerleşime sahne olup olmadığını, eğer olduyorsa Paleolitiğin hangi kültürlerini barındırdığını ortaya koyabilmek açısından oldukça önemlidir. Ancak mağaranın sadece Holosen Dönemde iskân görmüş olabileceğini de akıldan çıkarmamak gerekir. 2012 yılı kazı sezonunda bu durumu açıklayabilmek için daha alt tabakalardaki çalışmalara ağırlık verilecektir.

KAYNAKÇA

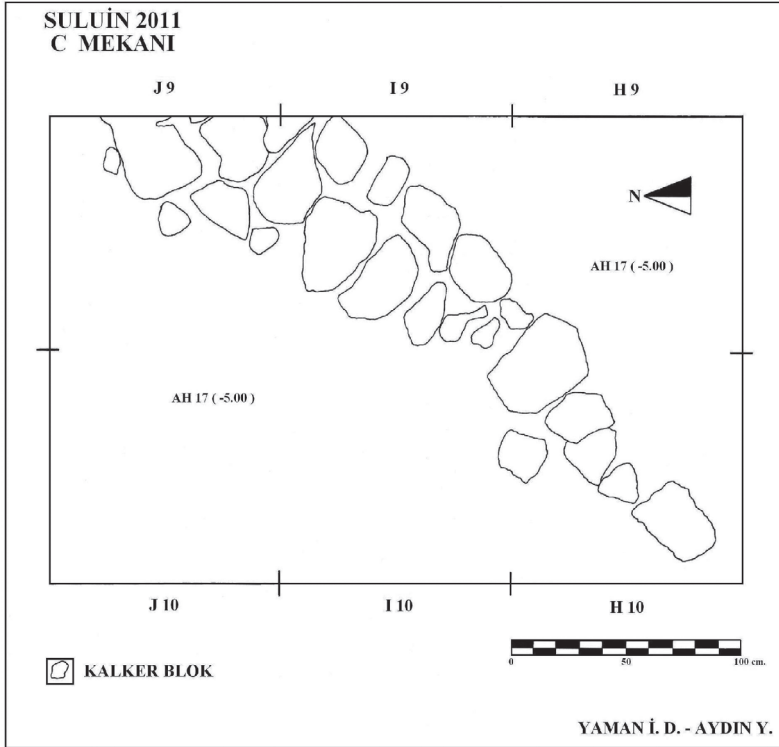
- TAŞKIRAN, H., AKSU, S.E., KÖSEM, M.B., ÖZÇELİK, K. 2011. "Suluin Mağarası Kazısı-2009", 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 4: 427-439.
- TAŞKIRAN, H., ÖZÇELİK, K., KÖSEM, M.B., 2012. "Suluin Mağarası Kazısı-2010", 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2: 1-17.
- YALÇINKAYA, I., OTTE, M., KOZŁOWSKI, J., O.BAR-YOSEF (Eds.) 2002. La Grotte d'Öküzini: Évolution du Paléolithique final du sub-ouest de l'Anatolie – Öküzini: Final Paleolithic evolution in southwest Anatolia, ERAUL 96, Liège.

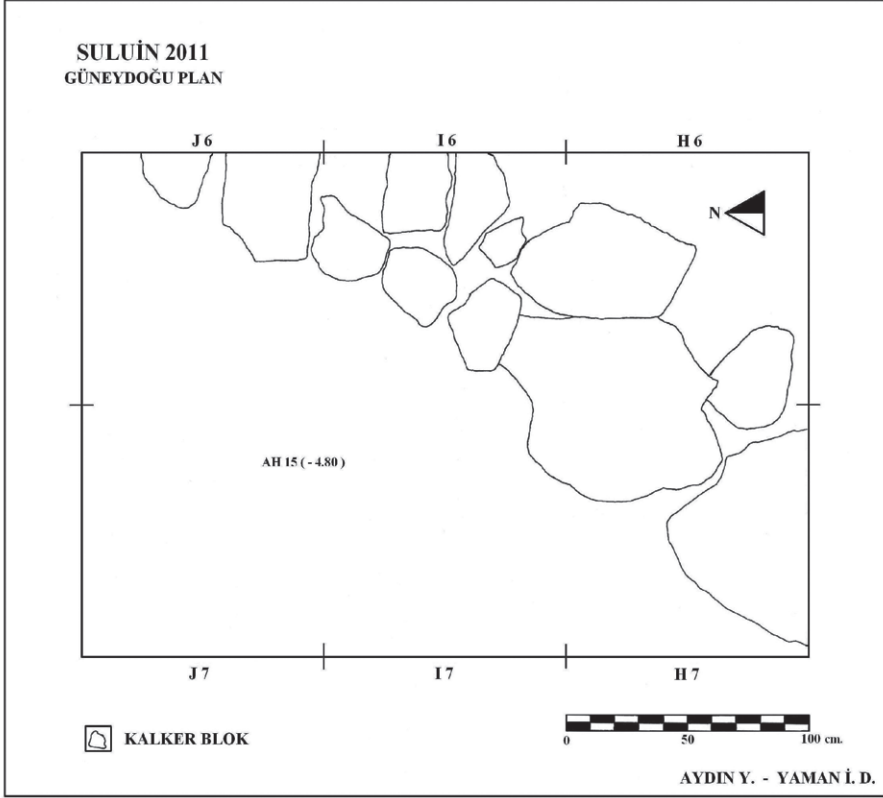
Resim 1: Boncuk perdah âleti

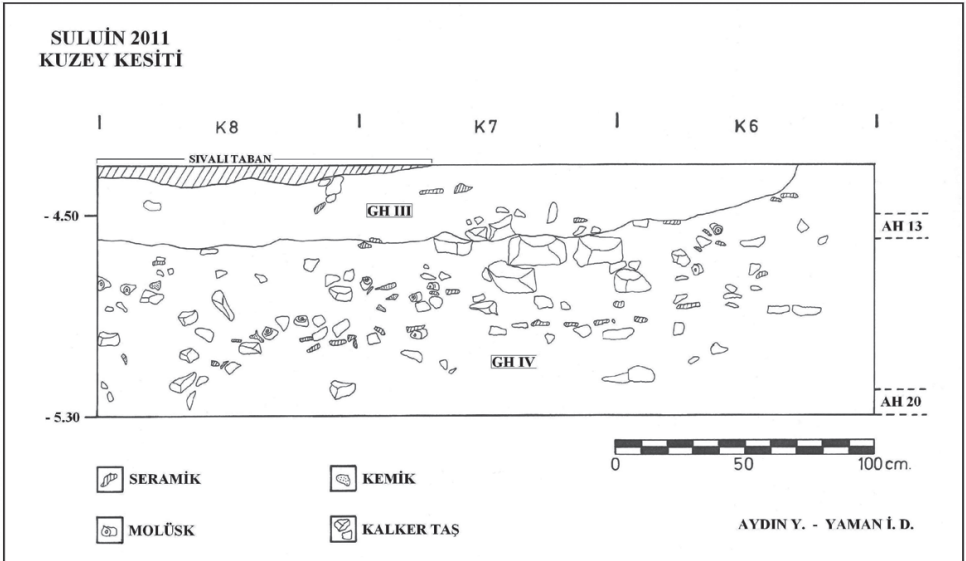
Çizim 1: Suluin Mağarası topografik plan, kazılan kareler

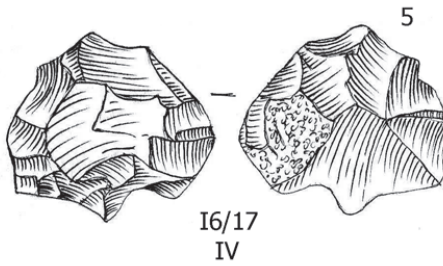
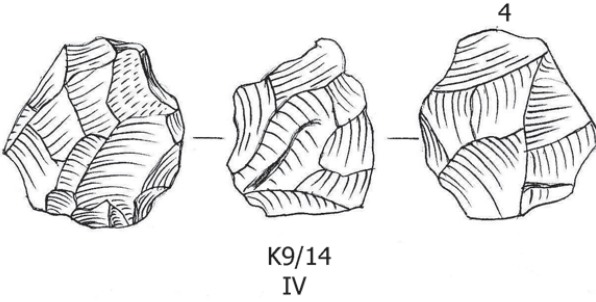
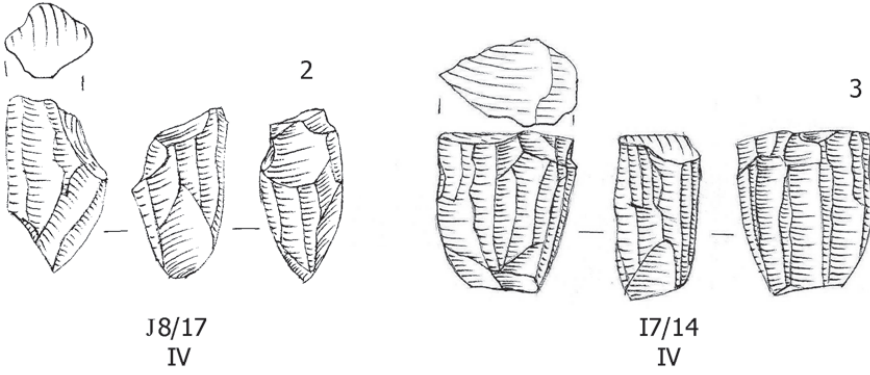
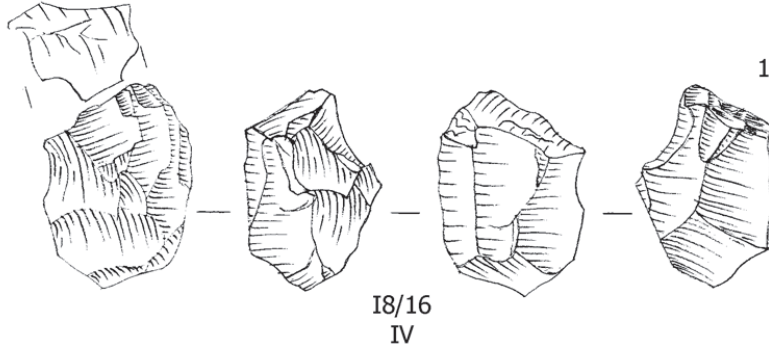
Çizim 2: C Mekânı kesiti

Çizim 3: Suluin 2011 Güneydoğu plan

Çizim 4: Suluin 2011 kuzey kesiti

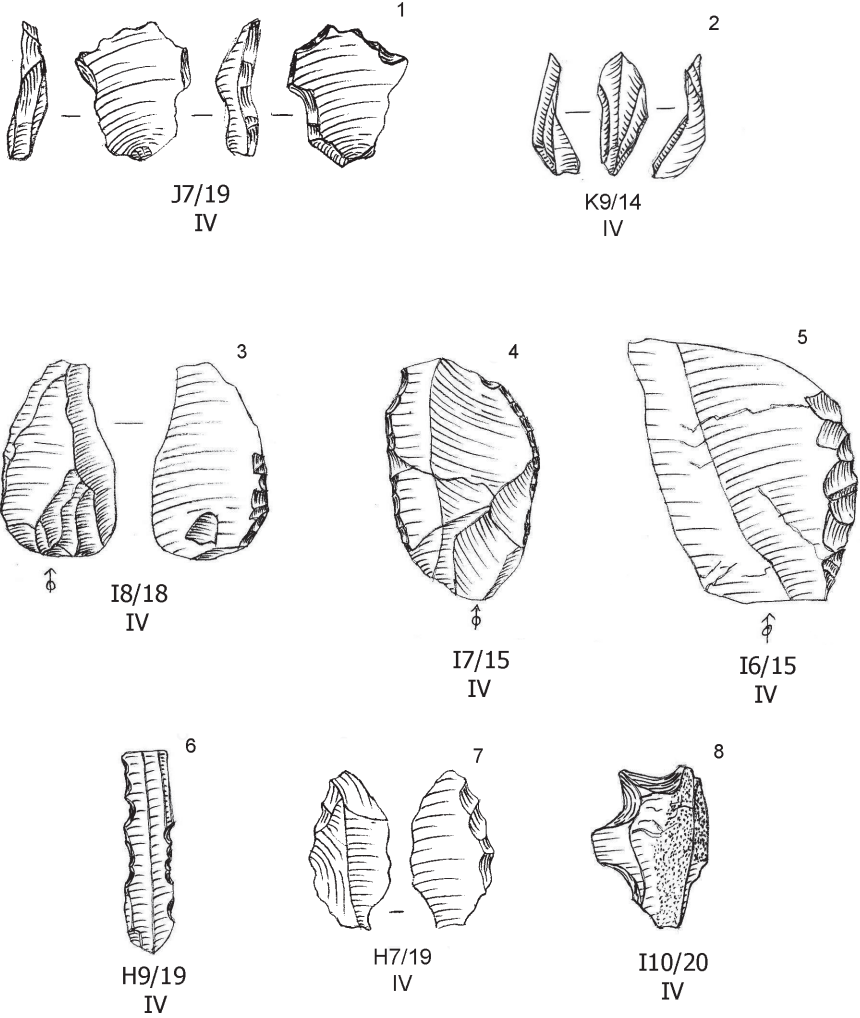

Z. TAŞKIRAN

Çizim 5: Çekirdek örnekleri

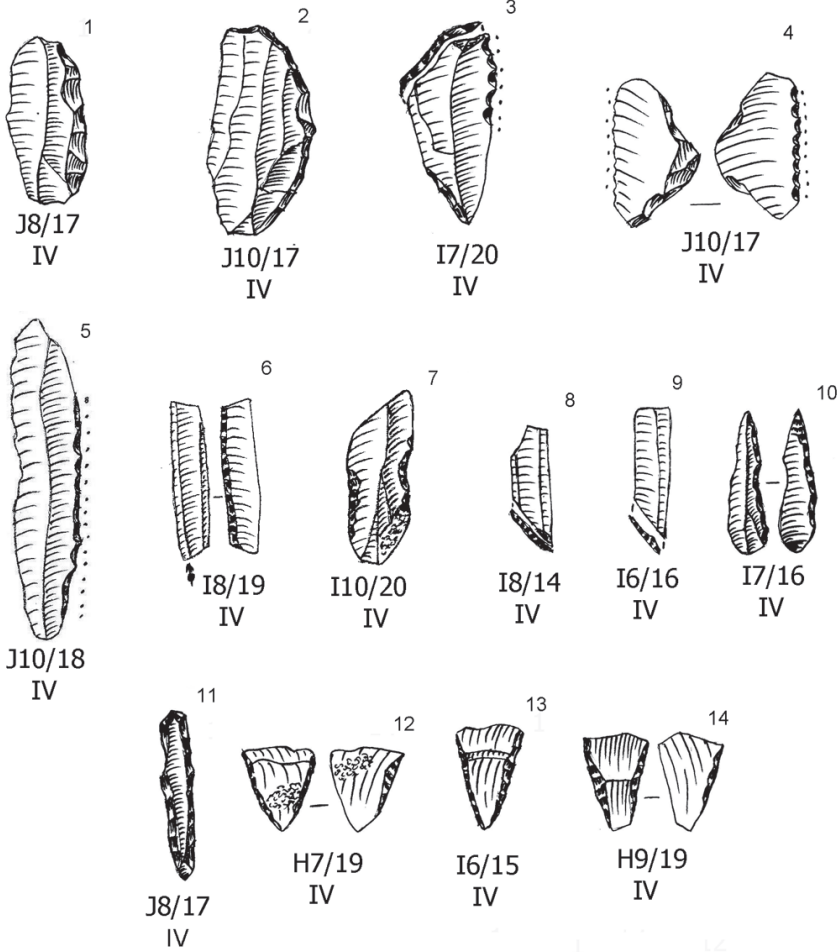
SULUİN-2011

Z. TAŞKIRAN

Çizim 6: Yontmataş buluntu örnekleri

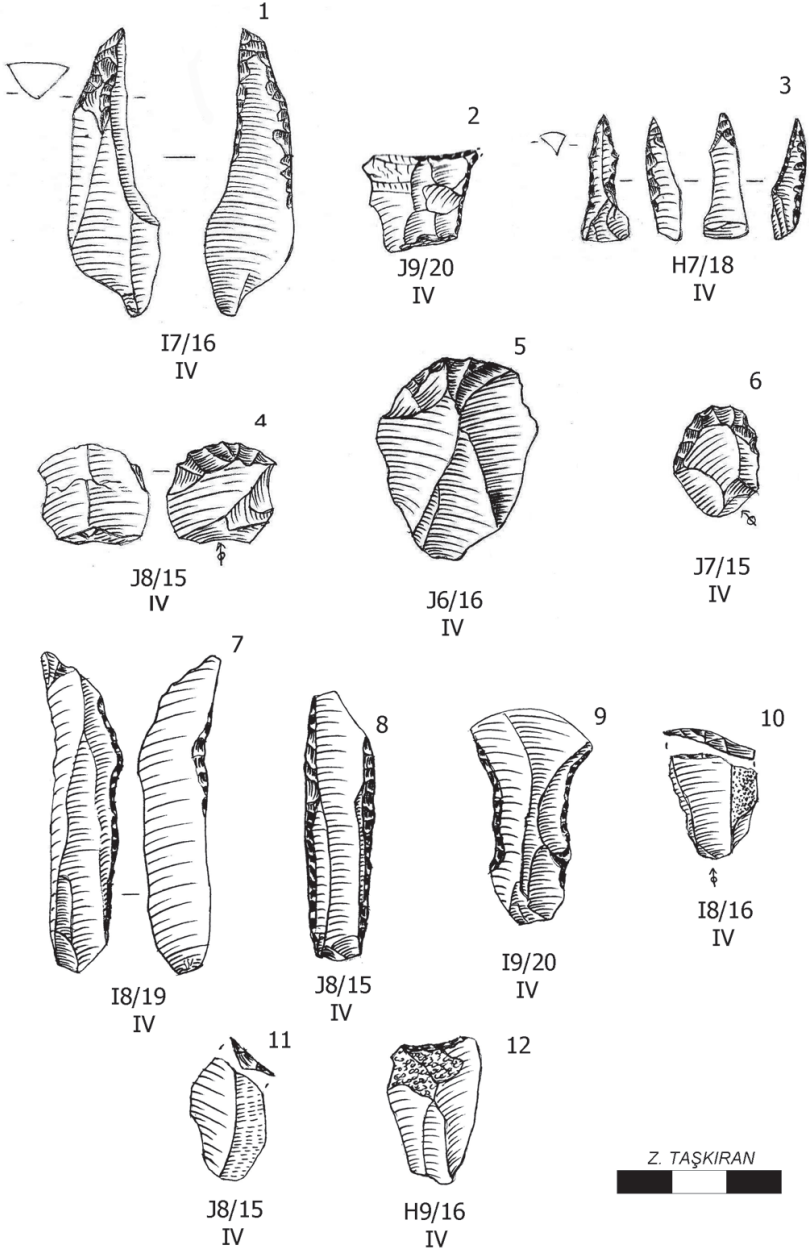
SULUİN-2011

Z. TAŞKIRAN

Çizim 7: Yontmataş buluntu örnekleri

Çizim 8: Yontmataş buluntu örnekleri

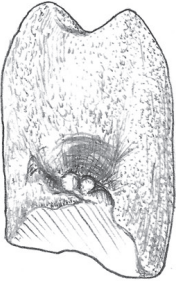
SULUİN-2011

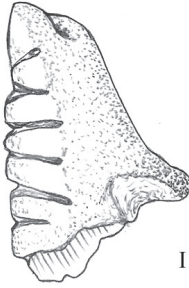
1

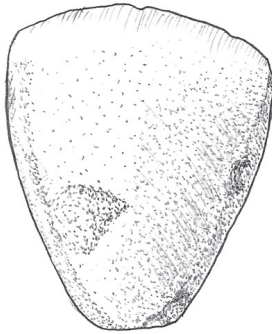
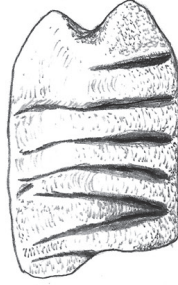
18/16
IV

2

16/17
IV

3

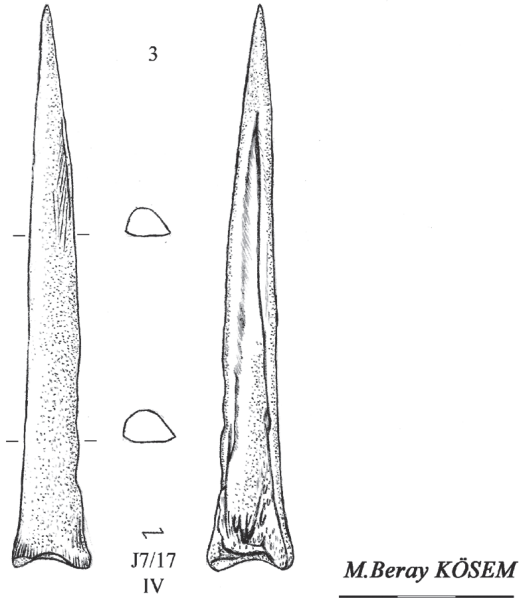
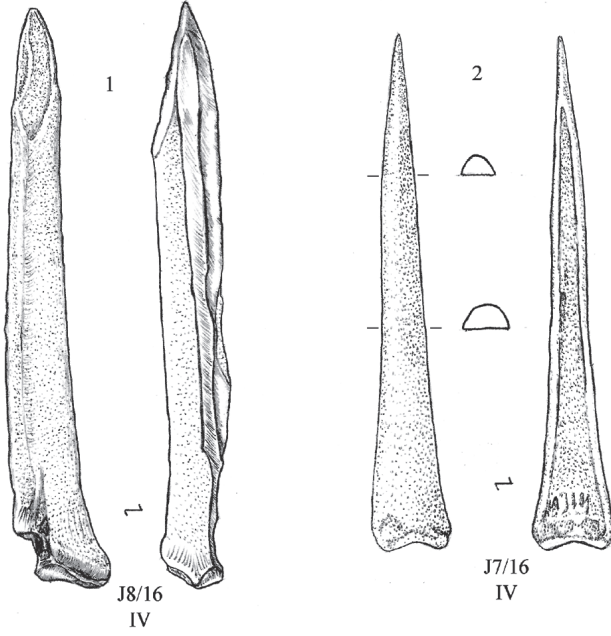
17/17
IV

M.Beray KÖSEM

Çizim 9: Mühür ve cilalı baltalar

SULUİN-2011

Çizim 10: Kemik bızlar

2011 YILI ÜÇAĞIZLI MAĞARASI KAZISI

Erksin GÜLEÇ*
İsmail ÖZER
Mehmet SAĞIR
İsmail BAYKARA
Serkan ŞAHİN
Ahmet Cem ERKMAN

Üçağızlı Mağarası, Hatay İli, Samandağ İlçesi'nin yaklaşık olarak 12 km. güneyinde ve deniz kıyısında yer almaktadır (Resim: 1). 1989 yılında Fransız Araştırmacı Angela Minzoni-Deroche tarafından bulunan ve 1991 yılına kadar kazılan mağaradaki çalışmalar uzun bir aradan sonra Arizona Üniversitesi'nin de katılımlarıyla tarafımızdan yeniden başlatılmıştır. 1997 yılında bu alanda Hatay Müzesi Müdürlüğü ile ortaklaşa başlatılan kazı çalışmaları 2000 yılından beri Bakanlar Kurulu Kazısı olarak Prof.Dr. Erksin Güleç başkanlığında sürdürülmektedir.

Kazı çalışmalarının bu sezonu 09.07.2011-10.08.2011 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. 2011 yılı kazısında Bakanlık temsilcisi olarak Milet Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Erkan Dede görev alırken, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü'nden Doç.Dr. İsmail Özer, Doç.Dr. Mehmet Sağır, Cumhuriyet Üniversitesi, Antropoloji Bölümü'nden Doç.Dr. Ayşen Açıkcol, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Doç.Dr. Cesur Pehlevan, Araş.Gör.Dr. İsmail Baykara, Araş. Gör. Derya Baykara, Ahi Evran Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Araş.Gör. Serkan Şahin, Araş.Gör. Seçil Sağır, Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümü lisans ve lisansüstü öğrencileri Merve Gümrükcü, Gonca Gül, Fatma Nur Erbil, Engin Sönmez, Melike Karakaya, Esra Hilal Kaya, Ayça Karatufan ve Pelin Tokatlı kazıya katılmışlardır.

Mağaradaki kültür tabakaları A. Minzoni-Deroche tarafından kazılan güney bölümde ve 1997 yılından beri tarafımızdan sürdürülen kazıların gerçekleştirildiği kuzey bölümde olmak üzere iki bölgede korunmuştur. 2011 yılındaki kazı çalışmaları mağaradaki tüm açmaların temizlik işlemleri ve ardından açmalara grid sisteminin oturtulmasıyla başlamıştır (Resim: 2). Bu sene özellikle mağaranın batı ve kuzey duvarlarına yakın açmalarda kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Kazı çalışmaları Ahmariyen kültürü özelliklerini yansıtan BIB4 ve C tabakalarında gerçekleştirilmiş ve buluntular Coğrafik Bilgi Sistemleri (CBS) tekniğinde X, Y, Z koordinat sistemine göre kaydedilmiştir. Böylece kazıdan çıkan tüm buluntuların coğrafi konumu ve mağara içerisindeki dağılımları ve yoğunlukları belirlenmiş, bunlara ilişkin verilerin daha sağlıklı işlenebilmesi ve daha detaylı çalışmalar yapılması mümkün olmuştur.

* Prof.Dr. Erksin GÜLEÇ, Doç.Dr. İsmail ÖZER, Doç.Dr. Mehmet SAĞIR, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara/ TÜRKİYE. e-mail: gulec@ankara.edu.tr
Araş.Gör. İsmail BAYKARA, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van / TÜRKİYE.

Araş.Gör. Serkan ŞAHİN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir / TÜRKİYE.

Araş.Gör. Ahmet Cem ERKMAN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/ TÜRKİYE.

2011 yılında -B1, -B2, -B3, -A1, -A2, -A3, -A4, A2, A3, C2, D1, D2, D3, D4, E1, E2, E3, E4, F1, F2, F3, F4 açmalarında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu açmalar 50 cm.lik plan kareler hâlinde ve kültür tabakaları takip edilerek kazılmıştır. Bu yıl ilk defa kazmaya başladığımız ve Ahmariyan'ın B1B4 tabakalarını barındıran D, E, F kareleri mağaranın kuzeybatısında yer alır. Bu açmalar koyu kahve renge sahip sedimanları içermektedir. F açmasının içerisinde büyük bir ağacın kökü bulunduğu için yer yer koyu kahverengi dolgulara rastlanmıştır. Bu açma mağara duvarlarının dışında yer aldığından yağmur suları ve içeriğindeki antropojenik (insan, hayvan, taş âlet, denizel ve bitkisel kalıntılar) materyaller nedeniyle sert sediman yapısına sahiptir. D ve E kareleri ise derinleştikçe sertleşen bir dolgu yapısına sahiptir. Tüm açmalar birçok kez vurgulandığı gibi temelde Akdeniz'in *terra rosa* dolgusuna sahiptirler. Ancak mağara içindeki dolgular ve insan aktiviteleri nedeniyle koyu kahve renkli toprağı barındırırlar. 2011 yılı çalışmalarında erken Ahmariyan'ın C tabakası ise D, E, F, -B3, -A3 açmalarında gözlenmiştir. D, E ve F tabakaları daha sterildir ve B1B4 tabakasına göre daha kırmızımsı kahverengi sedimanlar içermektedir. Mağara en dip (kuzey) kısmına doğru giderek daralmaktadır ve burada yer alan -A ve -B açmalarının başlangıç seviyeleri bir insanın sığamayacağı genişliktedir. Ayrıca her iki açma mağaranın önündeki açmalara göre daha nemli, yumuşak ve koyu kırmızı bir sedimana sahiptir. Bu iki açma içerisinde, C tabakasında bol miktarda antropojenik materyal saptanmıştır. Bu yoğunluktaki malzeme -A ve -B açmalarının atık veya biriktirme alanı olabileceğini düşündürmektedir. Elde edilen bulgular mağara sakinlerinin davranışlarının daha iyi anlaşılabilmesine olanak sağlayacak niteliktedir. Geçtiğimiz yıllardaki çalışmalar, mağaradaki duvar diplerinin dönem insanları tarafından çöplük olarak kullanıldığını göstermiştir. Bu alanlarda artık taş âlet parçaları, kemik parçaları ve denizel kabuklulara ait kalıntıların yoğun olması dönem insanların mağaranın orta bölgesini günlük faaliyetlerinde daha rahat kullanabilmek amacıyla bu atık maddeleri kenarlara doğru itelediklerini göstermektedir. Dönem insanların mağara içi aktivitelerinin anlaşılabilmesi ancak düzenli ve sistemli çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılmaktadır.

Üçağzılı Mağarası'nın B, B1-B4 ve C tabakalarından bilinen ve Levant bölgesinde dilgi ve dilgicik üretimiyle karakterize olan kültür Ahmariyan olarak tanımlanmaktadır. Ahmariyan endüstrisi, adını Erq el-Ahmar yerleşim yerinden almaktadır. Bu endüstri tek ve çift platformlu dilgi çekirdekleriyle karakterizedir. Dilgi ve dilgicik üretim oranlarının yüksek olduğu Ahmariyan yerleşimleri, Levant bölgesinden yaklaşık 43/42.000 ile 18.000 yıl öncesine tarihlendirilmektedir (Belfen-Cohen ve Bar-Yosef 1999). Erken ve Geç Ahmariyan olmak üzere iki gruba ayrılan bu kültürün geç dönemi Epipaleolitiğe kadar devam eder ve Levant'ın Epipaleolitik âlet endüstrisinin temelini oluşturur. Aurignacian endüstrisinin tipik âletleri olan *carinated* ve burunlu ön kazıyıcıların yokluğu ile bilinen bu endüstriye ait en belirgin âlet tipleri düzertili dilgiler, sırtlı bıçaklı dilgiler ve El-Wad uçlarıdır (Gilead, 1991; Bar-Yosef, 2000). Erken Ahmariyan endüstrisi ise, Doğu Akdeniz'in güney ve kuzeyindeki paleolitik buluntu yerlerinden bilinmektedir. Güneydeki buluntu yerleri Boker, Qadesh Barnea yerleşimleri, Abu Noshra ve Erg-el-Ahmar yerleşimin E/F seviyeleri, Nizzana XIII, S. Divshon. A. Qadis, A306A, Lagama, W. Sudr, A. Noshra, T. Sadaf, A. Al-Buhayra, Th. Al-Buhayra, M. Al-Widyan, W. Aghar, T. Aeid, T. Hamar, J. Humeima ve T. Farj'dır. Kuzeydeki yerleşimler ise Ksar Akil XX, Qafzeh E/D, Kebara E, Umm el-Tiel, Yabrud II-III olarak sayılabilir (Goring-Morris ve Belfen-Cohen, 2006).

Üçağızlı Mağarası'nın erken Ahmarian örneklerini içeren tabakaları, Ksar Akil XVII topluluklarına benzemektedir. Bu endüstri yumuşak çekiç yardımıyla, direkt olmayan vuruşlarla (özellikle baskılama tekniği) karakterize olan prizmatik dilgi teknolojisi olarak tanımlanmaktadır (Kuhn vd., 2004; 2009). Prizmatik dilgi çekirdekleri, çift platformlu olmalarıyla karakterizedir. Ayrıca tek platformlu tam prizmatik olmayan (subprizmatik) dilgi çekirdekleri de bulunmaktadır. Üçağızlı Mağarası Ahmarian tabakalarında ele geçirilen dilgilerin topuk yumrularının belirsiz olması ve dilgi çekirdeklerindeki negatif izler, bu endüstride yumuşak çekiç ve baskılama tekniğinin sıklıkla kullanıldığını işaret etmektedir (Kuhn vd., 2009). Bazı amorf çekirdeklerde doğrudan vurma tekniği tercih edilirken, bazı örneklerde sert çekiçlerin kullanıldığı gözlenmiştir. Prizmatik çekirdeklerden üretilen âletlerin topukları dar, düz (çizgi) veya nokta şeklinde olabilmektedir (Güleç vd., 2001; Kuhn vd., 2003; Kuhn, 2004).

2011 yılı Üçağızlı Mağarası kazı çalışmalarından 402 adet taş âlet, 18 adet çekirdek, 1 adet taş âlet yapımında kullanılan çekiç ve çeşitli amaçlarla kullanılan 4 adet örs ele geçirilmiştir (Resim: 3 ve 4). Tablo 1'de B1B4 tabakasında ele geçirilen 335 adet taş âletin blankleri, topuk tipleri ve 13 adet çekirdek buluntusuna ait veriler gösterilmiştir. 2011 yılı buluntuları ele alındığında mağara endüstrisinin önceki yıllara benzer bulgular verdiğini görmekteyiz. Ahmarian endüstrisinin tipik özelliği olan dilgi üretimi % 45,7 oranıyla en yüksek değeri vermektedir. Bunu yongalar takip eder ve % 30,4'lük bir orana sahiptir. Dikkat çeken bir diğer unsur ise "*crested dilgi*"lerin fazlalığıdır. Bu buluntular mağara içerisinde yapılan yongalama aktivitesine ilişkin ipuçları vermesi açısından önemlidir.

Tablo 1: B1B4 tabakasına ait taşların teknolojik özellikleri

Blankler	N	%	Topuklar	N	%	Çekirdekler	N	%
Yonga	102	30,4	Kortikal	3	1,7	Levallois	1	7,7
Dilgi	153	45,7	Düz	64	36,4	Yarı-prizmatik	8	61,5
L.Yonga	4	1,2	Façetalı	22	12,5	Diğerleri	2	15,4
L. Dilgi	1	0,3	Çatı	-	-	Tanımlanamayan	2	15,4
Crested Dilgi	23	6,9	Lineal	55	31,3	-	-	-
Tanımlanamayan	4	1,2	Nokta	32	18,2	-	-	-
Diğerleri	5	1,5	-	-	-	-	-	-
Debris	43	12,8	-	-	-	-	-	-
Toplam	335	100,0	Toplam	176	100,0	Toplam	13	100,0

Dilgi ağırlıklı endüstriye sahip olan Ahmarian endüstrisinin baskılama tekniğini gösteren lineal ve nokta biçimli topuk tipleri bu yılki çalışmalarımızda da sırasıyla % 31,3 ve % 18,2 oranlarıyla yüksek değerlere sahiptir. Doğrudan vurma tekniğine delil olan düz ve façetalı topuk tipleri ise sırasıyla % 36,4 ve % 12,5 oranlarına sahiptir.

Erken Ahmarian endüstrisinin karakteristik özellikleri arasında tek veya çift platformlu yarı-prizmatik veya prizmatik dilgi çekirdekleri gelmektedir. Üçağızlı Mağarası B1B4 tabakalarında bu yıl ele geçirilen yarı-prizmatik dilgi çekirdekleri % 61,5 oranıyla en yüksek değere sahiptir. Bu çekirdeklerin 3 tanesi tek, 4 tanesi de iki platforma sahiptir (Resim: 5 - 6). Ayrıca çekirdekler düz bir yüzeye sahiptir ve herhangi bir iç/dışbükey yapı gözlenmemiştir. Ahmarian tabakalarında ele geçirilen dilgilerin topuk yumrularının belirsiz olması ve dilgi çekirdeklerindeki negatif izler, yumuşak çekiç ve baskılama tekniğinin bir arada kullanıldığına işaret etmektedir.

Tablo 2’de C tabakasında ele geçirilen 66 adet taş âletin blankleri ve topuk tipleri ve 4 adet çekirdek buluntusu gösterilmiştir. Bunlara ek olarak 1 adet çeşitli amaçlarda kullanılmış örs yer almaktadır. C tabakası, B1B4 tabakası gibi dilgi ağırlıklı bir endüstriye sahiptir ve bu endüstrinin en belirgin özelliği olan lineal ve nokta biçimli topuk tiplerine sahiptir. C tabakasında çekiçlere ait örnekler az sayıda ele geçirilmiştir.

Tablo 2: C tabakasına ait taşların teknolojik özellikleri

Blankler	N	%	Topuklar	N	%	Çekirdekler	N	%
Yonga	25	37,9	Kortikal	1	2,3	Levallois		
Dilgi	26	39,4	Düz	13	30,2	Yarı-prizmatik	1	25,0
L.Yonga	1	1,5	Façetali	7	16,3	Diğerleri	3	75,0
L. Dilgi	1	1,5	Çatı	1	2,3			
Crested Dilgi	5	7,6	Lineal	14	32,6	-		
Tanımlanamayan	1	1,5	Nokta	7	16,3	-		
Diğerleri	2	3,0	-			-		
Debris	5	7,6	-			-		
Toplam	66	100,0	Toplam	43	100,0	Toplam	4	100,0

Ahmarian endüstrisinin tipolojik yapısı üst paleolitikün tip âletleri olan ön kazıyıcılar, burinler, dilgi üzerine uçlar ve düzeltili dilgilerden oluşmaktadır. Erken Ahmarian endüstrisinin göstergesi olan dilgi ve dilgicik üzerine yapılmış düzeltili ve düzeltilsiz âletler Üçağzılı Mağarası’nın tipolojik yapısının da temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra kısa-uzun, kulaklı, burunlu ve çift yönlü ön kazıyıcılar sıklıkla ele geçmektedir. Ahmarian’ın endüstrisinin karakteristik uçları olan El-Wad ve dilgi üzerine yapılmış uçlar sıklıkla bulunmaktadır. Bunun yanı sıra keski üzerine burin âletler Üçağzılı Mağarası’nda yaygın olarak yer almaktadır (Kuhn vd., 2009). Tablo 3’te 2011 yılına ait B1B4 ve C tabakalarında ele geçirilen âletlerin tipolojik listesi verilmiştir. Ele geçirilen âletlerin tipolojik yapısı önceki yıllara benzer oranlarda ve benzer tiplerdedir. Bunlardan en göze çarpan tipi ön kazıyıcılar oluşturmaktadır (Resim: 7-8). Bunları erken Ahmarian endüstrisinin özelliği olan az orandaki burin âletler oluşturmaktadır. Diğer karakteristik âlet tipi ise düzeltili dilgilerdir. Bu da yine yüksek oranlarıyla ön kazıyıcılardan sonra en sık kullanılan âlet tiplerini oluşturmaktadır.

Tablo 3: B1B4 ve C tabakalarının tipolojik yapısı

ALET TİPLERİ	B1B4		C	
	N	%	N	%
Levallois yonga/dilgi	5	6,2	4	30,8
Ön Kazıyıcılar	36	44,4	5	38,5
Burinler	2	2,5	-	-
Sırtlı Bıçaklar	6	7,4	-	-
Uçlar	5	6,2	-	-
Düzeltili Dilgiler	19	23,5	3	23,1
Çoklu aletler	4	4,9	-	-
Tanımlanamayan	4	4,9	1	7,7
Toplam	81	100,0	13	100,0

2011 yılı Üçağızlı Mağarası çalışmalarında 348 adet hayvan kemiği ve denizel kabuklulara ait fosil kalıntıları saptanmıştır. Tablo 4'te fosil kemiklere, Tablo 5'te denizel kabuklulara ait kalıntıların verileri gösterilmektedir. Faunal kalıntılar arasında bol miktarda çene ve diş parçacıkları, uzun kemik parçaları, denizel ve karasal yumuşakçalara ait kabuklar bulunmuştur. Ayrıca, geyik türleri, yaban keçisi, domuz, küçük boyutlu etçiller ve pek çok mikromemeliye ait kalıntı da bulunmuştur.

Tablo 4: B1B4 ve C tabakalarına ait faunal kalıntılar

	N	%
BÜYÜK AVLAR		
Yaban keçisi (<i>Capra aegagrus</i>)	8	4,3
Karaca (<i>Capreolus capreolus</i>)	14	7,5
Alageyik (<i>Dama mesopotamica mesopotamica</i>)	27	14,5
Kızıl geyik (<i>Cervus elaphus</i>)	1	0,5
Yaban domuzu (<i>Sus scrofa</i>)	1	0,5
KÜÇÜK AVLAR		
Yenilebilir denizkabukları (<i>Monodonta</i>)	7	3,8
ETÇİLLER		
Küçük etçiller (<i>vulpes vulpes</i> , <i>Felis&martes</i>)	2	1,1
TÜRLERİ TANIMLANAMAYAN		
Büyük boy hayvanlar	8	4,3
Orta boy Hayvanlar	78	41,9
Küçük boy hayvanlar	17	9,1
Etçiller	3	1,6
Dama/Capra	20	10,8
Toplam	186	100,0

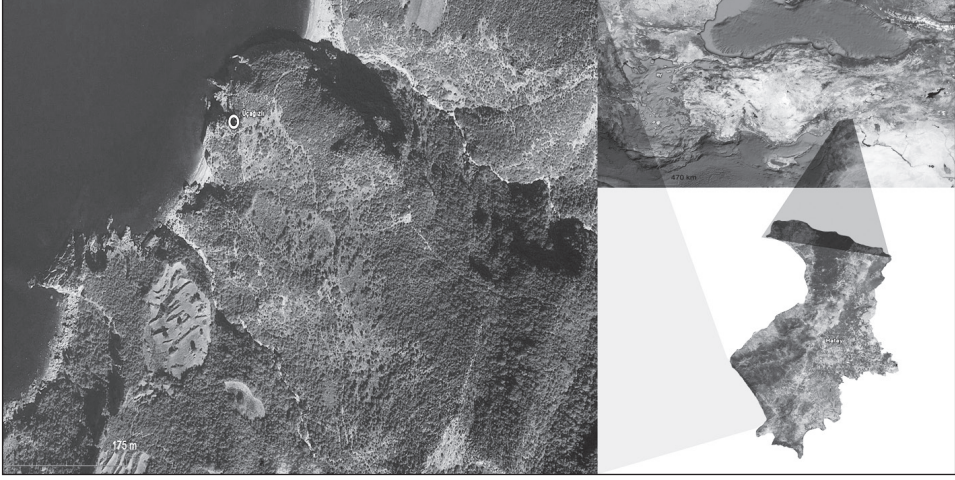
Tablo 5: B1B4 ve C tabakalarına ait denizel kabuklu kalıntıları

	N	%
<i>Columbella rustica</i>	1	2,8
<i>Nassarius gibbosula</i>	10	27,8
<i>Gibbula</i>	3	8,3
<i>Littorina</i>	2	5,6
Tanımlanamayan	20	55,6
Toplam	36	100,0

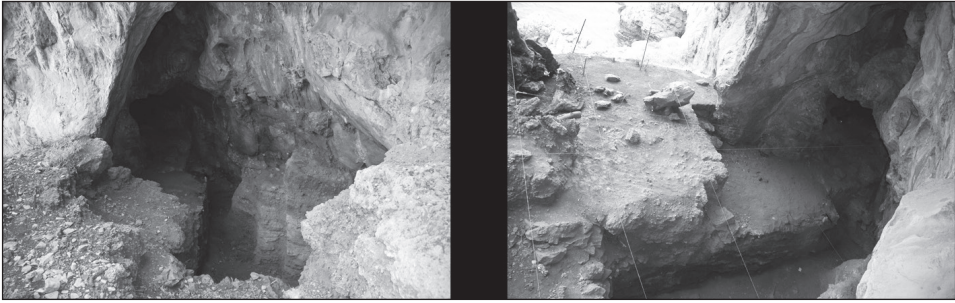
Bu yılki çalışmalarımıza Oxford Üniversitesi'nden Dr. Dustin White kısa süreli katılarak, mağaradaki Tefra örnekleri üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak Dr. White'in gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda mağaranın yaşlandırılmasında kullanılabilecek herhangi bir tefra örneğine rastlanamamıştır. Kazı çalışmalarının bitiminin ardından mağaradaki henüz kazılmamış açmalar naylon örtü ile kapatıldıktan sonra üzerleri bir miktar toprak ile örtülerek koruma altına alınmıştır. Mağaradaki kazı çalışmalarına 2012 yılında da devam edilmesi planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

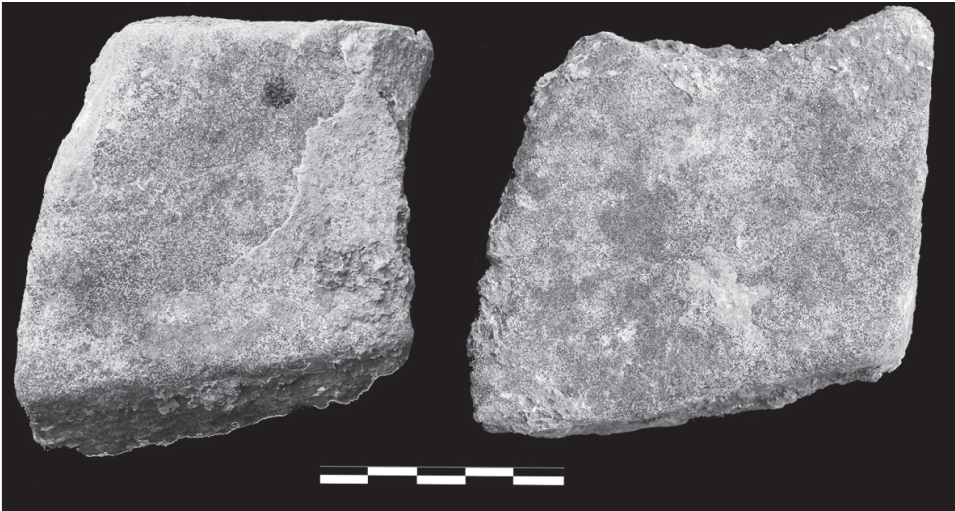
- BAR-YOSEF, O. (2000). "The Middle And Early Upper Paleolithic in Southwest Asia And Neighboring Regions", The Geography Of Neandertals And Modern Human in Europe and The Greater Mediterranean. (Ed. O. Bar-Yosef And D. Pilbeam). Cambridge, Usa.
- BELFEN-COHEN, A. And O. BAR-YOSEF. (1999). "The Levantine Aurignacian: 60 Years Of Research", Doroty Garrod And The Progress Of The Palaeolithic Studies In The Prehistoric Archaeology of The Near East and Europe. (Ed. W. Davies And R. Charles). Oxbow Books.
- GORING-MORRIS N. And BELFEN-COHEN A. (2006). "A Hard Look At The Levantine Aurignacian: How Real is The Taxon?", Towards A Definition of The Aurignacian. (Ed. O. Bar-Yosef And J. Zilhao). Proceedings Of The Symposium, Portugal.
- GILEAD, I. (1991). "The Upper Paleolithic Period In The Levant". Journal of World Prehistory, 5 (2): 105-154.
- GÜLEÇ, E., S.L. KUHN, M.C. STINER. (2001). "2000 Excavation at Üçağızlı Cave", 23. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I: 255-265.
- KUHN, S.L., M.C. STINER, K.W. KERRY And E. GÜLEÇ. (2003). "Early Upper Palaeolithic At Üçağızlı Cave (Hatay, Turkey): Some Preliminary Results", More Than Meets The Eye Studies On Upper Paleolithic Diversity in The Near East. (Ed. A.N. Goring-Morris And A. Belfer-Cohen). Oxbow Books.
- KUHN S.L. (2004). "Upper Paleolithic Raw Material Economies At Üçağızlı Cave, Turkey". Journal of Anthropological Archaeology. 23: 431-448.
- KUHN S.L., M.C. STINER And E. GÜLEÇ. (2004). "New Perspectives On The Initial Upper Paleolithic The View From Üçağızlı Cave, Turkey". Early Upper Paleolithic Beyond Western Europe. (Ed. J.P. Brantingham, N.J. Ewing). Usa: University of California Press.
- KUHN S.L., M.C. STINER, E. GÜLEÇ, İ. ÖZER, H. YILMAZ, İ. BAYKARA, A. AÇIKKOL, P. GOLDBERG, K.M. MOLINA, E. ÜNAY, F. SUATA-ALPARSLAN. (2009). "The Early Upper Paleolithic Occupations At Üçağızlı Cave (Hatay, Turkey)". Journal of Human Evolution. 56:87-113.

Resim 1: Üçağızlı Mağarası'nın konumu

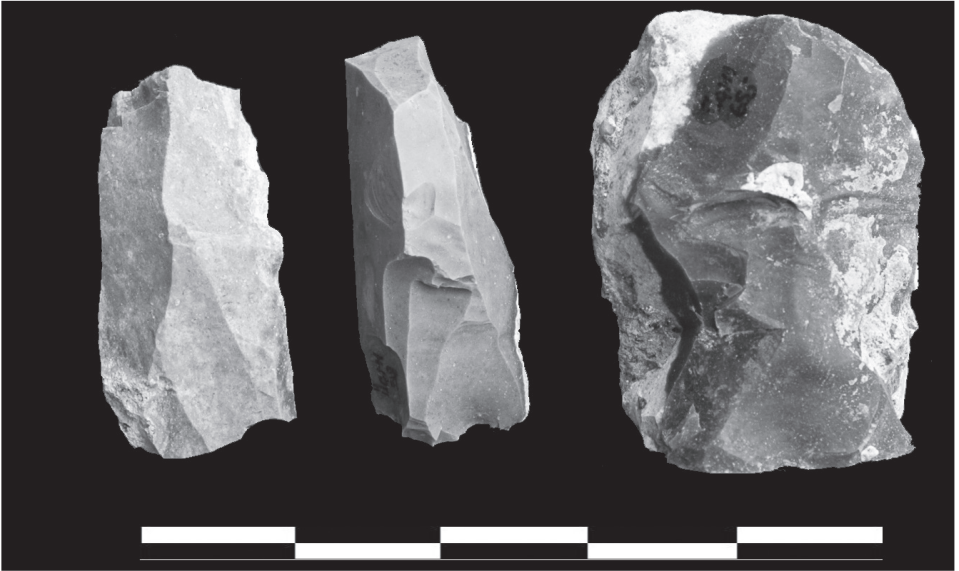
Resim 2: 2011 yılı Üçağızlı Kazı başlangıcı ve alan temizliği

Resim 3: B1B4 Tabakasına ait örs olarak kullanılmış parçalar

Resim 4: B1B4 tabakasına ait örs olarak kullanılmış parçalar

Resim 5: B1B4 Tabakalarına ait yarı prizmatik dilgi çekirdekleri

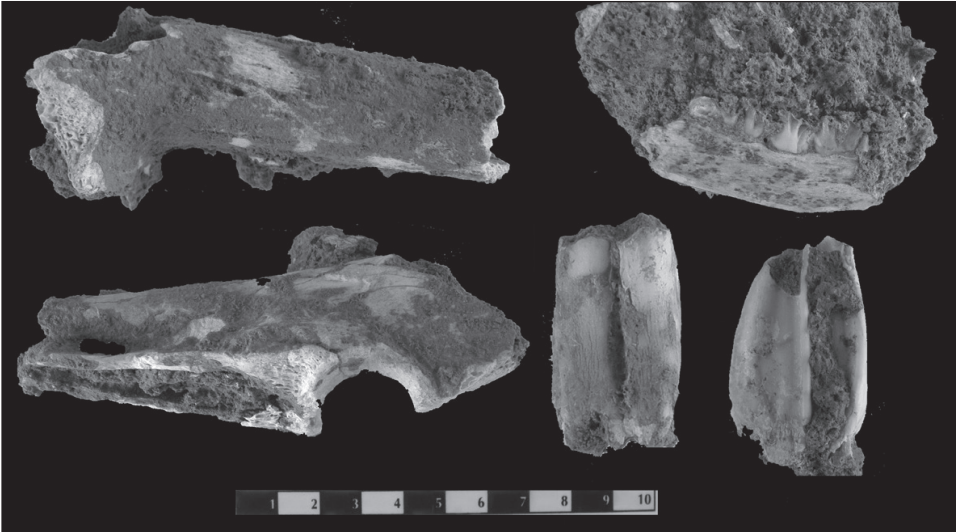
Resim 6: B1B4 Tabakasına ait yarı prizmatik dilgi çekirdekleri

Resim 7: B1B4 ve C Tabakalarında ele geçirilen kısa ön kazıyıcı âletler

Resim:8: B1B4 ve C Tabakalarında ele geçirilen uzun ön kazıyıcı âletler

Resim 9: Capra aegagrus'a ait kalıntılar

2011 YILI ÇANKIRI ÇORAKYERLER KAZISI

Ayla SEVİM EROL*

Ayhan YİĞİT

Serpil ÖZDEMİR

Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU

Alper Yener YAVUZ

Giriş

Çorakyerlerin yer aldığı Çankırı-Çorum havzası, Tetis denizinin çekilmesiyle oluşmuş ve 16 milyon yıldan itibaren karasal omurgalılar bu havzada yaşamaya başlamıştır. Başlangıçta ormanlık alanlarla kaplı olduğu bilinen bu havzada, Geç Miyosen Dönemle birlikte kurak yarı kurak bir iklim ile savana tipi bitki örtüsü hâkim olmaya başlamıştır. Mesiniyen denizinin kurumasıyla birlikte ortaya çıkan kuraklık krizi, bu yörede yaşayan canlıların kendilerine daha uygun yaşam alanları bulmak için yer değiştirmeye başladıkları, doğuya doğru gidildikçe bu canlılara ait ele geçirilen fosil buluntulardan anlaşılmaktadır. Çorakyerler mevkiinin jeolojik, stratigrafik ve paleocoğrafik yapısı da bu bilgileri destekler niteliktedir.

Çankırı İli Yapraklı yolu üzerinde yer alan Çorakyerler mevkiinde yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, Geç Miyosen Dönem sonlarına doğru (yaklaşık altı milyon yıl) başlayan kuraklaşmadan dolayı yörede yaşayan fauna topluluğunun oldukça zor bir süreç geçirmiş olduğu ve bugün kazı çalışmalarında çıkarılan fosillerin ait olduğu canlıların da o dönemde yaşanmış olan bir takım doğa olayları sonucunda yaşamlarını yitirmiş oldukları anlaşılmaktadır. Geç Miyosen Dönemle birlikte en eskisi sekiz milyon yıldan başlayarak yedi milyon yıla kadar bir süreci kapsayan dönem içerisinde yaşamış olan Çorakyerler fauna grubu, bu dönemin canlı topluluğunu temsil etmektedir. Yapılan çalışmalardan kitle hâlinde öldükleri anlaşılan bu faunaya ait fosil buluntuların çoğunluğunu bebek ve genç bireylerin oluşturması ve bazı kemiklerdeki et yiyici diş izleri, bunların etçil hayvanların beslenme alanını oluşturmuş olabileceklerini akla getirmektedir. Zürafağillerden gergedangillere, et yiyicilerden kuyruksuz büyük maymun benzeri hominoidlere kadar şimdiye kadar çok farklı türleri temsil eden fauna topluluğuna yaşam alanı oluşturmuş olan Çorakyerler, Çankırı-Çorum havzası içerisinde olup dünyada benzerine az rastlanan çok önemli bir lokalite hâlini almıştır. Günümüzde Çankırı ve çevresinde nesli tükenmiş, ancak Geç Miyosen Dönemde Çorakyerler'de yaşamını sürdürmüş olan hayvanların fosilleri burada yapılan kazılarda ele geçirilmektedir. Bu fauna topluluğu bize Anadolu'daki canlı hareketliliği/göçler hakkında önemli kanıtlar sunmaktadır.

Çorakyerler kazı çalışmalarına hâlen devam edilmesinin nedenleri: Birinci ve en

* Prof.Dr. Ayla SEVİM EROL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.

Öğr.Gör. Ayhan YİĞİT, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sivas/TÜRKİYE.

Araş.Gör.Dr.Serpil ÖZDEMİR, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Burdur/TÜRKİYE.

Doç.Dr.Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sivas/TÜRKİYE.

Araş.Gör. Alper Yener YAVUZ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Burdur/TÜRKİYE.

önemlisi, yol kenarında bulunması nedeniyle her an tahribata uğramak üzere olan fosillerin kurtarılması; ikincisi, dünyada nadir yerlerde rastlanan ve bu lokalitede de bulunmuş olan hominoid (primat takımından) buluntusunun postcranial iskeletine ait parçaların bulunması; üçüncüsü ise buluntuların demografik dağılımlarının yapılabilmesi için fauna topluluğu içerisindeki türlere ait fosillerin sayıca artırılmasıdır.

Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız; bir yandan Anadolu jeolojisinin aydınlatılmasına katkı sağlamak, diğer yandan canlı göçleri konusunda araştırma ve inceleme yapmaktır. Bunun yanı sıra Çorakyerler'den her geçen gün sayısı artarak ele geçirilen primat ve carnivorlara ait oldukça önemli fosil buluntuların daha detaylı tanımlanmasını sağlayacak postcranial iskelet bölümlerini bulmak ve bu buluntularla, Anadolu fauna çeşitliliğinin oluşturulmasına katkı sağlamak bu çalışmaların devam etmesinin diğer bir amacıdır.

Çorakyerler kazı çalışmalarında plan-kare yöntemi uygulanmaktadır. Her yıl, fosil tabakasının üstünde bulunan, yer yer altı metreye kadar ulaşan dolgu toprağı kaldırıldıktan sonra, 2x2 boyutlarında kareler oluşturularak çalışmalara başlanmaktadır. Karelerden fosil bulgular gelmeye başladıktan sonra, her bir kareden çıkan fosillerin kuzey-güney yönelim, eğim ve dalımları belirlenerek çizimleri yapılmakta, daha sonra gerekli görülenlerin video görüntüleri alındıktan sonra, yine gerekli görülenlere alçı cetket uygulanarak çıkarılıp laboratuvar analizleri için paketlenmektedir. Uygun koşullarda laboratuvara taşınan fosiller temizlenip onarıldıktan sonra antropolojik analizleri yapılarak yayına hazırlanmaktadır.

Çorakyerler 2011 Yılı Çalışmaları

Bu yılki çalışmalar arazi çalışmaları, laboratuvar analizleri ve bilimsel değerlendirme olmak üzere üç bölümde gerçekleştirildi. Fosil buluntularıyla uluslararası bilim dünyasında önem kazanmış Çorakyerler, dünyada ve ülkemizde sağlam fosil bulgu vermesi açısından en iyi korunmuş olan lokalitelerden biridir. Lokalitenin önemi, dünyada eşine az rastlanan türlere ait fosillerin ele geçirildiği bir alan olmasıdır. Buradan ele geçirilen bu fosiller canlılık tarihi, göç yolları ve fauna çeşitliliği ile yörenin paleocoğrafyasının açıklanmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Bakanlar Kurulu kazısı olarak onuncu yılını dolduran Çorakyerler kazısından her yıl yeni türlere ait son derece önemli buluntular ele geçirilmektedir. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde edilen yeni türlere ait bulgularla daha da önem kazanan Çorakyerler: 1970'li yıllarda yapılan çalışmalarda ele geçirilen bulgulara göre 9-10 milyon yıl eskiye tarihlendirilirken (Sickenberg, 1975; Lunkka ve diğ., 1999), bizim çalışmalarımızın başlamasıyla; farklı zamanlarda yapılan faunal karşılaştırma ve magnetostratigrafik tarihlendirmeye göre MN11-12 zonlarında yer aldığı anlaşılmıştır ve yaklaşık sekiz milyon yıl öncesinden başlayarak yedi milyon yıla kadar olan bir süreç içerisinde yaşamış olan faunaya ilişkin fosiller burada ele geçirilmektedir. (Kaymakçı ve diğ., 2004; Ünay ve diğ., 2006; Sevim ve diğ., 2001).

Çorakyerler'de, Geç Miyosen Dönemde kitle hâlinde ölen pek çok türe ait kalıntılar, kalın bir istif oluşturan killi çamur tabakası içerisinde fosilleşerek günümüze ulaşmıştır. Geç Miyosen Dönemle anılan bu bölge mesiniyen denizinin kurumasıyla, kurak/yarı kurak karasal bir iklimi yaşamaya başlamıştır. Fosil bulunan çökeller, Geç Miyosen Dönemde taşkınlar sırasında taşınan çamurların durularak çakıllı çamurlu sedimanın hızlı çökmesi ile oluşmuş bir istiftir. Bölge, taşkınlara bağlı olarak zaman zaman geçici sığ su göletlerinin varlığını yansıtan bir taşkın ovasıyla karakterize edilmektedir. Fosillerin yer aldığı tabaka masif killi kırmızı çamur taşlarından oluşmuş ve taşkın ovasının alüvyon yelpazesinde bir çamur düzlüğü oluşturmuştur. Tuğlu formasyonu içerisinde

değerlendirilen Çorakyerler sedimanları, tabanda kırmızımsı pembemsi kireçtaşları ile başlayıp silt taşı, marn alterasyonu ile devam etmektedir. Yaklaşık altı metre kalınlığındaki beyazımsı, pembemsi kireç ara katkılarıyla oluşan çökeller, fosil kalıntılarının en yoğun bulunduğu katmanlardır.

Sickenberg'in 1975'teki yayınında iki farklı yerde omurgalı kalıntıları bulunduğu ve fosillerin bulunduğu her cepte en az 2-3 türe ait fosillerin bulunduğu, bu fosillerin ise kitlesel ölüm sonucunda üst üste yığılan canlılara ait fosiller olduğu belirtilmiştir. Sickenberg (1975)'in çalışmasında ele geçirilen buluntuların Gaziry ve Köhler tarafından yapılan değerlendirmelerinde, iki farklı fauna grubu olduğu, bunlardan birinin Geç Astarasian veya Vallesian, diğerinin ise Geç Vallesian veya Turolian Döneme tarihlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada Çorakyerler'den carnivor, hominoid ve küçük memeli fosillerinin bulunamayacağından söz edilmiştir. Ancak 2001 yılından başlayarak yapılan kazılardan mikrofauna, carnivora ve primat buluntularının nadir de olsa ele geçirilmeye başlaması Sickenberg'in 1975 yayınındaki bazı görüşleri çürütmektedir.

2011 Kazı Çalışmaları

Bu kazı sezonunda, önceki yıllarda açılan karelerin devamı niteliğinde 2x2 m boyutlarında 30 açmada çalışıldı (Resim: 1). Oldukça sert bir sedimanda titizlikle yapılan çalışmalar sonucunda, tanımlanabilir nitelikte 269 adet etütlük numaralı fosil çıkarıldı. Çalışmalar sırasında açığa çıkan fosillerin *in situ* resimleri çekilip çizimleri yapıldıktan sonra yükselti, yönelim ve eğim gibi lokasyon değerleri belirlendi. Fosillerin dağılıp bozulmalarını önlemek için bunlar, buldukları tabaka içerisinde, özel güçlendirici ve sertleştirici solüsyonlar kullanılarak sağlamlaştırıldıktan sonra gerekli görülenlere alçı kalıplar oluşturularak çıkarıldı.

2011 Yılı Çorakyerler Buluntuları

Buluntular, iskeletin bölümlerine göre değerlendirildiğinde en fazla bulunan bölümler el ve ayak iskeletini oluşturan metatarsal, metacarpal ve phalangslardır. Bunlardan sonra en yoğun olarak ele geçirilen bölümler sırasıyla, kol ve bacak kemiklerini oluşturan üst ve alt extremiteler, mandibula, boynuz, maxilla ve kafa iskeleti ile bu bölüme ait kemik parçaları, maxilla, dişler ve patella şeklindedir (Grafik: 1).

Buluntuların niteliğine bakıldığında her yıl olduğu gibi bu sezonda da oldukça önemli fosiller çıkarıldı. Daha önceki yıllarda olduğu gibi perisodactyla ve artiodactyla takımlarına ait fosiller çoğunlukta iken proboscidea, carnivora ve primat takımlarına ait fosiller de sınırlı sayıda da olsa bulundu (Grafik: 2).

Buluntular aile bazında değerlendirildiğinde ise rhinocerotidae, bovidae ve equidae'ye ait fosiller sayıca çoğunlukta iken, girrafidae, suidae ve hominoidae ailerine ilişkin fosiller az sayıda ele geçirildi. (Grafik: 3).

Bu kazı sezonunun en önemli buluntusu primat takımı içerisinde sınıflandırılan Hominoidae ailesine mensup ve şimdilik literatürlere *Ouranopithecus turkae* olarak geçen türün üst yüz iskeletidir. Fosil, sedimanın ağır baskısı nedeniyle çok zarar görmüş ve yüz bölgesinin bazı parçaları kayıptır. Bu fosilin çevresinden çıkan sediman çok dikkatli incelenmiş olmakla birlikte kayıp parçalara ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmadı. Dünyada eşine az rastlanan bu tür buluntuların Çorakyerler lokalitesinde ele geçirilmesi alanın önemini bir kez daha artırdı. Son buluntuyla birlikte şimdiye kadar bu türü temsil eden dört bireye ait diş ve çene parçaları bulundu. Son buluntuyla ilgili değerlendirmeler

henüz tamamlanmamış ve yayın aşamasında olduğu için burada daha ayrıntılı bilgiye yer verilmedi.

Çorakyerler Faunası ve Son Beş yılın Buluntularının Değerlendirilmesi

Çorakyerler lokalitesinde 1997 yılından bugüne ele geçirilen fosil buluntular incelendiğinde farklı takımlara ait çok sayıda örnek olduğu anlaşılmaktadır. Başlangıçtan beri ele geçirilen buluntular takım açısından değerlendirildiğinde: en çok bulunanlardan en az bulunanlara sırasıyla; Perissodactyla, Artiodactyla, Proboscidae, Rodentia, Carnivora primates ve chelonia şeklinde sıralanmaktadır (Sevim ve Kiper, 2002; Sevim ve Pehlevan, 2004; Sevim ve diğ. 2006-2007; Sevim ve Yiğit, 2008-2009) (Grafik: 4). Son beş yıla ait buluntular aile dağılımı açısından değerlendirildiğinde; rhinocerotidae'ye ait buluntuların çoğunlukta olduğu görülmektedir (Grafik: 5). Grafik 5 incelendiğinde Rhinocerotidae'den sonra sırasıyla Bovidae, Equidae, Giraffidae ve Suidae aileleri gelmektedir. Buluntular, iskeletin bölümlerine göre değerlendirildiğinde ise en çok metatarsal, metacarpal ve phalanglar gibi el ve ayak iskeletini oluşturan kemiklerin, kol ve bacak kemiklerini oluşturan üst ve alt extremitelerin ve mandibuların yoğunlukla ele geçirildiği görülmektedir (Grafik: 6).

Rhinocerotidae Ailesi

Çorakyerlerde en fazla sayıda ele geçirilen fosiller gergedangillere ait olanlardır (Resim: 2). Bunlar *Ceratotherium*, *Chilotherium*, *Aceratherium* olmak üzere üç farklı cinsle temsil edilmektedir. Bu cinslere ait fosil bulgulardan *Ceratotherium neumayri*, *Chilotherium kowalevskii* ve *Acerorhinus sp.* türlerine ait fosillerin varlığı anlaşılmıştır (Pehlevan 2005). *Ceratotherium*'ün Türkiye'de Geç Miyosen lokaliteleri içinde en yoğun buluntulardan biri olduğu ve Geç Miyosen boyunca yaşamış olan bu türün Turoliyen sonunda ortadan kalktığı belirtilmektedir (Pehlevan,2005). Rhnocerotidae ailesine ait fosiller, son beş yıl buluntuları içerisinde en çok sayıda ele geçirilen fosillerdir (Grafik: 5).

Bovidae Ailesi

Boynuzlular olarak isimlendirilen Bovidae, çift toynaklı geviş getiren bir ailedir ve bu aile içerisinde 140 türün varlığından söz edilmektedir (Resim: 3). Bunlar arasında sığır, koyun, keçi, manda, bizon, antilop ve ceylan v.b. insanların uzun zamandır av ve ev hayvanı olarak faydalandığı birçok tür sayılabilir. Çorakyerler kazısında son beş yıl içerisinde ele geçirilen buluntular değerlendirildiğinde, Bovidae ailesine ait fosil buluntuların yoğunluk açısından ikinci sırada yer aldığı görülmektedir (Grafik 5). Çorakyerler Bovidae buluntuları içerisinde, bu aileyi temsil eden en az dokuz farklı türe ait fosil bulgudan söz etmek mümkündür. Bu türler içerisinde; *Tragoportax gaudryi*, cf *Prostrepsiceros sp*, *Paleoreas cf P. elegans*, *Protoryx sp.*, *Gazella sp.*, *Oioceros rothi*, *Oioceros sp.?*, *Plesiaddax sp.*, *Criotherium sp.* *Bovid gen. et. sp. indet* sayılabilir.

Equidae Ailesi

Çorakyerler atgilleri olarak tanımlanan Equidae ailesi: *Hipparion sp. A*, *Hipparion sp. B* ve *Hipparion sp. C* olmak üzere en az üç türle temsil edilmektedir. Atın filogenetik evrim sürecindeki ilk temsilcileri *Hyracotherium*'dur. Bu türün ön ayağında dört, arka ayağında üç parmak ve ön ayakta bir, arka ayakta iki körelmiş parmak bulunması, atların ilk temsilcilerinin beş parmaklı bir atadan köken aldığına kanıttır. Bunların, bugünkü atlardan farklı olarak ormanlık alanda ve çevresinde yaşamaları nedeniyle, dişlerinin

taç kısmı kısa, kök kısmı uzundur. Atlar iki ayrı evrimsel çizgi göstermiştir. Birincisi, daha sonra ortadan kalkan Hipparion, diğeri ise Pleistosen'de bugünkü atların cinsini meydana getiren Equus'tur. Hipparion Avrupa ve Asya'da Miyosen - Pliyosen sınırının belirlenmesinde tip fosil olarak kullanılmaktadır. Çorakyerlerde de bulunan Hipparionlar Afrika'da Pleistosen döneme kadar yaşamlarını devam ettirmişlerdir (Resim: 4). Çorakyerler atlarının bazı türleri yine Geç Miyosen Döneme tarihlendirilen Ankara-Kazan-Sinap'takilere benzerlik göstermektedir (Koufos, 2000).

Giraffidae Ailesi

Zürafagiller olarak bilinen bu aile, alçak taçlı buruşuk mineli yanak dişlerine sahip türlerdir. Bunlar basit yapıyla örtülü ossicone olarak değerlendirilen boynuzlara sahiptirler. Giraffidae ailesi, Anadolu Geç Miyoseninde paleotragus, samotherium, bohlinia ve giraffa cinsleriyle temsil edilmektedir. Oldukça nadir ele geçirilen Çorakyerler'deki zürafagillere ait fosillerin *Paleotragus cf. P.* ve *Samotherium*'a ait fosiller olduğu düşünülmektedir.

Suidae Ailesi

Domuzgillerin mensup olduğu aile olarak bilinen Suidae ailesi geniş getirmeyen ve bir çift toynağa sahip canlılar olarak bilinmektedir. Bunların her ayaklarında parmakları bulunmaktadır. Toynaklaşmış olan üçüncü ve dördüncü parmaklar diğerlerinden daha büyüktür. Daha küçük olan ikinci ve beşinci parmaklar daha yüksekte durur ve yere değmez. Giraffidae'da olduğu gibi Suidae'ya ait fosiller de Çorakyerler lokalitesinde sınırlı sayıda bulunmaktadır ve buradaki Suidae ailesi *Microstonyx major cf. türü* ile temsil edilmektedir.

Proboscidea Takımı

Diş, çene ve bazı vücut parçaları bulunan Proboscidea takımına ait fosiller Çorakyerler'de Choerolophodon pentelici türüyle temsil edilmektedir. Çorakyerlerdeki Proboscidea buluntularının 2005 yılına kadar olanları Şahin tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Buna göre Choerolophodon pentelici'nin taşıdığı türemiş karakterler Bulgaristan ve Yunanistan'da bulunan Choerolophodon'larla paralellik göstermekte ve Çorakyerler proboscidleri homojen bir yapı sergilemektedirler (Şahin, 2005).

Carnivora Takımı

Bu alanda daha önceki çalışmalarda hiç söz edilmeyen Carnivora takımı, 1997 yılından sonraki çalışmalarda sürpriz bir biçimde ele geçirilen diş, çene ve kafa iskeletleri; mustelidae ve hyaenidae ve felidae ailelerini temsil eden türlerin bu çevrede yaşamış olduğunu kanıtlamaktadır. İlk yıllarda bu takımın örneklerine hiç rastlanmazken, 2004 yılından sonra her yıl oldukça iyi örnekler ele geçirilmeye başladı.

Carnivora takımının en büyük ailesi 56 türü olan ve Sansargiller olarak bilinen *Mustelidae* ailesidir. Bu ailenin üyeleri küçük omurgalılar, kuşlar, onların yumurtaları ve omurgasızlarla beslenmektedirler. Gelincik olarak da isimlendirilen bu türün örneklerine Çorakyerler lokalitesinde rastlanmaktadır.

Bu takımının en son ortaya çıkan ailesi ise sırtlan olarak bilinen *Hyaenidae*'dir. Bunların ilk örneklerine Afrika ve Asya'da rastlanırken, Geç Miyosen Dönemle birlikte en fazla çeşitliliğe ulaştığı bilinmektedir. Çorakyerlerde bu türe ait fosil buluntular mevcuttur.

Çorakyerler 2007 yılında ele geçirilen ve şu anda Çankırı Müzesi'nde sergilenen

hançer benzeri köpek dişlere sahip et yiyicinin kafatası, bulunan en iyi örneklerden biridir. Testere biçimindeki köpek dişleri, bu canlının avını yakaladığı an öldürmesini sağlamaktadır. Kedigillere dâhil edilen bu türün ilk temsilcileri jeolojik süreç içerisinde en az iki kez evrimlenmiş olmalıdır. Zamanla iri ve ağır hareket eden otçulların yok olması ile hızlı hareket eden antilop benzeri otçulların ortaya çıkması sonucu, ağır hareket eden kama-dişli kediler bu avları yakalamakta zorlandıkları için yok olarak, yerini Pantherinae ailesi üyeleri almıştır. Kedigiller içerisinde yer alan gerçek kama dişliler *Machairodontidler* ile modern kedilerin son ortak atası *Pseudaelurus*'tur. Bunlar yaklaşık 18-20 milyon yıl önce birbirinden ayrılmıştır. *Machairodus*, küçük türlerden aslan boyutundaki türlere kadar çeşitlilik gösteren büyük kama dişlilerden oluşan bir cinstir. 15-2 milyon yılları arasında Avrupa, Asya, Afrika ve Kuzey Amerika'da var olmuşlardır (Turner, A., 1997). Çorakyerler'de bulunmuş olan örneğin de bunlardan birinin içerisinde yer aldığı düşünülmektedir.

Primat Takımı

Lokalitemizin en önemli buluntularından biri olan ve şu an için Ouranopithecus turkae olarak isimlendirilen türe ait buluntular ilk kez 2001 yılında bulunmuştu. 2011 yılı kazı sezonunun sonlarına doğru (isminin belki de ileride değişmesi muhtemel olan) bu türün en güzel örneği ele geçirildi. Primat takımı içerisinde yer alan ve 8-7 milyon yılları arasına tarihlendirilen Çorakyerler hominoid buluntusu, şu ana kadar bulunanlardan farklı bir morfolojiyi yansıtmaktadır (Sevim ve diğ. 2001). Primatlar, memeliler sınıfı içerisinde yer alan 18 takımın zekâca en gelişmişidir. Mezozoik Dönem sonunda (65 milyon yıl öncesi) memeliler sınıfında görülen büyük dallanmanın doğal bir sonucu olarak primat takımı da büyük bir çeşitlenme göstermiştir. Özellikle Miyosen Dönemde (25-5 milyon yıl öncesi) hominoidler olarak tanımlanan bu grup o dönemin iklimsel koşulları nedeniyle Orta Miyosen'de kuzey yarımkürede yaygınlaşmaya başlamıştır. Anadolu da bu dönemde hominoidlere ev sahipliği yapmıştır. Hominoidlerin Anadolu'da bulunduğu yerler Bursa – Paşalar (Alpagut ve diğ., 1990) Ankara – Çandır (Güleç ve diğ. 2003), Ankara – Sinaptepe (Alpagut ve diğ., 1996. Kapelman ve diğ., 2003),) ve Çankırı – Çorakyerler (Sevim ve diğ. 2001) bu aileye mensup kalıntılarının ele geçirildiği alanlardır. Bunlardan ilk ikisi Orta Miyosen Dönem yani 16-14 milyon yıllarına tarihlendirilirken, Sinap ve Çorakyerler Geç Miyosen Dönemine tarihlendirilmektedir. Kuzey yarımkürede, dolayısıyla Anadolu'da (Çorakyerler'in bulunduğu Çankırı-Çorum havzasının da içerisinde yer aldığı) giderek soğuyan ve kuraklaşan iklim nedeniyle kuzeye inen bu canlıların tekrar güneye göç ettiği varsayılmaktadır (Begun ve diğ., 2003; Brain, G.R., 1999). Yaklaşık 8 milyon ile 1.7 milyon yılları arasında kuzey yarımkürede hominoid-hominid kalıntılarında rastlanmaması da bu görüşü desteklemektedir.

Anadolu'da ilk hominoid örnekleri yaklaşık 16 milyon yıl ile tarihlendirilmektedir. Bu Afrika dışında en erken hominoid örneği olarak değerlendirilmektedir. Çorakyerler'de ele geçirilen primat fosili şu an için Makedonya'da bulunmuş olan Ouranopithecus'a benzemekle birlikte (Bonis ve diğ., 1990), Pliyosen taksaları olan, Australopithecus anamensis ve Ardipithecus ramidus'la da benzerlikleri vardır (Begun, 1996; Begun, 2001). Bu nedenle sadece diş ve çenelerle temsil edilen bu türün vücut iskeleti parçaları bulunduğu daha kesin bir tanımlama yapmak mümkün olacaktır. Çorakyerler kazısına devam edilmesinin amaçlarından biri de budur. Çorakyerler'de Geç Miyosen Dönemde yaşamış olan canlıların bu göçün son halkalarından biri olması nedeniyle, burada ele geçirilen her buluntu önemlidir.

Rodentia Takımı

Çorakyerler lokalitesinin tarihlendirilmesine çok katkı sağlayan ve kemirgenler olarak isimlendirilen rodentler, bu alanda ikisi yeni olmak üzere 12 türle temsil edilmektedir. Bunlar: *Hansdebruijnia erksinae n. Sp.*, *Allocricetus aylasevimaie n.sp.*, *Pseudomeriones latidens, cf. Pliospalax sp. indet., protalactaga aff. Major*, *Myomimus sp.*, *Keramidomys sp.*, *Hansdebruijnia cf. Neutrum*, *Byzantinia pikermiensis*, *Byzantinia aff. Hellenicus*, *cf. Rhinoceroson sp.* türleridir. Ünay (Ünay ve ark. 2006) tarafından değerlendirilen Çorakyerler Rodentia buluntularının karakteristik cinslerinden biri ve Doğu Akdeniz buluntuları içerisinde ortak olan fosil *Byzantinia*'dır. Bu cinsin ilk görüldüğü lokalite Üst Astraciana tarihlendirilen Yunanistan'da Chyrsavgi, Anadolu'da Bayraktepe 1 ve Yeni Eskihisar lokaliteleridir. Çorakyerler'de bulunan *Byzantinia pikermiensis* ve *Pseudomeriones latidens* ise Anadolu Memeli Neojen Zonları içerisinde ve Avrupa Memeli Neojen Zonları arasında MN 12'ye denk gelen Zone J içerisinde yer alır (Ünay ve diğ., 2003). *Byzantinia*, Doğu Akdeniz'de Vallesiyen ve Turoliyen boyunca yaşamıştır ve en son görüldüğü lokalite ise Turoliyen sonuna tarihlendirilen Amasya'dır.

Gastropod Buluntuları

Salyangozlardan olan Gastropod buluntuları Çorakyerler lokalitesinde fosillerin çevresinde ele geçirilmektedir. Bunların lokalitede bulunması dönemlerde burada tatlı suyun varlığına işaret etmektedir. Kazı çalışmaları sırasında fosillerin çevresinde çıkan gastropodlar düzenli bir şekilde toplanmış ve bu toplanan örnekler ilk kez bu yıl Mehmet Akif Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümünde Prof. Dr. Zeki Yıldırım ile Yrd. Doç. Dr. Ümit Kebapçı tarafından incelenmiştir. İlk raporlara göre burada ele geçirilen gastropodların tamamı Helicoidea üst ailesinden, *Hygromiidae* (*Monacha sp.*, *Metafruticicola yatagana Schütt*) ile *Helicidae* (*Caucasotachea (Caucasotachea) sp.A*, *Caucasotachea (Caucasotachea) sp.B*, *Caucasotachea (Linholmia) sp.B*, *Cepaea sp.*, *Helicidae n.gen et n.sp.A* ve *Helicidae n.gen et n.sp.B*) türlerdir. *Helicidae* ve *Hygromiidae*'nin Oligosen ve Eosen başlarında Akdeniz çevresinde ortaya çıktığı, iklimin kuraklaşmaya başlamasıyla birlikte Miyosen ve Pliyosenden itibaren türleşme göstermeye başladığı belirtilmiştir.

Çorakyerler gastropod buluntularının ise genel olarak Anadolu'nun izole fauna bileşimini karakterize ettiği ve bunda kısmen salyangozların genel olarak pasif yayılışlı olmaları, kısmen de Anadolu'nun Geç Miyosen'de Avrupa ve Yakınoğu'dan büyük oranda yalıtılmış olmasının etkili olduğu Yıldırım ve Kebapçı tarafından rapor edilmiştir (Kebapçı ve Yıldırım, 2008-2009 ön raporları).

Genel Değerlendirme

Çorakyeleri kazısının başlangıcından bu güne, 138 açmadan 2811 numaralı etütülük fosil çıkarıldı. Bulunan tüm bu fosiller: takım (Grafik: 1), aile (Grafik: 2) ve element (Grafik: 3) şeklinde ayrımları yapıldıktan sonra istatistiksel olarak dağılımları yapıldı.

Çorakyerler'de tüm buluntular takım bazında değerlendirildiğinde, çoğunluğunun Perissodactylalar ve Artiodactylalardan geri kalanlarının ise sırası ile Proboscidae, Carnivora, Chelonia ve Primates, şeklinde olduğu görülür. Buluntular arasında çeşitli gastropodların olması ise bölgede su içeren bir ortamın varlığını göstermektedir. Gergedan ve at gibi yüksek diş taçlarına sahip canlıların fosillerine daha çok rastlanması bölgenin açık alan ortamı olduğuna işaret eder. Ayrıca bu canlıların birden fazla türde olması da tür çeşitliliğine varabilecek bir besin potansiyeline de sahip olduğunu göstermektedir. Bunun

yanında çeşitli keçi benzeri bazı boynuzlu türlerinin, zürafaların, fillerin ve özellikle de primatların olması bu açık alan çevresinde yer yer ağaçlık ve çalılıkların bulunduğunu düşündürmektedir. Fauna içerisinde büyük, orta ve küçük boyutlu otçulların, yine büyük boyutlu omnivorların ve etçillerin oluşu lokalitenin Geç Miyosen Dönemde, çevresi ağaçlık, su yatağı merkezli olan bir açık alanı karakterize etmektedir. Kemirici ailelerinden bazılarının yaşam alanları göl ya da ırmak gibi bir su yatağının çevresi, bazılarının suya daha uzak alanlarda yaşıyor olması da Çorakyerler lokalitesinin paleoekolojik yorumunun yapılmasına yardımcı olmaktadır.

Buluntular arasında her türe ait bebek ve çocuk sayılabilecek yavru bireylere ait pek çok buluntunun ele geçirilmesi bir olay karşısında bu tür bireylerin korumasız olduğunun bir göstergesidir. Tafonomik açıdan değerlendirilen bazı kemikler üzerinde diş izlerine rastlanması ve yavru bireylere ait buluntuların çokluğu, et yiyici hayvanlarla da ilişkilendirilebileceğini düşündürmektedir. Buluntuların tafonomik analizleri, canlı öldükten sonra kalıntılarının uzun eksenleri boyunca bir akıntı içerisinde taşındıklarını göstermektedir. Bu nedenle, tüm buluntular belli bir yönelim içerisinde ve birçok kemiğin eklem uçları kırılmış olarak ele geçirilmektedir. Bazı fosillerin eklemli bulunması ise bu akıntının çok güçlü olmadığını ya da kalıntının canlı öldükten sonra kısa denilebilecek bir süre içerisinde taşındığını göstermektedir. Bunun yanı sıra iskelet parçalarının izole olarak ele geçirilmelerinin nedeni sadece akıntı olmayıp bir etçil etkisiyle de olabileceğini düşündürmektedir. Canlılığın ölümünden hemen sonra, etçiller tarafından parçalandıktan sonra iskelet parçalarının çevreye yayılmış olması ve daha sonra da akıntı nedeniyle taşınarak çökelmiş olan sediman içerisinde fosilleşmiş olması mümkündür.

Çorakyerler'deki büyük memeli faunasının özellikleri, bölgenin kurak yarı kurak iklimsel koşullarda yaşadığına işaret etmektedir. Çorakyer'lerde spiral boynuzlu antilop, at, fil ve gergedan ile zürafaların varlığı, açık-ağaçlık bir bitki örtüsüne sahip olduğunu göstermektedir. Domuz, geyik ve atların morfolojik yapısı ise, burada ele geçirilen türlerin Türkiye'deki çağdaş yerlerinden daha açık alanda yaşamış olduklarına işaret etmektedir. Buradan tanımlanan fauna genel olarak değerlendirildiğinde Çorakyerler'in Geç Miyosende daha kuru-serin bir iklime sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Küçük omurgalılarından *Hansdebrujinia* %56'lık oranıyla Çorakyerler topluluğunda baskın konumda, *Byzantinia* %13, *Pseudomeriones* %14, *Allocricetus* %8, *Myomimus* %3 ve diğer tanımlanmış türler % 1 oranındadır. *H.neutrum* ve *H.erksinae*'nin diş özellikleri benzer habitatta yaşadıklarını düşündürmektedir. *Byzantinia*, toplulukta farklı morfolojisi ile bilinir ve yaşam sahası daha geniştir. Daha verimsiz çevrelerde bu topluluğun yaşadığı varsayılmaktadır (Van Dam,1997). Critetulus, meriones ve spalacidler ot yiyen hayvanların olduğu bölgelerde tanımlanmışlardır. *Myomimus* geniş ve açık biyotoplarda yaşamıştır. Çorakyerler faunasına ait ağaçsal türlerin yokluğu ya da azlığı ile açık biyotoplarda yaşayan türlerin varlığı burada orman olmadığını, ama savana benzer bir biyotopun egemen olduğunu göstermektedir.

Element bazında son beş yılın verilerinin değerlendirilip grafikleri incelendiğinde, hemen her yıl el ve ayak iskeletini oluşturan kemikler ile , kol ve bacak kemiklerini oluşturan üst ve alt ekstremitelelerin ve mandibuların çoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Takım ve aile bazında bir değerlendirme yapıldığında ise Perissodactyla, Artiodactyla, Proboscidae takımları ile Rhinocerotidae, Bovidae ve Equidae ailelerinin çok sayıda olduğu görülmüştür.

Teşekkürler

Çorakyerler 2011 yılı kazı çalışmaları Bursa Müzesi'nden Ebru Dumlupınar'ın temsilciliğinde 01.07.2011 – 31.07.2011 tarihlerinde arasında gerçekleştirildi. Çorakyerler Kazısı'na katkı sağlayan Kurum ve Kuruluşlar; Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve DÖSİMM Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı; Türk Tarih Kurumu Başkanlığı; Çankırı Valiliği; Çankırı İl Kültür Müdürlüğü; Çankırı Müze Müdürlüğü ve Çankırı Belediye Başkanlığı'na yardımlarından dolayı sonsuz teşekkür ederiz.

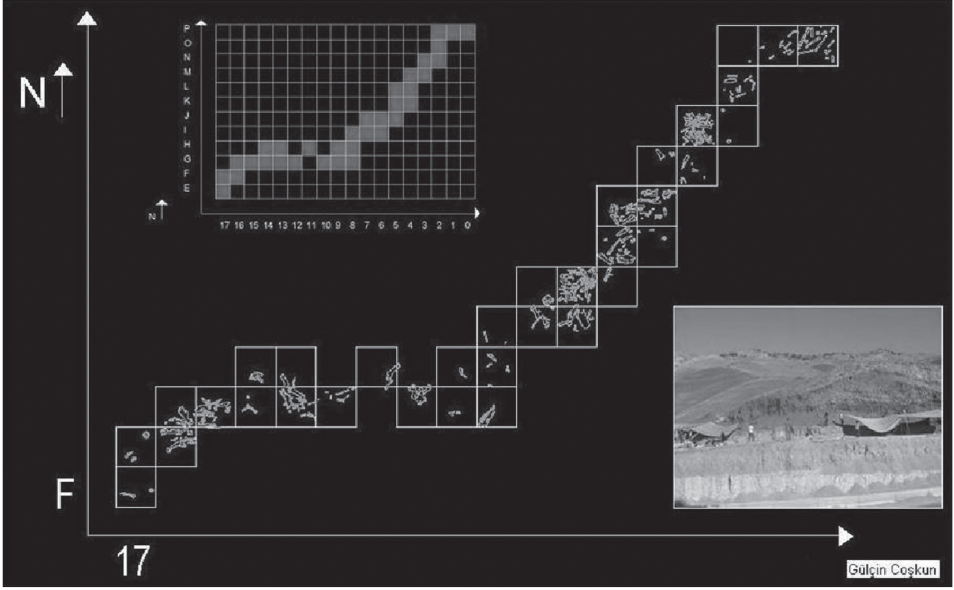
2011 yılı kazı ekibi: Prof. Dr. Ayla Sevim Erol başkanlığında, Doç. Dr. Pınar Gözlük Kırmızıoğlu, Yrd. Doç. Dr.Z. Füsun Yaşar, Öğr. Gör. Ayhan Yiğit, Arş. Gör. Dr. Serpil Özdemir; Arş. Gör. Alper Yener Yavuz; Yüksek lisans öğrencileri Gülçin Coşkun, Çilem Sönmez, Tuğçe Şener, Hasan Topdemir, Betül Kocaoğlu, Nevzat Torun ve Lisans Öğrencileri Erhan Tarhan, Burcu Öztürk, Cumali Çatak, Olcay Acar, Tolga Köroğlu, Derya Çiçek, Elif Eryılmaz, Mehmet Denli, Hamdi Sallamacı, Hande Nur Ernur, Mahkum Özmen ve Yalçın Demirkıran'dan oluşmuştur. Uyumlu ve özverili çalışmalarından dolayı başta kazı temsilcisi Ebru Dumlupınar olmak üzere tüm ekip üyelerine ayrı ayrı teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- ALPAGUT, B., P. ANDREWS & L. MARTIN, (1990), "New Miocene Hominoid specimens from the Middle Miocene Site at Paşalar"-*J.Human Evolution*, 19:397-422.
- ALPAGUT, B., P. ANDREWS, M. FORTELIUS, J. KAPPELMAN, İ. TEMİZSOY, H.ÇELEBİ and W LINDSAY (1996), "A New specimen of *Ankarapithecus metai* from the Sinap Formation of central Anatolia", *Nature*, v.382 pp. 349-351.
- BEGUN, D., E. GÜLEÇ, & D. GERAADS, (2003), "Dispersal patterns of Eurasian homioids: implications from Turkey, in: Reumer, J.W.F. & Wessels, W. (eds.), *Distribution and Migration of Tertiary Mammals in Eurasia. A Volume in Honour of Hans de Bruijn – DEINSEA 10: 23-39* Published 1 December 2003.
- BEGUN, D.R., (2001), African and Eurasian Miocene Homioids and origins of the Hominidae, in: Andrews, P., Koufos, G.D. & De Bonis L. (eds.), *Hominoid Evolution and Environmental Change in the Neogene of Europe*, pp. 231-253, Cambridge University Press, Cambridge
- BEGUN, D. (1996), "Events in European hominoid evolution, *EUROPAL*, 10: 16-20; Strasbourg.
- BONIS, L., G. BOUVRAIN, D. GERAADS, G.D. KOUFOS (1990), "New hominoid skull material from the late Miocene of Macedonia in Northern Greece", *Nature* 345:712-724.
- BRAIN, G.R., (1999), "Eurasian Hominoid Evolution", *Evolutionary Anthropology News*, pp. 194:196.
- De BRUIJN, H., DAAMS, R., DAXNER-HÖCK, G., FAHLBUSCH, V., GINSBURG, L., MEIN, P. & MORALES, J. (1992), "Report of the RCMNS working group on fossil mammals, *Reisenburg 1990*", *Newsletters on Stratigraphy* 26 (2/3): 65-117.
- GÜLEÇ, E., D.R. BEGUN, & D. GERAADS (2003), *Geology and Vertebrate Paleontology of the Middle Miocene Hominoid Locality Çandır (Central Anatolia Turkey)*, Courier Forschungsinstitut Senckenberg CFS 240, E. Schweizerbartische Verlagsbuchhandlung (Nägele u.Obermiller) Stuttgart.

- KAPELMAN, J., B.G. RICHMOND, E.R. SEIFFERT, MAGA, A.M., RYAN T.M.(2003), *Hominoidea (Primates), Geology and Paleontology of the Miocene Sinap Formation, Turkey*, Columbia University Press, New York, pp.90-124.
- KAYMAKÇI, N., C. LANGERIES, H. De BRUIJN, E. ÜNAY (2004), “Basılmamış Analiz Raporları”.
- KOUFOS, G.D.,(2000), “The Hipparions of the Late Miocene Locality “Nikiti 1”, Chalkidiki, Macedonia, Greece- *Revue de Paléobiologie* 19 (1): 47-77.
- LUNKKA, P.J., M. FORTELIUS, J.KAPPELMAN & Ş. ŞEN (1999), “Chronology and mammal faunas of the Miocene Sinap Formation, Turkey”, in: Agusti, J., Rook, L. & ANDREWS, P. (eds.), *Hominoid Evolution and climatic change in Europe*, vol. 1, The evolution of the Neogene terrestrial ecosystems in Europe, pp. 238-264, Cambridge University Press, New York
- PEHLEVAN, C. (2005), *Çorakyerler (Çankırı) Rhinocerotidae (Mammalia) Buluntularının Değerlendirilmesi (Basılmamış Doktora Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA.
- SEVİM, A., D.R., BEGUN, E. Güleç, D. GERAADS, & C. PEHLEVAN (2001), “A new late Miocene hominoid from Turkey”, *American Journal of Physical Anthropology Supplement* 32: 134-135.
- SEVİM, A. Y. KİPER, (2002), “2000 Yılı Çankırı/ Çorakyerler Kazısı”, Uluslararası 23. Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs-1 Haziran 2001, Ankara), TC. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1:275-284.
- SEVİM, A ve C. PEHLEVAN,(2004), “2002 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı”, Uluslararası 25. Kazı Sonuçları Toplantısı (26-31 Mayıs 2003 ANKARA), Kültür ve Turizm Bakanlığı, ANKARA, 2:317-326.
- SEVİM, A., C.PEHLEVAN, A. Yiğit, P. GÖZLÜK (2006), “2004 Yılı Çorakyerler Kazısı”, 27. Kazı Sonuçları Sempozyumu, Kültür Bakanlığı DÖSİM.
- SEVİM A. C. PEHLEVAN, A. YİĞİT, P. G. KIRMIZIOĞLU (2007), “2005 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı”, 28.Kazı Sonuçları Toplantısı (29 MAYIS-2 Haziran 2006 Çanakkale), Kültür ve Turizm Bakanlığı, ANKARA, 2: 419-437.
- SEVİM A., A. YİĞİT (2008), “2006 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı”, 29. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, (28 Mayıs-1 Haziran 2007), 2: 343-359.
- SEVİM A., A. YİĞİT (2009), “2007 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı”, 30. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (26-30 MAYIS 2008), ANKARA. Sf. 449-470.
- SICKENBERG, O. (1975), *Die Gliederung des höheren Jungtertiärs und Altquartärs in der Türkei nach Vertebraten und ihre Bedeutung für die internationale Neogen-Gliederung. Geologisches Jahrbuch (Regionale Geologie Ausland), Hannover, Reihe B, Heft 15, 167.*
- ŞAHİN, S. (2005), *Geç Miyosen Çorakyerler (Çankırı, Anadolu) Proboscidea Faunası (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ANKARA
- TURNER, A. (1997), *The Big Cats and Their Fossil Relatives*, Columbia University Press, New York.

- ÜNAY, E., de BRUIJN, H. & SRAÇ, G. 2003, "A preliminary zonation of the continental Neogene of Anatolia based on Rodents", in: Reumer, J.W.F. & Wessels, W. (eds.), *Distribution and Migration of Tertiary Mammals in Eurasia. A Volume in Honour of Hans de Bruijn* – DEINSEA 10: 539-548 Published 1 December 2003
- ÜNAY, E., H. De BRUIJN & F., ALPASLAN SUATA (2006), "Rodents from the Upper Miocene Hominoid Locality Çorakyerler (Anatolia), *Beitr Palaönt*, 30 : 453 – 467, Wien.

Resim 1: Fosillerin alandaki plan karelere göre göre dağılımları

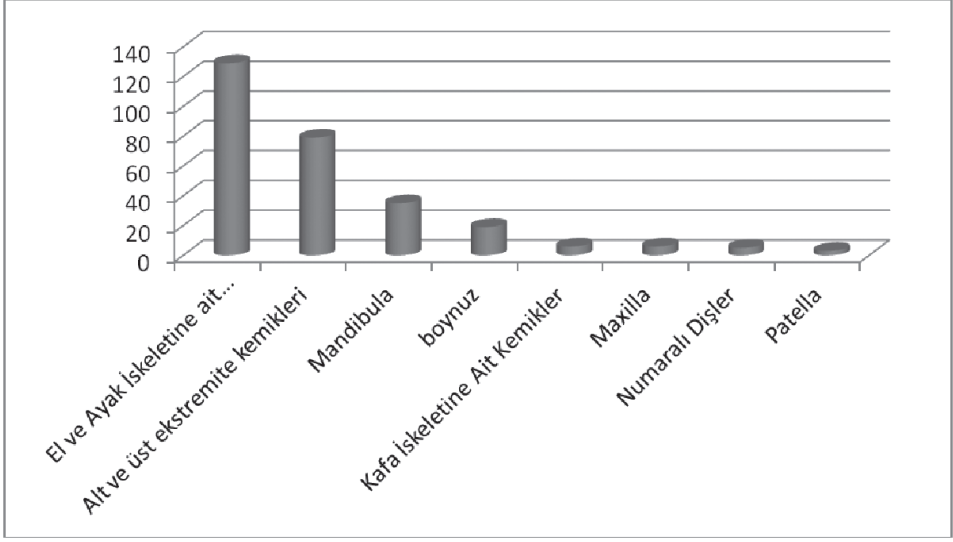
Resim 2: Rhinocerotidae ailesine ait alt ekstremite örneği

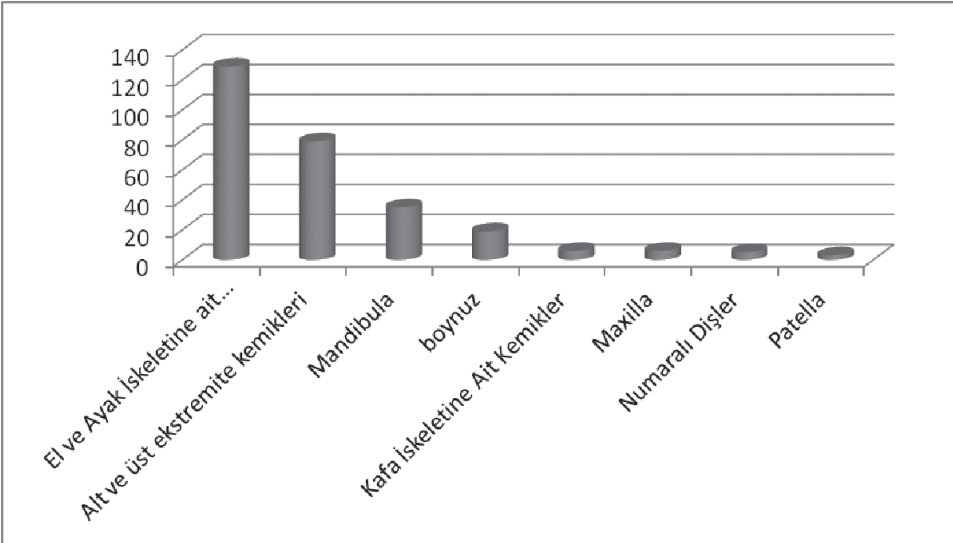
Resim 3: Bovidae ailesine ait boynuz örneği

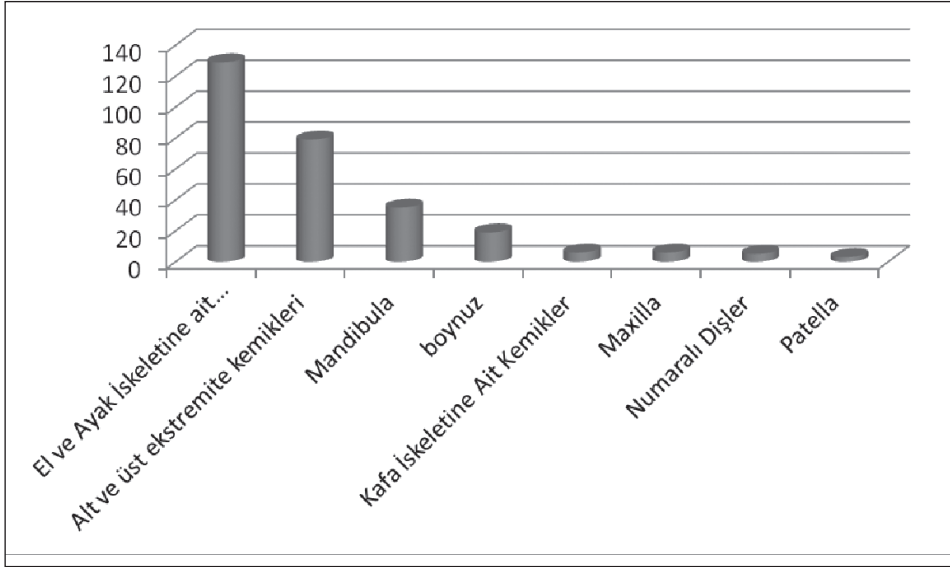
Resim 4: Equidae ailesine ait kafatası örneği

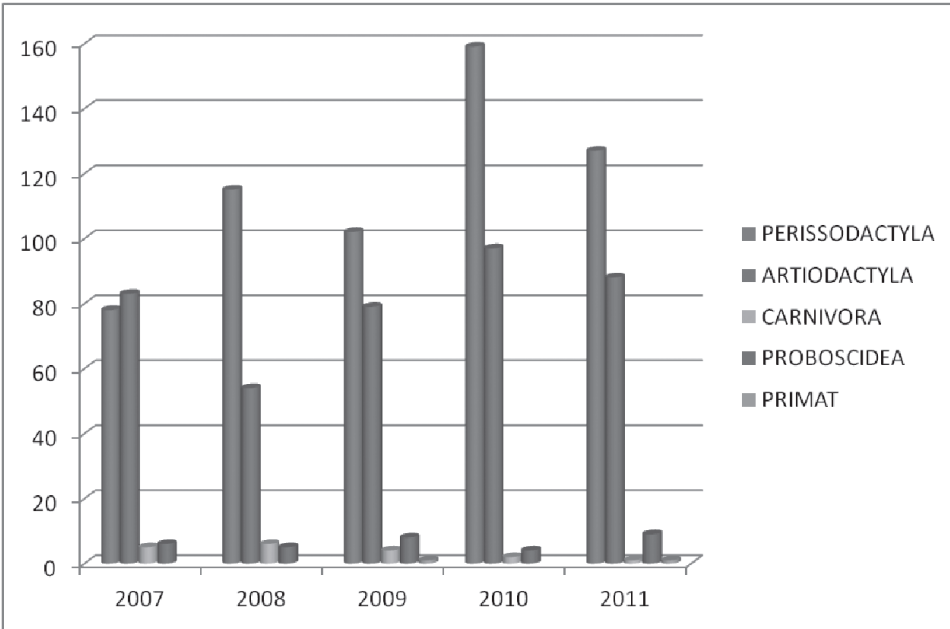
Grafik 1: 2011 yılı çorakyerler buluntularının element dağılım grafiği

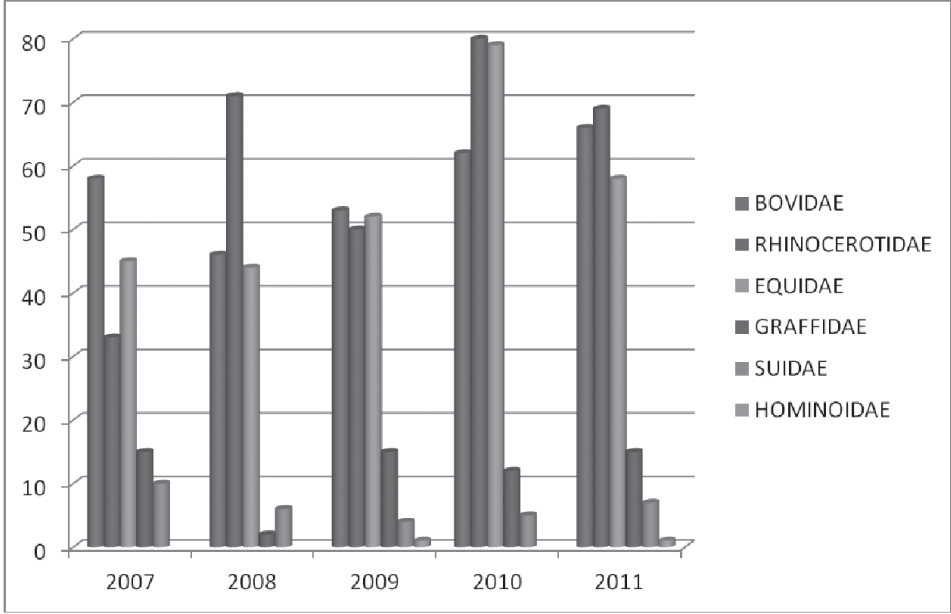
Grafik 2: 2011 yılı çorakyerler buluntularının takım dağılım grafiği

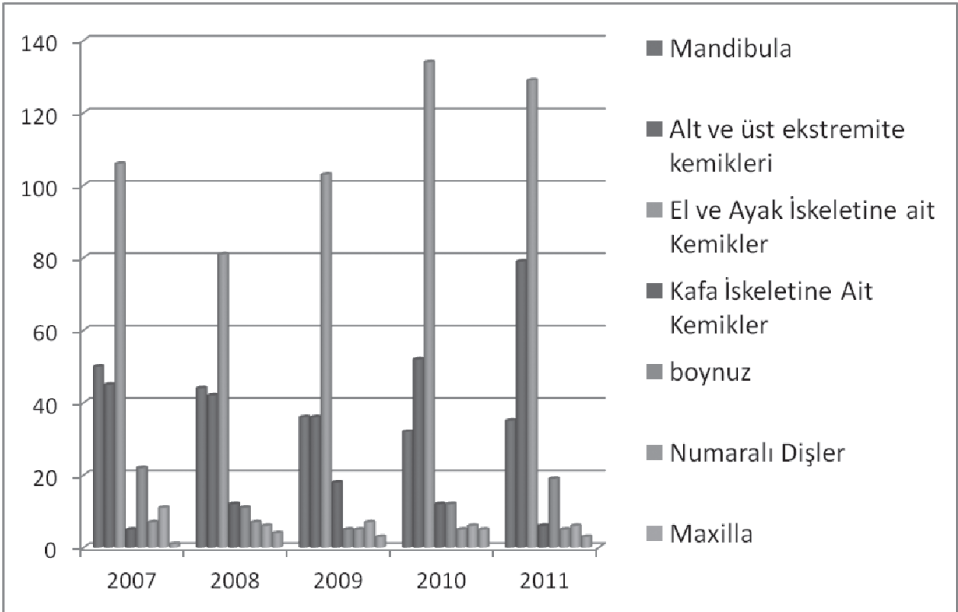
Grafik 3: 2011 yılı çorakyerler buluntularının aile dağılım grafiği

Grafik 4: 2007-2011 yılları arası çorakyerler buluntularının takım dağılım grafiği

Grafik 5: 2007-2011 yılları arası çorakyerler buluntularının aile dağılım grafiği

Grafik 6: 2007-2011 yılları arası çorakyerler buluntularının element dağılım grafiği

FIRST EVIDENCE OF AN EPIPALEOLITHIC HUNTER –FISHER–GATHERER SETTLEMENT AT KÖRTİK TEPE

Marion BENZ*
Aytaç COŞKUN
Corinna RÖSSNER
Katleen DECKERS
Simone RIEHL
Kurt W. ALT
Vecihi ÖZKAYA

Evidence for Epipaleolithic¹ settlements in southeastern Turkey is rare. Most findings come from surveys or small test excavations dated by typology. Well stratified sites – like e.g. Öküzini or Karain Cave in the southwestern Taurus Mountains – are missing (Algaze et al. 1991, 1994, Rosenberg & Togul 1991, Kartal 2003, Garrard et al. 2004, Atıcı 2011, Hauptmann 2011). In the vicinity of Körtik Tepe, especially on the ridges that overlook the Upper Tigris and the Batman Çayı, flint scatters of a Palaeolithic character were identified, but none of them has been recognized as Epipalaeolithic (Map 1). In the cave of Malaliki farther up the Batman Çayı, Epipalaeolithic material has been discovered, but no excavations have yet been undertaken (Algaze et al. 1991:184-186; Rosenberg, Togul 1991:243). The site of Hallan Çemi, located about 15 km farther northeast on the western border of the Sason Çayı, has been dated to the Younger Dryas, but new AMS data from that site are almost exclusively of the earliest Holocene (Rosenberg 1994; 2011).² Thus the remains of a multi-layered Epipalaeolithic building and two Epipalaeolithic pits

* Dr. Marion BENZ, Department of Near Eastern Archaeology, Albert-Ludwigs-University, 79085 Freiburg/GERMANY. e-mail: Marion.Benz@orient.uni-freiburg.de,

Dr. Aytaç COŞKUN, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 21280 Diyarbakır/TÜRKİYE.
Corinna RÖSSNER, Department of Archaeobotany, Eberhard-Karls-University, 72070 Tübingen / GERMANY.
Dr. Katleen DECKERS, Department of Archaeobotany, Eberhard-Karls-University, 72070 Tübingen / GERMANY.

Dr. Simone RIEHL, Department of Archaeobotany, Eberhard-Karls-University, 72070 Tübingen/GERMANY.
Prof. Dr. Kurt ALT, Institute of Anthropology, Johannes-Gutenberg-University, 55099 Mainz/GERMANY.
Prof. Dr. Vecihi ÖZKAYA, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 21280 Diyarbakır/TÜRKİYE.

¹ For the sake of convenience we here use the term “Epipalaeolithic,” though we are aware of the socio-cultural implications of that term and the lack of a clear definition of the nature of Epipalaeolithic cultures in that region. According Metin Kartal (pers. communication May, 2012), the typology of the obsidian and flintstone tools of the lower layers from Körtik Tepe differs from that of other so-called Epipalaeolithic cultures in the Near East.

² Radiocarbon data from Hallan Çemi and Körtik Tepe are given in the open access data base PPND (Coşkun, et al. 2010).

excavated at Körtik Tepe in 2011 are of major importance.³ A sequence of four radiocarbon samples date this occupation to the second half of the 11th and the first half of the 10th millennia cal BC.⁴ These data corroborate earlier observations in the deep cut of Trench A80 (Özkaya et al. 2011), where remains of the earliest settlement phase (Phase VIII) were documented in 2010. Phase VIII has recently also been dated to the first half of the 10th millennium cal BC.

The Epipalaeolithic occupation in Trench A104

Trench A104 is located in the southwestern part of the tell, 20 m southeast of the deep cut in Trench A80 (Fig. 1). In the deep cut of Trench A104 we excavated a surface of about 1.50 x 4 m (Squares D and E 1-5) in natural layers from -4.50/-4.60 m down to the undisturbed soil. Botanical samples were taken from all layers, but only those from Locus 1 were exported because the others were still too wet for shipment. The latter will be analyzed after the next campaign.

The following description of the archaeological results will proceed from Locus 1 to Locus 5, concluding with the stratigraphy and radiocarbon data of Locus 5.

Locus 1

Locus 1 is a large pit, of which the southwestern quadrant was excavated in Square D4 (Drawing 1 a-c). If it is circular, its full diameter is about 180-200 cm. It probably was dug from level -4.45 m down to -5.51 m into the natural soil and therefore was originally about 1 m deep. In shape it resembles an inverted bell. A similar bell-shaped structure, also dug down into the natural soil, was observed at Demirköy⁵ (Algaze et al. 1991:181).

Two fireplaces were in the uppermost filling layer of Locus 1, one in the northeastern corner of D4 and another, Locus 3, in D5. They probably belong to a later use of this space after Locus 1 had been filled and the fill settled.

An animal jaw the size of those of sheep and goats was found lying under each fireplace. The jaw in D4 was lying on its lingual surface outside the stones on a patch of chamois-coloured sand/silt (cf. Loci 3 and 4).

There were many scattered flints and some obsidian artifacts, including an obsidian lunate [MSU] (Drawing 1a), found in Locus 1. The flints were mostly medium to large flakes; very few microliths were found. Besides the animal jaw, the ashy remains in Locus 1 contained some animal bones, mostly of smaller species, a shell, and many fish bones. The latter were very tiny and, because of the wet soil, so fragile that it was difficult to extract them. In a slightly deeper layer south of that fireplace one small anthracite-coloured and two mother-of-pearl ring beads were found (Drawing 1b, [MTD]). A single teardrop-shaped black stone pendant was also found nearby.

The remnants of another fireplace were just below these remains at about -4.72 m and sloping slightly downwards to the north.

Down to about -4.85 m was a quite sterile stratum containing only a few bones

³ We are grateful to Vecihi Özkaya and his team for their cooperation and support and to Nevin Soyukaya for her confidence and valuable help. Analysis of seed remains, isotopes and the chronological analysis were financed by the German Research Foundation (BE 4218/2-2; AL 287/9-2), to whom we offer our thanks. Katleen Decker's research was possible thanks to a Margarethe-von-Wrangell habilitation fellowship funded by the European Social Fund in Baden-Württemberg.

⁴ The samples were analysed by Dr. Irka Hajdas of the ETH Laboratory of Ion Beam Physics, Zürich.

⁵ In that publication the site is referred to as "Demirci Höyük".

and flints. Beneath this, down to about -5.05 m, the frequency of flints, fish bones, animal bones, and obsidian again increased. Some lumps of compact clay were mixed with the cultural debris, but no structure could be distinguished. Mixed in with the filling were some scattered stones, most of which showed traces of heavy burning or which had been fractured by heat.

Between -4.90 m and -5.01 m in the southern profile of Square D4 a large obsidian nodule and several small obsidian flakes were discovered (Planum 3, Drawing 1c). At about -5.10/-5.15 m in the southwestern part of Locus 1 the clay wall starts to bend slightly inwards.

Between -5.07 m and -5.35 m, many, mostly large, river pebbles appeared in the western part of the structure. Between -5.26 m and -5.30 m three very large black river stones and some smaller pebbles formed a quarter circle within which animal and fish bones were found. The lowest part of Locus 1 (-5.35/ -5.51 m) was lined with large black river stones, beneath which two flint artifacts, an obsidian tool, and the remains of a large animal scapula were found. In the center the pit narrowed and bottomed out at -5.51 m.

The fact that Locus 1 did not have straight walls and narrowed towards its bottom makes it unlikely that it was a habitation. More likely it was used for storage, though its large diameter makes it a rather large structure for such a function.

Locus 2

South of Locus 1 was excavated a fireplace with numerous flints and many remains of fish. It had been sunk into the natural soil for at least 15 cm down to -4.67 m and -4.70 m. The natural soil began in the western part of Square E5 at -4.55 m. The stones within the fireplace were cracked and blackened. In a cultural layer between Loci 2 and 3 in Square D5 some flints with fish and animal bones were found.

Locus 3

This fireplace located in the eastern part of Locus 1 was probably later than the pit itself (Drawing 1a). It has at least two clearly distinguishable phases. Again numerous fish remains as well as flints, burnt pieces of clay, and charcoal were found, but few animal bones. Found beneath Locus 3, as in D4 beneath Locus 1, were two animal jaws, probably the right and left sides of the same jaw. In both cases the jaws lay beneath pebbles and were surrounded by some silt/decayed limestone. Near the jaws were found a small, white, oval-shaped pebble with the beginnings of a hole and a red stone which probably was the raw material for red ring-beads. Another animal jaw with sharp teeth and therefore probably from a *canidae* or *felidae* was discovered a little to the south.

Locus 4

Locus 4 (Drawing 1 a-b) is a round structure with a diameter of about 80 cm. It had been dug into the natural soil down to -4.76 m, but because of later (Neolithic) destruction it is not possible to determine its original height. To its west and southwest it is lined by some small postholes [PL 6-10], possibly to separate it from Locus 5. A large posthole [PL2] could be observed in the northern profile, but further stratigraphic information is necessary to clarify whether it belonged to Locus 1 or to Locus 4. Locus 4 was mostly devoid of findings. However, between Loci 4 and 5 another animal jaw with sharp teeth, again probably from a *canidae* or *felidae*, was discovered.

Locus 5

Locus 5 extends from Squares D1-2 to E1-3 in a quarter of a circle. It has been excavated for 2.40 m E-W and 1.40 m N-S, but it should continue N- S for at least another 1.40 m if it was oval, or 3 m if it was a round structure with a diameter of 4.40 m.

In the following section we will describe the stratigraphic sequence (Drawing 2) starting with the oldest structure in this area, Loc. 5_2.

Locus 5_2

Locus 5_2 is a pit narrowing from about 1.40 m wide east-west on the top to 1.30 m wide on the bottom (Drawings 1c, 2). Its north-south extent cannot as yet be determined. It had been dug about 60 cm down into the natural soil with its eastern side straight and its western side slightly inclined. On its eastern side there was a small podium which could have served as an emplacement for some kind of wooden support. Later (cf. Locus 5) a posthole [PL 4] was at that location.

By contrast, the western side of Locus 5_2 is slightly inclined with some accumulated sediment, which can be distinguished from the loamy natural soil by its more sandy character. A fire must have destroyed the organic superstructure, which fell into the pit from the east. Three flints and some fish and animal bones discovered among the burnt material proved this to be a cultural layer. Two charcoal samples (Figs. 2-3; CH 96= ETH-45335; CH97= ETH-45336) of this earliest occupation have been dated.

After the fire, the pit had been completely filled in by a sediment hardly distinguishable from the natural soil. After Locus 5_2 was filled, the structure was expanded to the west and clearly used as a habitation.

Loc. 5/Loc. 5_1

Locus 5 (Drawing 1a-b) is a large round or oval structure which had been dug down 40 cm into the natural soil. The time interval between the earliest and this more recent occupation was probably not very long because the filling of Locus 5_2 was very homogeneous (Drawing 2).

A square posthole [PL 3] measuring 20 cm on a side was documented on the northern border of Locus 5. About 50 cm to the west was a rectangular (20x25 cm) clay post with a slight depression on its top. Perhaps, these two features mark the entrance, though 50 cm would seem to be rather narrow for a doorway. To the east and west of these two features were curving depressions bending to the southeast and west, respectively, possibly the remains of a wooden wall which continued along the postholes [PL 6-10] in Square D3. On the eastern border of Locus 5 there was another large posthole [PL 4] right above the earlier-mentioned podium in Locus 5_2. To the east of this pit a thin living floor was documented containing a dark brown sediment, charcoal, and some small pieces of burnt clay. Next to it, in Squares E2/E1, a hearth, Locus 5_1, had been dug into the natural soil for about 15 cm (from -4.78 to -4.92 m). It was 30 cm wide and extended 20 cm from the southern profile: if it is roundish, its maximum length should not be larger than 40 cm. The bottom and walls of this pit were completely covered with flat river pebbles blackened from fire.⁶ The traces of fire extended to the east of the pit, where the clay was strongly burnt. Above this cultural layer is the first filling, which is sandy and rather sterile. It slopes from -4.54 m in E3 down to -4.80 m in E2, where it ends at a lump of clay. Above

⁶ A similar construction appeared in the lowest layer of Trench A102.

this quite sterile filling, separated from it by a rather thick layer of charcoal, is a cultural layer with heavy traces of burning. This upper cultural layer is full of fish and other burnt remains (probably of plants).

Except on its southeast, this cultural layer (Planum 2; Drawing 1b) was thickly strewn with flint flakes, cores, and some tools. Also found were a bone point [ORB], another unidentified piece of bone (probably from a rib), and a bird wing with its bones still in correct anatomical relationship. A large flint nodule [OPY] was lying in the southeastern corner of Square D1. To the southwest of it the jaw of a small ruminant was discovered. In the westernmost part of D1 the surface was covered with stones.

A charcoal sample (Tab.1; CH 92=ETH 45334) was taken from the upper part of that layer, just above Locus 5_1.

Above this burnt layer on the east is a layer of mostly sterile sandy filling, which on the west is mixed with some charcoal. This sandy layer yielded only a few finds (a vertebra of a large animal, an obsidian scraper [?] and a large stone bead [OGD]). This almost sterile layer slopes in the same direction as the lower cultural stratum. Above it, documented on the surface only in the western part of Planum 1 (Drawings 1a, 2), is another cultural layer, which contained clay and stone remains, stone tools [OFT, OFU] and flints, animal bones, and many fish and the remains of a turtle shell. A charcoal sample from this layer (Fig. 3; CH 85=ETH 45333) has been dated.

The fact that in D1 and E1 of this younger layer an accumulation of stones was also observed implies a prolonged tradition in how the space within this habitation was used.

In conclusion, it seems clear that Locus 5 was used for living purposes, either for an extended period or repeatedly. Though there must have been a strong fire that destroyed the first structure, it was restored and continued in use for at least two more phases. Flint napping activities and cooking/heating are attested within the structure. A probable entrance was identified in the northern part. The construction of Locus 5 confirms the changes in building traditions (from clay and wood in the lower layers to stone in the upper layers) which had been observed in Trench A80 (Özkaya et al. 2011). In that trench, too, was found a structure with postholes that was probably round to oval and had been cut into the natural soil.

For further interpretation of the findings we must await the analysis of the animal bones, fish, and other botanical remains that were recovered and the study of the large number of flints that were found.

Stratigraphic Observations

Locus 3 is definitely the most recent feature. It is on top of the filling of Locus 1. Locus 1 had probably been dug down from a layer above Locus 4 and thus should be more recent than Loci 4 and 5; but further stratigraphic documentation is necessary to confirm this. Because Locus 5 ends south of the northern profile, it is not yet possible to determine its stratigraphic relationship to Locus 4. Though Loci 2, 4, and 5 had all been dug into the natural soil, it is not yet certain that they were all exactly contemporary.

Locus 5_1, the stone-lined hearth, belongs to the first occupational phase of Locus 5. Locus 5_2 represents the earliest occupation of this trench.

Radiocarbon Data of Trenches A104 and A80

Changes in building traditions in Trench A80 and radiocarbon data from the upper layers suggest that occupation began at the site during the Younger Dryas (Benz et al.

2010). Radiocarbon dated rye seeds⁷ of Phase VI from Trench A84 (Özkaya, Coşkun 2011) and the new radiocarbon data of Phase VIII in Trenches A104 and A80 confirm this suggestion (Fig. 3). It seems occupation started in the southern area and later expanded northwards. However, the ranges of both data sequences overlap and therefore it is also possible that both areas were occupied at the same time. To determine the site's extension to the east, we must await further excavations in that area of the tell.

If the results of radiocarbon data in Trench A104 were sequenced, they would range between 10190 cal BC to 9800 cal BC (68.2%) (Fig. 2). Without sequencing, the date for the earliest occupation of the site would be extended back to 10400 cal BC.

Ecology and Subsistence

The results of studies on the ecology and subsistence must be considered preliminary because not all botanical samples of the deep cut could be exported in 2011 and the analysis is still on-going. All studied samples come from the pit (Loc.1) and from fireplaces just above and close by it (Loc. 2 and 3). Because of the stratigraphic relation of Locus 1 to Locus 5, which was dated to the Younger Dryas, it is very probable that Loci 1-3 date to the second half of the Younger Dryas.

Preliminary Results of Archaeobotanical Analyses

855 plant remains of 13 different plant families were identified. Two families are particularly prominent: cruciferous plants (Brassicaceae), including greens such as wild cabbage, turnips, and others, which constitute more than a third of all the seeds (Fig. 4); and grasses (Poaceae), which represent nearly 30% of the seeds and are the progenitors of our modern cultivated cereals.

The goosefoot (Chenopodiaceae) and knotweed (Polygonaceae) families are also relatively frequent. Goosefoot is ubiquitous (100%) and has a very high percentage within the Chenopodiaceae family. Poppy seeds were also relatively frequent.

In modern classifications many of the identified plants are considered typical ruderals or weeds. However many of them are edible. For example buckwheat (*Fagopyrum* sp.) is cultivated for its seeds in many countries even today; and the green parts of dock or chenopods might have been used as salads or their grains as flour for mash. Poppy seeds are oily and calorie-rich.

A few grains of rye, einkorn, and barley were identified (Fig. 5); but compared to the seed finds in the early Holocene levels (Riehl et al. 2012), wheat is much less frequent. None of these cereals, because of the size of the grains and in particular the lack of accompanying remains of chaff, can be certainly regarded as domesticated. Thus is it still open to question whether or not these grains were cultivated and how they were processed for food.

In general, the seed assemblage indicates that during the Younger Dryas the vegetation was predominantly that of steppes and riverine woodlands. Grasses, kale, sorrel, and poppy need a great deal of light. Goosefoot favors open areas, too. These observations corroborate the results of the charcoal analysis (Fig. 6). Deciduous Oak (*Quercus*) is absent from the sample of the deep cut, but present in the layers of the early

⁷ Rye seeds were identified and sampled by Simone Riehl, University of Tuebingen. The samples were dated at the Radiocarbon Laboratory of Kiel: KIA 44864: 10252± 60 BP; 10170-9877 (68.2%); 10405-9804 (95.4%) cal BC.

Holocene. Similarly, *Pistacia* sp. (pistachio), *Celtis* sp. (hackberry), *Rhamnus* (buckthorn), *Ficus* sp. (fig), and *Alnus* sp. (alder) only appear within the Holocene levels and charcoals of *Amygdalus* (almond), *Fraxinus* sp. (ash) and *Acer* sp. (maple) clearly increase. In contrast, riverine trees or shrubs such as tamarisk and poplar/willow were present in both the Younger Dryas and the early Holocene. The impact of the Younger Dryas thus seems likely⁸: while the Poaceae and arboreal species were relatively rare during the Younger Dryas, Körtik Tepe may have belonged to the open woodland zone during the early Holocene, with a higher density of Poaceae species (Hillman 1996). The current state of our archaeobotanical research, however, does not allow any conclusion about whether or not some of the wild plants were already being cultivated.

Discussion

Our results provide strong evidence for a local origin of early Holocene cultures, as was suggested a long time ago during the first excavations at Hallan Çemi (Rosenberg 1994, 2011, Hauptmann 2011, cf. Cauvin 1997). Renovations and continuity in the activity zones at Körtik Tepe suggest a repeated, perhaps permanent, use of the same locations. The steppe and riverine environments of the Younger Dryas had a wide spectrum of use by the hunter-fisher-gatherer community. Consumption of fishes is documented by the abundant fish remains. First results of isotope analyses from human remains of the Early Holocene layers hint at a mixed diet with meat and predominantly C-3 plants (Siebert in prep.). These results correspond well with the broad spectrum of animals used at Körtik Tepe (Özkaya et al. 2011) and with the results from other permanent sites of hunter-gatherer communities (e.g. Rosenberg et al. 1995; Savard et al. 2006; Baird 2012:196). However, further zoological and isotope analyses must be awaited in order to reconstruct the complete nutritional spectrum.

Conclusions

We thus can conclude that the occupation of Körtik Tepe definitely started during the Younger Dryas in the second half of the 11th millennium BC cal and that it continued into the early Holocene. Despite the pronounced changes in ecology with the advent of the Holocene, which can be observed in the archaeobotanical remains, the inhabitants of Körtik Tepe stayed at that location and adapted to their new environment.

The “Epipalaeolithic” assemblages of Körtik Tepe thus not only give a basis for reviewing the so-called Palaeolithic flint scatterings in the Batman Region (Algaze et al. 1991:185, Fig. 2b), but it is also evident that the process of the neolithisation of that region should be reconsidered, too.

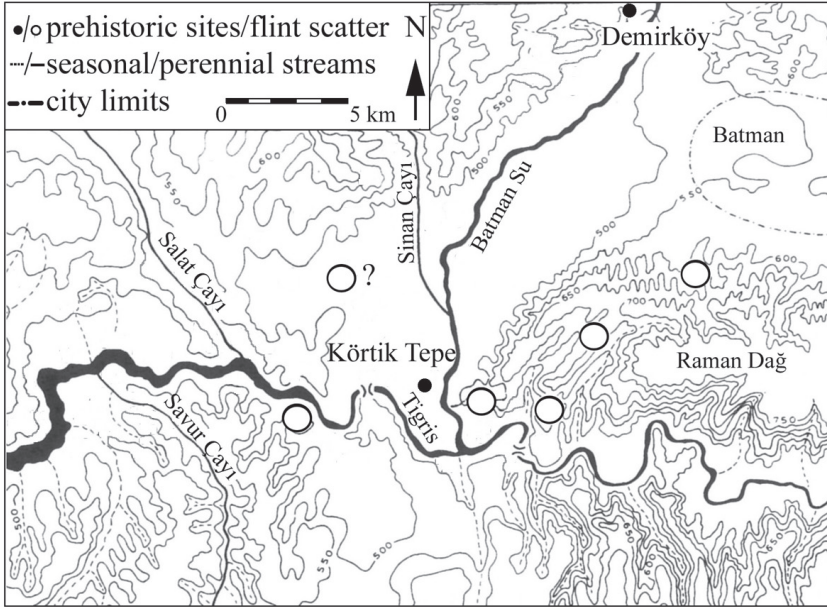
REFERENCES

- ALGAZE, G., BREUNINGER, R., LIGHTFOOT, C.H., ROSENBERG, M. 1991. The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A preliminary report of the 1989-1990 seasons. *Anatolica* 17: 173-211.
- ALGAZE, G., BREUNINGER, R. KNUDSTAD, J. 1994. “The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: Final report of the Birecik and Carchemish Dam survey areas”. *Anatolica* 20: 1-96.

⁸ A similar impact of the Younger Dryas and a delay in reforestation was observed in the Van Sea Pollen Score (Litt et al. 2009).

- ATICI, L.A. 2011. Epipaleolithic Archaeology in Turkey. In: TAŞKIRAN, H., KARTAL, M., OZÇELİK, K., KÖSEM, M.B., KARTAL, G. (eds.) *Studies in Honor of Işın Yalçınkaya*. 27-41, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- CAUVIN, J. 1997. *Naissance des divinités – Naissance de l’agriculture. La révolution des symboles au Néolithique*. CNRS editions, Paris.
- BAIRD, D. 2012. Pinarbaşı. In: ÖZDOĞAN, M., BAŞGELEN, N., KUNIHOLM, P. (eds.) *The Neolithic of Turkey*, Vol.3. 181-218, Archeology and Art Publications, Istanbul.
- BENZ, M., COŞKUN, A., WENINGER, B., ALT, K.W., ÖZKAYA, V. 2010. “Stratigraphy and Radiocarbon Dates of the PPNA Site of Körtik Tepe, Diyarbakır”. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 26: 81-100.
- COŞKUN, A., BENZ, M., ÖZKAYA, V. 2010. Körtik Tepe, PPND-Platform for the Publication of Neolithic Radiocarbon Dates. https://www.exoriente.org/associated_projects/ppnd_site.php?s=81, accessed 20.6.2012.
- HAUPTMANN, H. The Urfa Region. In: ÖZDOĞAN, M., BAŞGELEN, N., KUNIHOLM, P. (eds.) *The Neolithic of Turkey*, Vol.1. 85-138, Archeology and Art Publications, Istanbul.
- HILLMAN, G.C. 1996. Pleistocene changes in wild plant-foods available to hunter-gatherers of the northern fertile Crescent: possible preludes to cereal cultivation. In: HARRIS, D.R. (ed.) *The origins and spread of agriculture and pastoralism in Eurasia*. 159-203, UCL Press, London.
- GARRARD, A., CONOLLY, J., McNABB, J., MOLONEY, N. 2004. Palaeolithic-Neolithic survey in the Sakçagözü region of the north Levantine rift valley. In: AURENCHE, O., LE MIÈRE, M., SANLAVILLE, P. (eds.) *From the river to the sea. Studies in honour of Lorraine Copeland*. BAR International Series 1263. 145-164, Archaeopress, Oxford.
- KARTAL, M. 2003. “Anatolian Epi-Paleolithic Period Assemblages: Problems, Suggestions, Evaluations and Various Approaches”. *Anadolu (Anatolia)* 24: 35-61.
- LITT, T., KRASEL, S., STURM, M., KIPFER, R., ÖRÇEN, S., HEUMANN, G. et al. 2009. Lake Van Drilling Project ‘PALEOVAN’, International Continental Scientific Drilling Program (ICDP): Results of a recent pre-site survey and perspectives. *Quaternary Science Reviews* 28, 15: 1555-1567.
- ÖZKAYA, V., COŞKUN, A. 2011. Körtik Tepe. In: ÖZDOĞAN, M., BAŞGELEN, N., KUNIHOLM, P. (eds.) *The Neolithic of Turkey*, Vol.1. 89-127, Archeology and Art Publications, Istanbul.
- ÖZKAYA, V., COŞKUN, A., BENZ, M., ERDAL, Y.S., ATICI, L., ŞAHİN, F.S. 2011. “Körtik Tepe 2010 Yılı Kazısı”. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 33,1: 315-338.
- RIEHL, S., DECKERS, K., ZEIDI, M., CONARD, N., BENZ, M., FAZELİ, H., DARABİ, H. 2012. “The modalities of plant use in three PPN sites of the northern and eastern Fertile Crescent – A preliminary report”. *Vegetation History and Archaeobotany* 21, 2: 95-106.
- ROSENBERG, M. 1994. “Hallan Çemi Tepesi: Some further observations concerning stratigraphy and material culture”. *Anatolica* 20: 121-140.

- ROSENBERG M. 2011. Hallan Çemi. In: ÖZDOĞAN, M., BAŞGELEN, N., KUNIHOLM, P. (eds.) *The Neolithic of Turkey*, Vol. 1. 61-78, Archeology and Art Publications, Istanbul.
- ROSENBERG, M., TOGUL, H. 1991. "The Batman River Archaeological Site Survey, 1990". *Anatolica* 17: 241-251.
- ROSENBERG, M., NESBITT, R.M., REDDING, R.W., STRASSER, T.F. 1995. "Hallan Çemi Tepesi: Some Preliminary Observations Concerning Early Neolithic Subsistence Behaviors in Eastern Anatolia". *Anatolica* 21: 1-12.
- SAVARD, M., NESBITT, M., JONES, M. 2006. "The role of wild grasses in subsistence and sedentism: new evidence from the northern Fertile Crescent". *World Archaeology* 38, 2: 179-196.
- SIEBERT, A. et al. in prep. Living on the edge in Körtek Tepe - insights on mobility and dietary habits of a PPNA-population on its way to sedentism. (working title).

Map 1: Location of Epipalaeolithic/early aceramic sites in the Batman/Tigris Region and Palaeolithic flint scatters in the vicinity of Körtik Tepe. (Eastern part of the map published by Algaze et al. 1991:Fig.2b, ? = no precise location given by the authors; modifications by MB).

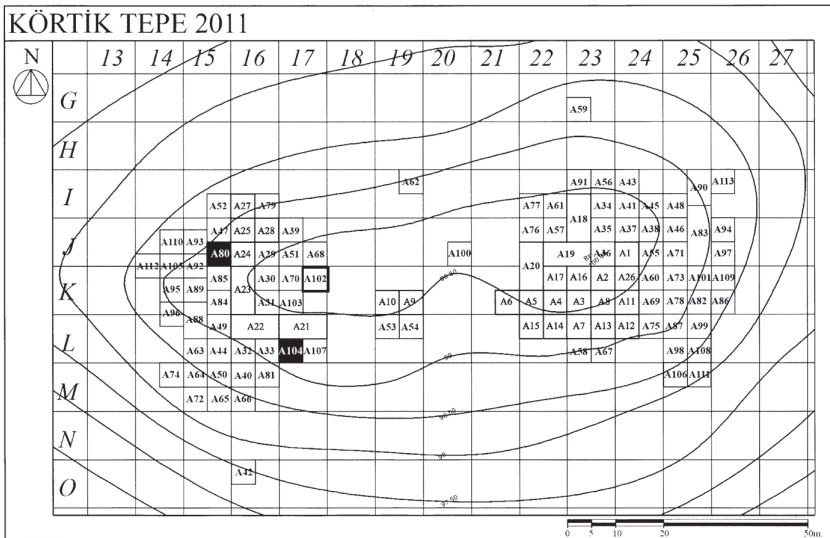

Fig. 1: Trenches with documented/radiocarbon-dated settlement activities during the Younger Dryas.

■ Trenches with radiocarbon dated evidence for settlement activities in the Younger Dryas.

■ Trench with remains of YD occupation.

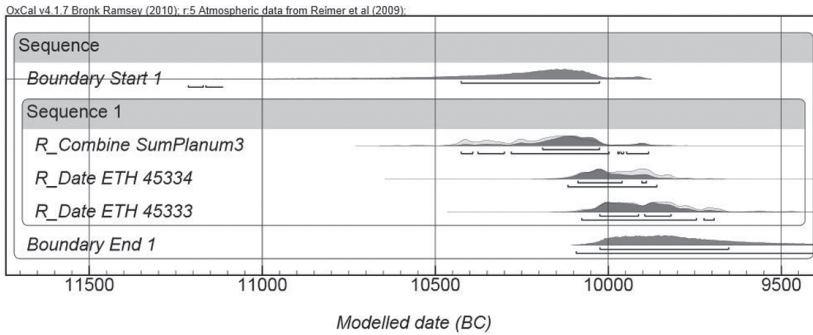

Fig. 2: Sequence of radiocarbon data of the earliest occupation in Trench A104. Note that ETH 45335 and 45336 were combined because they come from the same cultural layer. Graphs in dark gray indicate the modeled range.

Lab-Code	Trench/ Location ID	material	Depth cm	BP	$\Delta^{13}C$	cal BC (68.2%/95.4%)	cal BC modeled (68.2%/95.4%)
ETH-45340	A80; C5 JFB-CH51	indet. dicotyl.	-521	10030±40	-25.1±1.1	9740-9440/ 9810-9370	*1)
ETH-45344	A80; C4 KAC-CH52	fragment of bark	-525	10090±40	-26.4±1.1	9870-9460/ 10050-9450	
ETH-45333	A104; Loc.5 NZB-CH85	charcoal indet.	-459	10155±50	-23.7±1.1	10030-9770/ 10100-9650	10026-9818/ 10079-9693
ETH-45334	A104; Loc.5 OGA-CH92	Populus/ Salix	-468	10205±40	-27.2±1.1	10080-9870/ 10120-9800	10089-9892/ 10118-9861
ETH-45335	A104; Loc.5_2 ORD-CH96	Populus/ Salix	-507	10330±70	-34.1±1.1	10430-10090/ 10600-9850	10190-10025/ 10425-9885
ETH-45336	A104; Loc.5_2 ORE-CH97	charcoal indet.	-512	10270±95	-26.1±1.1	10450-9850/ 10500-9650	

Fig. 3: Radiocarbon data of the deep cuts in Trenches A80 and A104. ETH 45336 and ETH 45335 (Trench A104) date the same cultural layer. The same holds true for ETH 45340 and ETH 45344.

*1) Sequencing in Trench A80 does not enhance the accuracy of the data for Phase VIII because Phase VII could not be dated. The data of Phase VIII would thus be biased to a more recent age.

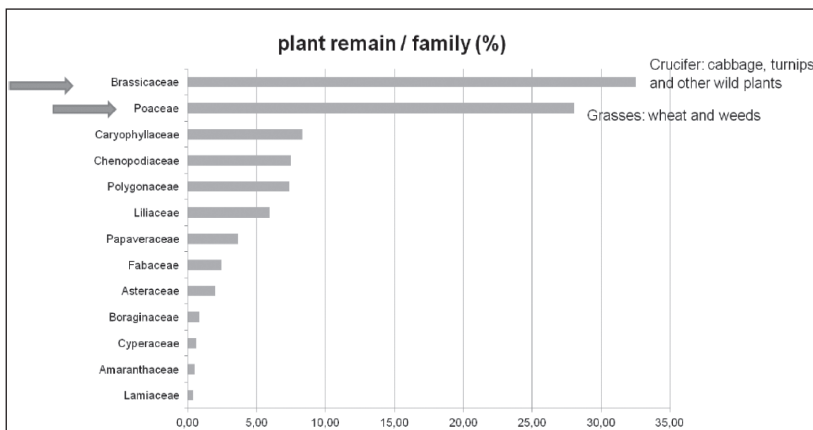

Fig. 4: Distribution of plant remains per plant family in %; crucifer and grasses are the most prominent (graph by CR).

Family	Taxa	n
Poaceae	Rye (cf. <i>Secale</i>)	17
	Einkorn, wild type (cf. <i>Triticum boeoticum</i>)	20
	Rye/Wheat (<i>Secale/Triticum</i>)	11
	Barley (cf. <i>Hordeum</i>)	12
Polygonaceae	Buckwheat (<i>Fagopyrum esculentum</i>)	14
	Dock (<i>Rumex</i>)	36
Chenopodiaceae	Goosefoot (<i>Chenopodium album</i>)	53
Papaveraceae	Opium poppy (<i>Papaver somniferum</i>)	12
Sum	Sum of all identified remains: n= 855	175

Fig. 5: Distribution of potentially cultivated plants with family, taxa, and number of identified remains.

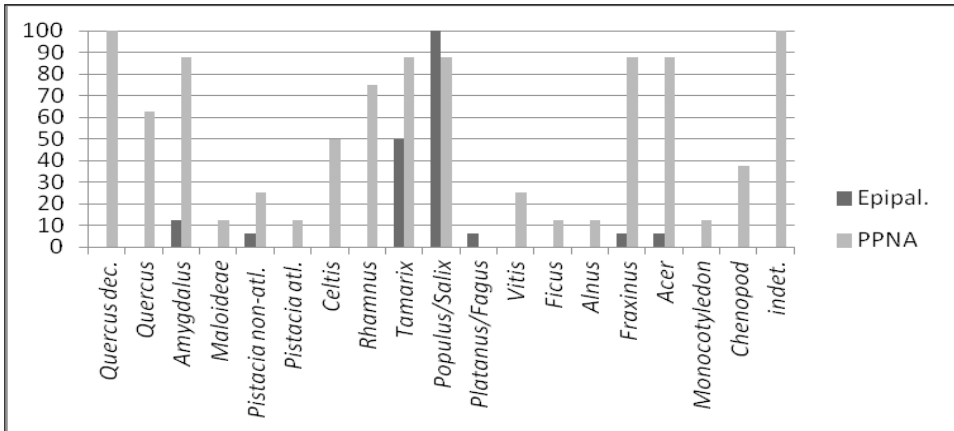
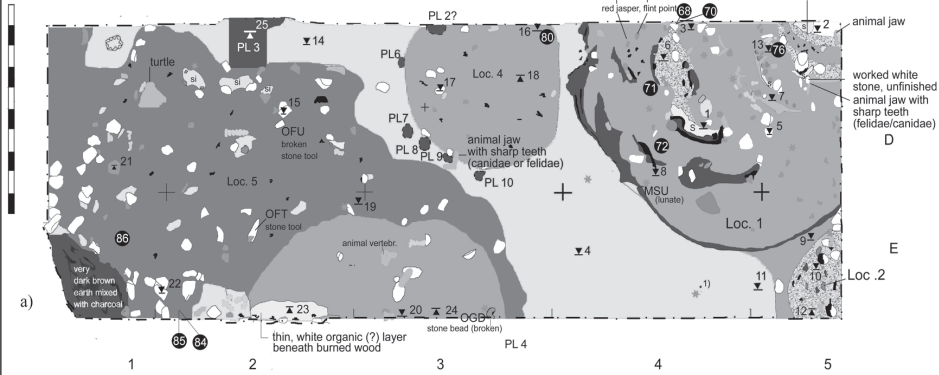
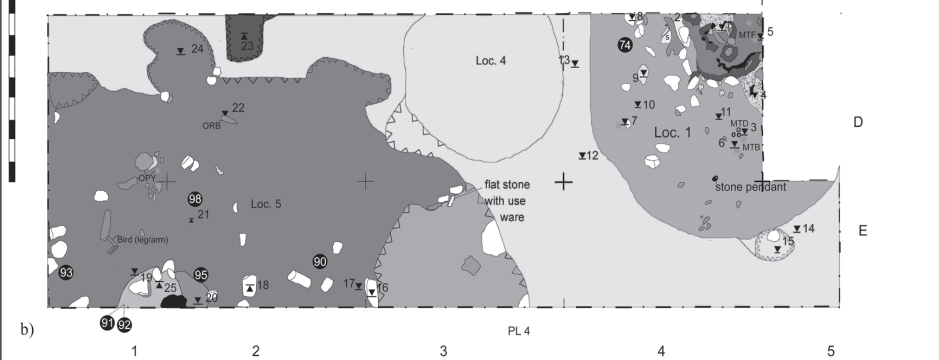

Fig. 6: Fragment percentages of taxa from Younger Dryas (Epipal.) and early Holocene samples (PPNA) (graph by KD).

Körtik Tepe 2011
 A 104, Planum: 1
 Scale: 1:20
 Dat. 8.7.-9.7.

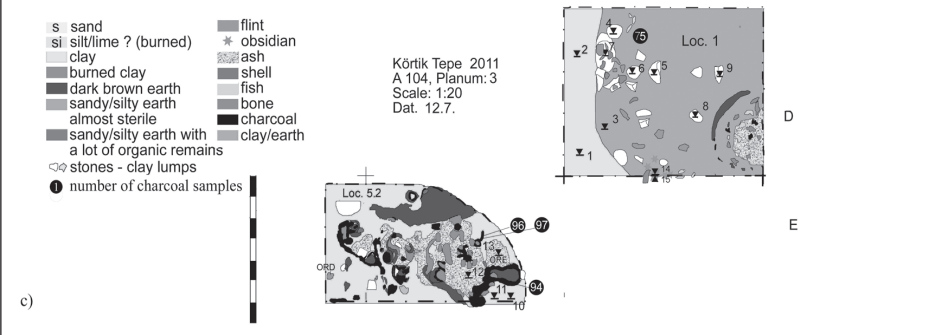

Körtik Tepe 2011
 A 104, Planum: 2
 Scale: 1:20
 Dat.: 9.7.

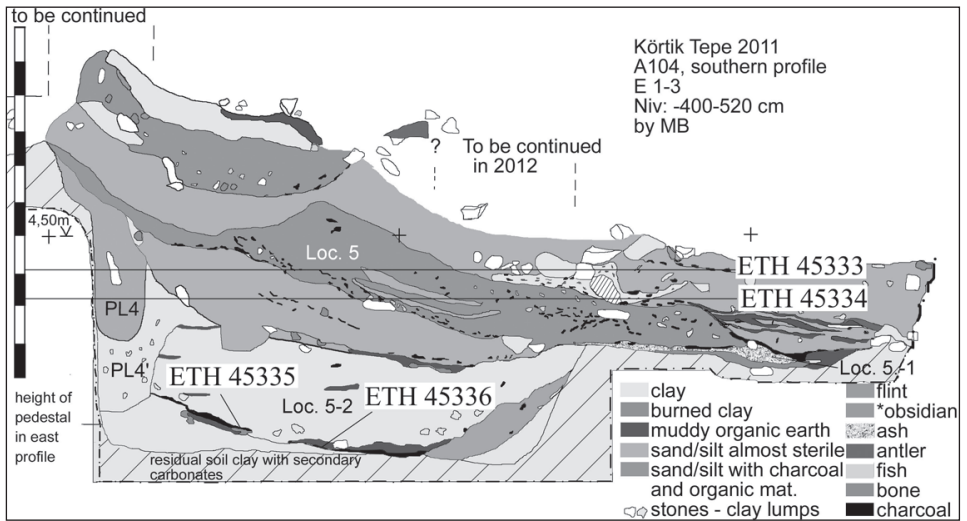

- s sand
- si silt/lime ? (burned)
- clay
- burned clay
- dark brown earth
- sandy/silty earth almost sterile
- sandy/silty earth with a lot of organic remains
- stones - clay lumps
- number of charcoal samples
- flint
- * obsidian
- ash
- shell
- fish
- bone
- charcoal
- clay/earth

Körtik Tepe 2011
 A 104, Planum: 3
 Scale: 1:20
 Dat. 12.7.

Drawing 1. a-c: Plana 1-3 of Squares E-D 1-5 of Trench A104 (all drawings by M.B.).

Drawing 2: Southern profile of Squares E1-3, Trench A104.

GÖBEKLİ TEPE KAZISI 2011 YILI RAPORU

Klaus SCHMIDT*

Göbekli Tepe kazısı 17. kampanyası 2011 yılında iki dönem hâlinde yapıldı (16. kampanya: Dietrich – Notroff – Schmidt 2012, Dietrich et al. 2012; Schmidt 2012a/b). 23 Temmuz'dan 10 Ağustos'a kadar olan yaz kazı dönemi, Nisan ve Mayıs ayları için düşünülen kazı kampanyası gerekli kazı izninin planladığı gibi alınamaması üzerine gerçekleştirilemediğinden, sonbahar kazı dönemine hazırlık çalışmaları olarak değerlendirildi. Çalışmalara başlanabilmesi için önce kış ve ilkbahar dönemlerinde kazı açmalarında büyüyen otların temizlenmesi gerekti. Daha sonra kış yağmurları kaynaklı erozyon sonucu oluşan birikimler temizlendi ve kazıya devam edildi.

Sonbahar kazı çalışmaları 8 Eylül ve 14 Kasım günlerinde gerçekleştirildi. Kazı çalışmalarına devam edilmesinin yanı sıra, bu çalışmaların anlatıldığı bölümden sonra, sıralanmış tedbirler alındı. Kazıya 50 işçi katıldı. Bunun yanında önceki senelerde de olduğu gibi günlük taşıma işlemleri için 2 traktör kiralandı.¹

Kazı Çalışmaları

Temizlik çalışmalarının ardından, 2010 senesinde yeni açılmış olan kuzeybatı tepesindeki açmalarda kazıya devam edildi (bu alanda çalışılan açmalar K10-25/34/35/44/45/54/55). Bir önceki sene K10-34 açmasında dikilitaş P50 ve K10-25 açmasında dikilitaş P51 *in situ* bulunmuşlardı. Fakat dikilitaş P51'in T-biçimli kafası ciddi biçimde kırıktı. Sadece burada dikilitaş P51'in kuzey tarafındaki tarıma elverişli ve tarımsal çalışmalar sonucu tahribat görmüş tabaka I'yi oluşturan alan kazıldı ve tabaka III'e ait olan ve taş çağına tarihlenen buradaki yapıya ait dolguya ulaşıldı. Özel bir buluntu olarak büyük kırık bir insan kafatası parçası rapor edilebilir.

Çalışmalar iki kapsamlı olarak sürdürüldü: kuzeybatı eğimindeki kazı çalışmalarının devamı ve ana kayanın üzerine oturtulması düşünülen çatı ayakları için alan oluşturmak amacıyla, ana kazı alanı güney yamaçta 2010 yılında başlatılan sondaj çalışmalarının devamı. D yapısında da kazı çalışmalarına devam edildi. Yapının güneyinde yer alan açmalar L9-69 ve L9-79 sonbahar kampanyası için planlanan büyük alanlı profil çalışmaları için hazırlandı. Aynı çalışmalar D yapısının çevre duvarının hemen doğusuna bitişik olan L9-78 açmasının çevresinde de yapıldı (Resim: 1).

Yapının içinde de çalışmalara devam edildi. Dikilitaş P18'in kaidesi tamamen ortaya çıkarıldı. Ana kayadan yapılmış kaidenin şimdiye kadar sadece kısmen güney kenarı açıktaydı. Burada şimdiye kadar sadece 5 ördek benzeri kabartma görülebilmekteydi. Kaide tam olarak kazıldıktan sonra hayvanların sayısı 7'ye çıktı. Doğudan batıya doğru

* Prof. Dr. Klaus SCHMIDT, Deutsches Archäologisches Institut, Orient-Abteilung, Podbielskiallee 69-71, 14195 Berlin / ALMANYA, email: kps@orient.dainst.de

¹ Bakanlık kazı temsilcisi: Cengiz Arslantaş, Kazıya katılanlar: Antonie Bassing, Nico Becker, Dominik Bochatz, Dr. Tristan Carter, Erwin Christofori, Georg Cyrus, Oliver Dietrich, Nils Eckhardt, Andreas Götz, Jörg Gräfensteiner, Dr. Julia Gresky, Doğan Güneş, Steffen Jauß, Eduard Knoll, Gudrun Knoll-Schäfer, Çiğdem Köksal-Schmidt, Erhan Küçük, Yrd. Doc. Dr. Cihat Kürkcüoğlu, Dimitri Loskut, Jan Makowiak, Barbara Niedermaier, Jens Notroff, Prof. Dr. Joris Peters, Dr. Katja Piesker, Dr. Nadja Pöllath, Bülent Sever, Stephan Prütting, Stephanie Rosemann, Andrea Scharnewski, Stefanie Schrödel, Stephanie Spiegel, Katharina Streit, Akif Sücü, Matthias Tschuk, Julia vor dem Esche, Benny Waszk, Daniela Weixler.

bakan kuşlar eşit aralıklarla yatay olarak dizilmişlerdir. Muhtemelen tüy betimlemesi olarak anlaşılabilir çizik, kabartmaların boyunlarında bulunmaktadır. Açıkça anlaşıldı ki, hayvanlar yapılmış bir hat üzerinde “duruyorlar”. Bu hat şimdiye kadar görülen batı kısmında tam olarak işlevi anlaşılacak şekilde bulunuyordu (Resim: 2).

Bu çalışmaların çerçevesinde güney kaide üzerinde önemli bir yeni bulguya ulaşıldı. Burada bir köpek ve bir kuş grafiti tarzında çizilmişlerdi. Hayvanların kafaları aşağıya doğru ve neredeyse birbirlerine değecek biçimde şekillendirilmişlerdir.

2010 yılında 7 açmada başlatılmış olan çalışmalara devam edildi ve bir sekizincisinde yeni başlandı. Açıkça iki ayrı yapıya ait oldukları anlaşılan ilk dikilitaşlar ve diğer oluşumlar açığa çıkarıldı.

K10-24: 9x9 m. büyüklüğündeki açma sonbahar kazı döneminde yeni kazıldı. Doğu kısmında yüzeyin 20 cm. altında *in situ* olarak ayakta ve açıkça tam olduğu anlaşılan bir dikilitaş bulundu. Üst kenarı ciddi şekilde pulluk izleri ve diğer olumsuz şartlar yüzünden zarar görmüştür. Dikilitaşa P55 numarası verildi. Buranın batısında benzer şekilde hasar görmüş dikilitaş P57'nin üst kenarı ortaya çıktı (Resim: 3).

K10-25: 9x9 m. büyüklüğündeki K10-25 açmasında geçen sene dikilitaş P51 bulunmuştu. Bu dikilitaş C yapısının merkez dikilitaşları gibi eski çağlarda kazılmış ve kuzeydoğuya doğru yıkılmıştır. Orada kırılmış T-biçimli kafa parçası hemen tarla yüzeyinin altında bulundu. İki adet stola olarak adlandırılan ve hep dikilitaşların ön tarafında bulunan bantlar kesin olarak yapının yönünü göstermektedir: A ve E yapılarında olduğu gibi bu yeni yapı da güneygüneybatıya doğru yönelmiştir. Dikilitaşın batı yüzeyinin üzerinde atlamaya hazır bir büyük kedigil kabartması bulunmaktadır.

Dikilitaş P51'in batı eşi açıkça daha kötü zarar verilmiş olacak ki, henüz bulunamadı. Kuzey profilde bir başka dikkat çekici küçük dikilitaş ortaya çıktı. Bu dikilitaşa P54 numarası verildi. Kuzeybatı köşede büyük bir delinmiş taş blok bulundu. Yüzeyi pek çok küçük çanak biçimli oyuklarla kaplı. Başka köşeli bir parçadan kopmuş olduğu için bu bir kırılmış dikilitaş başı olabilir (Resim: 4 - 5).

K10-34: Önceki sene açmanın doğu kısmında *in situ* olarak ayakta bir dikilitaş bulunmuştu. Bu dikilitaşa P50 numarası verilmişti. Bu alanda iki dikilitaş daha ortaya çıktı, P52 ve P53. P53'ün büyük kısmı açmanın doğu profilinin içinde bulunmaktadır. Sadece, ana yüzeye yakınlığı yüzünden üst kısmı kaybolan T-biçimli kafa kısmı gözükmektedir. Tam olarak günümüze ulaştıkları düşünülen dikilitaşlar P50 ve P52'nin şimdiye kadar alt kafa kenarı ortaya çıkmadılar. Göreceli olarak küçük olan üç dikilitaşın, aynı yapıya ait oldukları gözüküyor. Asıl biçimleri henüz tam olarak anlaşılmiyor. Henüz bir merkez dikilitaş kesin olarak tespit edilememiştir. Bunun gibi henüz bir kabartmaya da rastlanmadı.

Açmanın kuzeybatı köşesinde ana yüzeyin 50 cm. altında *in situ* bir dikilitaş ortaya çıktı. Buna P56 numarası verildi. Bu dikilitaş diğer dikilitaşlar P51 ve P55 ile birlikte P50, P52 ve P53 ün ait olduğu yapıdan önemli ölçüde daha büyük olan bir yapıya ait olabilirler. Dikilitaşın ön tarafında, hemen dikilitaşın çenesinin altında bir koç kafası işlemesi görünmektedir. Kafanın iki tarafından hareket eden kısa yılanlar, yukarıdan aşağıya eğik olarak, kafaları koç/boğa kafasının altında karşılıklı gelecek biçimde bulunuyorlar.

Dikilitaş P56'nın sol kafa ve gövde tarafında, yüzeyi kaplayan motif yoğunluğuyla neredeyse boşluk bırakmaktan korkuluyormuş izlenimi veren kabartmayla karşılaşıldı. Motifler tamamen birbirine geçmiş. Kabartma öncelikle kuş ve yılanlardan oluşan, 4 tanesi anlaşılamayan, 51 tanesi kesin olarak hayvan olduğu anlaşılan motiflerden

oluşuyor. Neredeyse bütün hayvanlar sağdan sola bakıyorlar. Ters tarafa sürünen bir yılan ile kabartmanın ortasında bulunan ve yine ters tarafa bakan bir yırtıcı kuş istisnaları oluşturmaktalar. Kuş sahneye hükmeder görünüyor. Kuşun kalın boynu akbaba olarak teşhisini zorlaştırıyor. Bir kartal da olabilir. Kuşun kanatları iki taraftan vücuttan ayrılmış, bacakları öne doğru eğik şekilde uzanmış olarak bitimlenmişler (Resim: 6 - 7).

K10-35: Önceki yıl başlanmış çalışmalara devam edildi. Henüz bir bulguya rastlanmadı (Resim: 8).

K10-44: Önceki yıl başlanmış çalışmalara devam edildi. Kıvrılan bir duvarın dışında şimdiye kadar bir bulguya rastlanmadı.

K10-45: Önceki yıl başlanmış çalışmalara devam edildi. Henüz bir bulguya rastlanmadı.

K10-54/55: Önceki yıl başlanmış çalışmalara devam edildi. Henüz bir bulguya rastlanmadı. Gelecek kazı döneminde çalışmalara devam edilmesi planlandı.

L9-59 ve L9-69 açmaları arasındaki, başlangıçta ana yüzey üzerinden uzanan yolun kuvvetli yıkılma tehlikesi bulunduğu ve buradan önceden yaklaşık 3 m. taşınması gerektiğinden, bu alanda geniş kapsamlı çalışılması gerekiyordu. Kazı çalışmaları ana kayaya kadar yapılabildi ve burada özel bir bulguyla karşılaşıldı. Alanın kuzey profilini oluşturan, günümüze yüksek olarak ulaşmış duvar, D yapısının iç çevre duvarı gibi yaklaşık 10 cm. yükseklikteki ana kayadan yapılmış yükseltide oturuyor. Bu yükselti ve duvar yaklaşık 1 m. arayla birlikte iç çevre duvarını takip ettiklerinden, burada söz konusu olan bu yapıya ait olan ikinci bir çevre duvarı olmalı. Bu bulgu bir yıkım neticesi zarar görmesin diye, 2012 yılında ikinci çevre duvarının arkasında ana kayaya ulaşmak için çalışmak gerekmektedir

L9-79: Kazı çalışmalarının yapıldığı alan çevre duvarının doğusunda dikilitaş P22 ve dikilitaş P30 arasındadır. Başarılı bir biçimde, bu noktada şimdiye kadar, ana kayaya ulaşmak mümkün oldu. Kaya kart bölgelerine özgü olan girintili çıkıntılı bir yüzeye sahiptir.

L9-88: Açmanın kuzey kesiminde hazırlık amaçlı olarak bir kademe kazıldı. Beklendiği gibi, muhtemelen höyüğün çekirdek ana kısmına ait (tabaka IV) pek çok mimarî buluntuya rastlandı.

L9-97: L9-97 açmasında gerçekleştirilen kazılarda ana kayaya ulaşıldı. Bu, muhtemelen C yapısını merkez alan çevre duvarına ait olan kalın duvarın batısındaki küçük alanda mümkün oldu.

L9-67: Orthostata benzer bir kapı deliği taşı bir duvarın içinde dikilmiş vaziyette *in situ* bulundu. Taşın üzerinde açıklığın çevresinde bukranium ve iki tilkiden oluşan kabartmaya rastlandı. L9-66 açmasının kuzey kenar yolu, B yapısının tahmin edildiği gibi var olduğu anlaşılan kuzey çevre duvarına kadar kazıldı. Bu sırada zaten var olduğu düşünülen B yapısına ait yeni bir dikilitaş, dikilitaş P58 bulundu (Resim: 9 - 10).

L9-58: Burada ana kayaya ulaşıldı. Ana kayanın üzerinde bir çalışma yapılmadığı görüldü (Resim: 11).

Yeni Çalışma Yolunun Kurulması

Güneydoğu kazı alanında bulunan ahşap çalışma yolu yenilendi. Kazılardan çıkarılan malzemenin kazı alanının kenarına taşınmasını sağlamak amacıyla kullanılan yol yenilenirken züvaretçilerin de yürüyüş güzergâhı olarak kullanabilmeleri düşünülerek genişletildi. İki metre genişlikte yapılan yol, iki el arabasının yan yana geçmesine olanak sağlıyor ve böylece çalışmaların hızla yol almasını imkân veriyor (Resim: 13-14).

Buluntu Çalışmaları

Kazılardan çıkan buluntular üzerinde önceki senelerde olduğu gibi yine kazı evinde çalışıldı ve buluntular burada depolandı. Obsidyen ana maddesinin kaynaklandığı yatak yerlerini bulma amaçlı çalışmalara devam edildi. Önceki sene araştırma amaçlı Louvre'a götürülen örnekler geri getirildi ve yeni örnekler seçilip gönderildi. Şimdiye kadar yatak yerleri olarak Bingöl A ve B ayrıca Göllüdağ tespit edilebildi.

Birkaç haftayı kapsayan çalışmalarda arkeofaunadan kazanılabilen arkeofauna ve insan iskeleti kalıntıları incelendiler. Gömü ya da birincil orjinal bulgu yeri henüz tespit edilmedi. Seçilen örnekler DNA tespiti için Harran Üniversitesi Bioteknik Laboratuvarı'na teslim edildiler. İlk defa bu kazı döneminde büyük çapta botanik kalıntılara rastlandı ve kazıldı. Bu buluntular üzerlerinde çalışılması için Berlin'deki Alman Arkeoloji Enstitüsü'ne götürüldü.

Dokümantasyonu Çalışmaları

Terrestrik laser taraması temelinde gerçekleştirilen yapı tarihi dokümantasyonu çalışmalarına C yapısında devam edildi. Araştırmanın ağırlık noktası, duvarları ana kayaya oturan yapının bir çok kesitini oluşturmaktı.

2009 senesinde yapı bulgularının belgelenmesi için terrestrik laser taraması yapılmıştı. Bu işlemler çalışmaların ilerleyişi ve değişen bulgu durumlarının dokümantasyonu yapılabilsin diye tekrarlandı. Bu durum özellikle, 2009 yılından beri yapıyı açığa çıkarmak ve 5,5 m. yüksekliğindeki *in situ* merkez dikilitaşlarının güvenliğe alınması için önemli ilerlemelerin kaydedildiği D yapısını ilgilendiriyor.

2005 senesinden beri üzerlerinde kabartma bulunan dikilitaşlarda yapılan yakın alan taramasına devam edildi. Bu çalışmalar F yapısında yoğunlaştı. Bu yapının bütün işlenmiş dikilitaşlarının dokümantasyonu yapıldı.

Kazı döneminin başında 8 ve 9 Eylül 2011 tarihlerinde tepenin ve çevresindeki platoların kapsamının yeni bir tespiti için minyatür zeplin ile hava fotoğrafları çekildi (Resim: 15). En son hava fotoğrafları 2001 ve 2004 senelerinde çekilmişti. Yeni resimler kazılmış bulguların korunması amaçlı yeni analizler için zemin oluşturacaktır. Ana ölçüm noktalarının yeni ölçümleri sayesinde lokal olarak 1995 senesinde oluşturulan ve o zamandan beri devamlı olarak genişletilen ölçü ağının jeolojik referansı sağlandı.

Kazı Alanında Güvenlik Kamerası Montaj Çalışmaları

Güvenlik kamerasının önemli bir özelliği infrarot ışık ile 24 saat kayıt yapılabilmesi ve bunların arşivlenebilmesidir. Göbekli Tepe'de elektrik hattı bulunmadığından ve tarihf eserlerin korunması açısından gelecekte de elektrik hattı döşenemeyeceğinden dolayı, 1997 senesinden beri elektrik üretme amaçlı olarak işletimde olan güneş enerjisini elektrik enerjisine çeviren fotovoltaj cihazın kapasitesi önemli ölçüde artırılmış ve böylece güvenlik kamerası sisteminin de güneşin az olduğu kış aylarında da çalışması sağlanmıştır (Resim. 12).

Alan Konservasyonu

Kazı alanlarının konservasyonu ve restorasyonu için yapılan çalışmalara devam edildi. Yağmurdan koruma amaçlı olarak bütün taş duvarlar koruma duvarı ile örtüldüler. Koruma önlemleri yoğunlaştırıldı. D yapısının kuzeybatı kısmında bulunan ve bir kısmı korunmuş olan kil sıva, bütün diğer kırılmış dikilitaş kafaları gibi folye ve tahtalarla su geçmeyecek şekilde kaplandı.

KAYNAKÇA

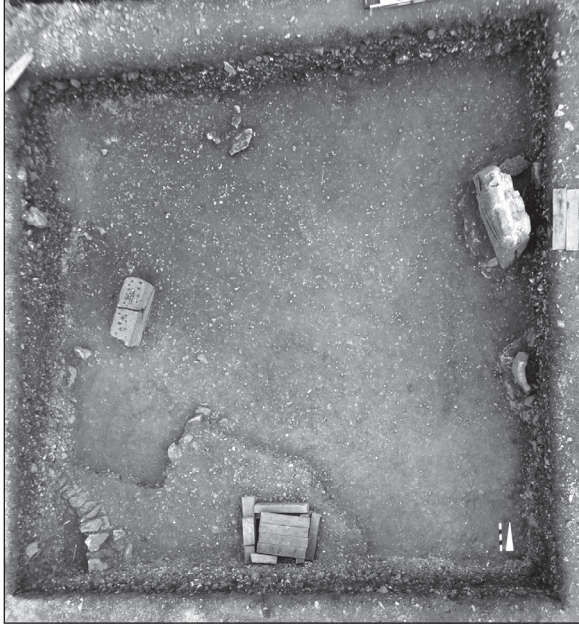
- DIETRICH, Oliver - Jens NOTROFF – Klaus SCHMIDT, “Göbekli Tepe. Religion’s Early Dawn”, *Current World Archaeology* 53, June/July 2012, 20-26.
- DIETRICH et al. 2012. Oliver Dietrich – Çiğdem Köksal-Schmidt – Cihat Kürkçüoğlu – Jens Notroff – Klaus Schmidt, Göbekli Tepe. Dünyanın en eski anıtı. İnsanlığın ilk tapınağı, *New Discoveries, Aktüel Arkeoloji* 27, Mayıs Haziran 2012, 60-77
- SCHMIDT, Klaus 2012a. Göbekli Tepe kazısı 2010 yılı raporu, in: 33. *Kazı sonuçları toplantısı. Malatya 2011*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara (2012) cilt 3, 319-339.
- SCHMIDT, Klaus 2012b. Die frühholozäne Gesellschaft Obermesopotamiens und ihre Subsistenz (Türkei), in: *Eva Cancik-Kirschbaum – Ricardo Eichmann – Hans-Dieter Bienert (Hrsg.), Archäologie in Vorderasien. Forschung im Spannungsfeld zwischen Vergangenheit und Zukunft. Zehn DFG-Langfristprojekte im Porträt. Begleitheft zur Ausstellung (2012)* 68-73.

Resim 1: Güney yamaçtaki kazı açmaları, Eylül 2011.

Resim 2: Tam olarak açığa çıkarıldıktan sonra dikilitaş P18'e ait kaidenin güney kenarı.

Resim 3: K10-24 açması ile dikilitaşlar P55 ve P57'nin kuşbakışı görüntüsü.

Resim 4: K10-25 açmasının kuş bakışı görünüşü. Kırılmış dikilitaş P51'in T-biçimli kafa kısmı, yıkılmış dikilitaş gövdesinin doğusunda. Kuzey profilde dikilitaş P54 görülebiliyor.

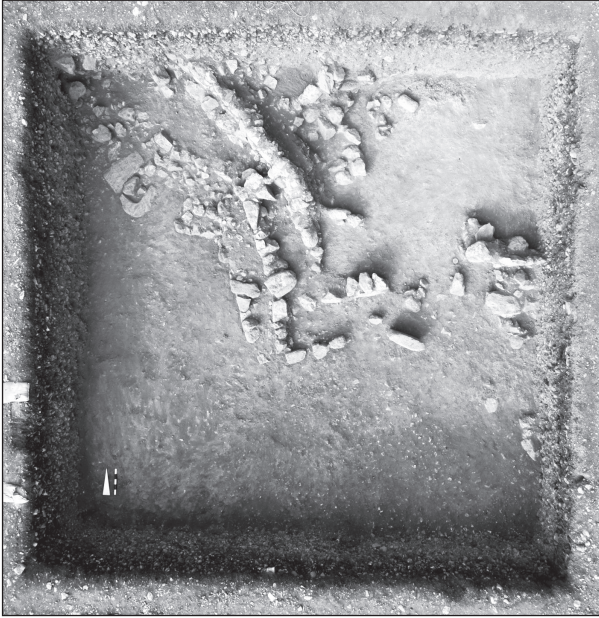
Resim 5: Dikilitaş P51.

Resim 6: K10-34 açmasının kuş bakışı görüntüsü. Sağda, güneybatıdan

Resim 7: Dikilitaş P56.

Resim 8: K10-35 açmasının kuşbakışı görünümü.

Resim 9: Yeni bulunan B yapısının kenar yolu içindeki dikilitaş P58 ve sondaj sırasında karşılaşılan yeni duvar sırası.

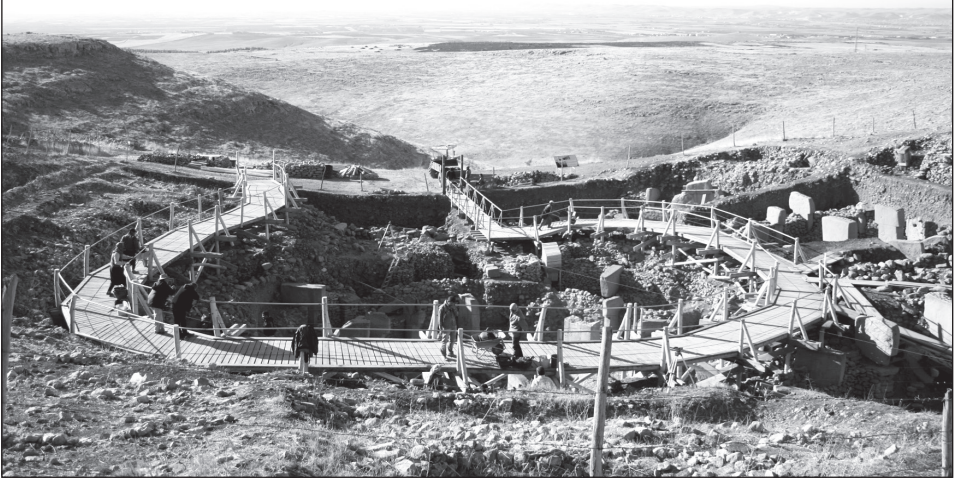
Resim 10: Kabartmayla kaplı kapı deliği taşı in situ, kuzyedeki yeni duvarın içinde.

Resim 11: Üzerinde çalışılmış taş bukraniumkabarmasıI.

Resim 12: Güvenlik kamerasının montajı.

Resim 13: 2011 yılında yapılan C yapısı kenarından geçen, A, B ve D yapılarının gözlemlenmesine imkân sağlayan ve aynı zamanda ziyaretçilere de açık olan yeni yol.

Resim 14: Yeni yol, detay.

Resim 15: Kuzey batıdan Göbekli Tepe'nin görünüşü.

2011 ÇATALHÖYÜK KAZILARI

Ian HODDER*
Serap ÖZDÖL

Çatalhöyük Araştırma Projesi olarak, 2011 yılı kazı sezonu boyunca yaklaşık 160 kişilik bir ekip ile birlikte çalışmalarımızı sürdürdük. 2011 yılındaki çalışmalarımızın temel amacı; 2000-2008 yıllarındaki arazi ve laboratuvar çalışmalarımızı kapsayan “İnceleme ve Yayın Dönemi” toplantılarını gerçekleştirmek ve laboratuvarlarda incelenmeyi bekleyen malzeme çalışmalarını bitirmektir. Söz konusu süreç içindeki çalışmaları kapsayan dört yeni kitap UCLA’daki Cotsen Enstitüsü ve Ankara’daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından yayınlanacaktır. Bunlardan üç tanesi hazırlanarak yayıncılara teslim edilmiştir, son kitap ise büyük oranda hazırdır.

2011 kazı sezonunda, ICOMOS’tan bir temsil heyeti tarafından ziyaret edildik. Bu ekip Çatalhöyük’ün UNESCO’ya Dünya Miras Listesi adaylığı ile ilgili olarak yerleşmeyi değerlendirdi. Söz konusu adaylıkla ilgili olarak son değerlendirme 2012 yılının Haziran ayında sonuçlanmış ve Çatalhöyük Türkiye’nin UNESCO Dünya Miras Listesi’ne giren 11. kültürel varlığı olmuştur. Çatalhöyük’teki ikinci dönem kazılarının 20. yılında, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Bakanlık yetkilileri sayesinde gerçekleşen bu önemli gelişme, Çatalhöyük Araştırma Projemiz adına onur kaynağı olmuştur. Bu gelişmenin; Çatalhöyük ile her bakımdan organik bağları olan başta Küçükköy olmak üzere, Çumra İlçesi ve Konya İli ve çevresinin kültürel, turistik ve ekonomik potansiyeli açısından son derece yararlı olacağını umuyoruz.

Çatalhöyük’te 2011 kazı yılı genel anlamda “İnceleme ve Yayın Dönemi” olarak planlansa da, bazı alanlarda kazı çalışmaları da gerçekleştirilmiştir (Resim: 1).

Doğu Höyüğün “Kuzey Alanı”nda (*North Area*), 2007 yılında yapılan “Korugan” (2007 *Shelter*) altındaki 4040 alanındaki çalışmalarımızın temel hedefi (Resim: 1); bölgedeki Neolitik yapılaşma içinde çağdaş bir tabakalanma zemini yakalamak, ortaya çıkarılan yapıları koruma altına almak ve onları sergilenebilir hâle getirmektir (Resim: 2). Söz konusu alandaki 77 No.lu yapı, son yıllardaki kazılarda ortaya çıkarılan yapılar arasında en zengin buluntu topluluklarından birini açığa çıkarmıştır (Resim: 3). Söz konusu bina, ana odasının kuzeydoğusunda yer alan platformun etrafında, kısa dikmeler üzerine yerleştirilmiş boynuzların ortaya çıkarıldığı bir yapıdır.

77 No.lu yapının kuzeydoğu platformunda 2010 yılında kazdığımız ve ortaya çıkarılan boğa boynuzlarını yerinden kaldırdığımız için, 2011 yılında aynı platform üzerinde daha derine inmemiz mümkün olacaktı. Kuzeydoğu platformunda kazarak ilerledikçe, bireysel gömütlerin yanısıra (Resim: 4), çok sayıda kafatası da içeren ana gömüt alanının içinde (Resim: 5) dokuz iskelete rastladık. Platformun yanısıra, kuzey duvarı boyunca ve kuzeydoğu platformunun çevresindeki duvarların siva katmanlarını da kazdık. 2010 yılında sivanın içinde bir buzağı başı ve bazı kırmızı el motifleri bulmuştuk (Resim: 6). Buzağı başı üzerindeki siva katlarını kaldırıncaya, bazılarının kırmızı renkte

* Prof. Dr. Ian HODDER, Çatalhöyük Kazı Başkanı. Department of Anthropology, Main Quad, Building 50, 450 Serra Mall, Stanford University, Stanford, CA 94305-2034, USA.
Yrd. Doç. Dr. Serap ÖZDÖL, Çatalhöyük Kazı Başkan Yardımcısı. Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm ve Otelcilik Y.O., Çeşme-İZMİR/TURKİYE. e-mail: Serap.ozdol@ege.edu.tr

boyanmış olduklarını gördük. Kuzey duvarı üzerinde ise sıva tabakalarını soydukça, 11 tane el izinin kuzey duvarı boyunca devam ettiğini saptadık (Resim: 7-8). Bu tür resimleri genellikle evlerin içinde, insanların gömülü olduğu alanların çevresinde buluyoruz. Belki de resimler bir şekilde ölümler dünyası ile ilişki kurulmasını sağlıyorlardı. Bu evin, yani 77 No.lu yapının içindeki sembolik ayrıntıların miktarı gerçekten de son derece kayda değerdir. Yapı terkedilirken yakılmıştı – böylece belki de burada birçok evin boşaltılıp temizlenmeden önce nasıl olduğunu, neye benzediğini görebiliyoruz.

2011 yılında, yerleşmenin “Güney Alanı”ndaki (*South Area*), “Güney Korugan”ı (*South Shelter*) altında da bazı kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Resim: 9). Plan üzerinde görülebileceği gibi, Koruganın güney kısmındaki birkaç ev üzerinde hafriyat çalışmaları sürmüştür (Resim: 10).

Söz konusu alanda yapılan çalışmaları aktarmaya 80 No.lu yapı ile başlarsak; bu yapı daha önce kazılmış ve sergilenmeye başlanmıştı (Resim: 11). 2011 yılında yapının duvarlarında resimler olup olmadığını anlamak için daha ileri çalışmalar yaptık. F. 3440 No.lu platformun üzerindeki bir panelin üstünde ilginç bir resim bulduk (Resim: 12). Burada çalışmak oldukça zordu ve resme ulaşmadan önce çok sayıdaki ince beyaz sıva katmanını kaldırmak çok uzun bir zaman aldı. Evin içinde doğu duvarının ortasında içinde obsidyen uçların saklandığı kırmızı boyalı bir niş bulduk (Resim: 12).

Resim nişin altındaki panelde bulunmuştur. Bezeme ilginç olduğu kadar, yorumlanması da bir o kadar zordur. Bu resim yalnızca geometrik bir motif midir, yoksa herhangi bir şeyin resmi midir? Geometrik bir tasarım olarak düzenli dikey bölmeleri vardır (Resim: 13). Bazı dikey bölmeler korunmamıştır. Dikey bölmelerin arasında V biçimli ve taramalı vev çizgiler göze çarpar. Bu bezemenin kerpiç tuğlaları tasvir ettiğini düşünmek en akla yatkın olasılıklardan biri görünmektedir. Çatalhöyük resimlerini yorumlamak genel olarak zordur, ancak bu tasvir özellikle merak uyandırıcıdır.

Panelin kuzeyine doğru kolonun zeminle birleştiği yerde bezeme farklıdır (Resim: 14). Buradaki tasvirin daha eğrisel çizgilerden oluşan serbest bir tarzı vardır, fakat daha az korunmuştur.

Aslında Mellaart, 1960’lı yıllardaki kazılarında, VI. Tabaka’da kendisinin ‘50 No.lu Tapınak’ olarak adlandırdığı yapı içinde benzer bir resim bulmuştur (Resim: 15). 50 No.lu Tapınaktaki bezeme ile 80 No.lu Yapı’da bulunan yeni resim aynı döneme tarihlenirler ve vev bir “tuğla” motifinin kullanımı da dâhil olmak üzere aralarında çok sayıda ve/ya da kayda değer benzerlik göze çarpar. Başka benzerlikler de vardır. Örneğin, VIA’daki 50 No.lu Tapınak içindeki resim de, doğu duvarının orta kısmında yer almaktadır ve onun da tıpkı 80 No.lu Yapı’daki gibi bir çift boğa boynuzuyla bezenmiş ve güneye doğru konumlandırılmış tek bir sekisi vardır. Buna ek olarak, Mellaart’ın resminde kenarları üçgen motifli dikey çizgiler sık görülür. Resimler gerçekten de aynı ressam tarafından yapılmış olabilecek kadar çok benzerdirler; en azından sanatçılar diğer resmin farkında olmuş olmalıydılar. 80 No.lu Yapı ile Mellaart’ın 50 No.lu Tapınağı birbirlerine yakın bir konumda değildirler; aralarında 35 m. mesafe vardır ve planda görülebileceği gibi (Resim: 16) ayrı yapı kümelenmesi içindedirler. Plan üzerindeki hayali bir doğrusal hat, her iki yapıyı benzer bezemelerle birbirine bağlar. Böylece bu yeni resim; diğer veri kaynaklarından elde edilen, yerleşmede yaşayan halkın içinde, onları sıkıca birbirine bağlayan, geniş bir alana yayılmış, sosyal ve törensel iletişim ağlarının olduğu kanısını güçlendirir ve Çatalhöyük’ün sosyal coğrafyasını anlamamız yolunda bize yardımcı olur.

Buresim üzerinde yapılan daha ayrıntılı bir inceleme, bunun bir “sanat” eseri olduğuna

dair düşüncelerimize karşıtlık oluşturmaktadır. Restorasyon ekibi sıva katmanlarını kaldırdıkça, resmin aslında tek bir sıva yüzeyi üzerinde olmadığını keşfetmiştir. Resimde de görüleceği gibi, resmin bir kısmı bir sıva katmanı üzerindeyken, bir diğer kısmı başka bir katman üzerinde yer alıyordu. Bir başka durumda ise resmin tabakaları yirminin üzerinde boyanmamış sıva katmanıyla ayrılmıştır. Boyanmamış sıva katmanlarıyla birbirinden ayrılan resim tabakalarının olduğu yerlerde, alt ve üst katmanlardaki resimlerde aşağı yukarı aynı desen ve pozisyonun kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır. Bir şekilde ressam, daha sonraki ay veya yıllarda resmi yenilerken daha erken resmi “hatırlamıştır”. Zaman zaman insanlar resmin tümünü birden olmasa da, bir kısmının üstünü örtmüştü. Bazen de (bazı durumlarda çok sonradan) aynı deseni tekrarlamışlardı, ya da yenilemişlerdi. Anlaşılan o ki, resim durağan bir “sanat eseri” olmaktan çok ilerleyen, devam eden bir süreçti.

2011 yılında 80 No.lu Yapı'nın batısındaki birkaç yapı daha kazılmıştır. Örneğin, 76 No.lu Yapının altındaki 89 No.lu Yapı'nın içinde yalnızca dolgu boşaltma çalışmaları yapıldı. Dolgu son derece temiz ve steril, ancak dolgu içinde olasılıkla duvardan düşmüş bazı yapı öğelerine rastlandı.

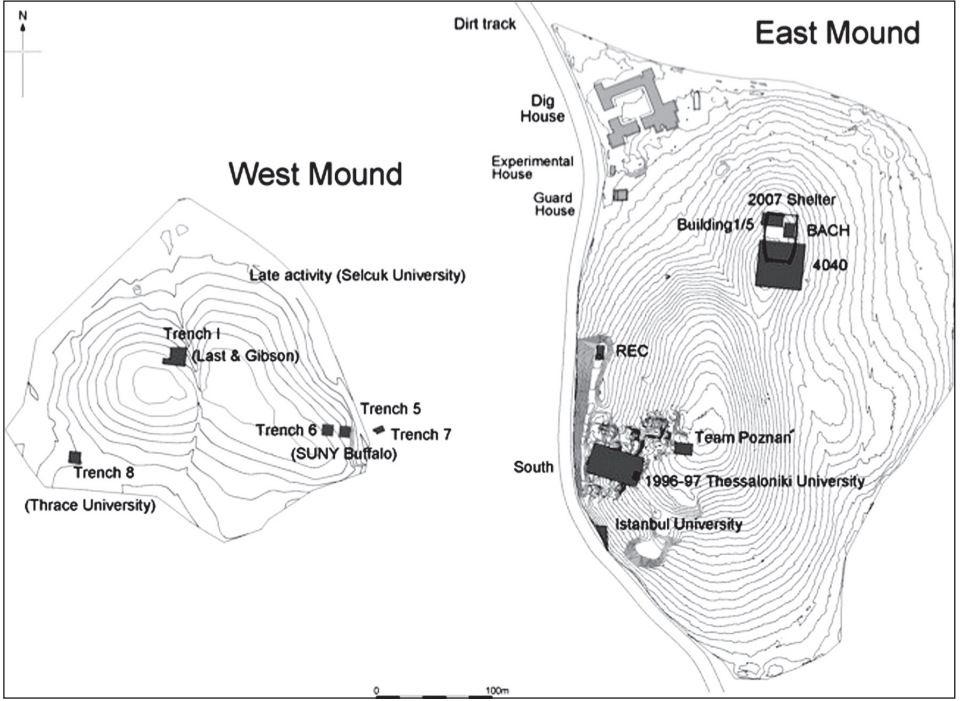
Aynı alanda 97 No.lu Yapı içinde de kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Bu yapı 1960'lı yıllarda Mellaart tarafından kısmen kazılmış bir yapıdır ve bu nedenle içindeki özellikler tam olarak korunmamıştır. Buna karşın resimde de görüleceği gibi, evin içindeki fırın güneydeki olağan konumunda açığa çıkarılabilmektedir. Yapının batı bölümü bir bölme duvarı ile ayrılmıştır ve burası bölme duvarının ahşap direklerinin belirgin izlerini geride bırakarak yıkılmıştır.

97 No.lu Yapının batısına doğru bir alan içinde de kazılar yapılmıştır. Burada bir yapı çöplük ya da atık alanı olarak kullanılmıştır. Atıkların altında bir yapının kalıntlarına rastlanmıştır ve bu yapının kuzey duvarı daha Neolitik Dönemde kötü bir biçimde çökmüştür. Duvar eğrilmiş ve yıkılmıştır ve büyük çökmüş tuğlalar resimde açıkça izlenebilir.

Batı Çatalhöyük'teki 5 No.lu Açmada da çalışmalar devam etmiştir (Resim: 1). Buradaki kazılar, Berlin ve Sunny Buffalo'dan, Eva Rosenstock ve Peter Biehl liderliğindeki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Ekip, 5 No.lu Açma'yı genişletmiş ve böylece bir dizi benzer evi, düzenli kümelenmiş bir plan içinde açığa çıkarmıştır. Her evin kendi duvarları ve iç payandaları vardır. Payandalar temellerin üzerinde tabanları yerden yükseltmekte ve desteklemektedir.

Toplumsal çalışmalarımız Gülay Sert tarafından yürütülen eğitim programı ile devam ettirilmektedir. Aynı zamanda, çevredeki köylerden Çatalhöyük'e davet ettiğimiz yerel halkı bir yemek şöleninde ağırlayarak ve Çatalhöyük'te ne yaptığımızla ilgili onları bilgilendirerek başarılı bir Halk Günü gerçekleştirdik.

Çatalhöyük Araştırma Projesi olarak yerleşmedeki kazı çalışmalarımız sırasında bize desteklerinden ötürü, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ve Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'ne teşekkür etmek isteriz. Aynı zamanda başlıca mali destekçilerimiz olan Yapı Kredi, Boeing ve Shell'e ve yine bizi destekleyen, Hedef Alliance, Konya Şeker ve Konya Çimento gibi diğer kuruluşlara teşekkürlerimizi sunarız.

Resim 1: Doğu Çatalhöyük ve Batı Çatalhöyük planı

Resim 2: Kuzey Alanı, 2007 Koruganı, koruma ve sergileme çalışmaları.

Resim 3: Kuzey Alanı, 2007 Koruganı içindeki 77 No.lu Yapı.

Resim 4: 77 No.lu Yapı içindeki bireysel gömüt.

Resim 5: 77 No.lu Yapı içindeki bireysel ve toplu gömüt alanı.

Resim 6: 77 No.lu Yapı'nın, kuzey duvarı üzerindeki buzağı başı, niş ve el izleri.

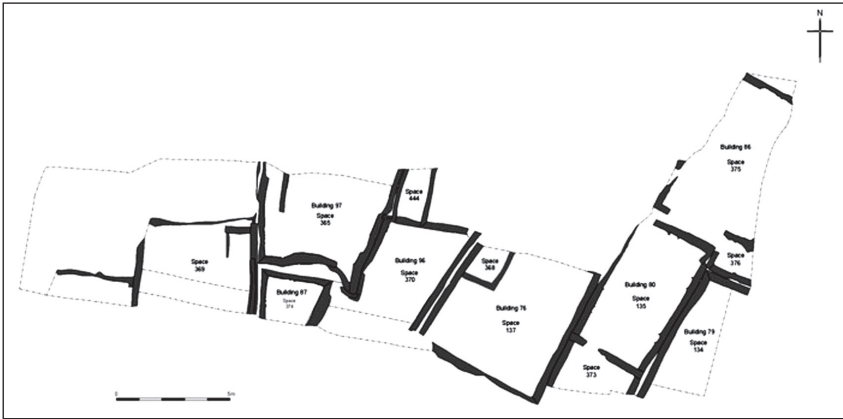
Resim 7: 77 No.lu Yapı'nın, kuzey duvarı üzerindeki el izleri.

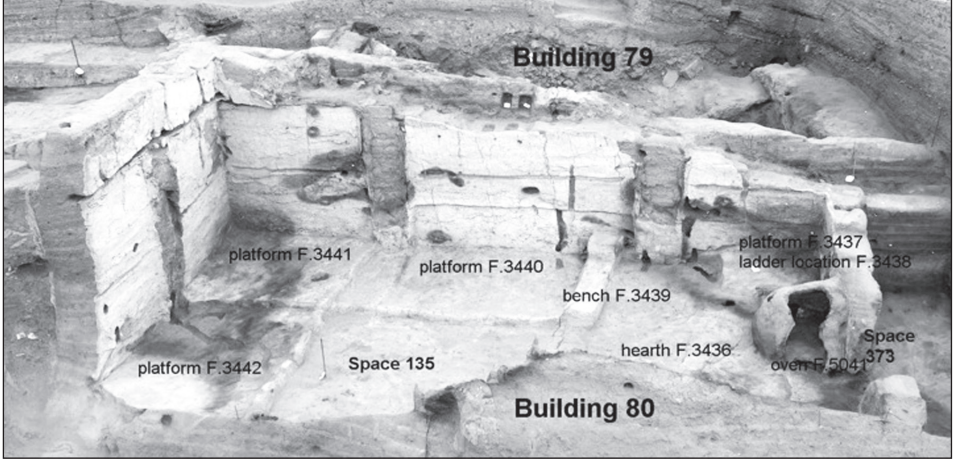
Resim 8: 77 No.lu Yapı'nın, kuzey duvarı üzerindeki toplam 11 adet el izlerinden bazıları.

Resim 9: Güney Alanı, Güney Koruganı içindeki kazı çalışmaları.

Resim 10: Güney Alanı, Güney Koruganı içinde, 2011 yılında kazı çalışması yapılan alanın ve yapıların planı.

Resim 11: 80 No.lu Yapı.

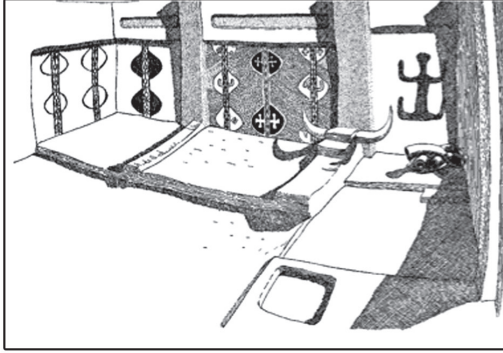
Resim 12: 80 No.lu Yapı içinde bulunan duvar resmi ve içinde obsidyen buluntu topluluğu bulunan niş.

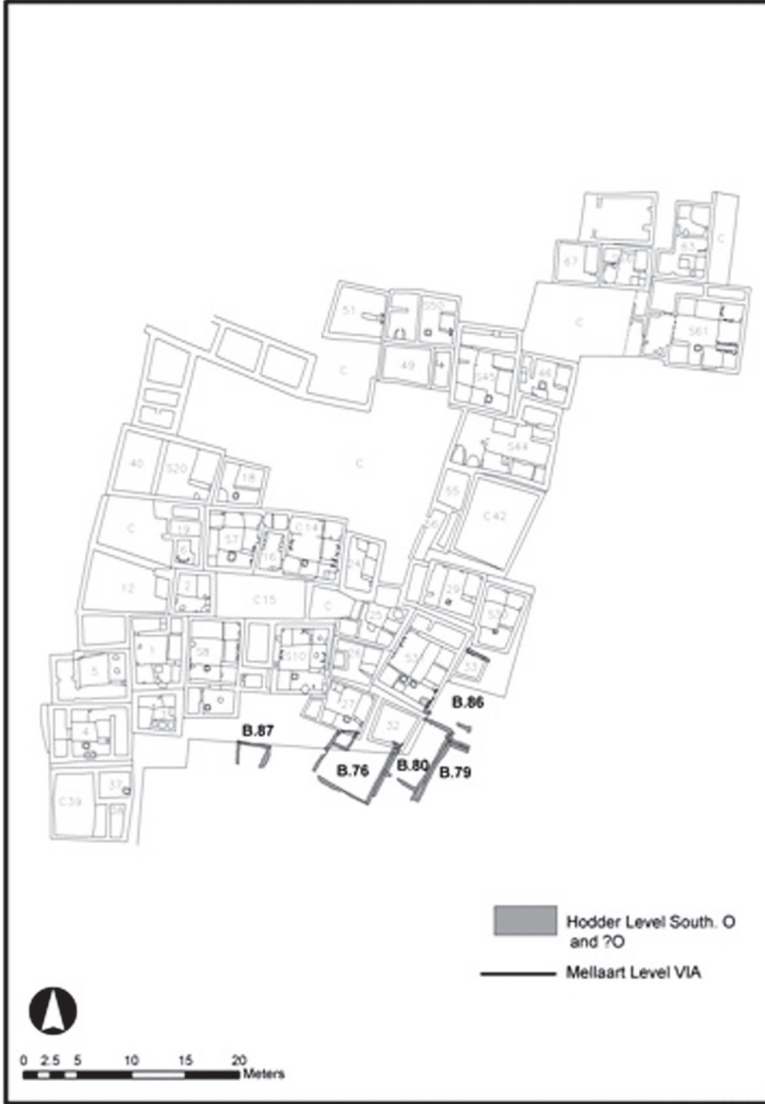
Resim 13: 80 No.lu Yapı içinde, olasılıkla kerpiç tuğlaları tasvir ettiği düşünülen duvar resmi.

Resim 14: 80 No.lu Yapı içinde, spiral bezemeli soyut duvar resmi.

Resim 15: Mellaart tarafından ortaya çıkarılan 50 No.lu Tapınak içindeki duvar resmi ve boğa boynuzları (VIA Tabakası).

Resim 16: Güney Alanında, 80 No.lu Yapı ile 50 No.lu Tapınagın yerleşme planı üzerindeki konumları ve her iki yapıya ait duvar resimleri.

GÜVERCİNKAYASI 2011 KAZISI ÖN RAPOR

S.GÜLÇUR*
P.ÇAYLI
I.DEMİRTAŞ

Her yıl olduğu gibi, hazırlık çalışmalarına başlamak üzere, öncü ekiple 20 Temmuz 2011 tarihinde Demirci Kasabası'nda (Gülağaç-Aksaray) bulunan kazı ve araştırma merkezine varılmıştır.

Gülağaç Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği ve İl Özel İdaresi ile yapılan çeşitli değerlendirmelerin ardından İlçe Köylere Hizmet Götürme Birliği'nde saklı tutulan ödenek İl Özel İdaresi'ne aktarılmıştır. Bakanlığımızın kazı çalışmalarına tahsis ettiği ödeneklerin parça parça gönderilmesine bağlı olarak, kazıda çalıştırılacak işçilerin temini de ancak parça parça yapılabilmektedir. Bu ödeneklerin bir bölümü, kazı evinin tamirat ve restorasyon atölyesi inşası türünden alt yapı çalışmalarıyla malzeme temininde, ufak bir bölümü de gıda temininde kullanılmıştır.

Sosyal sorumluluk projelerimiz arasında bulunan, ilk öğretime yönelik "Doğal ve Kültürel Çevremiz 2011 Yaz Şenliği" başlıklı üç günlük etkinliğimiz, Ark. MA. Faüma Karamısır-Yıldız denetiminde, kazımızın da sınırları içinde yer aldığı Çatalı Köyü'nde gerçekleştirilmiştir.

Eylül ayı içinde eğitimci Hamiyet Çaylı, Hacer Çaylı ve Gülay Bilge tarafından Çatalı genç kızlara üç günlük bir nakış kursu verilmiştir. Nakış kursunun malzemeleri Majestik Kurdele, Hira Tekstil, Hilal Tekstil, Başaran Tuhafiyeye, Latife Akpınar, Şükriye Babahasan, Melis Eroğlu ve Nazan Baran tarafından bağışlanmıştır.

Her yıl, kazı sezonunun sonlarına doğru işçilerimizin istekleri doğrultusunda, İç Anadolu Bölgesi sınırları içinde yer alan bir yöreye tüm ekibin katıldığı bir eğitim gezisi düzenlenmektedir. Artık gelenekselleşen etkinliğimizin bu yılki hedefi, Kültepe Kazısı, Kayseri Müzesi ve Kayseri kent turu olmuştur.

Mercedes-Benz Türk A.Ş. (Aksaray Kamyon), gıda teminindeki desteğini kısıtlı olarak sürdürmüştür.

Arazi Çalışmaları (Plan:1)

Güvercinkayası 2011 arazi çalışmaları, aşağı yerleşmede 4-6/F, G, H yukarı yerleşmedeyse 7/F-G ve 8-9/E plân karelerinde yoğunlaşmıştır¹:

* Prof.Dr.Sevil GÜLÇUR, İ.Ü Edebiyat Fakültesi,Prehistorya Anabilim Dalı Beyazıt 34459 İstanbul/TÜRKİYE.
¹ Güvercinkayası kazı ekibi, çalışmalarımızdan desteğini esirgemeyen tüm kişi ve kuruluşlara teşekkürü borç bilir.

Kazı Başkanı: Prof. Dr. Sevil Gülçur; *Bakanlık Temsilcisi:* Dilek Bamyacı (Kayseri Müzesi); *Alan Yöneticisi:* Ark. MA. Pınar Çaylı; *Atölye Yöneticisi:* Ark. MA. Işıl Demirtaş; *Yabancı Katılımcılar:* Dr. R. Christidou (Kavala Yunanistan, kemik âletler kullanım izi), Ark. Giulia Mecco (Roma La sapinza Üniversitesi Arkeoloji bölümü doktora öğrencisi), Ark. Marco Capardoni (İtalyan uyruklu, GIS çalışmaları); *Arkeolog Üyeler:* Erdal Altıntel, Seval Atar, Sevil Er, Ark. MA. Abdullah Hacar, Ark. MA. Erkan İldız, Ark. MA. Fatma Karamısır, Deniz Özge, Hatice Özgün, Melis Özyarkent, Emre Saykal, Melisa Şirazi, Rahman Üske, Celâl Yalçın; *Yardımcı Öğrenciler:* Bircan Acer, Cansu İrmak Aydar, İlkay Merve Duru, Öykü Bahar Haktanır, Gamze Karakaş, Asiye Meral, Ayşe Bilge Muştı, Özlem Özbek, Ece Özenci Mahir Gökhan Toparlı, Yağmur Turan *Misafir Öğrenci:* Kathrin Moser; *Kazı Süresi:* 01 Ağustos-07 Ekim 2011.

Güvercinkayası 1996-2009 kazıları için bkz.: S. Gülçur, "Güvercinkayası Kazısı ve Çevre Araştırmaları", *Arkeoloji ve Sanat* 78, 1997, 2-13, renkli res. 1-12;

Yukarı Yerleşme: 7/F-G ve 8-9/E Açmaları(Plan:1)

Yukarı yerleşmede, özellikle 7 F-G açmalarında yürütülen çalışmaların büyük bölümünü eski bilgilerin doğrulanmasına yönelik detay çalışmaları oluşturmuştur.

Dikdörtgen işliklerin, siloların bulunduğu 7/G 16 numaralı konutta, işlik alanında bulunan öğütme sekisinin içi boşaltılarak dikine yerleştirili taşlardan oluşan iskeleti açığa çıkarılmıştır. İşlik alanındaki taban katlarının belgelenecek kaldırılması sırasında, öğütme sekisiyle dikdörtgen silo arasında, bir kabın ya da herhangi bir âletin üzerine oturulabileceği, yüzeyi özenle sıvanmış, ufak bir yükselti açığa çıkmıştır. Odanın içinde, güney yarıda ana kaya zeminine kadar ulaşılmıştır. Kuzey alandaysa tabanların altında, kaya çıkıntılarına dayandırılmış bazı taş yoğunlukları belirlenmiştir. Bunlardan alçak bir podyum biçimindeki, batı duvarı önünde yer alan işlik alanının altına doğru devam etmektedir. Podyumun hemen önünde, doğu-batı uzantısında, çok düzenli olmayan bir taş sırası göze çarpmaktadır. İki sıralı gibi gözükten bu taşlar şevli yerleştirilmiştir. Bu sıraya kuzeyden, gene dikine yerleştirili taşlardan oluşan, olası bir dikme yuvası bitişmektedir. Taş dizisinin her iki ucunda da düzgün olmayan taş yoğunlukları göze çarpmaktadır. Taban altı buluntuların araştırılması sürdürülecektir.

7-8/F açması 18 numaralı konutu güneyden, sokak yönünden sınırlayan kalın duvara, yapı tamir evrelerini belirleyecek bazı eklentiler yapıldığı bilinmekteydi. Bu kesimde yürütülen belgeleme çalışmalarında, ek parçanın altında yangınla birlikte giden taban katları açığa çıkarılmıştır. Bu saptama yukarı yerleşmenin yangın sonrası tabakalanma düzeni için oldukça önemlidir.

“Güvercinkayası: Eine vorgeschichtliche Felsrückensiedlung in Zentralanatolien”, *Anatolica XXIII*, 1997, 85-110; “Güvercinkayası 1997”, *Anatolica XXV*, 1999, 53-85; “Güvercinkayası”, *Atlas 88*, 2000, 174-176, “Güvercinkayası Kazıları”, Aksaray 3, 6-7; “Güvercinkayası Kazısı ve Çevre Araştırmaları”, O. Belli (ed), *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, İ.Ü.Rekt.Yay. 4242, 97-102; “Güvercinkayası: The Black/Dark Burnished Pottery. A general overview, *TUBA-AR VII*, 2004, 141-164; “Güvercinkayası”, *ARKEOATLAS 3*, 2004, 144-145.

S. Gülçur-C. Fırat, “Spatial Analysis of Güvercinkayası, a Middle Chalcolithic Hilltop Settlement in northwestern Cappadokia: a preliminary Report”, *Anatolia Antiqua XIII*, 2005,41-52; S. Gülçur-M. Endoğru, “Güvercinkayası 1996 Kazıları”, *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 26-30 Mayıs 1997 (1998), 85-111; “Güvercinkayası 1997 Kazısı”, *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Tarsus 25-29 Mayıs 1998 (1999), 77-99, S. Gülçur-M. Endoğru-D. Kara, “Güvercinkayası 1998 Kazısı”, *XXI. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 24-28 Mayıs 1999 (2000), 55-70; S. Gülçur-M. Endoğru, “Güvercinkayası 1999 Kazısı”, *XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, İzmir 22-26 Mayıs 2000 (2001), 47-60.; S. Gülçur-M. Endoğru-F. Demir, “Güvercinkayası 2000 Kazısı”, *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara 28 Mayıs-01 Haziran 2001 (2002), 101-114; S. Gülçur-G. Sağır, “Güvercinkayası 2001 Yılı Kazısı”, *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 27-31 Mayıs 2002 (2003), 49-58; S. Gülçur-Y. Kiper, “Güvercinkayası 2002 Yılı Kazısı”, *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 26 Mayıs-30 Mayıs 2003 (2004), 425-440; S. Gülçur-Y. Kiper, “Güvercinkayası 2006 Yılı Kazısı”, *XXIX. Kazı Sonuçları Toplantısı 3*, Kocaeli 28 Mayıs-01 Haziran 2007 (2008), 243-260; Y. Kiper-S. Gülçur, “Güvercinkayası 2003 Yılı Kazısı”, *XXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Konya 24-28 Mayıs 2003 (2005), 13-24; S. Gülçur-P. Çaylı, “Güvercinkayası 2007 Yılı Kazısı”, *XXX. Kazı Sonuçları Toplantısı 4*, Ankara 26-30 Mayıs 2008 (2009), 267-284; S. Gülçur-P. Çaylı, “Güvercinkayası 2008 Yılı Kazısı”, *XXXI. Kazı Sonuçları Toplantısı 3*, Denizli 25-30 Mayıs 2009 (2010), 357-377; S. Gülçur, P. Çaylı, I. Demirtaş, “Tarihöncesi Yerleşmeler i le Çevrenin Modellenmesinde Sözlü Tarih ve Etnoarkeolojinin Yeri”, *TUBA-KED 8*, 2010, 275-300; S. Gülçur-P. Çaylı-I. Demirtaş, “Güvercinkayası 2009 Yılı Kazısı”, *XXXII. Kazı Sonuçları Toplantısı 3*, İstanbul 24-28 Mayıs 2010 (2011), 294-312.

R. Christidou, “The Güvercinkayası Project. The Bone Industry”, *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara 28 Mayıs-01 Haziran 2001 (2002), 106-108; I. Pavlu-J. Ridky-C. Wawruschka-S. Gülçur, “Grinding stones and Handstones from the Chalcolithic Site of Güvercinkayası (1996-2004)”, *Anatolia Antiqua XV*, 2007,17-48; B.S. Arbuckle-A. Öztan-S. Gülçur, “The Evolution of Sheep and Goat Husbandry in Central Anatolia”, *Anthropozoologica 44/1*, 2009, 145-173.

7-8/E-F açması 19 numaralı konut, sur duvarı ardına sıralanmış yapıların sonuncusunu temsil etmektedir. Burada bulunan olası diğer yapılar, baraj gölünün dalga hareketleri nedeniyle yıkanarak akmıştır. Yangın dolgusu üzerinde bulunan üst evre buluntuları diğer yıllarda incelenmiştir. 2011 yılında, üst evre taban katlarının kaldırılmasının ardından siyah renkli yangın dolgusuna girilmiştir. Bu düzlemde saptanan ilk buluntular, yapının kuzaybatı köşesinde, üst evre fırınının altında yer alan, kayaya dayandırılmış bir silo, odanın ortalarına doğru etrafı ufak taşlarla desteklenmiş huni biçimi bir sürtmetaş nesne, taşınabilir bir dikme sokusu ve ufak taşlarla döşeli bir alanla bir ocak kalıntısıdır (Resim: 1).

Yüzeye çok yakın bulunan dolgular, yoğun tahribe uğramıştır. Yanıklı dolgu içinde derinleştikçe, yer yer taban kalıntıları açığa çıkmıştır. Yapının güneydoğu köşesinde, üst evreden kalma siloya kuzeyden bitişen, çeperi kerpiçten ve yüzeyi kil sıvalı, dikdörtgen bir platform saptanmıştır. Mekânın olası taban döşemesi altındaysa kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda ahşap hatlı kalıntılarını anımsatan bazı uzantılar göze çarpmaktadır. Şayet bu saptama doğruysa, Güvercinkayası'nda bazı evlerin taban sıvalarının ahşap hatılların üzerine uygulandığını kabul etmek gerekecektir. Bu alanda henüz ana kayaya kadar inilemediğinden, evin daha eski evrelerinin bulunup bulunmadığı derinleştikçe anlaşılacaktır.

8 E-F plan karelerinde, yukarı yerleşmeyi kuzey-güney doğrultusunda ikiye ayıran, yoğun taş, çanak çömlek ve kemikli yol dolgusunun temizlenmesine devam edilmiştir. Burada elde edilen en önemli buluntular, obsidyenden ayna parçalarıyla depolanmış obsidyen çekirdekleri ve yongalardır.

9 E plan karesi, yukarı yerleşmede, zirve düzlüğünün yüksek kaya bloklarıyla korunan güneybatı köşesine rastlamaktadır. Alanda gerçekleştirilen kazılarda, çok az buluntu veren, yumuşak üst dolgu toprağının kaldırılmasıyla kaya yüzeylerini kullanarak gelişen bazı taş duvarlar ve silolar saptanmıştır. Açmanın güneydoğu köşesinde yer alan silo, kaya çıkıntısı önüne iki sıralı ve şevli yerleştirilmiş taşlarla doğu-batı yönünde uzanan, hafif dönüşlü bir duvarın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Silonun içinde, tabana doğru yerinde kırılmış bir kabın parçaları ele geçirilmiştir.

İkinci olası siloya kuzey-güney doğrultusunda, arkasını kayaya vermiş doğu duvarıyla mekânı kuzeyden sınırlayan duvarın oluşturduğu kuzeydoğu köşede yer almaktadır. Silonun dairesel çeperi, çift sıralı yerleştirilmiş, kerpiç bloklardan meydana getirilmiştir (Resim: 2). Yapı malzemesi ve görünümüyle bu silo, Güvercinkayası'nda üniktir.

Güvercinkayası'nın 1997 yılında araştırılmaya başlanan yukarı yerleşme, bir diğer tanımıyla iç kale yapılarının kazıları tamamlanmak üzeredir. Değişik evreleriyle Orta ve Son Kalkolitik Çağlara tarihlenen yapılar, zirve düzlüğünün iki bölümünde gruplanmıştır. Bunlardan sur duvarının arkasında, yangın evresinin altında açığa çıkarılan 7/G/ 17 numaralı konut, büyük olasılıkla bu alandaki en eski binadır. 15 numaralı konutun altında, kuzeye doğru sert bir meyille inen kaya basamağının önünde yer almaktadır. Konutun yerleştirilişi biçimi, sur duvarı tarafından kesildiği izlenimini yaratmaktadır.

Yukarı yerleşmeyi ikiye ayıran doğu-batı uzantısındaki yolun doğusunda ve güneyinde yer alan, yuvarlak dönüşlü duvarlarıyla göze çarpan yapılar grubununsa yangından sonra bu bölümde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Aynı durum, aşağı yerleşmede de geçerlidir. Yeni yapılara yer açmak ya da düzgün bir zemin oluşturmak için yukarı yerleşmenin batısında sur duvarının üzerinden aşağıya boşaltılan yangın cürufunun

üzerinde yükselen bazı duvarlar, bu varsayımı kuvvetlendirmektedir.

Yukarı yerleşmenin son yapı katı, sur duvarının üstünden geçen kerpiç tuğla terastır. Geç Kalkolitik Döneme tarihlenen yapı. Geç Obeyd, Doğu Anadolu-Kuzey Mezopotamya etkisindedir. Yapıyı üstten bozan bazı çukurlar mevcuttur. İç kalenin güney sınırında, 9 F plan karesinde ele geçirilen iki damga mühürle birlikte açığa çıkarılan, taş döşeli silo benzeri yapıların da Geç Kalkolitik yapılaşmayla ilgili olduğu sanılmaktadır. Bu bölgede, içinde boncuklardan yapılmış kolyesiyle birlikte gömülmüş, yeni doğmuş bir bebek iskeletinin bulunduğu çömlek mezar da gene aynı döneme tarihlenmektedir.

15 ve 16 numaralı konutların güney alanında, yangın dolgusunu kesen, balık sırtı duvarlarıyla dikdörtgen yapının kerpiç tuğla yapıdan önce inşa edildiği sanılmaktadır. Bu yapıya ait hiç bir taban kalıntısına ve küçük buluntuya rastlanmamıştır. Balık sırtı duvara benzeyen diğer ufak bir parçaysa, zirve düzlüğünün en güneyinde, 9 G açmasında saptanmıştır.

Aşağı Yerleşme: 4-6/F, G, H (Plan: 1)

Bu alanda yürütülen araştırmalar, 6 F-G plan karelerinde geçen yıllarda açığa çıkarılan kuzeydoğu-güneybatı yönlerinde konuşlanan büyük bina ve çevresinde başlatılmıştır. Önce, yapının içinde karelej noktasını korumak için bırakılmış toprak blok ve üst evreye ait taş çeperli, dikdörtgen silo kaldırılmıştır. Silonun kaldırılması sırasında, ana duvar içine giren ek yeri de gözlemlenebilmiştir. Taban seviyesine kadar temizlenen alanda, 2010 kazılarında saptanan çanak çömlek yoğunluklarının devamı açığa çıkmıştır. Çanak çömleklerle birlikte yoğun olarak ele geçirilen kömürleşmiş ahşap kalıntıları da plâna alınmıştır. Gene bu bölgede, tabana yayılmış bir biçimde bulunan, fırınlanmamış kilden olası bir kap kalıntısı, belgelendikten sonra sağlamlaştırılarak kaldırılmıştır.

Yapının batı kısa duvarındaki girişin odaya bakan yüzünün bir yanında, kapı kanadının milinin girdiği ufak taşlarla desteklenen bir delik/soku, diğer yanında da bir fırın kalıntısı yer almaktadır. Fırının ve yapının kuzey yarısı, yamaç eğimi nedeniyle tümüyle yok olmuştur.

Arkeolojik dolgulara daha rahat erişebilmek amacıyla, üç günlük bir çalışma sonunda kuzey yamaç boyunca biriken moloz, olası yerleşme sınırı dışına taşınmıştır.

Bu çalışmalar sırasında, 6 F plan karesinin doğu yarısında büyük konuta bitişen hafif dönüştü duvar kaldırılarak eski yaşam düzlemine inilmiştir. Yaşam düzleminin katları arasında, yukarı yerleşmenin üzerinden aşağıya boşaltılan yangın molozunun döküntüleri ve döküntüyle birlikte çok sayıda parçalanmış kap kacak parçaları ele geçirilmiştir. Ana kaya üzerinde yükselen yapıların tabaklanma düzenini saptamakta, bazı zorlukların yaşanması olasıdır. Yangın dolgusunu takip ederek aşağı yerleşmede hangi yapının yukarı yerleşmedeki büyük yangından önce, hangilerininse daha sonra kurulduğunu belirlemek kolaylaşacaktır.

6 F açmasında açığa çıkarılan bir diğer önemli bulgu, zengin çanak çömlek ve obsidiyen buluntularıyla dikkat çeken büyük binadan daha alt bir seviyede yer alan, kademeli yerleştirilmiş konutlara ait bazı mekân (6/F M3, M5) kalıntılarıdır (Resim: 3). Bu mekânları çevreleyen duvarlardan ancak batıdaki M3 mekânının iki duvarının ufak parçaları ele geçirilmiştir. Kuzey yönünde kesilen tabanlarsa, oldukça iyi korunagelmiştir.

M3 odasının batı duvarının kesik ucu, yukarıdan atılan yangın molozuna dayanmaktadır. Duvarlara doğru belirgin dönüştü taban katları, bu odaya küvetimsi bir görünüm kazandırmıştır. Batı duvarının hemen bitişiğinde, yaşam düzleminin bulunduğu

alandan kuzeye doğru uzanan, çift sıralı dikine yerleştirili taşlardan meydana getirilmiş, tabanında plâkalar yerleştirili, kanal benzeri bir yapı yer almaktadır. Kanalın bitişiğinde de iki kayanın arasındaki boşluğun önüne açılmış, etrafı bir daire oluşturacak biçimde uzunlamasına bırakılmış taşlarla çevrili bir çukur göze çarpmaktadır. Çukurun içi yangın molozuyla doldurulmuştur.

M3 mekânıyla M5 arasında belirgin bir kod farkı bulunmaktadır. Aradaki kod farkı, iki mekânın ortaklaşa kullandığı duvarda bulunan bir kapı açıklığı ve önüne yerleştirili eşikle sağlanmaktadır. Odaya girildiğinde, alışılacelmiş düzende hemen solda fırın, odanın ortasındaysa yuvarlak ocak yer almaktadır.

Her iki mekândan da kayda değer bir buluntu elde edilmemiştir. Bu alandaki yapılaşmanın nasıl geliştiği, ancak bir üst basamakta yer alan büyük konutun altına doğru inildiğinde anlaşılabilir.

6/G-H açmalarından devam eden yapı topluluğunun güneybatı köşesine eklenen M1 odasının bol taşlı dolgusunun boşaltılmasına devam edilmiştir. Odanın kuzeybatı köşesinde, ağız güneye bakacak biçimde yerleştirilmiş bir fırın, mekânı ortalayan bir yuvarlak ocak ve mekânın eklendiği ana duvarın önünde de olası bir öğütme sekisine, ya da kap sokularına ait sıva kalıntıları saptanmıştır (Resim: 4). Bu alanda ele geçirilen tüm buluntular çok yıpranmıştır. Odanın ana tabanına henüz inilemediğinden, kaç yapı evresinin bulunduğu kesinlik kazanamamıştır. Önümüzdeki dönemlerde, bu odadaki çalışmalar tamamlandıktan sonra konut numarası verilebilecektir.

5-6/G açmalarının geçen yıllarda araştırması süren bölümlerinde detay çalışmaları sürdürülmüştür. 6/G M3 mekânının taşlı dolgusunun kaldırılması sırasında, güney duvarının alt sıralarına yakın bir konumda, iki küme hâlinde depolanmış üretim artığı obsidyenler ele geçirilmiştir. (Resim: 5).

5-6/G açmalarının sınırını oluşturan bölgede ana kayaya kadar inilmiştir. Bu alanda, doğal kaya yükselteleri tarafından sınırlanan bazı alanların çok sert ve ince bir sıva tabakasıyla kaplandığı belirlenmiştir.

Aşağı yerleşme konutlarının önemli bir yoğunluğunun üzerinde yer aldığı doğu terası, 4-5/G plan karelerinin doğu sınırında, yüksek bir basamakla sonlanmaktadır. 5/G açmasında, bu sınırın batısında, ana kaya üzerindeki yürütülen temizlik çalışmaları sırasında, yoğun taşlı dolgunun altında ağır bir yangının izine rastlanmıştır. Yangın izini takip etmek üzere kuzeye doğru ilerlendiğinde yangın izinin ana kaya üzerinde konuşlanan, oldukça iyi korunmuş bir fırına ait olduğu belirlenmiştir. Çok açık renkli ayırıcı bir tabakanın fırının üstünden geçtiği saptanınca da bu dolgunun ne olduğunu anlamak amacıyla çalışma daha da kuzeye doğru ilerletilmiştir.

4-5/G açmaları, baraj gölünün yüksek su seviyesi içinde kalmaktadır. Buna bağlı olarak, yüzey dolgusu modern malzemenin de karıştığı yoğun kumludur. Genişletilen alanda, kumlu dolgunun süpürülerek kaldırılmasıyla bazı kerpiç tuğla kalıntıları belirlenmiştir. İlk saptanan, yukarı yerleşmeden bilinen teras yapısında olduğu gibi, kenarı taşlarla desteklenmiş, sekmeli giden bir duvar sırasıdır. Duvarın devamını ve bağlantılı olduğu yapıyı belirlemek amacıyla sürdürülen çalışmaların sonucunda karşılaşılan, kuzeybatı-güneydoğu ekseninde yerleşmiş, batı kanadı 5 F açmasına kadar uzanan, büyük bir yapı kompleksinin bir bölümüdür (Resim: 6-8). Bu taş temelsiz kerpiç tuğla yapı da, yukarı yerleşmedeki örneği gibi eski yerleşmenin molozunu altlık olarak kullanmaktadır. Doğudan teras basamağıyla sınırlanan yapının ancak en alt kerpiç sıraları günümüze değin ulaşabilmiştir. Yapının kuzey alanlarının araştırılmasına 2012 yılında da olanaklar

el verdiğince devam edilecektir.

Yapının genel planı hakkında şimdilik kesin bir yargıya varılamamaktadır. Taş temelsiz kerpiç tuğla yapılar, Doğu Anadolu-Kuzey Mezopotamya Obeyd Kültürü'nde çok yaygındır. Ele geçirilen kadarıyla binanın plânı da Obeyd Döneminin üç kanatlı yapı sistemini anımsatmaktadır. Güvercinkayası kazılarının değişik yıllarında ele geçirilen Tepe Gavra tarzı damga mühürler, iki mühür baskısı, açık renk hamurlu çanak çömlek örnekleri ve yüzeyleri tarazlı ya da süpürge izli konik kâseler de bu yargıyı desteklemektedir (Resim: 9). Binanın temizlenmesi sırasında, yamaç akıntısının belirli uzantılarında çok sayıda işlenmiş bakır zerrecikleri, bakır nesnelere ve değişik malzemelerden boncuklar da ele geçirilmiştir. (Resim: 10). Bakır buluntuların kerpiç yapının çevresinde yoğunlaşması da dikkat çekicidir. Bakır nesnelere malahitten mi yoksa ergitilmiş bakırdan mı üretildiği ise ancak analizler sonucunda anlaşılacaktır.

Küçük Buluntular

Güvercinkayası'nda ele geçirilen Orta Kalkolitik ve Geç Kalkolitik çanak çömlek buluntuları, ekip üyelerimizden P. Çaylı ve I. Demirtaş tarafından birer doktora tezi kapsamında çalışılmaktadır.

Kerpiç ve sıva analizleri, bir yüksek lisans çalışması olarak Rest. Sina Noei tarafından başarıyla sonuçlandırılmıştır.

Obsidyen buluntuların incelenmesi, Dr. E. Coqiougniot (CNRS-Lyon) tarafından sürdürülmektedir.

Kemik âletler kullanım izleri ve üretim zincirlerinin incelenmesi, Dr. R. Christidou'nun denetimindedir (Bkz. Ek kemik âletler 2010 raporu).

Öğütme taşları, Dr. I. Pavlu (Prag, Çek Bilimler Akademisi) tarafından eğitilen Ark. R. Üske tarafından çalışılmaktadır. Sürmetaş nesnelere kullanım izi analizlerinin ise, Dr. J. Ridky Çek Cumhuriyeti) tarafından incelenmesi öngörülmektedir.

Ark. M. Özyarkent, Güvercinkayası'nda botanik uzmanımız Prof. Dr. R. Cappers'in (Groningen Üniversitesi, Hollanda) asistanlığını üstlenerek Arkeobotanik Dalı'nda uzmanlaşmaktadır.

Ark. D. Öğçe de Dr. H. Buitenhuis'in (Groningen, Hollanda) asistanlığını üstlenerek, Arkeozooloji konusunda uzmanlaşma yolundadır.

Ek: Güvercinkayası 2010 Kemik Âletler Raporu

2010 Report On Bone Artifact Analysis From Güvercinkayası

Rozalia CHRISTIDOU

The 2010 excavations in the southern part of the settlement at Güvercinkayası yielded a total of 48 bone artifacts, of which 18 were drawn and analyzed (Appendix 1). The raw materials and the morphometric traits of the artifacts, and the manufacturing, use, and natural damage visible with naked eye and a 10-63× stereoscope were recorded. The remaining 31 pieces were assigned to tool and raw material class. They will be analyzed in 2011. Moreover, the number of bone artifacts from the 2010 excavations may increase since broken and crusted objects are recognized during the faunal analysis. This work will be completed in 2011.

Bone artifacts were found in almost all of the excavated area, namely squares 5G, 6F, 6G, 6H, 7F, 8F, 7-8H, 8EF, 9F and the baulk between squares 7G and 7F. Overall, weathering damage is mild or absent suggesting quick burial of the objects. Root-etching is also rare and in only a couple of cases it is severe and extensive. About 27 specimens were discovered complete or nearly complete, and most of the post-excavation fractures are due to solar exposure. Some pieces exhibit burning damage at various degrees, including complete calcination. They were found in the area covered by squares 7F, 8F, and 8E, between 1104.15 and 1100.60 m a.s.l. Differences in heat damage may be explained by distance from the fire source and bone burial before heating. Since not all of the 2010 finds have been analyzed, research on their provenience and damage is not yet conclusive.

The full range of bone artifacts does not change significantly from 2009. Points and awls made from long bones (e.g., FIG. 1.1) and sleeves made from deer antler (e.g., FIGS. 1.2-3) are the most common tools; a broken ring core and edged tools made from sections of tibiae of small ruminants (cf. ovicaprids), which were usually flattened on one side prior to beveling and shaping the active end, are also present (see 2009 report for more detailed descriptions). Two pieces of deer antler debitage were recovered, but since antler is prone to decay and breaks so that its identification during the excavation becomes difficult, the number of cut antler may increase after sorting and refitting faunal bone. A preform of perforated tool (FIG. 2), possibly of a sleeve of a type uncommon at Güvercinkayası, made from an antler tine, was found below Bin 1 in square 7F-*Mekân* 4. A stamp seal (5G, Env. No 159); a needle (6F, Env. No 156); a chisel made from an antler tine (6G-*Mekân* 3); a bead made from a section of long bone of small animal (bird?) (6H, Env. No 90); a blunt perforated point made from a longitudinally split antler (7F-*Mekân* 4); a narrow spatula (7GF bolk, Env. No 158); a blunt point on a complete brow tine, possibly of fallow deer (8EF-*Mekân* 9); and the fragments of a knife handle (6H, Env. No 89), a perforated first phalanx of equid (7GF bolk, Env. No 163), and a large perforated tool made from a longitudinally split bone (7-8F, Env. No 124) are also rare finds but not unknown from the bone artifact repertoire of Güvercinkayası, since similar objects were discovered in previous years. The great majority of the finds can be dated to the Middle Chalcolithic, but it remains to be established which artifacts belong to post-occupational fill of buildings or associate with specific architectural features of this chronological phase. The stamp seal is dated to the Late Chalcolithic.

The evidence from the 2010 field season confirms previous observations that bone was used at Güvercinkayası for making a great variety of tools and that the production of several of them such as the awls on tibiae of hare (6F, Env. No 154; 6G, Env. No 126; 6G, Env. No 188; 7-8H, Env. No 31; 7F, Env. No 46; 7F, Env. No 157; 8EF, Env. No 161) and the antler sleeves (6F, Env. No 98; 6G, Env. No 152; 6G, Env. No 190; 7F, Env. No 104; 7F, Env. No 127; 8EF, Env. No 166) was based on careful selection of particular raw materials and blanks produced using different sets of technological procedures. Moreover, fragments of broken but strong limb bones such as tibiae and metapodials, sometimes slightly weathered, underwent careful shaping by scraping and/or grinding for making tools. Awls and short points (FIG. 3) were often made from such blanks. The tools were curated at various degrees.

The regular occurrence of antler sleeves in the areas where houses are uncovered must be noted. These objects are found intact or exhibit fractures due to antler degradation after abandonment and burial. Ancient fractures that could be due to use are rare. There

is variation in the degree of use-wear on these tools, some of which were abandoned practically unused. It is possible that manufacturing episodes included production of more than one antler sleeve, subsequently stored for future use. When the antler dried out and became unsuitable for use, it was abandoned. Size variation in the sleeve sample is consistent with differences in shape and size of the hafted celts (see also report 2009).

The evidence from the 2010 excavations confirms that the Güvercinkayası inhabitants relied heavily on deer antler for their hafting equipment. Some knife handles were manufactured from carnivore limb bones. These animals were probably not used for food purposes. Common pointed and edged tools were made mainly from limb bones of small ruminants, in particular ovicaprids, which were often butchered in or near the site since the meat diet centered on them, but hare tibiae were specially selected for manufacturing strong, long, and narrow straight-shafted awls. Economically speaking, ovicaprids represented the steadiest source of raw materials, but production organization permitted efficient use of bones of different origin. It is interesting to note that there is no indication of substantial use of expedient technology for making tools, suggesting anticipation of needs and good knowledge and control of the potential, intra- and extra-mural, sources of raw materials.

The discovery of a bone stamp-seal in 2010 increases the number of these specimens from Güvercinkayası to four (five, if the stone seal is also taken into account), which taken together with particular pottery types indicate the existence of a Late Chalcolithic horizon at the site. As with the bone seal found in 1998 and one of the two bone specimens collected in 2009, the 2010 seal depicts an animal with horns (FIG. 4). This animal is represented going uphill on a rocky terrain. This seal is trapezoidal. Its largest side is 25 mm in length and the smallest 18.5 mm. Its length is about 24.7 mm and its maximum thickness 7 mm. Because the seals are collected as museum pieces (*müzelik*), there is no possibility to employ radiography in order to observe the profile of the holes. As with the pieces found in 2009, the edges of the hole and the surface of the 2010 specimen exhibit use damage. The motifs on its front side include the limbs of the animal, three of which were first traced by cutting grooves and then shaped by widening the grooves using scraping (*burinage*). Grooving was also employed to trace the line from the left horn down to the tail of the animal. Then, the body, the right horn, and the head of the animal, as well as topographic details were carved. The edges of the seal were shaped using grinding.

Appendix 1

Açma	Mekân	Tabaka	x	y	z	Bul. No	Bul. Tarihi	Env. No	Analyzed	
5G		surface			1100.06	3	31/8/2010	153		Narrow and long point with spatulated base; complete
5G		surface			1100.07-1099.80			159	yes	Stamp seal; complete. Root-etching marks extensive
6F	M1		7.92	4.8	1099.35	9	31/8/2010	154		Awl on proximal tibia of hare (juvenile)
6F		Northern slope	5.39	8.91	1099.57	10	1/9/2010	156	yes	Needle; complete. Root-etching marks extensive
6F		Northern slope	6.23	9.7	1098.95	11	3/9/2010	164		Awl
6F		Northern slope	5.9	8.47	1099.34	13	4/9/2010	183		Antler (time?) debitage; complete
6F			3.3	8.61	1100.42	53	18/8/2010	98	yes	Antler sleeve; complete
6G			1.65	1.6	1100.64	4	14/8/2010	79		Awl
6G	M3		1	5.75	1100.64-1100.62	11	17/8/2010	88		Awl
6G	M5		2.7	6.2	1099.86	17	25/8/2010	126		Awl on longitudinally split tibia of hare; complete
6G	M3		5.5	8.5 (6H'dan)	1100.03	25	31/8/2010	152	yes	Antler sleeve; complete
6G	M3		6.5	9.2	1099.45	25	27/8/2010	131		Awl on proximal radius of small ruminant; complete
6G	M3		5.8	8	1099.84	28	2/9/2010	160		Fragment of ring core
6G	M3		9.8	3.2 (6H'dan)	1099.13	31	6/9/2010	188		Awl on longitudinally split tibia of hare; complete
6G	M3		surface		1099.23	32	6/9/2010	191		Tool (awl?) on long bone of small ruminant (juvenile)
6G	M3		surface		1099.23	33	6/9/2010	189		Tool on distal tibia of small ruminant with flattened shaft

6G	M3			5.55	8.25 (6H'dan)	1099.23	34	6/9/2010	190	Antler sleeve; too damaged to define the state of abandonment (possible unfinished tool)
6G	M3			7.75	6.3	1101.32- 1101.30		12/8/2010		Edged tool on antler tine; nearly complete
6H		M11+M1 below bin1 M11+M1		6.5	6.9	1101.87- 1101.85	8	17/8/2010	90	Bead on cut section of long bone of small animal (bird?); complete
6H	M5			0.8	6.2	1101.84- 1101.82	10	17/8/2010	89	Proximal end of knife handle
6H	M3			3.55	2.27	1102.02	14	4/9/2010	184	Edged tool on distal tibia of small ruminant with flattened shaft; complete
7-8F	M9		2	1	9.25	1103.75	10	26/8/2010	124	Fragment of perforated tool on longitudinally split bone; burnt
7-8F	M9		2	8.65	9.3	1103.69	12	27/8/2010	132	Distal fragment of awl; burnt
7-8H	M1	Below doomed oven (<i>firn</i>) 1		5	9.5 (8H'dan)	1104.82	2	3/8/2010	5	Edged tool on distal tibia of small ruminant (juvenile)
7-8H	M9	Below the grinding stone		1.5	1.2	1104.74	3	5/8/2010	32	Awl; nearly complete
7-8H	M9	Below the grinding stone		1.75	0.5	1104.74	4	5/8/2010	31	Awl on distal tibia of hare
7F	M4	threshold Doorstep, entrance		6.25	3.32	1103.92	20	20/8/2010	103	Edged tool on long bone (tibia?) of small ruminant with flattened shaft
7F	M2		2	7.4	4.75	1103.56	21	20/8/2010	104	Antler sleeve; complete
7F		Northern slope		3.77	9.8	1100.60	24	14/8/2010	78	Awl; burnt
7F		Northern slope		5.5	8.7	1100.56	33	17/8/2010	91	Point; complete
7F				3.99	0.8	1100.47	54	18/8/2010	97	Awl on longitudinally split tibia of small ruminant with flattened sides; complete
7F		Northern slope		3.4	0	1101	58	12/8/2010	46	Awl on longitudinally split tibia of hare; complete

7F		Northern slope		3.1	9.7	1100.07	60	15/8/2010	127	yes	Antler sleeve; complete Awl on longitudinally split tibia of hare
7F		Northern slope		5.43	9.4	1099.55	63	2/9/2010	157		Unfinished tool on antler tine (blank of perforated tool); complete. Calcined
7F	M4	Bin (<i>petek</i>) 1		7.2	0.5	1104.42		2/8/2010		yes	Perforated tool on longitudinally split antler; calcined
7F	M4			7.2	2.64-2.53	1104.06		13/8/2010		yes	Fragment of perforated 1 st phalanx of equid Narrow and long spatula; complete
7GF bolk		Doomed oven (<i>firin</i>) 1		8.8	0.1 (7F:dan)	1104.20	14	2/9/2010	163		Curved awl
7GF bolk		Working area with grinding stones		9.6	4.25 (7F:dan)	1104	15	2/9/2010	158		Short point; complete Awl on longitudinally split tibia of hare
8EF M6			1	10	3.8	1103.94	13	28/8/2010	144		Proximal fragment of narrow and long point
8EF M6			1	9.42	3.8	1103.53	14	28/8/2010	143	yes	Antler sleeve
8EF M6			2	7.3	4.75	1103.28	22	2/9/2010	161		End fragment of perforated tool
8EF M6			3	0.12	4.65	1103.86	25	3/9/2010	165		Blunt point on whole antler tine; complete. Burnt
8EF M6			3	4.9	0.4 (8F:dan)	1104.08	26	3/9/2010	166		Burnt tine; nearly complete. Possible gnawing marks on the proximal end
8EF M6			3	8.45	3	1103.35	27	4/9/2010	180		Awl on halved metapodial of small ruminant; nearly complete
8EF M9			2	1	9.15 (8F:dan)	1103.72	12	27/8/2010		yes	Side fragment of perforated tool
8F bati	M10					1104.15		14/8/2009		yes	
9F			2	1.34	7.2	1104	4	20/8/2010	102		
9F			2	4.2	8.9	1104.81	10	2/9/2010	162		

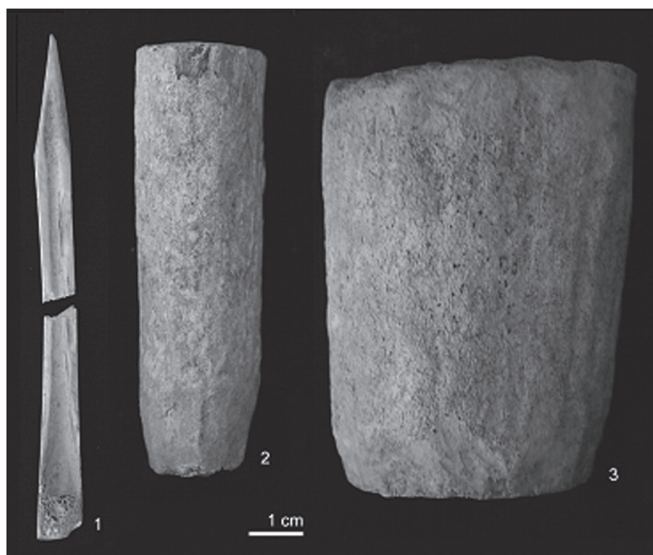

Fig. 1:(1) Awl made from a longitudinally split tibia of small ruminant (7F, Env. No 97); (2) antler sleeve (6G, Env. No 152); (3) antler sleeve (7F; Env. No 127).

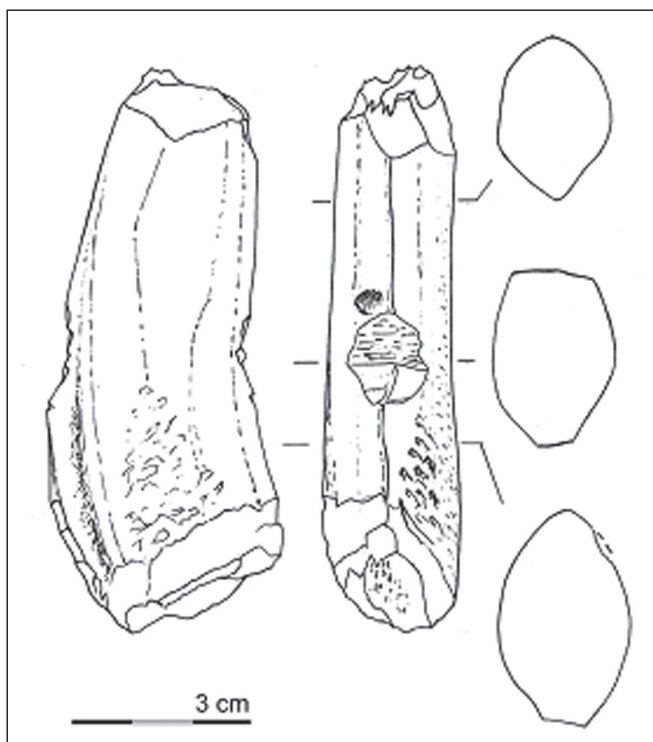

Fig.2: Preform of perforated tool (7F-Mekân 4)

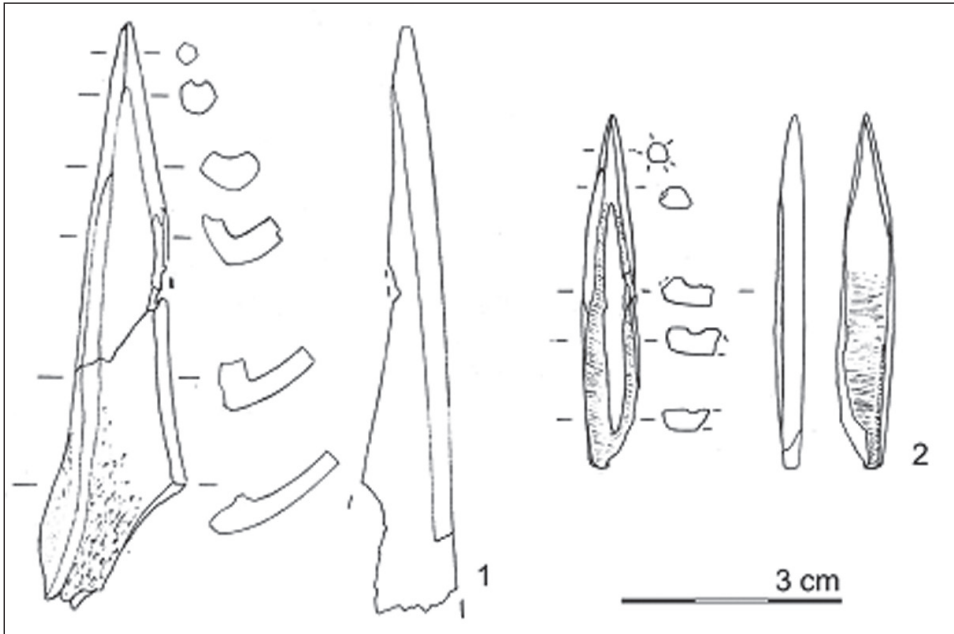

Fig.3: (1) Awl on craniomedial fragment of the proximal shaft of a small ruminant tibia (7F, Env. No 78); (2) point on splinter of a medium mammal long bone (8EF, Env. No 143)

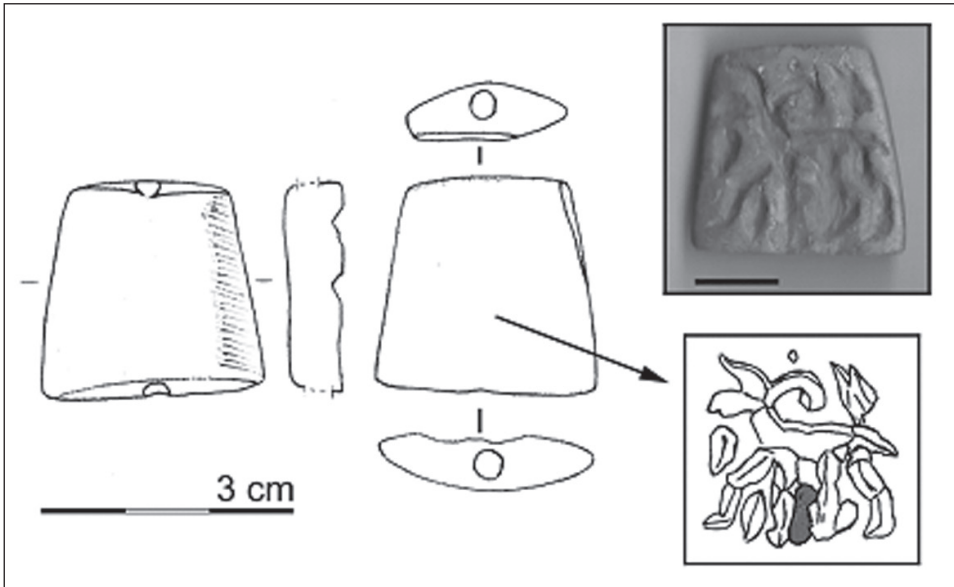
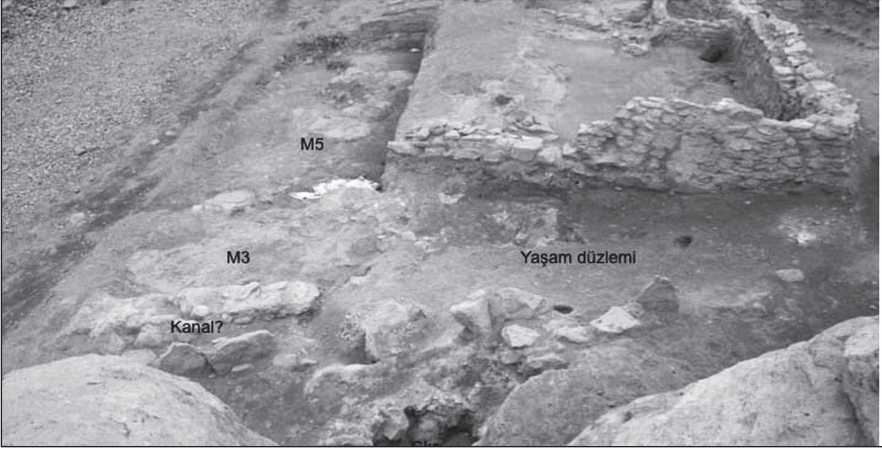

Figure 4. Bone stamp-seal (5G, Env. No 159). Scale: 1 cm.

Resim 2: 9 E plânkaresi, çeperi kerpiç bloklarından yapılmış, olası silo, batıdan

Resim 3: 6 F açmasında kademeli yerleştirilmiş konutlara ait bazı mekân (6/F M3, M5) kalıntıları, batıdan.

Resim 4: 6/G-H M1 kuzeybatı köşesinde, ağzı güneye bakacak biçimde yerleştirilmiş bir fırın, mekânı ortalayan yuvarlak ocak ve mekânın bitişik yapıya eklendiği ana duvarın önünde de olası bir öğütme sekisi.

Resim 5: 6/G M3 mekânı, güney duvarı alt sıralarına yakın bir konumda, iki küme halinde depolanmış üretim artığı obsidiyenler, kuzeyden

Resim 6: 4-5 G ve 5 F açmaları, taş temelsiz kerpiç yapı kompleksinin .kayaya yaslandırılmış batı ucu.

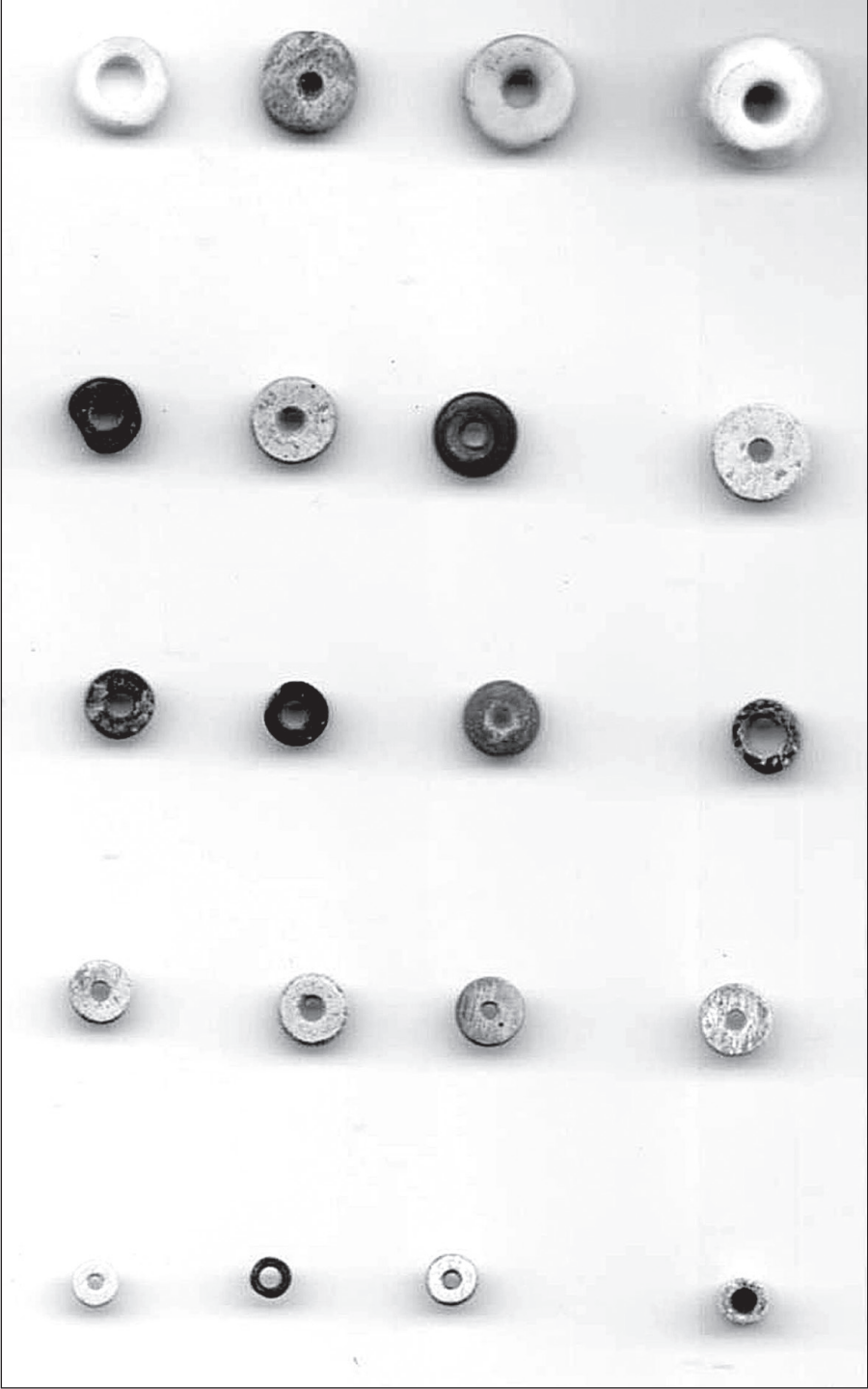
Resim 7: 4-5 G ve 5 F açmaları, taş temelsiz kerpiç yapı kompleksinin doğu kanadı, genel, kuzeyden.

Resim 8: 4-5 G ve 5 F açmaları, taş temelsiz kerpiç yapı kompleksinin doğu kanadı ve hücreler, kuzeyden.

Resim 9: Geometrik desenli damga mühür baskısı.

Resim 10: Kerpiç mimariyle gelen çeşitli boncuklar.

İZMİR-YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ 2011 YILI ÇALIŞMALARI

Zafer DERİN*
Tayfun CAYMAZ

İzmir, Bornova İlçesi, Karacaoğlan Mahallesi, Yeşilova Höyüğü kazı çalışmaları 24 kişilik bir ekip ve 21 kişilik işçi grubuyla Yrd.Doç.Dr. Zafer Derin başkanlığında 20/06/2011 tarihinde başlanmış Yeşilova Höyüğü kazı çalışmaları 16/09/2011 tarihinde sona ermiştir. Bakanlık temsilcisi olarak Efes Müzesi'nden Lale Pancar görevlendirilmiştir¹.

Yeşilova Höyüğü kazısı İzmir'in prehistorik yerleşimini ortaya çıkartmayı, bilim ve topluma sunmayı hedefleyen, kazıyla birlikte birçok faaliyet ve projeyi de içeren bir çalışmadır². Bu nedenle 2011 yılında Yeşilova Höyüğü çalışmalarını; kazı, araştırmalar, ve çevre düzenlemeleri başlıkları altında toplamak mümkündür.

Kazı Çalışmaları

Yeşilova Höyüğü kazıları, çalışma programına uygun olarak I , II No.lu alanlar ile VI No.lu Alan (Yassitepe) olmak üzere üç ayrı kazı alanında sürdürülmüştür. Bu alanlarda Neolitik, Kalkolitik, Erken Tunç ve Roma Dönemine ait katlar kazılmış, bu dönemlerle ilişkili buluntular ortaya çıkarılmıştır.³

* Yar.Doç.Dr.Zafer DERİN, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Böl. 35100-Bornova –İzmir/ TÜRKİYE.
Dr.Tayfun CAYMAZ, Narlı Mah. Ferit Alnar Sok.Mir Apt.No.9, Daire.8, Narlıdere–İzmir/TÜRKİYE.
www.yesilova .ege.edu.tr

¹ 2011 yılı kazı çalışmalarında desteği için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, özverili çalışmaları nedeniyle Bakanlık temsilcimiz Lale Pancar ve ekip üyelerimize teşekkür ederiz.

² Yeşilova Höyüğü kazı çalışmaları 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bornova Belediyesi ve Ege Üniversitesi'nin desteğiyle sürdürülmüştür.

3 YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ TABAKALARI

I. Kültür Katı

- A. Bizans-Roma
- B. Demir Çağı (M.Ö.1050)
- C. Tunç Çağı
 - 1. Geç Tunç Çağı
 - 2. Orta Tunç Çağı
 - 3. Erken Tunç Çağı ..a,b,c

II. Kültür Katı (Kalkolitik)

- 1. Geç Kalkolitik
- 2. Orta Kalkolitik... a,b (M.Ö.4340-4170)

III. Kültür Katı (Neolitik)

- 1 a,b,c,d,e,f.. Neolitik III (M.Ö.5970-5730)
- 2
- 3
- 4
- 5.....Neolitik II (M.Ö.6250-6010)
- 6
- 7.....(M.Ö.6490-6250)
- 8.....Neolitik I

Neolitik Dönem (Iu.1 A Ve B Evreleri)

I No.lu Alan (Plan 1)

I No.lu alan içinde P 18a ve J 23b plan karelerinde çalışılmıştır. Bu alanlar yerleşimin yayılımı konusunda bilgi edinmek amacıyla kazılmıştır. Her iki açmada da ana toprak seviyesine kadar inilmiş, höyüğün yayılımına ilişkin bulgular elde edilmiştir. P18b plan karesinde 18.80 metre yüzey toprağı seviyesinde başlanan çalışma 17.55 metrede sona erdirilmiştir. 18.45 metrede tek sıralı taş temel kalıntısı bulunmuştur. Aynı alanda ana toprak seviyesine kadar başka bir mimarî kalıntıya rastlanmamıştır. Ele geçirilen keramik ve demir objelere ait parçalar yaklaşık 1 metre kalınlığındaki depozitin Roma ve Neolitik Döneme ait olduğunu ortaya koymuştur.

J23b plan karesinde de çalışmalara 18.30 m. seviyesinde başlanmış, 15.95 metrede ana toprak seviyesinde son verilmiştir. 16.85 metreye kadar Roma Dönemi çanak çömlek parçaları ele geçirilirken bu seviyedeki taşlı bir tabaka ile Neolitik çanak çömlek parçaları ele geçirilmeye başlamıştır. Dar bir alanda çalışılması nedeniyle mimarî herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır.

II No.lu Alan (Plan:1-2)

II No.lu alanda kuzey ve güneyde yer alan iki ayrı açmada, IIa ve IIb' de çalışılmıştır. Kazı çalışmalarına IIa alanındaki J,L,K11-10 plan karelerinde başlanmıştır. Bu alanda çalışmadan amaç, 2010 yılında ortaya çıkarılan Neolitik Döneme ait 2 ve 3 No.lu yapıları ve çevrelerini araştırmaktır. Bunun için 3 No.lu yapının batı kesiminde çalışılmıştır. J11d plan karesinde yapılan çalışmalarda, buradaki kültür dolgununun bir yandan eski bir dere yatağı, diğer yandan Roma ve sonraki dönemlerde çeşitli faaliyetler nedeniyle önemli tahribata uğradığı görülmüştür.

Ortaya çıkan lâhit mezar ve diğerleri 3 No.lu Neolitik yapının büyük oranda tahribata uğramasına neden olmuşlardır. Bu nedenle yapının batı ve güneyi tamamen yok olmuş, elimize 0.80 m. genişliğinde 3.00 metre uzunluğunda iki duvar parçası sağlam olarak ulaşabilmiştir.

2 No.lu yapının doğusunda avlu kesiminde de temizlik ve kazı çalışmaları yapılmış. Yuvarlak bir planda dizilen 4 fırın kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Fırın ya da ocakların taban taşları günümüze sağlam ulaşmasına karşın duvarları tümüyle tahribata uğramıştır. Bulgular Neolitiğin son sürecine tarihlenen yapıların doğusundaki boş alanların günlük işlerde kullanılan birer ışık olduğunu göstermektedir (Plan: 2)

İşliklerin ve 3 No.lu mekânın çevresinde Neolitik Döneme ait keramikler, mekânın kuzeyinde Kalkolitik , mezar çevresinde Roma Dönemi keramikleri bulunmuştur.

J11d plan karesinin batısında lâhit mezarın altında çakıllı kalın bir tabaka ortaya çıkarılmıştır. Bu tabakanın K10a plan karesindeki çakıllı tabaka ile aynı uzantıda olduğu, Roma öncesinde akan ve daha sonra selin ve akıntının etkisiyle çakıl taşlarıyla dolan bir dere yatağı olduğu anlaşılmıştır. Bu yatak irili-ufaklı çakıl taşlarıyla yoğun şekilde kaplı olup, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. Dere yatağının Neolitik dolgunun üzerinde Roma tabakasının altında yer aldığı anlaşılmaktadır. 1.70 m. derinliğe sahip bu yatağın Neolitik dolguyu tahrip ettiği görülmüştür. Bir diğer eski dere yatağına ait kalıntılara, I Numaralı alanda J23b plan karesinde rastlanmıştır. Yüzeyden 1.50 m. aşağıda saptanan bu yatak, 0.30 m. derinliğe sahiptir.

II b alanında; I 7,8, J 6,7,8 plan karelerinde çalışılmıştır. Bu plan karelerde Neolitik Dönemin sonunu temsil eden III 1 a ve b evreleri kazılmıştır. Bu evrelere ait 4 ve 5

numaralı evler ile bunların çevreleri araştırılmıştır. 4 ve 5 numaralı evler, Ila alanındaki evler gibi taş temel üzerine mühre duvar yapılmıştır.

4 ve 5 numaralı evlerin ve civarının, Ila alanındaki evler gibi yanarak tahribata uğradığı anlaşılmaktadır. Yangında kırmızı renk almış kerpiç duvar kalıntıları evlerin üstünü tamamen kapatmıştır. Bu kalıntılarda yoğun saman katkılı mührinin 3-5 cm. kalınlığında büyük levhalar hâlinde olduğu ve kalın taş temelin üzerinde ince perde duvar şeklinde yapıldığı anlaşılmıştır. Batı Anadolu'da Neolitik Döneminde genellikle mekânları içten bölmek için yapılan bu tür duvarlarda⁴ taş temelin ana duvarlar dışında kullanılmadığı bilinmektedir. Ila alanında önceki yıllarda ulaşılan sonuçların da gösterdiği gibi, son Neolitik köy büyük bir yangınla sona ermiştir.

4 Numaralı Ev (Plan: 2)

2010 yılında bu yapının kuzey ve doğu taş temel duvarları ile güneybatı köşesi tespit edilmiştir. Bu yılki çalışmalarda batı temel duvarının 3.20 m. uzunluğundaki kısmının korunabildiği, kuzey kısmının tamamen tahribata uğrayıp ortadan kalkmış olduğu görülmüştür. Diğer yandan evin kuzey duvarına ait herhangi bir ize de rastlanmamıştır. Doğu duvarının 5.00 m.lik kısmı korunabilmiştir. Evin hemen kuzeyinde 18 c-d plan karelerinde iki yıldır yapılan kazılarda, üstte yoğun yanmış kerpiç döküntüleri, bunun altında geniş taş yayıntı ortaya çıkarılmıştır. Kalıntılar, güneye doğru 2 m.lik bir alan içinde 40 cm.lik bir eğim göstermektedir.

Korunan kesimler itibarıyla 4 No.lu evin doğu-batı yönünde uzunluğu dıştan 8.00m. içten 6.90 m.dir. Ev tabanında görünen kalıntılar dikkate alındığında kuzey-güney doğrultusundaki uzunluğun 8.00 m. civarında olduğunu söylemek mümkündür. Mekânın taş temelleri 0.60-0.70 m. kalınlığındadır.

Evin doğu duvarı önünde bu duvara dik gelen ince duvarlarla yapılmış bir hücre yer almaktadır. Tabanı orta büyüklükte yassı taşlarla düzgün şekilde döşenmiştir. İçten içe eni 0.80 m. derinliği ise 1.00 metredir. Korunmuş durumdaki 0.50 m. yüksekliğindeki ince duvarlarının kalınlığı 0.25 metredir. Taş tabanın yapının ortasına, batıya doğru eğim gösterdiği ve odacığın içinde büyük çömlek ve daha ufak kapların olduğu görülmüştür. Mekânın duvarına bitişik, tabanı ve çevresi yanmış durumdaki bölmenin içinde ve çevresinde ele geçirilen kaplar, kil topakları ve cüruflaşmış çanak çömlek parçalarından burasının bir keramik pişirme fırını olduğu anlaşılmıştır (Resim: 1). Fırın, 4 No.lu yapının doğu duvarına bitişik olarak yapılmıştır. Fırının özellikle güneyinde yoğun kapların olduğu görülmüştür. Yeşilova Höyüğü Neolitik III 1-2 katları içinde bulunan mekânlar dikkate alındığında yoğun keramikleri, fırını, kil topakları ve cüruflaşmış kap parçaları ile bu mekânın bir keramik atölyesi olduğunu anlaşılmaktadır.

Evin tahribata uğramış kuzeybatı kesimi dışında kalan kesimlerinde 30'dan fazla noktada kap ya da kap öbekleri tespit edilmiştir. Bunların arasında büyük çömlekler önemli yer tutmaktadır. Kuzeybatı köşede biri çift gözlü büyük öğütme taşları dikkat çekmektedir.

⁴ İzmir yöresi yerleşimlerinden Ulucak'ta IV. tabaka evleri taş temel üstüne kerpiçle ya da taş temelsiz sadece kerpiçle yapılmıştır. Nadiren çamur sıvalı dal örgü -*wattle and daub* tekniğiyle yapılan duvarlar da vardır (Derin 2005, 87-88). Ege Gübre yerleşiminde evlerin taş temel kalıntıları ortaya çıkarılmış, kerpiç kullanımına dair veri tespit edilememiştir. Burada duvarların *wattle and daub* tekniğiyle yapıldığı düşünülmektedir (Sağlamtimur 2007, 373). Höyücek'te Tapınaklar Dönemi ve Kutsal Alanlar Dönemi mimarisinde genelde duvarlarda taş kullanılmadığı ve tümüyle kerpiçten yapıldığı görülmektedir (Duru-Umurtak 2005, 8, 19). Bademağacı'nda ENÇ 4 yerleşmesindeki bir evin duvarlarının kil levhalardan yapıldığı saptanmıştır (Duru 2005, 7). Ilıpınar'da en erken evlerin çamur/kil dilimlerinden yapıldığı belirtilmektedir (Roodenberg 2008a, 3-4, fig.3).

Yoğun kap öbeklerinin de yer aldığı bu köşede keramik yapımı için hazırlanmış büyük bir kil kütlesi ele geçirilmiştir. Daha ufak bir kütle evin doğu duvarı dışında da bulunmuştur. Çanak çömleklerin buluntu seviyeleri mekân tabanının taş temel seviyesinden daha aşağı seviyede olduğunu göstermiştir.

5 Numaralı Ev (Plan: 2)

4 numaralı evin hemen güneyindeki bu evin kuzey temel duvarına ait bir bölüm önceki yıl ortaya çıkarılmıştır. Bu yılki çalışmalarda bu duvarın batı köşesi ve güney duvarının bir kısmı tespit edilmiştir. Batı duvarının 2.50 m.lik bölümü korunmuş durumdadır. Doğu duvarı henüz kazılmayan alanda kalmaktadır. Mevcut verilere göre, evin kuzey-güney yönünde uzunluğu dıştan 9.00 m, içten 7.70 m. kadardır. Yapının doğuda kazılmayan alanda devam eden kuzey duvarının mevcut uzunluğu 6.70 metredir. Mekânın güney duvarına ait 1.10 m. uzunluğundaki bir bölüm açığa çıkarılmıştır.

Evin içinde çok az keramik ve buluntu ele geçirilmiştir. Ele geçirilen 13.5 cm. uzunluğunda ve andezitten yapılmış bir balta, kayda değer bir buluntudur. Ancak kalıntı ve buluntular evin kullanım amacını belirlemede henüz yetersizdir.

4 ve 5 numaralı evler, Ila alanındaki evler gibi taş temel üzerine inşa edilmiştir. Temel duvarları 0.65 m. kalınlığında olup büyük ve orta boy toplama taşlarla yapılmıştır. 5 numaralı evde taş temele ait dikey üç taş sırası korunmuş durumdadır. Duvarlar dik açılı köşelerle birleşmektedir. Temeller olasılıkla taban seviyesinden 20-50 cm. daha yüksekte bulunmaktaydı. Aynı zamanda seki niteliğindeki taş temel üzerinde çatıyı taşıyan ağaç direkler bulunuyordu. Bu yüzden temel üzerindeki bazı taşların kaide niteliğinde düzgün yüzeyli olduğu saptanmıştır. Taş temel üzerinde, duvarların dış yüzüne yakın konumda taşıyıcı özelliği olmayan mühre bir duvar bulunmaktaydı. Duvarlarda 3 ilâ 5 cm kalınlığında levhalar hâlinde yoğun saman katkılı kerpiç kullanılmıştır.

4 ve 5 numaralı evlerin ve civarının, Ila alanındaki evler gibi yanarak tahribat gördüğü anlaşılmaktadır. Yangında kırmızı renk almış kerpiç duvar kalıntıları evlerin üstünü tamamen kapatmıştır. Bir kısım kerpicin yangının şiddetiyle cürufiştiği görülmektedir. Bu durum yapıların duvar ve çatısında yoğun şekilde ağaç ve saz gibi malzemelerin kullanıldığını ortaya koymaktadır. 4 numaralı evde yüksek dereceli sıcaklığa maruz kalmış bir çok kap deforme olmuş, bu nedenle bunları tümleyebilmek mümkün olmamıştır. Yangın kalıntıları yamaç kesiminde de izlenmektedir. Ila alanında önceki yıllarda ulaşılan sonuçların da gösterdiği gibi, son Neolitik köy büyük bir yangınla sona ermiştir.

4 ve 5 numaralı evlerin arasında yaklaşık 1 m. açıklık bulunmaktadır. Ila alanındaki 1-3 numaralı evlerin aralarında da yaklaşık aynı genişlikte aralıklar bulunmaktadır. Bulgular, Yeşilova Höyüğü Geç Neolitik yerleşiminde dikdörtgen plânlı evlerin birbirinden ayrı olarak bağımsız şeklide inşa edildiğini göstermektedir.

Kalkolitik Çağ

Ila alanında J11d plan karesinde (Plan: 2) ve VI No.lu Alan Yassitepe'de (Plan: 3) mimarî kalıntıya bağlı olmaksızın karışık depozit içinde bu döneme ait buluntular ele geçirilmiştir. Bu nedenle bu yıl bu süreci tabaka buluntusundan çok karışık malzeme grubu içindeki bulgular ile tanımlamaktayız.

Erken Tunç Çağı (I C3 Tabakası)

VI No.lu kazı alanı Yassitepe'de 2011 yılı çalışmaları I14 ve I15 plan karelerinde

yapılmış ve daha çok üst yapı katı araştırılmıştır⁵.

Amaç toprak yüzeyinin 20-30 cm. altında başlayan ve büyük oranda sağlam durumda günümüze ulaşan ETÇ.I tabakasına ait mimarî kalıntıları açığa çıkarmaktır. Yapılan çalışmalar Yeşilova Höyüğü Neolitik yerleşimin merkezinde itibaren yaklaşık 1.00 m. daha aşağı seviyede yer alan VI No.lu alanın üst seviyeden itibaren ETÇ yerleşimini içerdiğini göstermiştir. ETÇ I yapı katının en az iki evreli olduğu anlaşılmaktadır. Gerek mimarî özellikler, gerekse karakteristik keramik, bu tabakanın Erken Tunç Çağı I döneminin erken safhasına ait olduğunu ortaya koymuştur.

I14 ve I15 plan karelerinde sürdürülen çalışmalarda mimarî olarak uzun evler tipinde yapılar açığa çıkmıştır. Yaklaşık 12 .00m. den daha uzun taş duvarlarıyla 4.30 ve 4.70 m. genişliğindeki mekânlar kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundadır. Ortak duvarlara sahip mekânlara kuzeydoğu tarafındaki ön odadan , 0.80m. genişliğindeki kapılar vasıtasıyla girilmektedir. Yapıların duvarları “s” şeklindedir. Bundan dolayı yerleşimin ETÇ başında bir deprem geçirdiği ve yapıların bu olay nedeniyle tahribata uğradığı anlaşılmıştır. Mekân duvarları depremden sonra onarılıp yapılar kullanılmaya devam etmiştir. Ortaya çıkartılan mekânlar 1’den 3 ‘e kadar numaralandırılmıştır. 1 ve 2 No.lu mekânlarda ocak yerleri 3 No.lu mekânda bir tandır tespit edilmiştir. Ayrıca 3 No.lu mekânın giriş kısmında bir pithos yer almaktadır. Mekânların duvar kalınlıkları 0.50-0.65 m. arasında değişmektedir (Plan:3).

VI No.lu alan - Yassitepe’de ortaya çıkarılan yan yana uzun evlerden oluşan yerleşim düzenine Batı Anadolu’da Troya⁶, Beşik-Yassitepe⁷, Limantepe⁸, Bakla Tepe⁹ ve Demircihöyük ETÇ katlarında, ¹⁰ adalarda Thermi¹¹ ve Emporio’da ¹² rastlanmıştır.

Buluntular

Neolitik Çağ (III.1 a-b Evreleri)

III.1 a ve b evrelerinde buluntu olarak en çok keramik ele geçirilmiştir. İki yapı evresi keramiği arasında farklılık yoktur. Kaba yapımlı parçaların oldukça az olduğu bu keramik, çoğunlukla iyi niteliklidir. Hamur minik taşçık ve az ya da orta yoğunlukta mika içermektedir. Pişme genelde iyi derecededir. Kap yüzeyleri büyük çoğunlukla astarlıdır. Açık kapların her iki yüzünün de astarlandığı görülmektedir. Perdah genelde orta, bir kısım kaptta iyi derecededir. Hamur kırmızı ve kahverengi, astar renkleri büyük çoğunlukla kırmızı tonlardadır. Krem ve kahverengi yüzeyli parçalar oldukça az yer tutmaktadır. Kırmızı yüzeyli monokrom keramik, III-1 a-b evrelerinin karakteristik özelliğini teşkil etmektedir. Bu keramikte kabartma bezeme ve daha ziyade tırnakla yapılan baskı bezeme

⁵ Yeşilova Höyüğü yayılım alanı içinde kalan ve Neolitik kültürünün dere kolları arasındaki boş alanlara genişlemesi sonucu, ilk kez Neolitik Dönemin sonunda yerleşilen VI No.lu alan Yassitepe’de de çalışma programına uygun olarak 2010 yılında olduğu gibi 2011 yılında da kazılara devam edilmiştir.

⁶ Korfmann 1990, 285-286.

⁷ Korfmann 1988, 131-132.

⁸ Erkanal vd. 2003, 424; 2004, 166-169.

⁹ Erkanal 1996, 72-74; Erkanal-Özkan 1997, 263-267.

¹⁰ Korfmann 1989, 273, Fig.2.

¹¹ Lamb 1936, Plan 2-3.

¹² Hood 1981, 114, 118.

görülmektedir. Bu yılki çalışmalarda bu tip örneklere rastlanmamıştır. 2011 yılı kazı çalışmalarında bu döneme ait keramikler arasında dışbükey ya da düz kenarlı sığ çanaklar/tabaklar (Çizim 1: 1) ¹³, dik ya da dışa açılan kenarlı derin çanaklar (Çizim 1: 2)¹⁴, ağız çapları daha çok 10-20. cm arasında olan S-kenarlı çanaklar (Çizim 1: 3)¹⁵ dikkati çeker. Bunların dışında ağız çapları çoğunlukla 10-20. cm arasında olan kısa boyunlu çömlekler (Çiz.1: 4)¹⁶, silindirik veya konik boyunlu çömlekler (Çiz.1: 5)¹⁷, çoğunlukla 30 cm.nin üzerinde ağız çapına sahip düzleştirilmiş/pervaz ağızlı çömlekler (Çizim 1: 6)¹⁸, nispeten az örnekle temsil edilen ağız kenarı altı kabartma bantlı çömlekler (Çizim 1: 7)¹⁹ yaygın formlar arasında bulunurlar. Keramiklerde dikey tünel biçimli tutamaklar çok yaygındır. Dipler profil itibarıyla basit, hafif yüksek ve yüksek; taban yapısı itibarıyla düz, hafif çukur, halka; şekil itibarıyla yuvarlak veya ovaldır. 4 numaralı evde ele geçirilen büyük çömleklere ait dipler 12-20 cm. arasında çapa sahiptir.

Yeşilova Höyüğü'nde Neolitik III.1 a-b katlarında keramik dışında taş, pişmiş toprak ve kemik buluntular da ele geçirilmiştir. III-1 a-b katlarında keramiğin dışında taş balta ve baltacıklar, ezme ve öğütme taşları, oluklu perdah taşı (Çizim 9: 1, çoğu çakmaktaşından yapılmış yontma taş âlet ve parçaları ele geçirilmiştir. 4 ve 5 numaralı evlerin içinde ve dışında hayvan kemiği ve deniz kabuğu buluntusu oldukça az miktardadır. Önemli buluntulardan biri de yuvarlak ve dörtgen formda iki pişmiş toprak kandildir. (Çizim 9: 2-3)

Kalkolitik Çağ

Bu döneme ait keramik, karışık dolgu içeren üst katmanlarda ele geçirilmiştir. IIa

¹³ Bu tip çanakların en yakın paralelleri Ulucak IV. tabakada görülmektedir (Çilingiroğlu vd. 2004, fig.24: 17). Hoca Çeşme II-4. tabakada (Karul-Bertram 2005, fig.5: 3), Ilıpınar VIII-VI. tabakalarında (Thissen 2001, fig.28: 2; fig.29: 4; fig.62: 6-9), Kuruçay 12. ve 11. tabakalarda (Duru 1994, lev.47: 5; lev.68: 5-8) karşılaştırılabilecek örnekler vardır.

¹⁴ Ulucak IV'te (Çilingiroğlu vd. 2004, fig.22: 4-5), Hoca Çeşme II-4 ve 3'te (Karul-Bertram 2005, fig.5: 5; fig.6: 3), Kuruçay 12'de (Duru 1994, lev.46: 5; lev.47: 1-3; lev.50: 1-3), Höyücek EYD 2 ve 1'de (Duru-Umurtak 2005, lev.33: 2-7; lev.34: 2-3; lev.39: 4) paralel örnekler dikkat çeker.

¹⁵ Bu tip çanaklar Batı Anadolu Neolitik yerleşmelerinde erken evrelerden itibaren görülmektedir: Ulucak IV (Çilingiroğlu 2004, fig.22: 5-6; fig.24: 2-4; fig.26: 2-3, 7; fig.27: 1-3), Hacılar IX-VI (fig.45: 1-2; fig.49: 7; fig.50: 1-3, 5-6, 8-11, 19-20; fig.51: 13-14, Kuruçay 13-8 (Duru 1994: lev.34: 1-3; lev.38: 2-5; lev.55: 11, 13-14; lev.83: 1-5; lev.104: 8-10; lev.140: 12), Höyücek EYD 2-1, TAD (Duru-Umurtak 2005, lev.36: 2-4; lev.39: 7-9; lev.48: 3-5), Hoca Çeşme II-3 (Karul-Bertram 2005, fig.6: 7); Ilıpınar IX-VIII (Thissen 1995, fig.3: 3; 2001, fig.24: 9, 14), Demircihöyük B, C ve E mal grupları (Seeher 1987a, taf.3: 5; taf.6: 4, 6-7; taf.14: 1-2)

¹⁶ Benzerlerine , Hacılar IX-VI (Mellaart 1970, fig.46: 3-4; fig.48: 21; fig.49: 8-9; fig.52: 6-7; fig.53: 9), Kuruçay 13-9 (Duru 2004: lev.34: 5-7; lev.43: 4; lev.57: 6; lev.72: 4; lev.83: 10; lev.85: 4, 12; lev.119: 3-4), Höyücek EYD 2-1 (Duru-Umurtak 2005, lev.35: 1-3; lev.42: 6-8), Ilıpınar IX-VIII (Thissen 1995, fig.1: 2; 2001, fig.24: 7-8); Hoca Çeşme II-4 (Karul-Bertram 2005, fig.5: 7-9), Demircihöyük A ve C mal grupları (Seeher 1987a, taf.2: 11-15; taf.5: 16-18) rastlanmıştır.

¹⁷ Ulucak IV (Çilingiroğlu vd. 2004, fig. 21: 9; fig.22: 14-16; fig.24: 8-10; fig.25: 26), Hacılar VI (Mellaart 1970, fig.54: 6-7), Kuruçay 13-7 (Duru 1994, lev.34: 9-11; lev.45: 6-8; lev.48: 11; lev.57: 9; lev.84: 5-8; lev.106: 2, 6; lev.120: 10; lev.142: 5-6; lev.162: 8; lev.163: 2), EYD 2-1, TD, KAD (Duru-Umurtak 2005, lev.37: 5-6; lev.40: 6-8; lev.56: 3; lev.57: 2-6; lev.58: 1; lev.67: 3), Ilıpınar IX-VIII (Thissen 2001, fig.21: 1-2, 5; fig.23: 2, 4-7), Hoca Çeşme IV-III, II-4 (Karul-Bertram 2005, fig.4: 4-, 7-8; fig.5: 10-12).

¹⁸ Paralel örnekler Ulucak IV'te (Çilingiroğlu 2004, fig.26: 1-3), Araptepe'de (Caymaz 2006, Çiz.2), Çakallar'da (2008, Çiz.11: 4), Morali'da (French 1965, fig.4: 7-8) ve Demircihöyük B ve C mal gruplarında (Seeher 1987a, taf.1: 20; taf.11: 8-11) görülmektedir.

¹⁹ Bakınız; Ulucak IV (Çilingiroğlu 2004, fig.26: 22), Hoca Çeşme II-3 (Karul-Bertram 2005, 6: 12).

alanında J11d plan karesinin kuzey kesit önünde önemli miktarda parça tespit edilmiştir (Çizim 2:1-2). Bunu dışında VI No.lu Alan Yassitepe’de de ilk kez Kalkolitik keramiklere rastlanmıştır (Çizim 2:3-4). Erken Tunç Çağ katlarının arasında karışık olarak ele geçirilen keramikler çoğunlukla orta niteliklidir. Hamur taşçıklı, pişirme orta ve iyi derecelindedir. Yüzeyler kahverengi ve gri tonlarda yalın ya da perdahlıdır.

Ele geçirilen parçaların önemli kısmı sepet ve mantar kulplu omurgalı çanaklara aittir (Çizim 2: 1-4). Bu tür omurgalı çanaklara paralel örnekler, Yeşilova II²⁰, Emporio X-VIII²¹ ve Tıgani II-III başı²² yerleşimleri ile Akhisar bölgesindeki Kulaksızlar’da²³ rastlanmıştır. Özellikle sepet kulpların (Çizim 2:3-4) yaygın olduğu, önceki yıllardaki tespitlerden bilinmektedir²⁴. Bir omurgalı çanağın iç yüzünde perdah bezeme yer almaktadır²⁵ (Çizim 2: 1). Ayırt edilen diğer bir form, dikey kulplu boyunlu çömleklerdir. Kapların dipleri daha çok düz olarak yapılmıştır. Paralelleri dikkate aldığımızda bu tür kapları Orta Kalkolitik döneme tarihlemek mümkündür.

Erken Tunç Çağı

VI No.lu alan’da ele geçirilen keramikler; (Çizim:3-7) siyah ve mat kahverengi gibi koyu renkte, güzel perdahlanmış ve kalitelidir. Kap parçaları içinde çok miktarda makara kulpların ve boynuzsuz çıkıntılarının bulunması bu katın ETÇ’nin başlangıcına tarihlenebileceğini ortaya koymaktadır.

Tamamen el yapımı olan keramik, büyük çoğunlukla orta niteliklidir. Kaba keramik oranı %5, iyi nitelikli keramik oranı % 7-8 civarındadır. Hamur taşçıklı, pişme genelde iyi derecededir. Daha çok sarı renkli olan mika, bazı parçalarda yoğun, ancak genel olarak azdır. Keramik yüzeyleri çoğunlukla gri, koyu gri, siyah, koyu kahverengi ve grimsi kahverengi gibi koyu renklindedir. Diğerleri soluk, kırmızımsı, sarımsı, pembemsi, yeşilimsi kahverengi ve sarımsı, morumsu, pembemsi kırmızı tonlardadır. Keramiğin yaklaşık %75’i perdahlı, bunun %10’u iyi/parlak perdahlıdır. Bir kısım kap alacalı yüzeye sahiptir. Sade yüzeyli keramik çoğunlukla kırmızı ve kahverengi tonlardadır.

Ele geçirilen keramik parçaları, çeşitli tiplerde çanak ve kâselere, fincanlara, ayaklı kaplara, çömlekere, testilere ve kapaklara aittir. Bu çerçevede saptanan başlıca formlar içinde en çok omurgalı²⁶ (Çizim 3:1-4) ve içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse

²⁰ Derin vd. 2009, Fig.14: 82-85.

²¹ Hood 1981, Fig.134

²² Felsch 1988, Taf.80: 47.1-47.8

²³ Dinç 1996, Çiz.5: 124-126, 128-133; Çiz.6: 159-167

²⁴ Derin vd. 2009, fig.14: 82-85

²⁵ Bir kısmı sepet kulplu omurgalı çanaklar, dönemin başta gelen karakteristik kap tipidir. Bu tip çanaklar, Kulaksızlar (Dinç 1996, çiz.6), Emporio X-VIII (Hood 1981, fig.134), Tıgani II-III başı (Felsch 1988, taf.80: 47.7-47.8), Gülpınar (Seeher 1987b, abb.3: 5-6; Takaoğlu 2006, fig.6: 1-11) ve Beçin Kalesi (Yıldız 2008; Caymaz 2010, 111, 135) yerleşimlerinde görülmektedir.

²⁶ Bu tip çanaklar Kuzeybatı Anadolu’da Kumtepe IB sonlarında ortaya çıkmış (Sperling 1976, 343, Fig.19: 614-617), ICI evresinde artış göstermiştir (Sperling 1976, 348, Fig.22: 713-717). Troya’da A12 olarak tanımlanan bu çanaklar, Troya I erken ve orta evrelerinde en yaygın çanak tipidir (Blegen vd. 1950, 60, Fig.248, fig.260-261). Beşik-Yassitepe yerleşiminde de bu tip çanaklar yaygındır (Korfmann 1984, Abb.4: S12-56, S12-1, S13-154, S12-187). Omurgalı çanaklar Orta Batı Anadolu’da Bakla Tepe’de Erken Tunç Çağına geçiş evresinde ortaya çıkmakta (Caymaz 2010, 157, 168-170), bunu takip eden Erken Tunç Çağı I erken safhasında yaygınlaşmaktadır (Erkanal-Özkan 1997, 267). Bu tip çanaklar Limantepe VI erken (Şahoğlu 2002, Lev.16-17), Emporio V-IV (Hood 1981, 369, Fig.167-168) ve Thermi I-III yerleşimlerinde (Lamb 1936, 76, 79, Fig.26, Fig.28) de yaygındır.

ve çanaklara²⁷ (Çizim 4:5-7) rastlanmıştır. Bunun dışında bazı çanakların ağız kenarları içe daha geniş kalınlaştırılmış olarak yapılmıştır(Çizim 4:8, 5:9)²⁸. Bu çanaklarda ağız kenarından yükselen boynuz şekilli tutamaklar ve omuz kısmında boynuzların çatalının altında ip delikli ya da deliksiz tutamaklar yaygındır (Çizim 4:8). Bu çanak grubu içinde ele alınabilecek bazı örneklerde ağız kenarından bir miktar çıkıntı yapan ve karın kısmına uzanan çubuk şekilli tutamaklar yer almaktadır²⁹ (Çizim 4:5).

Kahverengi tonlarında yüzeye sahip çeşitli boylarda dışa açılan ağız kenarlı çanak parçaları (Çizim 5:10) ve 7-14 cm. arasında ağız çapları olan dik ya da s-kenarlıdır fincanlar da ele geçirilmiştir (Çizim 5:11, 6:13).

Ele geçirilen kap parçaları arasında büyük kısmı 7-15 cm. arasında ağız çapına sahip boyunlu (Çizim 6:13) ve kısa boyunlu - boyunsuz çömlekler de yaygındır (Çizim 6: 14). Bunlar daha çok sade yüzeyledir. Sıvı kabı olarak çok az gaga ağızlı testi parçalarına da rastlanmıştır.

Kapların genelinde basit, hafif yüksek ve yüksek olan dipler, düz ya da hafif çukur tabanlara, halka diplere ve yüksek kaidelere de rastlanmıştır³⁰. Bunların dışında üç ayaklı pişirme kaplarına ait sivri ya da küt uçlu uzun ayaklar da bulunmuştur³¹.

ETÇ'ye ait kapaklar çeşitlilik göstermektedir. Kapaklardan iri boyutluları silindirik yüksek gövdelidir³² (Çizim 7:13). Üst kısımlarında tutamak bulunduğu anlaşılan bu kapakların gövde çapları 18-25.cm civarındadır. Dik kenarlı ve boynuz tutamaklı bir kapak³³ ile düz biçimli bir kapak³⁴ diğer buluntuları oluşturmaktadır (Çizim 7: 16-17). Yüksek gövdeli kapakların dışında kalan örnekler, ufak boyutludur.

²⁷ Kumtepe IB'nin karakteristik formu olan bu çanaklar, içe kalınlaştırma şeklinde bazı varyasyonlarla varlığını Kumtepe IC1 evresinde de devam ettirmiştir (Sperling 1976, 346, Fig.22: 702-704). Bakla Tepe'de Erken Tunç Çağı I dönemi erken safhasında da görülmektedir (Erkanal 1997, 268).

²⁸ Bu tip çanaklar Kumtepe'de IB evresi sonları/IC evresi başlarından itibaren görülmektedir (Sperling 1976, 346, Fig.22: 705; Korfmann vd. 1995, Abb.26: 4-6). Beşik-Yassitepe'de de yer alan bu çanaklar (Korfmann 1985a, Abb.8: S13-224/1, S13-584/2), Troya'da A6 olarak tanımlanmıştır. Troya I yerleşiminin erken safhasında yaygın olan bu form, takip eden evrelerde dejenere olmaktadır (Blegen vd. 1950, 58-59, Fig.253-254). İçe geniş kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, Bakla Tepe'de omurgalı çanaklarla birlikte Erken Tunç Çağına geçiş evresinde ortaya çıkmaktadır (Caymaz 2010, 156, 168-170). Bu tip çanaklar Limantepe VI erken (Erkanal 1998, 390, Res.7; Erkanal 1999, 329; Şahoğlu 2002, Lev.14-15), Emporio V-IV (Hood 1981, Fig.170: 1068-1071, 1081; Fig.171) ve Thermi I-III yerleşimlerinde (Lamb 1936, Pl.XXXII) de yaygındır.

²⁹ Emporio IV'te ele geçirilen bir örnek (Hood 1981, Fig.172: 1127) ve Kumtepe IB sonları-IC başlarına ait bazı örnekler (Korfmann vd. 1995, Abb.26: 3; Abb.27: 3, 5) tutamak tipi itibarıyla karşılaştırılabilir.

³⁰ Troya'da (Blegen vd. 1950, 59, 61, Fig.255, Fig.262: 20-21, 23-28). Liman Tepe VI (Erkanal 1998, Res.7), Emporio V-IV (Hood 1981, Fig.169: 1050; Fig.171: 1073; Fig.192: 1230) ve Thermi I-III yerleşimlerinde (Lamb 1936, Fig.26) bu tip örnekler görülmektedir.

³¹ Geç Kalkolitik Dönemden itibaren yaygınlaşmaya başlayan üç ayaklı pişirme kapları, Troya I (Blegen vd 1950, 76, Fig.266: 8), Beşik-Yassitepe (Korfmann 1984, Abb.3: S12-130), Thermi I-III (Fig.26), Emporio V-IV de (Hood 1981, Fig.178: 1178-1179, 1182) ve Limantepe VI (Erkanal 1998, Res.6; Şahoğlu 2002, Lev.18-20) yerleşimleri keramiğinde yer almaktadır.

³² Bu tip kapaklar, dışa çıkıntılı omuz ve silindirik gövde yapısı itibarıyla Troya D1 ve D3 (Blegen vd. 1950, 73), Thermi XII a-b tipi (Lamb 1936, Pl.XL) kapaklarla paralel görünmektedir. Poliochni Gelişmiş Mavi (Bernabò-Brea 1964, Tav.LXV: a-c; Tav.LXVII: e-f) ve Emporio IV'de (Hood 1981, Fig.188: 1297) de benzer örnekler vardır. Bu tip kapaklar Limantepe'de de görülmektedir (Şahoğlu 2002, 111-112, Lev.40: a, d).

³³ Bu kapak Troya D11 (Blegen vd. 1950, 74 ve Thermi XIVa (Lamb 1936, Pl.XL) tipleri ile benzerlik göstermektedir. Emporio IV'e ait bir örnek (Hood 1981, Fig.188: 1302) de karşılaştırılabilecek yapıdadır.

³⁴ Troya'da D14 ve D18, (Blegen vd. 1950, 74-75, Fig. 267: 33.195), Thermi'de Ia-e, h ve VIIa (Lamb 1936, Pl.XXXVIII-XXXIX) tipi kapaklar düz disk biçimlidir.

Karakteristik keramik unsurları itibarıyla yapılan karşılaştırmalar, Yassitepe en üst tabakasının, Kuzeybatı Anadolu'da Troya I-erken, Kumtepe IB4 sonları-IC1 ve Beşik-Yassitepe, Orta Batı Anadolu'da Bakla Tepe Erken Tunç Çağı I ve Limantepe VI-erken yerleşimleriyle yakın benzerlik taşıdığını göstermektedir. Doğu Ege adalarında Emporio IV-V ve Thermi I-III yerleşimleri keramiğinde de önemli benzerlikler görülmektedir³⁵. Kültürel yakınlık, mimarî anlayışta da görülmektedir. Troya ve Beşik-Yassitepe'den alınan C14 sonuçları, söz konusu dönemin M.Ö. 3. bin yılın başlarına tarihlendiğini göstermektedir³⁶

Roma Dönemi

Ila alanında J11d plan karesinde üst kısmı tahribata uğramış durumda bir taş lahit ortaya çıkartılmıştır (Plan: 2). Mezarın civarında döküntü halinde irili-ufaklı taş öbekleri, keramik, çati kiremidi ve pişmiş toprak künk/su borusu parçaları ele geçirilmiştir. Keramik buluntuların büyük kısmı Roma Dönemine aittir. Aynı alanda bulunan kısmen sağlam sikkenin ön yüzünde arslan postu giymiş Herakles başı ve boğa olan sikkenin bir Erythrai sikkesi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu dönem keramiği Ila alanında J11d plan karesinde yoğunluk göstermektedir. Diğer alanlarda Neolitik tabakanın üzerinde yer alan katmanlarda dağılık olarak ele geçirilmiştir.

Sarımsı kırmızı renkte, çok iyi arıtılmış hamura sahip, çok iyi fırınlanmış bu keramikte: kırmızı astarlı tabaklar³⁷ (Çizim 8: 1-2), küresel gövdeli çanaklar , dışa açılan ağız kenarlı çömlek, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve dış bükey boyunlu çömlek/amfora, ufak şişeler, yüksek kaideler , gövdesi yivli çömlekler (Çizim 8: 3) yer almaktadır.

Araştırmalar

Jeoarkeoloji Çalışmaları

Yeşilova Höyüğü üzerinde kültürel yayılımı tespit etmek ve Neolitik Dönem coğrafi özelliklerini saptamak amacıyla Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü tarafından Prof. Dr. Ertuğ Öner başkanlığında ve Ar. Gör. Aylin Kapsız yönetimindeki bir ekiple delgi sondaj çalışmalarına bu yıl VI No.lu alanda devam edilmiştir (Resim: 9). Amacımız Yeşilova Höyüğü'nün merkezinden başlayarak kuzeye doğru yayılımı ve coğrafî yapıyı tespit etmek ve VI No.lu alan -Yassitepe'nin 1. derece sit sınırlarını irdelemektir.

Sondaj sonuçlarıyla deniz seviyesinden 12.05 metrede başlayan ana toprağın kuzeyde 12.94 metre seviyesine çıktığı tespit edilmiştir. Yerleşim alanındaki en eski kültür seviyesi olan ve Neolitik Çağın sonuna tarihlenen tabakaların ve ana toprak seviyesinin Yeşilova Höyüğü'nün merkezine göre 2.00 metre kadar daha alt seviyede olduğu , böylece Neolitik kültürün Yeşilova'nın merkezinden başlayarak kuzeye doğru alçalarak yayılım gösterdiği anlaşılmıştır. Böylece alanda Neolitik Dönemden başlayarak oldukça farklı bir jeolojik yapının var olduğu, kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda akan derelerin

³⁵ Sperling 1976, 356; Hood 1982, 723; Korfmann 1985b, 109; Korfmann 1986, 230; Erkanal-Özkan 1998, 410; Erkanal vd. 2003, 425.

³⁶ Korfmann 1986, 230; 1990, 285.

³⁷ Kalınlaştırılmış ağız kenarlı bu çanaklar "Geç Roma C Keramiği"nin karakteristik ve yaygın kap tipidir. İçbükey profilli ağız kenarında rulet bezeme sık görülür (Hayes 1972, 329, fig.67-69).

birleştiği bu alanların zamanla alüvyonla dolduğu saptanmıştır. Yüzeyden ve delgi sondajlardan elde edilen ilk bilgiler ışığında , VI No.lu alan -Yassitepe'nin kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 200 metre uzunluğunda olduğu söylenebilir. Yerleşim alanının en yüksek noktasını oluşturan kamu alanında sürdürülen kazı çalışmaları da delgi sondaj sonuçlarını doğrulamaktadır.

İzmir'de çeşitli alanlarda yaptığımız geziler ve incelemeler 2011 yılında da Ege Bölgesi kültür envanterine yeni arkeolojik alanlar kazandırmıştır. İzmir Manisa arasında günümüzde Manisa sınırları içinde Yoğurtçu Kale mevkiinde bir kanyon içinde ve çevresinde 5 mağara tespit edilmiştir. Bunlardan 1 No.lu olanında buluntulara da ratlanmıştır (Resim: 2)³⁸. Pişmiş toprak ve taş buluntular Geç Neolitik ile Osmanlı Dönemi arasında mağaranın olasılıkla yaz sürecinde avlanmak için mevsimlik barınak olduğunu söyleyebiliriz.

Çevre Düzenlemesi

Yeşilova Höyüğü ve çevresi uzun yıllardan bu yana kaçak moloz dökülen kötü bir görünümdeydi. Bu görünümü ve çevre şartları nedeniyle kent içinde olmasına karşın, insanlar bu alana gelip dolaşmadığı gibi höyüğe ulaşmakta zorluk çekiyorlardı. Bu amaçla Bornova Belediyesi ile Yeşilova Höyüğü'nün sit alanı dışında kalan yaklaşım alanını ve çevresini düzenlemek için İzmir Kalkınma Ajansı'na (İZKA) Yeşilova Höyüğü Çevre Düzenlemesi projesi hazırlanmıştır. Önerilerimiz doğrultusunda projelendirilen iki köprü ve yürüyüş alanı tamamlanarak hizmete girmiş ve böylece çevre yolundan höyüğe ulaşım kolaylaşmıştır. Bulunan güzergâha yönlendirme levhaları koyulmuştur.

KAYNAKÇA

- BERNABO-BREA, Luigi 1964., *Poliochni*, Vol.I. Roma.
- BLEGEN, C.W., J.CASKEY, M.RAWSON, J.SPERLING 1950. *Troy*, Vol.I, Princeton.
- CAYMAZ, T. 2006. "Aliğa-Helvacıköy Bölgesinde Bir Neolitik Yerleşim: Arap Tepe", *ADerg*, VIII, 1-12.
- 2008 "Urla Yarımadası Prehistorik Yerleşimleri", *ADerg*, XI, 1-41.
- 2010 *Yeni Buluntuların Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Dönem Kültürü*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- ÇİLİNGİROĞLU, Altan – Zafer DERİN – Eşref ABAY – Haluk SAĞLAMTİMUR – İlhan KAYAN 2004. *Ulucak Höyük Excavations Conducted Between 1995 and 2002*. Ancient near Eastern Studies, Supplement 15.
- DERİN, Z. 2005. "The Neolithic Architecture of Ulucak Höyük", C.Lichter (Ed.), *How Did Farming Reach Europe*, 85-94.
- DERİN, Z., F. AY, T. CAYMAZ 2009. "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi-Yeşilova Höyüğü 2005-2006 Yılı Çalışmaları", *ADerg*, XIII, 1-52.
- DİNÇ, R. 1996. "1994 Yılı Akhisar-Kulaksızlar Mermer İdol Atölyesi Yüzey Araştırması", *KST*, XIII-2, 11-41.
- DURU, R. 1994. *Kuruçay Höyük*, I, Ankara.
- DURU, R., G.UMURTAK 2005. *Höyücek*, Ankara.

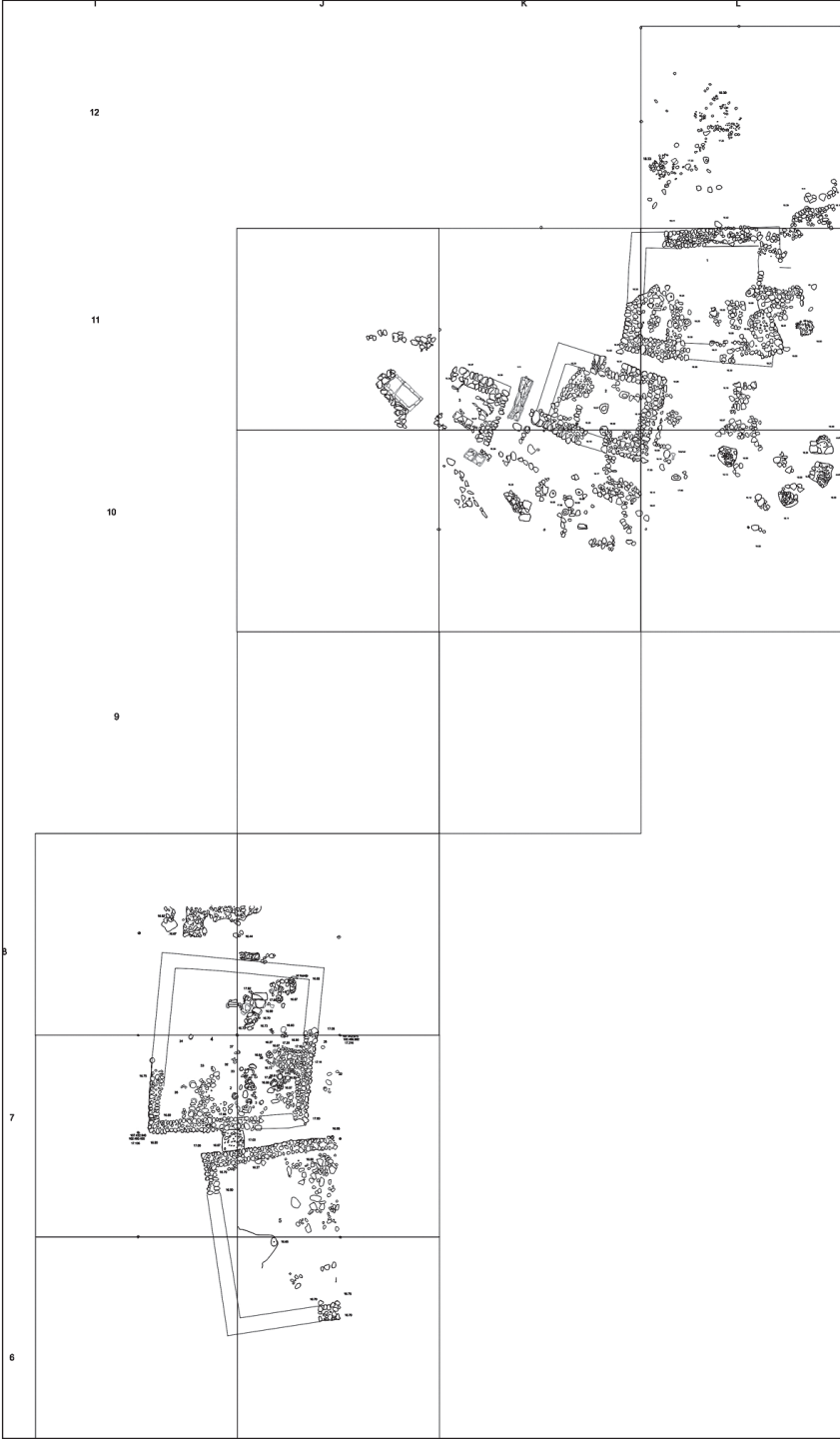
³⁸ 1 No.lu mağara ilk kez yakınındaki Yoğurtçu Kale üzerinde çalışan Yar. Doç.Dr.Emine Tok tarafından 2005 yılında gidilmiş ve elde edilen bulguların değerlendirilmesinden sonra tarihinin Neolitik Döneme kadar gittiği saptanmıştır. Bakınız; E.Tok, *Manisa Yakınlarında bir Ortaçağ Kalesi, Yoğurtçu Kale* , Manisa 2012,8.

- ERKANAL, H. 1996. "Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, 70-82.
1998. "1996 Liman Tepe Kazıları", *KST*, XIX-1, 379-398.
1999. "1997 Liman Tepe Kazıları", *KST*, XX-1, 325-336.
- ERKANAL, H., T. ÖZKAN 1997. "1995 Bakla Tepe Kazıları", *KST*, XVIII-1, 261-271.
- ERKANAL, H., M. ARTZY, O. KOUKA. 2003 "2001 Yılı Liman Tepe Kazıları", *KST*, 24-I, 423-436.
2004. "2002 Yılı Liman Tepe Kazıları", *KST*, 25-II, 165-179
- FELSCH, R. C.S. 1988. *Das Kastro Tigani*, Bonn.
- FRENCH, D. 1965. "Early Pottery Sites from Western Anatolia", *Bulletin No 5 of the Institute of Archaeology University of London*, 15-24.
- HAYES, J.W. 1972. *Late Roman Pottery*, London.
- HOOD, S. 1981. *Excavations in Chios 1938-1955*, Vol.I, Oxford.
- KORFMANN, M. 1984. "Die Hafengebucht vor "Troja" (Hisarlık), Grabungen am Beşik-Yassitepe", *AA*, 1984 Heft 2, 165-176.
- 1985a. "Grabungen am Beşik-Yassitepe und Beşik-Sivritepe", *AA*, 1985 Heft 2, 157-172.
- 1985b. "Beşik-Yassitepe ve Beşik-Sivritepe – 1983 Ön Raporu", *KST*, VI, 107-120.
- 1986 "Beşik-Yassitepe, Beşik-Sivritepe ve Beşik Mezarlığı 1984 Ön Raporu", *KST*, VII, 229-238.
- 1988 "Beşik-Yassitepe, 1986 Kazı Raporu", *KST*, IX-1, 131-134.
- 1989 "Ausgrabungen am Beşiktepe", Kutlu Emre vd. (Ed.), *Anatolia and the Ancient Near East. Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara, 271-278.
- 1990 "1988 Troia Çalışmaları", *KST*, XI-1, 283-304.
- KORFMANN, M. Ç. GİRGIN, Ç. MÖRÇÖL, S. KILIÇ. 1995. "Kumtepe 1993. Bericht über die Rettungsgrabung", *Studia Troica*, Band 5, 237-289.
- LAMB, W. 1936. *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge.
- MELLAART, J.1970. *Hacılar*, Edinburg.
- ÖZDOĞAN, M.1998. "Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya'da Yaşılan Yeni Kazı Çalışmaları", *TÜBA-AR*, I, 63-93.
- ROODENBERG, J. 2008a. "Stratigraphy and Architecture. The Basal Occupation Levels (Phase X and IX)", J.ROODENBERG-S.A.ROODENBERG (Ed.), *The Ilıpınar Excavations*, Vol.III, 1-34.
- 2008b. "The Inhabitants", J.Roodenberg-S.A.Roodenberg (Ed.), *The Ilıpınar Excavations*, Vol.III, 69-90.
- SAĞLAMTİMUR, H. 2007. "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi", M.Özdoğan-N.Başgelen (Ed.), *Türkiye'de Neolitik Dönem*, İstanbul, 373-376.
- SEEHER, J. 1987a. *Demircihüyük*, Band III-1.
- 1987b. "Praehistorische Funde aus Gülpınar/Chryse", *AA*, 1987-Heft 4, 533-556.
- SPERLING, J. 1976. "Kum Tepe in the Troad", *Hesperia*, XLIV-4, 305-364.
- ŞAHOĞLU, V. 2002. *Liman Tepe Erken Tunç Çağı Seramiğinin Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- TAKAOĞLU, T. 2006. "The Late Neolithic in the Eastern Aegean: Excavations at Gülpınar in the Troad", *Hesperia*, 289-315.

- THISSEN, L.C. 1995. A Synopsis of Pottery Shapes from Phases X to VI”,
J.Roodenberg (Ed.),*The Ilıpınar Excavations*, Vol. I, 109-119..
2001 “The Pottery of Ilıpınar, Phases X to VA”, J.Roodenberg-L.C.Thissen
(Ed.),*The Ilıpınar Excavations*, Vol. II, 3-154.
- YILDIZ, M. 2008. “Muğla Milas Beçin Beldesi Beçin Kalesi Bayrak Direği Kazısı”,
MKKS, 17, Yayınlanmamış Bildiri.

Plan 1: Yeşilova Höyüğü kazı alanları

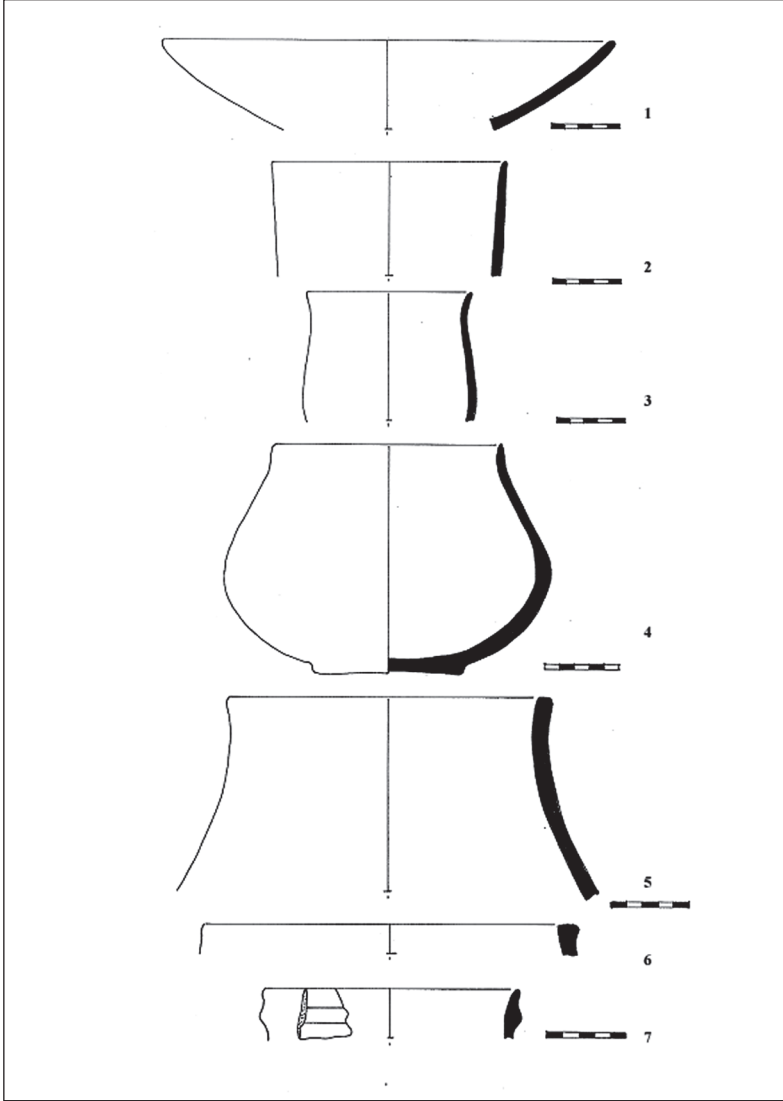
Plan 2: Yeşilova Höyüğü II No.lu Alan , Geç Neolitik yapılar

Resim 1 : Neolitik Dönem fırını

Resim 2: Yoğurtçu Kale Mağara No. 1

Çizim 1: Yeşilova III 1a-b, Geç Neolitik Keramik Örnekleri (II No.lu Alan)

1-Geniş sığ çanak. Ağız çapı 33 cm. Kırmızı astarlı. Kod No: DMM 26535.

2-Derin çanak. Ağız çapı 17 cm. Kırmızı astarlı. Kod No: DMH 25511.

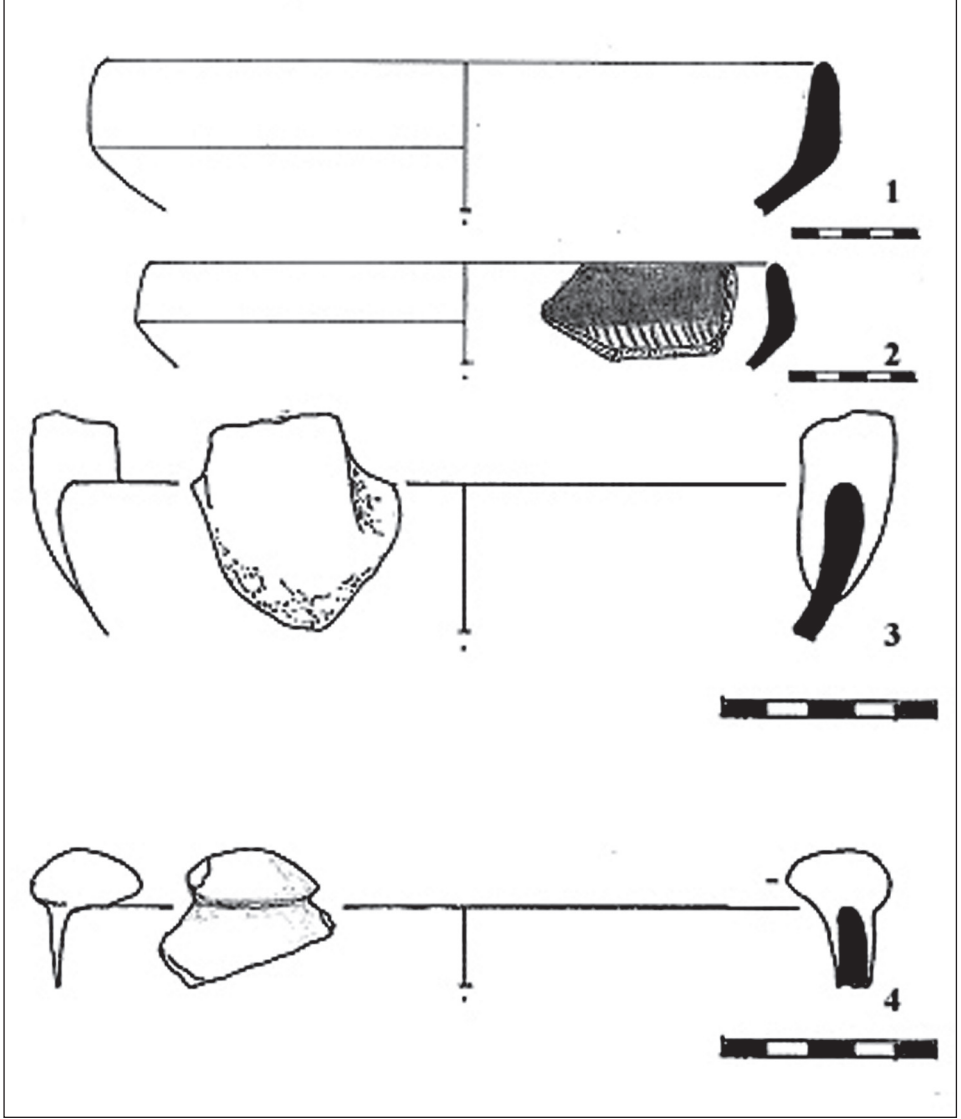
3- S-kenarlı derin çanak. Ağız çapı 12 cm. Kırmızı astarlı. Kod No: DMM 26767.

4-Kısa boyunlu çömlek. Oval yapılı. Dış kırmızı astarlı. Kod No: DLP 26349.

5-Silindirik boyunlu büyük çömlek. Ağız çapı 20 cm. Hamur kırmızı. Dış taşlaşmış çamur kaplı. Kod No: DND 26336.

6-Düzleştirilmiş/pervaz ağız kenarlı çömlek. Ağız çapı 26 cm. Kırmızı astarlı. Kod No: DLC 26194

7-Ağız kenarı altı kabartma bantlı çömlek. Ağız çapı 18 cm. Kırmızı astarlı. Kod No: DLC 26193.

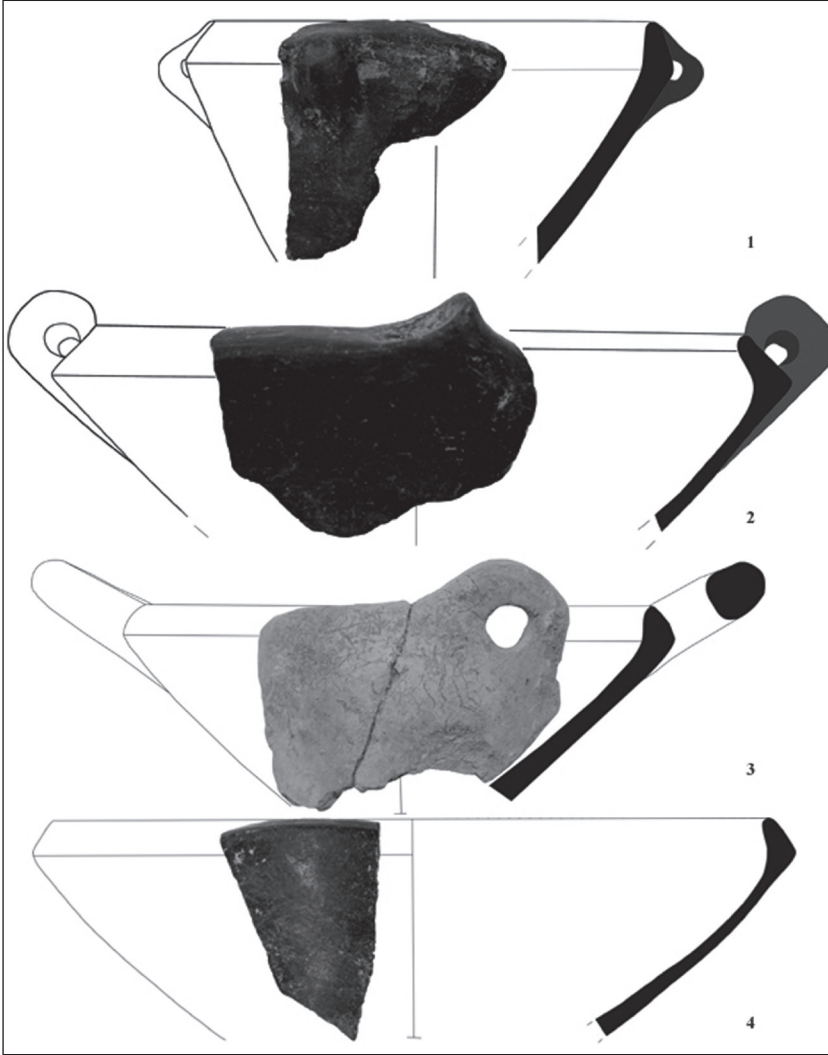
Çizim 2: Yeşilova II , Orta Kalkolitik Çağ Keramik Örnekleri (II ve VI No.lu Alan-Yassitepe)

1-Omurgalı çanak. Ağız çapı 29 cm. Pembemsi kahverengi yüzeyli, II No.lu Alan, Kod No: DKS 26140.

2- Omurgalı çanak. Ağız çapı 25 cm. Koyu gri perdahlı, II No.lu Alan, Kod No: DKS 26130.

3- Omurgalı çanak .Ağız çapı 20 cm. Grimsi kahverengi , VI No.lu Alan- Yassitepe, Kod No: DNB 26619.

4- Omurgalı çanak . Ağız çapı 20 cm. Koyu gri , bol ince mikalı, VI No.lu Alan-Yassitepe, Kod No: DMO 26543.

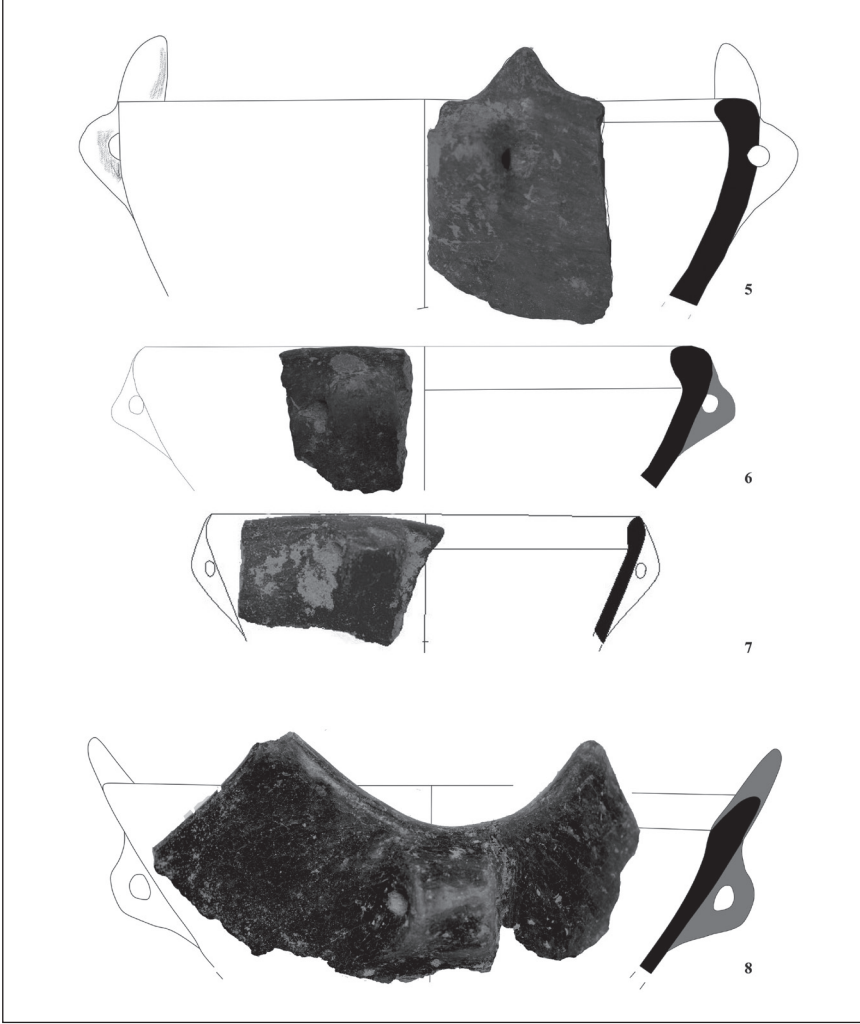
Çizim 3: Yeşilova I, ETÇ. Keramikleri :VI No.lu Alan -Yassitepe

1-Omurgalı kâse, hamur rengi koyu gri (10 YR 4/1), dış astar ve iç astar gri kahve (10 YR 5/3), ince kum katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 10 cm, I15d, DKG-26041.

2-Omurgalı kâse, hamur rengi koyu gri (10 YR 4/1), dış astar ve iç astar siyahımsı gri (10 YR 3/1), ince kum ve küçük taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 16 cm, I14d, DFE-25401.

3-Omurgalı kâse, hamur rengi gri kahve (10 YR 5/3), dış astar ve iç astar mat kahve(10 YR 7/3), açkısız, orta derecede pişmiş, el yapımı, çap: 14 cm, I14d, DIE-25310.

4-Omurgalı çanak, hamur rengi gri kahve (10 YR 5/3), dış astar ve iç astar siyahımsı gri (10 YR 3/1), küçük taşçık ve kum katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 25 cm, I14c, DJN-25736.

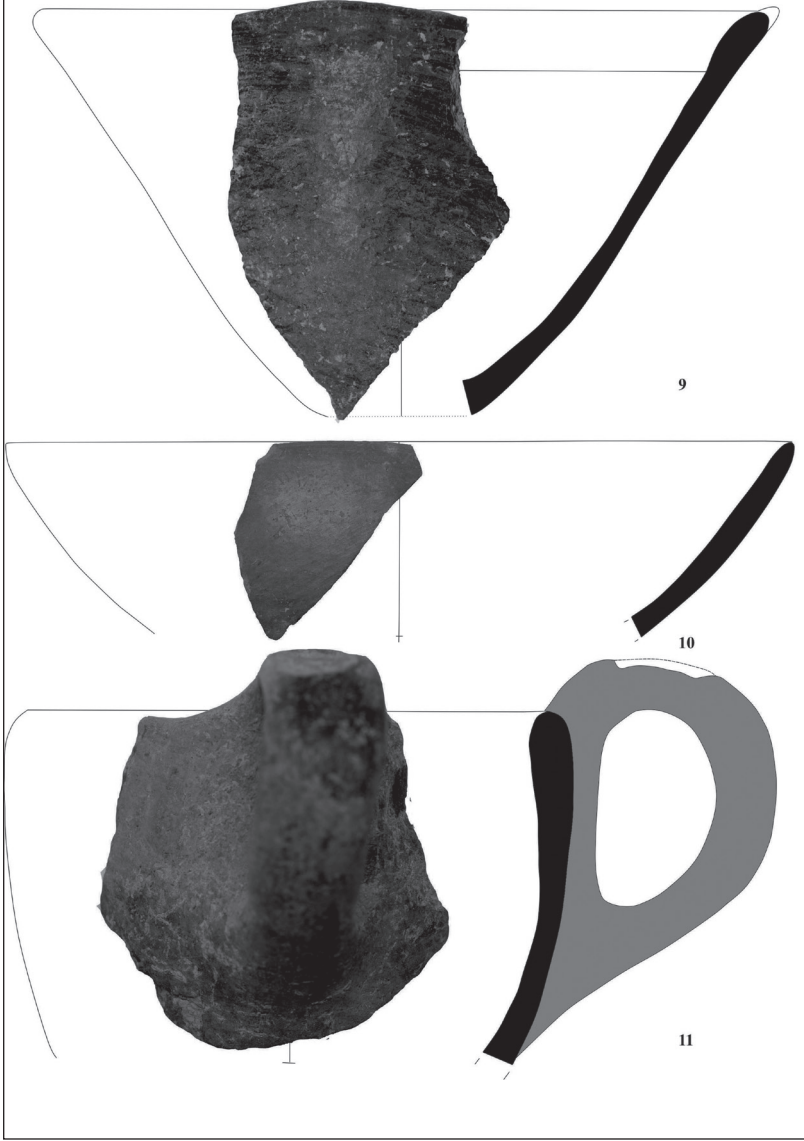
Çizim 4: Yeşilova I, ETÇ. Keramikleri :VI No.lu Alan -Yassitepe

5-İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse, hamur rengi mat kahve (10 YR 7/4), dış astar kızıl kahve (2,5 YR 5/4), iç astar kızıl kahve (2,5 YR 5/1), kum ve küçük taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 10 cm, I14c, DJU-25943.

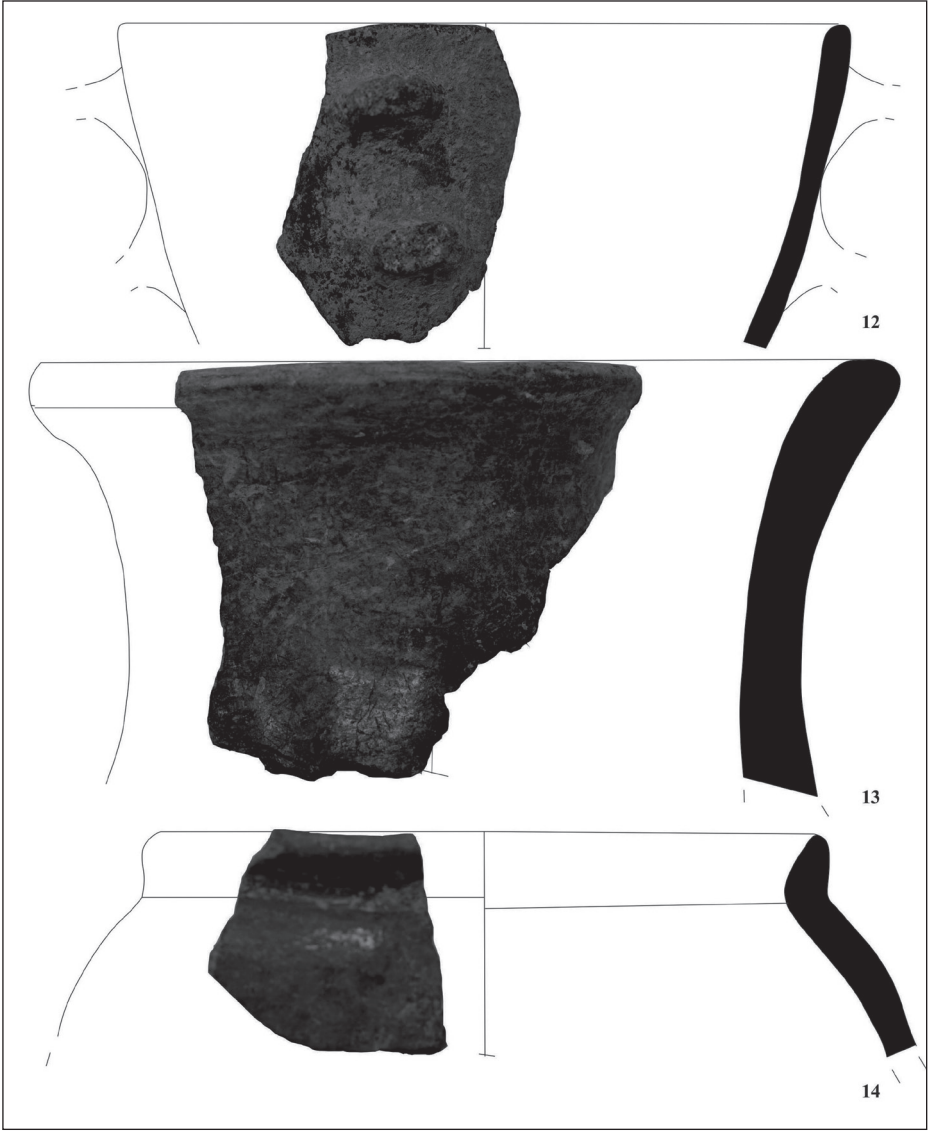
6-İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse, hamur rengi siyahımsı gri (10 YR 3/1), dış astar gri kahve (10 YR 5/2), iç astar siyahımsı gri (10 YR 3/1), küçük taşçık ve kum katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 15 cm, I14d, DJA-25586.

7-İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak, hamur rengi siyahımsı gri (10 YR 3/1), dış astar siyahımsı gri (10 YR 3/1), iç astar gri kahve (10 YR 5/2), kum ve küçük taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 20 cm, I14d, DJA-25632.

8-İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak, hamur rengi kahve (10 YR 6/3), dış astar ve iç astar siyahımsı gri (10 YR 3/2), taşçık, kum ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 25 cm, I14b, DJO-25818.

Çizim 5: Yeşilova I, ETÇ. Keramikleri :VI No.lu Alan -Yassitepe
9-İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse, hamur rengi mat kahve (10 YR 7/4), dış astar ve iç astar siyahımsı gri (10 YR 3/1), küçük taşçık ve kum katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 19 cm, I14c, DJI-25927.
10-Dışa açılan ağız kenarlı çanak, hamur rengi kırmızımsı sarı (7,5 YR 6/6), dış astar ve iç astar kırmızımsı sarı (5 YR 6/6), kum küçük taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 24 cm, I14d, DIB-25296.
11-Basit ağız kenarlı bardak, hamur rengi koyu gri (10 YR 4/1), dış astar mat kahve (10 YR 7/3), iç astar gri kahve (10 YR 5/2), kum ve küçük taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 10 cm, I14d, DHY-25268.

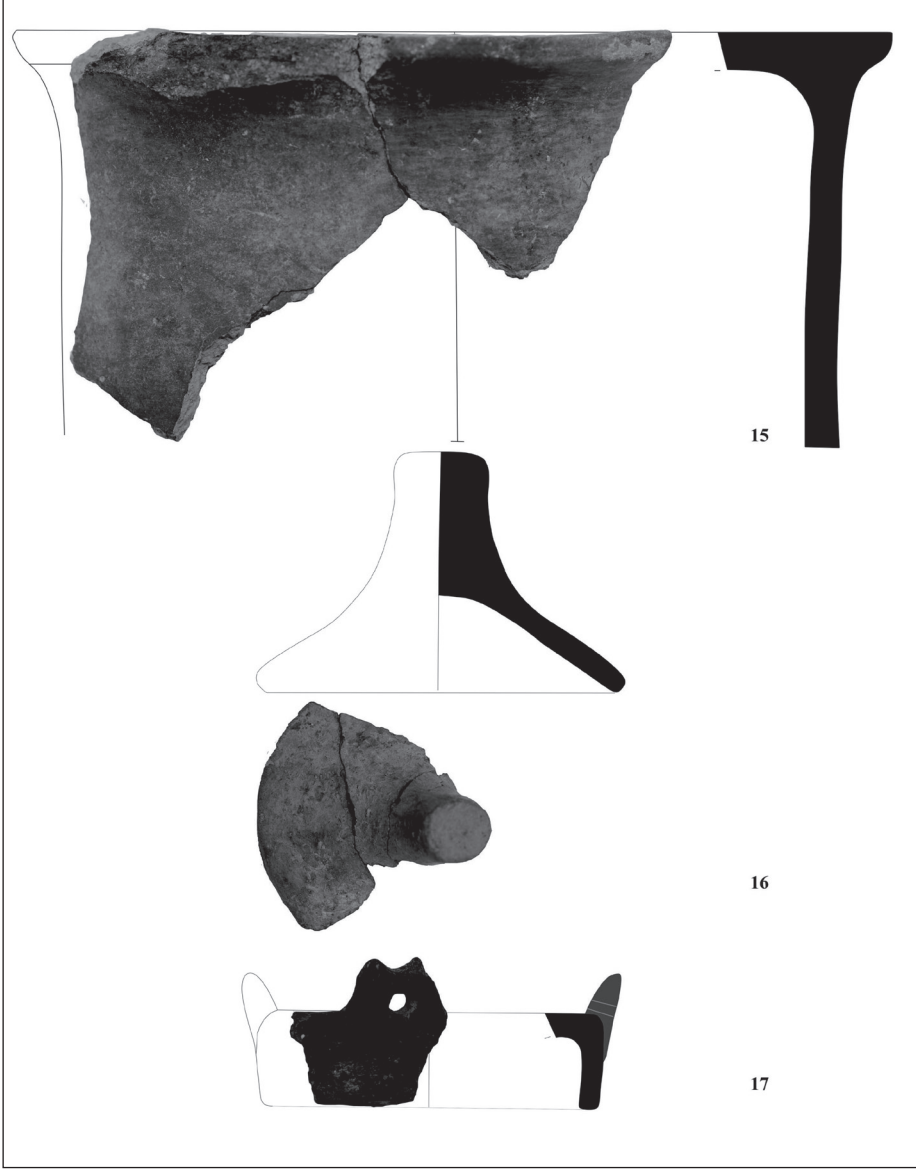

Çizim 6: Yeşilova I, ETÇ. Keramikleri :VI No.lu Alan -Yassitepe

12-Dışa açılan ağız kenarlı kâse, hamur rengi grimsi kahve (10 YR 5/3), dış astar mat kahve (10 YR 6/3), iç astar kahve (10 YR 5/3), kum ve küçük taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 14 cm, I14c, DJT-25879.

13-Boyunlu çömlek, hamur rengi koyu gri (10 YR 4/1), dış astar grimsi kahve (10 YR 5/2), iç astar koyu gri (10 YR 4/1), kum ve küçük taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 10 cm, I14d, DJA-25585.

14-Kısa boyunlu çömlek, hamur rengi kıvılcık sarı (7,5 YR 7/6), dış astar ve iç astar kıvılcık sarı (7,5 YR 6/6), ince kum katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 10 cm, I14d, DJA-25641.

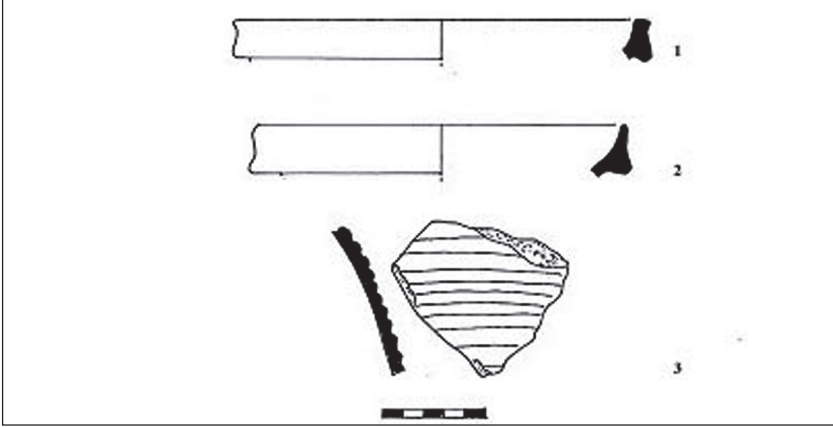

Çizim 7: Yeşilova I, ETÇ. Keramikleri :VI No.lu Alan -Yassitepe

15-Kapak, hamur rengi mat kahve (10 YR 6/3), dış astar mat kahve (10 YR 7/3), iç astar gri kahve(10 YR 5/2), kum ve küçük taşçık katkılı, açkısız, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 23 cm, I14d, DKF-26015.

16-Kapak, hamur rengi mat kahve (10 YR 7/3), dış astar krem (10 YR 5/2), iç astar mat kahve (10 YR 7/4), kum ve küçük taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 9,5 cm, yükseklik: 6,4 cm, I14c, DJN-25718.

17-Kapak, koyu gri (10 YR 4/1), dış astar ve iç astar siyahımsı gri (10 YR 3/1), kum ve küçük taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, el yapımı, çap: 6 cm, I14c, DJT-25921.

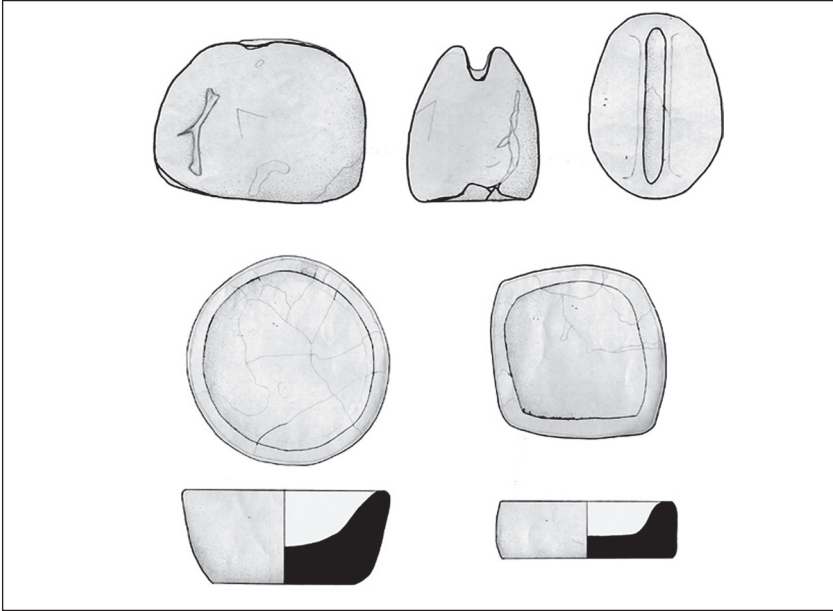

Çizim 8: Yeşilova I ,Roma Dönemi Keramik Örnekleri (II No.lu Alan)

1-Tabak. Ağız çapı 18 cm. Kırmızı astarlı. Kod No: DIG 25415.

2-Tabak. Ağız çapı 18 cm. Kırmızı astarlı. Kod No: DJC 256.

3-Yivli çömlek gövde parçası. Hamur kırmızı, dış sarı astarlı. Kod No: 25997

Çizim 9: Yeşilova Höyüğü Buluntuları

1-Biley taşı, uzunluk 6,7 cm, genişlik 7,8 cm, kalınlık 4,8 cm, taştan yapılmış, açma adı, I-7c, DNC-5715.

2-Kandil, dörtgen formlu, dış astar ve iç astar mat kahve(10 YR 7/4), küçük taşçık, kum ve bitki katkılı, açkısız, pişme orta, el yapımı, genişlik 10,8 cm, yükseklik 3,5 cm, derinlik 2,1 cm, açma adı I-8c,DOS-26792.

3-Kandil, oval formlu, hamur rengi, dış astar ve iç astar açık kahve(7.5 YR 6/4), küçük taşçık, kum ve bitki katkılı, açkısız, pişme orta, el yapımı, ağız çapı 14,5 – 13,5 cm, yükseklik 6,4 cm, dip çapı 9,5 cm, derinlik 4cm.

ULUCAK HÖYÜK 2009-2011 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

Özlem ÇEVİK*

Ulucak Höyük, İzmir'in Bornova İlçesi'ne yaklaşık 14 km. mesafede İzmir- Ankara karayolu üzerinde yer almaktadır. Nif Çayı'nın hemen yakınında, verimli bir düzlükte yer alan höyükte ilk dönem kazı çalışmaları, İzmir Arkeoloji Müzesi'nin başkanlığında ve Ege Üniversitesi'nden Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu'nun bilimsel danışmanlığında 1996-2008 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Ulucak Höyük kazıları, Bakanlar Kurulu kararı ile 2009 yılından itibaren, Trakya Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü adına tarafımdan yürütülmektedir.

2008 yılına dek toplam 11 açmada sürdürülen kazı çalışmalarında, Ulucak Höyüğün kesintili olarak Geç Neolitik Dönemden Geç Roma/Erken Bizans Dönemine dek iskân edildiği ortaya çıkarılmış, ancak höyüğün herhangi bir bölümünde ana toprağa ulaşılmamıştır. Buna bağlı olarak 2009 yılında başladığımız kazı çalışmalarının temel birkaç hedefi bulunmaktaydı. Ana toprağa ulaşarak höyüğün en erken iskân sürecini belirlemeye çalışmak bu hedeflerimizden ilkinin oluşturmaktadır. İkinci temel hedefimiz ise, höyüğün şimdiye dek çok az belgelenebilen Neolitik Dönem sonrası prehistorik tabakaların stratigrafik ilişkisini saptamaya çalışmaktır.

Belirlenen amaçlar doğrultusunda 2009-2011 kazı sezonlarında 10x10 m. ölçülerinde toplam 4 açmada kazı çalışmaları sürdürülmüştür¹(Resim: 1). L13 açması, on yılı aşkın bir süredir kazılmasına karşın, P 13, R 13 ve L 12 açmaları, ilk kez 2009 yılında açılmıştır. P13 ve R 13 açmaları, Neolitik sonrası prehistorik tabakaların daha iyi belgelenebilmesi için açılırken, L12 açması, L13 açmasında uzun bir silsile olarak belgelenen Neolitik Dönem tabakalarının, daha geniş alanda araştırılması ve tabakalanmasının yeniden kontrol edilmesi için açılmıştır. Sonuç olarak üç yıllık kazı döneminde, L12 açmasında Geç-Roma Erken Bizans dönemine ait tabakalar, P13 ve R13 açmalarında Orta Tunç Çağı ve kısmen Erken Tunç Çağı tabakaları, L13 açmasında ise Erken Neolitik Dönem'e ait tabakalar araştırılmıştır. Kazıdan elde edilen bulgular, aşağıda dönemlere ayrılarak ele alınacaktır.

Tabaka 0: Geç Roma/Erken Bizans Dönemi

2009 kazı sezonunda açılan L 12 açması, höyüğün kuzey yamacında yer almaktadır ve açmanın kuzeyi ile güneyi arasında yaklaşık 1 m.lik seviye farkı bulunmaktadır. 2009 kazı sezonundan başlamak suretiyle, L12 açmasında Geç Roma/Erken Bizans Dönemine ait 3 farklı yapı evresini temsil eden taş temeller ortaya çıkarılmıştır (Resim: 2 ve 3). Birbirine paralel kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan iki duvar (D1 ve D2) en geç yapı evresini karakterize etmektedir. Bu duvarlardan güneyde yer alan ve açma

*Doç. Dr. Özlem ÇEVİK, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Edirne/TÜRKİYE. e-mail: arkeocevik@yahoo.com.

¹ Doç. Dr. Özlem Çevik başkanlığında yürütülen 2009-2011 yılı kazı çalışmaları; Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu, Arş. Gör. Dr. Çiler Çilingiroğlu, Dr. Canan Çakırlar, Aylan Erkal, Doç. Dr. Onur Özbek, Arş Gör. Osman Vuruşkan, Kevin Cooney, Ali Tahir Sönmez, Sedef Polatcan, Serdar Duman, Emrah Güney, Gamze Durdu, Burçin Askar, Kenan Yayla, Gökhan Çoban, İlkay İvgin, Mehmet Sağır, Ecenur Gökçe, Gülperi Çetin, Burak Günşen, Ediz Boynikoğlu, Maxim Brami, Özge Ellialtı, Coşkun Sivil, Murat Bahadır, Ayşenur Dilek Giter, Can Çargan, Didem Baş, Seray Güvener, Fulya Peyman Atasoy'dan oluşan bir ekiple gerçekleştirilmiştir. 2009-2011 yılı kazılarında görev alan Bakanlık temsilcileri ise, Dilsunışkur, Ayşe Füzuzan Caman, Kemalettin Ataş ve Selma Kaya'dır. Tüm ekip üyelerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkür ederim.

içinde 8. 60 m. boyunca devam eden D1 duvarı, 0.90 m. genişliğe sahip olup korunan yüksekliği 0.64 m. dir. Kuzeyde yer alan ve açma içinde 8.10 m. boyunca devam eden D2 duvarı ise, 0.95 m. genişliğe sahiptir ve korunan yüksekliği 1.10 m.dir. D2 duvarının kuzeyinde yoğun olarak saptanan düşük niteliğindeki taş kümesinin de, D2 duvarına ait olması kuvvetli bir olasılıktır. Her iki duvarın inşasında, orta boy taşların yanı sıra çatı kiremiti parçaları da kullanılmıştır. D1'den farklı olarak, D2 duvarının inşasında harç da kullanılmıştır. Her iki duvarın çağdaş olduğundan kuşku duyulmasa da, bunların aynı mekânın mı yoksa farklı iki mekânın uzun duvarlarını mı temsil ettiği belirsiz kalmıştır. D2 duvarında harç kullanılmış olması, ayrı mekânlara ait oldukları savını desteklese de, D1 duvarının ilk taş sırasının 217. 41 m. seviyede, D2 duvarının ise 216. 22 m. seviyede saptanmış olması, açmanın güneyi ile kuzeyi arasındaki bugünkü kot farkının, söz konusu dönemde de hüküm sürdüğünü düşündürmektedir. Bu tezimiz doğru ise, yamacın alçak kesiminde yer alan D2 duvarının, D1'den farklı olarak mukavemeti artırmak için harçla pekiştirilmiş olması da muhtemel görünmektedir. Her iki duvarın tek bir mekâna ait olduğu düşünülürse, bu durumda yapının açma içinde korunan ölçülerinin 45 m²'den fazla (5.26 x 8.60) olduğu dikkati çekmektedir. Bu alanda ele geçirilen bezemeli mermer parçaları da, olasılıkla altındaki evreden ziyade, bu geç evredeki bahsedilen yapı ile ilişkili olmalıdır.

Biri kuzeybatı-güneydoğu (D3), diğer ikisi (D4 ve D5) kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan üç duvar, daha erken olan ikinci evreyi temsil etmektedir. Her üç duvarın da genişliği 0.80 m.dir. D3 duvarının korunan yüksekliği 1.80 m, D4 duvarının 0.14 m, D5 duvarının ise 0.57 m.dir. D4 duvarı tümüyle, D3 duvarının ise güney bölümü, doğrudan daha erken bir yapının taş temelleri üzerine (D6 ve D7) oturtulmuştur. Dolayısıyla D4 duvarının, altındaki daha erken yapının temelleriyle birlikte düşünüldüğünde, korunun yüksekliğinin 0.99 m. olduğu belirtilmelidir. D3 duvarının güney kesimini kısmen, açma açılırken kesilen ağacın köklerinin tahrip ettiği, D5 duvarının üst bölümünü de büyük oranda, en geç evreye ait olan D2 duvarının tahrip ettiği belgelenmiştir. Orta boy taşlar ve çatı kiremiti parçaları, tüm duvarların ortak yapı örgüsünü oluşturmaktadır. Söz konusu üç duvar, ya tek bir yapının iki odasını ya da daha zayıf bir olasılık olarak ortak duvara sahip yan yana inşa edilmiş iki ayrı yapıyı temsil ediyor gibi görünmektedir.

Açmanın doğu kesitine olan mesafesi 0.65 m. ile 1.30 m. arasında değişen, oval form oluşturacak şekilde güneye doğru kesintisiz olarak 7.65 m. boyunca devam eden ve taşların adeta gelişigüzel atılıp yığılmasıyla oluşturulduğu izlenimi uyandıran bir duvar 2011 kazı sezonunda ortaya çıkarılmıştır. İşlevi tam olarak anlaşılamasa da “teras duvarı”olarak nitelendirdiğimiz bu duvarın genişliği 0.80 m. ile 1.62 m. arasında değişmektedir. Bu duvar, doğu yönünde 216. 69 m. seviyede başlar ve batı yönünde 215.73 m. seviyesine dek eğim yaparak genişlemektedir. Söz konusu duvarın yapımında, küçük boyutlu taşların (12-16 cm) yanı sıra 150 adet ezgi ve öğütme taşı, 31 adet havan eli, 4 adet söve taşı ve 1 adet dibek taşının da kullanıldığı, ayrıca duvar dolgusunun içinde bol miktarda hayvan kemiği, taş âlet ve Neolitik Dönem keramikleriyle birlikte çatı kiremidi parçalarının ele geçirildiği belirtilebilir. Söz konusu duvar, olasılıkla Geç Roma/Erken Bizans Dönemine tarihlenen 2. yapı evresiyle ilişkilidir ve bu evreye ait D3, D4 ve D5 duvarlarının taş temellerinin inşası sırasında açılan temel çukurlarından çıkan ve/veya tesviye işlemi sırasında kaldırılan erken dönem malzemesinin bir araya toplanıp yığılmasıyla oluşturulmuş olmalıdır.

Bu yapı katı içinde en erken evreyi, L şeklinde birleşen iki duvarın (D6 ve D7) taş temelleri temsil etmektedir. Her iki duvarın genişliği, 1.20 ile 1.23 m. arasında

değişmektedir. D6 duvarının korunan yüksekliği 0.85 m, D7 duvarının korunan yüksekliği ise, 0.78 m.dir. Masif niteliğe sahip olan bu duvarların, dış hatlarının örgüsünde ölçüleri 40-50 cm. arasında değişen iri taş bloklarının kullanıldığı, bunların aralarının ise daha küçük orta boy taşlarla doldurulduğu saptanmıştır. Bu duvarların örgüsünde, çatı kiremidi ve harç gibi unsurlara rastlanmamaktadır. Bu nedenle söz konusu duvarların, Orta Tunç Çağı gibi daha erken döneme ait olması da ihtimal dışı görünmemektedir. Daha geç üst iki yapı evresine ait duvar temellerinin, yüzey toprağının hemen altından başlamak suretiyle, özellikle açmanın kuzey bölümünde neredeyse 2 m. derinlik oluşturacak şekilde devam ettiğianlaşılmaktadır. Nitekim Neolitik, Tunç Çağı, Klâsik ve Geç Roma/Erken Bizans dönemlerine ait seramiklerinin değişen oranlarda, ancak açmanın doğu ve güneydoğu kesiti önündeki dar alan dışında, her zaman karışık olarak ele geçirilmesi de, temel çukurlarının açılması sırasında daha erken tabakaların tümüyle tahrip edilip karıştırıldığını açıkça göstermektedir. Bu nedenle, tabanları korunmayan ve kimi zaman birbirini kesen veya birbirinin üzerine binen temel duvarlarına sahip bu üç evrenin malzemesini birbirinden ayırmanın neredeyse tümüyle imkânsız olduğunun altı çizilmelidir.

Geç Roma/Erken Bizans Dönemine ait tabakaların kazısı sırasında seramik dışında, cam cürüfları, birkaç amorf cam parçası ve demir çivi bulunmuştur. Geç Roma Dönemine ait taş temellerin tahrip ettiği tabaka içinde ele geçirilen karışık seramikler arasında, M.Ö. 7. ve 6. yüzyıla ait Khiosamphorası ve Kuzey İonia kökenli tabak gibi ithal parçaların da bulunması, Ulucak Höyüğün Klâsik Dönemde de iskân edildiğini göstermesi açısından önemlidir(Resim: 4)².

Tabaka I: Orta Tunç Çağı

Orta Tunç Çağına (OTÇ) ait tabakalar, höyüğün güneydoğusunda yer alan P 13 ve R 13 açmalarında ortaya çıkarılmıştır. Hem extramural mezarlık alanından hem de höyükte farklı tabakalarda karışık olarak ele geçirilen keramik parçalarından, höyüğün M.Ö. 2. binyılda da iskân gördüğü önceki kazı sezonlarından da bilinmekteydi. Ancak söz konusu dönem, mimarî tabakayla ilişkili olarak ilk kez 2010 yılından itibaren kazılmaya başlamıştır.

P13 açmasında OTÇ'ye ait kısmen korunan toplam 3 tabaka saptanmıştır (Resim: 5). Doğusu ile batısı arasında yaklaşık 0.30 m.lik kot farkı bulunan açmada, yüzey toprağının hemen altında saptanan üç duvar (D1, D6 ve D15) ve yarım daire biçimindeki bir platform en geç evreyi temsil etmektedir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda birbirine paralel uzanan ve büyük oranda tahribata uğramış olmuş olan D1 duvarı 220.41-219.85 m, 6 duvarı ise 220.35-220.05 m. seviyelerinde ortaya çıkarılmış olup genişliği 0.75-0.80 m. arasında değişmektedir. Tek sırası korunmuş olan D15 duvarının genişliği 0, 98 m.dir ve 219, 70 m. seviyesinde bulunmuştur. Bir kısmı batı kesiti içinde kalan yarım daire biçiminde tek sıra taştan oluşan mimarî öge, 1.40x68 m. ölçülerinde olup 220.14 m. seviyesinde ortaya çıkarılmıştır. Daha erken evreye ait tabakadan fırın tabanlarının taşla döşendiğini bildiğimizden, bunun da orijinalinde bir fırını temsil ediyor olması muhtemeldir. Söz konusu duvarların birbiriyle ve "fırın"la olan ilişkisi tahribat nedeniyle çözümsüz kalmıştır.

İkinci tabakayı, Mekân 41 ve Mekân 44 temsil etmektedir. Mekân 41, P13 açmasının kabaca merkezinde 220, 37-219.80 m. seviyeleri arasında ortaya çıkarılmıştır

² Klâsik dönem seramik parçalarının köken ve tarihinin saptanmasına yardım eden Dr. İlkanHasdağlı'ya içten teşekkür ederim.

(Resim: 6). Temelleri kısmen korunan mekân, yamuk forma sahip olup tek odadan oluşmaktadır. Üç sırası korunan taş temellerinin genişliği, 0.42 ile 0.48 m. arasında değişmektedir. Mekânın uzun duvarları 4. 80 m, batı duvarı 3.0 m, doğu duvarı ise 2.0 m. uzunluğa sahiptir. Tabanı korunmayan yapının giriş kısmı da belirlenememiştir. Mekân 44 olarak adlandırılan yapının ise, büyük bir bölümünün batısındaki kazılmayan açma içinde devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu mekânın, P13 açmasının kuzeybatı köşesinde, sadece L” şeklinde birleşen doğu ve güney duvarlarının (D7 ve D13) bir bölümü, 219.81 ile 219, 32 m. seviyeleri arasında ortaya çıkartılmıştır. Tabanı saptanamayan yapının taş temellerinin dört taş sırası korunmuş olup duvarların genişliği 0.67 ile 0.69 m. arasında değişmektedir. Mekân 44’ün en üst evrenin altında yer aldığı kesin olarak saptansa da, bu yapının, Mekân 41 ile mi yoksa Mekân 41’in altında ortaya çıkartılan fırın tabanları ile mi çağdaş olduğu anlaşılamamıştır.

Mekân 41’in altında 220. 00 ile 219. 70 m. seviyeleri arasında ortaya çıkarılan fırın tabanları, Orta Tunç Çağının üçüncü ve şimdiye dek ortaya çıkartılan son evresini temsil etmektedir. Üç tanesi doğrudan 41 No.lu Mekân’ın kuzey duvarının altında, biri aynı mekânın doğusunda ve diğeri de doğu kesitinin hemen önünde olmak üzere toplam beş fırın tabanı saptanmıştır (Resim: 7). 0.64x0.50 m. ölçülerinde olan 2 No.lu fırın tabanının, en alt kısmına 6 adet ezgi taşı, bunların da üzerine iki sıra halinde kırık seramik parçaları döşenmiştir. Seramik parçalarının üzerinde, 4 cm. kalınlığında üzeri sıvanmış, pise dolgu yer almaktadır. 1 No.lu fırın, 2No.lu fırının hemen batısında yer alır ve 2 No.lu fırının seramik kırıkları kısmen 1 No.lu fırının yüzeyinde de devam ettiğinden, 1 No.lu fırın 2 No.lu fırını da içine alacak şekilde genişletilen biraz daha geç bir evreyi temsil ediyor gibi görünmektedir. 1 No.lu fırının tabanında, seramik kırıklarının üzerinin çakılla döşendiği görülmektedir. Fırın tabanının korunan ölçüleri, 1.13x0. 85 m.dir. 3 No.lu fırın, 0.90 x 0. 97 m. ölçülerindedir ve tabanın en alt seviyesi sadece çakılla kaplanıp, üzeri pise ile örülmüş ve sıvanmıştır. Büyük oranda tahribata uğramış olan 4 No.lu fırının da tabanı seramik parçalarıyla döşenmiş olup üstü maksimum 5 cm. kalınlığında pise ile kaplanmıştır. Korunan ölçüleri, 0.84x0.43 m. olan fırın tabanı üzerinde yer alan 9 cm. çapında ve 8 cm. derinliğinde olan içi sıvalı deliğin işlevi anlaşılamamıştır. Doğu kesit önünde tespit edilen 5 No.lu fırın tabanının da küçük bir bölümü korunmuş olup 0.70x0.45 m. ölçülerindedir. Tabana seramik parçalarının yanı sıra, diğerlerinden farklı olarak yer yer düz yassı taşlar ve kalın cidarlı “tuğla” parçaları da döşenmiştir. Fırın tabanlarına döşenen seramikler arasında en yoğun karşılaşılan formu, Troia’nın V. ve VI. tabakalarından bilinen çark yapımı deve tüyü hamurlu tabaklar oluşturmaktadır.

Fırın tabanlarıyla ilişkili herhangi bir mimarî yapı saptanamadığından, bunların avlu gibi açık bir alanda yer aldıkları düşünülmektedir. Bu kadar sık aralıklarla inşa edilen fırınlarda, ne üretildiğine ilişkin elimizde hiçbir arkeolojik kanıt bulunmamaktadır. 1, 3 ve 4 No.lu fırınların arasında kalan alanı, 0.30-0.40 m. kalınlığında yanık küllü dolgu karakterize etmektedir ve olasılıkla bu dolgu da fırınlarla ilişkilidir.

R 13 açmasında da, P13 gibi, OTÇ keramikleri yüzey toprağının hemen altından itibaren yoğun olarak ele geçirilmiş olmasına karşın, bu açmada söz konusu dönemi karakterize eden birbiriyle ilişkisiz birkaç taş temelden başka anlamlı plan veren bir bulgu elde edilememiştir. Açmanın batısında 220.09 m. seviyede ortaya çıkarılan bir duvarın taş temelleri (D1) güneybatı-kuzeybatı doğrultusunda 4.50 m. boyunca uzanır ve 1.10 m. genişliğe sahiptir. Diğer iki duvara (D2 ve D3) ait taş temeller, açmanın doğu kesiti önünde, sırasıyla 219.60 m. ve 219.29 m. seviyelerinde ortaya çıkarılmıştır. D2 duvarı, 0.55 m,

D3 duvarı ise 0.45 m. genişliğe sahiptir. Plan üzerinde iki duvar birbiriyle birleşiyor gibi görünse de, D2 duvarı gerçekte D3'ün altında yer almaktadır.

Orta Tunç Çağı tabakalarında ele geçirilen keramikler, kırmızı astarlı, devetüyü astarlı, kahve astarlı ve gri mallardan oluşmaktadır. Bu dönemi karakterize eden en yaygın formlar arasında, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin profilli kâse ve çanaklar, içe dönük ağız kenarlı kase ve çanaklar, dışa ve içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çömlekler ve tabaklar yer almaktadır (Resim: 8). Keramikve hayvan kemikleri dışında, bu döneme ait diğer buluntular arasında; ezgi taşları, pişmiş toprak ağırşaklar, taş ağırlıklar, çakmaktaşı orak bıçaklar, 3 adet kurşun halka ve bir bronz iğne sayılabilir (Resim: 9). Son olarak R 13 açmasının, kuzeydoğu köşesinde yüzey toprağının hemen altında bulunan ve herhangi bir mimarîyle ilişkisi kurulamayan tüm bir çömlek ve onunla birlikte bulunan pişmiş toprak kaşıktan bahsedilmelidir (Resim: 10). Son derece kaba, el yapımı olan çömleğin hemen altında ele geçirilen yavru bir domuza ait kemikler, bu bulgunun bir ritüelle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Tabaka II: Erken Tunç Çağı

Erken Tunç Çağı tabakasını sadece, 2011 kazı sezonunda R 13 açmasının kuzeybatı kesiti önünde 219.48 m. seviyede ortaya çıkarılan ve P13 açmasının güneybatı kesimi boyuncada devam ettiği tespit edilen yer yer çakıl döşeli sıkıştırılmış toprak bir taban temsil etmektedir. Söz konusu taban, Orta Tunç Çağı temellerinin tesadüfen tahribine maruz kalmadan korunduğu bir alanı karakterize etmektedir. Tabanın R13 açmasında 2 m²lik bölümü, P13 açmasında ise 14 m²lik bölümü korunmuştur.R13 açmasında bu taban üzerinde kırmızı astarlı ve açkılı tüm bir depas bulunmuştur (Resim: 12). Söz konusudepasın hemen yanında ele geçirilen hayvan kemiğinden elde edilen AMS sonuçları, kemiğin kalibre edilmiş tarihini M.Ö. 2341 ile 2138 arasına yerleştirmektedir. P13 açmasında bu çakılla karışık sıkıştırılmış tabanın kuzey kesiminde, OTÇ temellerinin çıkarılması sırasında ele geçen andezit bir phallos ve mermer bir idolün de, aynı tarihler arasına yerleştirilmesi kuvvetle muhtemeldir (Resim: 11). 2011 kazı sezonundan elde edilen bu son bulgular, bize Ulucak Höyüğün ETÇ III döneminde de iskân edildiğini açıkça göstermektedir.

Tabaka V: GeçNeolitik Dönem

Höyüğün kuzey yamacında yer alan L13 açmasında 2010 yılı kazı sezonunda, Geç Neolitik Döneme tarihlenen V. tabakanın son evresi olan Vf tabakası ortaya çıkarılmıştır. Vf tabakası höyükteki en erken çanak çömlekleli evreyi temsil etmektedir. Bu tabaka, 40 No.lu mekâna ait duvarlar ve tabanı, atık çukurları ve ocak tabanları ile temsil edilmektedir (Resim: 13). Bu evrede çanak çömlek nitelik olarak yüksek, nicelik olarak düşük bir özelliğe sahiptir. Kırmızı ve krem astarlı ve açkılı mal gruplarının yanısıra koyu kahve renkli ve açkılı örnekler ile mika yüzeyli mallar bu evrenin çanak çömlek gruplarını temsil etmektedir.

Büyük bir bölümü L13 açmasının batı kesiti içinde kalan 40 No.lu mekânın, sadece küçük bir bölümü ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu mekânın, 15-20 cm. yüksekliğe kadar korunabilen dal örgü duvarlarıyla, çapları 5 ila 10 cm. arasında değişen altı adet kazık deliği saptanmıştır. 40 No.lu mekânın, doğu ve güney sınırları tespit edilmesine karşın, kuzey sınırının bir duvar tarafından tahrip edildiği, batı kesiminin ise açmanın kesit duvarı içinde kaldığı belirlenmiştir. Mekânın yoğun bir yangın tarafından tümüyle yıkıldığı görülmektedir. 213.82 m. seviyede ortaya çıkarılan mekâna ait sıvalı tabanın, yer yer iyi

korunduğu bazı kesimlerde ise tamamen yok olduğu göze çarpar. Ayrıca taban üzerine yerleştirilmiş 40x17 cm. boyutlarında düz yüzeyli ince bir taş ortaya çıkmıştır. Mekâna ait yanık kerpiç molozların kaldırılması sırasında kemik bız, havaneli, sapan tanesi ve taş balta gibi çeşitli buluntuların yanısıra stilize bir kadının tasvir edildiği taştan bir kolye ucu da bulunmuştur.

Vf tabakasında, ortaya çıkarılan toplam 5 atık çukurunun ölçüleri; 1.37x0.97 m, 0.60x0.60 m, 0.42x0.58 m, 0.49x0.68 m, 0.70x1.30 m.dir. Bahsedilen çukurlarda, ezgi taşı, kemik bız, keramik, hayvan kemiği, sapan tanesi ve ağırşak bulunmuştur.

Bu tabakayı karakterize eden diğer bir mimarî unsur ise, açmanın özellikle güney kesiminde birbirine yakın mesafede ortaya çıkarılan tabanı taş döşeli, yuvarlak formlu ocak yerleridir. Üstüste farklı yenileme evrelerine sahip olan bu ocakların çapları 35 ila 53 cm. arasında değişmektedir. Bu taş kümelerinin çevresinde yanık döküntü kerpiçli alanlar ile küllü dolgu dışında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Tabaka VI: Erken Neolitik Dönem

Mimarî özellikleri ve materyal kültüründe gözlenen değişimler gözönüne alındığında, VI. Tabaka'nın kendisinden sonra gelen kültür tabakalarından kesin çizgilerle ayrıldığı saptanmaktadır. VI. tabakayı, kırmızı boyalı kireç tabanlara sahip Mekân 42 ve Mekân 43 ile bu mekânlarla ilişkili olduğu düşünülen ocaklar karakterize etmektedir (Resim: 14-15). Bu tabakada, tek bir keramik parçasının dahi bulunmamış olması, söz konusu dönemde topluluğun çanak çömlek teknolojisini kullanmadığına, dolayısıyla günlük yaşamda kullandığı kapları ahşap, hasır gibi çeşitli organik maddelerden ürettiğine işaret etmektedir. Bu tabakayla ilişkili olarak vurgulanması gereken diğer önemli nokta, Ulucak Höyüğü'nün Geç Neolitik-Erken Kalkolitik dönemleri (Tabaka V-IV) için tipik olan baskı mühür, figürin, sapan tanesi ve ağırşak gibi, keramik dışında görülen diğer pişmiş toprak nesnelerin de bu tabakada hiç ele geçirilmemiş olmasıdır. Bununla birlikte, Dr. Canan Çakırlar ve Aylan Erkal tarafından bu tabakadan ele geçirilen hayvan kemikleri ve tahıl örneklerinin incelendiği ve bunların evcil türleri temsil ettiği ortaya konmuştur. VI. tabaka a ve b olmak üzere iki yapıevresinden oluşmaktadır ve her iki yapı evresinden alınan kemik ve tohum örneklerinin AMS analizi, bu tabakanın 7. binyılın ilk yarısına (M.Ö. 6750-6600) tarihlendiğine tanıklık etmektedir.

Mekânların ayrıntılı tanımına geçmeden önce, VI b tabakasının Ulucak Höyüğü'nün en erken iskân tabakasını temsil ettiği ve VI b tabakasının altında ana toprağa ulaşıldığı belirtilmelidir. Söz konusu sonuçlar, 2011 kazı sezonunda Ege Üniversitesi'nden Prof. Dr. İlhan Kayan ve ekibi tarafından L13 açmasında iki noktada 5 cm. çapında sondaj delikleri açılmasıyla elde edilmiştir. Sondaj çalışmaları sayesinde, VI b tabakasının altında doğrudan ana toprağa ulaşılmasının dışında, höyüğü'nün altındaki jeolojik dolgulara ilişkin önemli bilgiler de sağlanmıştır. Mekân 43'ün tabanı altında (VI b) birbirini takip eden üç farklı dolgu tipi saptanmıştır. Bunlardan ilkinin organik silt (bataklık ?) ile hemen onun altında zeytin renkli silt (alüvyal, steril) dolgusu karakterize eder ki, bunun nemli bir ortamı işaret ettiği düşünülmektedir. Bunun altında yaklaşık 2 m. boyunca devam eden sel olduğu düşünülen dolgu ve onun altında da turuncu parlak renkli bir dolgu ortaya çıkartılmıştır. Prof. Kayan, sondajda tespit edilen bu dolgu silsilesine dayanarak, Neojen Dönemde höyüğü'nün altında bir göl olabileceği ön savında bulunsa da, bu öngörünün daha geniş alanda yapılacak sondaj çalışmalarıyla teyit edilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Tabaka VIa: Mekân 42

L13 açmasının batı kesiminde ortaya çıkarılan yapının sadece kuzey, güney ve doğu sınırları kesin olarak saptanmış olup batı sınırı henüz kazılmayan L12 açmasının kesiti içinde kalmaktadır. Dal örgü tekniğiyle yapılmış çok kötü korunmuş olarak ortaya çıkarılan mekân duvarları, sadece kuzey ve güney yönde tespit edilmiştir ve 20-25 cm. civarında genişliğe sahiptir. Mekânın ortaya çıkarılabilen bölümü, yaklaşık 14 m²lik bir alanı (4.85 x2.70 m.) kaplamaktadır.

Yapının kırmızı boyalı, kireç tabanı üzerinde, açmanın batı kesiti önüne denk gelen kısımda, 3.70x2.40 m. ölçülerinde bir alana yayılmış olarak kireç sıvalı, üzeri kırmızı boyalı, bir yıkıntı ortaya çıkartılmıştır. Mekânın duvarlarını ya da bir sekiyi karakterize ettiği düşünülen bu kireç sıvalı yüzeylerin kırmızı boyalı olduğu, bir örnek üzerinde ise, krem rengi üzerine kırmızı boya ile yapılmış ne olduğu anlaşılamayan bezemenin yer aldığı saptanmıştır (Resim: 15). Söz konusu sıva parçalarının yer yer birbirine yapışık 3 veya 4 tabaka hâlinde ele geçirildiği ve her birinin yüzeyinin kırmızı boyalı olup yaklaşık 1 cm. kalınlığına sahip olduğu gözlenmiştir. Nitekim aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, duvar veya sekiyle benzer şekilde, tabanın da 3 kez yenileme evresine sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapının güneybatı köşesinde, tabanı çaytaşları ile döşenmiş 0.65x0.72 m. ölçülerinde bir ocak ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu ocağın tabanının da 3 kez çamurla sıvanarak yenilediği ve her yenileme evresinde de tabanınınçakıl taşları ile döşendiği saptanmıştır. Taban üzerinde çatıyı desteklediği düşünülen 15x17 cm. ölçülerinde tek bir kazık deliği ortaya çıkarılmıştır.

Mekânın tabanı, çakıltaşı döşemenin üzerine kireç sıvanın yayılıp üzerinin kırmızı boya ile boyanması ile oluşturulmuştur. Üç kez yenilenen tabanın, her evresinde çakıltaşı döşeme de dâhil olmak üzere işlemin yinelendiği gözlenmiştir. Kireç sıva kalınlığının 0.5cm. ile 1.0 cm. arasında değiştiği ve çakıl döşeme ile her evrenin 1.5-2 cm. kalınlığa sahip olduğu görülür. Taban üzerinde kırmızı boyanın her yerde eşit oranda korunmadığı, ancak korunan yüzeylerde boyanın çok iyi açıklandığı belirlenmiştir. Nitekim mekânın içinde bulunan ve düz yüzeyinde kırmızı boya izleri görülen bir taştan, perdahlama işleminin taşla yapıldığı açıkça belgelenmiştir. 42 No.lu mekânın tabanı üzerinde 2 adet bazalt öğütme taşı, bir keçiye ait dişleriyle birlikte 1 adet çene kemiği, 1 adet kemik spatula, 1 adet de çakmak taşı dilgi bulunmuştur.

42 No.lu mekânın güney ve güneydoğusunda kalan alanda yan yana ya da birbirinin üstüne binen toplam 9 ocak ve 1 fırın tabanı ortaya çıkarılmıştır. Çapları 0.60x1.04 m. arasında değişen bu ocakların bazılarının sadece çay taşı döşemesi korunmuşken, bazılarının etrafında ince sıvalı kerpiç hattın da korunduğu kaydedilmiştir. Bir örnek ise at nalı biçiminde yapılmıştır. Bu ocakların çevresini yanık küllü dolgu karakterize etmektedir. Ocak ve fırınlarla ilişkili olarak hayvan kemiği, az sayıda kemik ve çakmaktaşı âlet ve iki adet taş boncuk ele geçirilmiştir. Özellikle 1 No.lu ocak etrafında ve fırın tabanı çevresinde yoğun hayvan kemiği bulunmuştur. 1 No.lu ocağın çevresinde ele geçirilen yoğun hayvan kemiklerinin koyun, keçi ve sığra ait olduğu, en küçük kemik parçalarının bile kırılarak içlerindeki yağ ve iliğin çıkarıldığı gözlenmiştir. Nitekim bazı kemiklerin yanında bulunan çakmaktaşı kazıyıcıların da, bu ilik çıkarma işleminde kullanıldığı önerilmektedir. Ocağın çevresinden alınan toprak örneğinden yüzdürme işlemi sonucunda 1 adet einkorn buğdayın ele geçtiği de eklenmelidir. Söz konusu ocaklarla, Mekân 42'nin ilişkisi henüz çözülememiştir. Her ne kadar 1No.lu ocağın, 42 No.lu mekânın kullanımı sona erdikten sonra yapıldığı kesin olarak tespit edilse de, diğer ocakların mekânla

çağdaş olup olmadıkları sorunu henüz çözüme kavuşturulmamıştır. Ancak bu ocakların, bazılarının üst üste inşa edildiği ve çoğunun birden fazla yenileme evresine sahip olduğu, dolayısıyla kullanımlarının uzun süreli bir dönemi işaret ettiğide vurgulanmalıdır.

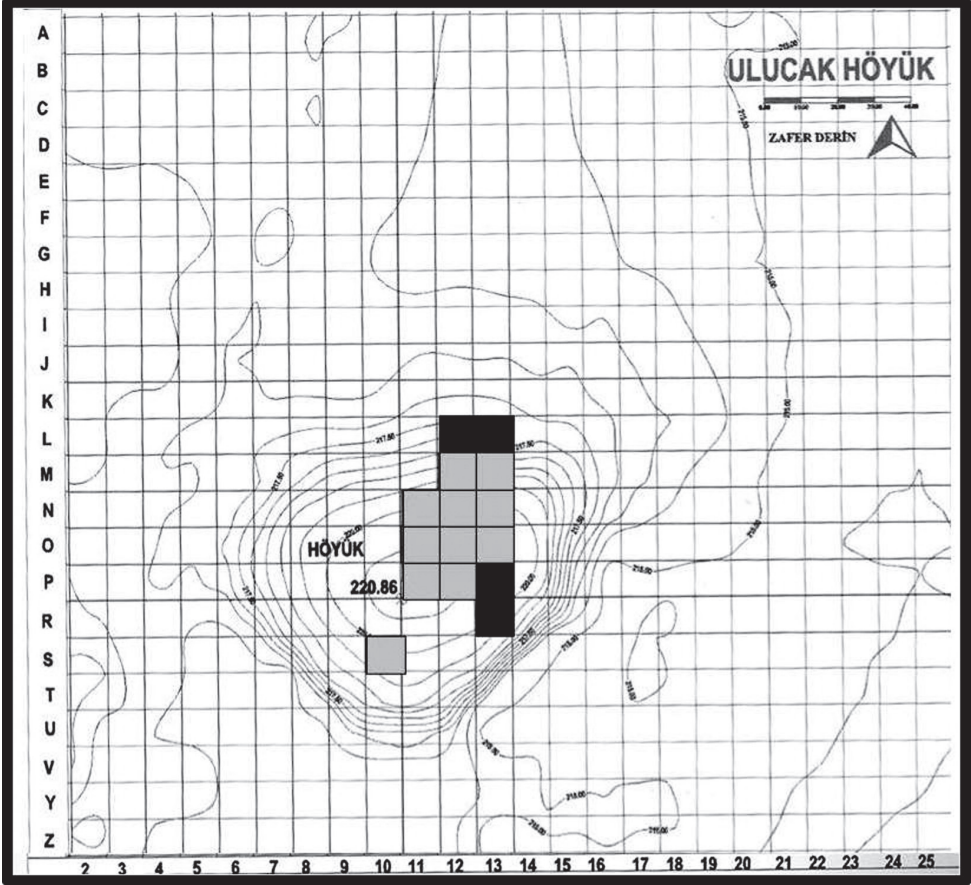
Tabaka VIb: Mekân 43

Ana toprağın doğrudan üzerinde yer alan Mekân 43'ün sınırları henüz hiçbir yönde tespit edilmemiştir. Şimdiye dek ortaya çıkarılan bölümü yaklaşık 24 m²lik bir alanı (5.75 x4.10 m) kaplamaktadır. Bu yapının da duvarları dal örgü tekniğiyle yapılmış olmalıdır ve Mekân 42'nin aksine tek evreden oluşmaktadır. Taban yine çakıltaşı döşemenin üzerine kireç sıva ve bu sıvanın üzerinin kırmızı renkte boyanmasıyla oluşturulmuştur.

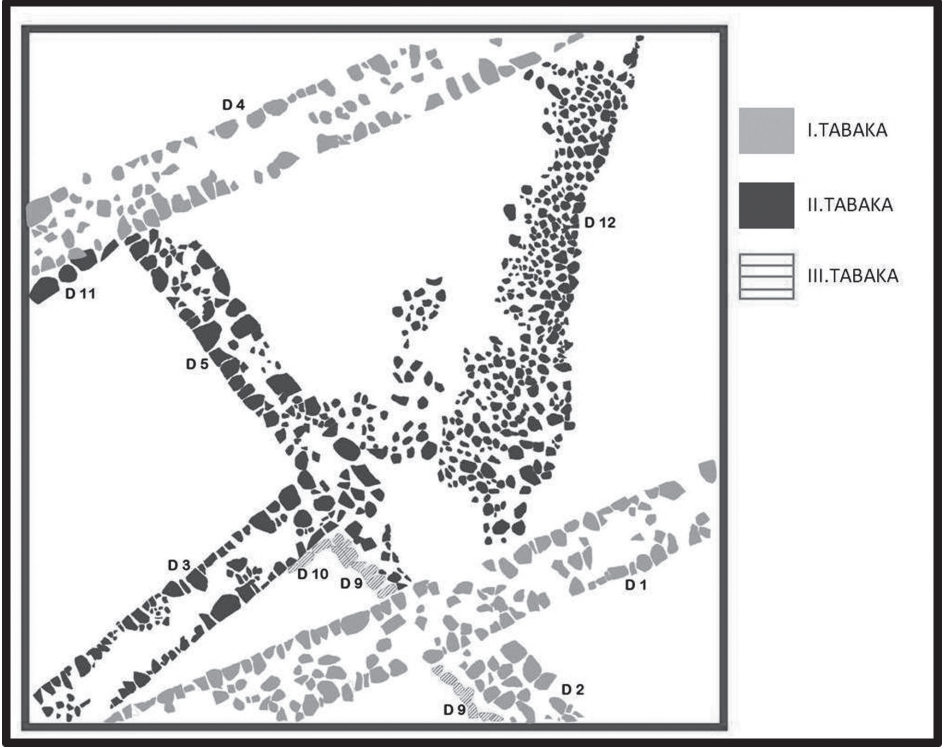
Yapının güneydoğu köşesinde ve kuzey kesitle birleştiği yerde olmak üzere iki ocak ortaya çıkartılmıştır. Bir bölümü kuzey kesit içinde kalan ocağın niteliği tam olarak anlaşılammakla birlikte, güneydoğu köşede yer alan ocağın, 0.75x0.60 m. ölçülerinde olup, etrafının kerpiç hatla sınırlandırıldığı ve tabanının da çay taşı döşeli tespit edilmiştir.

Mekânın doğusunda, olasılıkla açmanın doğu kesiti içinde devam eden 1.90 m. genişliğinde, 4.67 m. uzunluğunda ve 8 cm. yüksekliğinde kireç olduğu düşünülen bir dolgu ortaya çıkartılmıştır. Üst yüzeyi düzgün olmayan bu dolguda, kuzey-güney doğrultulu uzanan, çapları 15-27 cm. arasında değişen 9 adet kazık deliği (?) saptanmıştır. Kazık deliklerinin özellikle içinden ve kısmen de kireç dolgunun altından yanmış buğday tohumları ele geçirilmiştir. Yapılan arkeobotanik analizler, Emmer buğdayı ağırlıklı örnekler içinde başka tahıl türlerine ve bitkilere ait örneklerin de bulunduğunu göstermiştir. Sözü edilen yanmış tohumların, tohumluk olarak saklanan cinsten olduğu önerilmektedir. Platformu andıran bu kireç dolgunun düzgün bir yüzeye sahip olmadığı görülse de, doğu kesitte dolgunun birkaç santim üzerine denk gelen seviyede düzgün sıvalı bir yüzeyin (taban?) varlığı gözlenmiştir. Ayrıca kesitte bu sıvalı yüzeyin üst kısmında da yanmış tohum örneklerinin yer aldığı saptanmıştır. Daha açık bir ifadeyle, yanmış tohumların hem kireç platforma açılmış kazık direkleri içinde, hem de dolgunun altında ve kesitten takip edilebildiği kadarıyla dolgunun üstünde yer aldığı altı çizilebilir. Sonuç olarak henüz Mekân43 ile kireç dolgunun, kireç dolgu ile yanmış tohum örneklerinin ilişkisinin kesin olarak anlaşılmadığı söylenebilir.

43 No.lu mekânın tabanı üzerinde, 1 adet çatal formunda kemik âlet, birkaç işlenmiş kemik, 1 adet taş boncuk ve az sayıda hayvan kemiği ele geçirilmiştir (Resim: 15). Son olarak her iki tabanın açılması sırasında, taban üzerindeki dolgunun sert,steril, killi bir dolguyu karakterize ettiği ve söz konusu mekânların, işlevi sona erdikten sonra, bilinçli olarak kapatıldıkları şeklinde bir izlenim uyandırdığının altı çizilmelidir.

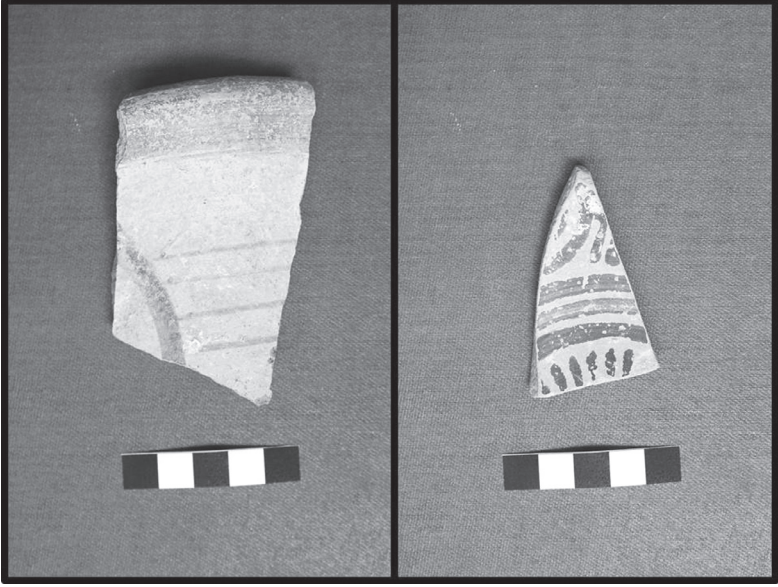
Resim 1: Ulucak Höyük topografik plan ve kazılan alanlar.

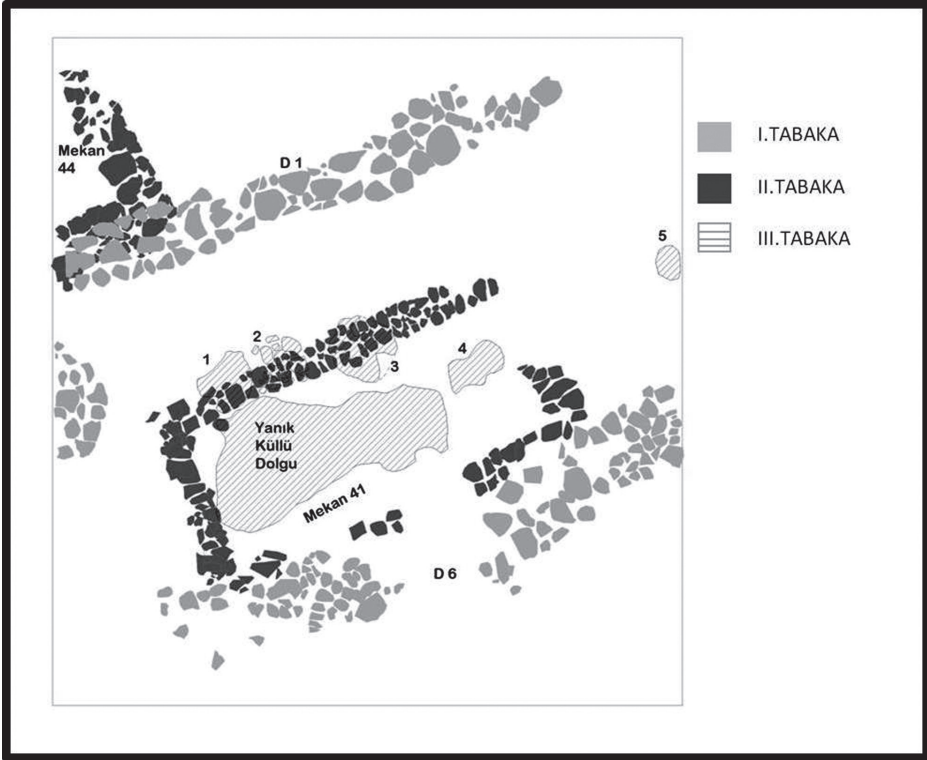
Resim 2: L12 Açması, Geç Roma/Erken Bizans Dönemi yapıları

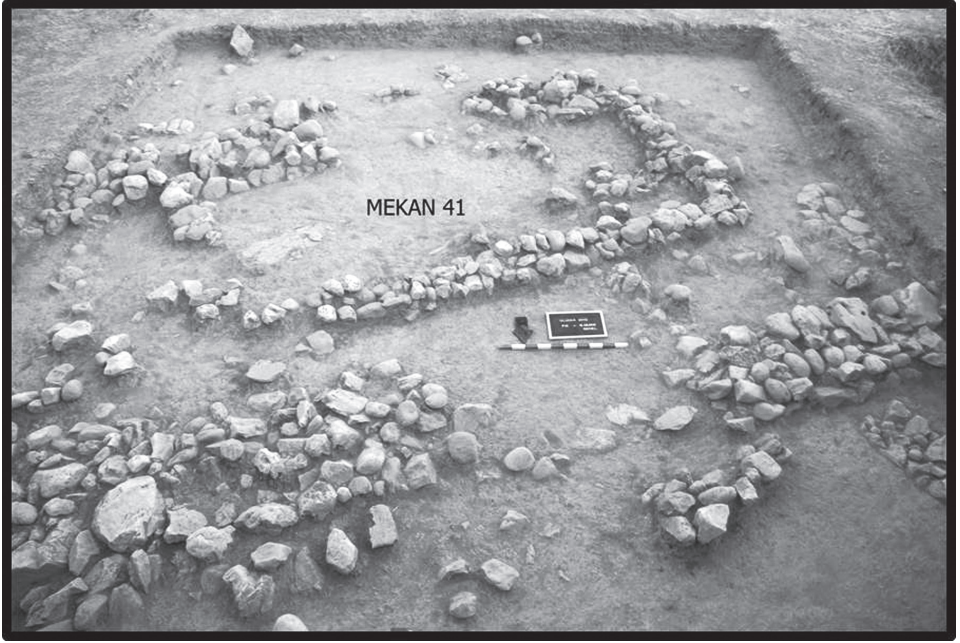
Resim 3: L12 Açması, Geç Roma/Erken Bizans Dönemi yapılarının genel görünümü

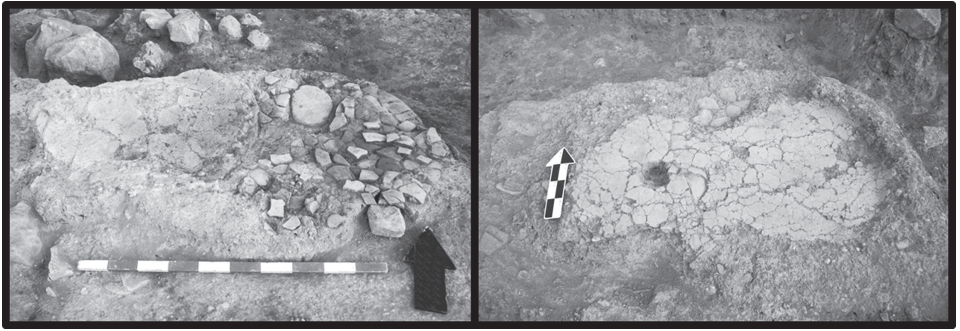
Resim 4: L12 Açması, Khios ticari amphorası ve Kuzey İonia kökenli tabak

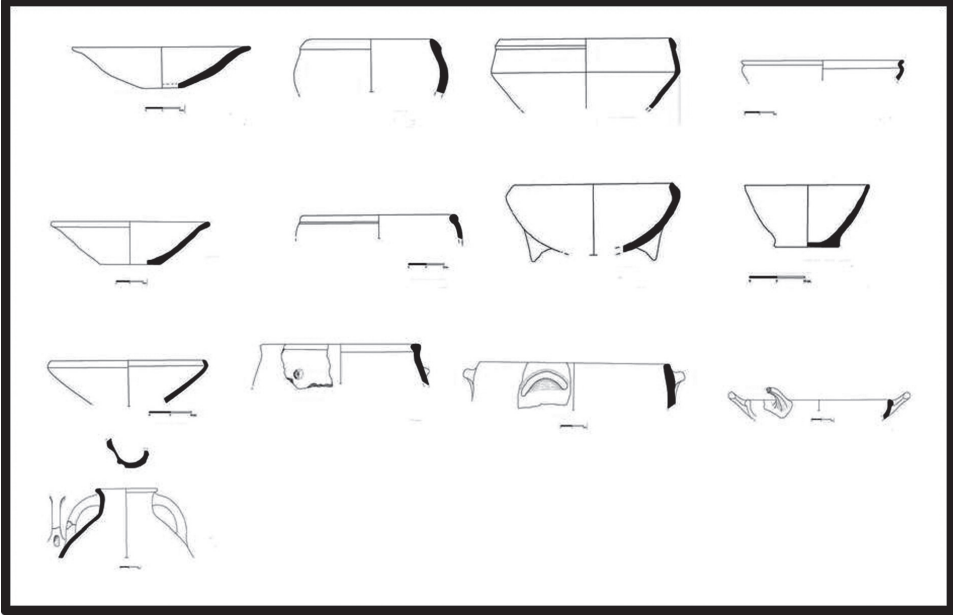
Resim 5: P13 Açması Orta Tunç Çağı tabakaları

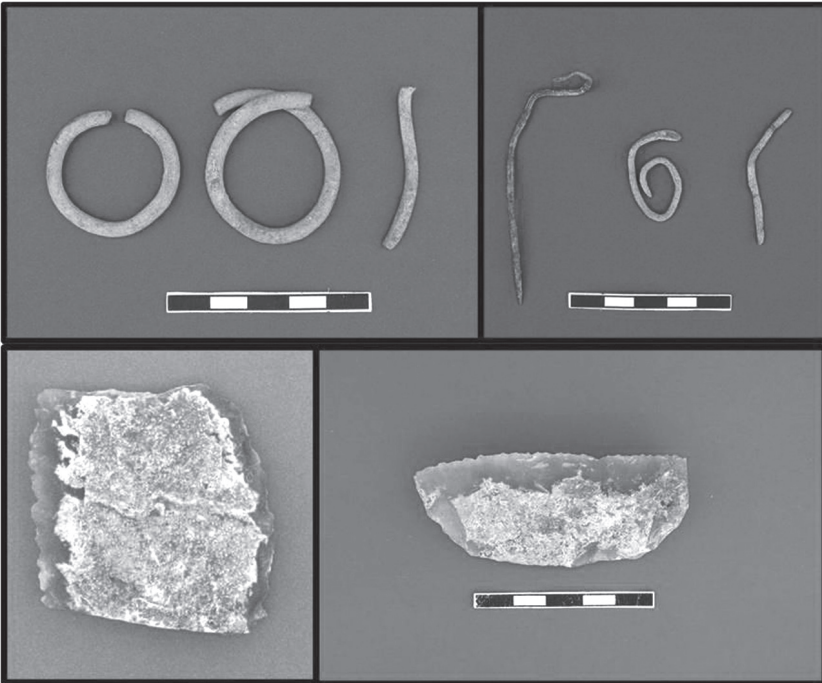
Resim 6: P13 Açması, OTÇ tabakası, mekân 41

Resim 7: P13 Açmasında OTÇ tabakasına ait 1, 2 ve 4 No.lu Fırın tabanları.

Resim 8: P13 ve R13 Açmalarının OTÇ tabakalarında bulunan keramikler

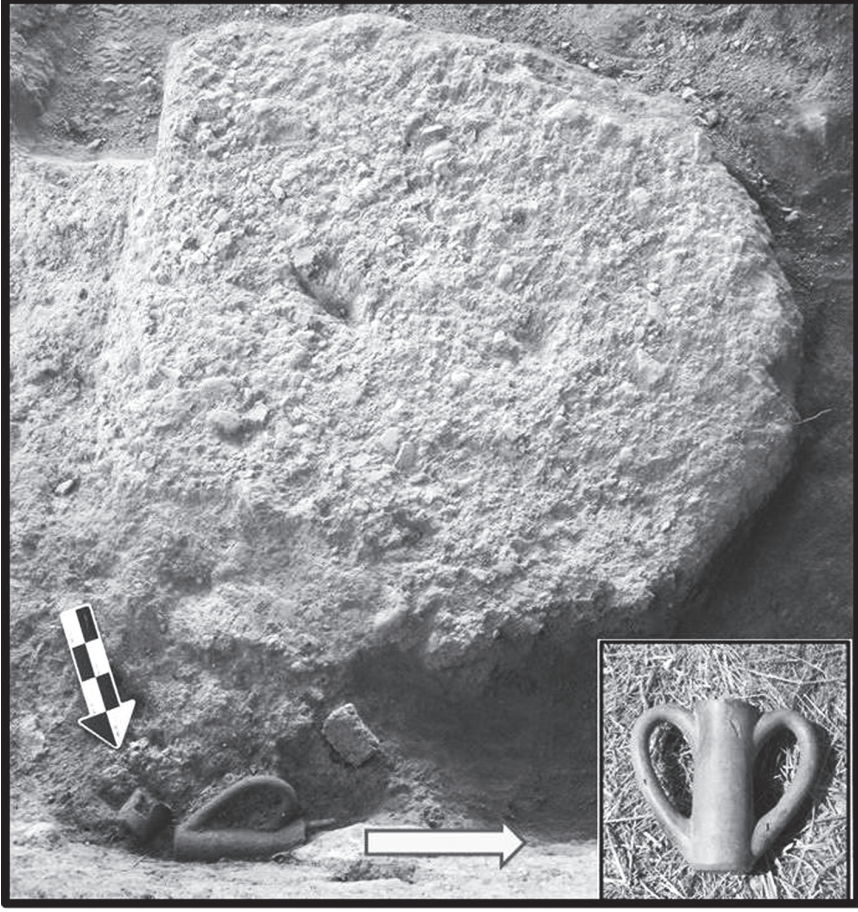
Resim 9: P13 ve R13 Açması, OTÇ tabakalarında bulunan kurşun halkalar, bronz iğne ve orak bıçaklar

Resim 10: R 13 aşmasından çömlek

Resim 11: P13 aşması, mermer idol ve phallos pişmiş toprak kaşık ve taş ağırlık

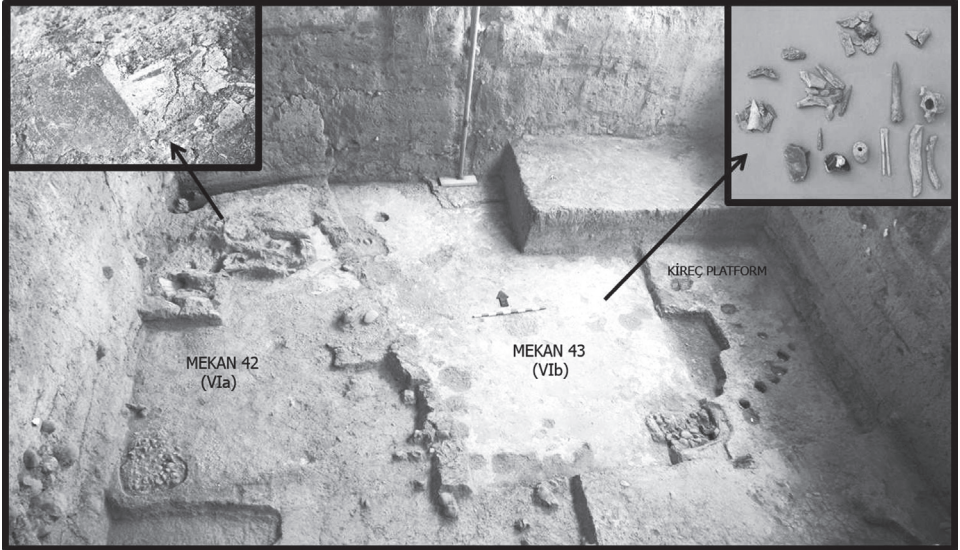
Resim 12: R13 Açması, ETÇ III dönemine ait çakıl taban ve depas

Resim 13: L13 Açması, Vf tabakasına ait Mekân 40 ve atık çukurları

Resim 14: L13 plan

Resim 15: L13 açması, Tabaka VIa ve VIb

2011 YILI BARCIN HÖYÜK KAZILARI

Rana ÖZBAL*
Fokke GERRITSEN

Bursa İli, Yenişehir İlçesi, Barcin¹ Höyük 2011 sezonu 29 Haziran ve 26 Ağustos 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş, bu kapsamda L10, L11, L12, L13, M10, M11, M12 ve M13 olmak üzere birbirlerine bitişik toplam 8 farklı açmada kazı çalışmaları yürütülmüştür (Resim: 1-2). Bizans, Erken Tunç Çağı, Geç Kalkolitik ve Geç Neolitik dolguları kazılmış ve Geç Neolitik Döneme ait beş ayrı evre tespit edilmiştir. Çanak çömlek analizi, hayvan kemikleri çalışmaları, küçük buluntu morfolojisi ve benzer tüm çalışmalar kronolojiyi sabitleştirmeye ve evreler arasındaki farklılıkları anlamaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalar açmalarına göre sırayla aşağıda belirtilmiştir.

L10 Açması

L10 açması ilk defa 2011 sezonunda açılmıştır. Açmanın boyutu 5 x 10 metre büyüklüğündedir. 2011 sezonunda bu açmada üstte Bizans, altta Geç Kalkolitik olmak üzere iki ayrı dönem kazılmıştır. Geç Kalkolitik Döneme tarihlendirilen kalıntıların yer yer Erken Tunç Dönemine tarihlenen çöp çukurları tarafından kesilmiş olduğu tespit edilmiştir, ancak Erken Tunç Çağına ait herhangi bir mimarî tabaka ya da dolgu ele geçirilmemiştir. Bu açmada höyüğün yüzey seviyesinden yani yaklaşık 228,5 kotundan başlanmış ve sezon sonunda 227,2 kotuna ulaşılmış, toplamda 1,3 metrelik bir dolgu kazılabilmektedir. Bizans Dönemine tarihlenen toplam 14 adet mezar tespit edilmiştir. Ölülerin hediyesiz gömülmüş olmaları tarihlendirmeyi güçlendirmektedir ancak 2005-2010 sezonlarında yan açmada benzer kotlarda ele geçirilen mezarlardaki eserlerin M.S. 9-11. yüzyıla ait oldukları belirlenmiştir. 2011 sezonunda L10 açmasında mezar dışında bulunan dolgu toprağında tarihlendirme açısından faydalı olabilecek bir mühür baskısı bulunmuştur.

2011 sezonunda kazılmış olan 14 mezardan 2 adedi çocuk ya da bebek, diğerleri yetişkin bireylerin mezarlarıdır. Mezarlar doğu-batı istikametinde sırt üstü yatırılmış pozisyonda bulunmuştur. Altı adedinin üstü çatı kiremitleri ile kapatılmıştır. Diğer sekiz adedi basit toprak gömüdür. Mezarlarda kolye uçları ve boncuklar dışında herhangi bir gömü hediyesi bulunmamaktadır.

L10 açmasında ayrıca Geç Kalkolitik Döneme tarihlenen mimarî yapılar ve çapı 2 metreyi bulan anahtar biçimli bir tandır gün ışığına çıkarılmıştır. Diğer açmalarda da Geç Kalkolitik Döneme tarihlenen benzer tandırlar ele geçirilmiştir. L10 tandırının tabanı diğerlerinde olduğu gibi olasılıkla ısı kontrolü için kırık çanak çömlek parçaları ile örülmüştür. Açmanın güneybatısında ebadı daha küçük olan ikinci bir tandır tespit edilmiştir. Ayrıca 2007 sezonunda M10 açmasında ve 2006 senesinde L11 açmasında belirlenen hendeğin devamının genel istikameti ve pozisyonu belli olmuştur. Hendeğin iç dolgusunun kazılmasına başlanmıştır. Her ne kadar yer yer daha geç dönem çukurları

*Yar.Doç.Dr.Rana ÖZBAL, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Rumeli Feneri Yolu, Sarıyer 34450, İstanbul/TÜRKİYE.

Yar.Doç.Dr.Fokke GERRITSEN, Hollanda Araştırma Enstitüsü, İstiklal Caddesi, No: 181 Merkez Han, P.K. 132. Beyoğlu 34433, İstanbul/TÜRKİYE

¹Höyüğün adı yakında bulunan köyden gelmekte ve “ç” harfi ile değil yukarıda belirtildiği gibi “c” harfi ile yazılmaktadır.

tarafından tahrip edilmiş olsa da, Geç Kalkolitik Dönem kalıntıları açısından Marmara Bölgesi ve Batı Anadolu'daki tek yerleşim olmasından dolayı sonuçlar yine de bu bölgenin kronolojik akışını tamamlamak açısından değerli veriler sunmaktadır (Gerritsen ve diğerleri 2010).

L11 Açması

L11 açmasında Neolitik tabakalara 2007 sezonunda ulaşılmıştı. Bu kapsamda boyutlarının 4,5 x 6,6 metre olduğu tespit edilen dikdörtgen planlı geniş yapının kazılmasına o tarihte başlanmıştır. Yapının duvarları bazı yerlerde sadece 20-25 cm. kalınlığındadır. Bu duvarlar iskeleti oluşturan dikey dikmelerle desteklenmiştir. Güney duvarın ortasında bulunan bir kapı iç mekâna girişi sağlamaktadır. Yerleşim evresinden sonraya tarihlenen birkaç çukurun yol açtığı tahribat nedeni ile iç alanda çatının desteklenmesine yardımcı olacak dikey elemanlara rastlanmamıştır. Bu tahribata karşın, evin özellikle güneybatı duvarında belirgin olan bir çökmeye maruz kaldığı ve tekrar kullanılabilir hâle getirilmesi için bazı esaslı değişikliklerin yapılmış olduğu tespit edilebilmiştir. Kalın bir balçık tabakası uygulanarak duvarlar düzleştirilmiş ve kuvvetlendirilmiş, kapı örülmüş ve uzun duvara dik açılı balçıktan yapılmış bir seki ya da platform yardımı ile iç bir bölme yaratılmıştır. Sonuçta 2011 sezonunda söz konusu yapının çeşitli kullanım evreleri olduğu ve olasılıkla uzun bir zaman dilimi kapsamında kullanılmış olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca yapının batı duvarına bitişik olan ve varlığı 2007 yılından beri bilinen ve boyutları 1,6x3,20 m. olan dış mekân platformunun kazılmasına başlanmıştır. Bu kapsamda platformun çok sayıda tabakadan ibaret olduğu ve kazık dikmelerinden yapılmış dış duvarlarının olduğu meydana çıkmıştır. En üstte gün ışığına çıkartılan tabakanın tabanının beyaz olduğu, üstünde çok sayıda büyük hayvan kemiği parçaları ve çok özenle parlatılmış kemik bir kaşığın sapı tespit edilmiştir. Çalışmaları zorlaştıran faktörlerden bir tanesi, tabanın çok sayıda çöp çukuru tarafından tahrip edilmiş olmasıdır.

L12 Açması

L12 açmasında Neolitik tabakalara 2010 yılında ulaşılmıştı. Ancak bu açma, höyükte Neolitik katmanların en fazla tahribata uğramış olduğu alandır. Olasılıkla höyüğün en üst kotuna yakın yerde bulunmasından dolayı gerek Geç Kalkolitik, gerek Erken Tunç Çağı, gerekse Geç Roma Dönemine tarihlenen çöp çukurları ve sayıları 70'in üstünde Bizans mezarı, alttaki dolguları oldukça tahrip etmiştir. Ancak yine de bu alanda da mimari tabakaların bulunduğu kesindir. Öncelikle büyük bir çoğunluğu L11'de bulunan ve yukarıda sözü geçen evin güney duvarına paralel bir duvar tespit edilmiştir. İki evin arasında birbirlerine paralel 1 metrelik dar koridor gibi bir alanın ele geçirilmiş olması bu alanın bir ara sokak olarak kullanılmış olduğuna işaret edebilir. Bu duvara dik açıda başka bir duvarın tespit edilmesi bu mekânda ikinci bir evin varlığına işaret etmektedir. Ancak tahribattan dolayı söz konusu evin sadece iki duvarı bulunabilmiştir. Yapıya ait tabanlar yer yer gün ışığına çıkmıştır.

Yukarıda sözü geçen evin güneyinde bir yemek pişirme alanı bulunmuştur. Bu kapsamda birbirlerine oldukça yakın toplam üç adet ocak yeri tespit edilmiş ve kazılmıştır. Ocakların batıda bulunanının hem tabanı hem de duvarları çok belirgindir. Üçünün de tabanı Kalkolitik Dönemde olduğu gibi ve yukarıda L10 açmasında tanımlandığı şekilde kiremit parçalarıyla değil, Neolitik Dönemde diğer açmalarda olduğu gibi çakıl taşlarıyla döşenmiştir.

Ayrıca L12 ve L13 açmalarının arasında kalan açma duvarının kazılması söz

konusu iki açma arasındaki ilişkileri anlama açısından önemlidir. L12'nin güneyinde ocak tespit edildiğinden bu alanın yemek pişirme yeri olarak kullanılmış olduğu düşünülebilir. Ocakların L13 açmasının kuzeyinde de, 2 metre alttaki tabakalarda da tespit edilmiş olması 3 ya da 4 yüzyıl bu alanda mekânsal faaliyet açısından Neolitik Dönemde bir devamlılık olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kaldırılan açma duvarının içinde biri bir yetişkine, diğeri de bir çocuğa ait iki adet Bizans Dönemi mezarı kazılmıştır. Üstlerinde kiremitler olmasa da başlarının batıya ve ayaklarının doğuya, güneşin doğuşuna bakar şekilde yerleştirilmişlerdir.

L13 Açması

Barcın Höyük kazısının şimdilik en erken tabakaları hakkında bilgilenmemizi sağlayan açma L13 açmasıdır çünkü bu açmada 4x4 metrelik bir alanda 223,05 metreye 4 x0,6 metrelik bir alanda ise 221,85 metrelik bir derinliğe inilmiştir. Höyük yüzeyinin deniz seviyesinden 228 metre yukarıda olduğu göz önünde bulundurulursa, o zaman nispeten geniş olan alanda 5 metrelik bir derinlik sağlanmış ve bu sayede Neolitik Dönemin daha erken tabakalarına ulaşılmıştır.

L13 açmasında açılan derin sondaj açmanın kuzeydoğu köşesindedir. 2011 sezonunun amacı ana toprağa ulaşabilmektir. Yer yer steril bir katmana ulaşılmış olunsu da açılan mekânın bazı yerlerinde hâlen kültürel toprak olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumu ayrıntılı bir şekilde anlamak için açmanın kuzeyinde açılan derin sondaj alanın kesitini gün ışığına çıkarmış ve kültürel toprağın alt tabakalarda da devam ettiğini göstermiştir. Derin sondajda çanak çömlek parçaları gün ışığına çıkmamıştır, ancak bazen yanmış şekilde ele geçirilen hayvan kemiği parçaları bulunmuştur.

Derin sondaja başlamadan önce üstte 2010 yılından beri kazılmakta olan dış mekânların tabanlarının kazımı devam etmiş, her tabandan mikroarkeolojik ve toprak kimyası için örnekler toplanmıştır. Ayrıca bu mekân tabanlarının birisinin üstünde sıkıştırılmış topraktan yapılmış bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Alanın dar olmasından dolayı söz konusu duvarın ne türlü bir yapıya ait olduğu henüz belirlenememiştir. Ayrıca söz konusu duvara dik açıda küçük bir hendek tespit edilmiştir ancak hendeğin söz konusu duvar ile bir ilişkisi olup olmadığı belirlenememiştir. Bu kotta açmanın kuzeyinde yaşça ilerlemiş bir bayana ait iskelet tespit edilmiştir. Söz konusu iskeletin kalça kısmına yakın bir yerde kemik bir iğne tespit edilmiştir.

L13 açmasının önemli bulgularından birisi, alt tabakalara indikçe çanak çömlek repertuarındaki gerek form, gerek katkı malzemesi, gerekse nitelik açısından meydana gelen değişikliklerdir. L13'ün 2011 yılında kazılan üst tabakalarında (VIa tabakası) açık renklerde açılanmış pembemsi ve açık grimsi çok nitelikli, kalsit katkılı ve ince cidarlı çanak çömlekler mevcutken, alt tabakalarda (VIe tabakası) çok daha kaba şekilde inşa edilmiş mika katkılı, kalın duvarlı, oldukça ağır kahverengi çanak çömleklerin çıkmaya başlaması önemlidir (Resim: 3). Bu konuda değinilmesi gereken diğer bir nokta ise, çanak çömleklerin sayıca bu tabakalarda çok azalmış olmalarıdır. Elde edilen kemik miktarı ise çanak çömleğe oranla artmıştır.

L13 açması buluntu ve özellikle işlenmiş kemik açısından zengindir (Resim: 4). Kemikten kaşıklar, mablaklar, iğneler ve bir adet pişmiş toprak hayvan figürünü bu açmadan gelmiştir. Ayrıca çok sayıda deniz kabuğundan (*dentalium*) üretilmiş boncuk bulunmuştur.

M10 Açması

M10 açması mimarî açıdan en çok bilgi sunan açmadır. Ayrıca yapıların iyi

korunmuş olması ve diğer açmalarda olduğu gibi çöp çukurları tarafından tahrip edilmemiş olması söz konusu açmanın önemini artırmaktadır. Ayrıca bu açma L13 açmasından sonra kronolojik açıdan en eski açmadır. M10 açmasının üst tabakalarında diğer açmalarda olduğu gibi çok sayıda çöp çukuru bulunmaktaydı. Ancak alt tabakalara inince, söz konusu tahribat unsurları azalmıştır. Bu da diğer açmalarda alt tabakalara inildiğinde iyi korunmuş mimariye ulaşılabileceğinin bir işareti sayılabilir.

Söz konusu açmada 5 ayrı yapı bulunmaktadır. Yapıların dördü açmanın güney tarafında bitişik planlı doğu-batı istikametinde bulunmaktadır. Beşinci yapı açmanın kuzeybatı köşesinde, diğer yapılardan bir avlu tarafından ayrılmış, kuzeydoğu-güneybatı istikametinde bulunan kalın duvarlı bir evdir. Diğerlerinden ayrı duran evin kronolojik olarak bitişik evlerden daha geç bir tarihte inşa edilmiş olduğu avlunun kazılması sonucu belirlenmiştir.

2011 sezonu kapsamında söz konusu 5 mimarî yapının iki adedinin iç mekânlarında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kuzeybatı köşede diğerlerinden ayrı duran evin farklı tabakalardan oluşan bir tabanı olduğu ve yer yer söz konusu tabanın yanmış olduğu dikkat çekmiştir. Bitişik sıra evlerin sadece en batıda bulunana ve yanmış olanı 2011 sezonunda kazılmıştır (Resim: 5). Söz konusu kontekstin en önemli buluntusu yanmış bir kil kutudur. 30x60 cm. boyutlarında olan ve 1,8 cm. duvar kalınlığı olan kutunun içinde yanmış kireç ve kil parçaları bulunmaktadır. Yanmış yapının tabanının sıvanmış ahşaplarla döşenmiş olduğu tespit edilmiştir. Kazı sırasında toplanılan yanmış dal örgü direk izleri yapım tekniği konusunda bilgilendiricidir.

M11 Açması

Bu açmada yapılan çalışmalar M10 açmasında bulunan yanmış yapıyla L11 açmasında bulunan ev mekânı arasındaki kronolojik ilişki konusunda bize bilgiler sunduğundan önemlidir. 2011 sezonunda yapılan kazılar sonucunda L11'deki yapının M10 yapılarından daha geç bir dönemde inşa edilmiş olduğu kesinleşmiştir.

2011 sezonu kapsamında M11 açmasında çalışmalar açmanın kuzeyi ve güneyi olmak üzere iki ayrı mekânda yoğunlaşmıştır. Güneyde yapılan çalışmalar açmanın güneybatısında bulunan bir kanalın kazılmasıyla başlamıştır. Söz konusu kanalın L11 yapısından daha erken bir döneme tarihlendiği hem M11 açmasında hem de M12 açmasında yapılan çalışmalar sonucunda belirlenmiştir. Kanalın açmanın güneyinde geniş planlı bir yapı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Söz konusu yapının doğu-batı istikametinde olduğu ve tespit edilen kazık delikleri sayesinde yapının dal örgüden inşa edilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Açmanın güneyinde devam eden çalışmalar dışında ayrıca M10 açmasına yakın olan kuzey kısımda da çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu alanda geniş çakıltaşlarıyla örülmüş bir dış mekân tabanı tespit edilmiştir. Bu taban güneyde bulunan dal örgü yapıdan kronolojik olarak daha erken bir döneme tarihlenmekte, ancak M10 açmasındaki yanmış yapıdan daha geç bir döneme tarihlenmektedir. Çakıltaşlı tabanın hemen altında beyaz kalkerle sıvanmış bir taban bulunmuştur. Açmanın kuzeybatı köşesinde bu taban ile aynı döneme tarihlenen bir fırın ya da ocak tespit edilmiştir. Söz konusu piroteknik yapının en azından üç ayrı kullanım safhasının olduğu keşfedilmiştir. En altta bulunan ilk evrede büyük taşlar ile inşa edilmiş olan ocağın orta kullanım safhasında sıvanmış olduğu dikkat çekmektedir. Üst safhada küçük çakıltaşları ve büyük taşlar kullanarak ocağın tekrar inşa edildiği görülmektedir.

Son olarak bu açmayla L11 açması arasında kalan ara duvarın (1x 9 metre)

kaldırılması söz konusu açmaların birbirine stratigrafik anlamda bağlanabilmesini sağlamıştır. Söz konusu çalışmalar sonucunda Geç Kalkolitik Döneme yani M.Ö. dördüncü binyıla tarihlenen bir taban, dört adet kazık deliği ve bir kerpiç duvarın devamı tespit edilmiştir.

M12 Açması

Kazının kapatılmasına bir hafta kala çok dar bir alanda kazılan M12 açmasının açılmasıdaki ana sebep M11 açmasının güneybatı köşesinde bulunan tabanların L11 açmasıyla olan ilişkisi konusunda bilgilenebilmektir. Ayrıca, açmalar arasındaki bağlantıları engelleyen ara duvarların (ve özellikle M11 ve L11 ara duvarının) kaldırılması sonucu bir açmadan diğerine olan gelişmeleri anlamak mümkün olmuştur. Çalışmaların diğer bir başarısı L11 yapısının doğu duvarının gün ışığına çıkmış olmasıdır. Söz konusu yapının tabanlar ile olan ilişkisinin birebir araştırılabilmesi stratigrafik açıdan değerli bilgiler kazanmamızı sağlamıştır. Dar bir alan olmasına rağmen çok sayıda çöp çukuru gün ışığına çıkarılmıştır.

M13 Açması

M13 açmasında çalışmalar ilk defa 2011 sezonunda başlamıştır. Açmanın boyutu 7x9 metredir. 227,5 metre kotunda bulunan yüzey toprağı sezon sonunda 226,1 metreye indirilmiştir. Diğer açmalarda iyi korunmadığından araştırılması güç olan Geç Neolitik'in son evresini anlamamız açısından M13 açması yeni bir olanak sağladığı için önemlidir. İlk defa bu katmanlar için M13 açmasında anlaşılır mimarî öğelere rastlamaktayız. Mevcut mimarî kapsamında oldukça geniş dikdörtgen bir yapının üç duvarı tespit edilmiştir. Henüz yapının sadece dış duvarları belirginleştirilmiş ve dış duvarlarını çevreleyen dolgunun temizlenmesiyle yapı şeklen meydana çıkmıştır. Ancak yapının iç tarafının da kazılması gerekmektedir.

M13 açması kapsamında 2011 sezonunda Bizans, Geç Roma, Erken Tunç, Geç Kalkolitik ve Geç Neolitik Dönemlere tarihlenen dolgular kazılmıştır. Bizans Dönemine ait herhangi bir mezar çıkmamasına rağmen, içinde Bizans Dönemi buluntuları olan bir çöp çukuru bulunmuştur. Ayrıca Roma ve Erken Tunç kalıntıları da çöp çukurlarında tespit edilmiştir. Geç Kalkolitik Döneme tarihlendirilen toplam üç ocak kazılmıştır.

Sonuçlar ve Özet

2011 sezonunda Neolitik yerleşmenin tabakalanmasını anlayabilmek için önceki yıllarda çalışılan açmaların çoğunda kazılara devam edilmiştir. Yerleşme evrelerinin diziliminin hemen hemen tamamını örneklemiş olduğumuz için 2011 sezonu sonunda Neolitik dönem için VIa'dan (en geç) VIe'ye (en erken) uzanan beş evre tespit etmek mümkün olmuştur. Materyal kültür gözle görülür bir biçimde evreden evreye değişmekte ise de genel izlenimimiz yerleşimin sürekli, gelişmelerin de aşamalı olduğu yönündedir.

2011 yılında L10 ve M13 olarak adlandırılan iki yeni açmada çalışmalar başlatılmıştır. L10 açmasında 14 adet Bizans mezarı saptanmış, böylece höyüğün güney yamaçlarını kaplayan Orta Bizans Dönemi mezarlığı genişletilmiştir. Mezarlığın altında saptanan Geç Kalkolitik yerleşmeye ait bulgular höyüğün diğer çağdaş kesimlerinde ele geçirilenlere benzer türde büyük bir fırın ile önceden doğudaki M10 ve güneydeki L11 açmalarında bulunan hendek ya da kanalı içermektedir. Gelecek yıllarda L10 açmasında Neolitik VIb ve VIc evrelerini bularak, bitişikteki M10 ve L11 açmalarında saptanan mimarî buluntuların devamını açığa çıkarmayı ummaktayız.

M13 açması,GeçNeolitik'in son tabakalarının incelenmesi amacı ile açılmıştır. Bu geç evrelere daha önceden rastlanmış olmasına rağmen, ele geçirilen buluntular çoğunlukla Neolitik ve Kalkolitik dönemde kazılmış çukurlar ile toprak oluşumu süreçleri ve biyoturbasyona bağlı olarak yoğun tahribat görmüştür. Nispeten daha iyi korunmuş kalıntıları M13 açmasında açığa çıkarabilme umudumuz bu alanda yapılan çalışmalarla gerçekleştirilmiştir. 2012'de tamamen kazıldığında bu alan, en geç Neolitik evresi olan VIa ve daha erken evrelerdeki gelişimi ile ilgili çok daha iyi bir fikir verecektir.

Orta yerleşim evresi VIb ve VIc üzerinde yapılan çalışmalar L11, L12, M10 ve M11 açmalarında sürdürülmüştür. L11 ve L12 açmalarındaki çalışmalar 2007 yılında kısmen açığa çıkarılmış olan bir evin (Yapı 5) ayrıntılı incelenmesi üzerinde odaklanmıştır. Evin planını tamamlamak amacı ile M12 açmasının bir metre genişliğindeki bir şeridi aynı seviyeye getirilmiştir. VIb evresine tarihlenen ve L11 açmasında yer alan dikdörtgen planlı ev doğu-batı 6,6 metreye ve kuzey-güney 4,5 metre (K-G) boyutlarındadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, L13 açmasındaki derin sondajdaki çalışmaya devam edilmiş, çöp dolgulu tabakalar ve dış alanlardan oluşan derin bir tabakalanma geçilerek ana toprağa ulaşılmıştır. Büyük oranda sondajın güneyinde yer alan bir eve ait olduğu tahmin edilen bir duvar kireçle sıvanmış bir dış yüzeyle ilişkilendirilmiştir. Bu tek mimarî bulgu dolguların yapısında çok önemli bir değişikliğe işaret etmemekle beraber bazı buluntu gruplarının karakterindeki farklılıkları göstermiş ve VIe tabakasından VI'd'ye geçişi simgelemiştir. İlginç bir şekilde, sondajın bir kısmında ele geçirilen en erken yüzey yaklaşık 1 metre kalınlığında killi ve tahminen yanmış balçık, kemik ve kömür parçalarını içerebilen bir dolguyu kaplamaktadır. Bu durum, höyüğün diğer kesimlerinin altında daha da eski yerleşim evreleri olabileceğine işaret etmektedir.

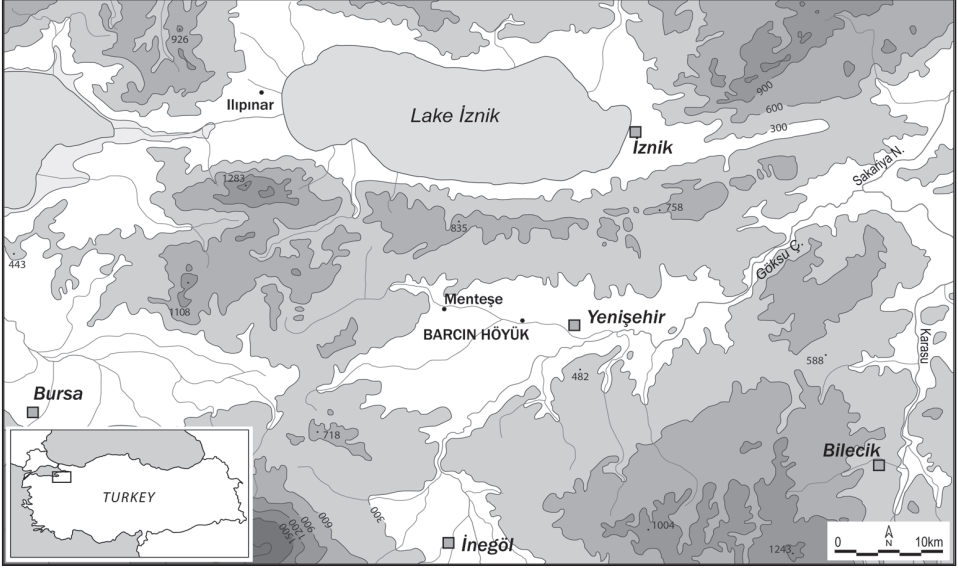
VIe tabakasında çanak çömleklerin yapısında ve genel itibarıyla kazılan dolguda taşların ortaya çıkışı olmak üzere belirgin farklılıklar gözlenmiştir. VIe evresine ait en alt tabakalarda çanak çömlek ele geçirilmemiştir ve üst tabakalarda sadece çok az sayıda bulunmuştur (Resim: 3). Yapılan çalışmalar bu çanak çömleklerin yoğun yeşil şist katkılı kilden yapılmış kalın duvarlı delik ağızlı kaplardan oluştuğunu göstermektedir. Bu kapların yüzeyleri hafifçe açkılanmıştır. Diğer kuzeybatı Anadolu yerleşmelerinde ele geçirilen çanak çömlekler ile yapılan ön bir karşılaştırma söz konusu kap grubunun günümüze kadar sadece Demircihöyük'te bağlam dışı buluntu olarak saptandığını göstermektedir.

Teşekkür

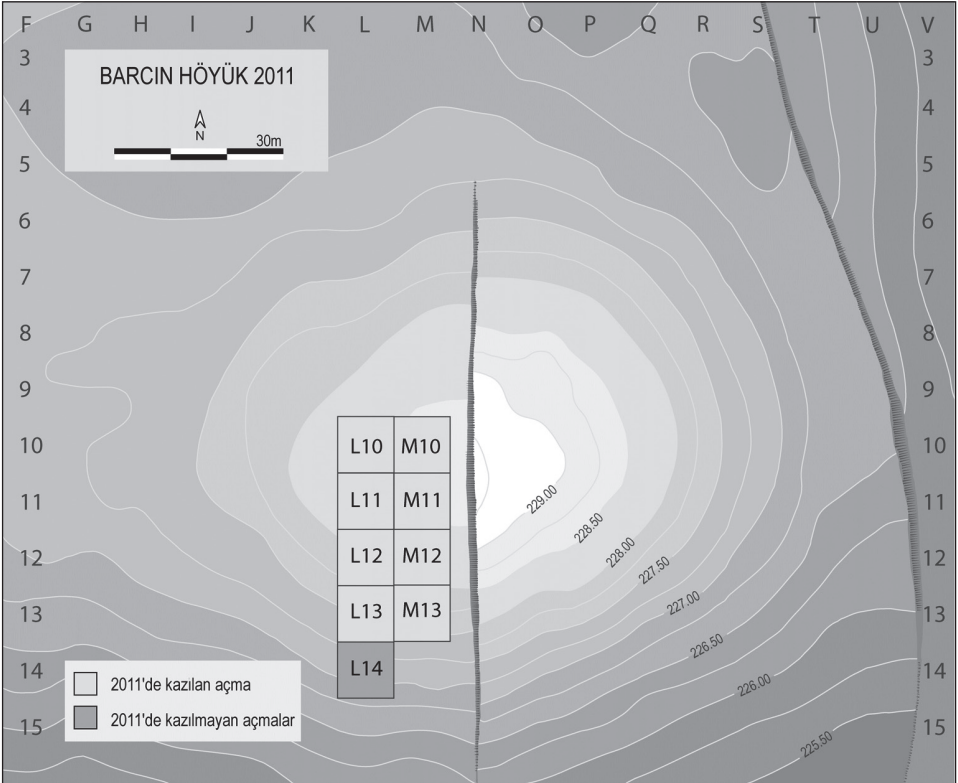
Barcın Höyük kazıları birçok kurumun işbirliği ve desteği ile sürdürülmektedir. Hollanda Bilimsel Araştırmalar Kurumu (NWO), VU University Amsterdam CLUE Araştırma Enstitüsü, Koç Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi Kimya Bölümü, Uludağ Üniversitesi Yenişehir İbrahim Orhan Meslek Yüksekokulu ve Yüksekokul Müdürü Prof. Dr. Bahri Yıldız'a teşekkürlerimizi sunarız. Kazılar Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile gerçekleştirilmektedir. İznik Müzesi ve Bursa Arkeoloji Müzesi'ne ve 2011 yılı temsilcimiz Gökçen Ovacık'ada değerli yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

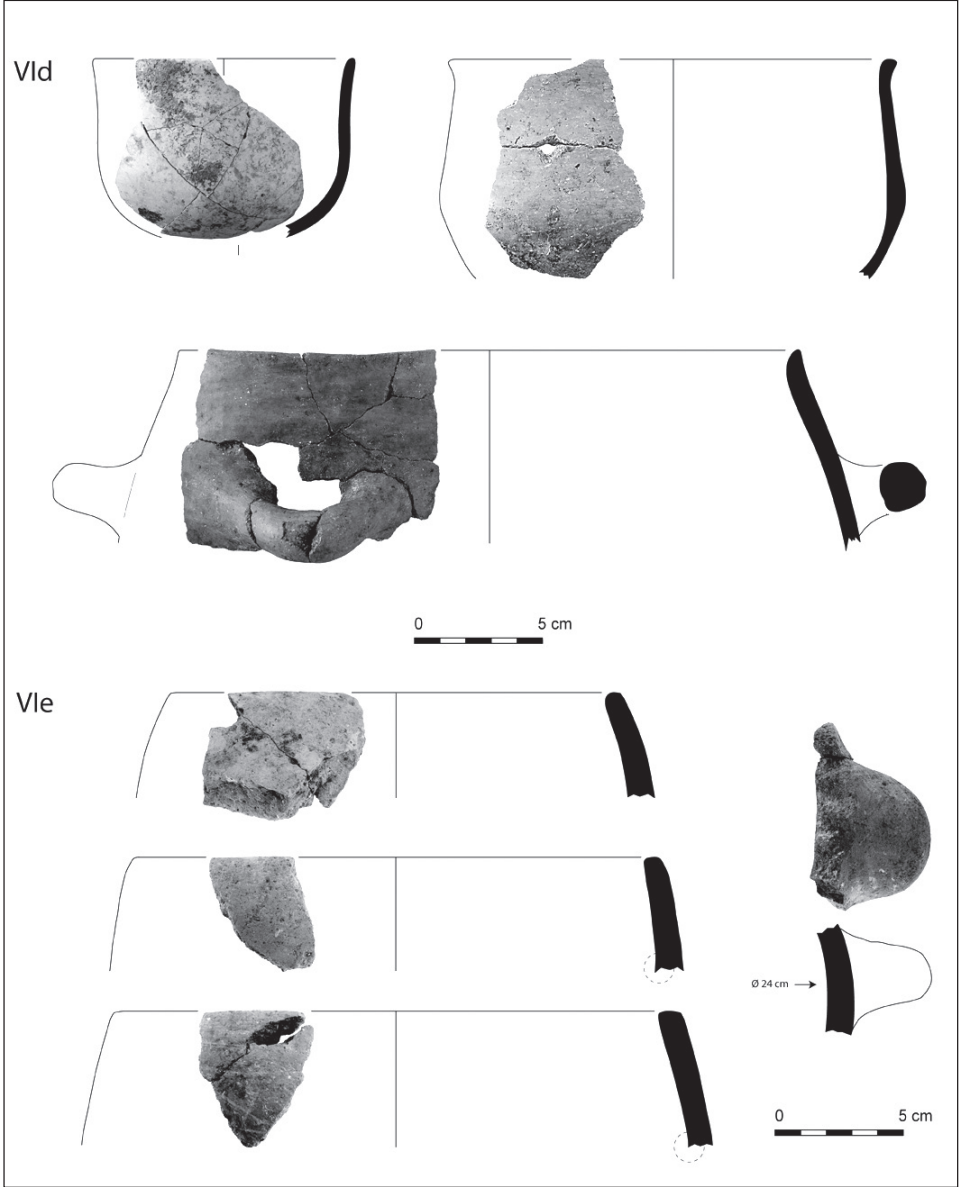
GERRITSEN, F., R. ÖZBAL, L. THISSEN, H. ÖZBAL ve A. GALİK. The Late Chalcolithic Levels at Barcın Höyük. *Anatolica*36:197-225.

Resim 1: Barcin Höyük'ün Yenişehir Ovası'ndaki konumunu gösteren harita

Resim 2: 2011 yılı kazılarında açılan açmaların yerlerini gösteren höyük planı

Resim 3: VId ve VIe tabakaları arasındaki çanak çömleklerde bulunan farklılıkları gösteren ve LaurensThissen tarafından hazırlanmış illüstrasyon. VIe'de kalın cidarlı şist katkılı çanak çömlekler bulunurken, VId'de çanak çömlekler oldukça nitelikli ve ince cidarlı kalsit katkılı mallar çoğunluktadır.

Resim 4: İşlenmiş kemik âletlerden seçmeler.

Resim 5: M10 açmasında bulunan ve bitişik sıra evlerin en batısında bulunan yanmış evin fotoğrafı. Ev tabanının sıvanmış ahşaplarla döşenmiş olduğu fotoğrafta belirgindir.

GÖKÇEADA-YENİBADEMLİ HÖYÜK 2011 YILI KAZILARI

Halime HÜRYILMAZ*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile yürütülen Gökçeada-Yenibademli Höyük kazıları 07 Temmuz-09 Eylül 2011 tarihlerinde sürdürülmüştür. Kazı çalışmaları, ağırlıklı olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM), Türk Tarih Kurumu ve Gökçeada Kaymakamlığı tarafından maddî olarak desteklenmiştir. Kazı ekibinde Hacettepe Üniversitesi'nden başta olmak üzere, Dumlupınar ve Uşak Üniversitesi'nden öğrenciler yer almışlardır¹.

Kazı Çalışmaları

2011 yılı için öngörülen program doğrultusunda, höyüğün tepe düzlüğünde yer alan G8, F8, F9 ve F9-batı açmalarında, ayrıca önceki yıllarda araba yolu olarak bırakılan kontrol setlerde çalışılmıştır (Harita).

G8 Açmasında Yürütülen Çalışmalar

Höyüğün tepe düzlüğünün kuzeybatı kesiminde yer alan G8 açmasında, 2010 yılında ortaya konan ve depremden etkilendiği anlaşılan 6 numaralı taş örgülü duvarın temel düzlemine ulaşılması ve kuzey yönünde kalan alanda insan kalıntılarının aranması, ayrıca yerleşimin alt katlara doğru gelişiminin izlenmesi amacıyla sürdürülen çalışmalar sonucunda, Erken Bronz Çağ II dönemine tarihlendirilen mimarî kalıntılara ulaşılmıştır (Resim: 1).

Üst üste dokuz taş sırasını barındıran ve güneybatı yöne eğim yapan 6 numaralı duvarın kuzey yönünde kalan alanda sürdürülen kazılar neticesinde, herhangi bir insan kalıntısına rastlanmamıştır. Bu durum, 2010 yılında açığa çıkarılan iskeletlerin sayısında bir artışın olmadığını ve söz konusu alandaki insan kalıntılarının kuzey teras yönüne doğru yayılmadığını göstermiştir. 6 numaralı duvarın temel düzleminin altına inildiğinde, açma içinde mimarî bütünlük sergilemeyen 1 numaralı yapı temeli tespit edilmiştir (Resim: 1). Kuzeybatı-güneydoğu yönde gelişen bu temel parçasının 2.20 m.lik bölümü açığa çıkarılmıştır. Uzatıları kazılmayan alanlar içinde kalan ve yanal kayma özelliği de gösteren kalıntının örgüsüne ait taşların bir bölümü, kuzeydoğu yönde belirlenmiştir. Küçük bir enkaz görünümü veren taşların arasında, Troia I dönemi ile çağdaş el yapımı

* Prof. Dr. Halime HÜRYILMAZ, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, 06800 Beytepe Ankara / TÜRKİYE. e-mail: halimeh@hacettepe.edu.tr.

¹ 2011 yılı kazılarına Hacettepe Üniversitesi'nden Elif Burcu Güven, Fatma Özer, Cansu Leyla Törer, Ecehan Demiral, Selin Deniz Taş, Şefika Su Erk, Tuğba Tekin, Coşkun Fırat Ayvazoğlu, Sercan Kaan Alkan, Burçin Hin; Dumlupınar Üniversitesi'nden Fatih Baytaroğlu ve Uşak Üniversitesi'nden Deniz Üçağal katıldılar. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı, Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden İbrahim Demirci temsil etti. Özveri ve uyumlu çalışmalarından dolayı Bakanlık temsilcisi meslektaşına ve öğrencilerime teşekkürlerimi sunarım. Önceki yıllarda olduğu gibi, 2011 yılı kazıları sırasında ödeneğin kullanılması konusunda başta Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Şinasi Haznedar ve lojistik yönden destek sağlayan Gökçeada Belediye Başkanı Sayın Yücel Atalay ilgi ve yardımlarını esirgemediler. Anılan kurumların yöneticilerine ve bu kurumların çalışanlarına kazımıza vermiş oldukları destekten dolayı şükranlarımı sunarım.

kap parçaları, ip delikli tutamaklı minyatür çömlek² (Resim: 2), kil kanca parçaları, kemik biz ve mablak, şematik taş idol, bileği taşı, çakmaktaşı dilgiler, perdah taşı ve alt öğütme taşları ele geçirilmiştir. Biçim ve yapı teknikleri açısından üst katların keramik, kemik ve taş endüstrisindeki küçük eserlerin işçiliğini yansıtan buluntular, teknolojik anlamda yenilik göstermemekle birlikte, yontma ve sürtme taş endüstrisinin alt katlardaki varlığına ve günlük aktivitelerin hangi iş kollarında ağırlık kazandığı konusuna açıklık getirmiştir.

1 numaralı yapı temeli ile ilişkili dolgunun altına inildiğinde, açmanın kuzeybatı köşesinde sadece güney yüzü görülebilen ve iki yöndeki uzantıları kesitler içinde kalan 2 numaralı temel parçası saptanmıştır (Resim: 1). Korunan yüksekliği 0.32 m. olan ve açma içinde kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda uzanan bu temel parçası, tepe düzlüğünün kuzeybatı kesiminde alt katlara inildiğinde yerleşimin genişleyebileceği konusunda ip uçları vermesi bağlamında önemli olmuştur. Söz konusu temel parçasının güney yönündeki dolgusunda açığa çıkarılan buluntular minyatür çanak, idol, perdah taşı, alt ve üst öğütme taşları ile sınırlı kalmıştır. Bunlardan hammaddesi kalsedon olan idol, ince bir işçiliğin ürünü olup, Yenibademi'nin idol repertuarına yeni bir tip kazandırmıştır.

2 numaralı temel parçasının güneye doğru yayılan dolgusunun kaldırılmasından sonra, alanın kuzey yönünde uzantıları kesitler içinde kalan kuzeydoğu-güneybatı istikametinde inşa edilen iki yapı temelini (No. 3 ve 4) ulaşılmıştır (Resim: 1). Güney yöndeki 3 numaralı yapı temelini 2.20 m.lik bölümü ortaya konabilmiştir. Korunan yüksekliği 0.60 m. ve genişliği 0.70 m. olan bu kalıntının güney yönünde, iri ve orta büyüklükte taşlarla kaplanmış bir döşeme ve açmanın güneydoğu yönünde ahşap dikmenin altına yerleştirilen taş kümesi belirlenmiştir. Döşeme üzerindeki kültür dolgusunda, Troia I dönemine tarihlendirilen el yapımı kap parçaları ve üst öğütme taşından başka buluntulara rastlanmamıştır. 3 numaralı yapı temelini kuzeyinde yer alan 4 numaralı temel parçasının, sadece üstten ilk iki taş sırası açığa çıkarılmıştır (Resim: 1). Açma içindeki uzunluğu 1.80 m. ye ulaşan kalıntının, kuzey yönünde yer alan dolgusu kazılmayan alan içinde kalmıştır.

Genel olarak G8 açmasındaki mimarî kalıntılar değerlendirildiğinde, tepe düzlüğünün kuzeybatı yönünde yerleşimin alt katlarda genişlediği ve yüzeyden itibaren 3.40 m. kalınlığa ulaşan kültür dolgusunda şimdiki değin savunmaya yönelik kalıntıların saptanmamış olması, bilinçli bir plânlamanın gereği başlangıçta konulan kurallara özenle uyulduğu anlamına gelmektedir. Her üç yapı katında ele geçirilen âletlerin ve kapların biçimlerinde gözlenen devamlılık, eski geleneklerin bir sonraki yapı katında da sürdürüldüğünün anlaşılmasını sağlamaktadır.

F8 Açmasında ve G8/G9 Kontrol Sette Yürütülen Çalışmalar

2010 yılında F8 açmasının kuzey yarısında yürütülen çalışmalar sırasında, batı yönünde yer alan 9 numaralı yapı temelini sadece üst bölümü açığa çıkarılmış ve doğu tarafındaki enkaz bütünüyle kaldırılamamıştır. 2011 yılı için önerilen program doğrultusunda, 9 numaralı yapı temelini en alt seviyesine ulaşılmıştır. Batı kesitinde toplam uzunluğu 5. m.yi bulan ve korunan yüksekliği 0.65 m. olan bu yapı temelini, güney yönündeki 1.30 m.lik bölümünün 0.25 m.lik eğim yaptığı belirlenmiştir (Resim: 3). Aynı yapı temelini kuzey yönündeki taş örgüsünde de gözlenen eğim, bu yapı katı döneminde bir depremin yaşanmış olabileceğini düşündürmüştür. Bu yöndeki düşünceye,

² Minyatür çömleğin yakın benzerleri için bkz. L. Bernabò-Brea, Poliochni. Città preistorica nell'isola di Lemnos, 1964, Tav. LX, h ve LXI, i ; W. Lamb, Excavations at Thermi in Lesbos, 1936, Pl. XLII, Tip 20; H. Schmidt, Heinrich Schliemann's Sammlung Trojanischer Altertümer, 1902, s.6, No. 163.

9 numaralı yapı temelini doğu tarafındaki 0.65 m. kalınlığı ulaşan kerpiç ve mimarîde kullanılan taşların oluşturduğu enkaz da destek sağlamıştır. Hiçbir kabın sağlam ele geçirilemediği enkazın envanterini, Erken Bronz Çağ II dönemine tarihlendirilen kap parçaları, pişmiş topraktan ağırşak ve besin ekonomisinin dolaylı kanıtlarından sayılan ve büyük bir bölümü alt öğütme taşlarına ait buluntular temsil etmiştir. F8 açmasının kuzey yönündeki 6 numaralı duvara kadar yayılan enkazın içinde, herhangi bir bireyin kalıntılarına rastlanmamış olması, depremin yapıda oluşturduğu hasarla atlatıldığının göstergesi olmuştur.

Açmanın kuzey yönünde olduğu gibi, güneydoğu dörtlüğünde de kazılara devam edilmiştir. Bu kesimde Erken Bronz Çağ II dönemine tarihlendirilen üç farklı yapıya ait dört mimarî kalıntı saptanmıştır (Çizim: 1; Resim: 4). Bunlardan ilk yapıya ait 2 numaralı kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda uzanan kalıntının, güneybatı köşedeki 3 numaralı kuzeybatı-güneydoğu istikametinde örülen yapı temeliyle bütünleştiği ve yapının bir köşesini belirlediği anlaşılmıştır. Birinci yapının doğu yönünde yer alan ikinci yapının kuzeydoğu-güneybatı istikametinde gelişen temel parçasının (No. 1), önceki yıllarda kuzey yönde ortaya konan bölümü ile birlikte uzunluğunun 9.00 m.yi aştığı ve yapının uzun duvarına ait olduğu kesinleşmiştir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda konumlanan bu yapının doğu yönünde yer alan ve üçüncü yapıya ait olduğundan kuşku duyulmayan 4 numaralı yapı kalıntısının kuzeydoğu ucunun ise, güneydoğu yönden gelen uzun duvarın temeliyle birleşerek köşe oluşturduğu tespit edilmiştir. F8 açmasının güneydoğu dörtlüğündeki kalıntılar genel anlamda değerlendirildiğinde, II. katın konutlarında yön birliğinin gözetilmediği, yapılar arasında geniş ve boş alanların bırakılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Muhtemelen nüfus yoğunluğu, iskân alanının yetersizliği ve bir ölçüde Büyükdere vadisinde günümüzde de eksik olmayan şiddetli rüzgârlarla ilintili olan bu durum, Yenibademli'nin yerleşim şemasındaki yapı yoğunluğunun neden kaynaklanmış olabileceği sorusunun cevabını kolaylaştırmıştır. Anılan yapıların kalıntılarıyla ilişkili dolgularda ele geçirilen öğütme, ezme ve perdelama işlerinde kullanılan buluntular, yerleşimde alışlagelen örneklerden olup alt katlardaki üretime dönük geleneklerin sürdürüldüğünü ortaya koymuştur.

Önceki yıllarda açığı çıkarılan Erken Bronz Çağ II dönemi yapılarının plânlarında oluşan eksikliklerin giderilmesi ve arazide daha iyi algılanabilmesi amacıyla, doğu-batı yönde uzanan G8/G9 açmaları arasındaki kontrol sette 1.38 m. derine inilmiş ve üç yapı katının mimarî kalıntıları belgelendirilmiştir (Çizim: 2; Resim: 5). Bunlardan I. yapı katını, 2010 yılında F8 açmasında açığa çıkarılan kuzeybatı-güneydoğu yönde uzanan 3 ve 4 numaralı yapı temellerinin uzantıları ve kontrol setin doğu yönünde kalan sokağın kenarındaki yapının bir bölümü ve ahşap dikmeyi destekleyen taş kümesi temsil etmiştir. Bu katın kültür dolgusunda alt ve üst öğütme taşları, ezgi taşı ve kemik deliciler bulunmuştur. Kontrol setteki II. yapı katını belirleyen farklı yönlerdeki 1 ve 4 numaralı kalıntılar, kuzeybatı-güneydoğu yönde inşa edilen yapının bölümleri olup aralarında kalan dolguda havan eli ve üst öğütme taşı ele geçirilmiştir. Anılan kontrol setin güneyindeki açmada, önceki yıllarda tespit edilen mimarî kalıntıların kuzey yöndeki uzantıları ise, setin orta bölümünde III. yapı katının belirlenmesini sağlamıştır. Bunlardan ikisi kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu, üçüncüsü ise kuzeybatı-güneydoğu yönündedir. III. yapı katının buluntularını kil kanca parçası, üst öğütme taşı, çakmaktaşı çekirdek, kemik spatula, ağırşak ve kırık kap parçaları oluşturmuştur.

F9 Açmasında ve Güneydoğu/Güney Kontrol Setlerinde Yürütülen Çalışmalar

Höyükteki en geç dönem yapılaşmaya işaret eden F9 açmasındaki şapelin doğu yönünde, Erken Bronz Çağ II dönemine ait mimarî kalıntılar açığa çıkarılmıştır (Çizim: 3). Bunlardan 1 ve 2 numaralı olanlar, bir yapının köşesini belirlemiş olmakla birlikte, uzantılarının üst katların altında kalması nedeniyle yapının yönü ve büyüklüğü konusunda ayrıntılı bilgi edinilememiştir. Zayıf bir mimarîye işaret eden bu kalıntıların arasındaki kültür dolgusunda ahşap dikmenin yerini belirleyen taş kümesi, batı yönde ocak yeri ve el yapımı koyu renkli kap parçaları bulunmuştur.

Bir sonraki yapı katına inildiğinde, şapel yönünde birbiriyle bağlantılı olan 5 numaralı kalıntılara ulaşılmıştır. Olasılıkla kuzeydoğu-güneybatı yönde uzanan bir yapının bölümlerini oluşturan kalıntıların, arasında kalan dolguda ele geçirilen kap parçaları, ağırşak, kemik mablak ve üst öğütme taşı, alışılga gelen örneklerden olup üretim endüstrisinin âlet ve gereçlerinde değişikliğe gidilmediğine işaret etmiştir.

Anılan kalıntıların güney yönünde ve aynı düzlemde tespit edilen 3 numaralı yapı temelini ortaya konan 1.30 m.lik bölümünün yorumlanması ise mümkün olmamıştır. Kuzeybatı ucu şapelin ve güneydoğu ucu üst yapı katlarının altında kalan bu temel parçasının, en azından başka bir yapıya ait olmasından kuşku duyulmamıştır. Benzer bir durum 3 numaralı kalıntının güneyindeki 4 numaralı temel parçası için de geçerli olmuştur.

Açmanın kuzey kesimindeki 5 numaralı kalıntıların doğrultusunda inşa edilen bir alt kattaki 6 numaralı mimarî kalıntıların, kuzeydoğu-güneybatı yönde konumlanan bir yapıya ait olması öngörülmüştür. Bunlardan kuzeybatı-güneydoğu yönde uzanan temel parçasının iri yassı bir plâka taşı ile bütünleşmesi, mimarlıkta yeni bir tasarıma işaret etmiştir. Söz konusu kalıntıların kuzeydoğu yönünde kalan kültür dolgusunda, Yenibademli'nin komşu kültürlerle bağlantılarını belgeleyen kil kanca parçası, bileği taşı, kemik delici ve mablak, ayrıca bezemeli çömlek ve tahıl küpüne ait parçalar bulunmuştur.

F9 açmasının güneydoğu yönündeki kuzey-güney doğrultulu kontrol setteki mimarî kalıntılardan (Çizim: 4) da, önemli bilgiler sağlanmıştır. Girişi kuzeybatı tarafta bulunan bir yapının (içten ölçüsü 4.75 x 7.75 m), uzun (No. 3) ve arka kapalı duvarına (No. 6) temel oluşturan bölümler açığa çıkartılarak, kuzeybatı-güneydoğu yönde inşa edilen yapının plâni tamamlanmıştır. Bu yapının kontrol set bölümünde kalan iç dolgusunda mutfak kaplarına ait parçalardan başka, ağırşak ve üst öğütme taşı ele geçirilmiştir.

Yangın geçirmiş bir düzlemin üzerine inşa edilen söz konusu yapının kuzey yönünde, bir alt tabakaya ait ikinci yapının dik açıyla birleşen temel örgülerine (No. 1 ve 2) ulaşılmıştır. Dikdörtgen plânlı olduğu tahmin edilen ikinci yapının (Çizim: 4) temelleri arasındaki tabanına açılan bir çukura yerleştirilen tahıl küpünün (Resim: 6, sol) içinde, kabuklu arpa ve Troia I döneminde karakteristik olan omurgalı bir çanağın parçalarına rastlanmıştır.

İkinci yapının kuzey yönündeki temelini kısmen altında kalan kuzeybatı-güneydoğu yönde inşa edilen zayıf konstrüksiyonlu üçüncü yapının (Çizim: 4) da, küçük bir bölümü (No. 5) tespit edilmiştir. Önceki yıllarda ortaya konan bölümü ile birlikte uzunluğu 5.45 m.yi aşan bu mimarî kalıntının, güneydoğu ucu yapının kısa kenarıyla köşe oluşturmuştur. Üçüncü yapının dolgusunda tespit edilen geniş tabanlı bir tahıl küpünün (Resim: 6, sağ) içinden, tarla tarımından elde edilen çatal siyez buğdayı toplanmıştır. Aynı yapı ile ilintili dolguda pişmiş topraktan bir kaşık³ (Resim: 7), hammaddesi kalsedon olan

³Yenibademli'de ender bulunan kaşığın benzeri için bkz. W. Lamb, *Excavations at Thermi in Lesbos*, 1936, Fig. 45, No.3; E.Batsova-M.Kınçev, "Glineni Predmeti", G.İ.Georgiev et al., *Ezero. Rannobronzovoto Selişte*, 1979, Tab. 227, Tip 3.

bir dilgi ve perdah taşı ele geçirilmiştir.

Üçüncü yapının kuzey yönündeki temeline paralel inşa edilen ve güneybatı yöne doğru eğim yaptığı saptanan dördüncü yapının (Çizim: 4) taş örgülü kalıntısının (No.4), 1.75 m.lik bölümü 2011 yılında ortaya konabilmiştir. 2009 yılında G9 açmasında tespit edilen bölümüyle birlikte uzunluğu 10.00 m.yi ve yüksekliği 1.00 m.yi aştığı belirlenen bu yapı kalıntısı, alt katlara inildikçe, höyüğün merkezi kesiminde yer alan yapılara ait duvarların üst bölümlerinin kerpiçle yükseltilmiş olma ihtimalini güçlendirmiştir. Üst yapı katlarındaki konutlar gibi, kuzeybatı-güneydoğu konumunda inşa edilen yapının kuzey yönünde yer alan dolgudan, endüstriyel faaliyetlere ışık tutan kemik deliciler ve mablaklar, havan ve üst öğütme taşları, ağırşaklar ve iki yan kenarı çentikli taş idol açığa çıkarılmıştır. Üst katların konutlarındaki buluntuların tipleriyle benzerlik gösteren dolgunun iş âletleri, eski geleneklerin üst katların sakinlerine aktarıldığı konusunda bilgi sağlamıştır.

F9 açmasının güney yönündeki doğu-batı doğrultuda uzanan kontrol sette yürütülen kazılar sırasında, Erken Bronz Çağ II dönemine tarihlendirilen beş ayrı yapının bölümleri açığa çıkarılmıştır (Çizim: 4). Kontrol setin doğu yönünde kalan kuzeydoğu-güneybatı istikametindeki kalıntı (No. 4), girişi kuzeybatı yönünde bulunan ilk yapının arka kapalı duvarı ile birleşmiştir. Bu kalıntıya dik açıyla bağlanan kuzeybatı-güneydoğu yöndeki 3 numaralı ve kontrol setin batı yarısındaki 1 numaralı mimarî kalıntıların, ikinci yapının uzun yönlerine ait oldukları belirlenmiştir. Girişi güneydoğu yönde yer alan kuzeybatı-güneydoğu istikametindeki ikinci yapının (Çizim: 4) uzun duvarlarından biri, kuzeydoğudaki ilk yapıyla ortak kullanılmıştır. Açığa çıkartılan bölümleriyle içten uzunluğu 8.80 m. ve genişliği 3.15 m.ye ulaşan ikinci yapının, girişi yönündeki kısa duvarının, arka kapalı duvarından daha geniş tutulması, tepe düzlüğünün batı yarısında uzun duvarlardan birini paylaşan konutların yelpaze şeklinde güneybatıya doğru sıralandıklarına işaret etmiştir. Yangın geçirmiş bir düzlemin üzerine inşa edilen ikinci yapının iç dolgusunda, Troia I dönemine özgü keramik örnekleri bulunmuştur.

İkinci yapının güneybatı yönünde tespit edilen 2 numaralı kalıntı (Çizim: 4) üçüncü yapının uzun duvarına ait olup iki yöndeki uzantıları önceki yıllarda ortaya konmuştur. İlk iki yapı gibi kuzeybatı-güneydoğu yönde konumlanan, ancak bağımsız inşa edildiği saptanan bu yapının, uzun duvarına bitişik olan ahşap dikmeyi çevreleyen taş kümesine rastlanmıştır. Halka şeklinde sıralanan taşların oluşturduğu kümenin güneybatı yönünde açığa çıkarılan dördüncü yapıya ait birkaç taş ise, deprem sonucu ötelenen kuzeybatı-güneydoğu istikametindeki yapının uzun duvarıyla bütünleşmiştir.

Kontrol set içindeki beşinci yapıya ait olması gereken kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve ikinci yapının güneybatı yönünde yer alan uzun duvarının (No. 1) bitişikindeki mimarî kalıntının, sadece üstten iki sıra taş örgüsü saptanmıştır. Muhtemelen alttan gelen bir konutun uzun duvarını temsil eden bu kalıntının, kuzeydoğu yönünde yangın geçirmiş bir alan tespit edilmiştir. Bu alanda ele geçirilen testi, çanak, çömlek, kapak ve *pyxis* türü kaplara ait parçalar ile bir dokuma ağırlığı, toplu kontekst niteliğinde olup, kapların duvar boyunca sıralandıklarını göstermiştir. Biçim ve bezeme kompozisyonu bakımından Troia'nın I. yerleşimindeki örnekleri anımsatan çanak parçalarının (Resim: 8) yanı sıra, aynı alanda yangından etkilenen ve Yenibademi'ye özgü olduğu öngörülen bezemeli bir çömleğin parçaları (Resim: 9) da bulunmuştur.

F9-batı Açmasında ve Doğu/Güney Kontrol Setlerinde Yürütülen Çalışmalar

2010 yılında F9-batı açmasının kuzey yönünde kısmen ortaya konan kuzeybatı-güneydoğu yönündeki mimarî kalıntıların (No. 6 ve 7) uzantılarını belirlemek amacıyla,

doğu tarafta yer alan kuzey-güney istikametindeki kontrol sette kısa bir süre çalışılmıştır. Belirlenen hedef doğrultusunda, Erken Bronz Çağ II dönemine tarihlendirilen kalıntıların uzantılarına ulaşılmış ve bunların aynı yönde uzanan ve yangın geçiren bir düzlemin üstünde yükselen iki farklı yapıya ait oldukları anlaşılmıştır (Çizim: 5). Bunlardan kuzeydoğu yönde yer alan ilk yapının içten 6.18 m.ye ulaşan uzun duvarının güney ucu, kuzeydoğuya yönelen 3.80 m.lik bir temel parçasıyla mimarî bütünlük sağladığı anlaşılmıştır. Yapının duvarlarını belirleyen her iki kalıntının arasında yer alan kültür dolgusunun envanterini kil kanca sapı, alt öğütme taşı, ağırşak ve kemik delicinin yanı sıra, Troia I dönemi çağdaş el yapımı keramik örnekleri oluşturmuştur.

İlk yapıyla aynı yönde konumlanan ön ve iki mekânlı ikinci yapının da, uzun duvarının (No. 7) bir bölümüne doğu kontrol setinde rastlanmıştır. 2010 yılında tespit edilen bölümüyle birlikte, uzunluğu 8.15 m.yi aşan ve içten genişliği 2.88 m. olan yapının ön mekânında, tahıl küpüne destek sağlayan taş örgülü yuvarlak bir konstrüksiyonun eksik kalan bölümü, doğu yöndeki kontrol set içinde bulunmuştur. Anılan yapının ön ve birinci mekânını ayıran 10 numaralı temel parçasının batı yönünde, ufalanmış kalsit artıkları içeren bir küpün parçaları ele geçirilmiştir. Önceki yıllarda farklı açmalarda iri çömlek ve küp içlerinde saptanan kalsit maddesinin, bu konutta da özel olarak depolandığı ve ısıyı uzun müddet koruması nedeniyle fırın tabanlarının sıvanmasında kullanıldığı öngörülmüştür. İkinci yapının birinci mekânında iş âletlerinden kemik deliciler, pişmiş topraktan ağırşaklar ve taş dilgiler bulunmuştur.

Anılan yapının ilk mekânında derine inilmesi sonucu ortaya konan iki temel parçası (No. 1 ve 2), kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda olup iç yönlerinde birer adet olmak üzere ahşap dikme yerleri saptanmıştır. Uzantıları üst katların altında kalan söz konusu temellerin, kuzeydoğu-güneybatı yönde tasarlanan dar bir yapıya ait olmaları ihtimal dâhilinde görülmüştür. Uzunlukları 3.00 m.yi aşan bu temellerin arasında kalan dolguda derine inildiğinde, yeni bir yapının köşesini belirleyen kuzeydoğu-güneybatı ve kuzeybatı-güneydoğu yönde gelişen temellerinin üst sıra taş örgüsüne (No. 3) ulaşılmıştır. Uzantıları üst katların altında kalan söz konusu kalıntıların, ne tür bir yapıya ait oldukları ve yapının hangi yönde inşa edildiği konusunda ayrıntılı bilgi edinilememiştir.

Yukarıda sözü edilen ön ve iki mekândan oluşan yapının, kuzeybatı bölümündeki ikinci mekânında yürütülen çalışmalardan da olumlu sonuçlar alınmıştır. Bu kesimde açığa çıkarılan ve kısmen kesitler içinde kalan iki temel parçası (No.4 ve 6), alt kattan gelen yapının bir köşesinin belirlenmesini sağlamıştır. 4 numaralı yapı kalıntısının doğu yönünde saptanan iki sıra taş örgülü konstrüksiyonun, tahıl küpüne tahsis edilmiş olma olasılığına, şimdilik ihtiyatla yaklaşmıştır. Bu konstrüksiyonun çevresindeki alanda el yapımı kap parçaları, dilgi ve perdah taşı bulunmuştur.

Açmanın kuzey yönünde, ilk yapının dolgusunun altında tespit edilen kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yapı temeli (No. 5), bulunduğu alanda herhangi bir kalıntıyla mimarî bütünlük sağlamamış olmakla birlikte, tepe düzlüğünün konumu ve yer aldığı seviye gereği güneybatı yönden gelen 4 numaralı yapı temeliyle bütünleşmesi ihtimal dâhilinde görülmüştür. Oldukça düzgün inşa edilen 5 numaralı kalıntının, sadece 1.50 m.lik bölümü tespit edilebilmiştir. Bu kalıntının güney ucunun kuzey yönünde olmak üzere, toplu hâlde açığa çıkarılan değişik boyutlardaki andezitten 28 adet sapan taşının, yerleşimcilerin savunma silahlarından oldukları anlaşılmıştır. Olası tehlikelere karşı bir arada tutulan sapan taşlarının düzleminde ele geçirilen diğer buluntular ağırşak, kemik mablak, dilgi, havaneli ve çekiç taşı ile sınırlı kalmıştır.

F9-batı açmasının güney yönünde kalan doğu-batı doğrultudaki kontrol sette tespit edilen mimarî kalıntıların tümü, Erken Bronz Çağ II döneminde kuzeybatı-güneydoğu yönde inşa edilen yapılara aittir. Bunlardan doğu yönde yer alan 1 numaralı yapı temeli, deprem sonucu yanal kayma özelliği gösteren bir yapının içinde açığa çıkarılmıştır. Güneydoğu yönden gelen bir yapı temeliyle birleşen söz konusu kalıntının, kuzeybatı yöndeki uzantısı günümüze ulaşmamıştır. Bunun batı yönündeki dolgusunda oluk bezekli bir testinin parçaları, bezemeli ve bezemesiz ağırşaklar, ayrıca Ana Tanrıça'yı temsil ettiği tahmin edilen bir figürin ele geçirilmiştir.

Anılan yapı kalıntısının batı yönünde yer alan, kuzeybatı-güneydoğu yönde uzanan 2 numaralı yapı temeli, ayrı bir yapının bölümü olup her iki yöndeki uzantıları ile birlikte uzunluğunun 4.40 m.ye ulaştığı belirlenmiştir. Bunun batı tarafındaki dolgusunda dilgi, taş idol ve figürine ait bir boyun parçası bulunmuştur.

Kontrol setin batı tarafında ortaya konan 3 numaralı kalıntı, yanal kayma özelliği gösteren yapının güneybatı yönündeki uzun duvarına ait olup yapının en azından 6.90 m.lik bölümünün korunduğunu göstermiştir.

Yanbilim Dalı İncelemeleri

Litoloji

2011 yılında dört açmada ve kontrol setlerde ele geçirilen taş eserlerin ve amorf nitelikli buluntuların hammadde teşhisinde, Yenibademli Höyük için hazırlanan taş borsasından ve minnet borçlu olduğum Balıkesir MTA Bölge Müdürlüğü mensuplarından Sayın Ramazan Sarı'nın görüşlerinden yararlanılmıştır. Küçük eser sınıfında ele alınan buluntuların incelenmesi sonucunda, Yenibademli sakinlerinin Erken Bronz Çağ II dönemindeki taş endüstrisinde andezit, metasilt, silt taşı, kalsedon, çakmaktaşı, *hornfels* ve diyorit gibi hammaddelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Besin maddelerinin hazırlanmasında işlev gören öğütme ve ezgi taşları ile havanelerinde tercih edilen andezitin, aynı zamanda savunma silâhı işlevi gören sapan tanelerinde de rol oynadığı saptanmıştır. Dilgi yapımında benimsenen hammadde, çakmaktaşı ve kalsedon ile sınırlı kalmıştır. Bileği âletlerinin ve ortası delik yassı ağırlıkların yapımında sadece silt taşından yararlanılmıştır. Perdah taşlarında ön plana çıkan hammaddeler *hornfels*, silt taşı ve diyorittir. Yerleşim yerinin hemen hemen bütün yapı katlarında ele geçirilen iki yan kenarı çentikli idollerde metasilt ve silt taşı baskın görünmektedir. Ünik buluntular arasında yerini alan bir idolün hammaddesi ise kalsedondur.

Arkeobotanik

Heryıl olduğu gibi, 2011 yılında da höyükte bulunan arkeobotanik örnekler Hacettepe Üniversitesi'nden Sayın Prof. Dr. Emel Oybak Dönmez tarafından incelenmiştir. Kısa bir sürede analiz sonuçlarını tarafıma bildiren ve teşekkür borçlu olduğum ilgili uzman, F9 açmasının güneydoğu yönünde yer alan kontrol set içindeki tahıl küplerinden birinde 500 adet kabuklu arpanın (*Hordeum vulgare*), ikinci küpün içinde ve yakın çevresinde ise, 12.700 adet çatal siyez buğdayının (*Triticum dicocum*) teşhisini yapmıştır.

Ksiloloji

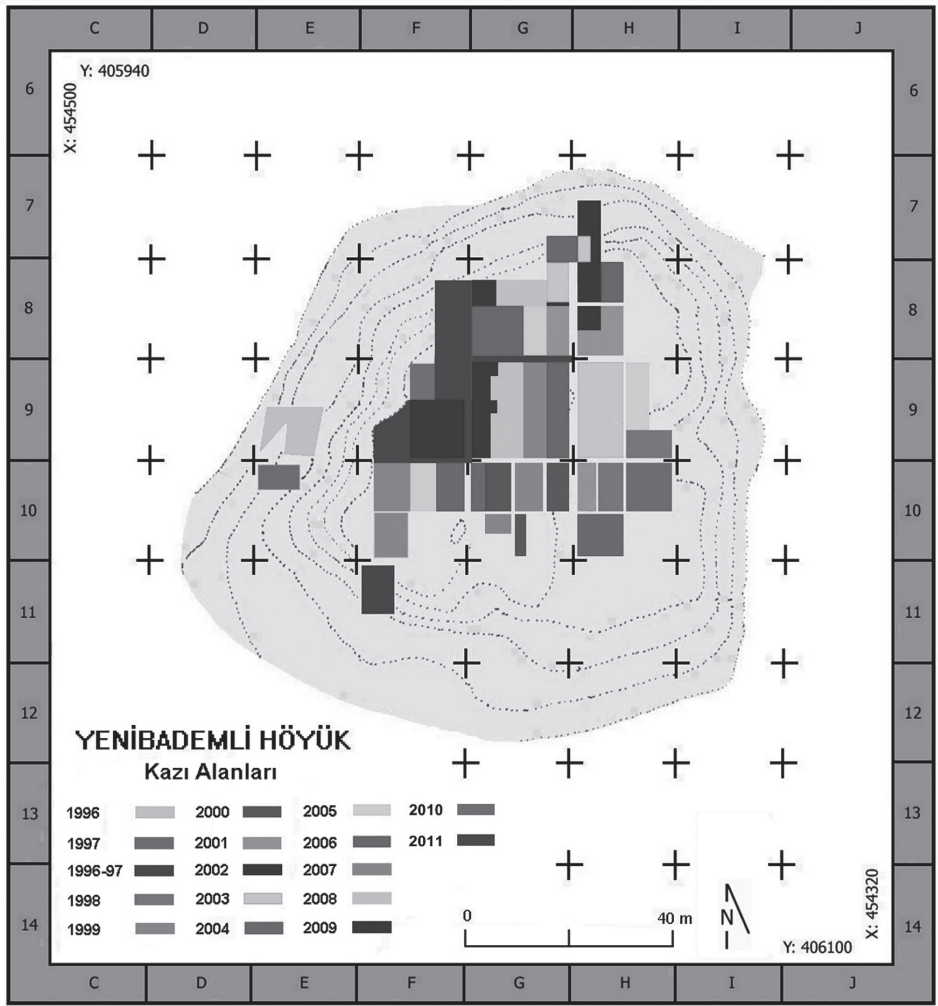
Bartın Üniversitesi, Orman Fakültesi Öğretim Üyelerinden Sayın Doç. Dr. Barbaros Yaman, F9 açmasının güneydoğu ve güney yönündeki kontrol setlerin kültür dolgularından alınan karbonize odun örneklerini incelemiştir. Kısa bir sürede incelemelerini tamamlayan

İlgili uzman, analiz edilen numunelerin meşe cinsine (*Quercus sp.*) ait olduklarını bildirmiştir. Numunelerin teşhisinde emeği geçen uzmana teşekkürlerimi sunarım.

Restorasyon

2011 yılında çalışılan açmalarda ve kontrol setlerde bulunan kap parçalarının büyük bir bölümünün tümlenebilecek nitelikte olmaması nedeniyle, sadece çizimleri ve envanter bilgileri kayıt altına alınmıştır. Kazı mevsiminin son günlerinde F9 açmasının güney kontrol seti içinde açığa çıkarılan ve toplu buluntu niteliği taşıyan kapların tümlenme işi, zaman darlığı nedeniyle 2012 yılına bırakılmıştır. Kırık olarak ele geçirilen kil kanca, dokuma ağırlığı, ağırşak, kemik delici ve mablak türü eserlerin konservasyonu gerçekleştirilmiştir.

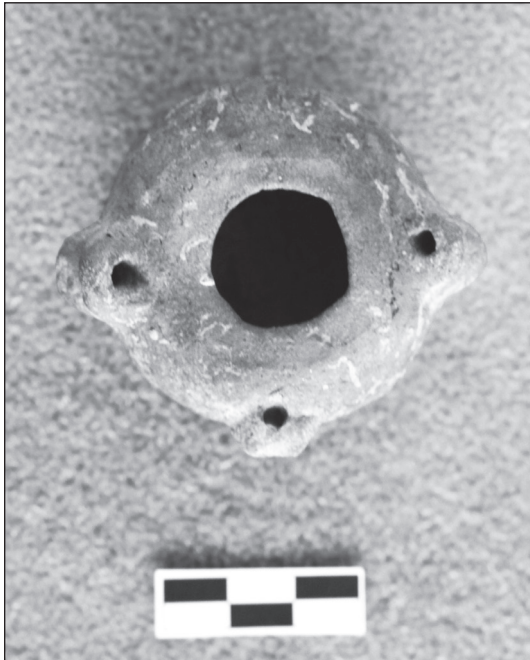
2011 yılı kazıları sırasında açığa çıkarılan ve müze envanterlik eser niteliği taşıyan 24 adet ve müze etütlük değerinde bulunan 47 adet eser, Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır.

Harita 1: Yenibademli Höyük 2011. Topografik harita ve kazılan alanlar.

Resim 1: G 8 açmasından mimarî kalıntılar. EBÇ II

Resim 2: G 8 açmasında bulunan minyatür çömlek. EBÇ II.

Resim 3: F 8 açması. Depremden etkilenen yapı kalıntısı. EBÇ II.

Resim 4: F 8 açması. Üç yapıya ait mimarî kalıntılar. EBÇ II.

Resim 5: G8/G9 kontrol set. EBC II dönemine ait mimarî kalıntılar

Resim 6: F 9 açması- güneydoğu kontrol sette bulunan tahıl küpleri. EBÇ II.

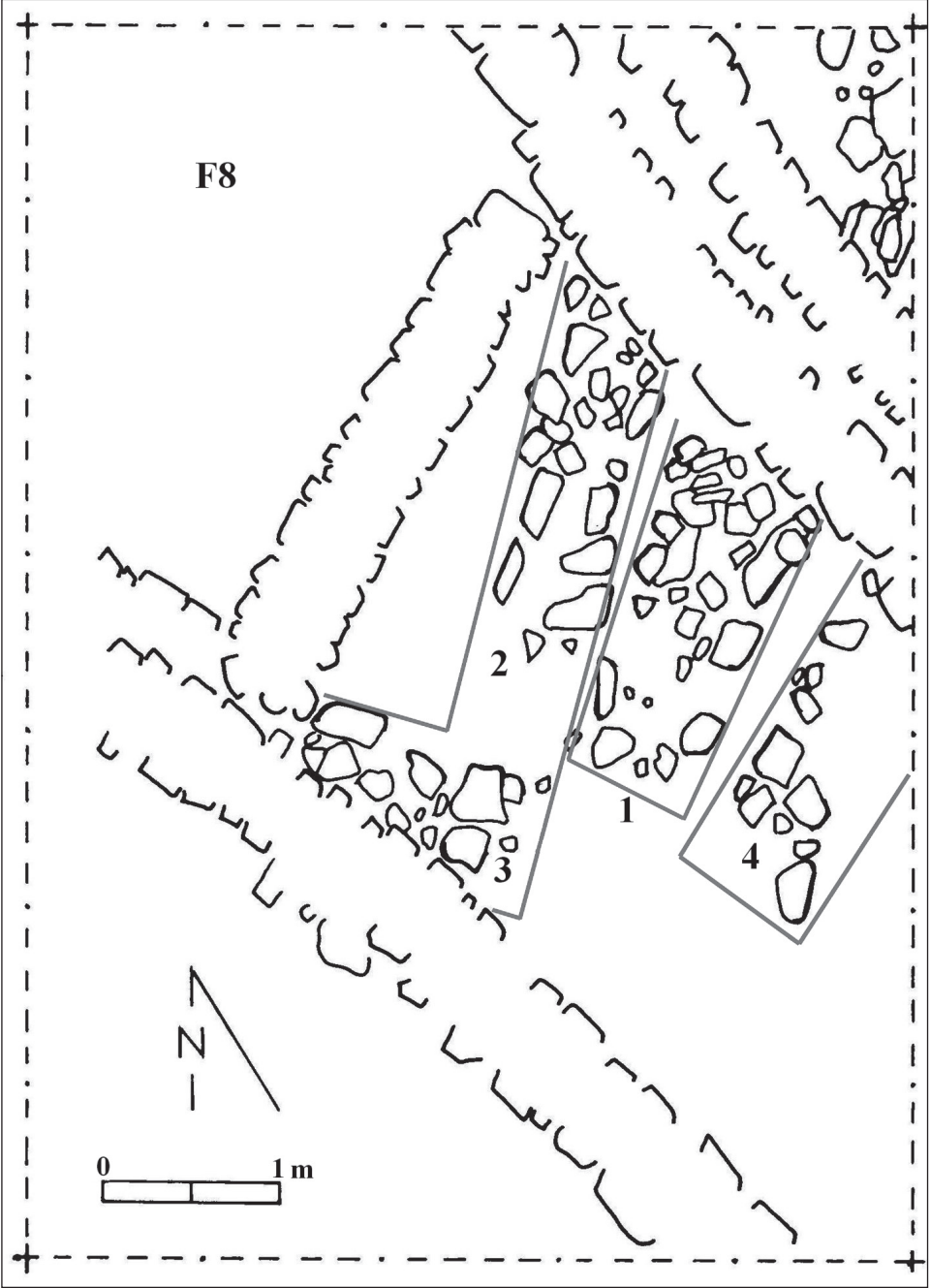
Resim 7: F 9 açması- güneydoğu kontrol sette bulunan kaşık. EBÇ II

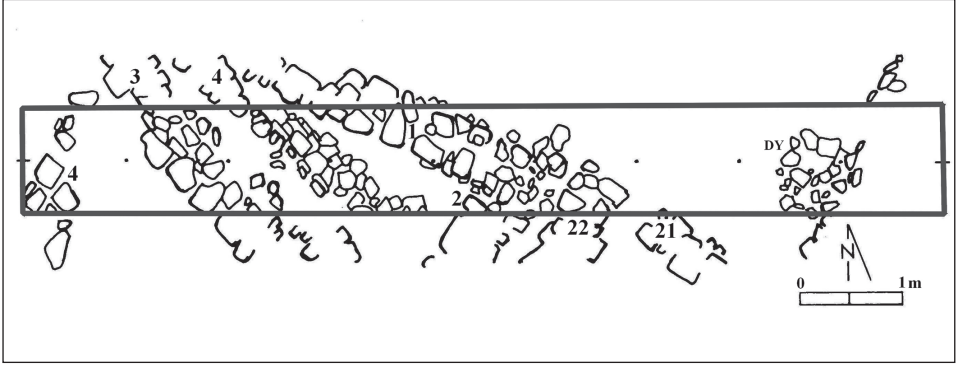
Resim 8: F 9 açması- güney kontrol sette bulunan bezemeli keramik örnekleri. EBC II.

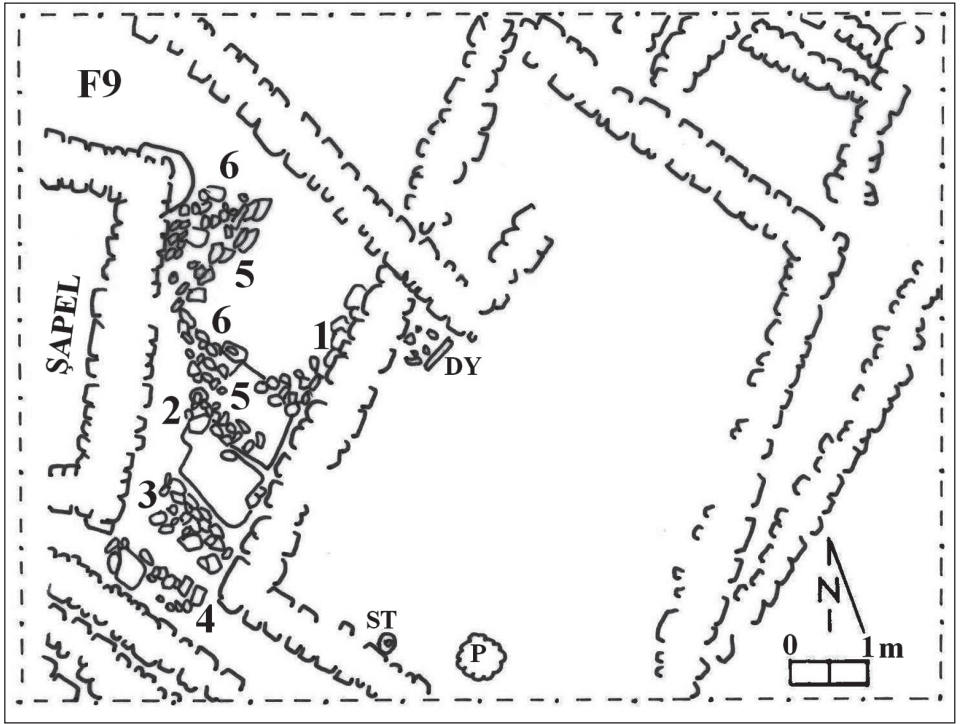
Resim 9: F 9 açması- güney kontrol sette bulunan bezemeli çömleğe ait parçalar. EBC II.

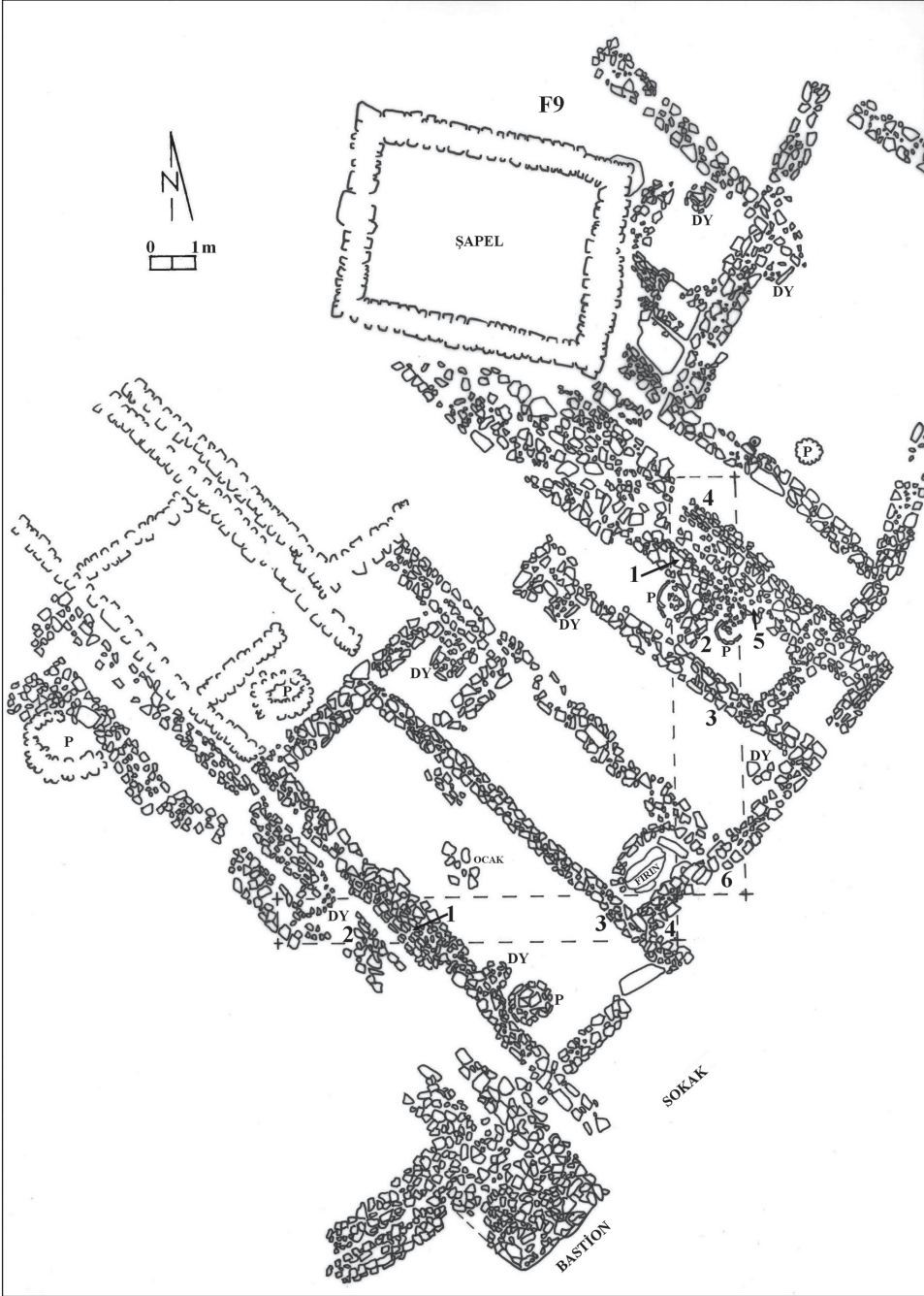
Çizim 1: F 8 açması. EBÇ II dönemine ait mimarî kalıntılar.

Çizim 2: G8/G9 kontrol set. EBÇ II dönemine ait mimarî kalıntılar.

Çizim 3: F 9 açması. EBÇ II dönemine ait mimarî kalıntılar.

Çizim 4: F 9 açmasının güneydoğu/güney kontrol setlerindeki mimarî kalıntılar. EBÇ II.

Çizim 5: F 9-batı açması. EBC II dönemine ait mimarî kalıntılar

GÖKÇEADA UĞURLU-ZEYTİNLİK KAZISI 2011 YILI ÇALIŞMALARI

Burçin ERDOĞU *
Nejat YÜCEL

2009 yılında başlayan Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik kazılarına 2011 yılı yaz aylarında devam edilmiştir. Kazı ekibi, proje başkanı Prof. Dr. Burçin Erdoğan (Trakya Üniversitesi, Edirne), Doç. Dr. Onur Özbek (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi), Dr. Levent Atıcı (Nevada Üniversitesi, US), Dr. Denis Guilbeau (Paris X Üniversitesi), arkeolog Nejat Yücel (İstanbul Üniversitesi), Arkeolog Gülay Yılankaya-Erdoğan, Mimar İncila Öztürkcan ile Trakya Üniversitesi Arkeoloji Bölümü yüksek lisans öğrencileri Melek Kuş, Burcu Birinci, Abdurrahman Sönmez, Erkan Gürçal, Kütüha Dumlupınar Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Kerem Demir, Trakya Üniversitesi ve Çanakkale 18 Mart Üniversiteleri lisans öğrencileri, Funda Değer, İbrahim Hatem Çolak ve İlkey Merve Duru'dan oluşmuştur. Bakanlık temsilcisi olarak Denizli Müzesi'nden Arkeolog Nail Uyar görev almıştır. 2011 yılı çalışmaları Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü ve Trakya Üniversitesi Araştırma Fonu'nun sağladığı destekle yürütülmüştür. Söz konusu kurumlara yapmış oldukları destek için teşekkür ederiz.

Yaklaşık 250 x 200 m. boyutlarındaki Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde Neolitik ve Kalkolitik Çağlara tarihlendirilen 5 ana kültür evresi ve 9 tabaka saptanmıştır. En erken radyokarbon tarihleri M.Ö. 6500'leri vermektedir (Erdoğan 2011). 2011 kazı sezonu için belirlediğimiz hedefler; büyük bir kısmı önceki sezon açılan Kalkolitik Çağa tarihlendirilen "Bina 1" in kazısını tamamlamak; yerleşimin batı yakasında P5 sondaj açmasını genişleterek Neolitik-Kalkolitik Çağ geçiş tabakasını anlayabilmek; yerleşimin doğu yakasında, geçen sezon açılan sondajlara göre en erken Neolitik Çağa ait tabakaların olduğu ve kış aylarında açılan su kanalları nedeni ile tahribat gören kesimde kazı çalışmaları gerçekleştirerek tahribatın boyutlarını görmek ve Neolitik Çağ kalıntılarını ortaya çıkartmak olarak belirlenmiştir.

Kazı Çalışmaları

Yerleşimin doğusunda O-P 10 ve 11 açmalarına denk gelen alanda geçen sezon kazılmaya başlanan "Bina 1" in kazısına devam edilmiş ve yapı bütünüyle açılmıştır. "Bina 1" olarak isimlendirilen Kalkolitik Çağa tarihlendirilen yapı yaklaşık 5x5 metre boyutlarındadır. Kuru duvar tekniği ile örülen taş duvarlar 40-30 cm yüksekliğinde korunmuştur. Kuzey duvarı, çift duvar hâlinde yapılmıştır. Muhtemelen bir nedenden dolayı yıkılmış olan duvarın iç kısmına eklemeler yapılarak desteklenmiş, düzgün bir hat oluşturulmuştur. Binanın kuzeybatı köşesinde 1,50x0,87 metre boyutlarında taş bir payanda yer alır. Güney duvarı standart olmayan bir şekilde doğuya doğru uzanmaktadır. Tahribata uğramış bu kesimde muhtemelen bir kapı aralığı bulunmaktaydı. Kuzey-güney istikametinde uzanan batı duvarı yarı dairesel bir mekânla birleşmektedir. Binanın dış kesimine bakan bu yarı dairesel mekânın muhtemelen depolama ile ilgili bir fonksiyonu olmalıdır. Binanın batısında, geçen sezon kazılan büyük taşlarla oluşturulmuş, yay çizerek Bina 1'i çevreleyen bir avlu duvarı vardır. Binanın içinde *in situ* 7 adet cilalı taş balta

* Prof. Dr. Burçin ERDOĞU, Trakya Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı, 22030 Edirne/ TÜRKİYE.
Nejat YÜCEL (MA). İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı, Doktora öğrencisi.

ve keski, 4 adet *Spondylus* türü deniz kabuğundan bilezik parçası, 11 adet kemik âlet, 2 adet taştan yuvarlak ağırşak, 1 kilden sapan tanesi, 2 taş boncuk, 5 *Cerastoderma* türü deniz kabuğundan kolye ucu ile 1 kil figürin başı bulunmuştur. Ayrıca toplu olarak 130 kadar *Murex (Muricidae)* türü deniz kabukları ile öğütme taşları ve havaneleri de ele geçirilmiştir. Bina 1’de bulunan çanak çömlekler Batı Anadolu Kumtepe IA-Beşik Sivritepe Kültürü’nden bilinmektedir.

Geçen kazı sezonunda höyükteki tabakalanmayı belirlemek için açılan P5 açması, kuzeye 5x10 metre genişletilmiştir. Genişletilen alanda hemen yüzeyde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir duvara rastlanmıştır. Kuru duvar tekniği ile örülen çok büyük taşlarla oluşturulmuş bu duvar, köşe yaparak batıya yönelmekte ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan başka bir duvarla birleşerek küçük, dikdörtgen bir mekân oluşturmaktadır. Duvarların hemen doğusundaki avluda 50x50 cm. boyutlarında tabanına çanak çömlek kırıkları döşenmiş yuvarlak bir ocak vardır. Gerek ocak gerekse duvarlar yüzeye çok yakın oldukları için büyük ölçüde tahribat görmüşlerdir. Ele geçirilen buluntulara göre P5 açmasında yüzeyde bulunan bu kalıntılar “Bina 1” ile çağdaştır.

P5 açmasının yüzeyinde saptanan mimarî buluntuların alt seviyesinde Neolitik-Kalkolitik Çağ geçiş tabakasına ait 12 adet sıvalı çukur ile tahribata uğramış bir ocak kalıntısına rastlanmıştır. Çukurların içleri ve tabanı sarı renkli bir toprak ile sıvanmıştır. Sıva kalınlıkları 3-5 santimetreyi bulmaktadır. Çukurlar farklı boyut ve derinliklerdedir. En derini yaklaşık 1 metreyi bulmaktadır ve en büyükleri yaklaşık 1 metre çapındadır. Bu çukurlar muhtemelen silo olarak kullanılmışlardır. Çukurların içinden alınan toprak numuneleri suda yüzdürme işlemine tâbi tutulmuş, toplanan karbonlaşmış bitki kalıntıları tarıma alınmış arpa, buğday ve mercimeğin varlığını işaret etmiştir. Bu çukurların işlevleri bittikten sonra içlerine çanak çömlek kırıkları, hayvan kemikleri ve büyük taşların atıldığı çöp çukurları olarak kullanıldıkları görülmüştür. Çukurlardan bir tanesi muhtemelen daha sonradan mezar olarak kullanılmıştır. Kalıntıları inceleyen Trakya Üniversitesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Başak Boz, çukurun içinde bulunan gömünün yetişkin bir erkeğe ait ikincil gömü olduğunu belirtmiştir. Gömünün üzerlerine kırmızı aşı boyası dökülmüş ve çukur orta boy taşlarla kapatılmıştır. Çukurların kazıldığı düzlemde çok sayıda işlenmiş veya işlenmeye hazır *Spondylus* olarak bilinen deniz kabukluları ele geçirilmiştir. İşlenmiş örneklerin çoğu bilezik parçalarına aittir. Bu düzlemde ayrıca çok sayıda kemik ve taş âletlere de rastlanmıştır. Çanak çömlekler Balkanlar’ın Karanovo III ve Erken Vinça kültürleri ile benzer özellikler taşısa da yerel özelliklerin ağır bastığı görülmektedir.

Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde IV. ve V. Evreler Neolitik Çağa tarihlenmektedir. Yerleşimde bugüne kadar saptanan en kalın dolgu IV. Evre’ye aittir. Bu evrede yerleşim yaklaşık 6 hektarlık bir alana yayılmakta ve 4 tabaka içermektedir. Bu evreden alınan radyokarbon tarihleri M.Ö. 6000-5800 yıllarını vermektedir. Bu evreye ait kalıntılara yerleşimin batı ucundaki P5 sondaj açması ile yerleşimin doğu kısmında bu sene açılan yeni açmalarda rastlanmıştır.

P5 açmasında bu evreye ait 2 tabaka kazılmıştır. İlk tabakada Neolitik-Kalkolitik Çağ geçiş evresi çukurları tarafından epeyce tahrip edilmiş 0.75x0.90 metre boyutlarında oval bir ocak bulunmuştur. Ocağın hemen yanında tabana oyulmuş, içi sıvalı kutu şeklinde, içinde toplu hâlde 14 işlenmiş kemik ve 1 cilâli taş keski bulunan bir çukur bulunmuştur. P5 açmasında IV. Evreye ait ikinci tabakada kuzey-güney doğrultusunda uzanan epeyce tahribata uğramış bir yapı bulunmuştur. Yapının yarısı açmanın dışında kazılmayan alanda

kalmıştır. Yapıya ait 60 santim kalınlığında yer yer korunmuş taş duvarlar, beyaz renkte birkaç kez yenilediği anlaşılan çok kalın sert taban parçaları ile yapının kuzey doğu köşesinde çok büyük bir depolama kabı *in situ* ele geçirilmiştir.

Yerleşimin doğu yakasında açılan su kanalları nedeni ile tahribat görmüş kesimde bu sezon açılan BB 20-21 ve BBCC 19 açmalarında IV. Evreye ait kalıntılar hemen yüzeyin altında saptanmıştır. BB20-21 açmasında su kanalı yapımı sırasında epeyce tahrip edilmiş bir yapı kalıntısına rastlanmıştır. Yapının tahribata uğramış tabanında *in situ* kemik âletlerin yanı sıra mermerden bir topuz başı, deniz kabuğundan boncuklar, cilâlı taş baltalar ile kemikten üst kısmı insan başı şeklinde yapılmış bir kanca bulunmuştur. Yüzeyden 2 metre derinliğe kadar tahrip edilmiş 2x3 metrelik BBCC19 sondaj açmasında, 2 metre derinlikte büyük, düzgün taşlarla yapılmış, yer yer yarım metre yüksekliğe kadar korunmuş bir duvar ile sarı renkli sert taban üzerinde 50x50 cm. boyutlarında yuvarlak bir ocak bulunmuştur. Tabanların üzerinden alınan toprak numuneleri suda yüzdürme işlemine tâbi tutulmuş, Müge Ergün tarafından incelenen örnekler içinde tarıma alınmış arpa ve buğdayın izine rastlanmıştır. BBCC 19 açmasında karışık dolgu içinde iki adet boyalı çanak çömlek parçasına rastlanılmıştır. Bu örnekler Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde ele geçirilen ilk boyalı çanak çömlek örnekleridir. Bunlardan bir tanesi kırmızı üzeri beyaz boyalıdır ve Balkanlar'ın Karanovo I Kültürü'nde görülenlerin aynısıdır. Diğeri siyah üzeri kırmızı boyalıdır ve yerel bir parça olduğu izlenimi vermektedir.

Bu seneki çalışmalarımızda BB 20-21 açmasında yaklaşık 5x5 metre boyutlarında, duvarları kuru duvar tekniği ile örülmüş bir bina kazılmaya başlanmıştır. Binanın doğu ve batı duvar kalınlıkları 1 metredir. Bu binanın dolgusunda kırmızı astarlı açkılı, küçük yuvarlak, tüp biçimli veya ay biçimli tutamaklar ile karakterize edilen 'S' profilli tipik Anadolu gelenekli çanak çömlekler bulunmuştur.

Atölye Çalışmaları

Arazi çalışmalarına paralel olarak sürdürülen atölye çalışmaları 2011 sezonunda çanak çömlek, yontma taş ve sürtme taş endüstrisi ile hayvan kemiği ve işlenmiş deniz kabukları analizleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Dr. Denis Guilbeau tarafından yürütülmekte olan yontma taş endüstrisi çalışmaları sonucunda toplam 8108 parça incelenmiştir. Uğurlu-Zeytinlik yontma taş âlet endüstrisinin hammaddesi çakmaktaşıdır. Çok küçük bir oranda obsidyene de rastlanmaktadır. Seçilmiş obsidyen örnekleri üzerinde X-Ray Fluorescence kullanılarak Londra Üniversitesi'nde Marina Milic tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda Uğurlu-Zeytinlik obsidyenlerinin çoğunun Melos adasından geldiği saptanmıştır. Bunun yanında İç Anadolu Göllüdağ obsidyen kaynağından gelen örnekler de vardır. 2011 kazı sezonunda III ve IV. Evrelere ait 20 adet "Karanovo dilgisi" olarak bilinen ve Balkanlar'ın erken Neolitik Çağ yerleşmelerinde de görülen büyük ve kalın dilgiler bulunmuştur. Bu dilgilerin bazılarının üzerleri parlatılmıştır ki bu uygulama sadece Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesine özgüdür. Bu dilgilerin hammaddesi olan Bal rengi çakmaktaşının kaynağı Trakya'da Rodop Dağları'ndadır. Ayrıca ele geçirilen bal rengi çakmaktaşından bir çekirdek ve yongalar, bu çakmaktaşının hammadde hâlinde yerleşime getirildiğini ve burada işlendiğini düşündürmektedir.

Hayvan kemikleri Dr. Levent Atıcı tarafından bu kazı sezonunda incelenmeye başlanmıştır. İlk etapta yerleşmenin en erken V. Evresine ait örnekler incelenmiş, evcilleştirilmiş koyun, keçi, sığır ve domuz tespit edilmiştir. Ayrıca yaban domuzu, tilki ve geyik örneklerine de rastlanmıştır.

Bu kazı sezonunda çanak çömlek çalışmaları Prof. Dr. Burçin Erdoğan tarafından IV. Evrenin Neolitik Çağ çanak çömleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu evrenin Neolitik Çağ çanak çömleri en erken V. Evrenin aksine Batı Anadolu yerleşmelerinde görülenlerden farklıdır. M.Ö. 6000'lerde adada çanak çömlek yapım geleneğinin farklı bir çizgide geliştiği gözlemlenmiştir. 2011 yılında ayrıca Dr. Chris Doherty'nin danışmanlığında Eleni Palamara tarafından Oxford Üniversitesi'nde Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin IV. ve V. evrelerde bulunan çanak çömlek örnekleri üzerinde petrografik ve kil analizleri gerçekleştirilmiştir (Palamara 2011). Diğer yandan yerleşmenin yakınında bulunan kil yatağından alınan örnekler de analiz edilmiştir. Sonuç olarak çanak çömlek yapımında yerel kil kullanıldığı tespit edilmiştir. V. ve IV. Evre çanak çömlek yapım teknolojisi bakımından büyük farklar yoktur. Sadece IV. Evre çanak çömleri daha fazla katkı maddesi içermektedir. Çanak çömlerde organik katkıya hiç rastlanmamıştır. Bu durum hem İzmir bölgesi hem de Doğu Marmara bölgesi Neolitik Çağ yerleşmelerinde bulunan çanak çömler ile bir zıtlık oluşturmaktadır. Bazı örneklerde hamurun içine kemik kırıkları karıştırılmıştır.

İşlenmiş deniz kabukları Gazi Üniversitesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Burçin Gümüş denetiminde ve danışmanlığında yüksek lisans öğrencisi Burcu Birinci tarafından incelenmiştir. *Spondylus*, *Nassarius*, *Glycymeris*, *Cerastoderma*, *Venerupis* ve *Patella* türü deniz kabuklarından boncuk, bilezik ve diğer süs eşyalarının yapıldıkları saptanmıştır. İşlenmiş *Spondylus* örnekleri sadece II. ve III. evrelerde ele geçirilmiştir. III. evrede bulunan çok sayıda işlenmiş veya işlenmeye hazır *Spondylus* örnekleri yerleşmede bir *Spondylus* atölyesi olduğu görüşünü güçlendirmektedir. 2011 kazı sezonunda ayrıca Çanakkale 18 Mart Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Onur Özbek cilalı taş baltalar üzerinde çalışmalarına devam etmiştir.

Ayrıca bu yıl, III. Evrede ortaya çıkarılan sıvalı çukurlardan alınan sıva örnekleri üzerinde TÜBİTAK MAM'da Prof. Dr. Aydın Ulubey tarafından XRD ve XRF analizleri gerçekleştirilmiş, sıvalarda kalsit, kuvars, montmorillonite, illit, feldispat, klinoklor ve kristobalite bileşiklerine rastlanmıştır. Sıvalar muhtemelen kireç karıştırılmış bentonittir.

Sonuç

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde 2011 yılı çalışmaları ile ikinci kazı ve üçüncü araştırma sezonu tamamlanmıştır. Kazılar sonucunda ortaya çıkan zengin buluntular Uğurlu-Zeytinlik'in Neolitik Çağda Anadolu, Balkanlar, Ege Adaları ve kıta Yunanistan ilişkilerini verecek anahtar bir yerleşim olduğunu kanıtlamıştır. Önümüzdeki yıllarda devam etmesi planlanan kazı çalışmaları Neolitik Çağ tabakalarında yoğunlaşacaktır.

KAYNAKÇA

- ERDOĞDU, B. 2011. A Preliminary Report from the 2009 and 2010 Field Seasons at Uğurlu on the Island of Gökçeada. *Anatolica* XXXVII: 45-65.
- PALAMARA, E. 2011. *Neolithic Pottery Production at Uğurlu, Gökçeada Island, Western Anatolia: A Preliminary Petrographic Study*. Oxford University MSc Dissertation in Archaeological Science, Oxford.

UĞURLU ZEYTİNLİK HÖYÜK

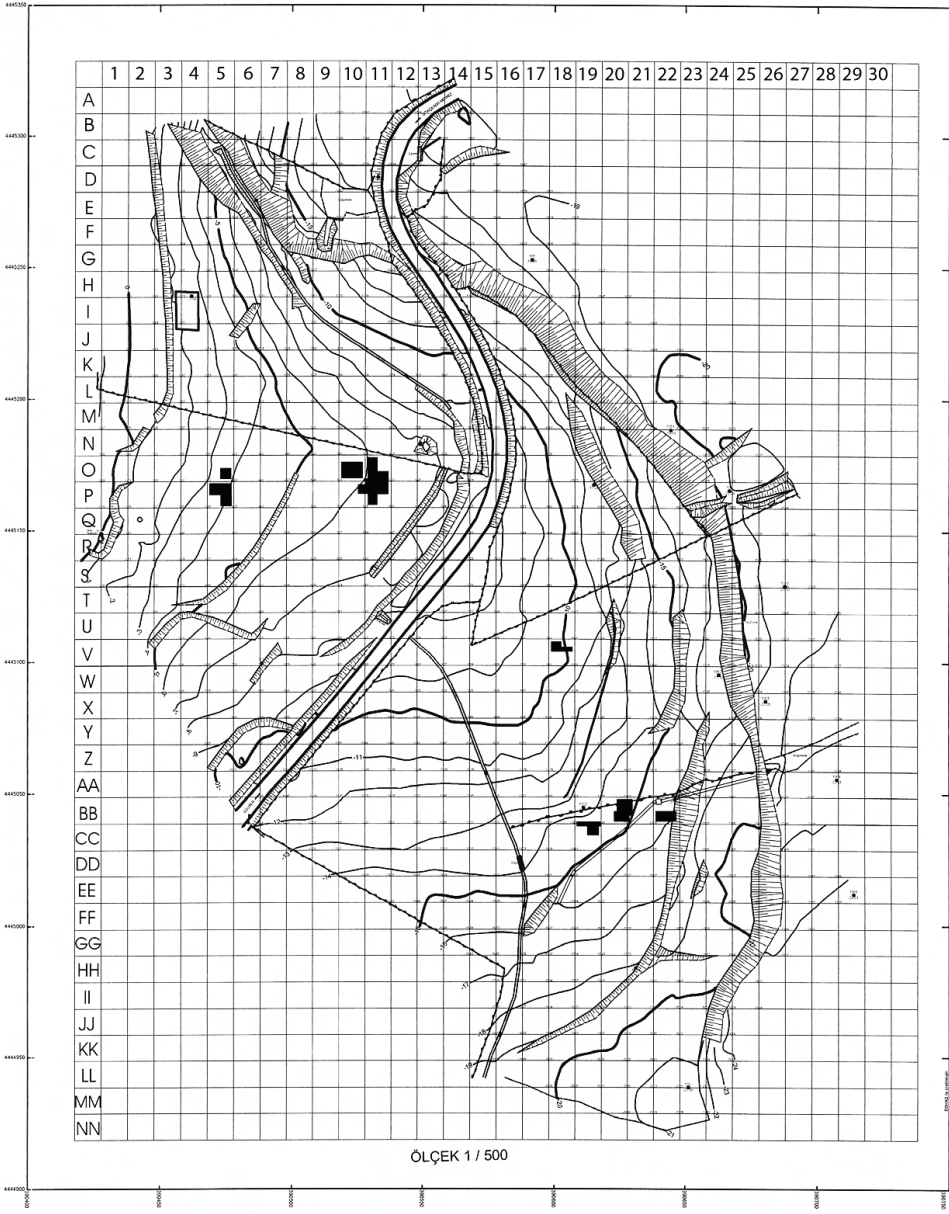

Fig.1: Uğurlu-Zeytinlik'in topografik planı ve kazılan alanlar.

Fig.2: Kalkolitik Çağa (II. Evre) ait Bina 1

Fig.3: Neolitik Çağ (IV. Evre) kemik âletler

Fig.4: Neolitik Çağ (IV. Evre), kemikten kancalar

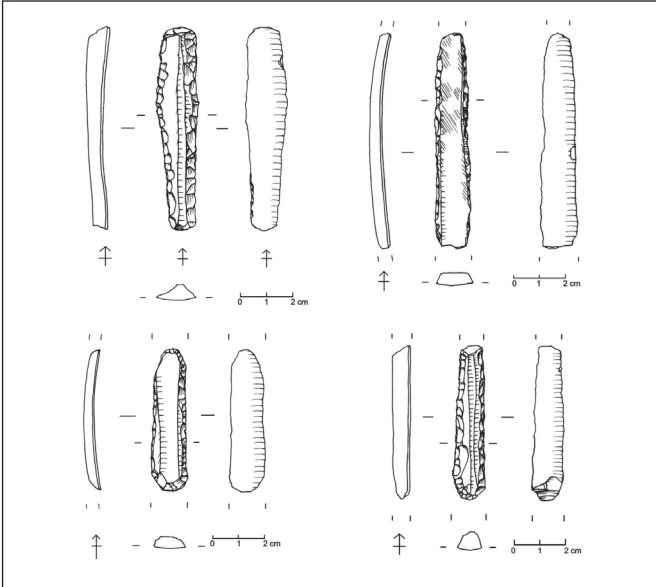

Fig.5: Neolitik Çağ (IV. Evre), 'Karanovo' tipi dilgiler

Fig.6: Neolitik Çağ (IV. Evre) taştan ve deniz kabuğundan boncuklar

Fig.7: Neolitik Çağ Mimmarîsi (IV. ve V. Evreler)

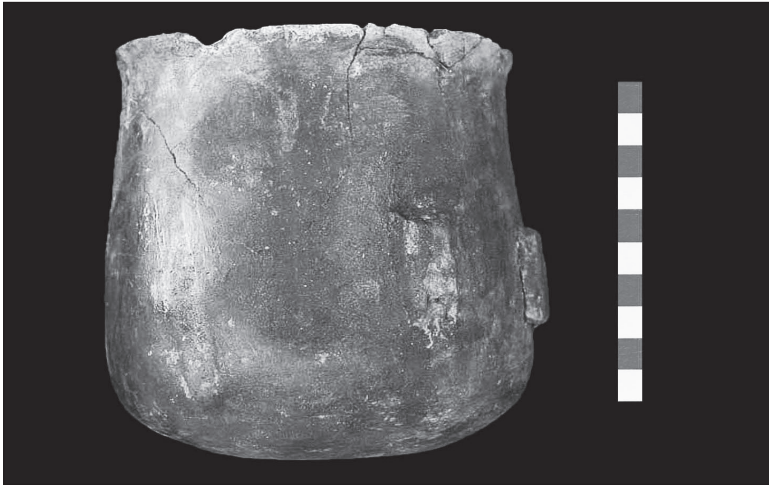

Fig.8: Neolitik Çağa ait (V. Evre) bir kap

KÜLLÜOBA 2011 YILI KAZI ÇALIŞMALARI¹

Turan EFE*
Erkan FİDAN
Deniz SARI
Murat TÜRKTEKİ

Küllüoba Höyüğü, Eskişehir'in kuş uçuşu 40 km. kadar doğusunda, Seyitgazi İlçesi'nin 15 km. kadar kuzeydoğusunda ve Yenikent Köyü yakınlarında yer almaktadır. 300x150 m. ebadındaki höyükte Prof. Dr. Turan Efe başkanlığı altında 1996 yılından bu yana kesintisiz günümüze kadar devam eden kazılar gerçekleştirilmiştir. Burada Geç Kalkolitik sonlarından, İlk Tunç Çağı sonuna kadar devam eden yerleşim katları saptanmıştır.

2011 yılı çalışmaları ile Geç İTÇ II yerleşmesinin batıya doğru yayılımının saptanması, batıda yerleşmeyi çevreleyen bir dış duvarın bulunup bulunmadığının araştırılması ve bir önceki yıl, diğer bir deyişle 2010 yılında kazılmasına başlanan U/V 18 plan karelerindeki yangın geçirmişmekânın planının saptanması ve geri kalan buluntularının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu seneki arazi çalışmaları da önceki yıllarda olduğu gibi- İTÇ II dönemi yerleşim planının tümlenmesine yönelik olarak höyüğün güneybatısındaki tarlalarda ve batı yamaçta gerçekleştirilmiştir.

1. Güneybatı Tarlalarında Yapılan Çalışmalar

Höyüğün batı kesimindeki tarlalarda İTÇ II yerleşmesinin yayılımının araştırılması ve dış sınırının saptanması amacıyla doğu-batı yönünde aynı hat üzerinde P 22, O 22 ve N 22 plan karelerinde açmalar açılmıştır. Açmaların her üçünde de üstte geç Hellenistik Dönem yapılarına ait taş temeller ele geçirilmiştir (Resim: 2). Bunun altında ise ana toprağa kadar inen, ortalama 1.0 m. kalınlığındaki mimarîsiz dolgu da İTÇ II ortalarına

*Prof. Dr. Turan EFE, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Kampüsü, Bilecik/TÜRKİYE

Yard. Doç. Dr. Erkan FİDAN, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Kampüsü, Bilecik/TÜRKİYE.

Yard. Doç. Dr. Deniz SARI, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Kampüsü, Bilecik/TÜRKİYE.

Yard. Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Kampüsü, Bilecik/TÜRKİYE.

¹ 2011 yılı kazı ekibi aşağıdaki üyelerden oluşmuştur: Prof. Dr. Turan Efe (Kazı Başkanı), Deniz Ş. M. Ay Efe (Kazı Başkan Yardımcısı), Afyon Arkeoloji Müzesi'nden temsilcimiz Sayın Mehmet Garipçin, Yard. Doç. Dr. Murat Türkteki, Yard. Doç. Dr. Deniz Sarı, Yard. Doç. Dr. Erkan Fidan, Araş. Gör. Fatma Şahin, Araş. Gör. Sinem Türkteki, Shizue Miura (Arkeolog), Murat Afşar (Arkeolog), Sezer Seçer (Hititolog), Burçin Taşsın (Hititolog), Neşe Taşdemir (Arkeolog), Yasemin Özkan (Koruma ve onarım) ile öğrenciler Mustafa Can Yalçın, Gülfem Oraner, Sacid Kulaklıoğlu, Bora Seydişehirli, Seray Akdağ, Ali Dülger, Elif Cankurt, Gülsüm Cesur, Gülhan Cengiz. Kazımızı maddî olarak destekleyen Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile çalışmalarımızda bizden her türlü ilgi ve yardımı esirgemeyen Eskişehir il Kültür Müdürlüğü, Eskişehir Arkeoloji Müzesi yetkilileri ve personeline de minnet ve şükran duygularımızı belirtmek isteriz. Ekip üyeleri ve sevgili öğrencilerimize en içten teşekkürlerimizi sunarız.

tarihlenmektedir. P 22 açmasında İTÇ II dolgusu içine açılmış bir erken İTÇ III adak çukuru içinde tüm, tüme yakın ve parçalar halinde çeşitli buluntular ele geçirilmiştir (Resim: 3).

2.Batı Yamaçta Yapılan Çalışmalar

2A. T 20 ve T 21 Plan Kareleri

Bu kesimde Kuzeybatı Kapısı'nın önünde birleşen iki caddenin oluşturduğu açı içinde, köşesi geçen sene ortaya çıkarılmış olan ve IV B evresine tarihlenen taş temelli kerpiç mekânın planı büyük oranda ortaya çıkarılabilmektedir. Batı tarafı tamamen tahribata uğramış anlaşılan bu mekânın altından aynı planı muhafaza eden bir önceki IV C Evresi yapısının kerpiç duvarları gelmeye başlamıştır.

2B. S 20 Plan Karesi

Bir önceki çalışma döneminde T 20 plan karesinde ortaya çıkarılan İTÇ II Dönemi'ne ait Aşağı Yerleşme evlerinin devamını araştırmak amacıyla açılan S 20 plan karesindeki açmanın kuzeybatısında kendi bağımsız duvarları olan ve girişleri muhtemelen batıya açılan iki oda saptanmıştır. Şiddetli bir yangın geçirdiği anlaşılan kuzeydeki odanın tabanı üzerinde çok sayıda *in situ* buluntu ele geçirilmiştir (Resim: 4). Doğu duvarı şiddetli bir şekilde yanmış olan güneydeki odanın tabanına inilmemiş olup güneybatı köşede, duvarı yay biçimli bir silo ortaya çıkarılmıştır. Bu odaların güney kısmında, boş alan olduğu anlaşılan kesimde ise Hellenistik Döneme ait bir tahribatın olduğu anlaşılmıştır. Bu tahribat kaldırıldıktan sonra, üstü açık alanın varlığına işaret eden, kat kat ince tabaka şeklindeki tabanlara sahip bir dolgu ile karşılaşmıştır. Çöp çukurları tarafından yer yer kesilen bu dolgu, burada avlu ya da cadde/sokak gibi açık bir alanın olabileceğini göstermektedir.

2C. R 20 Plan Karesi

İTÇ II Dönemine ait Aşağı Yerleşme evlerinin batıya doğru devamını ortaya çıkarmak amacıyla, R 20 plan karesinde çalışılmış ve belli bir kesiminde yüzeyden yaklaşık 2,5 m. derinliğe kadar inilmiştir. Burada ortaya çıkarılan yapılar, Yukarı Yerleşme'nin kuzeybatıya doğru açılarak devam etmektedir. Önümüzdeki yıl, yerleşmenin batı sınırının saptanması amacıyla, bu kesimde çalışmalara devam edilmesi planlanmaktadır (Resim: 5).

2D. U-V 18 Plan Karesi

Geçen sene U 18 plan karesinde küçük bir kısmı ortaya çıkarılan ve yangın geçirmiş olan IV B Evresi'ne ait bir odanın geri kalan kısmını kazmak ve bu şekilde dolgu içinde başka *in situ* buluntuların bulunup bulunmadığını anlamak için U 18 ile V 18 plan kareleri arasındaki araba yolu kaldırılarak her iki plan kare içinde çalışılmıştır (Resim: 6).

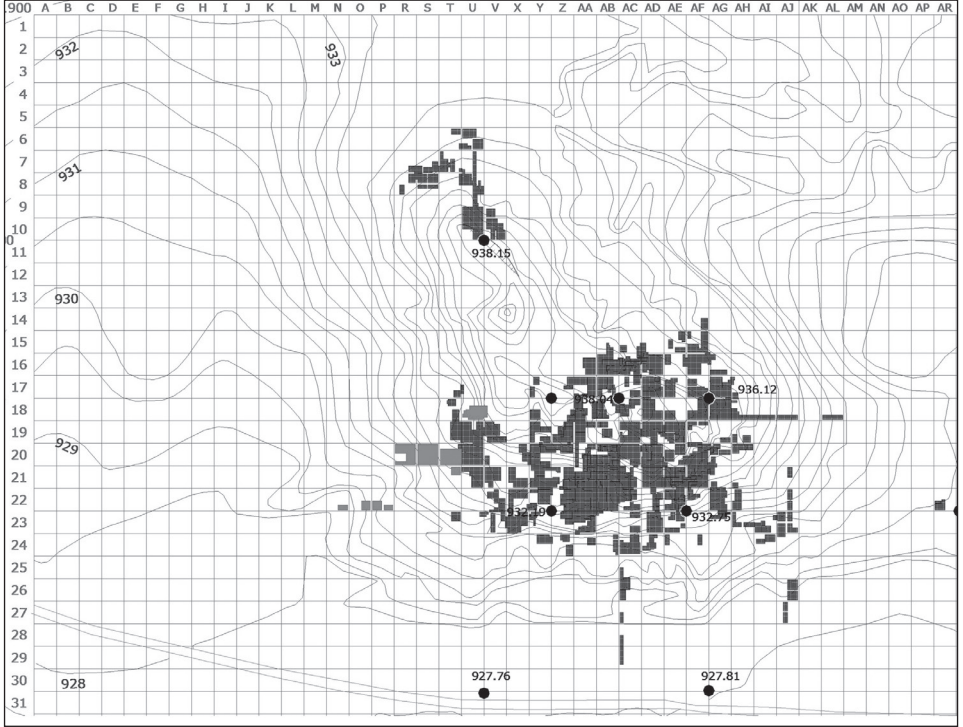
Geçen sene, daha batıda ortaya çıkarılan ve önündeki caddeye açılan iki girişi bulunan duvarın bu mekânın ön duvarını oluşturduğu ve bu şekilde 13.0x6,5 m. ebadındaki odanın önden iki girişli, büyük bir mekân olduğu anlaşılmıştır. Güneydeki girişten hemen sonra, geçen sene bir kısmı tahribata uğramış olan dörtgen planlı bir ocak ortaya çıkarılmıştı. Yangın dolgusunun yayılım alanının batıda ocakla başlaması, yangının ocaktan çıkmış olduğu izlenimini vermektedir. Odanın kuzeydoğu köşesinde dörtgen bir silo ortaya çıkarılmıştır. Güneydeki kerpiç duvarlar başka bir siloya ait olabilir.

Odanın güney ve doğu duvarına dıştan bitişik ikinci bir duvar vardır. Doğu tarafta oldukça kuvvetli bir taş temel içeren bu duvar Yukarı Yerleşme'nin çevre duvarı olmalıdır.

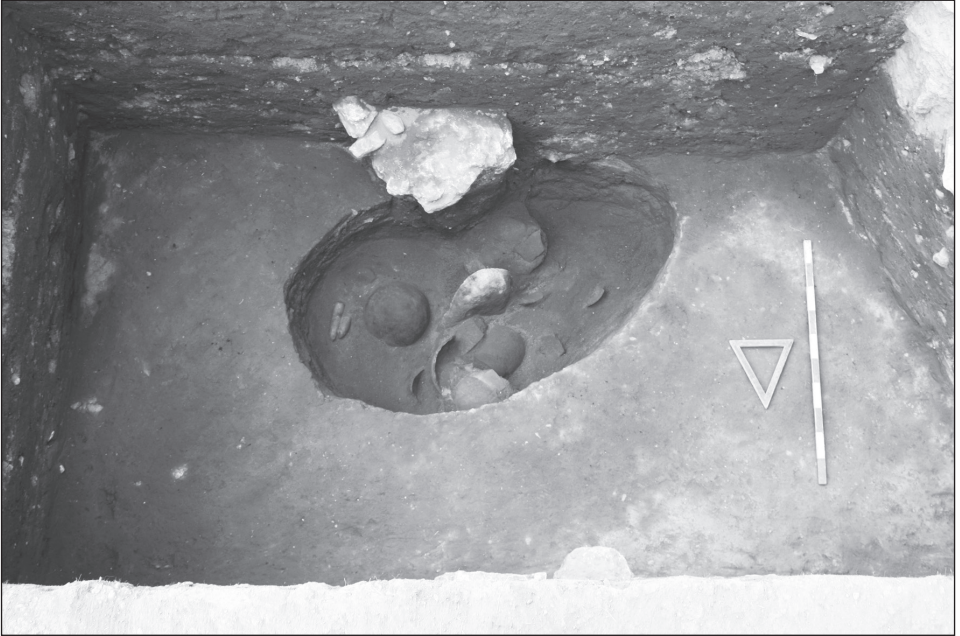
Duvarlar boyunca ve ayrıca odanın orta kesimine yakın yerde yan yana üç direk deliği saptanmıştır. Bunların bazıları yassı taş altlıklar içermektedir. Gerek oda dolgusunda ve gerekse taban üzerinde ahşap direklere ve hatıllara ait karbonlaşmış ahşap kalıntıları ele geçirilmıştir.

Odanın kuzey duvarına ait temel tek sıra hâlinde, dikine yerleştirilmış taşlar içerir. Bu taş sırasının dışında ayrıca bir kerpiç duvar olup olmadığı henüz anlaşılamamıştır. Bu duvardan kuzeye bir taş temel çıkmaktadır; dolayısıyla kuzey bitişikte başka bir mekân yer almalıdır.

Odanın dolgusunda ve tabanında *in situ* bazı çanak çömlek, öğütme taşları, tezgâh ağırlıkları, andironlar ve boyunlu bir çömlek kapağı bir arada ele geçirilmıştir (Resim: 7).

Resim 1: Küllüoba topografik planı ve çalışılan alanlar (2011 yılında çalışılan alanlar kırmızı ile işaretlenmiştir).

Resim 2: P 22 plan karesinde İTÇ III Dönemine ait adak çukuru.

Resim 3: O ve P 22 plan karelerindeki Hellenistik Döneme ait taş temeller

Resim 4: S 20 plan karesinde İTÇ II Dönemi Aşağı Yerleşme'ye ait yangın geçirmiş bir oda ve odanın tabanı üzerindeki *in situ* buluntular

Resim 5: R 20, S 20, T 20 ve T 21 plan karelerinin genel görünümü, batıdan.

Resim 6: U-V 18 plan karesindeki yangın geçirmiş ev, batıdan.

Resim 7: İTÇ II Dönemi Aşağı Yerleşme evlerinden yangın geçirmiş iki ayrı odanın buluntularından örnekler.

SEYİTÖMER HÖYÜK 2011 YILI KAZISI

A.Nejat BİLGEN*
Gökhan COŞKUN
Zeynep BİLGEN
Nazan ÜNAN
Sevcan SİLEK
Semra ÇIRAKOĞLU
F.Çağım ÖZCAN
Asuman KURU
Zerrin KUZU

Seyitömer Höyüğü, Kütahya il merkezinin 25 km. kuzeybatısında, Seyitömer Linyit İşletmesi Müessese Müdürlüğü (SLİ) rezerv sahası, eski Seyitömer Kasabası'nın bulunduğu alan içerisinde yer almaktadır. Yaklaşık 150x140 metre ölçülerinde olan höyüğün orijinal yüksekliği 23.5m.dir. (Resim: 1)

Höyüğün etkilediği alanda 12 milyon ton kömür rezervinin kullanılabilir duruma getirilmesi amacıyla, 1989 yılından itibaren ilk yıl, Eskişehir Müzesi Müdürlüğü, 1990-1995 yıllarında Afyon Müzesi Müdürlüğü tarafından kazı çalışmaları yürütülmüştür¹. Bir süre ara verilen kazı çalışmalarına, Dumlupınar Üniversitesi (DPÜ) ve Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TKİ) arasında 27.02.2006 tarihinde imzalanan 5 (+1) yıllık protokol ile 2006 yılında, Prof. Dr. A. Nejat Bilgen başkanlığında, Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından yeniden başlanmıştır².

2011 yılı kazı çalışmaları, öğretim elemanları, arkeoloji bölümü öğrencileri ve 250 işçiden oluşan bir ekiplerle, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 14.04.2011 tarih ve 79180 sayılı izinleriyle, 06 Haziran 2011 – 04 Kasım

* Prof. Dr. A. Nejat BİLGEN, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: anbilgen@dpu.edu.tr
Yrd. Doç. Dr. Gökhan COŞKUN, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: gokhan.coskun@hotmail.com
Öğr. Grv. Zeynep BİLGEN, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: zeynepatar@yahoo.com
Öğr. Grv. Nazan ÜNAN, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: nyuzbasioglu@mynet.com
Öğr. Grv. Sevcan SİLEK, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: ssilek@anadolu.edu.tr
Arş. Grv. Semra ÇIRAKOĞLU, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: armesark@hotmail.com
Arş. Grv. F. Çağım ÖZCAN, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: cagimozcan@hotmail.com
Arş. Grv. Asuman KURU, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: kuruasuman@hotmail.com
Uzm. Zerrin KUZU, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampus, Tavşanlı Yolu 10. km. 43100-Kütahya/TÜRKİYE. e-mail: zerrinkuzu@gmail.com

¹ Aydın 1991: 191-204; Topbaş 1992: 11-34; Topbaş 1993: 1-30; Topbaş 1994: 297-310; İlaşlı 1996: 1-20.

² Bilgen 2008: 321-332

2011 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir³.

2011 yılı kazı sezonunda Erken Tunç Çağı A evresine ait yapılar kaldırılmış ve Erken Tunç Çağı B evresine ait yapılar açığa çıkarılmıştır. Höyüğün güneybatı kesiminde yapılan çalışmalarda ise Roma Dönemine ait mimarî kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda höyüğün mimarî açıdan stratigrafisi aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- I. Tabaka (Roma Dönemi).
- II. Tabaka (Hellenistik Dönem: M.Ö. 334-30).
 - II-A: Geç Evre.
 - II-B: Erken Evre.
- III. Tabaka (Akhaemenid Dönemi: M.Ö. 500-334)⁴.
 - III-A: M.Ö. 4. yüzyıl (400-334).
 - III-B: M.Ö. 5. yüzyıl.
- IV. Tabaka (Orta Tunç Çağı: M.Ö. 18. yüzyıl)⁵.
 - IV-A: Geç Evre (M.Ö. 1750-1700).
 - IV-B: Orta Evre (M.Ö. 1790-1750).
 - IV-C: Erken Evre (M.Ö. 20. yüzyıl-19. yüzyıl).
- V. Tabaka (Erken Tunç Çağı: M.Ö. 3000-2000).
 - V-A:
 - V-B:
 - V-C:

I. Tabaka (Roma Dönemi)

Daha önceki yıllarda yapılan kazı çalışmalarında, Roma Dönemi mimarî kalıntılarıyla höyüğün üst platformunda karşılaşılıyordu. Höyüğün merkezi konumundaki J, O ve P sektörleri sınırları içinde kalan söz konusu bu kalıntılar; bir tapınağa ait olduğu düşünülen ve büyük oranda tahribata uğramış durumdaki temel kalıntıları, bu yapı ile ilişkili bir kanal ve tapınağa ait olduğu anlaşılan bir botrostan ibaretti. Bu alanda yapılan kazı çalışmaları esnasında ele geçirilen yüzlerce pişmiş toprak boğa heykelciği

³ Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölüm başkanı ve Seyitömer Projesi başkanı Prof. Dr. A.Nejat Bilgen ile öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Gökhan Coşkun, öğretim görevlileri Zeynep Bilgen, Nazan Ünan, Sevcan Silek, araştırma görevlileri Semra Çırakoğlu, Fatma Çağım Özcan, Asuman Kuru, Uzman Zerrin Kuzu, Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü öğretim görevlisi Restoratör M. Birol Akalın, Kütahya Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi Mimar Bahadır Dikmen, Desinatör Beyza Şenkuyumcu, Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü Öğrencisi Nuriye Atlan, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Yüksek Lisans öğrencileri; Bayram Uygun, Cansu Topal, Umut Kapuci, Burcu Özdemir, Fatih Baytaroğlu, Emine Şendil, Arkeoloji Bölümü Lisans öğrencileri, Dilek Karaoğlu, Serhat Kurt, Fatih Durgu, Hüseyin Usta, Ahmet Rasim Dağlı, Hülya Torun, Fadime Arslan, Songül Karabıçak, Sevilay Koç, Şeref Güran, Özlem Bilici, Selçuk Öncü, Mehmet Çeri, Mehmet Metin Taşçı, Asuman Gökçek, Gözde Köymen, Zeliha Erik, Yağmur Yurdakul, Hüseyin Yücel, Fehmi Yaşar, H. Sedanur Yılmaz, R. Özge Akın, Konca Hançer, Burak Altınel, Emre Ceylan, Hazal Bostan, Pembegül Sonay, Mehmet Tokgöz, Gül Arslan, Büşra Şengöz, Gamze Civan, Şennur Aydın, Merve Derya Bolat, Sebahat Baylasın, Ayşe Niğbolu katılmışlardır. Fethiye Arkeoloji Müzesi'nden Arkeolog Yılmaz Yeşilyurt ise Bakanlık temsilcisi olarak görev yapmıştır.

⁴ Bilindiği üzere Persler Anadolu'ya M.Ö. 547/46 yılında girmişler ve bu topraklarda yaklaşık 200 yıl boyunca hüküm sürmüşlerdir. Seyitömer Höyük'te yapılan kazılar Akhaemenid Dönem yerleşiminin burada M.Ö. 5. yüzyılda başladığını göstermektedir.

⁵ Orta Tunç Çağı, OSL (Optik Uyarılmayla Lüminesans) tekniği ile tarihlendirilmiştir. Tarihlendirme üç evreden ayrı ayrı alınan seramik örneklerinin analizleri sonucu gerçekleştirilmiştir.

parçalarının, bothros içerisinde de yoğun olarak ele geçirilmiş olması, söz konusu temel kalıntıların bir tapınağa ait olduğu yönündeki düşünceleri destekler niteliktedir. Höyük üst platformunda Roma Dönemi'ne tarihlenen başka hiçbir mimarî kalıntı ile karşılaşmamıştır. 2011 kazı sezonunda, höyüğün güneybatı kesiminde yer alan BB, HH, II, JJ, ZI, ZJ sektörlerinde yapılan çalışmalarda Roma Dönemine ait mimarî kalıntılar açığa çıkarılmıştır (Plan: 1, Resim: 2).

Söz konusu alanda Roma Dönemi'ne ait mekânlar, avlular, su kanalları, su kuyuları tespit edilmiştir. Bu durum höyüğün üst platformunun bir kutsal alan olarak kullanıldığını ve asıl yerleşimin ise höyüğün eteklerinde ve etrafında konumlandığını göstermektedir.

Sınırlı bir alanda yürütülen çalışmalar sonucunda, çift yüzlü duvarlarla inşa edilmiş olan mekânların, ortak duvarlar kullanılarak kompleks bir yapı oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu kompleks yapı ve diğer küçük mekânlar içinde çok sayıda çatı kiremidi parçası, sikkeler ve diğer küçük buluntular ele geçirilmiştir. Ele geçirilen sikkeler, M.S. 255-363 yıllarına tarihlenen bir yerleşime işaret etmektedir (Resim: 3).

II. Tabaka (Hellenistik Dönem)

2011 yılı kazı çalışmalarında, höyüğün güneybatı yamacında, daha önceki yıllarda büyük bir kısmı saptanmış olan bir teras duvarının tamamı açığa çıkarılmış ve daha sonra kaldırılmıştır. CC sektörü N-9 ve DD Sektörü N-10 plan karelerinde yer alan bu duvarın kaldırılması esnasında, duvarın alt dolgusunda Hellenistik Döneme tarihlenen bazı seramikler ve bir hayvan kremasyonu ile karşılaşmıştır. Küçük bir hayvanın cesedinin yakıldıktan sonra kül ve kemik kalıntılarının bir urne içerisine konulup gömüldüğü anlaşılmıştır. Bu urne aynı form ve ebattaki iki çanakdan oluşturulmuştur. Ağız kenarları birbirine birleştirilmiş olan bu çanaklardan biri, diğerinin üzerine kapak gibi yerleştirilmiş ve daha sonra birleşim noktası kil ile itinalı bir şekilde sıvanmıştır.

III. Tabaka (Akhaemenid Dönemi) (Plan: 2)

Bu tabakaya ait yapıların büyük çoğunluğu geçmiş kazı sezonlarında tespit edilerek kaldırılmıştır. İki mimarî evreye sahip olan bu tabakada, 2011 kazı sezonunda, daha önceki kazı sezonlarında tespit edilen M.Ö. 4. yüzyıla ait teras sur duvarı tamamen açığa çıkarılarak kaldırılmıştır (Resim: 5). Duvarın höyüğün etrafını tamamen çevrelediği düşünülmekle birlikte, höyüğün kuzeybatı, batı, güneybatı ve güney kısmında korunageldiği gözlemlenmiştir. Yamaca dayandırılarak yapılmış olan duvarın arka yüzü bulunmamaktadır. Duvarın her bir taş sırası iç kısma doğru biraz çekilerek yerleştirilmiştir ve böylece basamaklandırılmış bir görünüm kazandırılmıştır. Tabakanın M.Ö. 5. yüzyıla ait olan diğer evresinde iki adet mekân açığa çıkarılmıştır. Bu mekânların her ikisinin de III-A evresi teras sur duvarı tarafından tahrip edilmiş olduğu gözlemlenmiştir.

IV. Tabaka (Orta Tunç Çağı)

Orta Tunç Çağı tabakasında üç mimarî evre olan A, B ve C evrelerinde açığa çıkarılan mimarî öğeler arasında, yapım tekniğinde herhangi bir değişikliğin olmadığı tespit edilmiştir. A evresine ait tek bir mekân saptanmış olup, B evresine ait mimarî kalıntılar arasında bir teras duvarı, iki adet mekân ve altı adet silo yer almaktadır (Plan: 3).

Höyüğün batı, güney ve doğu kesimindeki sektörlerde C evresine ait mimarî kalıntılar ve buluntular açığa çıkarılmıştır. Söz konusu mimarî kalıntıların gösterdiği üzere; Orta Tunç Çağı tabakasına ait tüm evrelerde düzenli bir yerleşim planı bulunmamaktadır. Çift yüzlü duvarlar kullanılarak yapılmış olan mekânlar içinde ocaklar, bölmeler, işlikler,

platformlar, fırınlar bulunabilmektedir (Resim: 6). Yine her evrede rastlanan silolar yoğun olarak kullanım görmüştür.

Höyüğün, Orta Tunç Çağı C evresinde güçlü bir sur duvarı ile çevrelediği tespit edilmiştir. Sur duvarının orijinalinde höyüğü tamamen çevrelediği düşünülmektedir. Fakat her alanda korunmamış olan surun mevcut uzunluğu toplamda 182 m. olarak ölçülmüştür (Plan: 4, Resim: 7). Defalarca tamirat geçirmiş olan sur, ilk kullanım evresinde şiddetli bir yangın sonucu yıkılmış; daha sonra yangın geçiren surun üzerine tekrar inşa edilmiştir. Bu yeni surun güneybatısında bir girişinin olduğu fakat daha sonraki tamiratlar sırasında bu girişin kapatıldığı anlaşılmıştır. Batıdaki ana girişin ise, yapılan yenilemeler sonucu iki kez değiştirilerek kullanımına devam edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu yıl tespit edilen sur duvarının dışında açığa çıkarılmış olan mekânlardan yola çıkarak, höyüğü çevreleyen surun dışında bir yerleşimin varlığından söz etmek mümkündür. Bu evre buluntu grupları içinde, çömlekler, testiler, çanaklar, ağırşaklar, tezgâh ağırlıkları, bronz baltalar, bronz iğneler yer almaktadır.

V. Tabaka (Erken Tunç Çağı)

Seyitömer Höyük, Erken Tunç Çağı III tabakası üç evreyle temsil edilmektedir. 2011 yılı kazı sezonunda A evresine ait mimarî kalıntılar kaldırılarak (Plan: 5), bir alt evre olan B evresine ait yerleşimin tamamı açılmıştır. B evresinde, A evresinde görülen sistemli yerleşim planının devam ettiği ancak, yapıların planlarında değişikliklerin uygulandığı belirlenmiştir (Plan: 6). Bu değişiklikleri, mekânların boylarının uzatılarak iki ya da üç odalı hale getirilmeleri şeklinde açıklamak mümkündür. Ayrıca bazı yapılarda tamirat ve yapının işlevini değiştirmek amaçlı yenilemeler yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılarda görülen sarı kille yapılmış sıvaların üst üste birçok kez yinelenmesi, bir diğer yenileme işlemidir. Açılan mimarî tabakada, orta kısımda bulunan megaron yapısı ve yanındaki iki mekân dışındaki tüm yapıların şiddetli yangına maruz kaldığı görülmüştür. Herhangi bir noktadan başlayan yangının, ortak duvarlar kullanılarak birbirine bitişik olarak yapılmış yapılara sıçrayarak tüm höyüğe yayıldığı düşünülmektedir. Bu durumu planlı yerleşimin bir dezavantajı olarak değerlendirmek mümkündür.

V-B evresinde höyüğün üst platformunun merkezinde bir tapınak yapısı bulunmaktadır. Diğer yapılar ise, güneybatıda saray kompleksi, batı ve kuzeyde ise diğer yapılar olmak üzere üst platformun kenarlarına dizilmiş vaziyettedir. Tapınak diğer yapılardan bağımsız olarak inşa edilmişken, kenarlarda yer alan mekânlar, birbirine bitişik, ortak duvarlar kullanılarak inşa edilmişlerdir. Bu yerleşim planı birbiri ile bitişik olan yapıların tamamının yanmasına sebep olmuştur. Tapınak ise yanan bu yapılardan bağımsız olması sebebiyle yangına maruz kalmamıştır. Yangın sonrası yeniden yapılanma çalışmaları esnasında, yanıp yıkılan binaların enkazlarının tesviye edildiği ve bunların üzerine V-A evresine ait yapıların inşa edildiği anlaşılmıştır.

V-B evresinde tapınak yapısının kuzeyinden başlayarak, höyüğün kuzeydoğusuna kadar uzanan bir sokak bulunmaktadır. Bu sokağın her iki kenarında, höyük üst platformunun kenarı boyunca uzanan mekânlar sıralanmaktadır (Resim: 8). Bu mekânların höyük yamacına bakan uç kısımları tahribata uğramış durumda olsa da, bunların yamaca bakan kısımlarında da birer kapılarının olduğunu düşünmek mümkündür.

Bu evreye ait yapı silsilesi içinde mekânlar, atölyeler, depo odaları bulunmaktadır. Adı geçen yapıların içlerinde ise fırınlar, ocaklar, platformlar ve sekiler yer almaktadır.

Atölye olarak değerlendirdiğimiz yapıların mimarî açıdan mekânlar ile depo yapılarından farklı olmadığı, aynı zamanda diğer yapılar ile birlikte yaşam alanı

sınırları içinde konumlandırıldıkları dikkat çeker. Özellikle Megaron yapısının hemen güneydoğusundaki alanda bir atölye ve içinde birden fazla fırının bulunduğu bir mekân mevcuttur (Resim: 9). Atölyelerin aynı zamanda depo odası olarak da kullanıldığı, bu yapıların içlerinde ele geçirilen çok sayıda seramik kap, ağırlık, ağırşak ve seramik üretiminde kullanılmış pişmiş toprak kalıplardan anlaşılmaktadır.

Depo mekânları ise yaşam alanlarının genellikle bir odasını oluşturacak şekilde ya da bağımsız olarak inşa edilmiştir. Bu yapılarda ele geçirilen buluntu sayısının diğer yapılara oranla çokluğu ve ayrıca diğer yaşam alanlarından farklı olarak içlerinde bir ocağın bulunmaması, söz konusu yapıların depo olarak değerlendirilmelerine olanak sağlamıştır.

Seramik fırınlarının tamamı yuvarlak ya da oval planlı olarak karşımıza çıkmaktadır (Resim: 10). Moloz taşlardan örülmüş fırın duvarlarının iç ve dış kısımlarının sıvalı olduğu ve aynı malzemenin taban yapımında da kullanıldığı tespit edilmiştir. Fırın tabanları genel olarak arka kısımdan, fırının ağız kısmına doğru eğimli olarak yapılmıştır. Fırınların, içinde buldukları yapıların duvarlarına dayandırılarak inşa edildikleri tespit edilmiştir. Bu şekilde inşa ederek, yapının içinde kalan kullanım alanının artırılmasının ve oluşacak ısı kaybının en aza indirilmesinin amaçlandığı düşünülmektedir.

Yapılar içinde yer alan mimarî unsurlardan biri olan ocakların, gerek biçimsel özellikleri gerekse kullanılan inşa malzemesi açısından aynı özellikler gösterdikleri anlaşılmıştır. Ocaklar, içinde buldukları yapının taban seviyesinden hafifçe yükseltilerek oluşturulmuş yuvarlak bir platform ve arka kısımdaki iki adet birbirine bağlı boynuz şeklindeki yükseltilerden meydana gelmektedir. Kil ve taş kullanılarak yapılmışlardır. Yuvarlak platformun üstünde görülen ateş izleri ve bu alanda *in situ* ele geçirilen üç ayaklı kaplardan yola çıkarak, ateşin burada yandığı, arka kısımdaki boynuz şeklindeki yükseltilerin ise işlevsel olmayıp bunların kutsal öğeler olabilecekları düşünülmektedir (Resim: 11). Tespit edilen ocaklar, yaşam alanı olarak kullanılmış tüm yapılar içinde mevcuttur. Ayrıca megaron yapısının içinde de aynı plana sahip bir ocağın tespit edilmesi, ocakların aynı zamanda kutsal bir nitelik taşıdığını da işaret etmektedir. Mekânlarda görülen yenileme izlerine ocaklar üzerinde de rastlanmıştır.

Bazı mekânların köşe kısımlarında ya da duvar önlerinde yapılmış durumda platform ve sekiler tespit edilmiştir. Bu öğelerin üzerine bir şeyler konularak, bir raf gibi, işlevsel olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Bu tabakada ele geçirilen en büyük buluntu grubunu seramikler oluşturmaktadır. Seramik kaplar arasında küpler, çömlekler, çanaklar, kâseler, depaslar, gaga ağızlı kaplar, üçayaklı kaplar, kapaklar, birleşik kaplar, minyatür kaplar yer almaktadır (Resim: 12).

Seramik kapların bazılarının yapımında kullanılan çeşitli boyutlardaki kilden ve taştan kalıplar, yine çok sayıda ele geçirilen buluntulardandır. Pişmiş toprak eserler arasında yer alan fırçaların da, olasılıkla seramik kapların astarlanmasında kullanıldığı düşünülmektedir. Dokuma materyallerinden olan tezgâh ağırlıkları ve ağırşaklar, bezemeli ve bezemesiz örnekleriyle çeşitli tiplerde ele geçirilmiştir. Metal buluntular çok az sayıda olup iğnelerle temsil edilmektedir. Taş eserler; boncuklar, baltalar, mermerden yapılmış idoller, perdah taşları, dilgiler gibi çeşitli örneklerden oluşmaktadır. Kemik eserler arasında ise bızlar, spatulalar ve çeşitli âletler bulunmaktadır.

Erken Tunç Çağı tabakasında, B evresine ait yapı silsilesinin altından gelecek olan evrenin (C Evresi) tespiti amacıyla, höyüğün dar bir alanında; I, O ve Y sektörlerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kısıtlı alanda yürütülen kazılar sonucunda C evresine

ait 8 adet mekân açığa çıkarılmıştır. Mekânlarda tespit edilen şiddetli yangın izleri ile seramiklerin ve küçük buluntuların niteliği, C evresinin B evresi ile yakın benzerlik gösterdiğini ortaya koymuştur. Ancak yine mimarî kalıntılar, C evresindeki kerpiç kullanımının bir üst evreye oranla daha yaygın olduğunu da göstermiştir. C evresine ait çalışmaların dar bir alanda yürütülmesinden dolayı, söz konusu evrenin yerleşim planı hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır.

Ayrıca Y sektöründe sözü edilen diğer sektörlerden farklı olarak Erken Tunç Çağı A ve B evrelerine ait herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Bu durum, Orta Tunç Çağında bu alanın tamamen tahrip edilmesinden kaynaklanmıştır.

Sonuç

2011 yılı kazı sezonunda höyüğün batı ve güney eteklerinde, Roma Dönemine tarihlenen alanda yapılan çalışmalar sonucu dört oda ve iki avludan oluşan bir kompleks ile birlikte beş mekân, iki avlu, altı su kanalı ve iki adet su kuyusu tespit edilmiştir.

Hellenistik Döneme tarihlenen ve daha önceki sezonlarda büyük bir kısmı açığa çıkarılmış olan teras duvarının tamamı bu yıl açığa çıkarılmış ve daha sonra kaldırılmıştır. Akhaemenid Dönem tabakasının A evresine ait olan ve yine daha önceki yıllarda açılan teras-sur duvarının tamamı kaldırılmıştır. B evresinde ise yalnızca iki mekân bulunmaktadır.

Orta Tunç Çağı A evresinde bir mekân, B evresinde bir teras sur duvarı, iki mekân ve altı adet silo tespit edilmiştir. C evresinde ise bütün höyüğü çevreleyen ancak yer yer tahribata uğramış vaziyette bir teras-sur duvarı mevcuttur. Ayrıca yine bu evreye ait yirmi üç mekân, bir mezar, on bir silo ve bir fırın, açığa çıkarılan diğer mimarî öğeleri oluşturmaktadır.

Erken Tunç Çağı tabakası A evresinde bir teras-sur duvarı ve üç mekân tespit edilerek kaldırılmıştır. Ayrıca önceki kazı sezonlarında saptanmış olan megaron yapısının birinci ve ikinci kullanım evresi açığa çıkarılarak kaldırılmıştır.

Söz konusu dönemin B evresinde höyüğün merkez konumunda bir tapınak kompleksiyle karşılaşmıştır. Megaron planlı bir yapı, önde bir avlu ve kuzeyindeki iki mekândan oluşan kompleks, içinde *in situ* ele geçirilen buluntuları ve konumu itibarıyla bir “tapınak kompleksi” olarak değerlendirilmiştir. Yine bu evrede, geçen kazı sezonunda saptanmış olan saray yapısına ait diğer mekânlar açığa çıkarılarak, bu silsilenin sınırlarının tamamı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, söz konusu evrede tapınak ve saray kompleksinin de içinde bulunduğu kırk sekiz adet mekân mevcuttur.

Bu tabakanın C evresinde ise 8 mekân açığa çıkarılmış olup az sayıdaki bu mekânlardan, yerleşimin bu dönemdeki planı hakkında henüz bilgi sahibi olunamamıştır.

2011 kazı sezonu sonucunda höyüğün stratigrafisini oluşturan dönemlere ait eserlerin 3354 adedi etütlük, 1377 adedi envanterlik olarak kaydedilmiştir. Bu tabakalara ait mimarî öğelerin tamamı bilgisayar ortamında çizilerek plan, kesit ve görünüş olarak belgelenmiştir. Ayrıca küçük buluntuların 852 adedi çizilirken, seramiklerin 775 adedinin profili çizilmiştir.

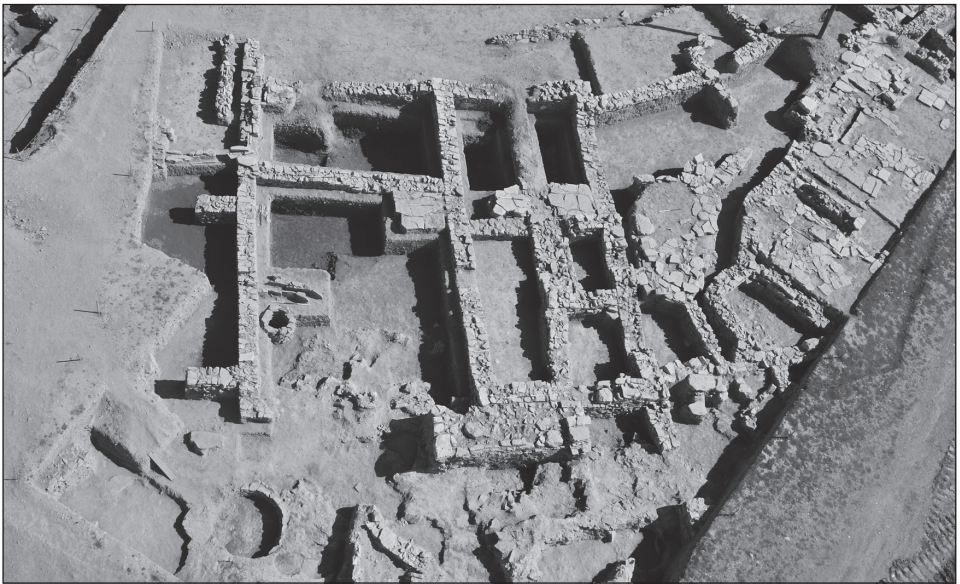
2012 kazı sezonunda kaldırılması planlanan V-B evresine ait mimarî kalıntıların altından, V-C evresine ait mimarînin geleceği, bu yıl açılmış olan 8 mekânla teyit edilmiştir. Yeni kazı sezonundaki çalışmaların, V-C evresi üzerinde yoğunlaştırılması planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydın 1991, Aydın N., “Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı 1989” *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 19-10 Mayıs 1990 Ankara, 1991, 191-204.
- Bilgen 2008, Bilgen A. N., “Seyitömer Höyüğü 2006 Yılı Kazısı”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kocaeli, 2008, 321-332.
- Bilgen 2008, Bilgen A. N., “Seyitömer Mound Excavation Project 2007” *Archaeological Institute of America, 109th Annual Meeting*, (Abstract), vol. 30, 145, Chicago, 2008.
- Bilgen 2009, Bilgen A. N., “Seyitömer Höyüğü 2007 Yılı Kazısı” *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2009, 71-88.
- Bilgen, Coşkun, Bilgen 2010, Bilgen A. N.; Coşkun G.; Bilgen Z., “Seyitömer Höyüğü 2008 Yılı Kazısı” *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Denizli, 2010.
- Bilgen, Coşkun, Bilgen, Yüzbaşıoğlu, Kuru 2011, Bilgen A. N.; Coşkun G.; Bilgen Z., Yüzbaşıoğlu, N.; Kuru A., “Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı” *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, İstanbul, 2011 (basımda).
- Bilgen, Brixhe, Coşkun 2011, Bilgen, A.N.; Brixhe C.; Coşkun G., “Un Nouveau site Epigraphique Paleo-Phrygien: Seyitömer Höyük” *Kadmos* 50, 141-150, 2011
- Coşkun 2010, Coşkun G., “Attic Pottery from Seyitömer Höyük”, *TÜBA AR* 13, 61-67, 2010.
- Coşkun 2011, Coşkun G., “Achaemenid Period Architectural Remains at Seyitömer Mound”, *Archaeological Research in Western Central Anatolia, The IIIrd International Symposium of Archaeology*, Edited by A. Nejat Bilgen, Ralf von den Hoff, Serpil Sandalcı, Sevcan Silek, 8th-9th March 2010, Kütahya.
- Coşkun 2011, Coşkun G., “Achaemenid Bowls from Seyitömer Höyük” *OLBA* 2011 Mayıs Sayısı, (basımda).
- İlaslı 1996, İlaslı A., “Seyitömer Höyüğü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı” *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 24-26 Nisan 1995 Didim, 1996, 1-20.
- Topbaş 1992, Topbaş A., “Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 Yılı Kurtarma Kazısı” *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 29-30 Nisan 1991 Ankara, 1992, 11-34.
- Topbaş 1993, Topbaş A., “Seyitömer Höyüğü 1991 Yılı Kurtarma Kazısı” *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 27-30 Nisan 1992 Efes, 1993, 1-30.
- Topbaş 1994, Topbaş A., “Seyitömer Höyüğü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı” *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 26-29 Nisan 1993 Marmaris, 1994, 297-310.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

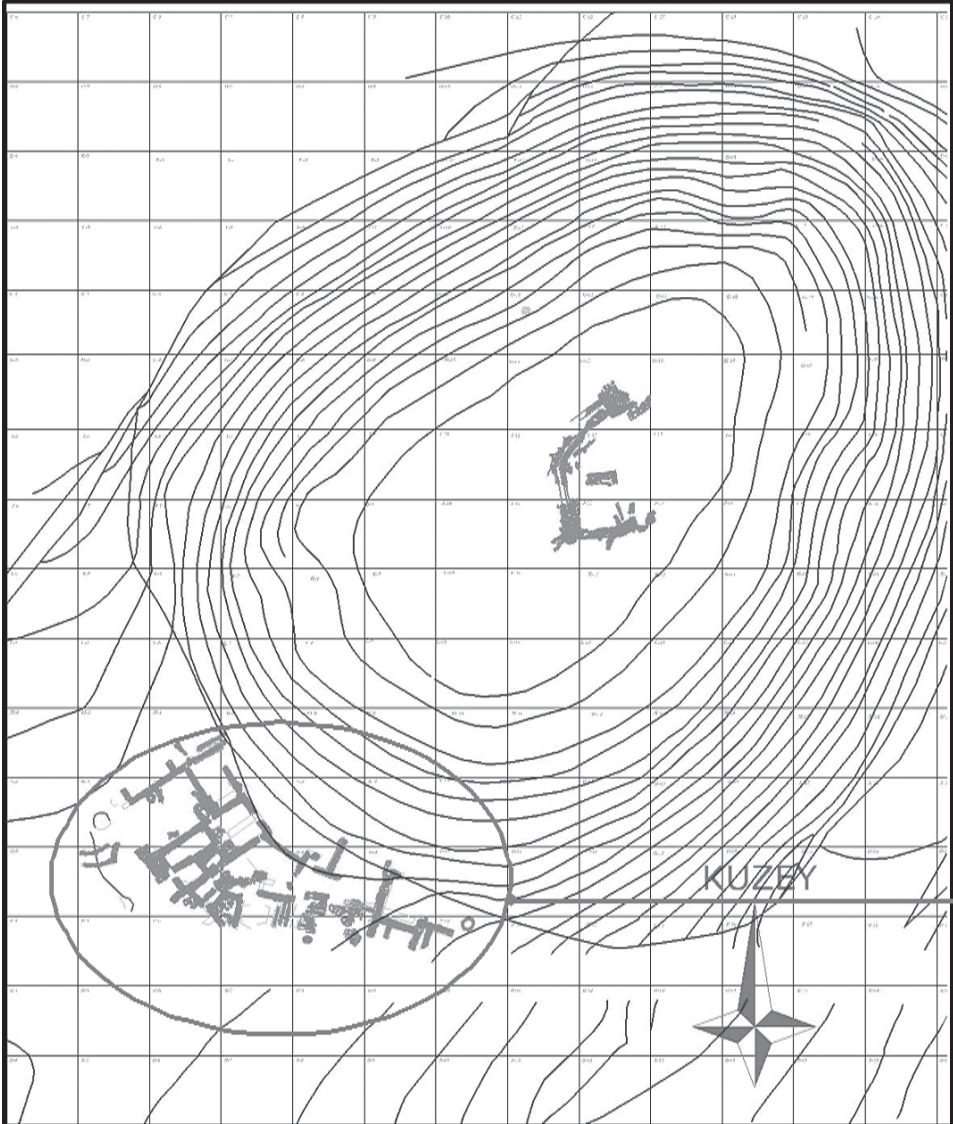
Resim: 6

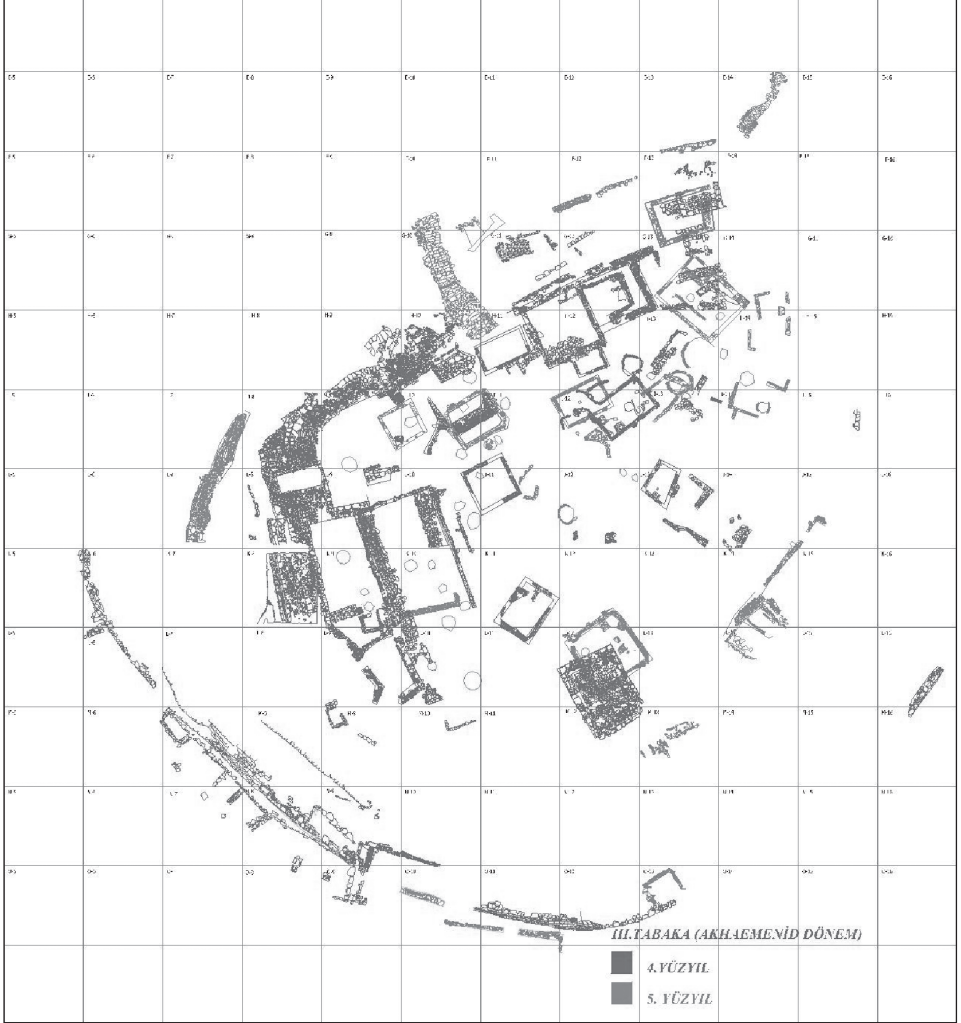
Resim: 7

Resim: 8

Plan: 1

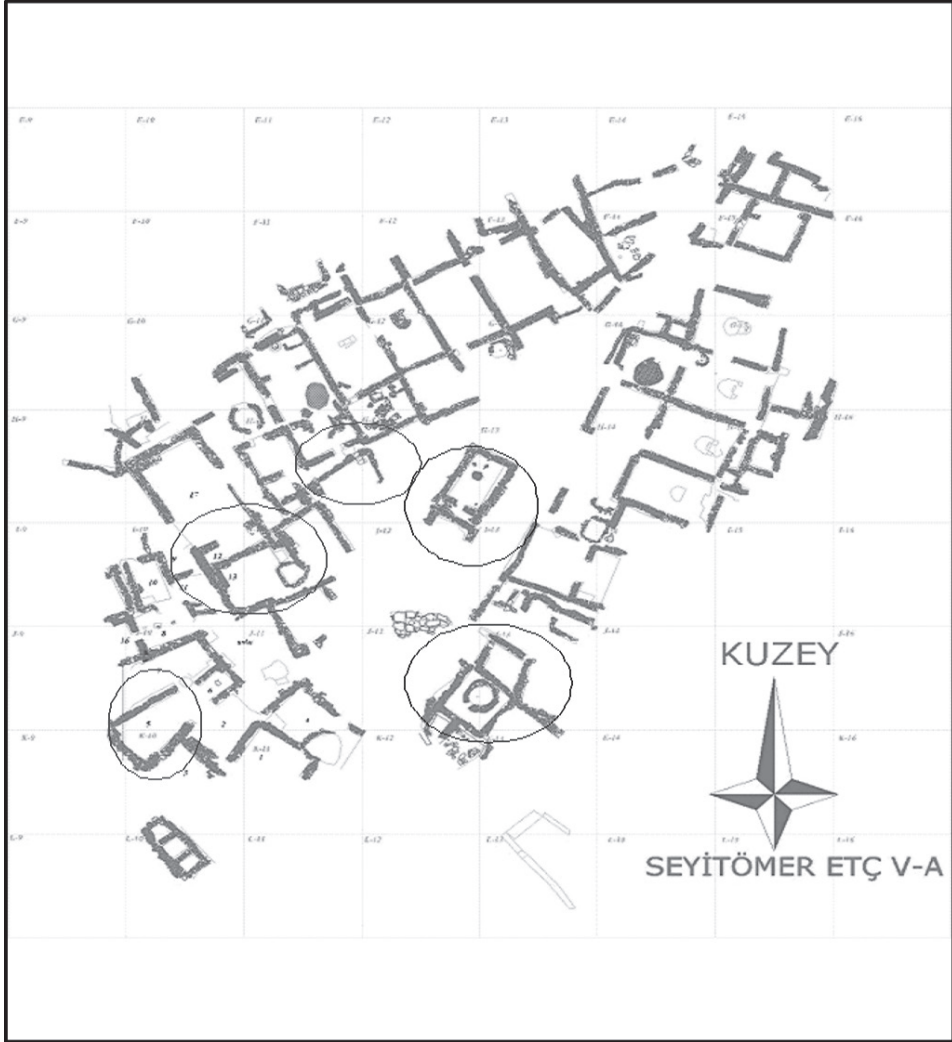
Plan: 2

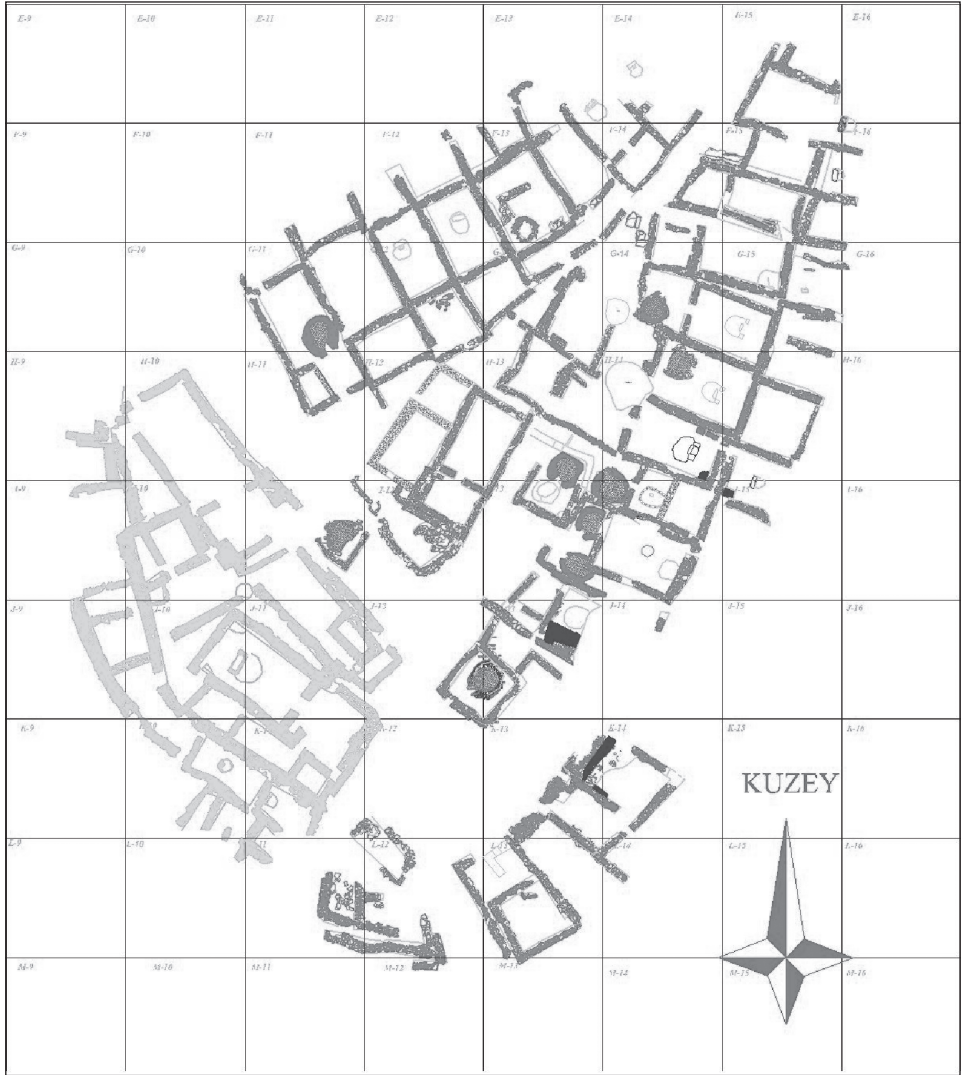
Plan: 3

Plan: 4

Plan: 5

Plan: 6

BEYCESULTAN 2011 YILI KAZI ÇALIŞMASI RAPORU

Eşref ABAY*
Fulya DEDEOĞLU

Denizli İli Çivril İlçesi'nde bulunan Beycesultan Höyüğü'nün 2011 yılı kazı dönemi1 Temmuz - 26 Ağustos 2011 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. 2007 yılından itibaren Prof. Dr. Eşref Abay'ın başkanlığındaki bir ekip tarafından ¹ yürütülen kazı çalışmaları, 2011 yılında M27, N26, O27, S39, S21 olmak üzere beş ayrı açmada, toplam 450 metrekairelik bir alanda gerçekleştirilmiştir (Resim: 1). Kazı çalışmaları sonucu, Selçuklu-Beylikler Dönemi (1 tabaka), Bizans Dönemi (2. tabaka), Geç Tunç Çağın Geç Evresi (4. Tabaka) ve Geç Tunç Çağ'ın Erken Evresi (5. tabaka) ne ilişkin mimarî yapılar ve buluntular tespit edilmiştir.

1. Tabaka: Selçuklu- Beylikler Dönemi

Beycesultan Höyük 2011 yılı kazı çalışmalarında 1. Tabaka olarak adlandırdığımız Selçuklu-Beylikler Dönemine ait bulgulara O27, N26 ve M27 açmalarında ulaşılmıştır. Önceki yıllarda da tespit ettiğimiz verilere göre üç evresi bulunan (1a-c) tabakanın 2011 yılında gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda, iki evresine (1a ve 1b) ait verilere ulaşılmıştır. Öte yandan modern tarım faaliyetlerinden kaynaklı tahribat nedeni ile 1. Tabaka ile ilişkilendirilen mimarî unsurlar son derece sınırlıdır. Yüzey toprağının hemen altında dağınık taş sıraları ve bu taş sıralarına ait beyaz sert dokulu bir taban tespit edilmiştir.

1. tabakalarda tespit edilen çok sayıda keramik buluntular arasında önceki yıllarda da yoğun olarak tespit edilen “Milet İşi Keramikler” ve “Astarsız Mallar” yer almaktadır. Tespit edilen küçük buluntu örnekleri arsında ise cam bilezik parçaları, kil objeler yer almaktadır.

2. Tabaka: Bizans Dönemi

Beycesultan Höyük'te Bizans Dönemine tarihlenen kültür tabakası, geniş bir alana yayılan mimarîsi ve buluntuları ile temsil edilmektedir. Önceki yıllarda ağırlıklı olarak N27 açmasında ortaya çıkarılan mimarî yapılar genel olarak kuzey-güney, doğu-batı yönünde uzanan, tabanları taş döşemeli iki sokak ve bu mimarî unsurların çevresinde yer alan iki yapı kompleksinden oluşmaktaydı. 2011 yılı kazı çalışmalarında N27 alanının kuzeyi, kuzeybatısı ve güneyinde yer alan O27, N26 ve M27 açmalarında kazı çalışmaları gerçekleştirilerek Bizans Dönemi ile ilişkili mimarî yapıların devamı ortaya çıkarılmıştır (Resim: 2-3). M27 açması yamaçta yer aldığı için bu alanda mimarî unsur olarak yalnızca

* Prof. Dr. Eşref ABAY, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Bornova-İzmir/TÜRKİYE. e-mail: dedeoglufulya@hotmail.com.

Arş. Gör. Dr. Fulya DEDEOĞLU, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Bornova-İzmir/TÜRKİYE. e-mail: esref.abay@ege.edu.tr

¹ Beycesultan Höyük 2011 kazı çalışmalarında, Arkeolog Mehmet Yurtsever, Arkeolog Muhip Çarkı, Arş. Gör. Rabia Özcan, Arş. Gör. Bora Temür, Arkeolog Alev Boyacı, Arkeolog Aysen Çelebi, Arkeolog Aslıhan Şener, Arkeolog Gürkan Ergün, Arkeolog Mehmet Akif Erdem, Arkeolog Burhan Dikiş, Arkeolog Nejla Alper, lisans öğrencileri Rüya Emine Ulusoy, Derya TokuçNuriye Gökçe, Ahmet Enes Amasyalı, Ayfer Batmaz, Ebru Balkan, Erdem Sülukoğlu, Gökhan Yaylacık, Kader Gürgen, Deniz Irmak, Mustafa Temel, Serhat Aşçıbaşı, Tuğçe Sandıkçı, Yunus Öğretmen ve restoratörÜmit Atalay katılmış, Bakanlık temsilcisi olarak Arkeolog Dilek Bor görev almıştır. Kendilerine katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

2a tabakası ile ilişkilendirilen bir teras tespit edilmiştir. N26 açmasında ise, dörtgen plana sahip taş temelli iki mekân tespit edilmiştir (Resim: 2). Her iki mekânın da bir kısmı kazı alanı dışında kalmakla birlikte, içlerinden her iki mekânın da işlevini anlayabilmemizi sağlayan buluntular tespit edilmiştir. Buna göre alanın güneyinde yer alan mekân, tabanı üzerinde yer alan üç adet büyük boy *pithosu* ile depolama alanı diğeri ise; tabanı üzerinde tespit edilen hayvan iskeletleri dolayısıyla hayvan barınağı olarak tanımlanmıştır. İki inşa evresi de tespit edilen mekânların (2a1-2) yangın geçirdiği anlaşılmaktadır.

Bizans Döneminin en erken evresini temsil eden 2b'ye ait mimarî buluntular N26, O27 ve M27 açmalarında çöp çukurları, depo küpleri ve silolar ile temsil edilmektedir. Bu tabakaya ait olabilecek olası mimarî yapılar 2a1 evresi mimarî faaliyetleri sırasında tamamen tahrip edilmiş olmalıdır. Çöp çukurları içerisinde yoğun miktarda keramik ve *pithos* parçaları ve çatı kiremidi parçaları tespit edilmiştir. Bu evrenin diğer buluntularını ağırlıklı olarak tunç objeler cam bilezik parçaları yer almaktadır.

4. Tabaka: Geç Tunç Çağ

J. Mellaart ve S. Lloyd tarafından gerçekleştirilen kazılarda I. tabaka olarak adlandırılan tabakaya karşılık gelen 4. tabaka, önceki yıllarda gerçekleştirdiğimiz kazılarda Bizans Dönemi tahribatı nedeniyle sınırlı alanlarda ortaya çıkarılabilmektedir. 2011 kazı çalışmalarında da benzer şekilde N26 ve O27 açmalarında Bizans Dönemi mimarî yapılarının hemen altından bu döneme ait sınırlı mimarî kalıntılar tespit edilmiştir. Öte yandan önceki yıllarda yaptığımız kazı çalışmalarında yalnızca bir evresi korunmuş olan (4b) bu tabakanın, 2011 yılında O27 açmasında her iki evresi de tespit edilmiştir (4a-b). Bu tabakanın erken evresini temsil eden 4a evresine ait mimarî kalıntılar, O27 açmasının hemen güney kesitinin önünde saptanmış olup bir mekânın bir kısmı ile temsil edilmektedir. Taş temelli mekânın yalnızca doğu ve kuzey duvarlarına ait temeller ortaya çıkarılmıştır. Sıkıştırılmış kilden yapılmış tabanı da tespit edilen mekânın tabanı üzerinden bir adet tüme yakın kap bulunmuştur (Resim: 4).

4b evresi ise, O27 plan karesinde alanın geneline yayılan beyaz sıvalı bir tabanla temsil edilmektedir. Bu evreye ait alanın doğusunda duvar temellerine rastlanmıştır (Resim: 5). Söz konusu duvarın kuzeyi, Selçuklu-Beylikler Dönemine ait bir çukur tarafından tahrip edilmişken, güney kısmı kesit içinde kalmaktadır. Bu evreye ait başka bir bulgu ise alanın güneybatısında bulunan ve Geç Tunç Çağı 4a evresine tarihlendirilen mekânın temellerinin altında bulunan bir *pithos* ve bu *pithosun* oturduğu tabandır. Sınırlı bir alanda korunmuş olan taban üzerinden az sayıda keramik buluntu tespit edilmiştir. Söz konusu keramik örneklerinin tamamı ince yapım, orta ya da iyi derecede pişirilmiş ve çark yapımı örneklerden oluşmaktadır. Keramik formları arasında, dışa çekik ağız kenarlı ve basit ağız kenarlı kısa boyunlu küçük çömlekler ve kaseler ile dışa dönük ya da düzleştirilmiş ağız kenarlı ve tek kulplu şişeler bulunmaktadır.

5. Tabaka: Geç Tunç Çağ Erken Evre

5. kültür tabakası Beycesultan Höyük'te bugüne kadar, 400 metrekaresi 2011 yılında gerçekleştirilen kazılarda olmak üzere toplam 900 metrekaresine bir alanda araştırılmıştır. İlk dönem kazı çalışmalarında II. tabaka olarak adlandırılan tabakaya tekabül eden bu tabakaya ait arkeolojik veriler son derece zengindir. Kendi içinde alt evreleri barındıran iki temel evre ile temsil edilen 5. tabaka (5a-b) 2011 yılında O27, N26 ve M27 açmalarında tespit edilmiştir (Resim: 1). Önceki yıllarda N27 açmasının tamamı ile M27 açmasının bir kısmında 5. tabakanın erken evresine tarihlendirilen (5b)

büyük bir yapı kompleksi ortaya çıkarılmıştı. Söz konusu yapının şiddetli bir yangın ile sona erdiği tespit edilmişti. Bu bağlamda 5b tabakasının sonunu getiren şiddetli yangın, iki evreyi birbirinden ayıran temel ölçütlerden biridir. Yangından sonra bazı duvarların onarılarak yeniden kullanıldığı anlaşılmalı birlikte 5b evresi sonrasında (5a) yerleşim içi mimarî düzende farklılaşmanın olduğu anlaşılmaktadır. 2011 yılı kazı çalışmalarında O27 ve M27 açmalarında 5b evresine ilişkin yeni bazı verilere ulaşılmıştır. O27 açmasında gerçekleştirilen kazılarda, bu evreye ait 28 ve 30 numaralı mekân olarak adlandırılan iki ayrı mekân ortaya çıkarılmıştır (Resim: 6-7). Bunlardan 28 numaralı mekân, N27 açmasında önceki yıllarda tespit edilen ve depo yapısı olarak tanımlanan 2 numaralı mekâna bir geçiş ile bağlanmaktadır (Resim: 6). Önceki yıllarda tespit ettiğimiz mimarî düzene göre 5b yapıları bir yaşam alanı ve bu yaşam alanına bağlı depo yapılarından oluşmaktaydı. Bu durumdan ötürü 2 numaralı mekâna bağlanan bu yapının bir yaşam alanı olduğu öngörülmekteydi. 2011 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları, bu öngörümüzü doğrular nitelikte sonuçlar ortaya koymuştur. Dörtgen şekilli olan söz konusu mekân açığa çıkarılan kısmı itibarıyla 3.90x5.12m.boyutlarında olup güney ve doğu duvarları kesit içinde kaldığından tespit edilememiştir. 5b evresi yangınının etkilerinin burada da yoğun bir biçimde görülmesinden ötürü mekân içinde birçok *in situ* buluntu ve mimarî öge tespit edilmiştir. Olasılıkla iki katlı olan mekânın duvarları bu sayede, yaklaşık 1,5 ila 2 m. yüksekliğe kadar korunmuştur. Mekânın işlevini tanımlamamıza yardımcı olacak çok sayıda mimarî unsur tespit edilmiştir. Bu unsurlardan en göze çarpanı mekânın merkezi noktasında bulunan 2.20 x 1.50 cm. boyutlarında bir ocak yapısıdır (Resim: 6). Daha önce tespit edilenler ile benzer şekilde ocak, dikdörtgen bir panel, panele bitişik yapılmış ocak ve küllük kısmı ve bu yapıların altında uzanan geniş bir platforma sahiptir. Ocağın platformu, ağaçtan bir çerçeve içine alınmış olup etrafında çok sayıda pişirme kabı tespit edilmiştir. Ocağın güney kısmında yoğun olarak deniz hayvan kabuğundan yapılmış boncuklara, aşık kemikleri, çok sayıda ağırşak ve taş âletler bulunmuştur. Ocak etrafında dağılmış çok sayıda tüm kap ve tümlenebilir kap parçaları tespit edilen diğer buluntular arasındadır. Ocak yapısının dışında mekânın hem kuzey duvarı hem de kuzey duvarı ile batı duvarının birleştiği köşeye eklenmiş kilden yapılmış ambarlar, içleri tahıl dolu bir şekilde bulunmuştur. Aynı zamanda mekânın güney duvarı üzerinde yer alan geçişin hemen yanında batı duvarının önünde büyük bir depolama küpünün varlığı görülmektedir.

28 numaralı mekânın kuzeyinde yer alan 30 numaralı mekân ise, 4.60x2.20 m. boyutlarında dikdörtgen formu bir yapıdır (Resim: 7). Gerçekleştirilen kazılarda söz konusu mekânın yangından önce bir tadilat geçirdiği anlaşılmıştır. Örneğin yapının kerpiçten yapılmış kuzey duvarı olasılıkla yıkılmasından ötürü bir kısmı taş ile örülerek sıvanmıştır. Aynı şekilde yapının güney duvarının yanına bir duvar daha eklenerek çift duvarlı yapıldığı ve güney batı köşesinde 28 numaralı mekâna açılan geçiş bir sebepten ötürü iptal edilerek örüldüğü tespit edilmiştir. Bunun yerine mekânın doğusunda 85 cm. boyutlarında bir geçiş oluşturulmuştur. Bu geçişin güneyinde, hemen güney duvarına bitişik 65x55 cm.boyutlarında kerpiçten yapılmış bir platform ve iptal edilmiş olan geçişin önünde bir *pithos* tespit edilmiştir. Gerek bu *pithosun* içinden gerekse mekânın çeşitli yerlerinde bulunan taşınabilir kaplar içinden saçılmış olduğu görülen yoğun miktarda tahıl kalıntısı ortaya çıkarılmıştır.Yapı içinden doğu batı yönünde uzanmış bir büyük baş hayvana ait iskelet tespit edilmiştir (Resim: 7). Mekân içinde bulunan kapların üzerine düşerek öldüğü anlaşılan hayvanın yangın esnasında olası bir avludan ya da caddeden bu mekâna bir şekilde girdiği ve sonrasında öldüğü düşünülmektedir.

5b evresi ile ilişkilendirilen bir diğer alan M27D açmasında tespit edilmiştir (Resim: 1). Burada M27 D açmasının doğu kesitinden, batı kesitine 9.00 m. boyunca uzanan ve 3.00 m. genişliğe varan boyutu ile sokak olarak tanımlanabilecek bir alan tespit edilmiştir (Resim: 8). Yapı itibarı ile sokak, ilk dönem kazılarında oluşturulan tabakalanma sistemi içerisinde II. ve III. tabakada varlığından bahsedilen sokaklar ile benzer niteliktedir.² Taban düzlemi keramik ve kemik parçaları ile kaplı olan sokağın doğusu ve batısında, alanı kuzey ve güneyde sınırlayan duvar temelleri tespit edilmiştir. Sokağın batısında, sokağı güneyde sınırlayan doğu-batı doğrultulu duvar temeli D plan karesinin batı kesitinden itibaren 5m.boyunca uzanmaktadır ve ortalama 1,5 m. genişliktedir. Bu temeli oluşturmak için uzunluğu 80 cm.ye varan ve genişliği ortalama 50 cm. olan masif taşların kullanılması, sokağın güneyde bittiği noktadan itibaren teraslama uygulaması yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu alanda sokağın tespit edilmesi, 5b evresindeki yapı kompleksinin güney taraftaki sınırının belirlenmesi açısından önem teşkil etmektedir.

Önceki yıllarda da tespit edildiği üzere, 5b evresinin yıkımının ardından yapı kompleksinin bazı duvarlarının onarılarak yeni yapıların oluşturulduğu anlaşılmaktadır. 5a evresi olarak tanımladığımız yeni evrenin en ön plana çıkan yapısı, ilk olarak 2009 yılında N27 açmasında cellasının bir kısmı açığa çıkarılan tapınak yapısıdır. N26 açmasında, 3 numaralı mekân olarak adlandırdığımız söz konusu cella yapısının devamı (3 numaralı mekân) ve tapınağa ait diğer mekânlar (24-26 numaraları mekânlar) açığa çıkarılmıştır (Resim: 9). N26 açmasında tapınağın cella kısmını oluşturan 3 numaralı mekânın devamı kazılması ile bu yapının önceden düşünüldüğünden farklı planda olduğu anlaşılmıştır. İlk dönem kazı çalışmalarındaki örnekleri ile karşılaştırılarak³ daha önce 2.50x4 m. ölçülerinde dikdörtgen planda olduğu düşünülen yapının,⁴ 2011 yılı kazı çalışmalarıyla, kareye yakın bir plana sahip olduğu tespit edilmiştir (Resim: 9). Kuzey duvarı dışındaki duvarlarının tamamı ortaya çıkarılan yapıya geçiş, batı duvarı üzerinden 90 cm.lik bir kapı aralığı vasıtasıyla. Bizans Dönemi 2b evresinin çukurları tarafından yer yer tahribat görmüş olan mekânıduvarları taş temel üzerine 30x60 cm. ölçülerinde kerpiç bedenden oluşmaktadır. Mekânın güney kesiminin, 4.40x60 cm. boyutlarındaki bir alanı, doğu-batı yönünde 2.00 m. uzanan, 10 cm. kalınlığında çit-çamur tekniği ile inşa edilmiş bir duvarla diğer kısımlardan ayrılmıştır (Resim: 10). Söz konusu duvarın hemen önünde çift bölmeli bir seki yer almaktadır. Her bir bölme içerisine çeşitli türden kaplar yerleştirildiği görülmüştür. Alanın geri kalanı ise taş ile döşenmiş olup üzeri kalın bir sıva ile kaplanmıştır. Bu alan üzerinden çok sayıda ve çeşitli formda tüm ve tüme yakın kap (Resim: 10), hilâl biçimli kil objeler ve ağırşaklar, çakmaktaşı âletler, işlenmiş taş ve kemik nesnelere tespit edilmiştir. Gerek ayrı bir şekilde tasarlanması gerekse içerisindeki yoğun buluntu envanteri nedeni ile söz konusu bölmenin sunu alanı işlevinde olduğu düşünülmektedir. 3 No.lu mekânın sunu alanı dışında kalan kullanım alanının tabanında beyaz sıvalı olup üzerinde çeşitli formlarda tüm kaplar ile kap parçaları tespit edilmiştir. Yoğun yangın geçirdiği anlaşılan mekân içerisinde bu sebepten öldüğü düşünülen yetişkin

² S. Lloyd, *Beycesultan Vol III, part 1, LateBronze Age Architecture*, The British Institute of Archaeology at Ankara, London 1972.

³ S. Lloyd, *Beycesultan Vol III, part 1, LateBronze Age Architecture*, The British Institute of Archaeology at Ankara, London 1972. 24-32, Fig.11,13.

⁴E. Abay- F. Dedeoğlu, “Beycesultan 2007-2010 Yılı Kazı Çalışmaları Raporu”33. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 4. Cilt*,2011, Malatya, 313.

bir bireye ait iskelet tespit edilmiştir.

Tapınak kompleksinin diğer bir mekânı, 3 numaralı mekânın güneyinde yer alan 24 numaralı mekândır (Resim: 9). 3,70x4,40 m. boyutlarında olan mekânın 3 numaralı mekân ile ortak duvarı olan kuzey duvarı sağlam olarak korunmuştur. Ancak doğu duvarının büyük bir bölümü Bizans Dönemi 2b evresine ait tahribat çukuru tarafından tahrip edilmişken, güney duvarı tespit edilmemiştir. Batı duvarının ise belli bir bölümü ortaya çıkarılmıştır. Herhangi bir mekân içi mimarî unsurun tespit edilmediği mekânda keramik ve kemik başta olmak üzere, ağırlıklar bulunmuş olup ocak ayağı olarak tanımlanabilecek bazı kil parçalara rastlanmıştır. N26 açmasının kuzeybatı kısmında yer alan 25 No.lu mekân ise 4,40x3,50 m. boyutlarında olup 3 No.lu mekânın batısında yer almaktadır (Resim: 9). Koridor işlevinde olduğu düşünülen 25 No.lumekâna güney kısımdan 1,00 m. genişliğinde bir giriş ile girilmektedir (Resim: 12). Söz konusu alan içinde bulunun Bizans 2b evresi çöp çukurları yoğun tahribata yol açsa da beyaz sıvalı mekân tabanının geniş bir alanda uzandığı tespit edilmiştir. Mekân içerisinde çeşitli formlarda tüm kap tespit edilmiştir. Bu alanın son mekânı olan 26 numaralı mekân, 4,20x3,30 m. boyutlarında olup kuzey kısmında 25 numaralı mekâna bir giriş ile bağlanmaktadır (Resim: 9). Mekânın güney kısmında 4 adet, farklı boyut ve formda *pithos* ortaya çıkmıştır. İçinden tahıl örnekleri de tespit edilen *pithoslar*, bu alanın tapınağın deposu işlevinde olduğuna işaret etmektedir (Resim: 12). Depolama kapları dışında, mekânın tabanı üzerinden çeşitli boyda kadeh ve tabaklara da rastlanmıştır. 3 numaralı mekânda olduğu gibi, bu alanda da yoğun yangın ve yıkım izlerine rastlanmıştır. Özellikle çatıya ait molazların tespit edildiği alanda, çatı yıkıntısının altından yetişkin bir insana ait bir iskelet tespit edilmiştir. İskelet, hem yangına maruz kalması hem de çatı kalıntıları altında ezilmesi sebebi ile çok fazla zarar görmüştür. Söz konusu iskeletin kalça kısmına yakın bir yerde olasılıkla bu kişiye ait deri kese içinde olduğu düşünülen deniz hayvan kabuklarından yapılmış boncuklar, akik taşı ve boncukları ve bronz parçaları ortaya çıkarılmıştır.

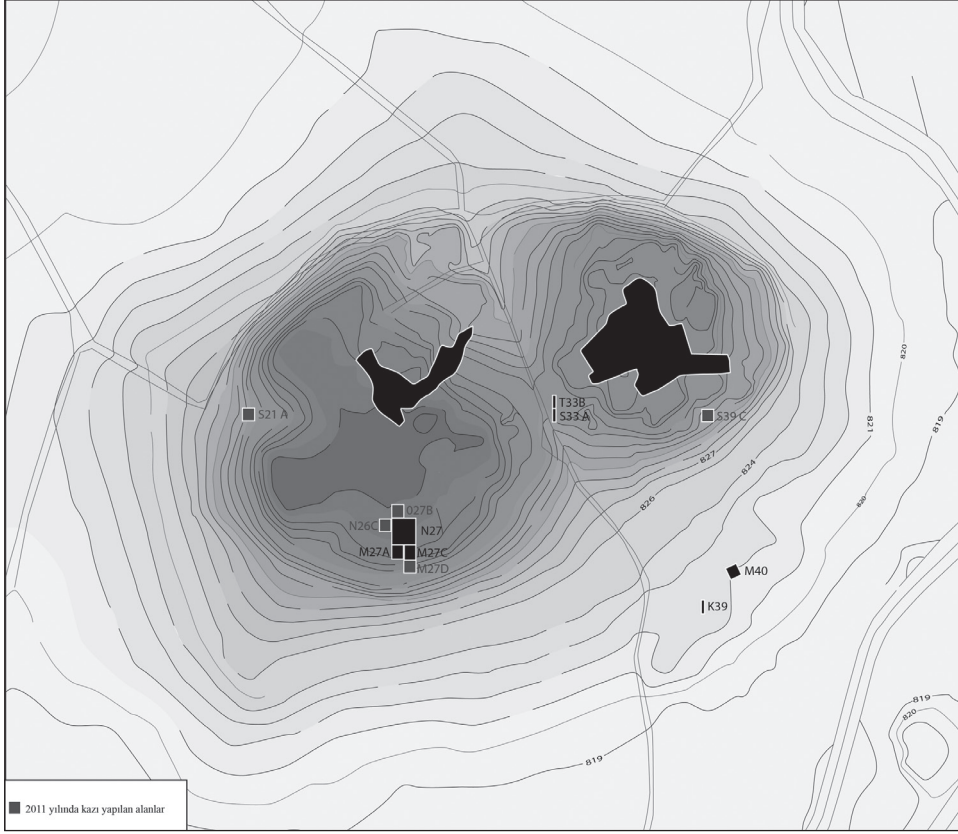
M27 alanında da (Resim: 1) 5a evresine tarihlendirilebilecek üç adet fırın tespit edilmiştir (Resim: 13). Daire şekilli olan fırınlarortalama 1,30m. çapındadır. Söz konusu fırınlar bu alanın avlu olarak kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Nitekim bu alanda önceki yıllarda tespit edilen ve 5a evresi ile ilişkilendirilen mimarî yapılar da bu alanda son bulmuştur. Aynı alanda bir önceki süreç olan 5b evresinde de sokak yapısı bulunması, bu alanın farklı evrelerde dış alan olma işlevini koruduğunu göstermektedir.

5. tabaka keramik örneklerinin evreleri arasında mal grupları ve keramik formları açısından herhangi bir farklılık görülmemektedir. Keramiklerin büyük bir kısmı tamamı ince yapım, orta ya da iyi derecede pişirilmiş ve çark yapımı örneklerden oluşmaktadır. Bunun dışında az sayıda kaba yapım bazı depolama kaplarının varlığından söz edilebilir. En yaygın kap formları arasında, çeşitli formda çanaklar, tabaklar, kâseler, çömlükler), kadehler, çaydanlıklar ve kap altlıkları bulunmaktadır. İnsan yüzü bezemeli bir kap 2011 yılı kap formları arasında en dikkati çeken kaplardan biridir (Resim: 11).

Beycesultan Höyüğü 2011 kazı sezonunda kazı çalışmaları yürüttüğümüz iki alan daha bulunmaktadır. S21 ve S39 açmaları olarak adlandırılan bu açmalardan biri doğu diğeri batı konide yer almaktadır (Resim: 1). Beycesultan Höyüğü 'nün batı konisinde batı ucunda yer alan S21 açmasında gerçekleştirilen kazı çalışmaların başlatılmasının sebebi, bu alanın topografyası gereği sur duvarı olabilecek bir alanda yer almasıdır. Öte yandan bu alanda gerçekleştirilen çalışmalarda, Bizans Dönemine ait bir teras duvarı ortaya çıkarılmıştır. Gelecek yıllarda bu alanda kazı çalışmalarına devam edilmesi

planlanmaktadır. S39 açması ise Beycesultan'ın doğu konisi üzerinde yer almaktadır. Bu alanda gerçekleştirilen çalışmalarda ise, yüzey toprağının kaldırılmasından hemen sonra yamaçta yer almasından kaynaklı erozyondan ötürü epeyce tahribat görmüş durumda olan Selçuklu Dönemine ait mezarlar tespit edilmiştir.

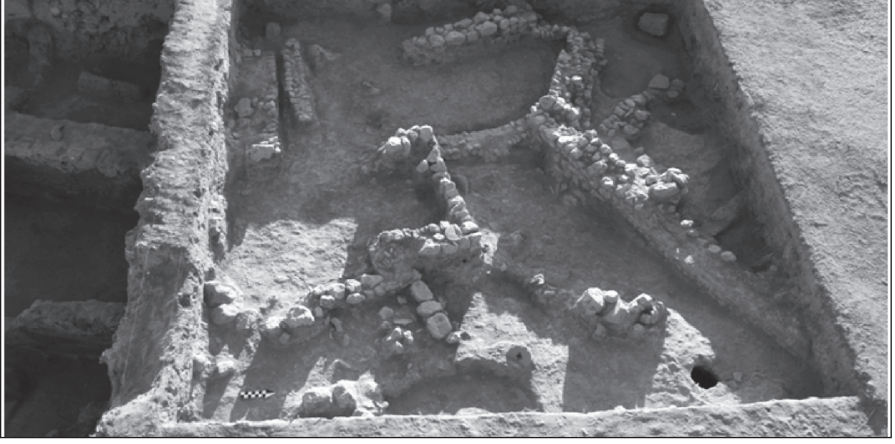
Sonuç olarak, 2011 yılında gerçekleştirdiğimiz kazı çalışmaları ile büyük oranda cevaplanması hedeflenen sorulara yanıt bulunmuştur. Son derece iyi bir biçimde korunmuş olan yapılar ve geniş alanda yürütülen kazı çalışmaları, höyüğün tabakalanmasının yanı sıra hem Bizans hem de Geç Tunç Çağı süreçlerindeki yerleşim içi organizasyonuna ilişkin geniş çaplı veri elde edilmesini sağlamıştır.

Resim 1: Beycesultan Höyük kazı alanları

Resim 2: N26 açmasında tespit edilen Bizans Dönemi 2. tabaka (2a1-2a2) mimarî yapıları

Resim 3: O27 açmasında tespit edilen Bizans Dönemi 2. tabaka (2a1-2a2) mimarî yapıları

Resim 4: 4a evresinde tespit edilen mekân

Resim 5: 4a evresine ait taban ve *pithos*

Resim 6: 5B tabakasına ait 28 No.lu mekân

Resim 7: 5B tabakasına ait 30 No.lu mekân

Resim 8: M27D açmasında tespit edilen 5b evresine ait sokak

Resim 9: N26 açmasında tespit edilen 5a evresine ait tapınak ve mekânları

Resim 10: Tapınak sunu alanında tespit edilen buluntular

Resim 11: Tapınak sunu alanında bulunan keramik örnekleri

Resim 12: Tapınak kompleksinin 25 ve 26 No.lu mekânları

Resim 13: M27 açmasında tespit edilen 5A evresine ait fırınlar

KURİKİ HÖYÜK 2011 YILI KAZISI

Elif GENÇ*

Batman İli, Merkez İlçesi, Oymataş Köyü, Kuriki Höyük 2011 yılı üçüncü dönem kazısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 26.07.2011 gün ve 157080 sayılı izinleri ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün maddi destekleri ile, 3 Ağustos–16 Eylül 2011 tarihlerinde gerçekleştirildi¹. İlk kez 1988 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında G. Algaze ve ekibi tarafından bölgede yapılan yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilmiş², 2009 yılında Ilısu Barajı ve HES Projesi etki alanında kalan kültür varlıklarının belgelenmesi ve kurtarılması amacıyla yapılan çalışmalar kapsamında kazılara başlanmıştır³. 2009 ve 2010 yıllarında Mardin Müze Müdürlüğü⁴, 2011 yılından itibaren Batman Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Çukurova Üniversitesi ile birlikte farklı üniversitelerden öğretim üye ve öğrencilerden oluşan bir ekiple kazılar yürütülmektedir⁵.

Kuriki Höyük, Batman İli merkezinin 14 km. güneyinde, Oymataş Köyü'nün 1.10 km güneybatısında ve Batman Çayı ile Dicle Nehri'nin birleştiği noktada yer alır (Çizim:1). Höyük, yaklaşık 250 ile 100 metrelik bir alanı kaplamakta ve birbirine 70 metre mesafede bulunan iki tepeden oluşmaktadır (Kuriki Höyük 1 ve 2) (Resim: 1). Bu alan uzun yıllar çevre köylülere tarafından tarım alanı olarak kullanılmıştır. Jeofizik verileri doğrultusunda Kuriki Höyük 2'de (B Alanı), iki höyük arasında (C ve D Alanları) ve güney yamaçta (E Alanı) olmak üzere toplam 5 açmada çalışıldı (Resim: 2). Höyükler arasında MÖ. I. binyılın ikinci yarısına ait yerleşim izleri ve güney yamaçta mezarlık alanı açığa çıkartıldı.

Kazı çalışmalarına 2009 yılında Kuriki Höyük 1'de başlanmıştır. Bu alanda, II. tabakaya ait iki büyük yapı gün ışığına çıkarıldı. Yüzeiden yaklaşık 5 metre derinlikte ana topırağa ulaşıldı ve Geç Kalkolitik Dönemden M.S. I. binyıla kadar kesintili, 4 tabakalı ve farklı mimarî evreli yerleşim saptandı⁶.

*Yrd. Doç. Dr. Elif GENÇ, Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Balcalı-ADANA/TURKIYE. e-mail: egenc@cu.edu.tr

¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'ne izin ve maddi desteklerinden dolayı teşekkür ederiz. Ilısu projesi koordinatörlüğüne, Nilüfer Babacan'a, Batman Müze Müdüresi Tenzile Uysal'a ve Mardin Müze Müdürü Nihat Erdoğan'a yardım ve destekleri için teşekkürlerimizi sunarız.

² Algaze 1989:243, 258 Fig 2b:70 Kurik Höyük; Algaze vd.1991:213 Fig 2b:76 Kürik Höyük.

³ Genç vd. 2011.

⁴ Genç vd. 2012.

⁵ Kuriki Höyük Kazısı 2011 yılı çalışmaları, Batman Müze Müdürlüğü başkanlığında ve danışmanlığında, Arkeolog Birgül Yıldız, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden yüksek lisans öğrencisi Arkeolog Çağan Köse, Lisans öğrencileri Eren Canca, Gökhan Mercimekçi, Eyüp Sevimlikurt, Yasin Çalı, Gizem Atlı, Dilara Akar, Hülya Doğanatuna, Batman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü'nden Arş.Gör. Murat Bayazit, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Programı'ndan Hürrem Genç ve Bakanlık temsilcisi olarak Hatay Müzesi'nden Ali Subhi katıldı.

⁶ Genç vd. 2011:147; 2012:464-465, II. Tabaka yapıları Plan:2.

B Alanı: Her iki höyüğün birbiri ile olan bağlantısını anlayabilmek amacıyla, 2010 yılında başladığımız ve B kazı alanı olarak adlandırılan Kuriki Höyük 2'deki çalışmalara, 2011 yılında F-G/6-7 plan karelerinde devam edildi. Tarımsal faaliyetler nedeniyle özellikle üst tabakalar büyük oranda zarar görmüştü. Kuriki Höyük 1'de olduğu gibi burada da paralel bir tabakalanma belirlendi. Ancak ana toprağa henüz ulaşamadı.

Bu alanda şimdilik üç tabaka belirlendi:

0 Modern çukurlar

I. Tabaka: Yüzey buluntu ve çukurlar

II. Tabaka: MÖ. I. Binin ikinci yarısı

III. Tabaka: Geç Kalkolitik-ETÇ başları?

Modern dönem çukurların ve tarımsal aktivitelerden kaynaklanan erozyonun tahrip ettiği I. tabakaya ait çanak-çömlek parçaları farklı dönemleri yansıtmaktadır. Bu tahribat, alttaki II. tabakaya kadar etkilemiş durumdadır.

Çanak-çömlek parçalarını yaklaşık olarak Orta Demir Çağından, Sasani Dönemi arasına koymak mümkün görülmektedir. Yeni Assur ve Assur sonrası yerleşmelerdeki örneklerle benzer formlarda dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, Geç Demir Çağı-Hellenistik Dönem üçgen ve dalgalı boya bezekli kap parçaları ile sırlı kap parçaları bölge yerleşim yerlerinden tanınmaktadır. Ayrıca, çok sayıda ezme-öğütme taşı, yassı balta, mermerden kulp parçaları, çakmaktaşı ve obsidyen âletler diğer buluntulardır.

I. tabakaya ait çok sayıda çukur açığa çıkartıldı. Bunlar farklı boy ve derinlikte görülmektedir. Çukurların bazılarının içinden pişmiş ve pişmemiş ağırlıklar bulundu. Bunlardan G/7 açmasında L. 97 No.lu çukurdan 12 adedi toplu olarak ele geçirildi. Özellikle üçgen boya bezemeli örnekler, Hirbemerdon⁷ ve Salat Tepe⁸ yerleşim yerlerinde olduğu gibi çukurlardan da ele geçirilmiştir.

Yüzeyin hemen altından II. tabakanın taş temelli yapı kalıntıları ortaya çıkartıldı (Resim: 3). Yapılar, tarımsal faaliyetlerden ve I. tabaka çukurlarından dolayı zarar görmüş durumdaydı. Yer yer korunmuş duvarların mimarî planını belirlemek bazı alanlarda oldukça güçtü. Ancak, G/6-7 plan karede dört köşesi de korunmuş olan "A" mekânı ile hemen bitişiğindeki G-F/6-7 plan karelerin ortasına denk gelen alanda ise "B" mekânının planı belirlenebilmiştir. "A" mekânı 4.60 x 2.60 m. ölçülerindedir. Duvar kalınlığı 80 cm.'dir. Basit toplama taşları ile örülen duvarların tek taş sırası korunmuştur. Sadece kuzeybatı duvarının ikinci taş sırası korunabilmiştir. 2010 yılında yapının kuzeydoğu duvarına yakın bir alanda, taban üzerinde çömlek ve bir adet ağırşak ele geçirilmiştir⁹. 2011 yılında yapının diğer açılmayan bölümü açıldı ancak taban üstü buluntuya rastlanmadı. A mekânın güneybatısında yapı ile paralel uzanan ancak daha küçük ölçekli taşla örülmüş duvar, A mekânının ikinci evresine aittir. Ancak, 60 cm. kalınlıktaki duvarın nasıl bir yapıya ait olduğu belli değildir. G/6 plan karesinde, bu duvar parçası ile bağlantısı belirlenememiş başka duvar sıraları daha vardır. Çok kötü durumda bulunduğu için buradaki yapı gruplarının planı anlaşılammaktadır. A mekânının güney doğusunda ise sert taban açığa çıkarıldı. Taban, küçük çakıl taşları ve seramik parçaları ile sıkıştırılarak yapılmıştır. Burası olasılıkla dar bir yol/geçit olarak değerlendirilebilir.

II. tabakaya ait, B mekânının kuzeyinde F/6 açmasında taş duvar parçalarının

⁷ Laneri vd. 2006:160.

⁸ Ökse-Görmüş 2006:182.

⁹ Genç vd. 2012:471.

bulunduğu alanda pişmiş topraktan bir adet silindir mühür ele geçirildi. Mühür, yapım malzemesinden dolayı yıpranmış durumdaydı. Silindir mührün üzerindeki figürler, mühür yüzüne dikey olarak işlenmiştir. Mühür baskı yüzünde tam olarak anlaşılabilen çizgisel motiflerin arasında kuş kuyruklu at veya köpeğe? benzer bir hayvan görülmektedir. II. tabaka çanak-çömleği, çoğunlukla tek renkli, az sayıda boyalı kap parçalarından oluşur. Kaplar, kırmızımsı sarı, açık kırmızı pembe hamurlu, ince kum, taşçık, kireç ve mika katkılı, genelde hamur renginde astarlı ve iyi pişirilmiştir. Hepsisi çark yapımıdır. Düz ve keskin omuzlu çanaklar, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çömlekler ile dar kısa boyunlu çömlekler en çok görülen formlardır (Çizim: 2-3). Boyalı kap parçaları ise, açık kırmızı renk hamur üzerine kırmızımsı gri renkte çizgisel bezemelidir.

Yerleşimin yayılım alanını belirlemek amacıyla, höyüklerin arasında iki alanda da çalışıldı (Resim: 2). D ve C alanlarında, her iki höyüğün II. tabakaları ile ilişkili olabilecek yapı düzenlemeleri ortaya çıkarıldı. Henüz bu alanlarda da ana toprağa ulaşılmadı. Ancak, en azından MÖ.I. binyılın ikinci yarısında, yerleşimin her iki tepeyi de kaplayacak şekilde geniş bir alana yayıldığı söylenebilir¹⁰.

D Alanı: Kuriki Höyük 2'nin doğu yamacında (Resim: 2), 10x10 m. ölçülerindeki G/10 plan karesi yüzey buluntuları, delikli objeler ile karışık dönem çanak-çömlek parçalarından oluşur. I. Tabakaya ait çok sayıda çukur belirlenmiştir. Diğer alanların aksine burada, yumuşak ve yanık küllü bir toprak vardır. Aşağı doğru inildikçe yumuşak küllü toprak yoğunlaşmakta ve çanak-çömlek sayısı artmaktadır. Ancak herhangi bir mimarî kalıntıya rastlanmamıştır. 2012 yılında devam edilmek üzere çalışma bu seviyede bırakılmıştır. D alanı çanak-çömleği kırmızı, açık kırmızı, pembe, kırmızımsı sarı ve kahverengi hamurlu, ince kum, kireç ve mika katkılı, kendi renginde astarlı ve iyi pişirilmiştir. Kapların hepsi çark yapımıdır. Yatay yivli çanaklar, içe çekik dıştan kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak ve çömlekler ile ağız kenarı iki veya üç yivli çömlekler en çok görülen formlardır. Bir adet boyalı gövde parçası, kırmızımsı sarı hamurlu ve kırmızımsı gri renkte yatay boya bant bezemelidir.

C Alanı: 10x5 m. ölçülerindeki J/12 plan karesi her iki höyüğün yaklaşık ortasında bulunur (Resim: 2). I. tabaka buluntuları diğer alanlarda olduğu gibi, çakmaktaşı kesici, bazalt ezgi taşı ve karışık dönem çanak-çömlek parçalarından oluşmaktadır. Bir adet pişmiş toprak plaka da ele geçirilmiştir. (Resim: 5). Plakanın üst kısmı korunmuş olup bir yüzünde kabartma figürler vardır. Plakanın ön yüzündeki figürlerden biri kadın, diğeri ise çocuktur. Otururken gösterilen kadın figürünün başında, uca doğru sivrilen bir başlık ve üzerinde uzun bir elbise vardır ancak detaylar işlenmemiştir. Kadın figürünün sağ tarafında ayakta duran ince yapılı çocuk görülür. Kadın ve çocuğun arasında ise yukarı doğru dolanmış bir yılan figürü vardır. Anne ve çocuğu ile aile pozu verilmişçesine yansıtılmış bu plaka yüzey dolgu buluntusudur ve muhtemelen adak plâkası olmalıdır. I. tabakada çukurlarla birlikte belli bir plan özelliği göstermeyen taş duvar parçaları da açığa çıkarılmıştır.

II. tabaka, diğer alanlarda olduğu gibi, burada da iki evrelidir (Resim: 4). Yapı kalıntılardan biri, kuzeydoğu güneybatı yönlü olup 3.20 m. uzunluğunda korunmuştur. Güneybatı ucu kazılmayan alana doğru devam etmektedir. Duvar kalınlığı yaklaşık 50 cm.dir. Tek sırası korunmuş olan duvarın bir yüzünde daha iri taşlar, diğer yüzünde ise küçük ölçekli taşlar kullanılmıştır. Açmanın batısında bulunan diğer duvar sıraları ise,

¹⁰ Kesin tarihleme ise radyo karbon tarihleme sonuçları ile belirlenebilecektir.

kazılmayan alana doğru devam etmektedir. Burada bir yapının köşesi daha iyi durumda ortaya çıkarılmıştır. II. tabaka çanak-çömleği boyalı ve tek renkli kaplardan oluşur. Hamur açık kırmızı, pembe, açık kahverengi tonlarında, ince kum, taşçık, kireç ve mika katkılı, kendinden astarlı ve iyi pişirilmiştir. Tamamı çark yapımıdır. Düz ya da dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı keskin omuzlu çanaklar, içe çekik dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve kısa boyunlu çömlekler ve az sayıda küp parçaları ele geçmiştir (Çizim: 4-5). Kırmızımsı sarı renk hamurlu, koyu kırmızımsı gri renkte yatay bant ve dalgalı boya bezemeli kap parçaları, I. tabaka boyalı kaplarından teknik ve bezeme açısından farklı değildir.

Gerek Kuriki Höyük 2 ve gerekse höyükler arasındaki alanlarda, II. tabakanın boyalı ve tek renkli çanak-çömleği, form ve teknik özellikleri açısından benzer özellikler yansıtmaktadır. Kap formları, bölge yerleşim yerlerinin, Yeni Assur ve Assur sonrasına tarihlenen yerel üretimli kaplarına benzer. Özellikle, bu tiplerin iyi üretimli örnekleri, Yeni Assur'un karakteristik kaplarıdır ve bunlar, Assur sonrasında bazı farklılıklarla kullanılmaya devam eder¹¹. Ancak, Geç Demir Çağı ve sonrası çanak-çömleği, bölge yerleşim yerlerinde çok iyi tanımlanmamıştır. Üçgen ve dalgalı boya bezemeli kaplar ise, Kuzeybatı İran'da, Doğu Anadolu'da, Yukarı Dicle Bölgesi de dahil olmak üzere geniş coğrafi bölgeye yayılmıştır¹². Bunlar, Geç Demir Çağından-Geç Hellenistik Döneme kadar görülür¹³. Benzer örnekleri, Hirbemerdon¹⁴, Kavuşan Höyük¹⁵, Salat Tepe¹⁶, Ziyaret Tepe¹⁷ ve Üçtepe¹⁸ gibi bölge yerleşim yerlerinden bilinmektedir. Kuriki Höyük'te, bu tip boyalı örnekler, bütün alana yayılmış olarak ele geçirilmiştir. Ayrıca I. tabaka çukurlarından ve az da olsa II. tabaka'ya ait yapılarda benzer boyalı parçalara rastlanmıştır.

E Alanı: Kuriki Höyük 1'in güney batı yamacında yer alır (Resim: 2). 10x10 metre ölçülerindeki N/16 plan karede yüzeyin hemen altından mezarlar açığa çıkarılmıştır (Resim: 6). Yüzeyden çakmaktaşı ve obsidyen âletler, taş kap parçaları ve çok sayıda karışık dönem çanak-çömlek parçası ele geçirilmiştir. Burada, toplam 7 sanduka ve 3 basit toprak mezar gün ışığına çıkarıldı. Tarımsal faaliyetlerden dolayı iki basit toprak mezar dağılmış, sanduka mezarlardan biri hariç diğerlerinin kapak taşları sökülmüştür (Resim: 7a). Yassı kireçtaşından yapılan sanduka mezarlar, kuzeydoğu / güneybatı yönlü olarak yerleştirilmiş ve tekli veya aynı mezar bir kaç kez kullanılmıştır (Resim: 7b, 8). 7 sanduka mezarda toplam birey sayısı en az 13, basit toprak mezar ile birlikte toplam birey sayısı 16'dır. Birden fazla bireyin olduğu mezarlarda ilk gömülen bireye ait iskelet, mezar içinde bir köşeye toplanarak yeni birey için boş alan yaratılmış, yeni birey *hocker* pozisyonunda yatırılmıştır. İskeletlerin başı doğu ve kuzeydoğu yönde, yüzlerinin duruşunda ise belli bir yön birliği yoktur. Sadece iyi korunmuş basit toprak mezarda bebek iskeleti *hocker* pozisyonunda doğu batı yönünde yatırılmıştır, başı diğerlerinin aksine batı yönündedir.

¹¹ Karg 2002:şekil 7; Anastasio 2007: Abb. 108-109, 111-112,116,119,122,129; Köroğlu 1998: Resim 9(17-19 Geç Yeni Assur), Resim 10(1-2,5,13-14 Geç Yeni Assur); Ökse vd.2009: Resim 24-25.

¹² Kozbe 2006:499; Köroğlu 2008:337.

¹³ Köroğlu a.g.e.:341.

¹⁴ Laneri vd.2006: Fig.13.

¹⁵ Kozbe 2006:Fig.28-29.

¹⁶ Ökse-Görmüş 2006:Fig.42.

¹⁷ Matney vd.2007:43-44, Fig.16.

¹⁸ Köroğlu 2008:340.

Ölü eşyası az sayıda olup her mezarda ele geçirilmemiştir. Bunlar; biri yılan başlı olan tunç bilezikler, taş ve cam boncuk taneleri, tunç küpe (Resim: 9), demir yüzük ve delici ile bir adet boyalı yonca ağızlı maşrapadır (Resim: 10). Özellikle küpe, bilezik ve yüzükler bireyin bilek ve kulak hizasında bulunmuştur.

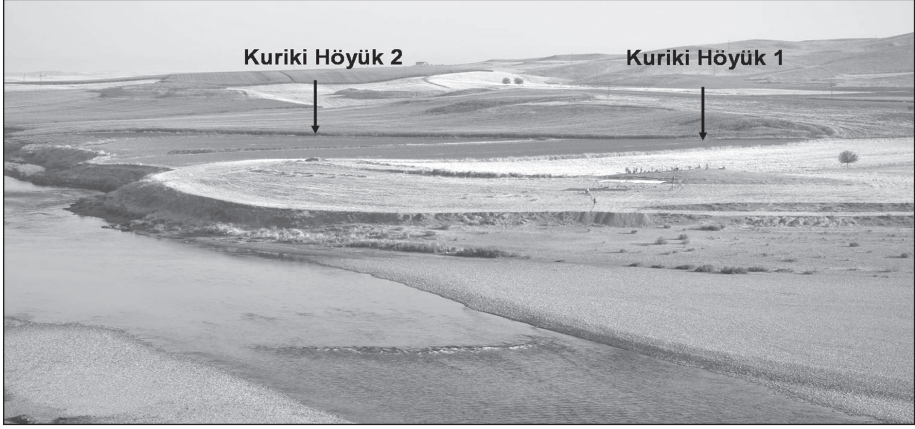
2011 yılı kazı sonuçlarına göre; bütün kazı alanlarında belirlenen II. tabaka yerleşiminin geniş alana yayılmış olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki asıl yerleşimin, Kuriki Höyük 2 ve çevresinde toplandığı, güney yamacın ise mezarlık alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ancak, Kuriki Höyük 1'deki iki büyük yapının boyutu ve tekniği düşünüldüğünde, buranın daha özel bir amaç için inşa edilmiş olduğu anlaşılır. Depo odası ile birlikte inşa edilmiş yapılar, iyi organize olmuş bir iradenin varlığına işaret eder. İskân sahipleri, en azından M.Ö.I. binyılın ikinci yarısında, her iki höyüğü kapsayacak şekilde geniş alana yayılmış, konumu gereği nehir taşımacılığında ve ticaretinden faydalanmış olmalıdır.

Kuriki Höyük, gerek mimarî gerekse küçük buluntuları ile Dicle-Batman ovası yerleşim sistemi içinde, bölge kültürleri ile paralel bir gelişim göstermektedir ve bölgenin geçmişi tarihine ışık tutacak önemli yerleşim yerlerinden biri olmaya adaydır.

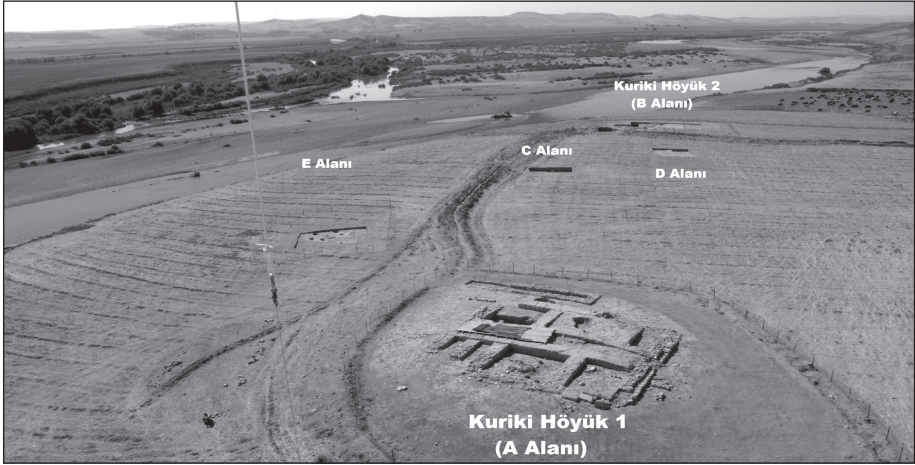
KAYNAKÇA

- ALGAZE,G. 1989. "A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988" *JNES* 48 no.4 (1989):241-281.
- ALGAZE,G.-BREUNINGEN,R.-LIGHTFOOT,C. and ROSENBERG,M. 1991. "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report of the 1989-1990 Seasons" *Anatolica XVII* (1991):175-239.
- ANASTASIO,S. 2007. *Das Obere Habur-tal in der jazira Zwischen dem 13. und 5Jh V.Chr. Die keramik des projektes <prospektion Archéologique de Haut-Khabur Occidental (Syrie du N.E.)>, Fienze.*
- GENÇ,E.-VALENTINI,S.-D'AGOSTINO,A., 2011. "Kuriki Höyük 2009 Yılı Kazı Çalışması" 32. *Uluslararası, Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Toplantısı 1.Cilt*, 24-28 Mayıs 2010, Ankara, 142-153.
- GENÇ,E.- VALENTINI,S.- D'AGOSTINO,A., 2012. "Kuriki Höyük Archaeological Project 2010, A Preliminary Report" 33. *Uluslararası, Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Toplantısı 2. Cilt*, 23-28 Mayıs 2011, Ankara, 463-479.
- KARG,N. 2002. "2000 Yılı Gre Dimse (İlisu) Kazı Çalışmaları" *İlisu ve Kargamış baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları* (eds. Tuna,N. Velibeyoğlu,J.)Ankara, 699-722.
- KOZBE,G. 2006. "Çanak Çömlek Gelenekleri Işığında Geç Tunç Çağı Sonundan Geç Demir Çağı Sonuna dek Yukarı Dicle Bölgesi'nde Assur Varlığı" *Hayat Erkanal'a Armağan: Kültürlerin Yansıması*, (eds. Erkanal-Öktü,A. Özgen,E.et. all.) İstanbul, 496-509.
- LANERI,N.-D'AGOSTINO,A.-SCHWARTZ,M.-VALENTINI,S. PAPPALARDO,G., 2006. "A Preliminary Report of the Archaeological Excavations at Hirbemerdon Tepe, Southeastern Turkey, 2005" *Anatolica XXXII*(2006):153-188.
- KÖROĞLU,K. 1998. *Üçtepe I*, Yeni kazı ve Yüzey Bulguları Işığında Diyarbakır/Üçtepe ve Çevresinin Yeni Assur Dönemi Tarihi Coğrafyası, TTKY V-45, Ankara.

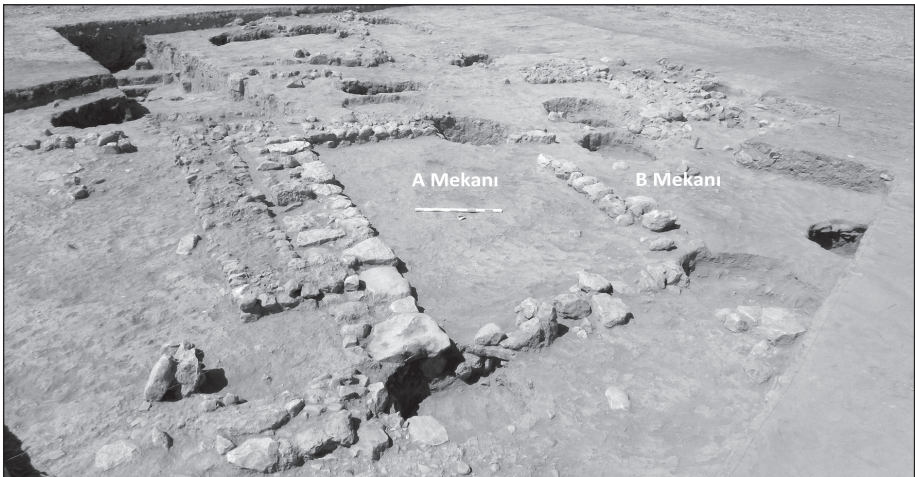
- KÖROĞLU, K. 2008. “Yukarı Dicle bölgesinde Yeni Asur Krallığı sonrasına ilişkin kültürel değişimin tanımlanması: Geç Demir Çağı ve Hellenistik Dönem’in izleri“ *Muhibbe Darga Armağamı* (eds. Taner, T., Tibet, A., Konyar, E.) İstanbul, 335-344.
- ÖKSE, A. T.-GÖRMÜŞ, A. 2006. “Excavations at Salat Tepe in the Upper Tigris Region: Stratigraphical Sequence and Preliminary Results of the 2005-2006 Seasons“ *Akkadica* 127 (2006):167-197.
- ÖKSE, A. T., ATAY, E., EROĞLU, M., TAN, Y. 2009. “İlisu Barajı İnşaat Sahasına Rastlayan Dicle Vadisinin Tunç ve Demir Çağları’ndaki Yerleşim Sistemleri ve Kültür Tarihi“ *TÜBA-AR* 12 (2009) 25-48.
- MATNEY, T., RAINVILLE, L. KÖROĞLU, K., KESKİN, A., VORDERSTRASSE, T., ÖZKUL FINDIK, N., DONKIN, A. 2007. “Report on Excavations at Ziyaret Tepe, 2006 Season” *Anatolica* XXXIII(2007)23-74.

Resim 1:

Resim 2: (Kuriki Höyük, genel görünüm)

Resim 3: (B Alanı I. tabaka çukurları ve II. tabaka yapı kalıntıları)

Resim 4: (C Alanı)

Resim 5: (C Alanı, pişmiş toprak plâka)

Resim 6: (E Alanı taş sanduka mezarlar)

Resim 7a: (L.17 kapak taşı korunmuş taş sanduka mezar)

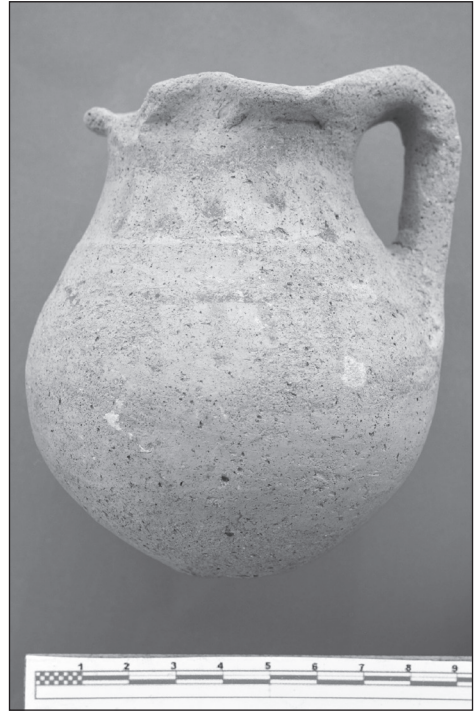
Resim 7b: (L.17 No.lu mezar)

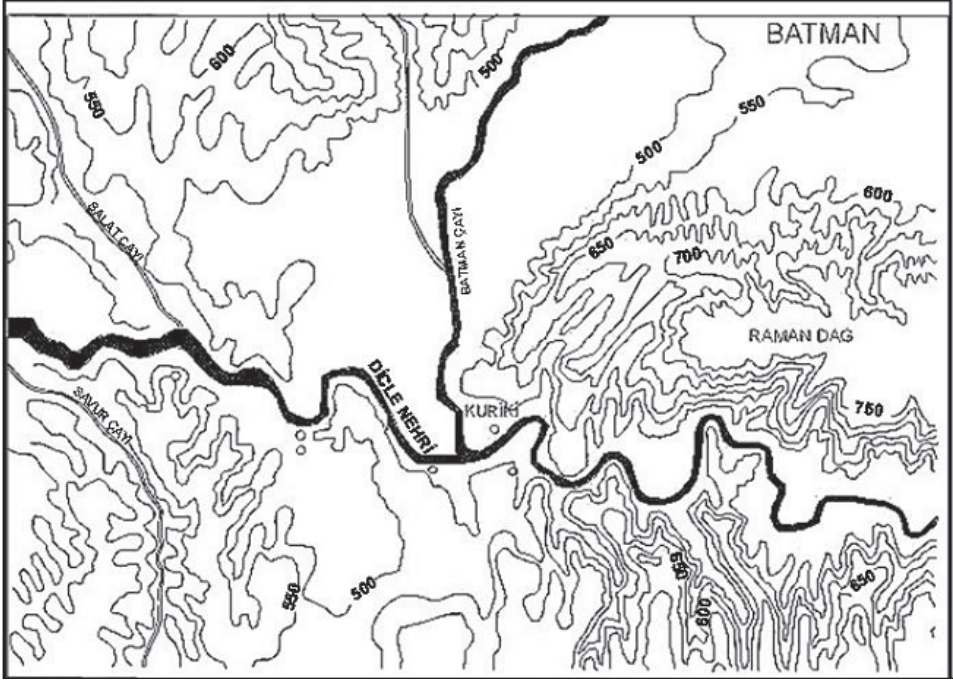
Resim 8: (L.26 No.lu mezar)

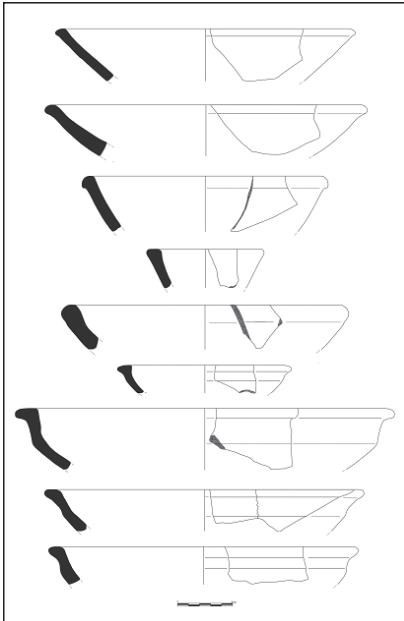
Resim 9: (L.12 No.lu mezar buluntuları)

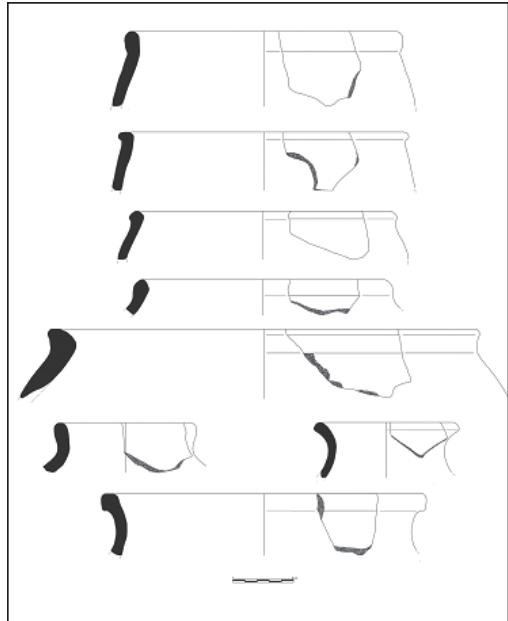
Resim 10: (L.11 No.lu mezardan boyalı yonca ağızlı kap)

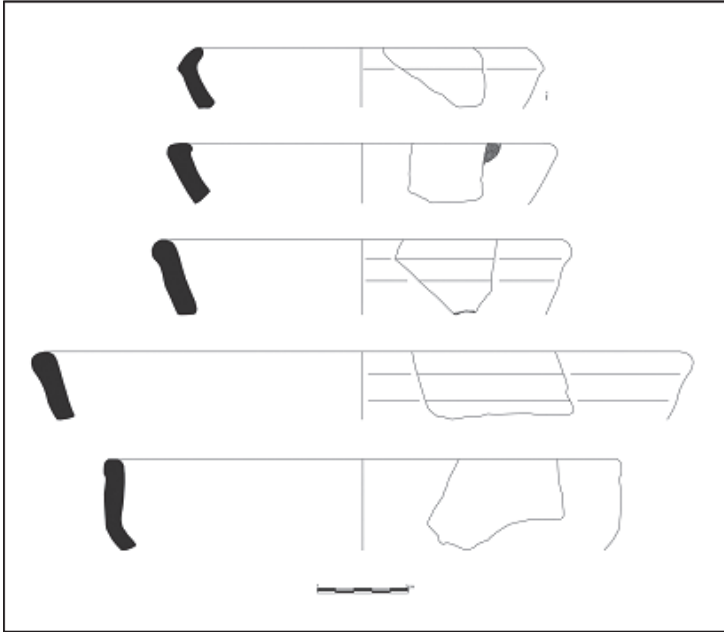
Çizim: 1

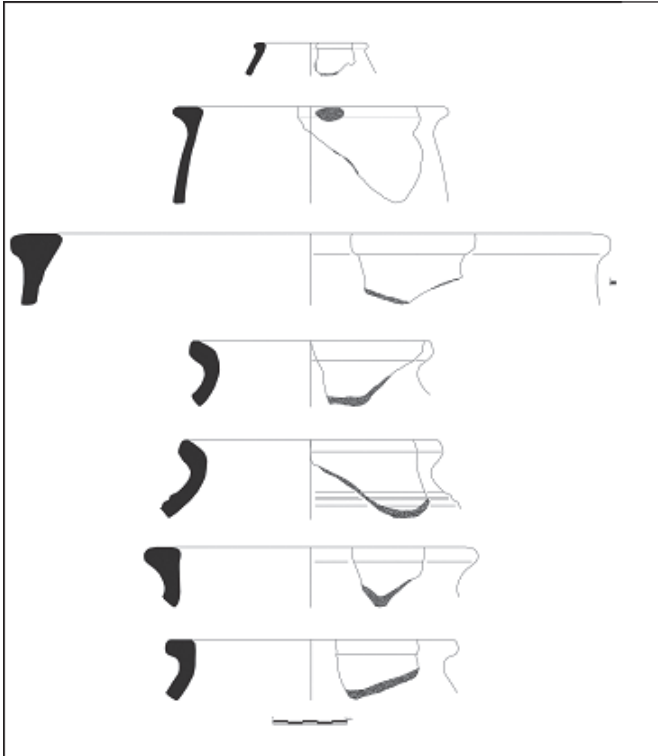
Çizim: 2

Çizim: 3

Çizim: 4

Çizim: 5

FOURTEENTH PRELIMINARY REPORT ON EXCAVATIONS AT ZIYARET TEPE (DIYARBAKIR PROVINCE), 2011 SEASON

Timothy MATNEY*
John MACGINNIS
Dirk WICKE
Kemalettin KÖROĞLU

The 2011 season of archaeological work at Ziyaret Tepe, the Assyrian city of Tušhan, was conducted between July and September. Prof. Timothy Matney served as the scientific director for the field season. Dr. Dirk Wicke was the director of the continuing citadel mound excavations (Operation A/N). In the lower town, two new excavation areas were opened up. Dr. John MacGinnis directed the excavations in Operations U at the southeastern corner of the site. Prof. Dr. Kemalettin Koroğlu directed excavations in Operation T. Finally, we continued subsurface geophysical survey in the lower town under the direction of Prof. Timothy Matney. We are indebted to the Diyarbakir Archaeological Museum and its director, Nevin Soyukaya, and to our government representatives, Ahmet Durman from the Diyarbakir Museum and Nuray Çırak from the İzmir Museum, for their vital help in the success of our field season.

Introduction and Objectives

Ziyaret Tepe is a 32ha. multi-period site located on the right bank of the Tigris River, approximately 20km west of its confluence with the Batman River. Previously we have reported nearly continuous ancient occupation at the site from the Early Bronze Age (c. 3000 BC) through the end of the Assyrian Empire (c. 611 BC), with subsequent occupation in the Late Iron Age, Medieval, and Ottoman periods. The primary urban phase of the site was during the Late Assyrian period, when king Assurnasirpal II rebuilt the abandoned settlement in 882 BC and established Tušhan as an administrative center and military stronghold along his northern frontier (Matney et al. 2009).

The primary objectives of the 2011 field season were: (1) to continue excavation of the Late Assyrian “Bronze Palace” on the eastern edge of the high mound in Operation A/N; (2) to excavate an area of potential Late Assyrian private houses in Operation T; (3) to explore a large structure discovered previously via magnetic gradiometry survey in Operation U; (4) to continue subsurface geophysical survey using electrical resistivity in the lower town (Fig. 1). Preliminary results from each of these undertakings are discussed below. Our work continues salvage excavation in advance of the completion of the Ilisu Dam which has a current anticipated completion date of 2013.

* Timothy MATNEY, Department of Anthropology and Classical Studies, University of Akron, Akron, OH 44325-1910 USA.

John MACGINNIS, McDonald Institute for Archaeological Research, University of Cambridge/UNITED KINGDOM.

Dirk WICKE, Institut für Ägyptologie und Altorientalistik, Johannes-Gutenberg-Universität Mainz/GERMANY.
Kemalettin KÖROĞLU, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

Operation A/N: The Late Assyrian “Bronze Palace”

Excavations in Operation A/N continued in several grid squares that had been started in previous seasons. The principal objectives in Operation A/N in the 2011 season were: (1) to expand the architectural plan of the palace to the north where Assyrian walls appeared immediately beneath the surface; (2) to explore the nature of Room 10 in the western part of Operation A/N; and (3) to investigate earlier stratigraphic levels first seen in last year’s Deep Sounding. (Fig. 2) It is now clear that we have three separate Assyrian building phases in the Bronze Palace, here labeled I, II, and III. Phase I corresponds to the uppermost phase, probably 7th century BC. Phase II refers to the main building phase of the mid-8th century BC date. Phase III shows up immediately beneath phase II-walls/foundation and might, in fact, have been the 9th century building mentioned by Ashurnasirpal II (Grayson 1991: 202), although this needs confirmation by continued work in the palace.

Bronze Palace: Phase I

Excavations in 2011 brought about some additions to the plan in the northern areas through the excavations of grid squares N1010E1160, N1010E1170 and N1010E1180. Especially informative was the excavation of Room I.13, attributed to the uppermost Phase I. This room has a floor of baked bricks, covered in bitumen; very small pebbles seem to have accumulated in the corners, trodden into the bitumen. Along the edge of the rooms, bricks are standing on edge. The pavement seems to have extended over the actual wall-line in the SE-corner, where there might have been a doorway to a southern room. Another possible door could have been to the NE, where three bricks extended over the bitumen line which elsewhere indicated the ancient wall line.

In N1010E1170, vessel ZT 38079, protruding from the modern *tell* surface, turned out to be a tall flask as part of the grave goods associated with Late Assyrian burial N-581. (Fig. 3) This burial was disturbed by a later *tannur* (N-575, probably of Medieval date) which seems to have cut away the lower part of the body as its legs are missing completely. Grave goods included a fibula (ZT 38130) which indicate a date in the 7th century. BC or later according to Pedde’s typology of fibulae (Pedde 2001). This date is in agreement with its stratigraphic position above the floor to Room II.11 and, therefore, postdating Phase II.

Bronze Palace: Phase II

Excavation in 2011 also clarified a number of important details relating to the 8th century BC palace, despite extensive pitting of medieval date. One principal observation made this season was in grid square N980E1160 which was excavated to examine a major N-S running mudbrick wall (N-510) that appeared to form the western wall to Room 7. This area was badly disturbed by three large pits. It was established that wall N-510 turns east at its southern end and does not continue into the baulk. This is significant because from this observation we can conclude that Room 7 immediately gave way into the western courtyard of the palace complex. Our expectation, given the “standard” form of Assyrian palaces, was that there would be an antechamber west of Room 7, but this appears not to have been the case with the Bronze Palace.

A number of other modifications can now be made to the Phase II plan of the palace. (1) Our excavations confirmed that Rooms I.13 and II.11, although they are adjacent, do not belong to the same stratigraphic level. (2) Following the 2010 excavations it was clear that Room II.3 had a doorway in the northwest leading to an unexcavated room. However,

excavation in 2011 produced only evidence of a solid mudbrick platform with no direct evidence of the presumed room northwest of Room II.3. Room II.11 must be reconstructed hypothetically in the current plan of the Phase II building. (3) Also in N990E1170, south of pit N-651, we found a cross-wall demonstrating that the building plan had an additional room, Room II.14, located to the west of Room II.7a, and having the effect of reducing the size of the courtyard. (4) Digging below the floors of Phase II, we discovered a drain (N-578) associated with the palace septic system. (5) Finally, a Deep Sounding showed evidence that the eastern part of the Phase II building required a mudbrick foundation platform because there was a pre-existing erosion gully which created an uneven terrain for the 8th century BC construction.

Bronze Palace: Phase III

When clearing the disturbed area along the western section in Room II.9, a well preserved brick pavement (N-630) came to light, thickly covered in bitumen with an associated wall N-671. The bricks of Wall N-671 were unusual; they were large (up to 90cm. by 60cm.) and were made out of coarse reddish clay containing a fair amount of limestone, set in grey mortar, with unusually thick mortar-lines. N-671 forms one side of a room, at least 3.60 m. in length, which, significantly, precedes the Phase II building. The wall could not be excavated in its full width, since the outer faces are hidden in section, respectively beneath walls N-112 and N-265. Wall N-671, as well as pavement N-630, are set atop an infill of baked brick fragments, rubble, and large sherds in a reddish clayish matrix. It appears possible that Wall N-671 and pavement N-630 represent vestiges from a 9th century BC version of the Bronze Palace.

Operation T: Southern Lower Town

Operation T was a new excavation area in the southern lower town at Ziyaret Tepe. Two 10m. by 10m. grid squares, N770E1070 and N760E1070, were chosen for excavation as the results of a previous magnetic gradiometry survey in 1999 (Matney and Bauer 2000) suggested that Operation T represented an area of private housing bounded by streets on the northern and southern sides. The aim of the operation was, therefore, to explore the domestic housing of the ancient city in order to complement exposures of large public and elite housing excavated elsewhere. Work in Operation T was directed by Prof Dr. Kemalettin Köroğlu.

Phase T1

The uppermost occupation levels in Operation T comprised imperfectly preserved stone wall foundations with associated cobbled surfaces in both trenches. No good floor surfaces were found for this level but there were a number of associated *tannurs*. The finds in these upper levels included many pieces of broken roof tiles, ceramics including strap-handled jar fragments and glass fragments, including a glass funnel (ZT 39068). The area was heavily pitted, of which two pits (T-005 and T-009) had roof tile fragments on the surface, one pit (T-007) was filled with a heavy concentration of broken roof tiles and yet another pit (T-017) contained a single complete tile. Many of the other pits contained either ashy fill or a soft earth fill suggesting that they held domestic waste.

Phase T2

Underlying these remains was an earlier phase (T2) which was much better

preserved. The architecture of this lower phase consisted of foundations made of larger stones than in Phase T1, together with an intact floor (T-031). (Fig. 4) On the floor lay a well-preserved domestic assemblage including a large terracotta tub (ZT 39133), three small bowls (ZT 39188, ZT 39189, ZT 39206), two small flasks (ZT 39315, ZT 3930), and a basalt potstand (ZT 39264). Of particular interest was a sherd from a pilgrim flask with an elaborate incised decorated (ZT 37204). The small finds included a bronze ring (ZT 39073) and a number of objects made of iron: a ring (ZT 39134), two keys (ZT 39067, ZT 39104) and two iron plaques, and perhaps horse fittings (ZT 39314). A large flat stone, perhaps for grinding grain, also lay on the floor. Particularly important for dating was a coin of Justinian found on the floor and a coin of Constantine II found below the floor; a third coin was also found in the baulk. The second of these gives us a *terminus post quem* for the abandonment of the building. These are discussed further below.

In an attempt to expedite the discovery of remains of Assyrian date, the southern square was divided and a 5m. wide section was delineated across the northern half of that square for deeper excavation. This trench was excavated to 30 cm. below the surface of the Phase T2 remains but no Assyrian remains were recovered. The area continued to be afflicted by heavy pitting. After these pits had been excavated to depth of a further 50 cm. without any solid evidence for Assyrian remains, the attempt was abandoned. At this stage, our evidence suggest that the interpretation of the magnetic anomaly running obliquely across the area of Operation T was an Assyrian street is either incorrect, or that this feature is buried more deeply than anticipated.

The Coins

Initial identification of the coins in the field was undertaken using on-line catalogues examined for comparanda. We are grateful to Edward Dandrow for corrections and for further information on these coins. (Fig. 5) Coin ZT 39223, found *in situ* on the Phase T2 floor, is a copper alloy coin dating to the reign of Justinian (AD 527-565). The obverse shows the emperor's head in profile wearing a ribbon or laurel leaves with the inscription DV IVSTINI-ANVS PP AVG around the edge; the reverse has a large M with three dots underneath, a star on the right, a cross on the left, and another cross above. It was minted in Constantinople. Coin ZT 39240, found in a tertiary context, is a copper alloy coin dating to the reign of Arcadius (Flavius Arcadius Augustus), emperor AD 383-408. However the dating of this particular coin can be further narrowed as this reverse was only in use when he was Emperor in the east, AD 395-401. The obverse depicts the emperor himself while the reverse shows the emperor holding a sceptre and shield with the figure of Victory standing to his left crowning him and holding a wreath above the emperor's head. The obverse carries the inscription: DN ARCADIVS PF AVG. The reverse inscription reads: VIR[TVS EXE]RCITI. This coin was minted in Cyzicus. Finally, coin ZT 39345, found under the Phase T2 floor, is a copper alloy coin of Constantius II, emperor AD 337-361. The obverse has the head of the emperor with a ribbon in his hair and an inscription effaced but perhaps to be read: [DN] CONSTAN-TIVS PF [AVG]. On the reverse the motif is a Roman soldier spearing a Persian horseman; it is however possible to partly make out the inscription, perhaps FEL TEMP REP[ARATIO]R. This coin was minted in Constantinople.

Operation U: A Large Residential Building in the Southeastern Lower Town

A new excavation area, Operation U, was situated in an area where magnetic

gradiometry survey in 2009 suggested the presence of a series of three major residences situated adjacent to the city wall (Matney et al. 2011: 94; Fig. 19). Accordingly, a principal objective of the 2011 season was to further investigate these features and we approached this area using a combination of electrical resistivity survey followed by targeted excavation. The results of the 2011 electrical resistivity survey are presented in the following section. In terms of excavation, a single 10m. by 10m. grid square, N730E1340, was chosen because it appeared to straddle the western side of the building and might, therefore, have been expected to give an idea of both internal and external areas of the building. Upon starting excavation, we discovered that the plough zone contained a large quantity of Roman pottery such as strap-handled jar fragments as well as a few fragments of glass. Subsequently, we discovered that the top two stratigraphic layers in Operation U were of Roman date, while two lower layers were from the Assyrian occupation. The Assyrian layers were badly damaged by over a dozen Roman pits. One of these pits, U-069, contained a well preserved limestone roof roller (ZT 40277), 55 cm long with a diameter of 21 cm. and weighing 48 kg., evidently thrown into the pit, along with other stones, in order to create a solid foundation for a subsequent building level.

Phase U1: Upper Roman phase

The upper Roman occupational phase was characterized by stone architecture, fragmentarily preserved. The main construction of this phase was a stone wall, 75cm. wide, comprising a facing of stones on the outer sides and a mud infill, most probably used as foundations. Two surfaces were associated with this phase. The former of these (U-003) was not a well laid surface but rather a horizon containing a lot of pebbles and probably representing an outside surface. The second surface (U-004) was similar in general characteristics, but with some fragments of mud plaster. It would therefore appear that this was an interior space.

Phase U2: Lower Roman Phase

Removal of the Phase U1 architectural remains exposed a second Roman layer of which the most striking aspect was that the walls were built out of mudbrick. [Fig. 6] The Phase U1 walls were built almost directly over the earlier Phase U2 walls and with little or no intervening interval. Two walls were identified in this phase, a northerly wall (U-023) and a southerly wall (U-031) parallel to this at a distance of 2.60 m. A quantity of Roman ceramics and glass continued to be associated with this phase although far fewer roof tile fragments than in Phase U1 and the plough zone. This may suggest that the roof tile fragments found in the upper phase came from the roof of the lower phase building. The surfaces associated with this phase were cobbled surface U-020/U-041 (to the north of U-023), U-032 between the two walls and U-095 south of wall U-031. There was one *in situ* socket installation (U-026) consisting of a white limestone door socket (ZT 40152) firmly emplaced on a broken stone trough (ZT 40179) stood on end over two stones with a large pottery sherd wedged underneath.

Phase U3: Upper Assyrian Phase

With the removal of the lower Roman phase we came down on to the remains of a Late Assyrian mudbrick building. (Fig. 7) The plan of the building delineates three main spaces, Room A in the southern part of the trench in the angle south of wall U-040 and wall U-043, Room B east of wall U-040 and between wall U-060 and wall U-066, and Room

C east of wall U-040 and between wall U-066 and wall U-077. The walls of this building were made of pinkish mudbricks measuring 40 cm. by 40 cm. by 8-9 cm. Both the size and the use of the local clay are typically Assyrian. Although there were no exceptional discoveries in terms of small finds, this phase yielded excellent environmental material in the form of archaeozoological and archaeobotanical datasets. All three floors were gridded during excavation into 50 cm. grids and 1 litre soil samples taken from the squares, in the case of Room A and Room B from alternate squares in a checkerboard fashion, in Room C from every square. While it may be assumed from both size and configuration that Room A and Room B were internal rooms, it seems likely that Room C was part of a courtyard - its floor comprised of compressed grey clay containing a large amount of charcoal, ceramic potsherds, mudbrick fragments, a considerable quantity of bone and a large number of both small pebbles (up to 2 cm. long) and larger stones (up to 8 cm. long).

Phase U4: Lower Assyrian Phase

With the removal of the floors of the Phase U3 upper Assyrian levels, excavation continued down to reveal evidence of an earlier phase, distinguished by a wall (U-087) in the southeastern part of the trench underlying wall U-043 together with associated floors U-086, U-089/090, U-094 and U-097. The surfaces had every appearance of being outside surfaces. There was a potstand installed into one surface: a hole lined with flat pebbles 4-7 cm. long set in clay, with the upper rim composed of fragments of baked brick; the overall diameter of this installation was 35 cm. and the internal diameter 23 cm. Excavation in these areas continued below the level of the foundations of wall U-087, encountering layers of mudbrick collapse. Therefore, it seems likely that yet earlier phases lie below; there is however no indication of how many such earlier phases there might be.

To the west of wall U-040 was a street, first encountered as an area of both larger cobbles in the southeastern part of the trench (U-046) and an area of smaller pebbles (U-050) in the north. During excavation it became clear that a series of pebble and cobble patches were all parts of the same street. Together they formed a metalling preserved up to 10 cm thick. They were laid on a band of heavy brown clay thickly set with pebbles (U-082) and this in turn overlay the stone surface of an earlier phase of the street, U-084, which, it may be presumed, corresponds with the earlier Assyrian phase found elsewhere.

Electrical Resistance Survey in 2011

Three areas were surveyed in 2011 using the electrical resistivity technique: (1) two 20 m. grid squares at the western edge of the Bronze Palace on the citadel mound; (2) four 20 m. grid squares including and adjacent to the excavations in the lower town at Operation T; (3) fourteen 10 m. grid squares adjacent to the excavations in Operation U. All surveys employed a GeoScan RM-15D electrical resistance meter. Utilizing an MPX-15 multiplexer we were able to use a double twin probe array with 50cm. probe spacings to halve the time needed survey each square. The majority of the data sets were collected at 0.5 m. by 0.5 m. sample density, providing 400 data points per 10m. by 10m. grid square. Only the results from Operation U are presented here.

A total of 5600 datapoints were taken over an area of 1400m² adjacent to Operation U. (Fig. 8) The geophysical results in N730E1340 line up closely with those from the excavations and allow for a much broader interpretation of the architecture. While the final processing of the geophysical maps is not complete, the electrical resistivity map from 2011 suggests the presence of a large structure, perhaps 39m. on a side with an orientation

approximately 45 degrees east of magnetic north. This aligns well with the principal Late Assyrian (Phase U3) wall (U-040) excavated in N730E1340. The Roman building phases were not evident in the electrical resistivity map. The stone architecture in Phase U1 was not sufficiently massive to affect the flow of electrical current underground; a principal component measured by electrical resistivity in these conditions is soil moisture which is retained differentially in buried large mudbrick masses. It is more difficult to explain why the Phase U2 architecture, which is on an entirely different alignment than the Assyrian walls and which does not line up with the electrical resistivity anomalies, was not visible in the electrical resistivity maps. This may be the result of the different materials from which the bricks were made in the Roman and Assyrian periods, or it may be the result of the depth of the foundations for the walls.

Discussion

A Roman presence at Ziyaret Tepe was documented from the mid-1990s with the observation during preliminary field walking that there was an area in the western lower town with a scattering of roof tiles fragments (Matney 1998). A concentration of Roman roof tiles, restricted in size and on the outermost lobe of the western lower town, was subsequently the object of targeted excavation in Operation Jin 2002 (Matney et al. 2003: 191-194). Remains in Operation J were found to consist of walls foundations made of stone, along with roof tiles right below the surface that had been thrown up by ploughing. In Operation J there were two later phases; it remains to be established whether or not they coincide with those present in Operation T. At the time we came to the conclusion that the Roman presence on the site consisted of a single farmstead, rebuilt once and then abandoned. Such a conclusion has now been superseded. With the discoveries in Operation T and Operation U, it is now clear that this occupation was much more extensive and evidently concentrated in the eastern part of the site. Furthermore we have, with the coins, the first foothold in establishing a date for this occupation at Ziyaret Tepe from at least the late fourth to the mid sixth centuries AD.

Acknowledgments

Work in 2011 was generously supported by a number of institutions and scholarly foundations including: the Johannes Gutenberg-Universität Mainz, the University of Akron, Römisch Germanisches Zentralmuseum, the McDonald Institute for Archaeological Research at Cambridge University, the British Institute for the Study of Iraq, and a number of private donations paid through the Ziyaret Tepe Archaeological Trust (UK). We would like to express our heartfelt appreciation to these institutions and individuals for their invaluable contributions to our work.

WORKS CITED

GRAYSON, A.K.

1991 *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C. I (1114-859 BC)*. The Royal Inscriptions of Mesopotamia. Assyrian Periods Volume 2. Toronto: University of Toronto Press.

MATNEY, T.

1998 "Preliminary Report on the First Season of Work at Ziyaret Tepe in the Diyarbakir Province" *Anatolica* 24: 7-30.

MATNEY, T. and A. BAUER

2000 "The Third Season of Archaeological Survey at Ziyaret Tepe, Diyarbakir Province, Turkey, 1999" *Anatolica* 26: 119-128.

MATNEY, T., T. GREENFIELD, B. HARTENBERGER, C. JALBRZIKOWSKI, K. KÖROĞLU, J. MACGINNIS, A. MARSH, W. MONROE, M. ROSENZWEIG, K. SAUER, and D. WICKE

2011 "Excavations at Ziyaret Tepe, Diyarbakir Province, 2009-2010 Seasons" *Anatolica* 37: 67-114.

MATNEY, T., T. GREENFIELD, B. HARTENBERGER, A. KESKİN, K. KÖROĞLU, J. MACGINNIS, W. MONROE, L. RAINVILLE, M. SHEPPERSON, T. VORDERSTRASSE and D. WICKE

2009 "Excavations at Ziyaret Tepe 2007-2008" *Anatolica* 35: 37-84.

MATNEY, T., J. MACGINNIS, H. MCDONALD, K. NICOLL, L. RAINVILLE, M. ROAF, M.L. SMITH and D. STEIN

2003 "Archaeological Investigations at Ziyaret Tepe, 2002" *Anatolica* 29: 175-221.

PEDDE, F

2001 "Development and Expansion of Near Eastern Fibulae in the Iron Age" In R. Eichmann and H. Parzinger, eds., *Migration and Kulturtransfer: Der Wandel vorder- und zentralasiatischer Kulturen im Umbruch vom 2. zum 1. vorchristlichen Jahrtausend*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH. Pp. 485-496.

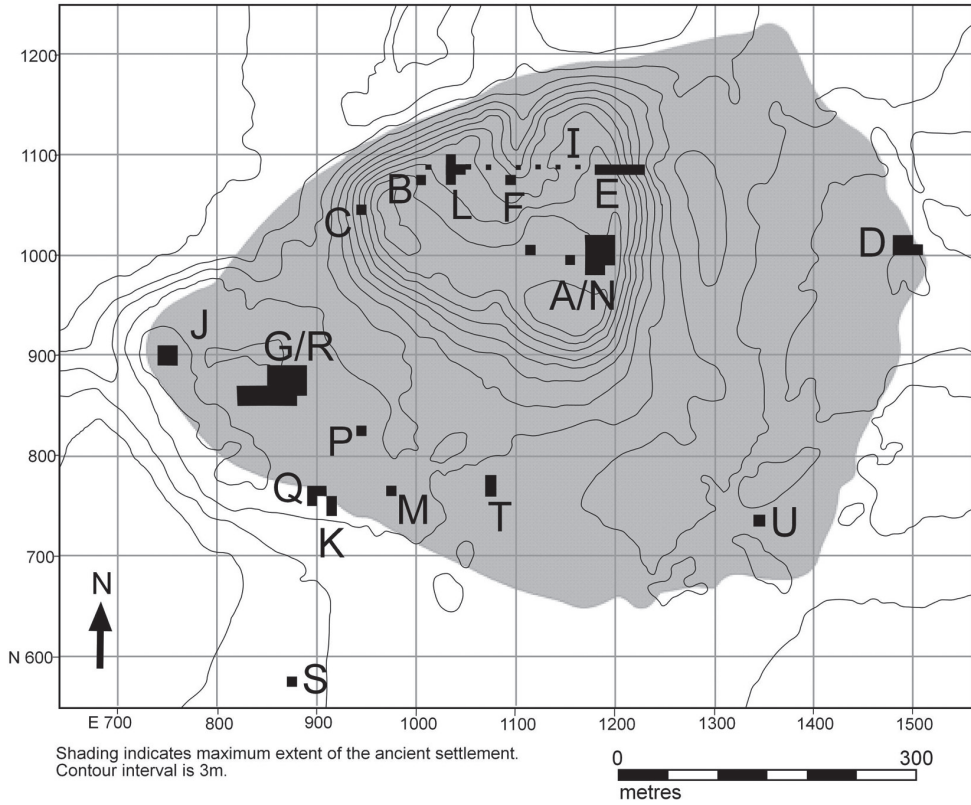

Fig. 1: Topographic plan showing areas of excavation at Ziyaret Tepe.

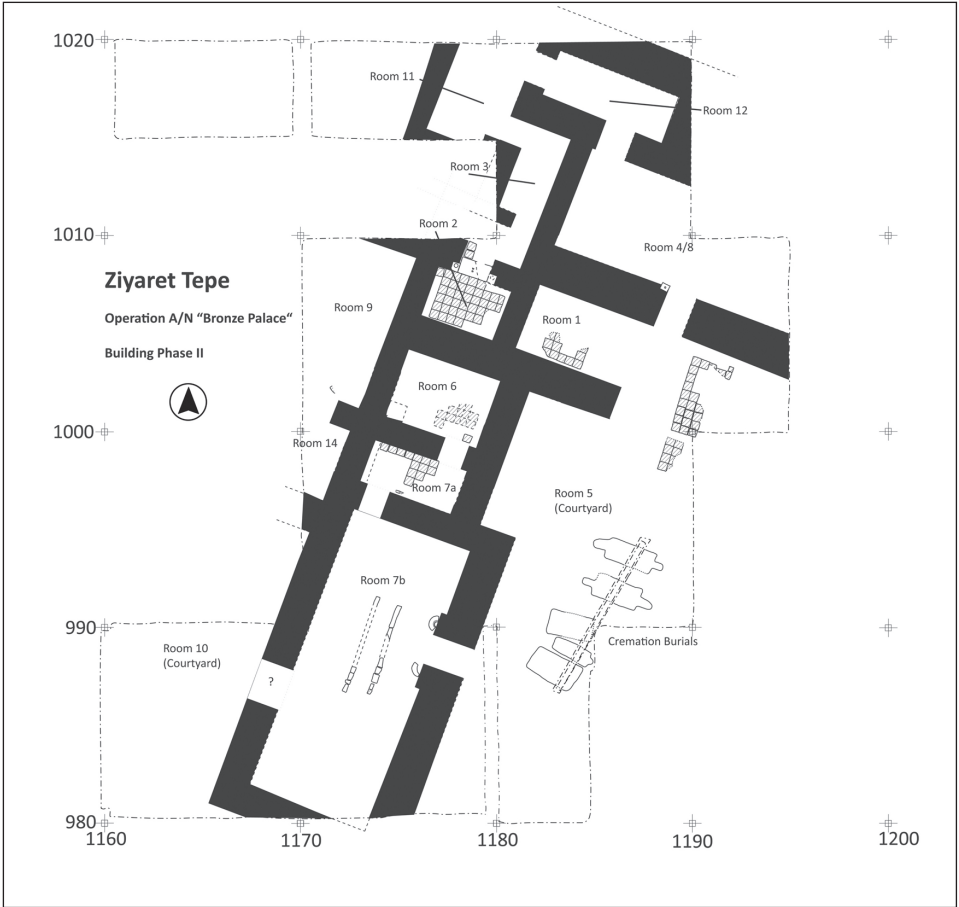

Fig. 2: Plan of the Bronze Palace in Operation A/N.

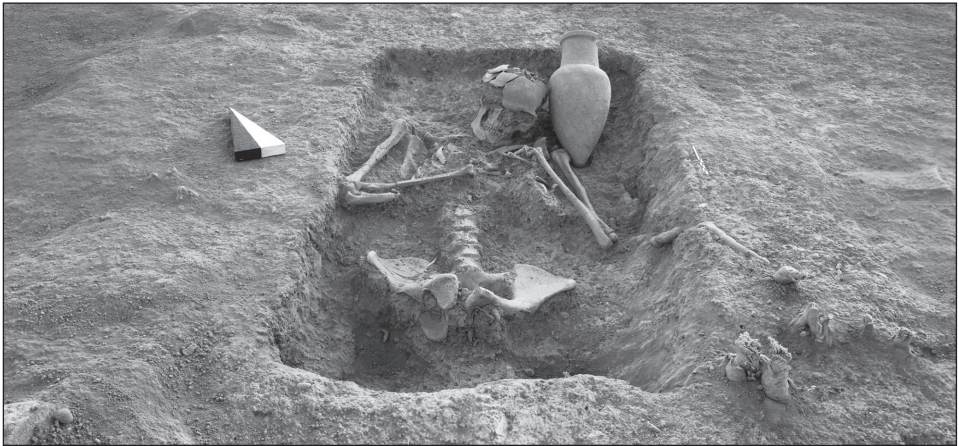

Fig. 3: Late Assyrian burial (N-581) in Operation A/N.

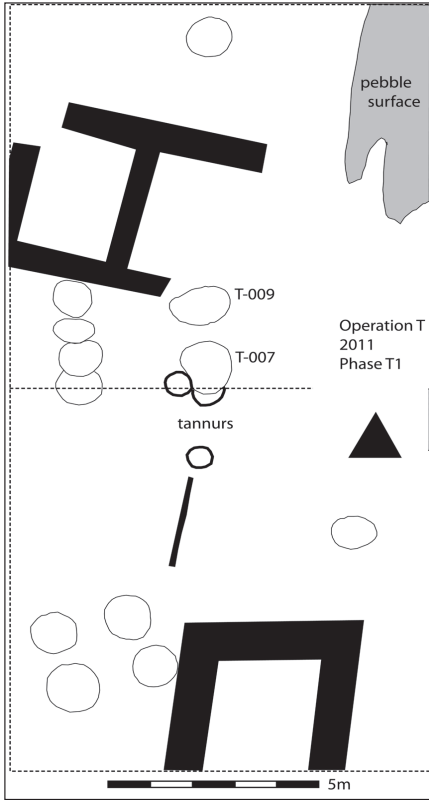

Fig. 4: Plan of Late Roman building in Operation T.

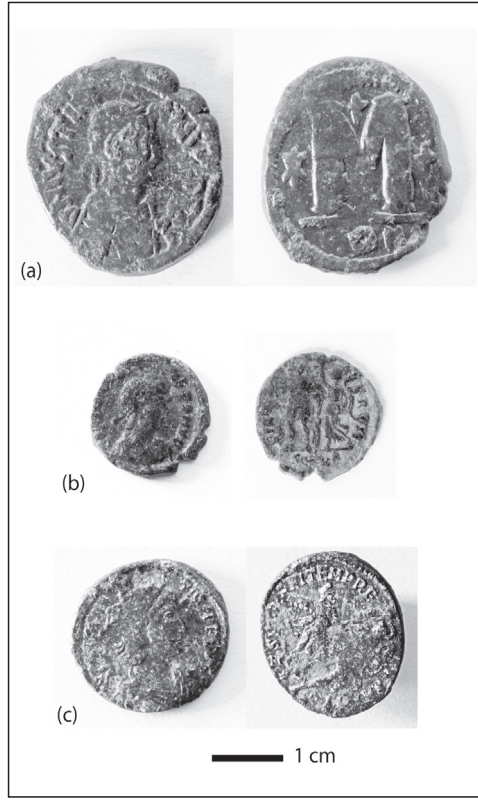

Fig. 5: Roman coins from Operation T. Left to right: ZT 39233 (Justinian); ZT 39240 (Arcadius); ZT 39345 (Constantius II).

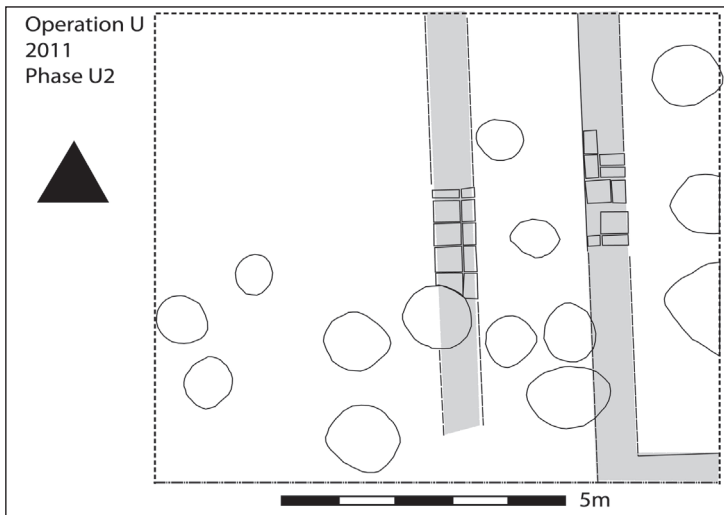

Fig. 6: Plan of the Late Roman architecture in Operation U, Phase U2.

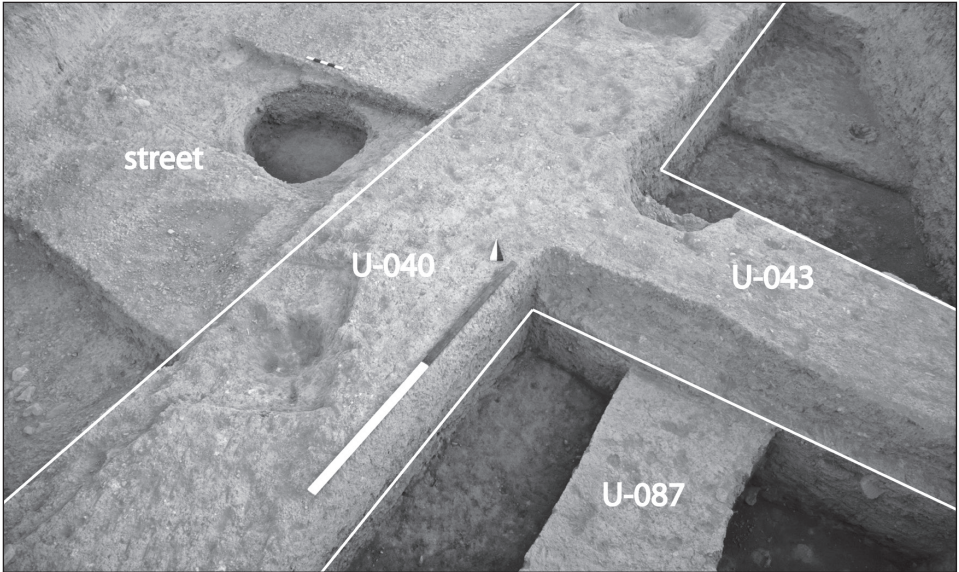

Fig. 7: Late Assyrian building in Operation U, Phases U3 (walls U-040 and U-043) and underlying Phase U4 wall (U-087).

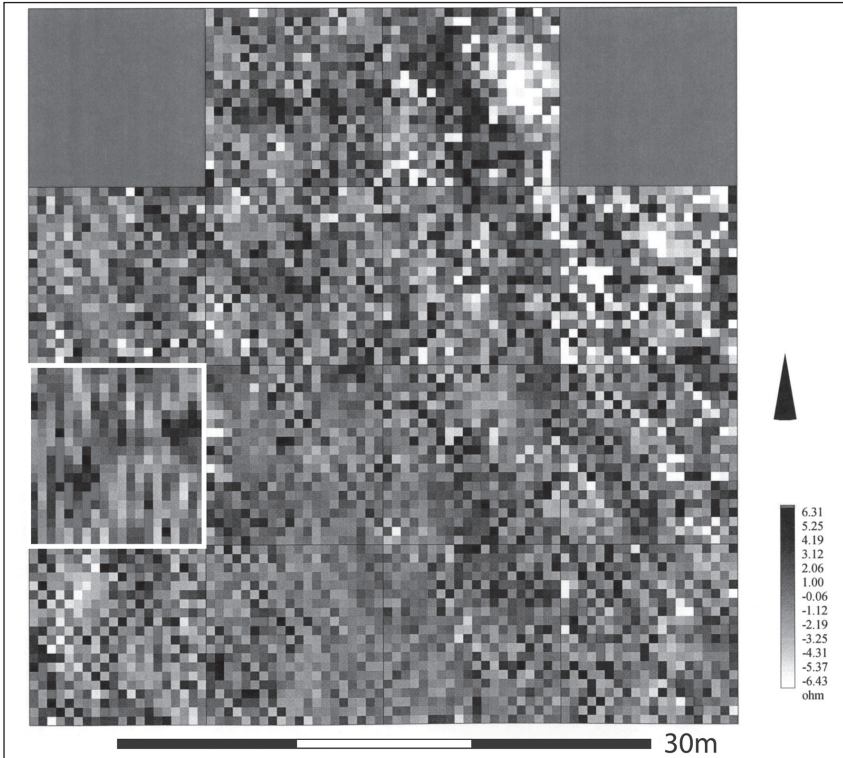

Fig. 8: Electrical resistivity map from the southeastern corner of the lower town, including Operation U, shown in the white box.

HİRBEMERDON TEPE ARKEOLOJİ PROJESİ

Nicola LANERI*

Hirbemerdon Tepe’de geçmiş yıllarda saptanan bilimsel araştırma sonuçlarını genişletmeye yönelik çalışmalarımız 2 Haziran’da başlayıp - 23 Temmuz’da sona ermiştir.¹ Çalışmalarımız başta Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Nevin Soyukaya’nın işbirliği ile gerçekleşebilmiştir. Bakanlık temsilciliğimizi yapan, Ankara Etnografya Müzesi uzmanı Sayın Nejat Atar’a teşekkür ederim.

Hirbemerdon Tepe (Harita 1) Dicle vadisi güneyinde konumlanmıştır yukarı kent doğal kalker taş üzerine, aşağı kent ise Dicle nehri terası üzerine kurulmuştur.

2011 kazı sezonu çalışmalarında özellikle aşağıdaki konular üzerine yoğunlaşmıştır:

1. Kazı çalışmaları: Akropolde 10x20 metrelik AA alanında çalışmalara başlanmıştır, 2008 yılında başladığımız AC Basamaklı Açması’ndaki çalışmalarımıza devam ettik. Akropolün doğu kenarında bir sondaj kazısı yaptık.(F alanı)
2. Sit çevresi yüzey araştırması ve yüzey araştırmasında rastlanan bazı yapıların (örneğin sarnıçlar) kesin kronolojisini belirlemek için jeolojik numune topladık.
3. Diyarbakır Arkeoloji Müzesindeki ve kazı evindeki eserlerin restorasyonunu gerçekleştirdik.

Kazı Çalışmaları

AA Alanı: 2011 çalışmalarımızda akropol tepesindeki AC basamaklı açmasını genişletmeye karar verdik ve 20x20 metre boyutlarında bir açmayı akropolün merkezine doğru açtık. Kazının sonuçları, aşağıdaki kronolojik evreleri (en erkenlerden en geçe kadar) gösteren bir stratigrafiyi anlamamıza olanak sağlamıştır: 1) Osmanlı Dönemi seviyesi (XIX yüzyıl); 2) Ortaçağ seviyesi (XIII-XII yüzyıl); 3) Erken Demir Çağı çukurları (M.Ö. yaklaşık 1250-900); 4) Orta Tunç çukurları (M.Ö. yaklaşık 2000-1800); 5) Erken Tunç çağı (M.Ö. yaklaşık 2400-2000).

En geç evre, kesinlikle en iyi korunmuş olandır. Söz konusu evreyi, akropolün en üst bölümünü tamamiyle kaplamış olan çok odalı büyük bir yapıda görmekteyiz. Yapının batı tarafında bir girişi vardır.

Taban seviyeleri sıkılaştırılmış topraktan yapılmıştır ve duvarlarda harç izleri görülmektedir (Resim: 1). Seramiklerin yanısıra odaların içinde pişmiş topraktan bazı pipo ve olasılıkla 1861’e tarihlenen bronz bir sikke bulunmuştur (Resim: 2 ve 3). Ayrıca,

*Prof. Nicola LANERI, Dipartimento di Scienze Umanistiche, Università di Catania -- Piazza Dante, 32 -- 95124 Catania/ITALY. email: nlaneri@unicit.it

¹Hirbemerdon Tepe’de arkeolojik araştırma izni veren Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı’na ve özellikle çalışmalarımıza olağanüstü destek veren Sayın Nilüfer Babacan’a ve Burcu Özdemir’e, İtalya Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı’na, Harvard Üniversitesine ve Jason Ur’e, Grand Rapid State University ve Mark Schwartz’a teşekkür etmek isterim. Lojistik, bilimsel ve malî destek veren İtalyan Doğu ve Afrika Enstitüsüne ve Catania Üniversitesi’ne teşekkür etmek isterim. Ayrıca, arkeolojik ekibinin bütün çalışanlarına, Merdani Köyü’nün ve Şahinli Köyünün işçilerine, ve Eğitim Bakanlığı’nın Bismil Şubesine teşekkür etmek isterim. Tercümler için Pınar Aydemir ve Francesca Gulli’ye teşekkür etmek isterim.

arkeolojik buluntuyu tamamen doğrulayan Osmanlı İmparatorluğu'nun 1855 yılının bir haritasında Hirbemerdon Tepe alanında bir yerleşmenin (*Mirdon*) varlığı da dikkate değer bir bilgidir (Kiepert 1855).

Osmanlı Dönemi yapıları daha erken (seramiklerin ilk bir incelemesine göre XII-XIII yüzyıllara ait) yapılar kullanılarak inşa edilmiştir. Bu yapıların altında Orta Tunç bina kompleksinin doğusunda Erken Demir Çağı tipik seramiklerini içeren bazı çukurlar bulunmuştur.

Hirbemerdon Tepe'de 2003'teki ilk kazı sezonu çalışmalarımız daha çok Orta Tunç evresine odaklanmıştı (Resim: 4). AC Basamaklı açmanın üst bölümünde, geçen yıllarda açığa çıkarılan güneybatı-kuzeydoğu doğrultusundaki yolun (67) devamı görülmektedir. Yolun güneydoğu kenarında, bina kompleksinin güney sınırını teşkil eden geniş bir duvar bulunur. Burada birkaç tane dikdörtgen oda görülmektedir. Bu odalardan en ilgi çekicisi, tabanı yanık topraktan dolgululu ve seramik yapımı artık maddelerinin varlığı nedeniyle ocak (74) olarak kullanıldığı düşünülenoğu uçtaki odadır. Daha erken seviyelere (Milâttan Önce üçüncü binyılın yarısı) yukarıda belirtilen odaların dışında rastlanmaktadır.

Bazı odaların içinde Orta Tunç Dönemine ait adak plâka parçaları açığa çıkarılmıştır. Bu parçaların arasında, Hirbemerdon Tepe'de ilk örnek olan, kuş motifli plâka en ilgi çekicisidir.

AC Basamaklı Açmasındaki 2011 kazılarında bina kompleksi meydanın güney kenarını belirlemiştir (Laneri 2012). Mimarî yapının güney kenarı, dış bölümlerinde yapılan tören etkinlikleri ile ilgili olan geniş niş süslemeli büyük taştan bir duvardır. Yeşil olarak görülen alan 2011 yılı kazılarını yaptığımız alandır (Laneri 2011 ve 2012). Bu kazılarda geçen yıl açığa çıkarılan bir oda ile bağlantılı meydanın doğusunda yer alan üç törensel oda ortaya çıkarılmıştır. Bu odalar meydanın doğu kısmını sınırlamaktadır. Bu odalar arasında oda 55 en önemli olanıdır. Zira bu oda su deposu niteliğindedir. Oda 55a hem su kanalı hem de su biriktirme görevi yapmaktaydı. Büyük bir kül dolgudan oluşan meydana seramik parçaları, hayvan artıkları, pişmiş topraktan törensel eşyalar ortaya çıkarılmıştır (Bunların arasında sanat açısından önem taşıyan bir adak plâka ve hayvan süslemeli bir ev maketi anılmaya değerdir).

Bu veriler, bu yerin törensel önemine işaret etmektedir ve törensel su kullanımı ile ilgili değerli bilgi sunmaktadır.

Adak plâka Hirbemerdon Tepe'de bulunanlardan plâkaların en büyük olanıdır (Resim : 6). Görsel olarak klâsik bir stil göstermektedir: Alt kısmında ayinsel dökmeler için küçük leğen ise üst kısmında asmak için bir delik bulunmaktadır; geometrik süslemeler – güller, daireler, eş merkezli daireler, oymalı zikzak ve kılçık şeklinde çizgiler – ortada bulunan ve önden görülen çıplak bir kadın figürünü çerçevelemektedir. Kadın kabartmasının elleri göbek deliği ve göğüsleri kapatma pozundadır, vücudu bileklerle ve kolyelerle süslü, göğüsleri çıkıntılı ve edep yerinin üçgeni açıkça görülmektedir. Yüzünde gözleri kahve tanesi şeklindedir, burnu çıkıntılı ve saçları oymalıdır. Olasılıkla bir donanım asmak için kullanılan iki delik ilgi çekicidir. Hirbemerdon Tepe'de bulunan diğer plakaların çoğundan farklı olarak, bu örnekte hiç boya izi bulunmamaktadır (Laneri 2012).

Ev maketi ise tek örnektir (Resim: 7). Üç tarafında kemer şeklinde açıklıkları olan bir paralel yüzdür; ön yüzde iki domuz ve iki keçi başı, üst yanda sanki başlarını pencereden uzatıyormuş izlenimi veren iki kuş bulunmaktadır. Maketin yanında ele geçirilen boğa figürünü parçalarının maketle ilintili olduğunu ve belkide maketin üst kısmını kapatmak için kullanıldıkları izlenimini vermektedir. Maketin alt kısmı oymalı geometrik motifleri

ile süslenmiştir ve tüm maketin dışı koyu kırmızı boyalıdır.

F Alanı: Orta Tunç bina kompleksi kuzey, güney ve batı kenarları ortaya çıkarıldıktan sonra, 2011 yılında ekibimiz kompleksinin doğu kenarını (Dicle tarafı) araştırmayı planladı (Resim: 8). Bu amaçla nehre doğru inen yamaçta on çarpı on metrelik bir sondaj açıldı ve birkaç santimetrelik toprak dolgunun hemen altında doğu-batı doğrultusunda bir giriş bulundu (Çizim: 1). Giriş bir koridorla 8 No.lu odaya bağlanmaktadır. 8 No.lu odada çakıl taşı döşeme üzerine yerleştirilmiş olan ancak şimdi çökmüş durumda bulunan bir çömleğe rastlanmıştır. Yine aynı odada bir *cooking ware* ve bir plâka parçası ele geçirilmiştir.

Sit Çevresi Yüzeysel Araştırması

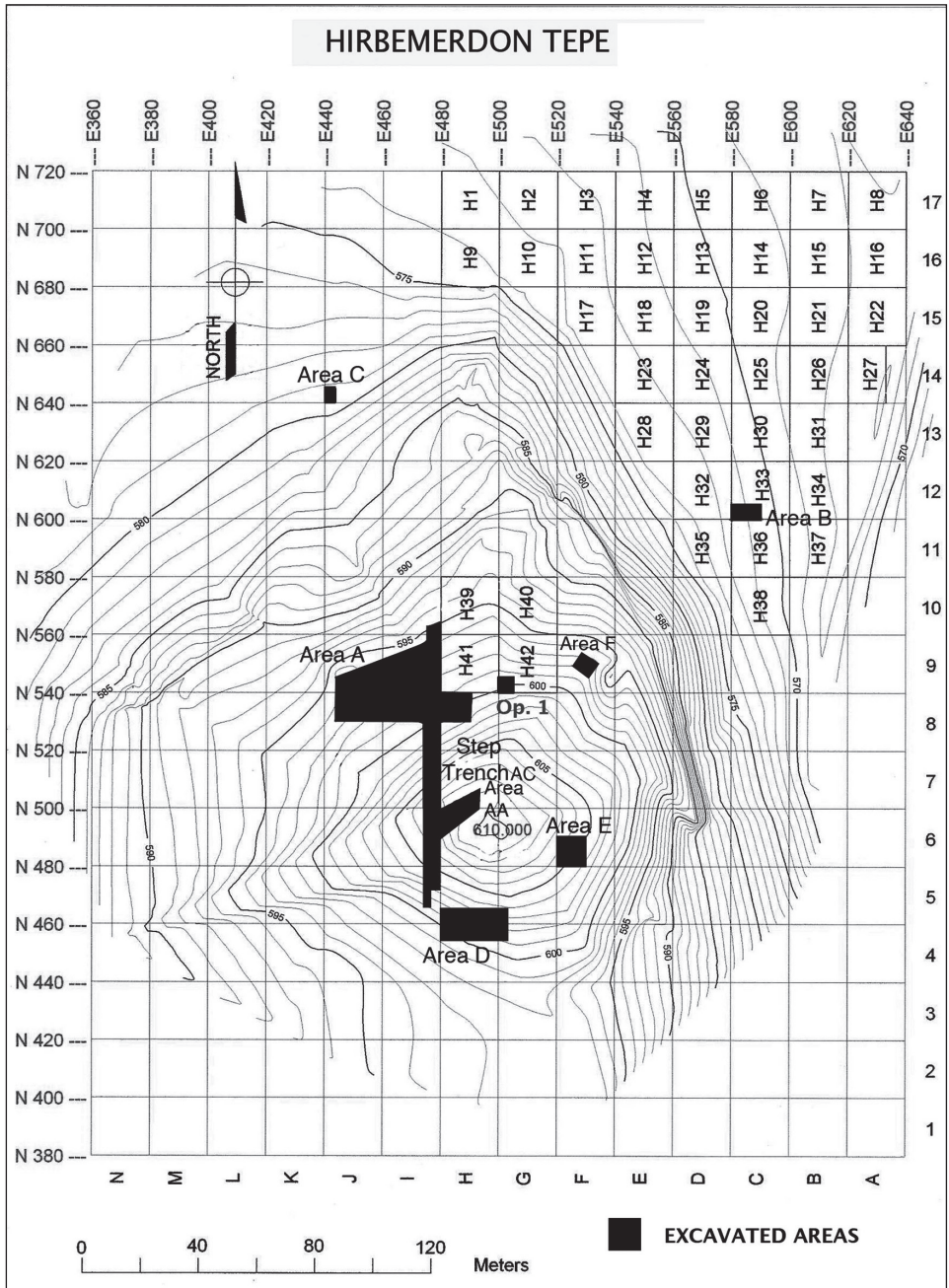
2011 yılında da Hirbemerdon Tepe çevresi (toplam yaklaşık 48 kilometre kare ve 5 kilometre çapında, (Harita: 2) yüzeysel araştırmasına devam edilmiştir (Laneri ve Ur 2010). Arazi çalışmaları Harvard Üniversitesi'nden Dr. Jason Ur yönetiminde yürütülmüştür ve uygulanan metodoloji yapay kesim sisteminde toplamadır. Özellikle, GPS cihazları ve avuç içi bilgisayar kullanılarak toplanan her antropik malzeme, araştırılan alanla ilişkilendirilmektedir. 2011 çalışma sezonunda geçmiş yıllarda açığa çıkarılan bazı yerleşimlerin kronolojisi ile ilgili kuşku giderilmesi ve hiç maddi kültürleri olmayan yerleşimlerin tarihlendirilmesi için gerekli olan jeolojik numune toplanmıştır. Araştırmalarda Tur 'Abdin'in yaylalarına ve dağlarına has, yağmur suyunu toplamak için kullanılan sarnıçlar saptanmıştır.

Eserlerin Restorasyonunu

Kazı süresince bir restoratör 2011 yılı çalışmalarında bulunan eserlerin restorasyon ve konsolidasyonları için Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nin işbirliğinde çalışmıştır. Orta tunç plâkalar ve ev maketinin hem restorasyonu ve hem de konservasyonu için özel bir çaba sarfedilmiştir.

KAYNAKÇA

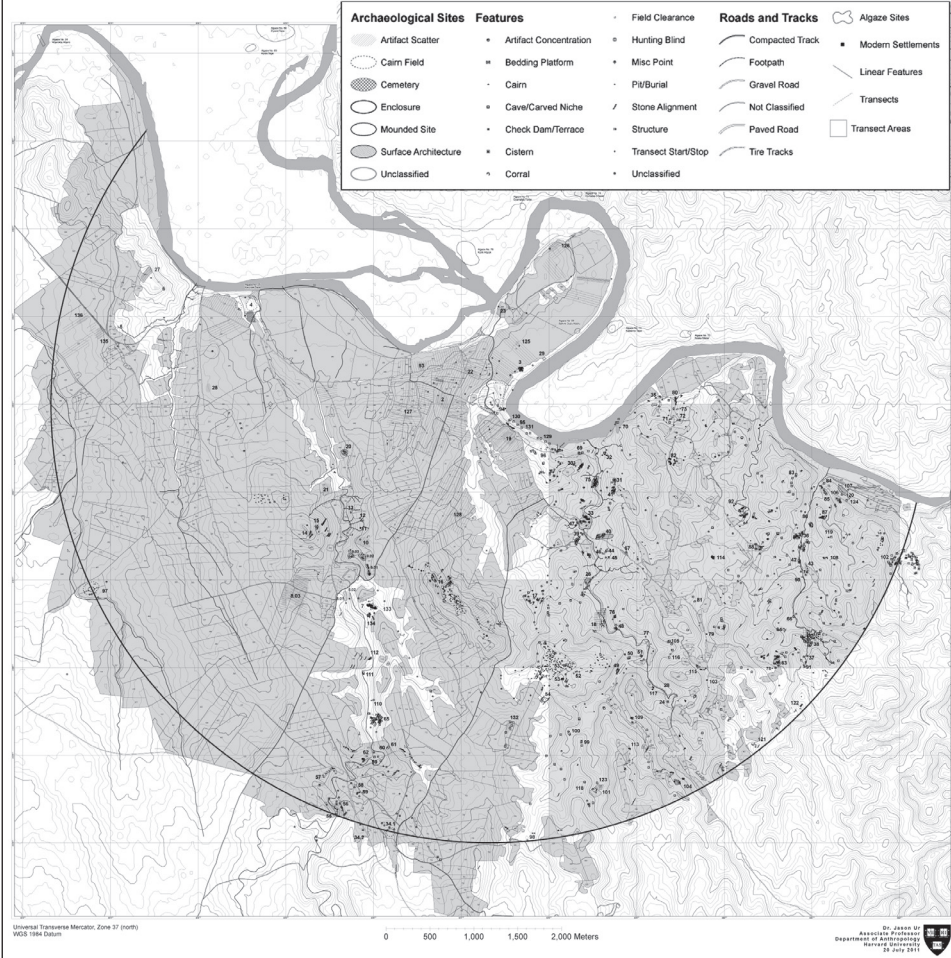
- KIEPER, H. 1855. General Karte des Türkischen Reiches in Europa und Asien nebst Ungarn, Südrussland, den kaukasischen Ländern und West-Persien. Berlin : Verlag von Dietrich Reimer.
- LANERI, N. 2011. "Connecting fragments of a materialized belief: A small-sized ceremonial settlement in rural northern Mesopotamia at the beginning of the second millennium BC," *Cambridge Archaeological Journal* 21.1: 77-94.
- LANERI, N. 2012. "Hirbemerdon Tepe Arkeoloji Projesi 2010," *Kazı Sonuçları Toplantısı* 33.3: 341-351.
- LANERI, N., J. Ur, 2010. "The Hirbemerdon Tepe Archaeological Project 2008: A Preliminary Report," *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 31.3: 213-230.

Harita 1: Hirbemerdon Tepe topografik haritası.

Hirbemerdon Tepe Survey 2011

Harvard University - Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente (IsIAO)

Harita 2: Yüzeý araştırmasının alanının haritası (Prof. Jason Ur).

Resim 1: AA Alanı'nda açığa çıkarılan Osmanlı yapılarının fotoğrafı (Güneyden).

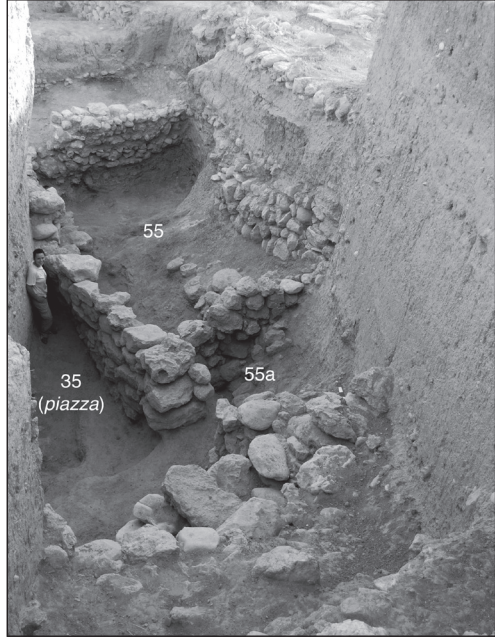
Resim 2: Osmanlı Döneminden bir bronz sikke (AA Alanından).

Resim 3: Osmanlı Döneminden pipo

Resim 4: AA Alanı'nda açığa çıkarılan Orta Tunç yapıları (Kuzeydoğudan).

Resim 5: Süs nişlerini ve Doğu kenardaki odaları gösteren Orta Tunç mimarî yapının meydanının Kuzeydoğu köşesinin fotoğrafı (güneyden).

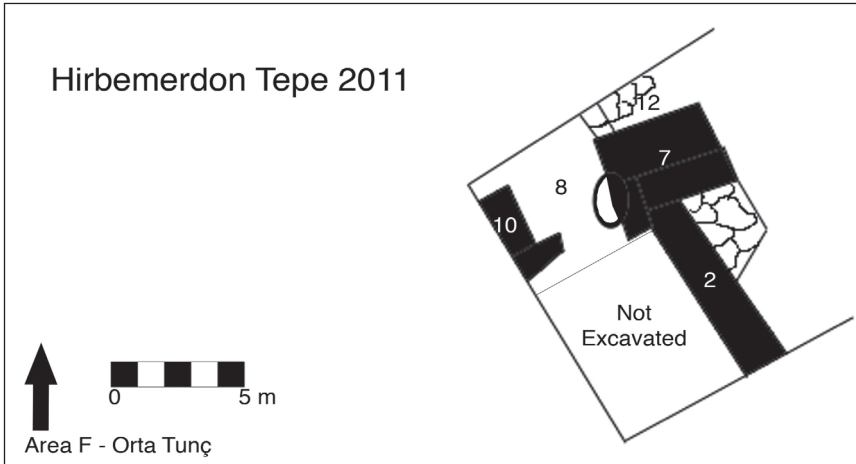
Resim 6: Orta Tunç mimarî yapının meydanında bulunan pişmiş topraktan adak plâka.

Resim 7: Orta Tunç mimarî yapının meydanından hayvan süslemeli pişmiş topraktan ev maketi.

Resim 8: F Alanında Orta Tunç yapılar (batıdan).

Çizim 1: F Alanı'nda kazıda Orta Tunç karmaşık mimarî yapının planı.

SİİRT-BAŞUR HÖYÜK 2011 YILI ÇALIŞMALARI

Haluk SAĞLAMTİMUR*

Ali OZAN

Botan Vadisi-Bitlis Vadisi yol hattının bir kesimini oluşturan Bitlis Vadisi'nin devamı niteliğindeki Başur Çayı'nın batısında yer alan tarımsal alanlar, teraslar biçiminde alçalarak batıya doğru iner. Başur Çayı'nın yaklaşık 150 metre batısında bulunan 7-8 metre yüksekliğindeki son konglomera terasın üzerinde, yaklaşık 15 metrelik kültürel dolguya sahip Başur Höyük yer almaktadır¹. Yaklaşık olarak 250x150 metre boyutlarıyla bölgenin büyük höyükleri arasındadır² (Resim: 1). Höyüğün bu boyutlara ulaşmasında, yukarıda özetlenen güzergâh üzerinde yer alması kuşkusuz önemli bir etkidir. Çevredeki geniş tarımsal araziler ve uygun topografik yapı gibi diğer unsurlar da höyüğün sürekli yerleşilmesine etki eden nedenler arasında olmalıdır. Başur Höyük ilk kez R. Braidwood ve H. Çambel tarafından 1963 yılında gerçekleştirilen Siirt İli yüzey araştırmasında saptanmış, ancak bu çalışma sonucunda höyüğe isim verilmemiş ve yayınlarda Başur Çayı kenarındaki höyük diye belirtilip S 64/4 olarak adlandırılmıştır³.

Höyüğün konumu, Güneydoğu Anadolu'dan gelerek Doğu Anadolu'ya giden doğal yollarla ilişkili gibi görünmektedir. Nitekim Başur Höyük'ün çevresinden, Bitlis Vadisi aracılığı ile Van Gölü Havzası'na ve Kurtalan üzerinden batıdaki bölgelere ulaşmak mümkündür. Botan ve Bitlis Vadileri erken dönemlerden itibaren Van Gölü'nün batısındaki volkanik dağlarda bulunan obsidyen yatakları ile bağlantılı olarak, Mezopotamya ile Doğu Anadolu arasında yoğun olarak kullanılmıştır. Aynı yol hattı, kuzey-güney geçiş güzergâhı olarak hâlâ yoğun olarak kullanılmaktadır.

Höyükte yapılan yüzey toplamalarından ve 2007 yılından itibaren yürütülen arkeolojik kazılardan, höyüğün M.Ö. 7. binyıldan itibaren yerleşim gördüğü ve yerleşimin zaman zaman kesintiye uğrasa da M.S. 12-14 yüzyıllara kadar devam ettiği anlaşılmıştır (Resim: 2). Höyüğün güney kesiminde yapılan yüzey toplamalarında bulunan kırmızı astarlı baskı bezemeli-*impresso* türü Neolitik Dönem çanak çömlek parçaları, höyükte ilk yerleşimin M.Ö. 7. binyılda başladığına işaret eder. Bu tür çanak çömlekler, Doğu Akdeniz ve Kuzey Suriye'de Filistin, Lübnan, İsrail gibi kıyı bölgelerinin yanı sıra daha iç kesimlerde Ürdün ve Irak'ın batısında yer alan bazı yerleşimlerin Neolitik tabakalarında ortaya çıkar⁴. Baskı bezemeli çanak çömlekler çoğunlukla kıyı yerleşimleri

* Yard.Doç.Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi, İzmir/TÜRKİYE. e-mail: haluk.saglamtimur@ege.edu.tr.

Dr. Ali OZAN, ali.ozan@ymail.com

¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle başlatılan kazılar, Batman Müze Müdürlüğü başkanlığında ve bilimsel sorumluluğumuzda yürütülmüş, kazıda Bakanlık temsilcisi olarak Batman Müzesi'nden Şebnem Güllüsaç ve Diyarbakır Müzesi'nden Erdal Demir görev almışlardır. Çalışmalar esnasında göstermiş oldukları yakın ilgiden dolayı Batman Müze Müdürü Tenzile Uysal'a, Şebnem Güllüsaç ve Erdal Demir'e teşekkür ederiz.

² Başur Höyük günümüzde, Siirt İli Aktaş Köyü, Bakır Mezrası sınırları içerisinde kalmaktadır. Siirt merkezden uzaklığı yaklaşık 20 km.dir. Kurtalan, Siirt ve Baykan yol ayrımı höyüğün hemen karşısında yer almaktadır.

³ Benedict 1980, 117.

⁴ Güldoğan 2008, 56.

ile ilişkilendirilmiştir. Ancak aynı tür çanak çömlekler Mezraa Teleilat⁵ gibi kıyından uzak yerleşimlerde de bulunur ve büyük bir çeşitlilik gösterir. Baskı bezemeli-*impresso* çanak çömlekler Doğu Akdeniz ve Kuzey Suriye'deki birçok yerleşimin yanı sıra batıya doğru M.Ö. 7200-6500 yıllarına tarihlenen Amuq A evresinde ortaya çıkar⁶. Bu çanak çömleklerin Başur Höyük'te bulunmuş olması, *impresso* türü çanak çömleklerin sadece kıyılarda değil iç bölgelerde de bulunduğunu gösteren yerleşimlere bir yenisi eklemiştir, bu çanak çömleğin Siirt ve kadar yayılmış olduğunu ortaya koymuştur.

Başur Höyük'ün M.Ö. 6. ve 5. binyıllarda da yerleşildiğine dair veriler vardır. Yüzeyden toplanan bir grup çanak çömlek Halaf ve Ubaid dönemlerine ait parçaları anımsatsa da bu çanak çömlek parçaları çok fazla tahribat görmüş durumdadır. Ayrıca höyükte bu dönemlere ait bir arkeolojik dolgu da henüz ortaya çıkarılamamıştır. Bu nedenle höyüğe M.Ö. 6-5.binyıllarda yerleşilip yerleşilmediği ancak bu dönemlere ait yerleşim katları arkeolojik kazılar ile tanımlana bildikten sonra kesin olarak söylenebilir.

M.Ö. 4. binyılın başları Fırat ve Dicle vadilerinin kuzey kesimleri ve bu vadilerin arasında yer alan bölgelerde, belirli bir sosyal ve ekonomik düzeye ulaşmış, gerek çanak çömlek üretimi gerekse toplumsal yaşamda bazı ortak değerleri paylaşan toplulukların ortaya çıktığı zamana karşılık gelir⁷. Bu süreçte üretilen⁸ saman katkılı hamura sahip çanak çömlekler ve üretimi Geç Ubaid Dönemi ile başlayan ve Geç Kalkolitik'in geç evrelerine kadar süren Coba çanakları olarak adlandırılan kapların benzerleri, şimdilik Başur Höyük'te değilse de, yine Başur Çayı'nın döküldüğü Botan Vadisi'nde yer alan Türbe Höyük'te ortaya çıkarılmıştır. Buna karşın Türbe Höyük'te sadece bir parça devrik ağızlı kâse parçası bulunur⁹. Diğer yandan Başur Höyük'te devrik ağızlı kâselerin sayısı şimdilik binden fazladır (Resim: 3). Bu bağlamda, Botan Vadisi ve bu vadi sisteminin bir parçası olan Başur Vadisi'nde yer alan Türbe ve Başur höyükleri üzerinden M.Ö. 4. binyılın süresince yaşanan gelişmeler izlenebilmektedir. Başur Höyük'ün M.Ö. 4. binyılın ortalarından itibaren Mezopotamya ile yoğun ilişkileri bulunduğunu gösteren çok sayıda devrik ağızlı kâselerin yanı sıra bulunan bir diğer kap türü çarkta biçimlendirilmiş konik kâselerdir (Çizim: 1). Yerleşimde çok sayıda Uruk kâsesi bulunmuş olsa da, Güney Mezopotamya'nın Uruk kültürünü tanımladığı kabul edilebilecek örneğin, kâseler dışındaki az sayıda diğer çanak çömlek örnekleri dışında, güneyli toplulukların mitolojisi ve toplumsal düzenini yansıtan öğeler, mühür ve mühür baskıları ve güneyin mimarîsi¹⁰, Başur Höyük'te henüz bulunamamıştır. Ancak ilerleyen kazılarda bu öğelerin bazılarının bulunabileceği olması mümkündür. Höyükte Geç Uruk Dönemi'ne tarihlenebilecek mimarî yapılar, daha sonraki yapı katları tarafından tahribata uğratıldığından, yapıların planları ve yerleşme düzeni hakkında yeterli bilgi edinilememiştir. Buna karşın ortaya çıkarılan taş temeller, yerleşimde Geç Uruk Dönemi esnasında büyük yapıların bulunduğunu ve bunların bir kısmının ara bölmelerle bölünmüş, koridorlara sahip uzun depo yapıları olduğunu göstermektedir.

M.Ö. 4. binyıldan sonra, Güney Mezopotamya etkisinin ortadan kalkmaya

⁵ Güldoğan 2008, 281 vd.

⁶ Braidwood-Braidwood 1960, 52, 53, 54: Fig. 27-29.

⁷ Frangipane 1993, 153.

⁸ Frangipane 1993, 154.

⁹ Sağlamtiumr-Ozan 2007, 4.

¹⁰ Algaze 1989, 575.

başlaması ile başlayan Erken Tunç Çağı'na ait veriler, Anadolu'da daha çok Yukarı Fırat ve Dicle vadilerinin çevrelerinde yer alan yerleşimlerde araştırılabilmektedir. Bu dönemin çanak çömleği bir önceki dönemin devamı niteliğindedir. M.Ö. 3. binyılın ortalarında ise çanak çömlek geleneklerinde bölgeselleşmenin ön plan çıktığı anlaşılmaktadır¹¹. M.Ö. 3. binyılın başlarında, Amuk'tan başlayarak Orta Fırat bölgesine değin uzanan ve Balikh Vadisi'ni de kapsayan batı ve Yukarı Dicle Vadisi ile Yukarı Habur bölgesini kapsayan doğu olmak üzere iki kültür bölgesinin ortaya çıktığı görülmektedir.¹² Batı bölgesinde bu dönemde saman katkılı ve saklı astarlı mallar kullanılır iken¹³, Başur Höyük'ün de içerisinde yer aldığı Yukarı Dicle Vadisi'ni kapsayan doğu kültür bölgesinde daha çok Nineve 5 çanak çömleği ön plandadır¹⁴. Nineve 5 çanak çömleği Kuzey Irak, Kuzeydoğu Suriye'de¹⁵, ayrıca çanak çömlek biçimleri açısından Ninive V çanak çömleği ile çok yakın ilişkili benzer türde kaplar Karababa bölgesi, Malatya ve Altınova'da bulunan yerleşimlerde de ortaya çıkarılmıştır¹⁶. Başur Höyük'ün de içerisinde yer aldığı Yukarı Dicle Vadisi Nineve 5 ya da Nineve 5 benzeri çanak çömleklerin yayılım sahasında kalsa da, bu kesimde Erken Tunç Çağında yerel özellikler gösteren bir kültürün bulunduğu görülmektedir¹⁷. Ancak Kenantepe gibi yerleşimlerin Erken Tunç Çağı tabakalarında bulunan saklı astar bezemeli kaplar¹⁸ ve yüksek ayaklı çanaklar, Fırat Havzası ile Yukarı Dicle Vadisi arasında mutlak bir kültürel sınır bulunmadığını gösterebilir. Başur Höyük'te Erken Tunç Çağına ait veriler çoğunlukla höyüğün güney kesimindeki açmalardan ve 2011 yılında ortaya çıkarılan mezarlardan elde edilmiştir (Resim: 4). Ancak höyükte yapılan kazılardan şu ana kadar elde edilen çanak çömlek parçaları bir iki yer hariç karışık dolgulardan gelmiştir. Bu açıdan mezarlar daha güvenilir bir buluntu topluluğu verir. Hem höyük üzerindeki kazı alanlarında hem de mezarlarda Yukarı Dicle Vadisi Erken Tunç Çağı'na ait çanak çömlek türlerinin bulunması, bu çanak çömlekler arasında Nineve 5 kaplarının da yer alması, bugüne kadar Erken Tunç Çağı esnasında yerleşilmemiş olduğu düşünülen Botan ve Başur vadilerinin bu süreçte, Fırat ve Dicle havzalarındaki benzer bir gelişim gösterdiğine işaret eder. M.Ö. 3. binyılın ortalarına gelindiğinde Başur Höyük'te yerleşimin devam ettiği ve kültürel sürecin kesintiye uğramadığı anlaşılmaktadır. Başur Höyük'te yine karışık dolgulardan gelen Elazığ-Malatya ve Karababa Boyalıları¹⁹ bu süreçle ilişkilidir.

Başur Höyük'te bugüne kadar yürütülen kazılarda, gerek mimarî gerekse diğer buluntu toplulukları bağlamında en ayrıntılı bilgilerin elde edilebildiği tabakalar M.Ö. 2. binyıla aittir (Resim: 5). Orta Tunç Çağında Yukarı Dicle Vadisi'nde çok sayıda küçük boyutlu yeni yerleşimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yerleşimlerin çoğunluğu Dicle Nehri'ne bakan alçak teraslar üzerine, verimli tarımsal alanlarla bağlantılı kesimlere kurulmuştur.²⁰ Bu süreçte yukarı Dicle Vadisi'nde kızıl-kahverengi astarlı mallar ve ağız

¹¹ Abay 2006, 27.

¹² Ökse 2011, 260-262.

¹³ Ökse 2011, 266 vd.

¹⁴ Ökse 2011, 276 vd.

¹⁵ Rova 1988, 14.

¹⁶ Rova 2000, 232.

¹⁷ Ökse 2011, 261.

¹⁸ Creekmore 2007, 94; Figure 9/Q.

¹⁹ Rova 2000, 236 vd.

²⁰ Laneri-Schwartz 2011, 348.

kenarı koyu renk bantlı portakal renkli mallar olmak üzere iki mal grubu ön plandadır ve bu vadideki yerleşimlerden bazılarında, Habur malları olarak anılan mal grubuna ait çanak çömlekler de bulunmuştur.²¹ Başur Höyük üzerinde yürütülen çalışmalar ile hem Orta Tunç hem de Geç Tunç Çağı'na ait arkeolojik dolgular kazılmıştır. Bugüne kadar ortaya çıkarılan mimarî, Orta Tunç Çağı'ndan Geç Tunç Çağına doğru mimarînin anıtsal nitelikler kazanarak geliştiği yönündedir. Orta Tunç Çağında bağımsız duvarlara sahip, birbirine yaslanan, 4-5 taş sırası yüksekliğinde taş temelli kerpiç yapılar ortaya çıkarılmıştır. Yapıların bazılarında depo bölümü olarak kullanılan alt katların olduğu anlaşılmaktadır. Yapıların birkaçı ortak bir avlu etrafına inşa edilmiş ve avlular ara geçitlerle birbirine bağlanmıştır. Orta Tunç Çağı tabakasının dolgularında ve taş temeller üzerindeki, yüksek ısıya maruz kaldığından tuğlalaşmış kerpiç bloklar, bu dönemin ağır bir yangınla sona erdiğini göstermektedir. Höyükteki Geç Tunç Çağı yapıları, Orta Tunç Çağındakilerden farklı olarak daha anıtsal ve düzenli bir görünüme sahiptir. Bu dönemde yapıların taş temel kalınlıkları 1.5 metreye kadar ulaşmıştır. Yapılar bağımsız mekânlardan çok, düzenli sokaklar etrafına yerleştirilmiş ve birden çok odası bulunan bir yapı kompleksinin bölümleri şeklindedir. M.Ö. 2. binyıl tabakalarında bulunan çanak çömleklerin bir bölümü bölgede iyi bilinen kızıl-kahverengi astarlı çanak mallardan ve Habur çanak çömleklerinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra aynı tabakalarda ağız kenarı boyalı, keskin omurgalı ve çoğunlukla açkılı bir çanak çömlek grubu da ortaya çıkarılmıştır.

Başur Höyük'te bir sonraki döneme tarihlenen buluntular, yarısı tahribata uğramış yuvarlak yapı ile ilişkili olarak ortaya çıkarılmış Erken Demir Çağı çanak çömlek parçalarından oluşur. Yerleşimde Erken Demir Çağına tarihlenen çanak çömlekler, Yukarı Dicle Vadisi'nde yer alan diğer yerleşimlerde olduğu gibi yüzeye yakın tahribat görmüş arkeolojik dolgulardan gelmiştir. Bu bölgede Erken Demir Çağına tarihlenen yerleşimlerde birkaç çeşit çanak çömlek bulunduğu belirlenmiştir. Ancak en ayırt edici olanlar, ağız kenarının hemen altına yapılmış çoklu yivleri bulunan yivli keramiklerdir.²² Bu tür çanak çömlekler, kuzeyde Transkafkasya Bölgesi, güneydoğuda Urmiye Gölü'nün batı kıyıları ile batıda Fırat Nehri'ne dek uzanan alana yayılmış durumdadır.²³ Başur Höyük'te bu tür çanak çömleklerin bulunmuş olması, Siirt ve çevresinin de yivli çanak çömleğin yayılım alanı içerisinde kaldığını gösterir.

Başur Höyük'teki son yerleşim katları, Emevi Halifesi II. Mervan Dönemine ait, M.S. 8. yüzyıla tarihlenen bir gümüş sikke ve M.S. 12-14 yüzyıllara tarihlenen sırlı seramiklerden de anlaşılacağı üzere Ortaçağ'a aittir. Höyükte bu son yerleşim katları, yakın döneme ait bir köy yerleşimi dolayısıyla yoğun tahribata uğramıştır.

2011 Yılı Çalışmaları

Başur Höyük'teki 2011 yılı çalışmaları, önceki yıllarda ortaya çıkartılan mimarî yapıların devamını tespit etmek, tabakalanmayı doğrulamak ve henüz açığa çıkarılamamış erken tabakalara ulaşmak amacıyla, höyüğün farklı kesimlerinde bulunan alanlarda yürütülmüştür. Bu doğrultuda höyükteki J8, K9, R6, S9, S10, R10, G5, G6, V8, L10, P6 ve J5 plan karelerinde çalışılmış, M.Ö. 4. binyıldan, Ortaçağ'a kadar uzanan dönemlere ait mimarî yapılar ve buluntular ortaya çıkarılmıştır (Çizim: 2).

²¹ Laneri-Schwartz 2011, 351-352.

²² Ozan 2007, 88-89.

²³ Bartl 2001, 385, Fig.1.

MÖ 4. Binyıl

Başur Höyük'te daha önceki yıllarda yapılan çalışmalarda, M.Ö. 4. binyıla tarihlenen yapılar daha çok höyüğün güney kesiminde ortaya çıkarılmıştır. Bu açıdan M.Ö. 4. Binyıl Uruk yapıları höyüğün belli bir kesimi ile sınırlı gibi görünmektedir. Nitekim bu yıl yapılan çalışmalarda, M.Ö. 4. binyıla tarihlenebilecek yeni yapılar tespit edilememiştir. 2011 yılı Başur Höyük MÖ 4. binyıl buluntuları, yine höyüğün güney kesiminde bulunan V8 açmasındaki çoğunluğu devrik ağızlı çanaklara ait örneklerden oluşmaktadır.

M.Ö. 3. Binyıl

Başur Höyük M.Ö.3. binyıl bulguları, 2011 yılına kadar höyüğün farklı kesimlerinde bulunan açmalardan gelen ve herhangi bir mimarî bağlamı bulunmayan çanak çömlek parçalarından oluşmaktaydı. Bu yıl yapılan çalışmalar ile kez bu döneme tarihlenen yerleşim katları ve yine aynı döneme ait mezarlar tespit edilmiştir. Höyüğün güneybatı yamacında yer alan P6 açmasında bu yıl yapılan çalışmalarda güneybatı ve kuzeybatı-güneydoğu yönünde iki duvar açığa çıkarılmıştır. Ancak bu mimarî yapılar tam bir yapı planı vermemiştir. Bu mekân içerisinde yapılan çalışmalarda çok sayıda devetüyü, kiremit kırmızısı, koyu kahverengi ve kirli kahverengi renkli hamurlu çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Ortaya çıkarılan buluntulara göre bu açmadaki yapılar M.Ö. 3. binyılın geç evrelerine tarihlenmektedir. M.Ö.3. binyıla tarihlenen buluntuların ortaya çıkarıldığı bir diğer açma, höyüğün güneybatı kesiminde yer alan R6 plan karesidir (Resim: 6). Bu açmadaki 2010 yılı çalışmalarında taş temelsiz kerpiç bir mekân ortaya çıkarılmıştır. 2011 yılı çalışmalarında ise bu mekân ile ilişkili iki tandır tespit edilmiştir. Mekânın kuzeyindeki tandırın çevresinden, çok sayıda çakmaktaşı ve obsidyen âlet ele geçirilmiştir. Bu alandaki çanak çömleklerin tamamına yakını büyük boyuttaki kaplar oluşturmaktadır. Açmanın güneybatı kesiminde yer alan tandırın çevresinde ise kuzeyde yer alan tandırdan farklı olarak, herhangi bir buluntu yoktur. Bu açmadan gelen buluntulara göre, M.Ö. 3. binyılın ortalarına tarihlenen söz konusu mekânın çevresinde bir avlu bulunduğu ve bu avluda günlük işlerin yürütüldüğü söylenebilir. Başur Höyük'te M.Ö. 3. binyıla tarihlenen en önemli buluntular R10, R9 ve S10 açmalarında tespit edilmiş Erken Tunç Çağına tarihlenen mezarlardan elde edilmiştir. Mezarlar höyüğün güneydoğu kesimindeki eğimli alanda ortaya çıkarılmıştır. R10 plan karesindeki kazılar esnasında kuzey kesitinden güneydoğuya doğru devam eden büyük boyutlu plaka taşlara rastlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda bu alanda Erken Tunç Çağına tarihlenen bir taş sanduka mezar ortaya çıkarılmıştır (M1). 0.93x1.85 metre boyutlarındaki mezarın üst plaka taşları, kırılarak mezarın içerisine düşmüş durumdadır. Bu nedenle mezarın içinde bulunan çanak çömleklerin büyük bölümü tahribata uğramıştır. Bu mezarın benzerleri, S10 ve S9 plan karelerinde de tespit edilmiştir (M2, M3). S10 plan karesinde bulunan M2 1.65x2.15 m, S9 plan karesinde bulunan M3 ise 1.65x2.35 m. boyutlarındadır. Mezarların içerisinde olması gereken iskeletler toprağın asidik yapısı nedeniyle tahribat görmüştür. Kazısı yapılan 3 mezar da gömü yapıldıktan, içlerine bronz eserler ve çanak çömlekler konulduktan sonra toprakla doldurulmuştur. Her üç mezara da gömü hediyesi olarak çok sayıda tüm kap (Resim: 7; Çizim: 3) ve metal eser bırakılmıştır. Tüm kapların büyük çoğunluğunu, Ninive 5 olarak adlandırılan boya bezemeli ve bezemesiz çanak çömlekler oluşturmaktadır. Metal eserler ise mızrak uçlarından (Resim: 8), bazılarının ucunda hayvan figürünü bulunan çeşitli boyuttaki iğnelerden ve üzeri bezemeli kaplardan oluşmaktadır. Mezarlardaki bir diğer buluntu grubu ise silindir bir mühürlerdir.

M.Ö. 2. Binyıl

Başur Höyük'te önceki yıllarda olduğu gibi 2011 yılında da M.Ö. 2. binyılın erken ve geç evrelerine tarihlenen birçok mimarî yapı ve çok sayıda buluntu ortaya çıkarılmıştır. J8 ve G5 açmalarında Ortaçağ tabakasından sonra M.Ö. 2. binyıla tarihlenen ve buluntular açısından tamamen M.Ö. 2. binyıl özelliği gösteren dolgulara ulaşılmış ancak mimarî yapılar henüz açığa çıkarılamamıştır. Bu kerpiç dolgular bazen, J8 açmasında olduğu gibi 1 metreyi bulmakta ve herhangi bir buluntu içermemektedir. Ancak G6 açmasındaki M.Ö. 2. binyılın geç evresine tarihlenen yapılarda olduğu gibi yapılar bazen yüzeyin hemen altında yer almaktadır. Bu yapılar yaklaşık olarak 1-1.5 metre genişliğinde ve 1 metre yüksekliğinde taş temelli, bağımsız ve ortak duvarlara sahiptir ve büyük bir yapı kompleksinin bir bölümünü oluşturur. M.Ö. 2. binyılın geç evresine tarihlenen bu yapıların yanı sıra K9 ve L10 açmalarında birbirinin devamı niteliğinde M.Ö. 2. binyılın erken evrelerine tarihlenen yapılar da tespit edilmiştir. K9 açmasında M.Ö. 2. binyılın geç dönemlerine tarihlenen taş döşemeli bir zemin ile ilişkili yapıların altında aynı dönemin erken evrelerine tarihlenen dağınık kerpiç kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Bu seviyelerden sonra yüzey toprağından yaklaşık 1.5 metre kadar aşağıda yangın geçirmiş kerpiç yapılar tespit edilmiştir. L10 açmasında ise 2010 yılında K8 ve 2011 yılında K9 açmalarında tespit edilen yapıların ikinci evresine ait yapılar yer almaktadır (Resim: 9). Bu alanda ortaya çıkarılan taş temellerin bir kısmı yaklaşık olarak 1.5 metreye kadar korunmuştur. K8-9 ve L10 açmalarındaki yapılar çoğunlukla bitişik düzende ancak bağımsız duvarlara sahip, kapıları ortak bir avluya açılan bir yerleşme düzeni göstermektedir. Bu tür yapıların bir benzeri, höyüğün güney ucunda yer alan V8 açmasında ortaya çıkarılmıştır. Burada yoğun yangın geçirmiş, içinde ocak bulunan bir kerpiç yapı bulunmuştur.

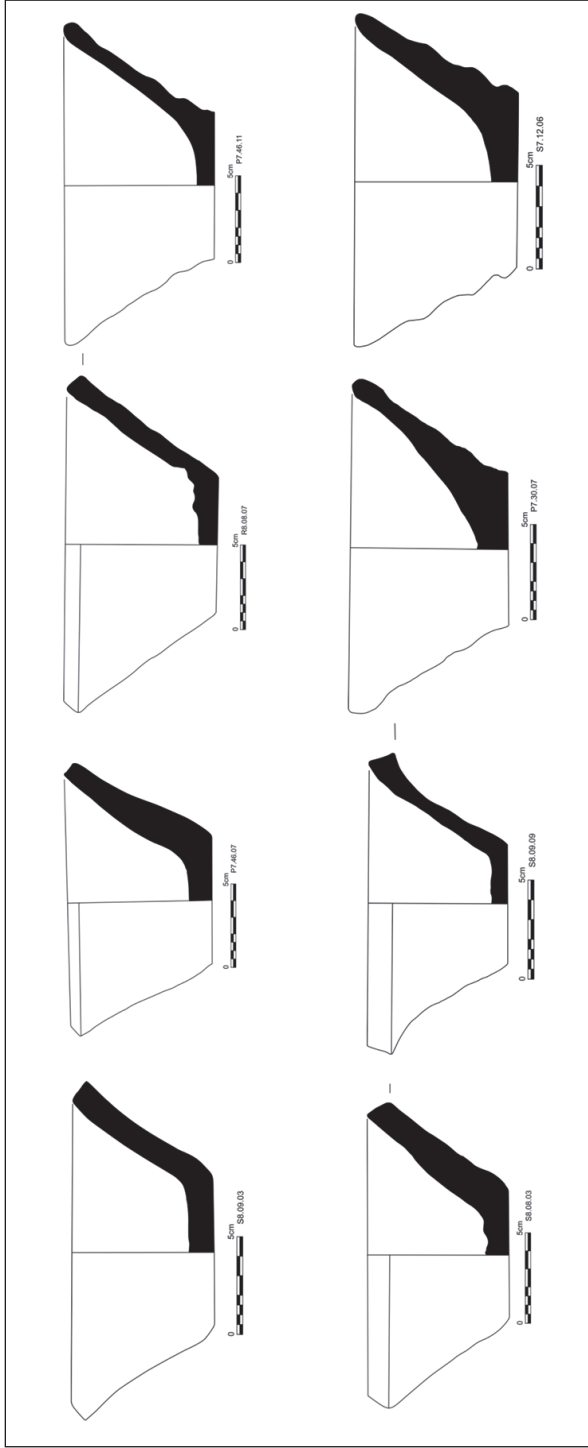
Ortaçağ

Başur Höyük 2011 yılı çalışmalarında, höyüğün hemen hemen kazılan her kesiminde Ortaçağ'a tarihlenen bulgulara ulaşılmıştır. Bu döneme tarihlenen çok sayıda silo veya çöp çukuru ile çoğu tahribata uğramış yapı kalıntıları tespit edilmiştir.

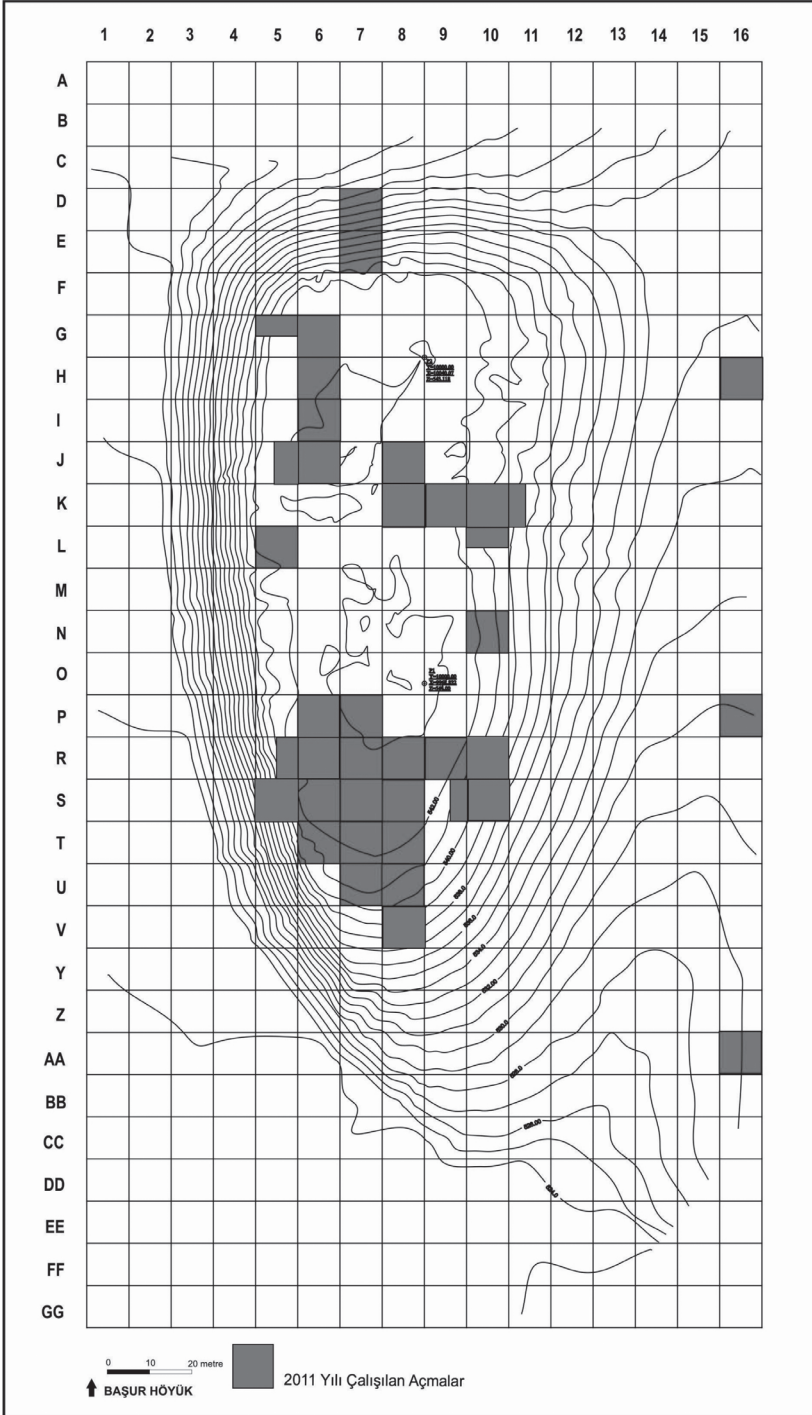
KAYNAKÇA

- ABAY 2006: E. Abay, "Geç Uruk "Çöküşünden" Sonra Güneydoğu Anadolu'da Siyasi Yapılanma ve Bölgeselleşme Eğilimleri", A. Erkanal-Öktü vd *Hayat Erkanal'a Armağan. Kültürlerin Yansıması / Studies in Honor of Hayat Erkanal. Cultural Reflections*, İstanbul, 2006, 25-33.
- ALGAZE 1989: G. Algaze "The Uruk Expansion: Cross-cultural Exchange in Early Mesopotamian Civilization", *Current Anthropology*, Vol. 30, No. 5, 1989, 571-608.
- BARTL 2001: K. Bartl, "Eastern Anatolia in the Early Iron Age", . Eichmann-H. Parzinger (Ed), *Migration und Kulturtransfer*, Bonn 2001, 383-410.
- BENEDICT 1980: P. Benedict "Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması", Halet Çambel-Robert J. BRAIDWOOD (Ed), *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları*, I, İstanbul, 1980, 107-192.
- BRAIDWOOD-Braidwood 1960: R.J. Braidwood-L.S. Braidwood, *Excavations in The Plain of Antioch I, The Earlier Assemblages Phases A-J*, The University of Chicago Oriental Institute Publications, Volume LXI, The University of Chicago Press, Chicago, 1960.

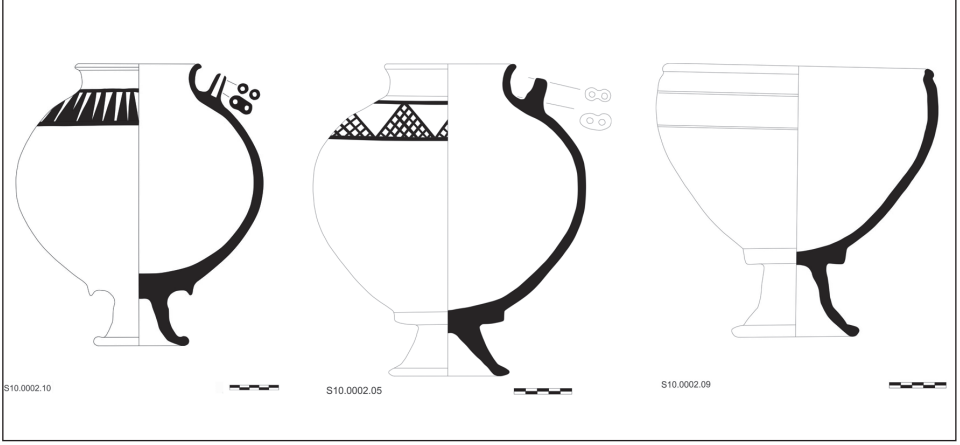
- CREEKMORE 2007: A. Creekmore, "The Upper Tigris Archaeological Research Project (UTARP): A Summary and Synthesis of the Late Chalcolithic and Early Bronze Age Remains from the First Three Seasons at Kenan Tepe", *Anatolica* XXXIII, 2007, 754-128.
- FRANGIPANE 1993: M. Frangipane, "Local Components in the Development of Centralized Societies in Syro-Anatolian Regions", M. Frangipane, H. Hauptmann, M. Liverani, P. Matthiae, M. Mellink (Ed), *Between the Rivers and Over the Mountains*, Roma, 1993, 133-161.
- GÜLDOĞAN 2008: E. GÜldoğan, *Mezraa Teleilat Tarak Baskı-İmpresso Bezemeli Çanak Çömleğin Köken ve Dağılımlı*, 2008. (Yayınlanmış Doktora Tezi).
- LANERI-SCHWARTZ 2011: N. Laneri, M. Schwartz, "Southeastern and Eastern Anatolia in the Middle Bronze Age", S.R. Steadman- G.McMahon (Ed), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: (10,000-323 BCE)*, Oxford, 2011, 337-360.
- ÖKSE 2011: A.T. Ökse, "The Early Bronze Age in Southeastern Anatolia", S.R. Steadman- G.McMahon (ed), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: (10,000-323 BCE)*, Oxford, 2011, 260-289.
- OZAN 2007: A. Ozan, "A.Ozan, "Arkeolojik Veriler Işığında Dicle, Botan ve Garzan Vadilerinde Demir Çağlar", *Uluslararası Siirt Sempozyumu/International Symposium of Siirt Papers*, İzmir, 87-92.
- ROVA 1988: E. Rova, *Distribution and Chronology of Nineveh V Pottery and of Its Culture*, Contributi e Materiali di Archeologia Orientale 2, Università Degli Studi di Roma, La Sapienza, 1988.
- ROVA 2000: E. Rova, "Early Third Millennium B.C. Painted Pottery Traditions in the Jezirah" C. Marro-H. Hauptmann (Ed), *Chronologies des pays du Caucase et de l'Euphrate aux IVe - IIIe millenaires*, 2000, 231-253.
- SAĞLAMTİMUR-OZAN 2007: H.Sağlamtimur, A.Ozan, "Siirt-Türbe Höyük Kazısı Ön Rapor", *Arkeoloji Dergisi* X (2007/2), 1-31.

Çizim 1: Başur Höyük devrik ağzılı ve konik kâseler

Çizim 2: Başur Höyük'te 2011 yılında çalışılan açmalar

Çizim 3: Başur Höyük Erken Tunç Çağı mezarları, tüm kaplar

Resim 1: Başur Höyük

Resim 2: M.Ö. 3. binyıl ve M.S. 8-12. yüzyıllara tarihlenen yapılar

Resim 3: Başur Höyük Uruk Dönemi devrik ağızlı kâseler

Resim 4: Başıur Höyük Erken Tunç Çağı mezarları

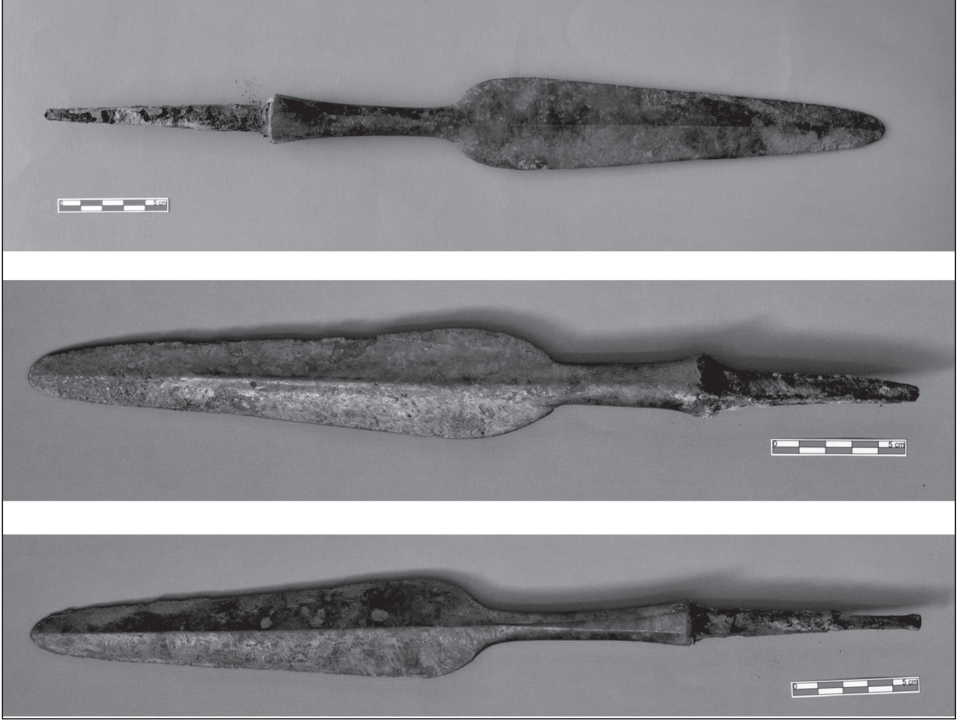
Resim 5: M.Ö. 2 bin yılın erken evrelerine tarihlenen yapılar

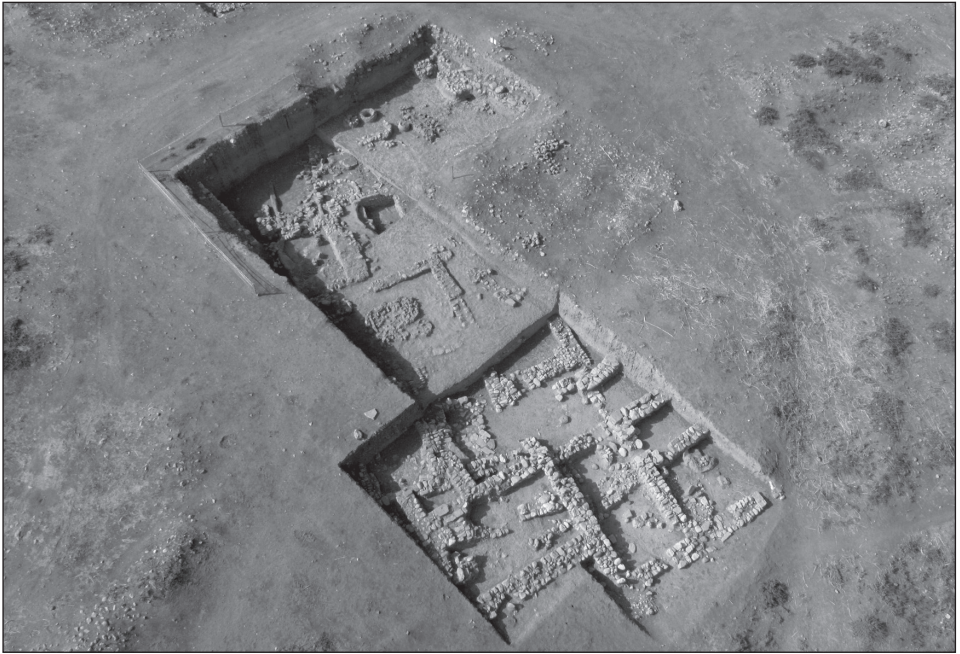
Resim 6: R6 açması

Resim 7: Başur Höyük Erken Tunç Çağı mezarları, tüm kaplar

Resim 8: Başur Höyük Erken Tunç Çağı mezarları, mızrak uçları

Resim 9: K8 - K9 - L10 açmaları

2011 YILI ACEMHÖYÜK KAZILARI VE SONUÇLARI

Aliye ÖZTAN*
Benjamin S. ARBUCKLE

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ankara Üniversitesi adına yürütülen Acemhöyük kazıları 2011 yılında 27 Haziran - 27 Eylül tarihlerinde sürdürülmüştür¹. Kazılar Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM, Türk Tarih Kurumu ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin maddî katkıları ile gerçekleştirilmiştir². Ayrıca Ankara Üniversitesi BAP 10 B 5358001 No.lu proje kapsamında 2011 yılında ve önceki yıllarda ele geçirilen madenî eserlerin restorasyon ve konservasyonları yapılmıştır. 2011 çalışmaları kazılar ve ören yerinde koruma önlemleri ile çevre düzenlemesi olarak iki grupta toplanır.

1. Kazılar

2011 yılında höyükte dört farklı alanda kazılar yapılmıştır.

A. Sarıkaya Sarayının Kuzeybatı ve Kuzeydoğusundaki Alanlar

Sarıkaya Sarayının kuzeyindeki kesitte zamanla oluşan bozulmalar 2011 yılında düzeltilmiş doğu ve batı kıyılarında kazılar yapılmıştır.

A1. Kuzeybatı alanı: Hizmet Binası'nın güneyindeki düzlük ile Sarıkaya Sarayı'nın kuzeybatı kenarı arasında kalan kısımdaki kültür dolgusunun incelenebilmesi için altı plan karede kazılar yapılmıştır. Bütün alandaki dolguda, bir mimariye bağlı olmaksızın Erken Roma Döneminden Geç Demir Devrine kadar uzanan dönemlerin kaplarına ait az sayıda parça ele geçirilmiştir. Bunlardan SA-RA/ 42 plan karelerindeki olasılıkla tek mekânlı bir yapının kerpiç üç duvarı korunmuştur. Bu yapının dışındaki dolguda, olasılıkla bir dinosa ait mermerden kapak ile üçgen biçimli bir kandil parçası bu alanın buluntularıdır. Güneydoğudaki RA/ 43 plan karede ise yer yer yangın enkazına ulaşılmıştır. Bu dolguda, şimdilik bir mimarî ile ilişkili olmayan sağlam durumdaki ağız yırtmaçlı bir testi ile RA/ 44 plan karesinde boğa başı biçimli sunu kabına ait parça alanın nitelikli örnekleridir.

* Prof. Dr. Aliye ÖZTAN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Sıhhiye- Ankara/ TÜRKİYE.

Ass. Prof. Dr. Benjamin S. ARBUCKLE, Baylor University, Department of Anthropology, Forensic Science and Archaeology, On Bear Place #97173, Waco, TX 76798- 7173/ USA.

¹ 2011 yılı kazılarına Ass. Prof. Dr. Benjamin S. Ar buckle, Yrd. Doç. Dr. Özlem Tütüncüler- Bircan, Ar. Gör. Dr. Levent Keskin, Ar. Gör. F. Gül den Ö zkalalı- Ekmen, Ar. Gör. Hamza Ekmen, arkeologlar Filiz İlhan, Sergen Çirkin, Mustafa Sınıksaran, Mürüvvet Gökçe Dede, Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Güllü Yılmaz, Gözde Yadiğar, Ayşe Neval Türkmen, Gülbahar Çağlı, Yusuf Ercan, stajyer öğrenci olarak Semih Demir, Zeynep Ünver, Onur Çetin katıldılar. Kazılarda açığa çıkarılan eserlerin restorasyon ve konservasyon işlemleri Restoratör Serhat Karakaya ve Aslı Kök Karakaya tarafından yapıldı. Kazıda görev yapan meslektaşlarıma, öğrencilerime özveri li çalışmalarından dolayı teşekkür ederim. 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkili olarak Nevşehir Müzesi'nden Arkeolog Mustafa Şen görev yaptı. Kendisinin uyumlu, görevini ciddi ancak her zaman işleri kolaylaştırıcı yaklaşımı bizlerin kazıyı sağlıklı sürdürmemizde en büyük katkıyı sağladı. Değerli meslektaşım a teşekkür borçluyum.

² Kazıya maddî destek sağlayan kuruluşların yöneticilerine ve başta bürokratik işlemler olmak üzere kazının değişik sorunlarının çözümünde yardımcı olan Aksaray Valisi Sayın Orhan Alimoğlu, İl Özel İdaresi Genel Sekreteri Sayın Yusuf İnceer, Muhasebe Müdürü Kenan Çelik, Türkiye İş Kurumu, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü yönetici ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

A2. *Kuzeydoğu alanı*: Sarayının kuzeydoğusunda ZA- BB/ 41- 43 plan karelerde temizlik ve kazılar yapılmış, açığa çıkan mimarî önceki yıllarda saptananlarla birleştirilmiştir. Bu kesimde Hellenistik Dönemden Geç Demir Devrine uzanan üç yapı katı ile Koloni Çağına ait I. kat yapıları saptanmıştır. Bu dönemlerden ilkinde ait yapıların tamamı iri taş temelli, duvarları iki kerpiçe yükseltilmiş 65-90 cm. arasında değişen kalınlıkta, kare veya dikdörtgen biçimli birden fazla odaya sahiptir. Çoğunun batı kıyısında taş döşeli, içinde ocak, fırın ve çöp çukurları olan küçük avlular yer alır. Bu evlerde pişmiş topraktan birer kapak, çömlek, vazocuk, taştan iki ağırşak, bir oyun taşı ile camdan yapılmış bir boncuk ele geçirilmiştir. Diğer parçalar sarayın kuzeyinde önceki yıllarda bulunmuş olanlarla birlikte değerlendirilerek üçer çanak ve *unguentarium*, birer minyatür kap ve matara, dokuz kandil, iki fincancık tümlenmiştir. Kuzeydoğu alanındaki Koloni Çağına ait iki yapının da açma içindeki ikişer odası kısmen açılabilmiştir. Bunlar yerleşimin diğer alanlarındaki Koloni Çağı yapılarına benzer karakterdedir. Tamamen boşaltılmış yapılardan birinde tek, diğerindeki üç ağırşak bu evlerin yegâne buluntularıdır.

B.Hizmet Binası'nın Batı Kıyısındaki Kazılar

Hizmet Binası'nın batısında OA/ 34- 38 plan karelerinde yapılan kazılarla esas olarak Koloni Çağının farklı dönemleri incelenmiştir. Bu bölgede yaygın olduğu bilinen Yeşilova Kasabasının eski mezarları yüzeyden 60 cm. den 1.30- 140 m. derinliğe kadar inmektedir. Mezarların altında bütün açmalardaki Kolonileri Çağı kalıntılarının durumu ve özellikleri katlara göre şu şekildedir:

Asur Ticaret Kolonileri Çağı I. kat kazıları: I. kata ait kalıntılar bir plan vermeyen duvar parçaları, ocaklar ve çöp çukurlarıdır. OA/ 34 plan karesinde kuzeybatı köşesinden başlayıp güneydoğu yönüne doğru uzanan tek sıra kerpiçten yapılmış bir duvar ile bir çöp çukurudur. Bu açmanın tek buluntusu gövde kısmı kırık, küre başı dilimli bir iğnedir. OA/ 35 plan karesinde benzer karakterde aynı yöndeki bir duvar parçası ile kuzeyde bir parçası korunmuş taş döşeli alan ile iki ocak korunmuştur. OA/ 37 de bir plan vermeyen bir duvarı ya da köşesi korunmuş parçalar ile iki çöp çukurudur.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı II. kat kazıları: II. tabaka mimarîsi hemen hemen bütün açmalarda incelenebilmiştir. OA/ 34 plan karesinde iri taşlardan yapılmış bir platform/döşeme doğrudan III. kat Hizmet Binası yangını üstüne oturmaktadır. Döşemenin sadece 1.60x 240 m. lik bir kısmı korunmuştur. Bu enkaz içinde iyi pişirilmemiş kaba hamurlu mutfak kaplarına ait çok sayıda parça ile OA/ 35 plan karesine giren kısımda bir bulla ele geçirilmiştir. Önceki yıllarda bu alanın hemen doğusunda “Hizmet Binası”nın 8. ve 9. odalarında birer tane ele geçirilen bullalar³ ile biçim, renk ve aynı mührün baskısını taşıması gibi benzerlikler onun, III. kattan enkazla birlikte bu alana çıktığını gösterir. Bu açmanın diğer buluntuları birer çanak, minyatür çaydanlık ile ikişer fincan ve ağırşaktır.

OA/ 35 plan karesinde II. kata ait bir evin büyük kısmı yer almaktadır (Resim: 1). Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan iki odalı yapının çift kerpiçe yapılmış dış duvarları 85- 90 cm. arasında değişir. Kuzeybatıdaki 3.40x 2.00 m. ölçülerindeki küçük odayı diğerinden ayıran daha incedir. Tabanı üstünde kırık, dağılmış hâldeki küp ve diğer kaplara ait parçalar mekânın depo olarak kullanıldığı göstermektedir. Sağlam olarak ele geçirilen boya bezekli bir çömlek (Resim: 3) dışında tümlenebilenleri dört çanak, bir fincan, kurşun halka parçaları, yedi adet ağırşak bu odanın buluntularıdır. Bir kısmı OA/ 36 plan karesinde devam eden batıdaki büyük odanın tabanı üç tanesi ikiz beş çöp çukuru

³ Öztan 2001, 123; Öztan 2003, 43

tarafından tahrip edilmiştir. Konutun yangın enkazı üstünde yer alması ve buluntuları evin II. katın ilk evresine ait olduğunu göstermektedir. Evin dışında yangın enkazı içinde, üstünde yerli stilde bir damga mührün baskısı bulunan bulla olasılıkla hemen altındaki III. kat Hizmet Binası'na aittir. Aynı mührün baskısını taşıyan bullalar Sarıkaya Sarayı'nın 6 ve 3. odalarından da bilinir⁴.

OA/ 36 plan karesinde bir çöp çukuru dışında bir mimariye rastlanmamıştır. Bir açık alan olması gereken bu kısmın buluntuları pişmiş toprak bir çanak ve örnekleri önceki yıllardan da tanınan kireçtaşından yapılmış halka biçimli üçayaklı bir kaide parçasıdır⁵.

OA/ 37- 38 plan karelerinde II. katın birbirine bitişik iki yapısına ait üç mekândan biri tam diğerlerinin yarıya yakın kısımları açılabilmiştir. Bunlardan doğuda yer alan 1. yapının açılan yarısına göre şimdilik bir ön avlu/ sundurma ile onun kuzeydoğusundaki bir mekân görünümündedir. Bütün duvarları 50 cm. kalınlıkta olan yapının bu kapıdan girilen güneydoğuya doğru uzanan 1. mekân olarak tanımlanan kısmında batı duvarına paralel devam eden bir seki yer alır. Sekinin kuzeybatı köşesinde kerpiç parçaları ile çeyrek daire şeklinde çevrilmiştir. Bu düzeneğin içine doldurulan ince kumun arasında çapları 4- 6 cm. arasında değişen kap kırıklarından yapılmış, kurs biçimli sekiz kurs/ sülenke? ile üstlerinde delikler bulunan pişmemiş kilden topaklar ele geçirilmiştir. Aynı mekânın bir diğer buluntuları hemen sekinin dibinde korunmuş pişmiş topraktan dikdörtgen prizma biçimli, bir yüzünde balta diğeri T biçimli âletlerin negatifi olan bir kalıptır (Resim: 2). Güneydeki açık alanın tek buluntusu ise hematitten yapılmış bir terazi ağırlığıdır.

1. yapının batısında yer alan, bağımsız duvarları öncekine bitişik bir diğer bina (2. yapı) şimdilik iki odalıdır. Kazılan kısmı ile bu odaların güney ve batısında kalan kısımların yapıyla ilişkileri ve işlevleri henüz anlaşılmamaktadır. 2. yapıya ait 3. mekân 3.30x 3.00 m. ölçülerindedir. Kuzeydoğu duvarının kuzey ucu 1. yapının sundurma duvarı hizasına kadar uzanmakta, doğuda oda ortasına yakın kısımda 1.20 m. lik bir boşluktan sonra güneye doğru devam etmektedir. Oda içinde bir niş oluşturacak şekle dönüştürülmüş bu boşluk 2. yapının ilk inşa edildiği dönemden kalan kuzeydoğudaki kapısıdır. 1. yapıdan daha önce inşa edildiği anlaşılan bu duvarın 1. yapının ona koşut kuzeydoğu bağımsız duvarının inşası ile kapısı kapatılarak mekân içindeki bir nişe çevrildiği, odanın yeni kapısı olarak karşısındaki kuzeybatı duvarındaki açıklığın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Odada kırık kap parçaları dışında buluntuya rastlanmamıştır. Değiştirilerek kullanımı sürdürülen 2. yapının güneybatıdaki, 2. odanın kuzey ve doğu duvarları açılabilmiştir.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı III. kat (Hizmet Binası) kazıları: Hizmet Binası' nın batı kısmında yer alan odalar OA/ 34- 35 plan karelerinde incelenebilmiştir. Bunlardan OA/ 34 de açmanın tamamını kaplayan odanın kuzeydoğu köşesinde yer alan seki göz önüne alındığında en az 6.50x 7.50 m. ölçülerinde bir odaya aittir. Açmanın ortasından itibaren doğuya doğru uzanan çift sıra kerpiçle örülmüş duvarın kalınlığı 90 cm. dir. Güney bölümü tabana kadar açılmış bu odada örtü sistemine ait yanmış ağaçlar ve bunların seviyesinde 3 ezgi taşı, 1 andron, 20 ağırşak ve dokumacılıkta kullanılan hayvan kemiğinden yapılmış âletler oda içine dağılmış durumdadır. Odanın güneydoğu köşesinde kare biçimli bir mühür ile mühürlenmiş iki adet tıkaç ve taban üstünde korunurken üstlerine göçen tavan hatılları altında kalmış, çoğu kırılıp dağılmış durumda çok sayıda

⁴ Özgüç 1977, 372, Lev. XI, 27.

⁵ Öztan 1988, 402- 403, Res. 28, Çiz 27.

kap parçası bulunmuştur. 2011 yılında tümlenerek envantere katılan farklı biçimlerdeki kapları 5 çanak, 1 tabak, 10 fincan, 3 gaga ağızlı testi, 1'er tanesi kapaklı vazo, çaydanlık, huni (Resim: 3) ve 23 adet ağırşak ve bir kemik âlettir.

Güneyde bu odaya bitişik iki oda daha bulunmaktadır. Doğudaki dar olanın doğuya doğru kaydırılan duvarı önceki oda duvarı ile bir dirsek yapmaktadır. Bu odayı batıdan kapatan duvarın bir yenilenme ile oluşturulduğu hem küçük oda hem de batıdaki büyük kısmı kazılmamış 3. odanın içine kerpiçle yapılmış 1.80x 2.10 m. çaplarındaki oval bir silonun konumundan anlaşılmaktadır. Silonun içinde bir fincana ait parçalar, dışında bir adet andron parçası ile taş âlet korunmuştur.

Küçük odanın doğu duvarına koşut bir diğer duvar olasılıkla Hizmet Binası'nın PA/ 35- 36'da yer alan büyük küplü odasının batı duvarını oluşturmaktadır. Çift duvar şeklinde yapılmış iki odanın bağımsız duvarları arasında genişliği 20- 25 cm. arasında değişen bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğu dolduran farklı buluntular burada güvenceye alınmış ya da atılmıştır (Resim: 4). Bunlar, biri sağlam çok sayıda hayvan figürünü; birer adet pota, çanak ve çaydanlık gibi kaplara ait parçalar, ağırşak, üç kirkit ve üzerinde mühür baskısı bulunan tıkaçlar ile arkalarında ağaç izleri bulunan bir kısmı baskılı kil topaklardır. Küçük bir kısmı açılmış doğudaki odanın tabanın üstünde bir andron, kırılmış birer çömlek ile kulplu tabak, üç ağırşak ve henüz tümlenemeyen iki küp bulunmaktaydı.

C. Yamaçtaki Kazılar

Sarıkaya Sarayı'nın güneydoğusunda kalan kısımda höyük yamacındaki kazılara önceki yılların bazı açmalarında ve onların güneyindeki alanlarda devam edilmiştir. Bu kapsamda AB- EB/ 51 plan karelerinin tamamında ve CB- EB/ 50 plan karelerinin güney yarısında kazılar yapılmıştır. Bu açmalardaki mimarî ve küçük buluntular yeniden eskiye şöyle sıralanmaktadır.

CB- EB/ 51 plan karelerindeki güncel kalıntılar: Kuzey kesimi 1981 yılında kazılan CB/ 51 ince temizlik yapılmış, açmanın büyük kısmını kaplayan kerpiç bir blokajın kuzeyde kesilmesine karşın doğu ve batı yönlerinde devam etmesi nedeniyle kazılar bu yönlerde geliştirilmiştir. Doğü yönündeki DB- EB/ 51 plan karelerde yapılan kazılar önceki yıl olduğu gibi bu alanlarda da 40- 80 yıl öncesine ait köy evlerinin kalıntıları ile birlikte Cumhuriyet Devri malzemeleri, Koloni Çağından Eski Tunç Çağına kadar uzanan dönemlere ait seramikler karışık olarak ele geçirilmiştir. Her iki açma da derinlikleri 70- 80 cm. ulaşan, sayıları 23'ü bulan içlerinde sırlı kap parçaları, lüleler, cam, metal, tekstil, plastik gibi farklı dönemlere ait atıklar olan çöp ve kül çukurları ile kaplıdır. BB- EB/ 51 açmalarındaki ikişer odalı iki ev balık kılıcı tekniğiyle kerpiç örgülüdür. Temellerinde kısmen Sarıkaya Sarayı'nın cüruf ve yanmış kerpiçleri kullanılmıştır. Evlerin arasında kalan alanda 4 tandır ve 6 eşek iskeleti yer alır. Bu kalıntılarla aynı seviyede, onların yanındaki sapan taneleri ve Eski Tunç Çağının X- XI. katları karakterindeki seramiklerin ele geçirilmesi köy evlerinin yaptığı tahribatın boyutunu belgelemektedir. Yanı sıra bu alanların tamamını kapladığı anlaşılan blokajın parçaları kısmen korunmuştur.

AB/ 50- 51 Plan Karelerdeki IV- VIII. Katlar

Surun batıya doğru devamını belirleyebilmek ve ait olduğu katı bir kez daha kontrol etmek amacı ile AB/ 50- 51 ve BB/ 50 plan karelerinde yapılan kazılarda IV- VIII. katlar incelenmiştir (Resim: 5).

IV. kat kalıntıları: Sarıkaya Sarayı'nın güneydoğu kıyısına yakın bir konumdaki AB/ 50 plan karesinin güney yarısından başlayan kazılarla Sarayın hemen altındaki IV.

kata ait kalıntıları saptanmıştır. Bu alanda iç ve dışı düzgün sıvalı duvarları beyaz badanalı iki mekândan birinde 80 cm. genişlikte bir kapı yer almaktadır (Resim: 5). Taban üstünde az sayıda kap parçası, kuzeydoğudaki odada lapis lazuliden yapılmış boncuk, iki ağırşak ve kemik dokuma âleti yapının az sayıdaki buluntulardır.

2011 yılında kazılan IV. katın bu yapısı ve altındaki V. kattan toplanan hayvan kemiklerinden seçilen dört örnek C 14 analizi için ayrıldı. Detayları aşağıda Dr. B.S. Arbucle'in yazısı içinde bulunan analiz sonuçları M. Ö. 2130- 1870 arasındaki bir aralığı verdi⁶. Sarıkaya Sarayı'nın üstüne kurulduğu IV. kat için, arkeolojik buluntularla da uygunluk gösteren M.Ö. 2080-1970 arasındaki tarihlerin kabul edilebilir olduğu kanısındayız.

V. kat kalıntıları: AB- BB/ 50 açmalarının güney ucu önceki yıllarda kazıldığı için daha güneyde dik bir yamaç halini almıştır. Bu sınırlı alanda V. kata ait, üstüne IV. kat duvarının oturduğu sadece 70 cm. çapında bir ocak ve IV. kat yapısı altına giren bir duvarın parçası belirlenebilmiştir. Bu katın buluntuları sadece iki ağırşak ve kemikten dokuma âletidir.

VI. kat kalıntıları: AB/ 50- 51 plan karelerindeki VI. katın iki yapısına ait duvarlar belirlenmiştir. Bunlardan ilki bir yapının güneyde yer alan odasının 5.00x4.50 m.lik güneydoğu köşesidir. Bir diğer yapının duvarına ait parça ise bunun kuzey doğusunda uzanmaktadır. Oda tabanında bir ocak, az sayıdaki kap parçaları yanında bir ağırşak bu katın tek buluntusudur.

VII. kat kalıntıları: VII. katın bir yapısına ait 4.00x4.50 m. ölçülerindeki oda AB/ 51 plan karesinin güneybatı köşesindedir. Odanın 1.25 m. yükseklikte korunmuş duvarlarından kuzeydekinde duvara dayalı kenarı çamur sıvalı bir dikmenin izleri korunmuştur (Resim: 5). Dikmenin üst ucundan başlayan yangın enkazı düzgün sıvalı tabana kadar odayı doldurmuştur. Taban üzerinde küçük bir ocak, küp ve diğer kaplara ait parçalar, ikişer tunç iğne ve kemik pandantif ile bir ağırşak buluntulardır. Bu mekânın doğusunda onun tabanına yakın bir seviyedeki iskelet mezar olarak hazırlanmış bir çukur içinde olmadığı gibi yüz üstü yatar durumda olması gömülmekten ziyade bu alanda düşmüş bir birey gibidir. Hemen batısındaki yapının yangın izleri de düşünüldüğünde bu yetişkin bireyin yangınla ilgili olarak evden fazla uzaklaşmamış biri olarak değerlendirilebilir.

VIII. kat kalıntıları: Bu kata ait mimarî AB/ 51, AB- BB/ 50 plan karelerde ele geçirilmiştir. İlki AB/ 51 plan karesinde kuzey duvarının batı ucu VII. kat evi altına doğru uzanan iki mekân; diğeri AB- BB/ 50 plan karelerdeki aynı katın güneyde kalan içten içe 5.00 m. genişlikteki bir odası temsil edilmektedir (Resim: 6 üstte). Bu odada Darboğaz kapları, Orta Anadolu için dönemin karakteristik kap parçaları ve iri iki obsidiyen çekirdek ele geçirilmiştir.

IX. ve X. kat kalıntıları: AB/ 51 plan karesinde VIII. kat yapısının tabanı altındaki kesitte mevcut, üstündeki katlar kaldırılmadığı için henüz incelenmemiş altı sıra kerpiçten oluşan duvarın izleri bir alttaki IX. kata ait olmalıdır. Bu katın daha önceki yıllarda kazılan BB-CB/ 50 plan karelerindeki mimarîde yapılan temizlikte dört ağırşak, kemikten bir pandantif ele geçirilmiştir. Öte yandan, 1981 yılında bir bölümü kazılan BB-CB/ 51 plan karelerindeki X. kata ait taş döşeli oda (Resim: 6) ve güneyindeki uzantısının kerpiç bir platform/ sur üstüne oturdukları belirlenmiştir. Bu durum, X. kat yapılarının bir kısmının detayları açıklanacak XI. kata ait surun işlevini yitirdikten sonra yapıldıklarını

⁶ Analizler Ass. Prof. Dr. B. S. Arbucle'in katkısı ile ABD de yapıldı, yardımları için değerli meslektaşima teşekkürlerimi sunarım.

göstermektedir. Bu katın CB- EB/ 51'deki uzantılarında beş ağırşak, tunç bir iğne ve bir tekerlek ele geçirilmiştir.

XI. kat kur ve yapıları: CB/ 51 açmasının kuzeyinde yapılan temizlikte neredeyse alanın tamamına yakın kısmını kaplayan bir kerpiç blokaj saptanmış, bu konstrüksiyonun niteliğinin anlaşılması için kazıların doğu ve batı yönlerinde geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Kerpiç blokaj BB/ 51 plan karesinin ortasından itibaren batı yönünde hafif daralarak genişliği 4.80 m. düşmekte doğu yönünde ise 5.50 m. olarak DB/ 51 plan karesinin köşesine yakın kısma kadar 33. 00 m. devam etmektedir (Resim: 6). Bu noktadan itibaren yukarıda açıklanan güncel yapılar ve donanımları tarafından tahrip edilmiştir. Bu görünümü ile doğu- batı yönünde, höyüğün o dönemdeki topografyasına uygun olarak hafif bir kavisle uzanan bolkajın yerleşimin Eski Tunç Çağına ait surunun bir parçası olduğu kesinlik kazanmıştır.

Sur üstünde, CB/ 51 plan karede az sayıda seramik parçası yanında çoğunlukla güneydoğuda kalan kısımda olmak üzere (Resim: 7) ve DB/ 51 plan karesinde sur kuzey ve güneyinde dağınık olarak 100'e yakın sapan tanesi bulunmuştur. DB/ 51'de ayrıca, surun güney kenarına yakın bir konumda, ucundaki kırık dışında 25. 5 cm. uzunlukta, tunçtan bir kargı ele geçirilmiştir (Resim: 8). Artırılmış kilden üretilmiş, pişirilmemiş bikonik biçimli sapan taneleri farklı ölçü ve ağırlıklardadır. İri boyutlulardan birinin üstüne beş küçük delik açılmıştır. Bazı gruplar içinde kilden örneklerin yanında 5-6 cm. çapında yuvarlağa yakın taşların da yer alması onların da aynı amaçla kullanıldıklarını göstermektedir (Resim: 7).

Surun yapısını öğrenmek için CB/ 51 plan karesinin güney/ dış yüzünde 3.00x3.00 m. ölçülerdeki bir alanda sondaj yapılmıştır. Surun korunan kısmından itibaren 2.50 m. derinliğe kadar inilmiştir. Açılan kısma göre ana gövdenin kahverengi ve boz renkli kilden hazırlanmış kerpiçlerden şevli olarak yapılmıştır. Şevli dolguda küçük ve orta büyüklükte, bir kısmı kırılmış sapan taneleri neredeyse sura yapışık durumdadır. Bunlarla birlikte 2011 yılında ele geçirilen sağlam durumdaki kil sapan tanesi sayısı 382'ye ulaşmıştır. Aynı alanda az sayıda Eski Tunç Çağına ait parçalar ele geçirilmiştir. Bunlar arasında Acemhöyük'te XI. kat seramikleri arasında benzerleri olan ince cidarlı, parlak kırmızı astarlı, perdahlı tankart parçaları dikkat çekici örneklerdendir.

CB/ 50'de, surun içinde kalan kesimde 1981 yılında kazılan XI. kat evlerinden birine ait mutfak olarak kullanılmış 2.80x2.80 m. ölçülerinde bir mekân temizlenmiştir. Doğu duvara bitişik iki ocak ve bunların batısında ikisi *in situ*, biri yana düşmüş durumda üç ocak ayağı yer almakta idi. Bu oda ile sur arasında kalan kısımda batı yönünde 1. 5 m. genişlikte geçişi olan bir başka oda 5.00x2.50 m. ölçülerindedir. Odada tümlenebilecek durumda çok sayıdaki parçadan 2011 yılında kulplu (Resim: 9) ve kulpsuz birer çanak, bardaklar ve bir çömlek tamamlanmıştır. Aynı odanın güneybatısında, surla birleşen kısmındaki beyaz badanalı duvara dayanmış durumda oval ağzı bir küp yer almaktadır. Küpün dışında ona bitişik durumdaki biri kulplu diğeri kulpsuz iki çanak ile içinde birer ölçü kabı ve vazocuk, ikişer kâse ve kulplu çanak ele geçirilmiştir. Küpün içinde ve çevresinden yüzdürme yöntemi ile elde edilen önemli bir miktar karbonlaşmış tahıl kalıntısı tanımlanmak üzere Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Emel Oybak Dönmez'e iletilmiştir. Oybak- Dönmez'in arkeobotanik analiz sonucuna göre bunlar kabuklu arpa ve buğday (çatal siyez, kaplıca buğdayı daneleri), mürdümük, mercimek, burçak tohumları, delice ve yoğurt otu meyveleridir. Küp, çeşitli tarla ürünlerini karışık olarak depo etmek üzere kullanılmış olmalıdır. Küp dışından toplananlar da aynı

karışık tarla ürünleri ile tarla yabancı otları ile temsil etmektedir.⁷

D. 2011 kazıları öncesinde, Acemhöyük 3. derece arkeolojik sit alanında Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun yapılanma öncesine ilişkin kararı uyarınca Aksaray Müzesi uzmanları tarafından sondaj kazısı yapıldı. Sit alanının topografik planda CC/52 plan karesinin bir kısmını kapsayan 2.50 x 11.00 m. lik alandaki kazıda düzensiz bir iki taş dışında bir mimariye rastlanmamış olmasına karşın dikkatli bir biçimde toplayarak tarafımıza teslim edilen parçalar değerlendirilmiştir. Birbirine uyan çok sayıda parçanın belirlenmesi üzerine henüz yapılanmaya gidilmemiş alanda, arsa sahibinin onayı da alınarak bir temizlik ve sonrasında 3 günlük bir çalışma yapılmıştır. Bu alanda yüzeyden 5.80- 6.80 m. derinlikte birbiri ile bağlantısı olmayan üç duvar parçası saptanmış, aynı seviyeden toplanan kaplar diğerleri ile birleştirilmiştir. Böylece tamamı Kolonileri Çağının geç evresine ait birer küp, kantaros, çömlek (Resim 10: a,b), maşrapa ve iki çanak tümlenerek Aksaray Müzesine teslim edilmiştir. Bu buluntular Acemhöyük Aşağı Şehri'nin/ karumunun güney yönünde de varlığını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak bölgenin özelliği nedeniyle günümüzde de devam eden erozyonla derinde kaldığını göstermektedir.

Öte yandan 2011 yılı kazıları sonrasında Yeşilova Kasabasına kanalizasyon döşenmesi sırasında III. derece sit alanında bir silindir mühür ele geçirildiği Aksaray Müzesi uzmanları tarafından belirtilmiştir. I. derece arkeolojik sit sınırının yaklaşık 130 m. güneyinde kalan bir konumda bulunmuş mühür popüler Suriye stilindedir. Bu örnek, benzerleri Acemhöyük kazılarında da bulunan mühürlerin M.Ö. 17. yüzyıla ait en geç temsilcilerinden biri olmasının yanı sıra yerleşimin III. derece sit alanındaki varlığının kanıtlanması bakımından da ayrıca önemlidir.

2. Koruma Önlemleri ve Çevre Düzenlemesi, Yeni Depo Binası Yapımı

2011 yılı kazıları sonrasında, açığa çıkarılan yanmış kerpiç ve ahşaplar ile sur dâhil diğer kerpiç bina kalıntıları önceki yıllarda olduğu gibi geotekstil ile örtülerek, yanmış olanların üstü geçici olarak sacla kapatılarak korumaya alınmıştır.

Kazı sırasında açığa çıkan atık toprak Aksaray İl Özel İdaresi araçları tarafından kazının son haftasında sit alanı dışına taşıtırılarak alan temizlenmiştir. Acemhöyük kazısının ihtiyacı olan depo binası ve ören yeri bekçisi için gerekli taşınabilir kulübe, Konya Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 16.12.2010 tarih ve 4200 sayılı kararları doğrultusunda belirtilen yerlere konulmuştur.

ZOOARCHAEOLOGY AT ACEMHÖYÜK

Benjamin S. ARBUCKLE

Introduction

With the generous permission of the Ministry of Culture and Tourism and the General Directorate of Monuments and Museums working I was able to analyze faunal remains from Acemhöyük from July 31-August 12, 2011 at the excavation house. During that time I analysed approximately 10,000 specimens, 3782 of which represent data-rich diagnostic specimens and are reported on here.

⁷ Kısa sürede sonuçlandırıp verdiği bilgiler için Sayın Prof. Dr. E. Oybak Dönmez'e teşekkürlerimi sunarım.

The goals for the 2011 season of faunal analysis at Acemhöyük were threefold. First, the primary goal was to record and analyze a large sample focusing on two of the most abundant taxa, namely cattle (*Bos taurus*) and pigs (*Sus scrofa*). Previous work at the site focused on describing sheep and goat exploitation and is described elsewhere (Arbuckle 2006; Arbuckle et al. 2009; Arbuckle 2012). Although species frequencies had been calculated for the main mammalian taxa for levels III and II in previous seasons I had not studied cattle and pig exploitation in detail. Therefore, during the 2011 season a large sample of fauna was analyzed and detailed data concerning aging, skeletal part frequencies, and pathologies were recorded with the goal of understanding how cattle, pig and caprine (i.e., sheep and goat) management systems functioned together within a complex urban agricultural society.

The second goal of zooarchaeological research at Acemhöyük is connected to a larger project which focuses on horses in Anatolia. The Acemhöyük faunal assemblage includes a rich sample of equids including abundant donkeys and also horses and likely also hybrids such as mules. The horses from the Assyrian Colony Period levels at Acemhöyük certainly represent domestic individuals and will be used in a large-scale multi-site comparison of changes in horse exploitation from the Neolithic to the Iron Age in central Anatolia. In addition, a branch of this project includes analysis of ancient DNA in order to address the extent to which domestic horses at Acemhöyük are the ancestors of local wild horses (sampled from the nearby site of Kösk Höyük), or if they represent animals imported from other regions. To this end we were able to export fifteen horse bones for ancient DNA analysis at the Paleogenetics Laboratory at the University of Paris. These samples should provide valuable new data concerning the origins of domestic horses in Anatolia.

The final goal of the 2011 season of research was to ensure that the large and growing faunal assemblage from Acemhöyük was adequately curated. To this end new, closed-sided, heavy-duty plastic crates were purchased and we began the process of transferring fauna remains from their previous containers. This procedure should ensure that the important faunal assemblage from Acemhöyük is available for researchers to analyze for decades to come.

In order to address these goals, and with the permission and support of Prof Dr. Aliye Öztan as well as the Ministry of Culture and Tourism and the General Directorate of Monuments and Museums, I analyzed approximately 10,000 faunal specimens derived primarily from the 2009- 2010 field seasons. Of these, 3782 represent data-rich diagnostic specimens and are reported on here.

Review of Results

Faunal remains were examined from a variety of contexts (see Table 1) from levels II, III, IV, and V. These levels all represent the Assyrian Colony Period (with level II being the most recent) and date to between approximately 1950-1650 BC. Four samples of bone were submitted for radiocarbon dating in order to verify the dating of the transition to the level IV and V occupations, which are not well dated. These results (all on bone collagen) range from c. 2130 to 1870 cal BC but suggest that level IV most likely dates to between 2080-1970 cal BC (AC2010, DB48cc, IV kat: BETA305370 = 3650+/-30 BP; AC2010, DB48, IV kat: BETA305369 = 3650+/-30 BP; AC2009, DB48-49, IV kat: BETA305368 = 3580+/-30 BP; AC2010, DB48, IV-V kat: BETA305371 = 3560+/-30 BP).

Recording protocols and sampling strategies are discussed in detail elsewhere

(Arbuckle 2006) but recording was limited to ‘diagnostic specimens’ which generally include long bones, phalanges, mandibular teeth and selected carpals/tarsals and cranial bones, and do not include most mid-shaft fragments, vertebrae, ribs, or unidentified remains.

The patterns of species frequencies are generally consistent with those generated from previous work at the site showing that sheep and goat are the most abundant mammalian taxa followed by cattle and pigs (Arbuckle 2006). The only exception to this pattern was found in area DB/48 (level IV/V) where cattle were the most abundant. However, the abundance of cattle is probably somewhat inflated in all areas. Due to the lack of screening, it is suspected that the remains of small and medium mammals are under-represented, especially for the smaller skeletal elements such as phalanges.

In addition to contexts from the upper settlement, a small sample of material from the lower town was also examined. Lower town contexts include samples from the Tektaş Sondaj and also from the Arıbaş cemetery. Initial results indicate a similar range of taxa present in both the lower and upper town (Table 2) although more detailed work will be necessary in order to identify patterns which might indicate differences in provisioning systems responsible for feeding the inhabitants of the lower and upper settlements. However, one interesting and unique find came from a grave in the Arıbaş cemetery. Grave M-24 included a group of 36 sheep and goat astragali (i.e., ankle bones), representing 18 lefts and 18 rights, some of which were polished from use. In addition, two left cattle astragali were also present and one was highly polished. It is well known that “knuckle bones” were regularly used (and continue to be used) as gaming pieces across the Old World and hundreds of polished sheep and goat astragali have been recovered from Acemhöyük. This specific find including two ‘sets’ of gaming pieces suggests that 18 small and 1 large astragalus may have been required to play the Middle Bronze version of this game.

The four main domesticates (sheep, goats, cattle, and pigs) constitute the vast majority of the faunal remains from Middle Bronze Age Acemhöyük (Table 2). Age profiles for sheep and goat are dominated by the remains of adult individuals and for sheep this strongly suggests that management was focused on the production of wool (Arbuckle 2012; Michel and Veenhof 2010). This pattern was first identified in levels III and II and appears to have also been present earlier in the Colony period in levels IV and V as well. Goats were likely used for a combination of hair, milk and meat. Detailed analysis of demographic patterns and biometric data will be reported elsewhere.

Among the cattle remains a very large range of sizes are evident. Initial exploration of biometric data for cattle indicates a group of small, morphologically domestic cattle similar in size to those identified by the author in the EBA and Hittite levels at the site of Çadır Höyük, located in north central Turkey (Arbuckle 2009). However, very large-sized and robust cattle remains are also present at Acemhöyük which approach the size of female aurochs. Although it is possible that these very large cattle represent hunted aurochs, it is more likely, given their abundance in the assemblage, that they represent powerfully built oxen, used for traction. Further examination of the biometric data will focus on comparing the cattle at Acemhöyük with other contemporary populations across Anatolia to see if this pattern is evident elsewhere.

Pigs are also notably abundant in the faunal assemblage at Acemhöyük (c.9-12 percent of the assemblage) and as is typical of patterns of pig exploitation primarily include

the remains of immature individuals. Interestingly, pig remains seemed to show evidence for roasting, butchery marks and carnivore gnawing much more frequently than sheep/goat or cattle remains. Although these patterns are yet to be quantified they suggest that pigs were subject to a different pattern of carcass processing, consumption and disposal compared to the other domesticates.

In addition to the primary domestic livestock, equids and dogs are also abundant in the assemblage. Among the equids, a small equid, likely representing the domestic donkey (*Equus asinus*), is the most abundant with over 100 specimens identified. In some contexts donkey remains account for up to seven percent of the total assemblage reflecting their importance to the Bronze Age economy. As Acemhöyük likely functioned as a major trading center located along one of the major donkey caravan routes of the Assyrian Colony period the abundance of donkey remains comes as no surprise. Perhaps more surprising, however, is the evidence that butchery and chop marks were identified on more than twenty percent of the donkey remains. This indicates that donkeys were regularly dismembered, defleshed, and that their long bones were opened for marrow or grease extraction. This suggests that in addition to their secondary products (primarily labor), the primary products of donkeys (meat, skin, grease) were also valued and regularly used by the inhabitants of Acemhöyük.

In addition, two partial donkey burials were located in intra-mural contexts in areas DB/50 and DE/50 associated with two rooms in the level VI occupation (Early Bronze Age). These deposits represent complete fore and hind-portions including ribs and vertebrae, respectively (although the right forelimb is missing) and probably represent the remains of one complete donkey. The remains were found articulated although the hindquarters were situated awkwardly as if the donkey had been laid on its back with its legs askew. This complete skeleton will be subject of further detailed analysis.

Among the small equid remains one specimen representing a fragment of right mandible is of particular interest (Fig. 1). Three teeth are present in the tooth row including the third and fourth premolars and the first molar. The premolars generally resemble those of a donkey in their morphology characterized by a V-shaped lingual sulcus (entoflexid), a rounded double knot, and very little lingual penetration of the buccal sulcus (Meadow and Uerpmann 1986, 1991). However, the first molar exhibits extreme penetration of the buccal sulcus so that it comes in direct contact with the lingual sulcus. This morphology is not typical of donkeys but is typical of hydruntines (*Equus hydruntinus*), an extinct species of wild half-ass (Davis 1980; Payne 1991; Uerpmann 2006). Hydruntines are well represented in faunal assemblages in central Anatolia in the early Holocene at sites such as Aşıklı Höyük, Çatalhöyük, Pınarbaşı, Köşk Höyük, Tepecik-Çiftlik, Güvercinkayaşı, Can Hasan I and survived in Iran until the Iron Age (Martin and Russell 2006; Mashkour 2002).

If confirmed by further detailed analysis, this find could suggest that a population of hydruntines survived on the Konya Plain into the Bronze Age and also raises the possibility that they were used, as hemiones were in northern Mesopotamia, to produce equid hybrids with donkeys (Weber 2008). In addition, the Roman historians Strabo (Geography book XII), Varro (*De Re Rustica*, book II), and Pliny the Elder (*Natural History*) mention the presence of “wild asses” (onagri) in the vicinity of ancient Late Tatta (Tuz Gölü). Since true wild asses (*Equus africanus*) are not native to Anatolia it is possible that that onagri of the Roman writers, which were reportedly bred with domestic equids to produce hybrids,

may possibly reflect an even later survival of these wild half-asses into the Roman period (although they may also be referring to feral donkeys).

Horses (*Equus caballus*) are also represented among the equid remains at Acemhöyük. They are consistently present, although in small numbers, throughout the assemblage where they represent slightly less than one percent of the fauna. Horses become much more abundant in Near Eastern sites in the Late Bronze Age, when they played a central role in military campaigns. In the Middle Bronze Age, however, texts and faunal remains suggest that horses were relatively rare in the Near East, and were used for riding, traction, ceremonial events, and were also regularly crossed with donkeys for producing highly valued hybrids such as mules. Thus it is likely that some of the equid remains identified as horses at Acemhöyük represent mules. Similar to the situation for donkeys, approximately twenty percent of horse remains exhibit evidence for cut and chop marks indicating that horse carcasses were also processed for grease and skins and were possibly eaten.

Dogs (*Canis familiaris*) are relatively abundant and are represented in all contexts at Acemhöyük. Although iconography from the period shows that dogs were valued as hunting aids, faunal remains suggest that their carcasses were also processed and probably eaten in the Assyrian Colony period. Of the 67 remains identified as representing dogs, 11 exhibit cutmarks including elements such as mandibles, atlas, scapula, ulna, tibia, and femur. The presence of cutmarks on these elements indicates that dog carcasses were regularly dismembered, skinned, and perhaps consumed.

In addition to domesticated animals there is also evidence of wild taxa at Acemhöyük, although they are not abundant. Badger, fox and bear are present in small numbers. The remains of these fur-bearing carnivores suggest that their skins and pelts were regularly used. Hare is represented in small numbers, as are deer, although red deer (*Cervus elaphus*) is the only cervid represented by significant numbers of postcranial remains. Red deer and probably also fallow deer antlers were also collected and used in the manufacture of tools as evidenced by the presence of shed antlers with the tines sawed off.

Finally, among the ungulates the presence of some very large adult pigs suggests that wild boar may have been occasionally hunted. Similarly, the presence of several very large sheep horncores suggests that wild Anatolian sheep, which still exist on the Konya Plain, may have been hunted.

In conclusion the 2011 season of faunal analysis at Acemhöyük succeeded in collecting a large amount of valuable scientific data. Careful analysis of these data will continue to result in new and better understandings of Bronze Age economies and ecologies in central Anatolia and will provide new perspectives on the origins of domestic horses in the region.

Acknowledgements

This research was supported by grants from the American Research Institute in Turkey, the National Geographic Society, as well as Baylor University. Thanks to Prof. Dr. Aliye Öztan, temsilci Mustafa Şen, and the General Directorate for Monuments and Museum for supporting faunal research at Acemhöyük.

KAYNAKÇA/ WORKS CITED

- ARBUCKLE, B.S. 2009. Chalcolithic caprines, Dark Age dairy and Byzantine beef. *Anatolica* 35:179-224.forthcoming. Pastoralism, provisioning, and power at Bronze Age Achemhöyük, Turkey. *American Anthropologist*.
- ARBUCKLE, B.S, Aliye ÖZTAN, and Sevil GÜLÇUR. 2009. The evolution of sheep and goat husbandry in central Anatolia. *Anthropozoologica* 44 (1):129-157.
- ARBUCKLE, B.S. 2006. *The Evolution of Sheep and Goat Pastoralism and Social Complexity in Central Anatolia*, PhD Dissertation. Harvard University, Department of Anthropology, PhD Dissertation. Harvard University, Department of Anthropology, Ann Arbor: University Microfilms.
- DAVIS, S. J. 1980. Late Pleistocene and Holocene equid remains from Israel. Review of have it. *Zoological Journal of the Linnean Society* 70:289-312.
- MARTIN, L. and N.RUSSELL. 2006. The equid remains from Neolithic Çatalhöyük, central Anatolia: A preliminary report. In *Horses and humans: the evolution of human-equine relationships*, edited by S. J. Olsen. Oxford: British Archaeological Reports International Series 1560.
- MASHKOUR, M. 2002. Chasse et élevage au nord du plateau central Iranien entre le Néolithique et l'âge du fer. Review of have it. *Paleorient* 28 (1):27-42.
- MEADOW, R. H., and H.-P. UERPMANN, eds. 1986. Equids in the ancient world. 2 vols. Wiesbaden: Beihefte zum *Tübinger Atlas des Vorderen Orients*, Reihe A 19/1. eds. 1991. Equids in the Ancient World. Volume II. Beihefte zum *Tubinger Atlas des Vorderen Orients* Reihe A (Naturwissenschaften) 19/2. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- MICHEL, C, and K. R. VEENHOF. 2010. "The textiles traded by the Assyrians in Anatolia (19th-18th centuries BC)". In *Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC*, edited by C. Michel and M. L. Nosch. Oxford: Oxbow.
- ÖZGÜÇ, N. 1977."Achemhöyük Saraylarında Bulunmuş olan Mühür Baskıları" *Belleten* XLI/ 162, 358- 381
- ÖZTAN, A.1988. "Achemhöyük Taş Kapları" *Belleten* LII/203, 1988, 393- 406
- ÖZTAN, A. 2001. "1998- 1999 Achemhöyük Kazıları" *KazıST* 22, 1, 2001, 119- 128
- ÖZTAN, A. 2003. "2001 Yılı Achemhöyük Kazıları", *KazıST* 24, 1, 2003, 39- 48
- PAYNE, S. 1991. "Early Holocene equids from Tall-i-Mushki (Iran) and Can Hasan III (Turkey)".In *Equids in the ancient world*. Volume 2., edited by R. H. MEADOW and H.-P. UERPMANN. Wiesbaden: *Tubinger Atlas des Vorderen Orients*, Reihe A, Naturwissenschaften, No. 19/2. Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- UERPMANN, H.-P. 2006. "Betrachtungen zum Verhältnis zwischen Wildpferd (*Equus ferus*) und Hydruntinus (*Equus hydruntinus*) im Jungpleistoza und Holozan auf der Iberisch Halbinsel". *Munibe (Anthropologie-Arkeologia)* 57:351-358.
- WEBER, J.A. 2008. "Elite equids: redefining equid burials of the mid to late 3rd millennium BC from Umm el-Marra, Syria". In *Archaeozoology of the Near East VIII*, edited by E. Vila, L. Gourichon, A. Choyke and H. Buitenhuis. Lyon: Maison de l'Orient et de la Méditerranée.

Figure 1. Small equid (*Equus* sp) mandible from level III, Acemhöyük (including P/3, P/4, M/1). The first molar (far left) exhibits morphological characteristics typical of *Equus hydruntinus* rather than those of a typical donkey (*Equus asinus*). Although thought to have gone extinct in Anatolia in the Chalcolithic, it is possible (although not certain) that hydruntines survived into the Bronze Age

	Year	Grid Area	Feature	Level	# of diagnostic specimens
AC	1999	RA38		III	138
AC	2005	TA34		II	432
AC	2010	DB50	room corner	VI	Donkey skeleton
AC	2010	EB50	room corner	VI	Donkey skeleton
AC	2010	EB48	çöp çukuru	IV	82
AC	2009	DB48-49		IV	206
AC	2010	DB48	çöp çukuru	IV	141
AC	2010	EB48	çöp çukuru	IV	128
AC	2010	EB48	buyuk çöp çukur	IV	209
AC	2010	DB48		IV	218
AC	2010	DB48	çöp çukuru	IV	172
AC	2010	DB48		V(?)	248
AC	2011	RA33		III	1
AC	1995	Aribas cemetery		Assyrian Colony Period (general)	152
AC	2010	DB48		V	84
AC	2008	TA33		II	369
AC	2009	SA34-35		III	213
AC	2009	CB48-49		V	124
AC	1996	Aribas cemetery	M-24	Colony period (general)	73
AC	????	Tektas sondaj (lower town)		Colony period (general)	331
AC	2009	Tektas Sondaj (lower town)		Colony period (general)	237
AC	2009	SA35		III	224

Table 1. List of contexts examined during the 2011 season.

Taxa	Lower Town			Arıbaş cemetery			Upper settlement						IV/V			V		
	Tektaş Sondaj		%	#	II		%	III		%	#	%	#	%	#	%	#	%
	#	%			#	%		#	%									
sm mammal			0.0			0.0			0.0		0.0	2	0.2		0.0			0.0
med mammal	3	0.5	1	0.5	1	0.1	6	1.0	1	0.1					0.0			0.0
large mammal	14	2.2	3	1.4	7	0.8	9	1.5	28	2.2	5	1.9	8	3.4				
med artiodactyl	12	1.9		0.0	13	1.6	10	1.7	15	1.2	2	0.7	11	4.6				
large artiodactyl	12	1.9		0.0	8	1.0	5	0.8						0.0				0.0
sheep/goat	207	32.6	80	36.0	232	28.2	235	39.4	370	28.5	58	21.7	56	23.5				
sheep	110	17.4	29	13.1	122	14.8	93	15.6	117	9.0	30	11.2	31	13.0				
goat	29	4.6	14	6.3	67	8.1	48	8.0	109	8.4	14	5.2	28	11.8				
med bov/cervid			0.0	0.5	1	0.1	1	0.2						0.0				0.0
cattle	149	23.5	63	28.4	215	26.1	95	15.9	365	28.1	107	40.1	65	27.3				
Capreolus				0.0		0.0		0.0	1	0.1				0.0				0.0
Dama				0.0	1	0.1		0.0	1	0.1			3	1.3				
Cervus	1	0.2		0.0	8	1.0	0	0.0	1	0.1	2	0.7	0	0.0				
Pig	64	10.1	21	9.5	99	12.0	57	9.5	176	13.6	16	6.0	15	6.3				
donkey	6	0.9	3	1.4	10	1.2	9	1.5	42	3.2	20	7.5	17	7.1				
horse	4	0.6		0.0	2	0.2	3	0.5	12	0.9	6	2.2		0.0				
equid	1	0.2		0.0	1	0.1		0.0	2	0.2	1	0.4	0	0.0				
med carnivore				0.0		0.0		0.0		0.0	1	0.4		0.0				
badger	1	0.2		0.0		0.0		0.0		0.0				0.0				
dog	8	1.3	3	1.4	25	3.0	9	1.5	33	2.5	2	0.7	1	0.4				
fox	4	0.6		0.0	1	0.1	5	0.8	1	0.1				0.0				
bear				0.0	3	1.4	5	0.8	2	0.2				0.0				
hare	8	1.3	1	0.5	6	0.7	1	0.2	4	0.3	1	0.4	1	0.4				
bird	1	0.2		0.0		0.0	6	1.0	15	1.2			2	0.8				
	634	100	222	100	824	100	597	100	1297	100	267	100	238	100				

Table 2. Frequencies of the major taxonomic groups identified in the Assyrian Colony levels at Achemhöyük

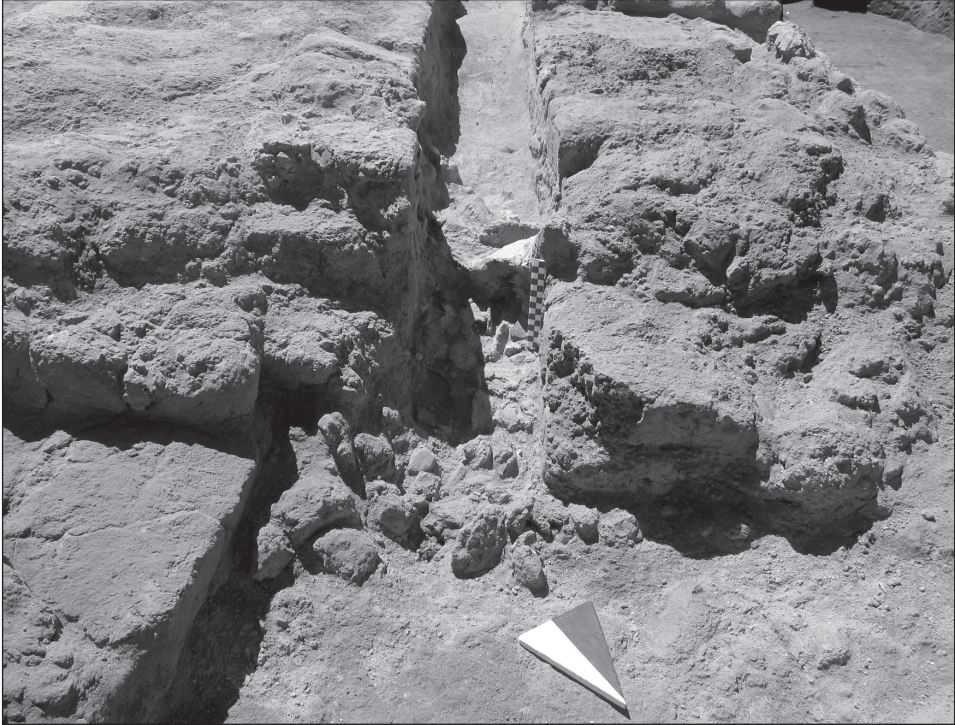
Resim 1: Hizmet Binası üstüne oturmuş Koloni Çağının II. Katın iki odalı yapısı.

Resim 2: II. Kata ait çift yüzlü kalıp

Resim 3: Solda II. Kata ait boya bezekli çömlek ve III. Katın Hizmet Binası odasından çanak ve testi

Resim 4: III. Kat Hizmet Binası' na ait çift duvar arasına doldurulmuş buluntuların bir kısmı.

Resim 5: Yamaçta AB/ 50- 51 plan karelerinde Eski Tunç Çağına ait IV- VII. katlar

Resim 6: VIII- X. Kat kalıntıları ve XI. Kat suru

Resim 7: Sur üstünde ve önünde gruplar halindeki kil sapan taneleri

Resim 8: XI. Katta surun güney kenarında bulunan kargı.

Resim 9: Kulplu anak, XI. Kat

Resim 10: III. derece sit alanındaki sondajda bulunan kaplar

2011 YILI BOĞAZKÖY-HATTUŞA KAZILARI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Andreas SCHACHNER*

Boğazköy-Hattuşa'da 2011 yılında 25.7. ile 9.10.2011 tarihleri arasında devam eden araştırmalar, Hitit İmparatorluğu'na uzun süre başkentlik yapmış olan şehrin tarihsel geçmişini bir bütün olarak araştırmayı ve entegre bir şekilde yürütülen konservasyon ve restorasyon çalışmalarıyla uzun vadeli korumayı hedeflemektedir. Alman Arkeoloji Enstitüsü adına, Almanya Bilim Fonu (DFG) ile çeşitli bilim kurumları ve özel kuruluşların sağladığı maddî destekle yürütülen çalışmaların şemsiyesi altında, birçok bilim dalı birleştirilerek, çok uluslu bir ekiple Hattuşa'nın tarihsel gelişimi, ilk yerleşiminden Bizans Dönemine kadar aydınlatılmaya çalışılmaktadır¹.

A. Kazılar

Kazılar 2009 yılından beri Aşağı Şehir'in güney kısmında, Kesikkaya çevresinde yoğunlaşmaktadır (Resim: 1). Araştırmalarda bu alanın seçilmesinde hem 2007-2008 yıllarında yapılan yüzey ve jeofizik çalışmalarının neticeleri, hem de daha önce Yukarı Şehir'den elde edilen kronolojik sonuçlar etkili olmuştur. Çalışmanın ana hedefi, Yukarı Şehir'deki sonuçlara dayanarak şehrin gelişmesinde görülen yenilik ve değişikliklerin², Hitit başkentinin en eski kısmında bu sürecin hem kronolojik hem de fizikî gelişiminin evrelerini açığa çıkarmaktır. Çalışmalar, 2009-2010 yıllarından elde edilen sonuçlar göz önünde tutularak 2011'de Kesikkaya'nın hem kuzeyinde hem de güneyinde var olan açmalar büyütülerek devam etmiştir (Resim: 1)³.

Bu alanlara ek olarak, özellikle Büyük Mabet ve etrafındaki anıtsal mimarînin ne zaman kurulduğunu daha detaylı araştırmak amacıyla, 2009 yılında başlatılan kazı sonuçlarına göre 2010 yılında da olduğu gibi mabedin güney batısında iki ayrı depo odasında sondaj çalışması yapılmıştır.

Kesikkaya'nın Kuzeyindeki Alanlar

2009-2010 yıllarında Kesikkaya'nın kuzeyindeki terasta, 286-293/372-375 No.lu plan karelerde başlatılan kazı alanlarındaki çalışmalara, özellikle güneye ve batıya doğru genişletilerek, devam edilmiştir (Resim: 1). Güneye doğru sadece küçük ebatla genişletilen açmayla daha önceki yıllarda tespit edilen stratigrafi kontrol edilmiş, aynı zamanda Karum Dönemine ait 2009-2010 yıllarında kısmen açığa çıkarılan yapının, iki odasındaki kazılar tamamlanmıştır (Resim: 2-3). 2011 sezonunda bu odalarda daha önceki yıllarda bulunanların devamı olan bir miktar tümlenebilir kap ve vazo bulunmuştur (Resim: 3-5).

* Doç. Dr. Andreas SCHACHNER, Deutsches Archäologisches Institut, İnönü Cad. 10, 34437 İstanbul/TÜRKİYE.

¹ Genel olarak bkz. Schachner 2011a; Schachner baskıda.

² Seeher 2008.

³ 2009-2010 yıllarında Aşağı Şehir'de gerçekleştirilen çalışmalar için bkz. Schachner 2010a; Schachner 2011 b; Schachner 2012.

2009-2011 çalışmaları, bu odada bulunan kısa vadeli depolama mahiyetinde kullanılan seramikler ve aynı odanın güneyinde açığa çıkan bir bakır külçesiyle (Resim:6), buranın 2009 yılında bulunan yazılı belgeden tüccar olduğu anlaşılan kişinin evinin deposu olduğu düşüncesini kesinleştirmiştir⁴.

Bu çalışmalarla Boğazköy’de 1930’lu yıllardan beri ilk kez bir Karum Dönemi katmanına ulaşılmışla beraber, bu dönemin modern metotlarla incelenmesi fırsatı da yakalanmıştır. Kazılara paralel yürütülen, buluntular üzerindeki inceleme çalışmalarının ilk sonuçları çağdaş diğer merkezlerle karşılaştırıldığında bazı bölgesel farklılıkların olduğunu göstermektedir. Özellikle 2009-2010 yıllarında elde edilen mühürler ve çok sayıda bulunan tüm veya tüme yakın seramikler bu tür bölgesel farklılıkları açık bir şekilde ortaya koymaktadır⁵. Bu çalışma ile Anadolu’nun genel kültür tarihinde çok kritik bir rol oynayan bu dönemin durumunun ve özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı bilgiler elde edilmiştir⁶.

2011 çalışmaları sırasında, en eski Hitit tabakasının Karum Dönemi mimarisinin temellerinin hemen üzerinde kurulduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre daha önceki buluntulara dayanarak öne sürdüğümüz, iki dönem arasında uzun bir boşluk olmadığı tahminimiz pekiştirilmiştir⁷. 2011 kazıları sonucunda Hitit Dönemine ait iki katman görülmektedir. Ancak kazı alanının orta kısmında, sonraki dönemlerde oluşmuş yoğun tahribat nedeniyle, her ikisinin mimarisinden tüm bir yapı planı henüz rekonstrü edilememektedir. Açmanın güneyinde ise 2010’da tespit edilen Hitit konutunun bu yöne doğru devam ettiği anlaşılmıştır.

Gelecekte Aşağı Şehir’de ziyaretçilere yeni bir gezi noktası oluşturmak kazılarımızın başından beri ana hedeflerimizden biridir. Bu nedenle Poternli surun bilinen poternlerinden bazılarını araştırmak ve mümkünse ziyarete açmak planlanmaktadır. Bu doğrultuda 2011 yılında 6 No.lu poternin şehir tarafı kısmen açığa çıkarılmıştır (Resim: 1, 6). Çalışmaların neticelerine göre poternin önünde, kullanıldığı dönemde taş döşemeli bir alan olduğu sonra ise poternin önünde bir yapının kurulduğu anlaşılmaktadır. Alandaki seramik buluntuların hepsi yüzeye çok yakın olduğu için şu anki aşamada tarihlendirmeden kesin sonuçlar alınamamaktadır. Ancak söz konusu poternin önüne sonradan kurulan yapı, ilk belirlemelere göre Hitit Dönemine ait olmalıdır⁸.

Hemen hemen tüm alanı kaplayan ve Hitit İmparatorluğu’nun yıkılışından sonra poternli surun dağılmasıyla oluşan taş moloz tabakasının, 2011’de özellikle 289-290/364 No.lu plan karelerde, daha önceki alanlarda da açığa çıkartıldığı gibi, kuzeye doğru devam ettiği görülmüştür. Daha önceki yıllarda Hitit mimarî katmanlarının da dağılmasına sebep olan bu moloz yığınının içine yerleştirilmiş Antik Döneme ait bazı mezarlar açığa çıkarılmıştır⁹. 2011 yılında kazılan alanda ise bir adet Demir Çağı Dönemine ait (yak. M.Ö. 7.-6. yüzyıl.) “urne,, bulunmuştur. Parlatılmış gri bir hamurdan yapılmış kabın içinde kremasyon bir gömü tespit edilmiştir. Yanında herhangi bir buluntuya

⁴ Bu alanda bulunan çivi yazılı belge için bkz.: Wilhelm 2010.

⁵ Strupler 2011, 51-57.

⁶ 2009-2011 yılları arasında devam eden çalışmalar için bkz.: Schachner 2011b.

⁷ Schachner 2012.

⁸ Bu sonuçlar daha önce 2 ve 4 No.lu poternlerde elde edilen ipuçularını doğrulamaktadır: Neve 1993, 634-636 (2 No.lu potern); Puchstein 1912, 85 (4 No.lu potern); tarihsel gelişme için bkz. Seeher 2010a.

⁹ Üstündağ 2010.

rastlanmamasına rağmen, kabın özellikleri tarihlendirmeye imkân tanımaktadır. Bu buluntu istisnaî bir durum değildir, çünkü 1960'lı yıllarda özellikle Büyük Mabet'in batı ve güneyinde de benzer kremasyon gömüler tespit edilmiştir¹⁰. Bu yeni buluntuyla Demir Çağı nekropolünün güneye doğru uzadığı anlaşılmaktadır.

Büyük Mabet'in Depo Yapılarındaki Sondajlar

Büyük Mabet'in çevresinde 1970'li yıllara kadar açığa çıkarılan anıtsal mimarînin kronolojik gelişimini daha sağlam bir temele oturtmak, 2009 yılından beri Aşağı Şehir'de devam eden çalışma programının en önemli hedeflerinden biridir. 2009 yılında bu konuda bazı ip uçları elde edildikten sonra 2010 yılında bu yapıların inşa tarihini tespit etmek maksadıyla, kazıları 1968'de tamamlanan ve "Güney Yapı" olarak adlandırılan anıtsal binanın¹¹ bazı odalarında iki adet sondaj açılmıştır (Resim: 1). 2011'de Büyük Mabet'e doğru aynı hizada tapınağın güney depoları olarak kullanılan yapıda 59 ile 60 No.lu odalarda daha önceki sonuçları teyit etmek için birer sondaj daha kazılmıştır (Resim: 8)¹².

3 No.lu sondaj olarak tanımlanan çalışma alanı 298-9/383 plan karelerinde yer almaktadır. İlk etapta oda, taş döşeli tabana kadar kazılmıştır. Binanın temeline ulaşmak amacıyla tabanın bir kısmı kaldırılarak alanda derinleşmeye devam edilmiştir. Kademelerle inilen açmada depo yapısının temelini masif taş bir blokaj üzerinde olduğu görülmüştür (Resim: 9). Bu blokajın arasında bulunan az miktardaki seramik parçaları, yapının Orta Hitit Dönemi'nde kurulduğuna işaret etmektedir.

2011 yılı sondajlarında aynı durumla karşılaşıldığı için yapının inşa tarihi ile ilgili yeni ipuçları elde edilmiştir. Bu çalışmalarla elde edilen kronolojik veriler, 2010 yılında 1 ve 2 No.lu sondajdaki sonuçlara benzediği için "Güney Yapı" ve Büyük Mabet'in kuruluşu ile ilgili tamamlayıcı bilgilere ulaşılmıştır.

Kesikkaya'nın Güneyindeki Alanlar

2010 sezonunda Kesikkaya'nın güneyinde Hitit Dönemine ait anıtsal nitelikli bir yapı tespit edilmiş ve kısmen açığa çıkarılmıştır (Resim: 1). Kayayla ilişkili olan bu yapının güneye doğru uzantısının takip edilmesi 2011 yılı çalışmalarımızın ana hedefleri arasındaydı (Resim: 10). Bunun için çalışmalara 293-295/361-362 No.lu plan karelerde devam edilmiştir. Daha önce bu alandaki jeoelektrik ölçümlerinin sonuçlarına göre burada yoğun bir iskânla beraber, büyük ihtimalle poternli surun iki değişik safhasıyla karşılaşılacağı düşünülmüştür. 2009'a kadar süren yüzey araştırmaları ve jeofizik çalışmalarına göre Kesikkaya'nın üzerinde ve etrafındaki yapılarla ilişkili olduğu görüldüğü için, kazılar kayaya yakın olan kısımda yoğunlaşmıştır¹³.

Yer yer kalınlığı 2m.yi bulan bir taş moloz tabakasının altında ikisi Demir Çağına, biri ise Hitit Dönemine ait toplam 3 ayrı mimarî tabaka tespit edilmiştir (Resim: 11-12). Yeni kazı alanının en eski tabakası, yamacın üst tarafında tüm açmalar boyunca takip edilebilen Hitit Poternli Suru'dur. 2010 yılında tespit edilen ve kısmen açığa çıkartılan Hitit Dönemi yapısının güneyde, sadece kayaya yaslatılmış kuzey duvarı takip edilebilmiş olmasına rağmen (Resim: 11), bu sonuç büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu veriler

¹⁰ Genel bir plan için bkz.: Schachner 2011a, 317-318 Abb. 142. Bu Demir Çağı nekropolü H. Genz tarafından yayına hazırlanmaktadır.

¹¹ Neve 1969e.

¹² Schachner 2011b, 31-34.

¹³ Bu alanda önceki araştırmalar için bkz.: Schachner 2011b, 42-50.

değerlendirildiğinde söz konusu anıtsal Hitit yapısının poternli surla çağdaş olduğu anlaşılmaktadır (Resim: 11). Böylece daha önceki yıllarda Poternli Surüzerinden elde edilen tarihlendirme sonuçlarına göre Kesikkaya'nın güneyindeki anıtsal Hitit yapısının M.Ö. 17.yüzyıl'ın sonu yada 16.yüzyıl'ın başında kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre Hitit kentinin beklenmedik erken bir evrede, o dönem için yeni olan anıtsal mimariyle donatıldığı ve Kesikkaya ile olan ilişkisi nedeniyle topoğrafyanın da bu yeni şehirleşme anlayışına dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Bu alandaki kazılar henüz tamamlanmadığından yapının fonksiyonu ve kullanım süreci hakkında bilgi eksikliği mevcuttur. Ancak kazılan alanda, yapıda herhangi bir değişiklik yapılmadığı veya üzerinde ikinci bir Hitit tabakası inşa edilmediği için bu yapının uzun süreli kullanıldığı tahmin edilmektedir.

291-292/361 No.lu plan karelerde başlatılan ayrı bir kazıyla Hitit surunun ikinci safhasına da ulaşılmıştır (Resim: 11). Bu çalışma 2011 yılında sadece sınırlı bir alanda gerçekleştirilmiş olmasına rağmen burada tespit edilmiş surun kuzeye doğru 2009-2010 yıllarında açılan bölümüne kadar uzanacağı anlaşılmaktadır. Böylece jeoelektrik resimlerden tahmin edilen, birbirini zaman içerisinde takip eden iki farklı sur sisteminin varlığının doğru olduğu anlaşılmıştır.

2010 yılında kazı alanının kenarlarındaki profillerde görülen kalın toprak tabakalarından da anlaşıldığı gibi bu alan Hitit Döneminden sonra uzun bir süre kullanılmamıştır. Ancak Demir Çağında burasının yeniden iskân için kullanıldığı da görülmektedir. Güney kısımları yer yer yamacın eğiminden dolayı oluşan erozyonda tahribat görmüş olmasına rağmen, iki farklı mimarî tabaka tespit etmek mümkün olmuştur (Resim: 12). Elde edilen az miktarda keramikten her iki tabakanın da Demir Çağının Boğazköy'deki geç safhalarına (BK IIa/I; M.Ö. 7.-6./5. yüzyıl) ait olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bazı seramik örneklerine dayanarak, üstteki tabakanın bir ihtimalle daha sonraki dönemlere tarihlenebilen Galat Dönemi'nde de kullanılmış olabileceğinin göz önünde tutulması gerekir.

Altaki tabakanın mimarisinden sadece bazı bölümler açılmasına rağmen korunan kısımda düzgün planlanmış bir yapıyla karşılaşılmıştır (Resim: 12, kırmızı yapılar). Kazılan alan nispeten küçük olduğu hâlde mimarinin söz konusu dönemden bilinen standart tipe uymadığı görülmektedir. Daha sonraki tabakada olduğu gibi bu yapı katının da yer yer Hitit devşirme taşlarından inşa edildiği de görülmektedir.

Sonraki Demir Çağı tabakası en az 5 odadan oluşan büyük bir yapı ile temsil edilmektedir (Resim: 12, mavi yapı 13). Bu yapı Hitit surunu tekrar kullanarak, ona yaslanmış ve doğuya doğru alçalan yamaca göre kurulmuştur. Yapımının beklenmedik bir şekilde düzgün ve kalın duvarlarla inşa edilmiş olması, onun bir konuttan ziyade daha resmi bir fonksiyona sahip olduğunu akla getirmektedir. Yapının merkezini oluşturan en büyük odada kuzey duvarın önünde ve burada korunan taban üzerinde uzunluğu 1,93 m. olan demir bir standart *in situ* bulunmuştur (Resim: 14a ve b). Anadolu'da henüz benzeri olmayan bu eser yine kısmen Hitit Dönemi devşirme taşlarından oluşturulmuş bu yapının resmi bir fonksiyonunun olduğuna işaret etmektedir.

B. Jeofizik Çalışmaları

006 yılından beri tüm ören yerini kapsayan bir jeofizik çalışma programı gerçekleştirilmektedir. Ören yerini daha iyi tanımak ve tahribatsız metotlarla şehrin planını araştırmak amacıyla bu çalışmalara, özellikle jeoelektrik metodu kullanarak devam edilmiştir.

Kuzeybatı Yamaç'ndaki Çalışmalar

Kuzeybatı Yamaç'ta 1999'da kazıları tamamlanmış büyük buğday ambarının çevresinde, şehrin ekonomik hayatında şüphesiz büyük bir rol oynayan yapının konumunu aydınlatmak amacıyla jeofizik çalışmaları yapılmıştır. Çalışmalar hem jeomagnetik hem de jeoelektrik yöntemle gerçekleştirilmiştir. Ambarın hemen kuzeydoğusunda yer alan ölçüm alanları burada en az iki ana mimarî katmanın olduğuna işaret etmektedir (Resim: 15). Sonuçlar, doğal terasın kuzey kenarında geniş bir duvarın olduğunu, ancak ambarın hemen yanındaki alanın Hitit döneminde büyük bir ihtimalle boş bırakıldığını düşündürmektedir. Ancak Boğazköy harabelerinde birçok yerde olduğu gibi arazinin jeolojik yapısından kaynaklı anıtsal özelliklere sahip olmayan mimarî planların¹⁴ net bir şekilde anlaşılması daha önceki tecrübelerimizden bilinmektedir.

Aşağı Şehir'in Kuzeyindeki Çalışma Alanları

2011'de Aşağı Şehir'in kuzeyinde daha önceki yıllarda jeomagnetik çalışmalarla irdelenmiş bölgede jeoelektrik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayla havuzun derinliği ve kuzeyinde bulunan surla ilişkisinin araştırılması hedeflenmişti (Resim: 16). Elde edilen sonuçlarda havuzun kuzey kenarında bir yapının olduğu (kesitte sarı olarak belirtilen noktalar), güneyde ise havuzun (mavi olan kısımlar) dibinde muhtemelen doğal oluşumların (yeşil olan kısımlar) bulunduğu görülmektedir. Bu yöntemle havuzun derinliğinin yaklaşık 5 m. olduğu da anlaşılmaktadır¹⁵.

C. Restorasyon Çalışmaları

Aslanlı Kapı Ve Büyük Mabet'Te Taş Konservasyonuna Yönelik Çalışmalar

2011 yılında Aslanlı Kapı'da 2010 büyük çapta tamamlanan çalışmalara devam edilmiştir¹⁶. Bu sene ağırlık yapının şehir tarafındaki iki kapı bloğuna yönelik idi. Ayrıca şehrin dış tarafındaki taş bloklar üzerinde 2010 yılında yetiştirilemeyen bazı çatlaklar da kapatılmıştır. Kazı heyeti üyesi Th. Staemmler'in önerileri üzerine geliştirilen yöntemler kullanılarak dört anıtsal blok üzerinde görülen tüm çatlaklar 2011 sezon itibarıyla kapatılmıştır.

2009 yılında Hitit başkentinin anıtsal mimarisinin taş konservasyonuna yönelik çalışmalarımıza başlanmasıyla, konservasyon önceliğine göre bir liste hazırlanmıştır. Listede ikinci sırada yer alan Büyük Mabet, döneminde büyük bir yangınla tahrip edildiği ve yapı blokları hiçbir zaman toprakla tamamen örtülmediğinden zorlu hava şartlarına maruz kalmış ve taşlarda yer yer yoğun bir şekilde çatlaklar oluşmuştur. 2011 yılında Arslanlı Kapı'da uygulanan metot ve malzemelerle bu çatlaklara yönelik kapatma çalışmalarına başlanmıştır.

Arslanlı Kapı'da tamamlanması gereken belgeleme çalışmalarının ardından 2011 yılında Büyük Mabet'te 4x2x1,75 m. büyüklüğünde bir blok üzerinde aynı yöntem kullanılarak çalışılmıştır. Çalışmalar sırasında çatlaklar temizlendikten sonra derin çatlaklar "arcylatdispersyon" mineral temel bazlı özel restorasyon harcıyla kapatılmıştır. Özellikle çatlakların derin olan bazı yerleri, bağlayıcı madde olarak "epoksid reçinesi" içeren doğal taş tozu ile karışık harçla doldurulmuştur. Bu uygulamaya özellikle taşlardaki

¹⁴ Duvar kalınlığı 80-100cm yi aşmayan yapılar kast edilmektedir.

¹⁵ Bu havuz için genel olarak bkz. Seeher 2010b.

¹⁶ 2010 yılı çalışmalar için bkz. Staemmler 2011, 64-73.

çatlakların sadece doldurulması değil, yapıştırılması gerektiği zamanda başvurulmuştur. Hava şartlarına ideal bir şekilde uyum sağlaması ve dayanıklılığını kaybetmemesi, söz konusu malzemenin en büyük avantajıdır.

Sarıkale Vadisi'nde 2001-2009 Yılları Kazı Alanlarında Restitüsyon Çalışmaları

Sarıkale Vadisi'nde 2001-2009 yıllarında çalışmaların yürütüldüğü açmalarda çevre düzenlemesi ve restitüsyon çalışmaları tamamlanmıştır. Derinliği yer yer 5 metreyi aşan kazı çukurlarının her kış 3 metre kadar suyla dolması nedeniyle orjinal halinde korunamayan taşınmaz kültür varlıklarının, çukurlar doldurulduktan sonra Boğazköy'de uzun bir zamandan beri uygulanan metotla toprak yüzeyinde restitüsyonu yapılmıştır. Böylece ziyaretçilere, M.Ö. 16. yüzyılın ikinci yarısında kurulan ve Hitit kültürünün gelişiminde bir dönüm noktasını simgeleyen mahalleyi¹⁷ bir bütün olarak algılama fırsatı sağlanmaktadır. Mimarının restitüsyonunda kazılar sırasında elde edilmiş Hitit Dönemine ait kırma taşlar kuru duvar tekniği ile yeniden kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

NEVE 1969

P. Neve, Das Südareal, in: K. Bittel (ed.), Boğazköy IV, Funde aus den Grabungen 1967 und 1968 (Berlin 1969) 20-31

NEVE 1993

P. Neve, Die Ausgrabungen in Boğazköy-›attuša 1992, AA 1993, 621–652

PUCHSTEIN 1912

O. Puchstein, Boghasköi. Die Bauwerke, WVDÖG 19 (Leipzig 1912)

SCHACHNER 2010a

A. Schachner, Die Ausgrabungen in Boğazköy-›attuša 2009, AA 2010/1, 161-221

SCHACHNER 2010b

A. Schachner, M.Ö. 16. Yüzyıl: Hitit Anadolu'su'nda bir Dönüm Noktası. A. Süel (ed.), VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Ankara 2010661-692

SCHACHNER 2011a

A. Schachner, Hattuscha. Auf der Such nach dem sagenhaften Großreich der Hethiter (München 2011)

SCHACHNER 2011b

A. Schachner, Die Ausgrabungen in Boğazköy-›attuša 2010, AA 2011/1, 31–86

SCHACHNER 2012

A. Schachner, Hititler öncesi Boğazköy. Ö. Ipek (ed.), 2. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, Çorum 2012, 83-103

SEEHER 2008

J. Seeher, Abschied von Gewusstem. Die Ausgrabungen in ›attuša am Beginn des 21. Jahrhunderts, in: G. Wilhelm (Hrsg.), ›attuša-Boğazköy. Das Hethiterreich im Spannungsfeld des Alten Orients, 6. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 22.–24. März 2006, Würzburg (Wiesbaden 2008) 1–14.

¹⁷ Schachner 2010b.

SEEHER 2010a

J. Seeher, Wie viele Türme braucht die Stadt? Überlegungen zum Aufwand der hethitischen Befestigungsanlagen in der späten Bronzezeit, in: J. Lorentzen – F. Pirson – P. Schneider – U. Wulf-Rheidt (Hrsg.), Aktuelle Forschungen zur Konstruktion, Funktion und Semantik antiker Stadtbefestigungen, Byzas 10 (Istanbul 2010) 27–44.

SEEHER 2010b

J. Seeher, Zur Wasserversorgung und Wassernutzung in der Unterstadt von Hattuša, IstMitt 60, 2010, 67-80

STAEMMLER 2011

Th. Staemmler, Restauratorische Beiträge zum Erhalt der Bildwerke und Werksteine in Hattuša. bkz. A. Schachner 2011, 64-73

STRUPLER 2011

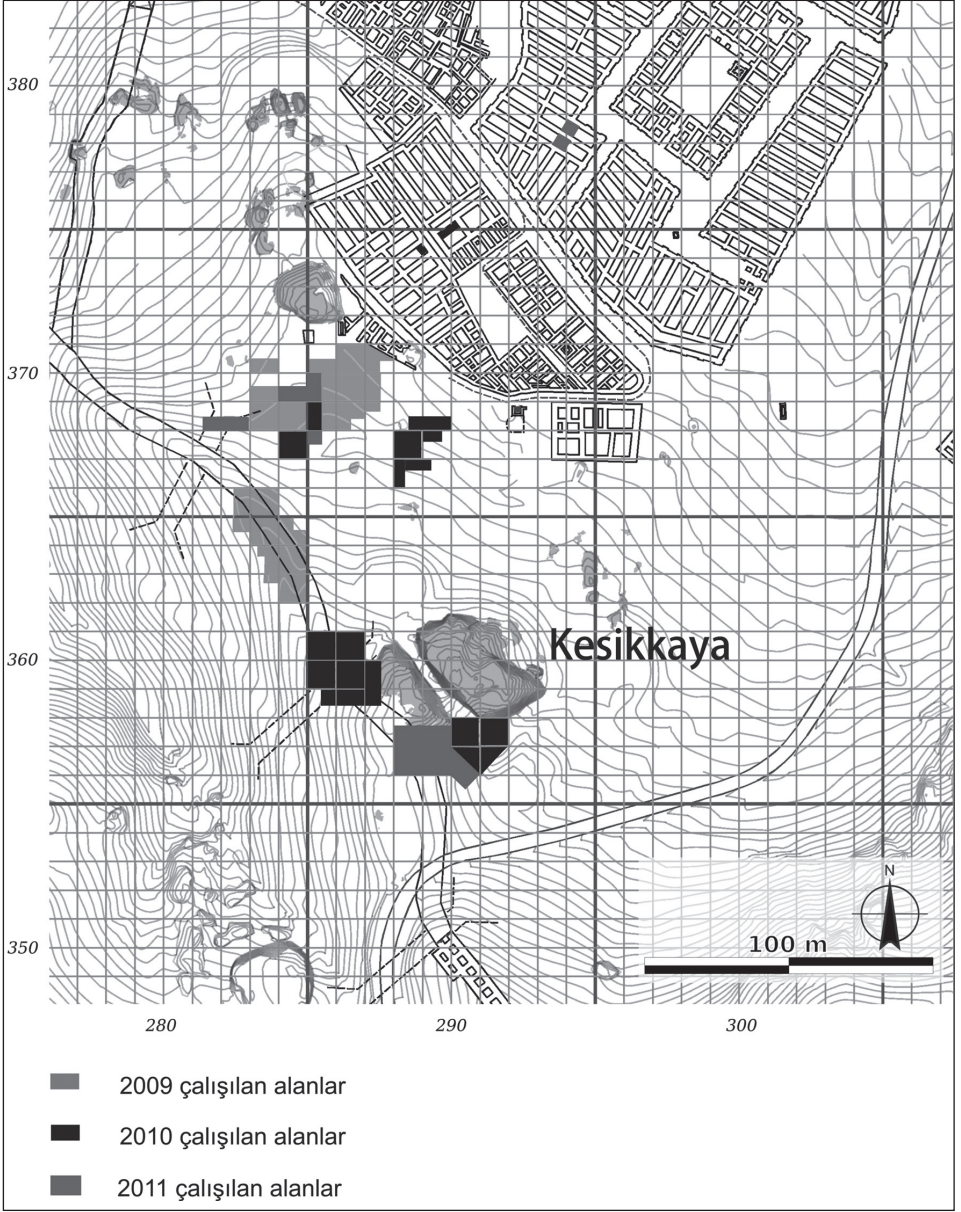
N. Strupler, Vorläufiger Überblick über die Karum-zeitlichen Keramikinventare aus den Grabungen in der südlichen Unterstadt. Bkz. Schachner 2011, 51-57.

ÜSTÜNDAĞ 2010

H. Üstündağ, Erste Beobachtungen zu den Untersuchungen an spätantiken Bestattungen. bkz. Schachner 2010, 177-178.

WILHELM 2010

G. Wilhelm, Textfunde der Kampagne 2009. bkz. Schachner 2010a, 188-189.

Resim 1: 2009-2011 yılları Aşağı Şehir'deki kazı alanlarını gösteren plan

Resim 2: Karum Dönemi yapısının kazısı tamamlanmış hâli

Resim 3: Karum Dönemi yapısındaki buluntuların *in situ* durumu

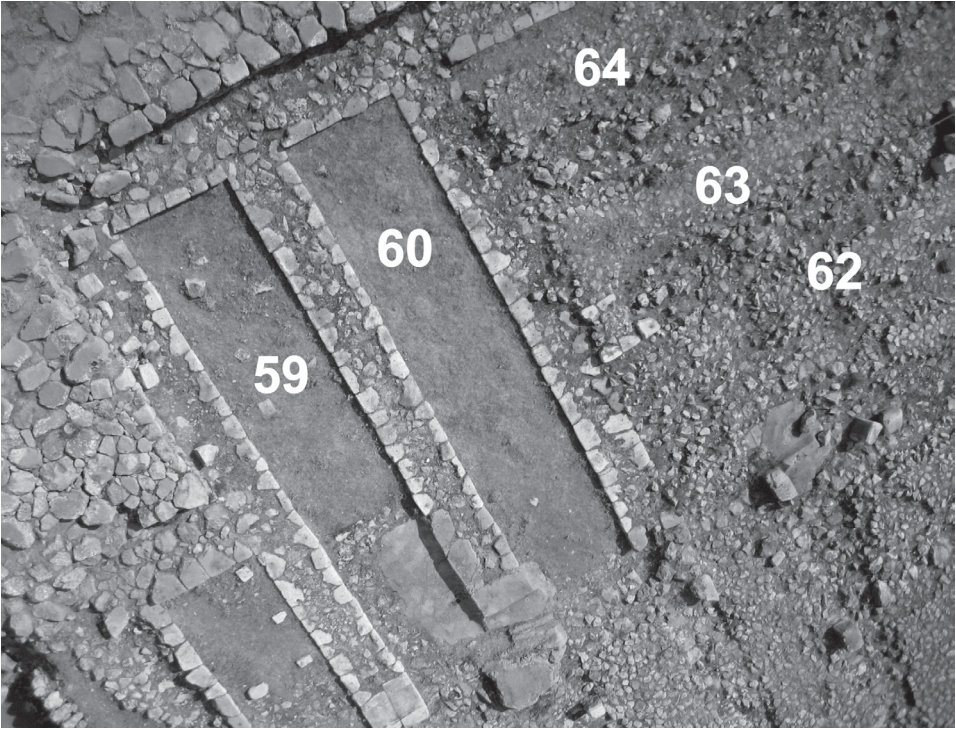
Resim 4-5: Karum Dönemi seramikleri

Resim: 6 Karum Dönemi bakır külçesi

Resim 7: 6 No.lu poternin (resmin solunda) şehir tarafındaki girişi ve önündeki yapılaşma

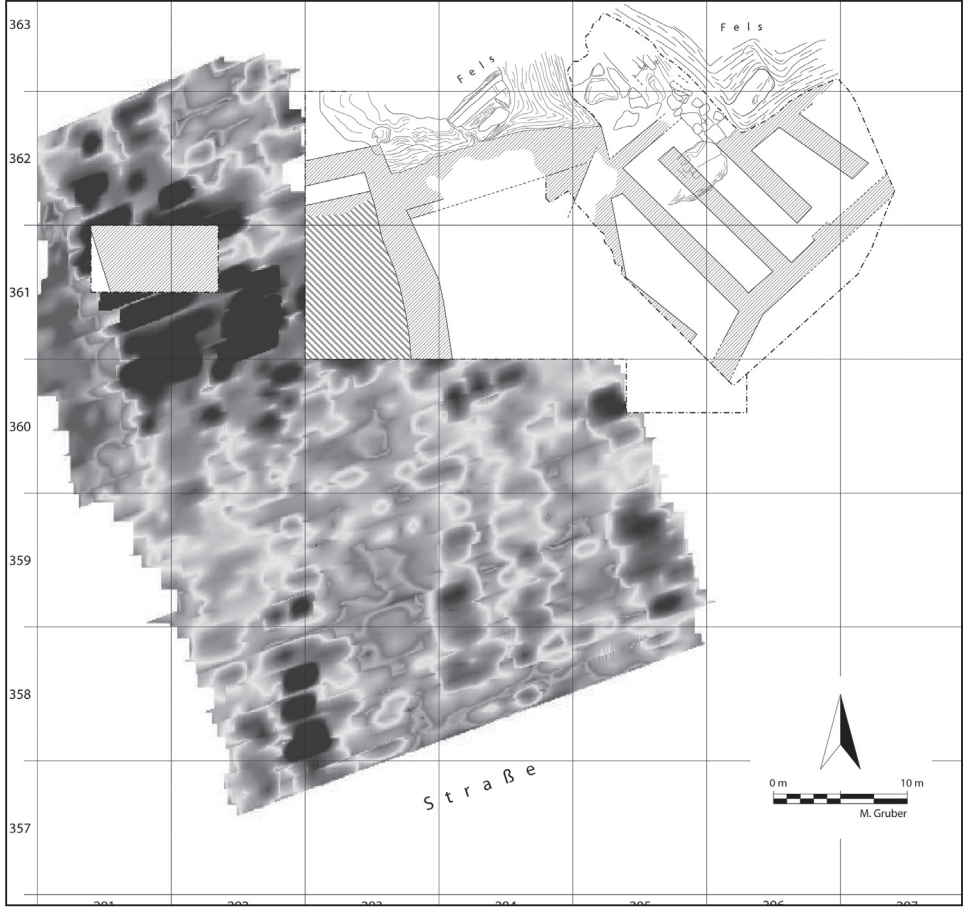
Resim 8: Büyük Mabet'in güney batısındaki depo odaları

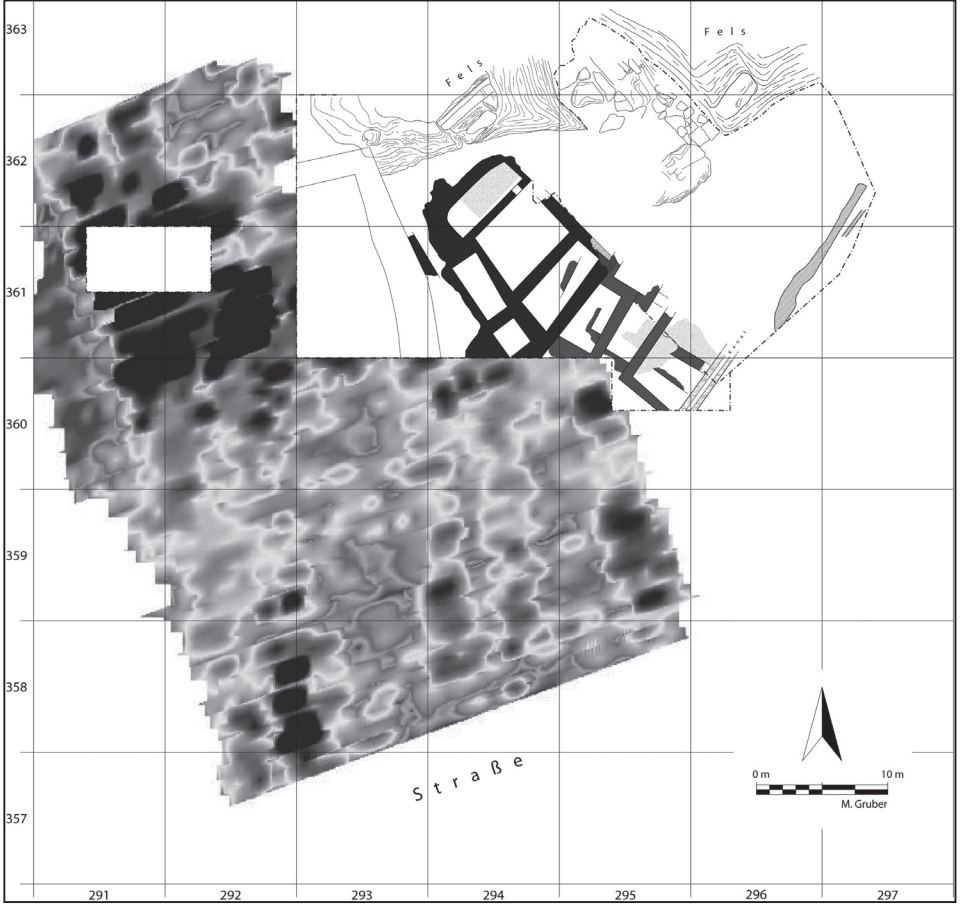
Resim 9: 298-9/383 plan karelerinde yer alan sondaj

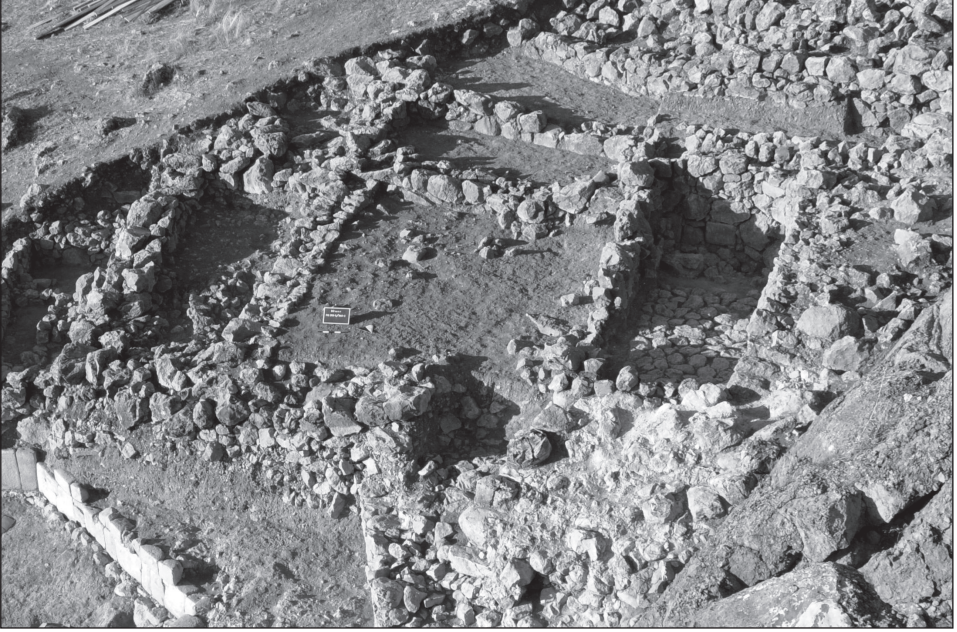
Resim 10: Kesikkaya'nın güneyindeki çalışmalardan genel bir görünüm

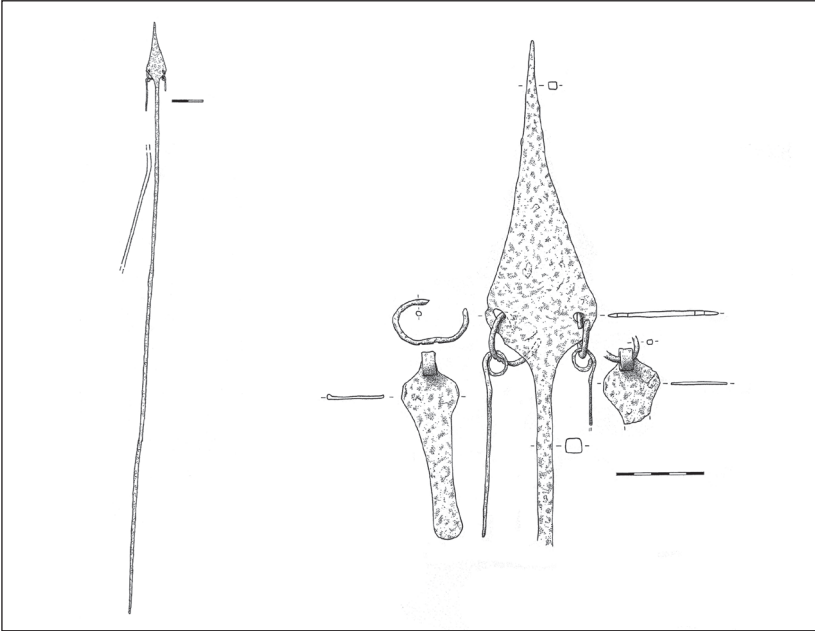
Resim 11: 2011 yılı sezonu itibarıyla Kesikkaya'nın güneyindeki Hitit katmanının durumu ile 2010 yılı jeofizik çalışmalarının sonuçları

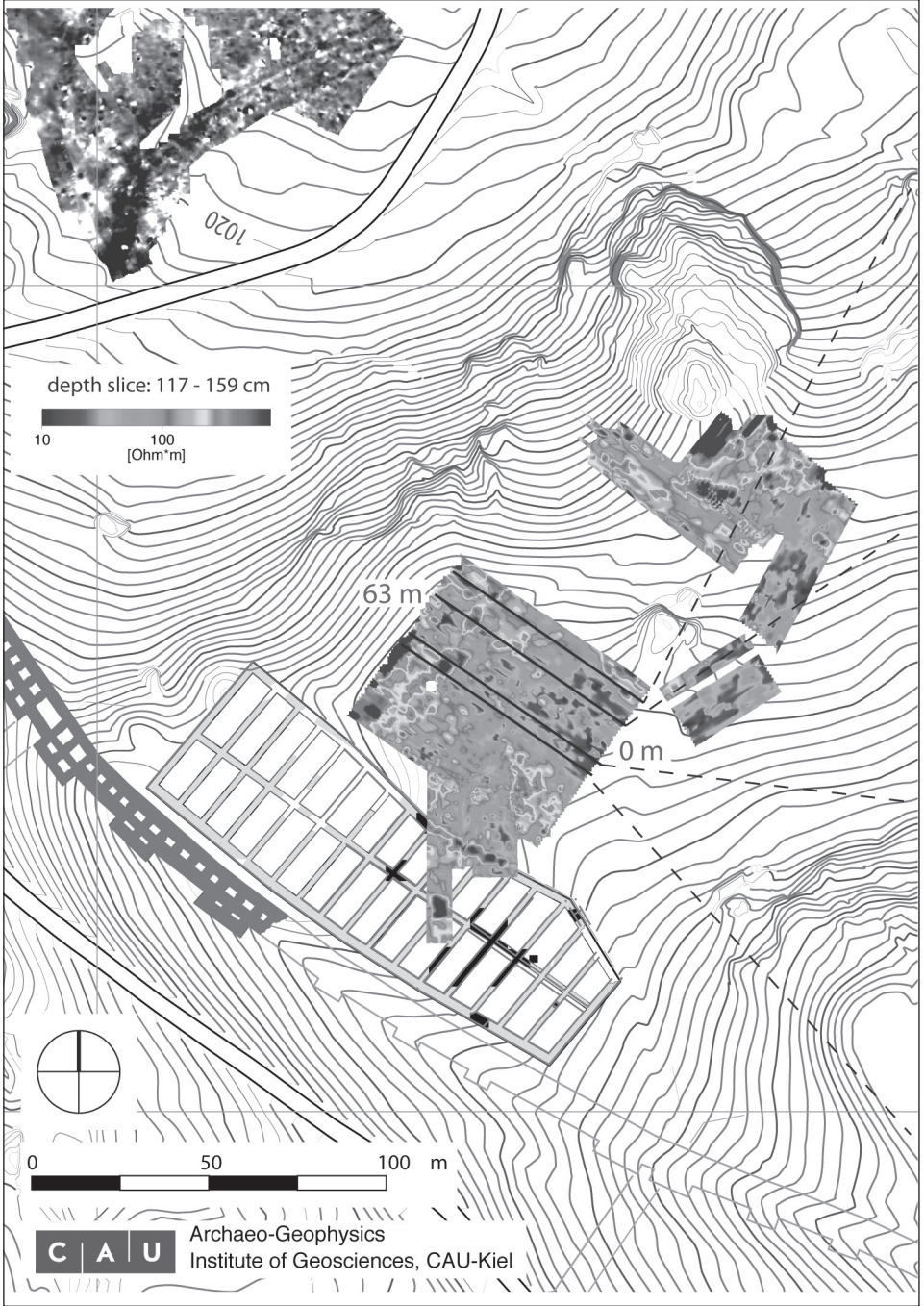
Resim 12: Kesikkaya'nın güneyinde açığa çıkartılan Demir Çağı yapıları ile 2010 yılı jeofizik çalışmalarının sonuçları

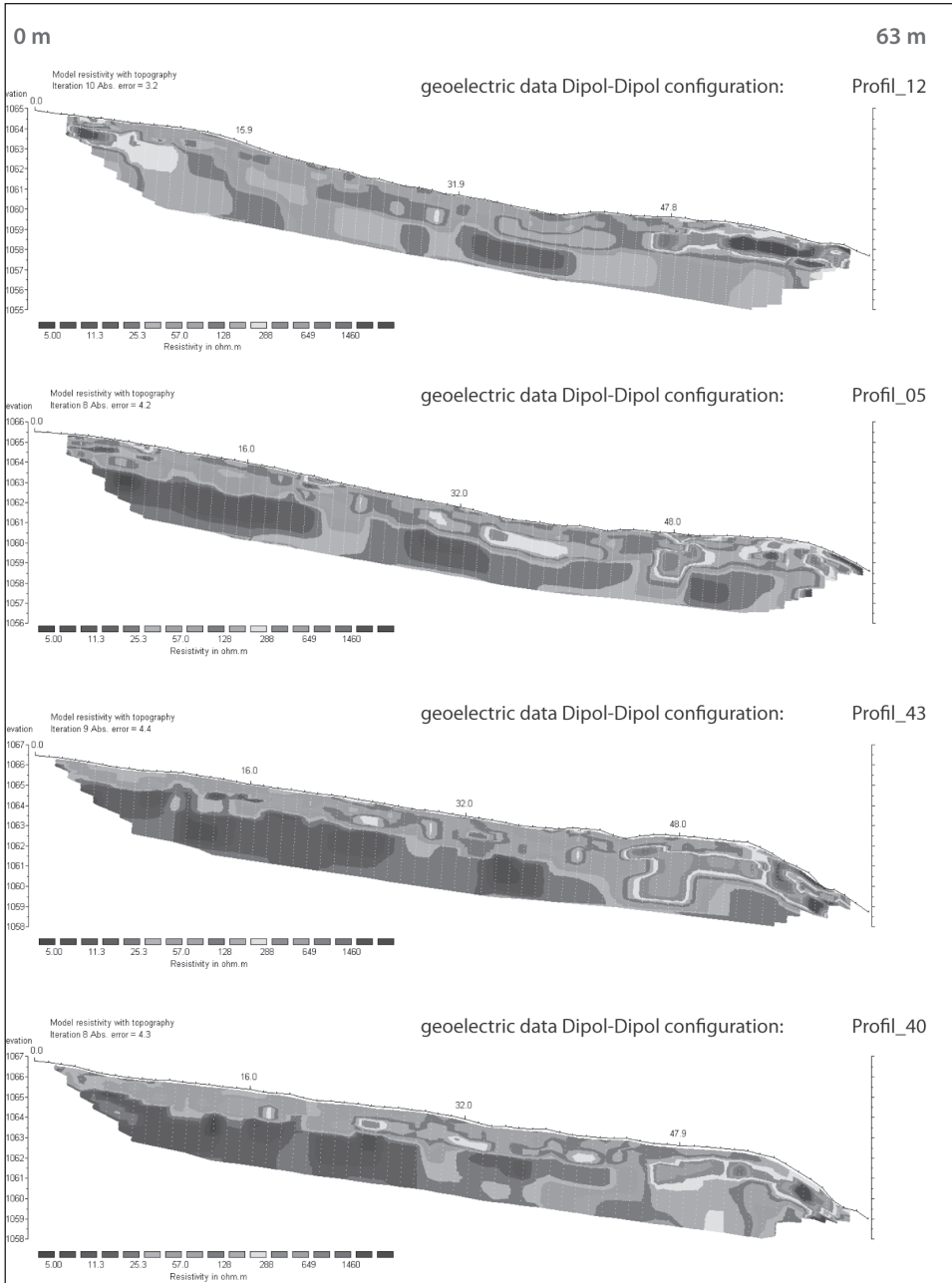
Resim 13: 2011 yılında çalışılan alanın genel görünümü ve Demir Çağı mimarî katmanları

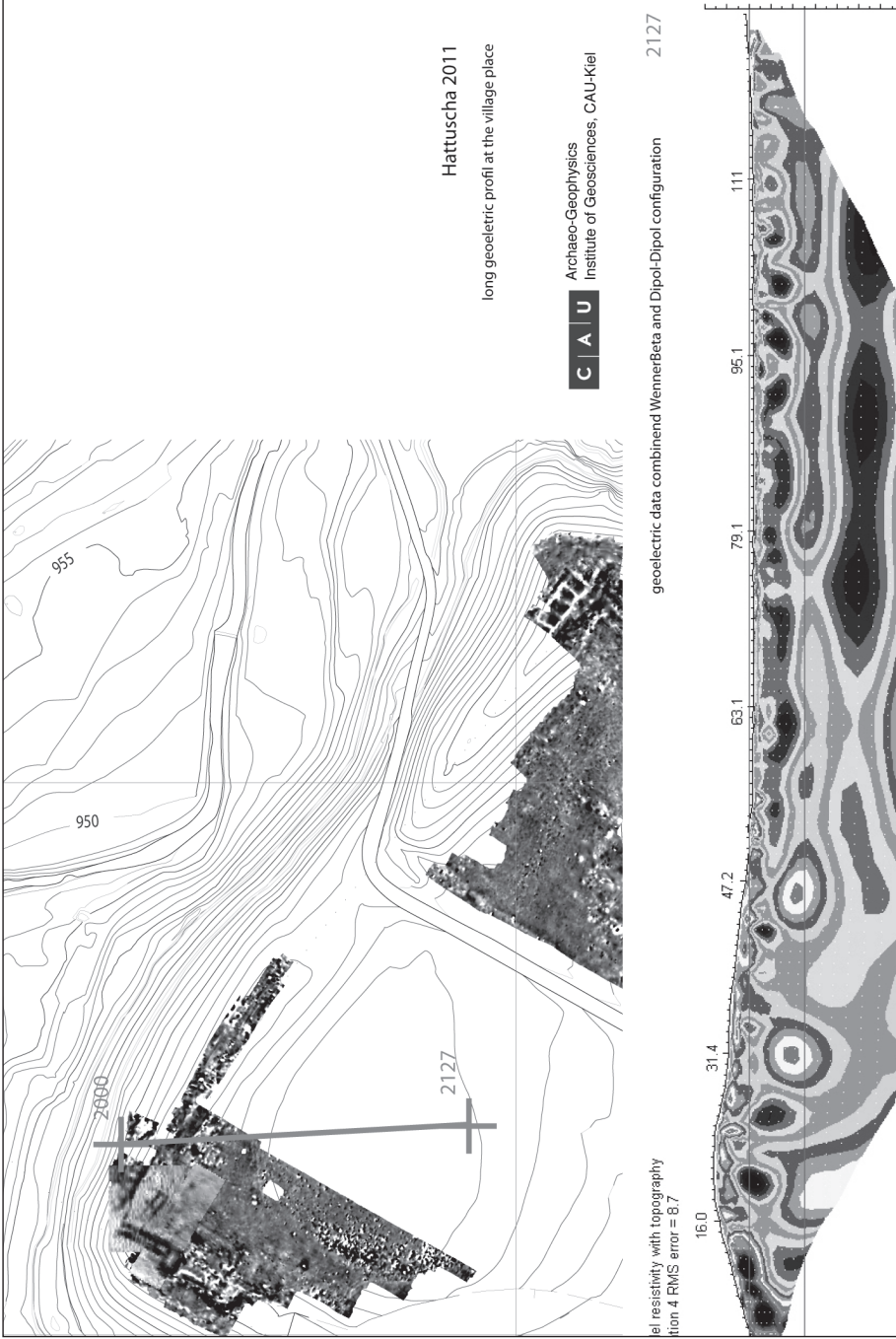
Resim 14: a) Demir Standart; b) resim uç kısmından detay

Resim 15: Büyükkale Kuzeybatı Yamaç'ta yapılan jeoelektrik çalışmalar

Resim 15: (Devamı)

Resim 16: Aşağı Şehir'in kuzeyindeki jeomagnetik çalışmalar (2008-2010) ve jeoelektrik yöntemlerle elde edilen kesit

YASSIHÖYÜK KAZILARI 2011

Masako OMURA*

5 Eylül 2011- 4 Kasım 2011 tarihlerinde Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü adına, Dr. Masako Omura başkanlığında, Kırşehir Çayağzı Beldesi'ne bağlı Yassihöyük ören yerinde kazı çalışmaları yapıldı. Bakanlık temsilcisi olarak Arkeolog Süleyman Tunç görevlendirildi.

Anadolu'nun hemen hemen ortasında ve Kızılırmak'ın doğusunda kalan Yassihöyük, Kırşehir merkezinden yaklaşık 20 km kuzeybatıda ve Kaman-Kalehöyük'ün yaklaşık 25 km. doğusunda, 260 No.lu devlet karayolunun ise, hemen kuzey kenarında yer almaktadır.

Doğu-batı istikametinde 625m, kuzey-güney istikametinde 500m. genişliğinde ve 13m. yüksekliğinde olan, oval ve yassı bir höyüktür.

Anadolu Arkeoloji Enstitüsü'nün 1986 yılından itibaren yürüttüğü, İç Anadolu yüzey araştırmaları kapsamında, 1986, 2000 ve 2002 yıllarında incelenen Yassihöyük'te; 2007 ve 2008 yıllarında, topografik ve jeomanyetik araştırmalar da yapılarak, yüzey buluntularıyla birlikte değerlendirilmiştir¹.

Yapılan, yüzey araştırmalarıyla tespit edilen dönemleri açığa çıkarmak üzere, Yassihöyük'te 2009 yılında başlatılan kazı çalışmalarında ise, M.Ö. 3. binyıldan 1. binyıla devam eden, Orta Anadolu'daki bir şehrin yapısını ve Eski Anadolu tarihindeki yerini gün ışığına çıkartmak amaçlanmıştır.

Yapılan bu çalışmalarda höyük üzerinde iki kültür katı saptanmıştır².

- I. Kat: Demir Çağı.
- II. Kat: Orta-Eski Tunç Çağı.

2011 yılında da devam eden kazı çalışmalarının hedefi de

1)I. Kat'ta geçen 2 sezonda açığa çıkarılan, Geç Demir Çağına ait binaların devamının ortaya çıkarılması ve daha eski olan Orta ve Erken Demir Çağının mimarî kalıntılarının varlığını araştırarak, Yassihöyük'teki Demir Çağı kültürlerini öğrenmek ve

2) II. Kat yangın tabakasına inerek, M.Ö. 3. binyılın ikinci yarısına veya 2. binyılın başlangıcına tarihlenebilen büyük mimarî kalıntıları açığa çıkarmak olarak, belirlenmiştir.

2011 yılı kazı çalışmaları, bu amaçla höyük ortasında hazırlanan 8 plan karede(E8/g9, g10, f9, f10, e9, e10, d9, d10 plan karelerde) yürütüldü. Her plan kare 10x10m. dir (Resim: 1- 2).

*Dr. Masako OMURA, Japonya Ortadoğu Kültür Merkezi-Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü, Çağırkan 40350, Kaman, Kırşehir, TÜRKİYE.

¹Mikami and Omura "1986 Kırşehir İli Sınırları içinde Yapılan Yüzey Araştırmaları," AST 1987, p.126, res.16, 17, 37, 53/8-13; Sachihiro Omura "Preliminary Report of the General Survey in Central Anatolia(2000)", Anatolian Archaeological Studies(AAS) X(2001), p.43, Figs. 81 and 82; "Preliminary Report of the General Survey in Central Anatolia(2002)", AAS XII(2003), p.53, Figs. 119-125. Masako OMURA, "2007 Yılı Yassihöyük Yüzey Araştırmaları," 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 2009, 3. Cilt, pp.27-36; "Archaeological Survey at Yassihöyük," AAS XVII, Tokyo 2011, pp. 91-164.

² Masako Omura, "2009 Yılı Yassihöyük Kazıları," KST 32, Ankara 2011, Cilt 4, pp.360-368; "Yassihöyük Kazıları 2010," KST 33, Ankara 2012, , Cilt 4, pp. 271-285.

I. Kat: Demir Çağı

Demir Çağına tarihlenen I. Kat'ta şimdiye kadar 7 yapı katı tespit edildi. Yukardan 6 yapı katının Geç Demir Çağına(Resim: 3), 7. yapı katının ise, Orta veya Erken Demir Çağına ait olduğu düşünülmektedir.

2011 yılında 3. yapı katına ait büyük mimar kalıntılardan olan büyük binanın derin kazılmışkanala yapılan temellerini kaldırıp aşağıya inmeye çalıştık.

E8/f10 gridde geçen yıl kaldırdığımız I. Kat'ın 3. yapı katına ait binanın altında oda R24 ve daha altında oda R29, kısmen tespit edildi. Her iki yapıda, boyalı ve siyah iyi perdahlı seramikler de dahil olmak üzere, çok sayıda Geç Demir Çağına ait seramik parçaları bulundu. (Resim: 4)

Bu iki binanın altında R29 tarafından kısmen kesilen, çok büyük bir çukur olan P34 bulunuyordu. Bu çukurun kazısı henüz tamamlanmamış olmakla beraber, II. Kat yangın tabakasına ait kerpiç duvarlardan W58'i büyük ölçüde tahrip etmektedir.

Ancak, bu çukurdan çıkan malzemeler arasında geyik ve konsantrik daire motifli IV.Alışar stilinde ve Kaman-Kalehöyük IIc Katı seramiklerine benzeyen seramik parçalarının çok olması³, bu çukuru Orta Demir Çağına tarihlendirmektedir(Resim: 5).

Ayrıca E8/d9 gridin güneybatı köşesinde I. Kat 3. yapı katına ait kalın duvar W57'yi kaldırdıktan sonra, çukur P41 ile bu çukur tarafından kısmen bozulan bodrumlu bina R33 açığa çıkarıldı(Resim: 6). R33, II. Kat'ın yangına ait dolgu toprağını kesen, hiç yanmamış bir binadır ve yapı tipinden Demir Çağına ait olduğu düşünülmektedir. P41'den çıkan çok sayıda seramik parçalarının çoğunluğu Kaman-Kalehöyük IIc bazıları ise, Kaman-Kalehöyük IIc seramiklerine benzemektedir⁴. Buna göre, P41'iOrta Demir Çağına R33'ü de, Orta Demir Çağı veya Erken Demir Çağına tarihlendirmeyi düşünüyoruz.

2010 yılında toprağın yüzeye yakın kısmında M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen hierogripli kurşun levhanın küçük parçası keşfedilmişti⁵. Bu yıl çukur P34 ile P41'de çok sayıda bulunan seramik parçasından bu çukurları ve R33'ü Orta-Erken Demir Çağına tarihlendirdik. Yassihöyük'te bu döneme ait kültürlerin varolma ihtimali yüksektir. Ancak, R33'ten yok denecek kadar az buluntunun olmasından, Yassihöyük'te Orta-Erken Demir Çağını açıklığa kavuşturacak mimarî kalıntılara henüz rastlamadık.

I. Kat'ta yukarıda söz ettiğimiz Geç Demir Çağına ve Orta-Erken Demir Çağına ait seramik parçalarının dışında, bronz okuçları, fibulalar, iğneler, demir okuçları, bıçak parçaları, pişmiş topraktan ağırşaklar ve P41'den ise, pişmemiş topraktan ağırlıklar bulundu.

II. Kat: İlk-OrtaTunç Çağı

Bu sezon, manyetik araştırmada keşfedilen II. Kat yangın tabakasına ait büyük binanın şimdiye kadar kazısına başlanan 8 gridin tamamında tespit edilmesini hedefledik. Geçen sezonlarda kazılarına devam edilen 6 gridde, bu binanın planını hemen hemen

³ S. Omura, K. Matsumura, *Die Eisenzeitliche Keramik in Zentralanatolien aufgrund der Grundlage der Ausgrabung von Kaman-Kalehöyük* (Doktorgrade Dissertation, Freien universität Berlin) , Berlin 2005, p. 398-399, 400.

⁴ S. Omura, "The Eleventh Excavations in Kaman-Kalehöyük (1996)," *BMECCJ* XI(1999), pp.71-73; K. Matsumura, *ibid.* p.398-399.

⁵ M. Omura, "Yassihöyük Kazıları 2010," *KST* 33, Ankara 2012, , Resim 7; Rukiye Akdoğan, J. David Hawkins, "Kırşehir-Yassihöyük'ten Ele Geçen Luvi Hieroglif Yazılı Kurşun Levha," *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2007-2008 Yıllığı*, pp. 7-14; "The Kırşehir Letter: A new Hieroglyphic Luwian Text on a Lead Strip," *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara 2010, Volume I, pp. 1-11.

çıkarabildik. Ancak, yeni açılan 2 gride ise, yalnız bu binanın sıvalı kerpiç duvarlarına ait bazı üst çizgileri tespit ederek, II. Katta yapılacak esas kazı çalışmalarını seneye bıraktık.

Bu büyük binanın, kuzeybatı-güneydoğu aksı üzerinde olduğunu, ortada yer alan ve salon veya avlu olarak düşünülen, R8'i merkez alan koridorların üzerindeki çok sayıda odanın birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş olduklarını gördük (Resim: 7).

R8:E8/e9 gride R8'in kuzeybatı kısmını kazmaya devam edip oda tabanına ulaştık. Yaklaşık 2 m. yüksekliğinde korunan kuzeydoğu-güneybatı istikametinde olan duvar W20'nin ortasında duvara dayalı bir kaide keşfedildi. Üç basamaklı bu kaidenin üstü ve yan yüzleri kil ve kireçle sıvanmıştı. Ayrıca yanındaki grid E8/e10 ile paylaşılan oda ortasında çapı 220cm. olan sıvalı kalın kenarlı yuvarlak bir ocak yerleştirilmişti. Taban üzerinde ise, 12'den fazla *pithos* ve gaga-ağızlı küp gibi büyük seramik kaplar, kırılmış olmakla beraber buldukları yerde açığa çıkarıldı. E8/e10 ve d10 gride ise, R8'in tabanına henüz ulaşamadık. Yalnız oda içini 1m. kadar kazarak, E8/d10 grid'de E8/e9, d9 grid'den kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan duvar W47 ile R8'in güney köşesini bu duvarla birleşerek oluşturan duvar W80'i açığa çıkardık. W47'de güney kenarına yakın, yaklaşık 130cm. genişliğinde, R8'in güneybatıdaki koridor R27'ye çıkan bir de geçit bulundu (Resim: 8).

R37:E8/d9 gride R8'den ince uzun koridor R27 ile ayrılan odalardan R37'yi kazdık. R37'nin güneybatıdaki yarısı I. Kat'taki binalar ve çukurlar tarafından bozulmuş olmakla beraber, odanın ortasında R8'deki ocağa benzeyen yalnız daha küçük olan bir ocak bulundu. Oda tabanı üzerinde odayı doldurmuş büyük küpler yerlerinde kırılmış olmakla beraber açığa çıkarıldı (Resim:9,-10).

R19:R8'in kuzey tarafında ise, R36, 37, 38 ile paralel olan R8'den R21 ile ayrılan odalar bulunuyordu. E8/f9 gride ise, R8'in arka odalarından R19'u kazmaya devam edip tabana ulaştık. Odanın güney yarısı ise, tabandan 30-50 cm. yüksekliğe kadar yanmış ağaçlar ile doluydu (Resim: 12).

R8 ve R37'nin tabanı üzerinde açığa çıkarılan seramiklerin çoğu kırmızı astarlıydı ve çok sayıda el yapımı olanları da vardı. Sivri dipli küp, gaga-ağızlı küp ve diğer formlarda seramikler de bulunuyordu.

In situ olmayan seramik parçaları arasında “*intermediate ware*” tipinde boyalı seramik parçaları, diplerinden iple kesilmiş oldukları izlerinden belli olan, ince sarı hamurlu küçük kap parçaları gibi, M.Ö. 3. binyıl örnekleri vardır.

Yalnız, Kültepe, Acemhöyük, Boğazköy ve diğer merkezlerde Assur Ticaret Kolonileri Çağı tabakalarında da bulunanlara benzeyen kırmızı astarlı, perdahlı ve çark yapımı olan seramikler de mevcuttur. E8/f9 gridi R19'de keşfedilen huni de bunlardan biridir (Resim:11).

Ayrıca E8/d10 gride W47'ye yakın yerde hâlâ I. Kat toprağıyla karışık dolgu içinde bulunan bulla parçalarında, M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinde, Assur Ticaret Kolonileri Çağından çok iyi bilinen dört kuş başlı anaför motifli damga mühürlerin baskıları keşfedildi (Resim 13)⁶.

I. Kat'ın şimdilik en eski tabakasına ait olan ve aşağıdaki II. Kat binasını tahrip eden,

⁶ Örnekler: N.Özgüç – Önhan Tunca, *Kültepe-Kaniş. Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullarlar*, Ankara 2001, St 1(Kt.a/k56), St 36(Kt. t/t10, d/k 18A); St65(Kt.82/k136B); St67(Kt.83/k 250); *Kültepe-Kaniş/Neşa. Yerli Peruwa ve Aşşur-imiti'nin oğlu Assur'lu Tüccar Uşar-şa-Istar'ın Arşivlerine ait Kil Zarfların Mühür Baskıları*, Ankara 2006, St98(Kt. d/k27B, 48A); St111(Kt.n/k1933A); “Seal Impressions from Acemhöyük” in E. Porada ed., *Ancient Art in Seals*, Princeton 1980, Fig. III-50(Ac. k.94);

çukur P34'ü kazarken keşfedilen bronz damga mühür de, mühür yüzündeki motiflerin belli olmamasına rağmen, formu bakımından M.Ö. 2. binyılın ilk yarısındaki mühürleri temsil eden örneklerden biridir (Resim :14).

II. Katta bulunan binanın tarihlendirilmesi: Yassihöyük II. Kat'ta bir saray olarak düşünebileceğimiz belirgin simetrik planlı büyük bir mimarî açığa çıkarılmak üzere. Bu binayı Kültepe 11b Katı'nda bulunan büyük bina ile karşılaştırabiliriz⁷. Kültepe'deki bu bina tamamıyla açığa çıkarılmamış veya korunamamış olmakla beraber, ortasındaki büyük yuvarlak ocaklı avlu, bunun yanında yer alan dar ve uzun koridor ile ayrılmış küçük odalar ve ön tarafta bulunan giriş odalarıyla bu bina Yassihöyük binası ile plan bakımından yakınlık göstermektedir. Şiddetli yangın geçirmiş olan bu büyük sarayda açığa çıkarılan eserleri ve seramikleri incelediğimiz zaman, yukarıda da anlatıldığı gibi, M.Ö. 3. binyıl ile 2. binyıl kültürlerinin, yani Eski Tunç Çağı ile Orta Tunç Çağı kültürlerinin burada yan yana olduğunu görüyoruz. R8 No.lu odanın ortasında bulunan yuvarlak ocak, yukarıda söz ettiğimiz Kültepe 11b Katındaki binada bulunmakla beraber, Kilisetepe'de Orta Tunç Çağı binasında bulunana çok benzemektedir⁸. Ayrıca, Yassihöyük R8'deki bir çift ocak ayaklığına benzeyen parçaların, Kilisetepe'deise, Eski Tunç Çağı binasında bulunduğu rapor edilmiştir.⁹ Ayrıca benzerleri, Alisharhöyük'te daha büyük boyutlu olmak üzere 6M Katında da bulunmaktadır.¹⁰ Bu binanın Eski Tunç Çağı ile Orta Tunç Çağı arasındaki geçiş dönemine ait olduğunu düşünebilir miyiz?

Ayrıca, E8/19 gridedeki R8'de elde edilen ağaç kalıntılarında birinin C¹⁴ analizi sonucu, M.Ö. 2261-2202 tarihini göstermektedir¹¹. Bu erken tarih, Eski Tunç Çağı ile Orta Tunç Çağı arasındaki geçiş dönemi olarak, şimdiye kadar kabul edilenlerden daha erken olabilir. Bu sonuca göre; Eski Tunç Çağından Orta Tunç Çağına geçiş dönemini şimdiye kadar kabul edilenden daha eskiye mi tarihlendirmek gerekmektedir?

Bu soruların cevaplarını bundan sonraki Yassihöyük kazı çalışmalarında bulmaya çalışacağız.

⁷ T. Özgüç, "New Observations on the Relationship of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria during the Third Millennium B.C." in J.V. Canby et al. eds., *Ancient Anatolia. Aspects of Change and Cultural Development. Essays in Honor of Machteld J. Mellink*, Wisconsin 1986, p. 31-34

⁸ Nicholas Postgate and David Thomas eds., *Excavations at Kilise Tepe 1994-98. From Bronze Age to Byzantine in Western Cilicia*, BIAA Monograph No.30, McDonald Institute for Archaeology 2007, Vol. I p. 103 ff.

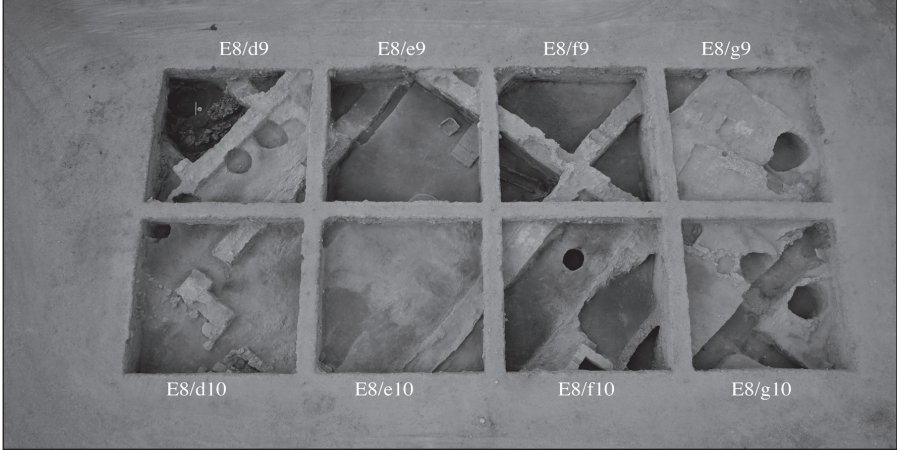
⁹ ibid. p.87: Table 7; pp. 89-91, 462: 1625-1626, Fig. 277.

¹⁰ Erich. F. Schmidt, *The Alishar Hüyük Seasons of 1928 and 1929 Part I*, OIP XIX, Chicago 1932, p.202, Fig. 261; Hans Henning Vonder Osten, *The Alishar Hüyük Seasons of 1930-32, Part I*, OIP XXVIII, Chicago, p. 270, Fig. 278.

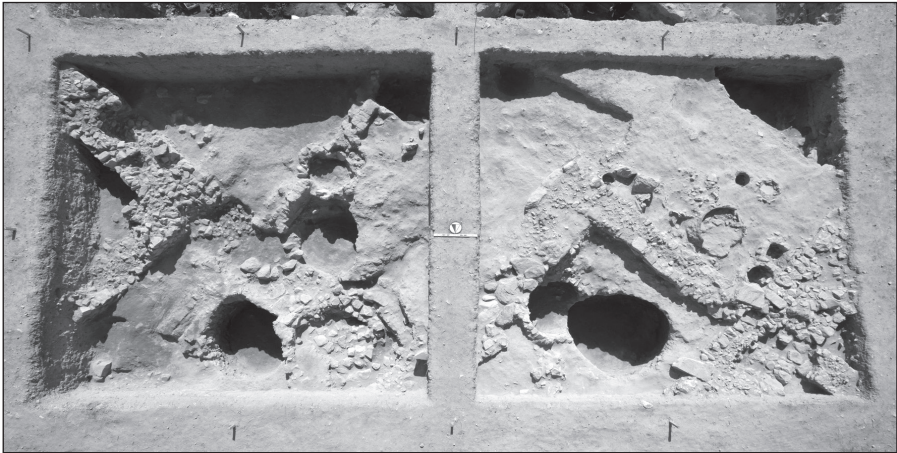
¹¹ Toshio Nakamura ve Takayuki Omori tarafından verilen bu C¹⁴ tarihlmesi, Japonya Nagoya Üniversitesi. Chronological Research Center'da, Tandatron AMS sistemkullanılarak elde edilmiştir.

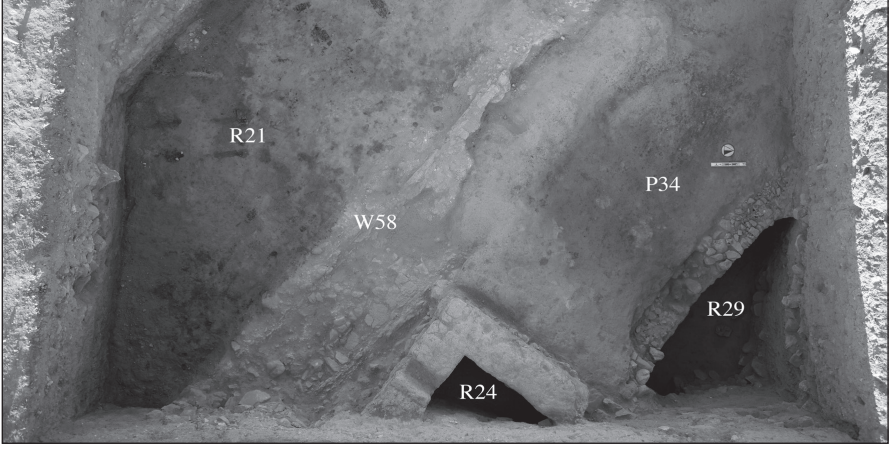
Resim 1: Yassihöyük: 2011 sezon sonunda havadan fotoğrafı

Resim 2: Kazı alanının havadan fotoğrafı

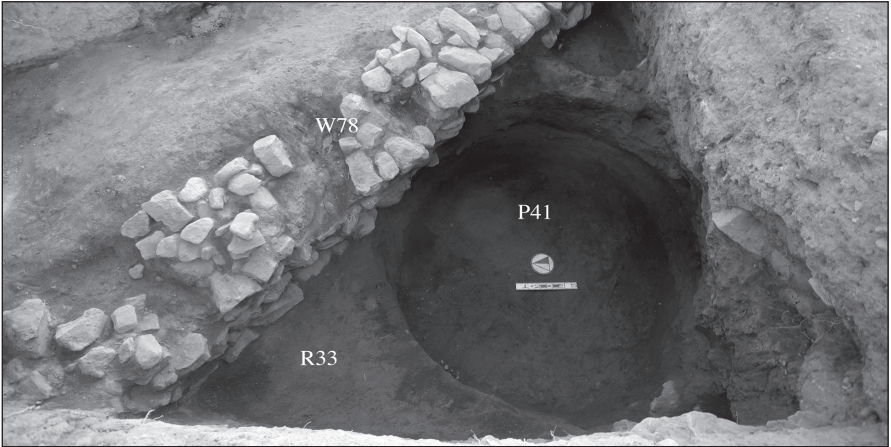
Resim 3: E8/g9, g10 griddeki son durum (I. Kat)

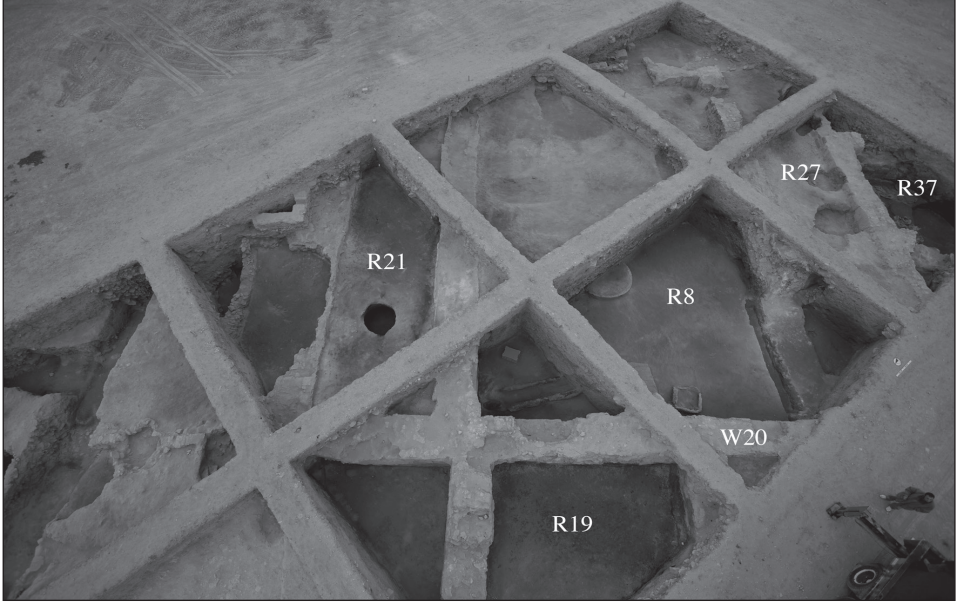
Resim 4: E8/f10 grid: R24, R29 ve P34 (I. Kat)

Resim 5: IV. Alişar stilinde boyalı seramik parçaları (I. Kat)

Resim 6: E8/d9 grid: P41 ve R33 (I. Kat)

Resim 7: II. Kat genel görünüm

Resim 8: E8/d10 grid: R8'in güneydoğu köşesindeki geçit (II. Kat)

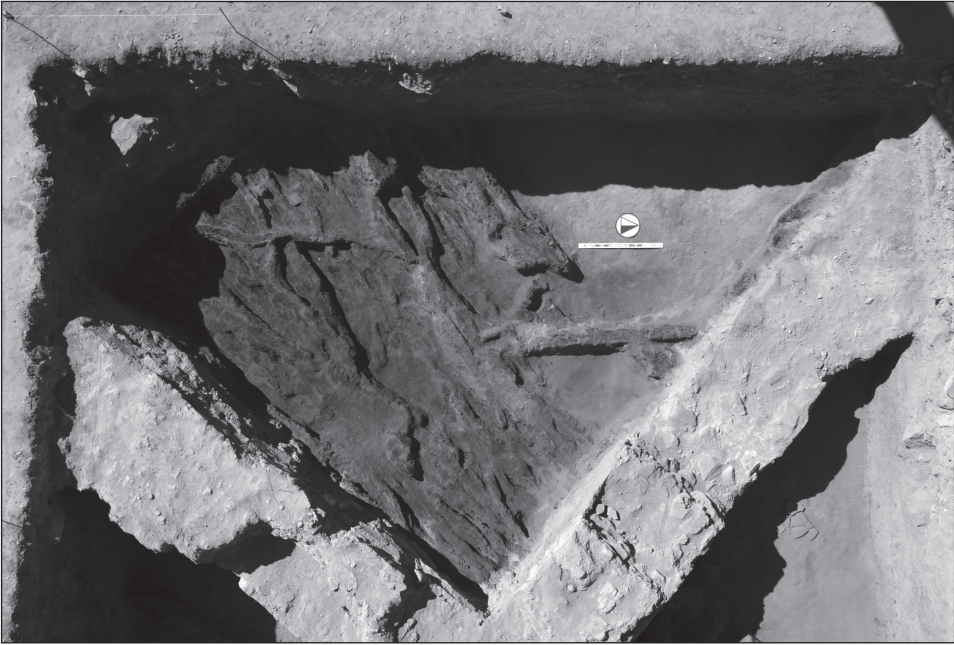
Resim 9: E8/d9 grid: R37 (II. Kat)

Resim 10: E8/d9 grid: R37 tabanında bulunan küp

Resim:11: Hunean biçiminde kap (II. Kat)

Resim 12: E8/f9 grid: R19 (II. Kat)

Resim 13: Damga mühür baskılı bir bulla parçası

Resim 14: Bronz damga mühür

OYLUM HÖYÜK, 2011

Engin ÖZGEN*
Atilla ENGİN
Bora UYSAL
H. Kübra ENSERT
Filiz AY ŞAFAK
Aydoğın BOZKURT

Oylum Höyük 2011 yılı kazı çalışmaları, Temmuz ve Ağustos aylarında yürütülmüştür. Yazarlar dışındaki kazı ekibi üyeleri; ODTÜ Yerleşim Arkeolojisi Bölümü'nden Arkeozoolog Araş. Gör. Derya Silibolatlaz Baykara, Antropolog İbrahim Sarı, Biyolog N. Dilşad Dağtaş, Sanat Tarihçisi Adem Korkmaz, Coğrafyacı Meriç Şafak; Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji Bölümü lisans öğrencileri İrem Göçmez, Şakir Can, Ayhan Orhan, Sonay Albayrak, Enver Doğan, Mehmet Bala, Burhan Özdemir, Kübra Çulcu, Mithat Ergün, Rabia Gizem Yılmaz, Didem Doğan; Cumhuriyet Üniversitesi Antropoloji Bölümü Lisans öğrencileri Güleender Eligüzel, Yeter Özşahin, Necla Akengin; Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Bölümü lisans öğrencisi Nagihan Kara ve Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü lisans öğrencisi Reşide Sağlam'dan oluşmuştur. Bakanlık temsilcisi olarak Gaziantep Müzesi'nden Abdülkadir Fıstıkcı görev yapmıştır.¹

2011 yılı çalışmaları, höyüğün kuzeybatı yükseltisi üzerinde sürdürülmüştür. Özellikle M. Ö. 2. binyıl tabakalarını geniş bir alanda araştırmayı amaçlayan bu çalışmalar, J21, K22, L21, L22, M21 ve M22 açmalarında sürdürülmüştür.

J21 Açması

J21 Açması'ndaki çalışmalar, 2010 yılı kazı sezonunda açığa çıkarılan erken Orta Tunç Çağı (OTÇ) II yapı katı (10. yapı evresi) kalıntılarının kaldırılması ile başlamıştır². Açmanın doğusunda yer alan kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan geç evre OTÇ II

* Prof. Dr. Engin ÖZGEN, Bilkent Üniversitesi Merkez Öğretim Üyesi Lojmanları No: 23/5, Bilkent/Ankara/TÜRKİYE. e-ileti: eiozgen@bilkent.edu.tr.

Dr. Atilla ENGİN, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140 - Sivas/TÜRKİYE. e-ileti: aengin@cumhuriyet.edu.tr.

Dr. Bora UYSAL, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140 - Sivas/TÜRKİYE. e-ileti: borauysal@cumhuriyet.edu.tr.

Dr. H. Kübra ENSERT, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, ÇORUM/TÜRKİYE. e-ileti: hkensert@yahoo.com.

Araş. Gör. Filiz AY ŞAFAK, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140 - Sivas/TÜRKİYE. e-ileti: filizaysafak@gmail.com.

Araş. Gör. Aydoğın BOZKURT, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE. e-ileti: abozkurt@cumhuriyet.edu.tr.

¹ Katkıları ve yardımlarından dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Bakanlık temsilcisi Sayın Abdülkadir Fıstıkcı'ya, Kilis Valiliği'ne ve İl Özel İdare Genel Sekreterliği'ne, Kilis Belediyesi'ne, Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Abdullah Aldemir'e, Cumhuriyet Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. İlyas Dökmetaş'a ve Edebiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Bilal Yüce'ye, Sümerolog Sayın Veysel Donbaz'a ve gayretli çalışmalarından dolayı da tüm kazı ekibi üyelerine en içten teşekkürlerimizi sunarız.

² Özgen vd. 2012, 499, res. 4.

yapı duvarı ise askıya alınmıştır. Kaldırılan 10. yapı evresinde kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan kerpiç yapı kalıntısı, üst tabaka tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Bu nedenle 10. yapı evresine ait mimarî kalıntılar açmanın daha çok kuzey yarısında korunmuştur.

Devam eden kazı çalışmalarında, erken OTÇ II'ye tarihlenen bir çöplüğe ait kalın bir kül tabakası ortaya çıkarılmıştır (Resim: 1). Kül katmanı, açmanın güneyinde kalın bir tabaka hâlinde uzanırken, açmanın kuzeyinde, önceki kazı sezonlarında J22 Açması'nda açığa çıkan anıtsal OTÇ I kerpiç yapısına ait moloz açığa çıkmıştır. Külle karışık yanık kırmızı kerpiç toprağından oluşan moloz dolgu, yapının bir yangın tahribatı ile son bulunduğunu göstermektedir.

J22 Açması'ndaki kesitten, 2010 yılında açığa çıkarılan, OTÇ I'e tarihlenen anıtsal kerpiç yapının³ yıkıntıları üzerinde, yer yer 2,50 m. kalınlığa ulaşan bir kül katmanı dikkati çekmektedir. Böylece, anıtsal OTÇ I kerpiç yapısı tahribata uğradıktan sonra alanın terk edildiği ve çöplük olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kül tabakasında yürütülen çalışmalarda, çok sayıda seramik ve hayvan kemiği parçaları ile seramikten yuvarlak oyun taşları, kavkı kolye taneleri, yuvarlaklaştırılmış seramikten dokuma ağırlıkları, pişmiş topraktan hayvan ve insan figürünü parçaları, kemikten bir delici uç, kurşun tel parçası ve küçük bir çiviyazılı kil tablet (Resim: 2) ele geçirilmiştir. Oylum Höyük kazılarında ele geçirilen ilk çiviyazılı tablet olan buluntu, Sayın Veysel Donbaz'ın verdiği bilgiye göre, Eski Babil dilinde yazılmış ve iki tarım işçisi ile ilgili bir hüküm içermektedir.

Kül katmanı ve yapı molozu kaldırıldığında, 2007 ve 2010 kazı sezonlarında J22, I22 ve H22 açmalarında açığa çıkarılan ve büyük bir kerpiç terasla⁴ desteklenmiş olan anıtsal OTÇ I yapısının yaklaşık 1,5 m. genişliğindeki kerpiç duvarları ortaya çıkarılmıştır (Resim: 3). Açmanın güney yarısında ortaya çıkan kerpiç duvarın kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzandığı ve köşe yaparak kuzeybatı-güneydoğu yönünde bir mekânı sınırladığı tespit edilmiştir. Yapıda yaklaşık 40x40 cm. boyutlarında, kırmızı ve gri renkli kare kerpiçler kullanılmıştır. Açmanın ortasında, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bir ara kerpiç duvar iki odayı ayırmaktadır.

J21 Açması'nda açığa çıkarılan iki kerpiç mekân, J22 Açması'ndaki mekâna paralel olarak uzanmaktadır. Mekânlar içerisinde yapılan derinleşme çalışmalarında yapı enkazına ait kerpiç molozlu toprak kazılmış, ancak henüz oda tabanlarına ulaşılammıştır. Yapının J22 Açması'nda 2010 yılı çalışmalarında açığa çıkarılan odası, mekân tabanlarının yaklaşık 2 m. daha aşağıda olduğunu göstermektedir. Bu alandaki çalışmalara 2012 yılında devam edilmesi planlanmaktadır.

Önceki kazı sezonlarında J22, I22 ve H22 açmalarında açığa çıkarılan OTÇ I'e ait büyük anıtsal kerpiç yapı ve teras duvarı jeotekstil ile kaplanmış ve hazırlanan 41x41x12 cm. boyutlarındaki kerpiçler kısmen mantolanarak dış etkenlere karşı korunması sağlanmıştır. H22 ve I22 açmalarında, açma profil duvarları da kerpiçlerle desteklenmiş ve üzeri çamur harçla sıvanmıştır.

K22 Açması

K22 Açması'nda 2011 yılı çalışmaları, açmanın 5x10 m. ölçülerindeki kuzey yarısında (K22a1b1) sürdürülmüştür. Çalışmalar kapsamında, 2010 yılı kazı sezonunda

³ Özgen vd. 2012, 500.

⁴ Özgen vd. 2009, 146-147, res. 13-14; 2012, 500-501, res. 5.

açmanın doğu yarısında açığa çıkan ve kısmen korunan OTÇ II taş temel duvarları⁵ kaldırılmıştır. Açmanın tamamında J21 ve J22 açmalarında da görülen ve OTÇ II'nin daha erken bir evresine ait kül tabakası dikkati çekmektedir.

Açmanın doğusunda, OTÇ II'nin geç yapı evresine ait bir yerleşim içi basit toprak mezar (K22/ÖBY 143), kül tabakası içerisine oturtulmuş olarak açığa çıkarılmıştır (Resim: 4). Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan oval mezar çukuruna farklı zamanlarda üst üste gömülmüş iki çocuk iskeleti açığa çıkarılmıştır. Mezarda herhangi bir mezar eşyasına rastlanmamıştır. Ölüler farklı yönlerde, biri sağ tarafı üzerinde, diğeri sol tarafı üzerine hoker pozisyonda yan yatırılmıştır. Mezarlar, 2007-2010 yıllarında J21, K21 ve K22 açmalarında açığa çıkarılan mezarlarla⁶ çağdaştır.

Açmanın tamamına yayılan kalın kül tabakası içerisinde yapılan kazılarda, açmanın kuzeybatı bölümünde, yaklaşık 5 m. çapında, içerisinde yoğun cam cürufları bulunan bir alan tespit edilmiştir (Resim: 5). Cam cürufu alan, kül katmanı içerisinde yaklaşık 50 cm. yüksekliğinde bir tümsek oluşturmaktadır. Bu alandan yaklaşık 1 kasa cam cürufu ele geçirilmiştir. "Çöplük" olarak değerlendirilen kül katmanı içerisinde bulunan yoğun cam cürufları, Oylum Höyük'te 2010 yılında K21 Açması'nda açığa çıkarılan ve OTÇ II'nin geç yapı evresine ait cam üretim alanından⁷ daha eski bir evrede de cam üretimi yapılmış olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Kül katmanında yapılan kazı çalışmalarında, kazı sezonu boyunca yaklaşık 1,5 m. derinliğe ulaşılmamasına rağmen küllü toprak yapısı son bulmamıştır (Resim: 6). J21 ve J22 açmalarında da takip edilen ve "OTÇ çöplüğü" olarak değerlendirilen kalın kül tabakası içerisinde yoğun küllü toprak, üst üste ince katmanlar hâlinde uzanmaktadır .

Kül katmanı içerisinde yoğun hayvan kemikleri, seramik parçaları, çok sayıda karbonlaşmış zeytin çekirdekleri ve tahıl taneleri ile pişmiş topraktan insan ve hayvan figürini parçaları, pişmiş toprak bir sayı tableti, kırık bir silindir mühür parçası, pişmiş topraktan bir riton başı, kilden bir dokuma ağırlığı parçası, bir minyatür taş balta parçası, pişmiş topraktan oyuncak tekerlek ve çeşitli metal buluntular ele geçirilmiştir.

L21 Açması

L21 Açması'ndaki kazılar, açmanın doğu, batı ve güney açma duvarlarının kaldırılması ile başlamıştır. Daha sonra yapılan çalışmalarda, 2010 yılı kazı sezonunda kısmen açığa çıkarılan Erken Demir Çağı tabakasına ait mimarî kalıntılarının tamamı⁸ ve açmanın güneyinde Geç Tunç Çağı (GTÇ)'na tarihlenen bir yapının kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bir duvarı (L21/ÖBY 61) açığa çıkarılmıştır (Resim: 7).

Erken Demir Çağı yerleşim tabakası, daha geç Demir Çağı yerleşim tabakasına ait çukurlar tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Yaklaşık 1,5-2,5 m. çapında olan yuvarlak çukurlarda, silo olduklarına işaret eden beyaz kireçli sıva izlerine rastlanmıştır. Çukurlardan iki tanesinin (ÖBY 75-76) tabanı taşla kaplanmıştır.

Erken Demir Çağı yerleşim tabakasında, mimarî kalıntılar açmanın kuzey yarısında korunmuştur. Bu evreye ait kalıntılar, kerpiç yapıli iki silo ile temsil edilmektedir (Resim: 7, Resim: 8). Dikdörtgen planli kerpiç silolar, doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Açmanın

⁵ Özgen vd. 2012, 505.

⁶ Özgen vd. 2009, 145-146, res. 12; 2011, 58-59, res. 4-5; 2012, 499, 503-505, res. 8, 10; Özgen ve Engin 2010, 8-9, res. 11.

⁷ Özgen vd. 2012, 502-504, res. 6-7, 9.

⁸ Özgen vd. 2012, 506, res. 11.

kuzeydoğu köşesinde açığa çıkan Erken Demir Çağı silosu (L21/ÖBY 106/111), yaklaşık 3,5x3 m. boyutlarında, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Zemin altında bir çukur içerisine inşa edildiği anlaşılan silonun kerpiç duvarlarının alt sıraları korunmuştur. Silonun iç duvarları ve tabanı üzerinde, kalın, beyaz kireçli sıva kısmen korunmuştur. Bu yapı tümüyle kare kerpiçlerle inşa edilirken, hemen kuzeybatısındaki ikinci siloda (L21/ÖBY 41) kerpiçler, taş temel üzerinde yükselmektedir. İkinci silonun kuzey duvarı, açmanın kuzey profil duvarı içerisinde kalmaktadır. Bu silo içerisinde de, beyaz kireç sıvalı taban dikkati çekmektedir. Kalın sıva, saman ve kireç katkıdır.

Açmada GTÇ tabakası, bir yangına işaret eden yanık kırmızı renkli toprak yapısı ile dikkati çekmektedir (Resim: 7, Resim: 9). GTÇ tabakası, höyüğün topografyasına uygun olarak kuzeye doğru meyilli hafif bir eğimle uzanmaktadır.

GTÇ'nin geç evresine tarihlenen bir taş temel duvarı açmanın kuzeybatı bölümünde, önünde ortaya çıkmıştır (Resim: 7). Yaklaşık kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bir yapıya ait duvar, güneye doğru uzanan "L" şeklindedir. Bu yapı, Demir Çağına ait silo çukurları tarafından büyük ölçüde tahrip edildiğinden kısmen korunmuştur.

Açmanın güney kısmında ise, yine Demir Çağına ait çukurlar tarafından kısmen tahrip edilmiş olan, GTÇ'ye ait kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan, büyük bir taş temelli kerpiç duvar (L21/ÖBY 61) ortaya çıkarılmıştır (Resim: 9). Kerpiç duvar uzantısının bir payanda ile desteklenmiş olması, 2010 yılı kazılarında M22 Açması'nda açığa çıkarılan çağdaş bir yapıdan⁹ da bilinen bir özelliktir. Payanda, duvarı kuzey taraftan desteklemektedir. Yaklaşık 60 cm. genişliğinde ve 11 m. uzunluğunda olan kerpiç duvar ise, taş temellidir. Taş temelde, kenarlarda büyük taşlar, duvar içerisinde ise çamur harçla birlikte küçük taşlar kullanılmıştır.

Açmanın güneybatı bölümünde ortaya çıkarılan, yaklaşık kuzey-güney yönünde uzanan bir su kanalı, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan payandalı GTÇ taş temel duvarını kesmektedir (Resim: 9). Üzeri geniş taşlarla kapatılmış bu kanalın (L21/ÖBY 92), 2010 yılı kazı sezonunda L22 Açması'ndaki kazılarda açığa çıkarılan kanalın devamı olduğu anlaşılmıştır. 2010 yılı kazılarında, L22 Açması'nda açığa çıkarılan kanal içerisinde, kumlu toprak dışında, tarihlendirmeye yardımcı olabilecek herhangi bir bulguya rastlanmadığı için, Erken Demir Çağına tarihlendiği düşünülen kanalın, GTÇ yapısı (L21/ÖBY 61) ile mimarî bir bütünlük göstermesi nedeniyle, kanalın GTÇ'ye tarihlendiği anlaşılmıştır. İki yanda taşlarla desteklenmiş ve üzeri geniş taşlarla kapatılmış olan kanal, GTÇ yapısının hemen dışında son bulmaktadır. Kanal, L21 ve L22 açmalarının kuzeyinde ve henüz kazılmayan alanda bulunan bir mekânla bağlantılı olmalıdır.

L21 Açması'ndaki çalışmalarda, kırmızı taştan bir silindir mühür, kavkı kolye taneleri, pişmiş topraktan hayvan ve insan figürini parçaları, bronzdan bir top başlı iğne parçası, demirden bir ok ucu, bazalt ezgi taşları ile Luvi hiyeroglifli bir bulla (Resim: 10) ele geçirilmiştir. Kerpiç duvarın hemen kuzeyindeki alanda, yanık toprak tabakası içerisine karışmış durumda ele geçirilen Luvi hiyeroglifli konik bulla, tabakada ele geçirilen en önemli buluntuyu oluşturmaktadır.

L21 plan karesindeki çalışmalar, bir yangına işaret eden kırmızı yanık toprağı ile dikkati çeken OTÇ II tabakası üzerinde son bulmuştur.

⁹ Özgen vd. 2012, 509, res. 15.

L22 Açması

L22 Açması'nda 2011 yılı çalışmaları, 2010 kazı sezonunda açığa çıkarılan OTÇ II yapı evresine¹⁰ ait yerleşim tabakasındaki kazılarla devam etmiştir. Bu tabaka, 2009 ve 2010 kazı sezonlarında K21, K22 ve J21 açmalarında tespit edilen, bir yangın felâketi ile son bulmuş olan OTÇ II yerleşim tabakası¹¹ ile çağdaştır. Devam eden çalışmalarda, bu yapı katının daha eski bir yapı evresine ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır (Resim: 11). Böylece, K21, K22, J21 ve J22 açmalarında tespit edilen iki evreli OTÇ II yerleşim tabakası L22 Açması'nda da belirlenmiştir. Erken evrede yangın felâketi ile yerleşme son bulmuş, geç evrede evler genellikle aynı planda yenilenmiştir.

OTÇ II'nin erken evresine ait yapı katında, en az iki mekânı sınırlandıran taş temelli bir yapı kalıntısı açığa çıkartılmıştır (Resim: 11). Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan yapının taş temel duvarları kısmen korunmuştur. Mekân tabanları sıkıştırılmış topraktır. Güneydeki mekân içerisinde, altı seramik parçaları ile kaplanmış oval bir ocak açığa çıkarılmıştır. İkinci bir ocak mekânın dışında, güneydoğu köşesinde yer almaktadır.

Açmanın kuzeybatı bölümündeki mekânda ise, yangın sırasında yerinde kırılarak dağılmış yarım bir *pithos* ile çeşitli kap parçaları açığa çıkarılmıştır. Taban üzerine dağılmış seramik parçalarının bir kısmı, açmanın kuzeyinde, L21 Açması'nda açığa çıkarılan GTÇ tabakasının altında kalmaktadır.

Açmanın kuzeydoğu ve orta kısımlarında açığa çıkan ve GTÇ'ye tarihlendiği anlaşılan iki silo çukuru OTÇ II yapı katlarını tahrip etmiştir. Yaklaşık 3 m. çapında ve en az 2 m. derinliğinde olan siloların tabanları beyaz kireçli bir harçla sıvanmıştır. Siloların içerisinde seramik ve hayvan kemiği parçaları ile yoğun küllü toprağa rastlanmış olması, geç kullanım evresinde çukurların çöplük olarak kullanıldığını göstermektedir.

L22 Açması'ndaki çalışmalarda bronzdan bir iğne parçası, pişmiş topraktan bir kadın figürini parçası, bazalttan bir ezgi taşı ve kavkı bir kolye ucu ele geçirilmiştir. L22 Açması'nda 2011 yılı çalışmaları, OTÇ II'ye tarihlenen iki evreli yapı katında son bulmuştur.

M21 Açması

M21 Açması'nda kısa süreli bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda, 2010 yılı kazı sezonunda açığa çıkarılmış olan OTÇ'ye tarihlenen yapı katına ait kerpiç duvarlar¹² kazılmış ve taş temeller ortaya çıkarılmıştır (Resim: 12). Böylece taş temel duvarlarının M22a1b1 Açması'nda açığa çıkarılan çağdaş yapılarla bağlantısı anlaşılmıştır. Kerpiç duvarların kaldırılması sırasında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Açmanın ortasında bulunan kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan dikdörtgen mekânın iki duvarı taş temelli iken, iki duvarında, kerpiç sırasının altında taş temel kullanılmamıştır. Yapıda tek sıra dikdörtgen kerpiçler kullanılmıştır. Bu yapının kuzeydoğusunda yer alan ve yapıya paralel uzanan kerpiç duvarda da yine taş temel kullanılmamıştır.

M21 Açması'nda açığa çıkarılan yapıların, 2010 ve 2011 kazı sezonlarında J21, J22 ve K21 açmalarında tespit edilen ve OTÇ II'nin erken evresine tarihlenen “çöplük” ile çağdaş olduğu düşünülmektedir. Buna göre, “Kerpiç Teraslı Anıtsal Yapı” yıkıldıktan sonra, höyüğün kuzeybatı yükseltisi üzerinde yerleşmenin küçülerek de olsa devam ettiği

¹⁰ Özgen vd. 2012, 507, res. 13.

¹¹ Özgen vd. 2012, 498, 500, 502-503, 507.

¹² Özgen vd. 2012, 508-509.

ve batı yamacın da bu dönemde çöplük olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

M22 Açması

M22 Açması'ndaki çalışmalar, açmanın kuzey yarısında, 5x10 m. boyutlarındaki alanda (M22a1b1) sürdürülmüştür. Kazılara, önceki kazı sezonunda açığa çıkarılan GTÇ duvarının (Resim: 13) kaldırılması ile başlanmıştır¹³. Devam eden çalışmalarda, OTÇ II'ye ait kırmızı yanık kerpiç molozlu tabakaya girilmiştir. Ancak bu tabaka, GTÇ yerleşimi tarafından büyük ölçüde tahrip edildiğinden, küçük bir duvar parçası ve taş kaplı bir platform dışında başka bir mimarî kalıntıya rastlanmamıştır (Resim: 14).

Taş platform, açmanın güneydoğu köşesinde yer almaktadır (Resim: 14). Kille kaplı olan platform, yaklaşık 3x2 m. boyutlarında olup açmanın doğu profil duvarı içerisine girmektedir. Taş platformun OTÇ II'nin en geç evresini temsil eden yapı evresine ait olduğu anlaşılmıştır.

Devam eden çalışmalarda, yanık kerpiç molozlu toprak tabakası altında, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bir yapıya ait, kerpiçleri kısmen korunmuş bir yapı kalıntısı ortaya çıkarılmıştır (Resim: 12). Bu yapı, M21 Açması'nda açığa çıkarılmış olan OTÇ II'nin erken yerleşim evresine aittir. Geç dönem çukurları tarafından tahrip edilmiş olan yapının duvarları kısmen korunmuştur. Devam eden çalışmalarda duvarın bir kısmı üzerinde korunan kerpiçler kaldırılmış ve taş temel duvarı ortaya çıkarılmıştır. Yapıya ait duvarın yaklaşık orta bölümünde, söve taşı yerinde korunan bir kapı girişi tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ÖZGEN, E., A. ENGİN ve E. ESER, 2009. "Oylum Höyük, 2007", 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 139-154.
- ÖZGEN, E. ve A. ENGİN, 2010. "Oylum Höyük, 2008", 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3: 1-20.
- ÖZGEN, E., A. ENGİN, B. UYSAL ve F. AY ŞAFAK, 2011. "Oylum Höyük, 2009", 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 56-69.
- ÖZGEN, E., A. ENGİN, B. UYSAL, H. K. ENSERT ve F. AY ŞAFAK, 2012. "Oylum Höyük, 2010" 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 497- 518.

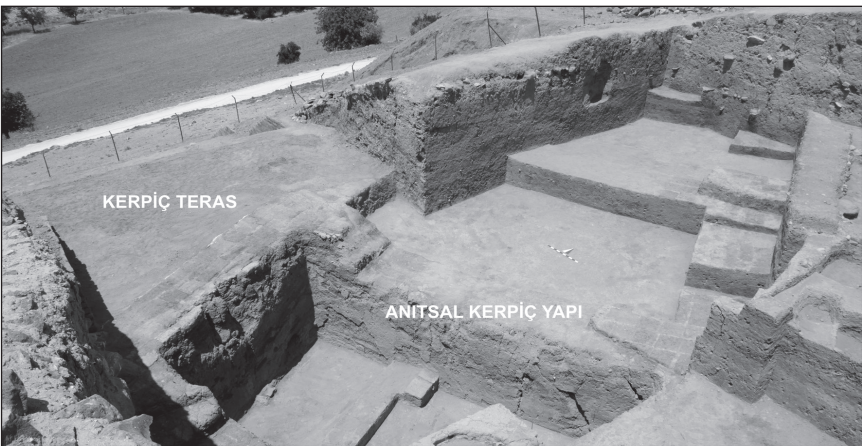
¹³ Özgen vd. 2012, 509, res. 15.

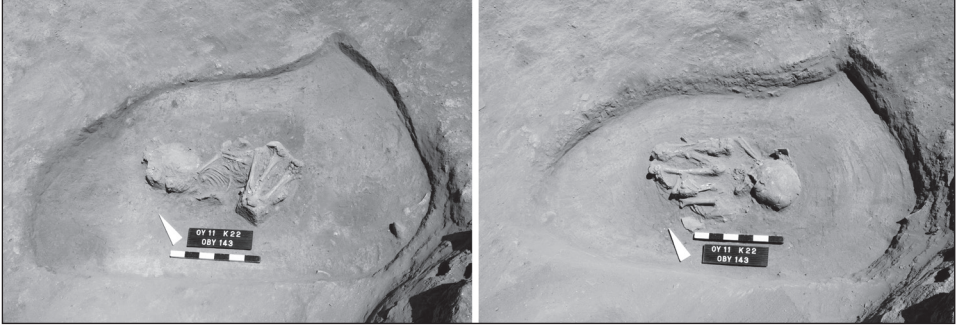
Resim 1: J21 Açması, kül tabakası.

Resim 2: J21 Açması, çivi yazılı kil tablet.

Resim 3: J21 ve J22 açmaları; OTÇ I anıtsal kerpiç yapı ve terası.

Resim 4: OTÇ II basit toprak mezarı (K22/ÖBY 143); üstteki ve alttaki iskelet.

Resim 5: K22a1b1, kül katmanı içerisindeki cam cürufu yığıntı.

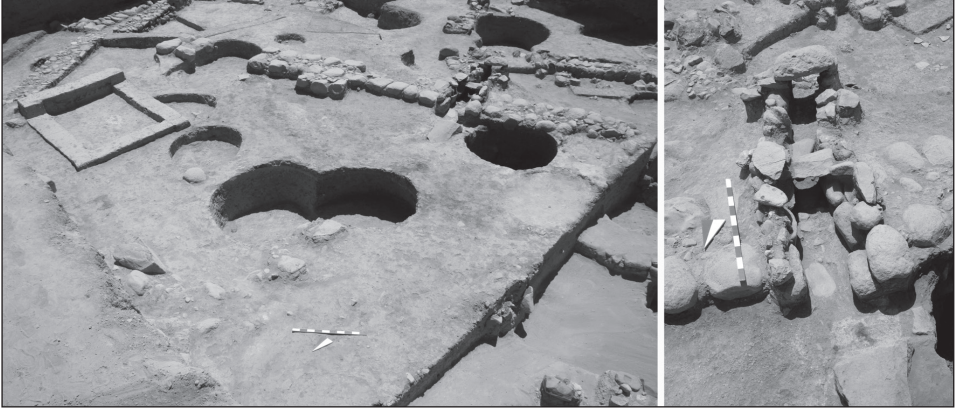
Resim 6: K22a1b1 Açması, OTÇ II çöplük tabakası.

Resim 7: L21 Açması, Erken Demir Çağı ve GTÇ kalıntıları.

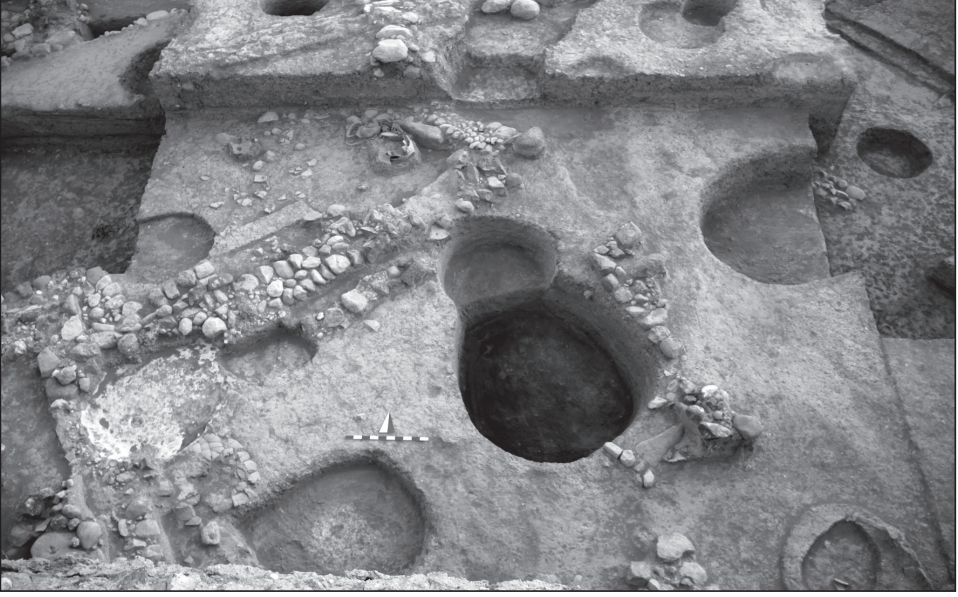
Resim 8: Erken Demir Çağı siloları (L21/ÖBY 106/111).

Resim 9: GTÇ tabakası ve su kanalı (L21/ÖBY 92).

Resim 10: Luvi hiyeroglifi bulla.

Resim 11: L22 Açması, iki evreli OTÇ II yapı katı.

Resim 12: M21 ve M22a1b1 açmaları, erken OTÇ II yapı katı.

Resim 13: M22 Açması, GTC taş temeli.

Resim 14: M22 Açması, OTÇ II taş platformu.

2011 YILI AÇÇANA HÖYÜK, ANTİK ALALAKH KENTİ KAZI ÇALIŞMALARI

K.Aslhan YENER*
Murat AKAR

Hatay İli, Reyhanlı İlçesi'ne 20 km. uzaklıkta ve Asi Nehri'nin kıyısında yer alan Aççana Höyük/Antik Alalakh kentinde 9. sezon çalışmaları toplam 12 adet 10x10 metreden oluşan açmalardayapılan kazı çalışmaları ile tamamlanmıştır¹. Höyükte Orta Tunç II, Geç Tunç I-II ve Erken Demir Çağı'na tarihlenen tabakalar incelenmiştir (Harita 1).

Alan 1

32.57 Açması²

32.57 yılı açması, IV. tabaka sarayının avlusunda yer almaktadır. 2006 yılından beri sistematik olarak sürdürülen çalışmalarda, Aççana Höyük ve Yakın Doğu kronolojisini ilgilendiren Orta-Geç Tunç Çağı geçişini stratigrafik bulgularla yeniden değerlendirmek hedef alınmıştır. Alalakh kenti Orta Tunç II Çağı'na ait en erken yapı evreleri 32.57 açmasında açığa çıkarılmıştır.

2010 yılında açığa çıkarılan ve açma stratigrafisine göre 5.evreyi temsil eden yapı kompleksinin kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Kerpiç duvarların üç metreye kadar korunageldiği yapıya ait beş ayrı taban seviyesi tespit edilmiştir. Yükselen taban seviyeleri ile birlikte duvar kalınlıkları ve mekânın kullanımı ile ilişkili olarak değişiklikler de yapıldığı gözlenmiştir. Örneğin, açmanın kuzeybatı kanadında yer alan odaya açılan kapının 5C-5A evrelerinde kapatıldığı anlaşılmıştır. Yapının kuzeybatısında yer alan mekânın bir mutfak olarak kullanıldığı, farklı taban seviyelerinde açığa çıkarılan ocaklardan anlaşılmaktadır. Her taban seviyesinde bölgesel bir yangının izleri mevcuttur. Yapının güney kanadının ise, 5B evresinde apsidal forma sahip bir duvar ile çevrelediğini 2010 yılına ait raporumuzda belirtmiştik³. 5C-5E evrelerinde ise güney alanda apsidal duvar kullanımının olmadığı ve bu alanda çok sayıda çöp çukurunun yer aldığı tespit edilmiştir. Binanın doğu kanadı ise bir sokak alanıdır ve kalın bir dolgu tabakasının varlığı, açmanın kuzeydoğu köşesinde gerçekleştirdiğimiz sondajdan anlaşılmaktadır. Bu çalışma ile birlikte yapının erken evrelerine ulaşılmadığıanlaşılmaktadır (Resim:1). 5C evresinde bir seramik fırınına ait olabileceğini düşündüğümüz kalıntılar açmanın kuzeydoğu köşesindeki sokak alanında açığa çıkarılmıştır.

*Prof. Dr.Aslhan YENER (Kazı Başkanı) , Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE. e-mail: ayener@ku.edu.tr.

Dr. Murat AKAR (Kazı Başkan Yardımcısı), Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Laboratuvarı, İstanbul/TÜRKİYE. e-mail: makar@ku.edu.tr.

¹2011 yılı çalışmaları Koç Üniversitesi'nin akademik desteği altında, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Fund For Amuq Valley Excavations ve Institute for Aegean Prehistory vakıflarının malî desteği ile gerçekleştirilmiştir.

²Açma Başkanı: Nurettin Bataray (Çanakkale Üniversitesi), Açma Asistanı: Gökhan Maskar (Mustafa Kemal Üniversitesi).

³ Yenerve Akar 2010, Yener (baskıda).

Yapının uzun süre kullanılmasıyla bağlantılı olarak, her taban seviyesinin bir sonraki taban seviyesinin inşasından önce boşaltıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle yapıya ait *in situ* malzeme grupları ve çanak çömlek parçaları çok azdır. Yapının iç mekânlarında bulunan çanak çömlek parçaları arasında Amik-Kilikya boyalıları ve Orta Tunç Çağı'na özgü mineral katkılı pişirme kapları bulunmaktadır (Çizim 1).

Açmanın güneydoğusunda 2007 yılında açığa çıkardığımız ve düzenli olarak kazısına devam edilen derin çukurun dibinde ise 17-18 yaşlarında bir genç kıza ait bir iskelet bulunmuştur. Bu iskeletin pozisyonuna bakarak kişinin kasten bu çukura atıldığını söyleyebilmekteyiz (Resim: 2). Çukurun kazıldığı seviye, açma stratigrafisine göre 2. ve 3.evrelere denk gelmektedir. 32.57 açması 3.evre mimarîsi Genç Tunç I Çağına tarihlenmektedir ve Yakın Doğu arkeolojisini yakından ilgilendiren Yamhad Krallığı'nın çöküşü sonrasında ve Mitanni İmparatorluğu'nun etkilerinin Alalakh'ta ortaya çıkışı sürecine dair önemli bilgiler sunmaktadır. 2008 yılında 3. evreye ait sokağa atılmış bir insan iskeleti açığa çıkarılmıştı. Bu bağlamda 2011 yılında bulunan bu yeni insan iskeleti ile birlikte, çivi yazılı metinlerde⁴ ve İdrimi heykeli üzerindeki metinde⁵ bahsi geçenve iç isyanlar ile birlikte kentte yaşanan karmaşa ve politik dengesizliğin izlerini arkeolojik bulgular ile kanıtlamaktayız. Yine bu çukurdan bir âdet ağırşak, kemik âlet ve fildişinden yapılmış, geometrik motiflere sahip bir silindir mühür ele geçirilmiştir (AT 15872: Resim: 3, Çizim: 2).

Açmanın güneybatısında yer alan ve Geç Tunç I Çağında kullanılmış olan çöp çukurundan, dönemin üslubuna uygun ve kalıp yöntemi ile üretilmişbir kadın-tanrıça figürini ele geçirilmiştir. Ancak bu figürini benzerlerinden ayıran önemli bir özellik, tasvirde kullanılan başlığın farklılığıdır (AT 15813: Resim: 4, Çizim: 3). Benzer silindirik ve muhtemelen tüylü başlıklar, Yazılıkaya'daki tanrıça kabartmalarında da görülmektedir.

Alan 4

64.72 Açması⁶

Höyüğün güney tepe düzlüğünde 2006 yılından beri devam eden kazı çalışmaları sonucunda Woolley IV. tabaka ile çağdaş olabileceğini düşündüğümüz bir yapı katına ulaşılmıştır. 64.72 açmasının kendi stratigrafisine göre 4.evre olarak tanımlanan bu yapının iç ve dış mekânları incelenmiştir.Yapıyı tahrip eden bir yangına ait izler hem iç hem de dış mekânda gözlenmektedir (Resim: 5). Açmanın kuzeydoğusunda yer alan fırın ise, Geç Tunç IIA Çağına ait örneklerden farklılık göstermektedir. Apsidal forma sahip olan uzantısı, fırın tipolojisinde yeni bir örnektir. Fırının içinde bulunan bir bakır cevheri ve fırının çevresinde bulunan çok sayıda cam veya fayans cürufu ve cam parçaları bu fırının çok amaçlı kullanıldığını göstermektedir (Resim: 6). Aynı fırının giriş kısmında yer alan krater formlu bir kaptan ise, burçak olduğu saptanan bitki kalıntıları bulunmuştur. Bu yapı katındaki fayans, cam ve türevi malzemenin yoğunluğu Alalakh'taki Tunç Çağı vitrifiye malzeme üretimine dair önemli bilgiler vermektedir⁷.

⁴ Von Dassow 2008.

⁵ Smith 1949.

⁶ Açma Başkanı: Sim Belik (Tübingen Üniversitesi), Açma Asistanı: Selen İnceci (Mustafa Kemal Üniversitesi).

⁷ Koç Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Gonca Dardeniz tarafındanGenç Tunç II dönemine ait fırınlardan alınan örnekler üzerinde Koç Üniversitesi Yüzeysel Teknolojileri Araştırma Laboratuvarlarında yapılan taramalı ışın mikroskopu, XRD ve XRF analizleri, Alalakh'ta yerel cam veya fayans endüstrilerine işaret etmektedir.

64.73 Açması⁸

Yine Alan 4'te 2008 yılında açığa çıkarılan ve bir işlik olduğunu düşündüğümüz 3. evre mimarî yapının doğu kanadını incelemek üzere 64.83 açmasında çalışmalarına devam edilmiştir. Bu alanda, M.Ö.14. yüzyılın ikinci yarısına tarihlediğimiz 2. evre Hitit dönemi anıtsal kale yapısının kerpiç duvarlarının kaldırılması ile 3.evre yapısının doğuya doğru olan uzantısı incelenmeye başlanmıştır. Bir sokak alanı ve buna bağlı bir dış duvarın çevrelediği ve çok sayıda küçük fırın ve çalışma alanınının 2008 yılında açığa çıkarıldığı yapının doğu kanadında ise köpek bacağı şeklini andıran bir kapı sistemi ortaya çıkarılmıştır (Resim: 7). Bu tarz kapı sistemleri Woolley kazılarına göre M.Ö.15. yüzyıla tarihlenen 5.tabakada yer almaktadır⁹. Bu yenisonuçlara göre, bu saptamanın yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Açma ve Alan 4 stratigrafisine göre 3. evreyi temsil eden ve Geç Tunç IIA Çağına tarihlenen bu yapı katını anlamak amacıyla 2012 kazı çalışmaları binanın kuzeye ve doğuya olan uzantılarının açığa çıkarılması ile devam edecektir. Alan 4'ten elden edilen stratigrafik bulguların, saraylar bölgesi kronolojisi ile eşleştirilmesi hedeflenmektedir.

Alan 3

45.44 ve 45.45 Açmaları¹⁰

Höyüğün kuzeydoğu yamacında yer alan 45.44 ve 45.45 açmalarında kazı çalışmalarına devam edilmiştir. 45.44 açmasında 2007 yılından beri devam edilen kazılarda şehir duvarına bitişik bir şekilde inşa edilmiş domestik yapılar incelenirken, aynı zamanda şehir duvarının dışında yer alan Alalakh mezarlığı da sistematik olarak incelenmektedir.

Orta Tunç Çağından Geç Tunç Çağında M.Ö. 14. yüzyılın sonlarına kadar yerleşimin olduğu yerleşkede, şehir savunma sistemlerinde belirgin değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Orta Tunç Çağında masif kerpiç savunma duvarlarının kullanıldığı görülmektedir. Açma içerisinde tespit edilen Orta Tunç Çağı duvarının kalınlığı yaklaşık 5 metreyi bulmaktadır. Aynı alanda yer alan Geç Tunç Çağı duvarları ise daha küçük ölçeklidir (Resim: 8). Jeoarkeolojik çalışmalara göre Asi Nehri'nin eski yatağı höyüğün doğu kanadını sarmaktadır¹¹. Bu yatağın hangi dönemde höyüğün doğu kanadından geçtiği bilinmemektedir ancak şehir duvarları ve bölge coğrafyası arasındaki ilişkiye bakarak, Asi Nehri'nin yatağının Geç Tunç Çağı'nda doğal bir koruma sağladığı ve bu nedenlesavunma duvarlarının da buna göre şekillendiğini ve ölçeklerinin küçüldüğünü düşünebiliriz.

45.44 açmasının doğu uzantısı olan 45.45 açmasında sistematik olarak incelenen Alalakh mezarlığında 30 adet mezar daha ortaya çıkarılmıştır. Orta ve Geç Tunç Çağları boyunca mezarlık alanı olarak kullanılan bu alanda her mezar bir erken dönemmezarını tahrip etmektedir. 45.44 açmasında yapılan çalışmalara göre Alalakh'ta ölülerin şehir duvarının dışına gömüldüğü tespit edilmiştir.Ölü gömme geleneklerine bağlı olarak mezarlarda genellikle 'S' formlu Orta TunçÇağı kapları bulunmuştur. Her mezarın neredeyse bir başka mezarı tahrip ettiği bu alanda aynı zamanda ikincil gömü adetleri de tespit edilmiştir. İkincil gömü adetinin kasıtlı olarak mı yoksa bir diğer mezarın tahribi

⁸ Açma Başkanı : Adam Green (New York University), Açma Asistanı: Michelle Lim (University of Southern California).

⁹ Woolley 1955.

¹⁰ 45.44 Açma Başkanı: Jonathan Weiland, Mike Hayes, 45.44 Açma Başkanı: Jonathan Weiland, Açma Asistanı Ezgi Emre (İzmir 9 Eylül Üniversitesi).

¹¹ Yener 2010, Yener (baskıda).

sırasında kalıntıların başka bir alana taşınması sonucunda mı oluştuğu kesin olarak bilinmemektedir.

44.45 açmasında Orta Tunç Çağı mezarlarının bulunduğu dolgu toprakta özel olarak işlenmiş bir taş kap bulunmuştur (AT 14614: Resim: 9, Çizim: 4). Bu taş kaba ait paralel örnekler, Orta Krallık Döneminde Mısır'da bulunmaktadır ve bu tür kapların 'göz sürmesi' ve makyaj için kullanıldıkları bilinmektedir¹². Bu anlamda Mısır taş kaplarının Doğu Akdeniz'deki dağılımı, Orta Tunç Çağı kültürlerarasılışkilere dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Alan 2

44.85, 44.86, 44.94, 44.95, 44.96 Açmaları¹³

Höyüğün kuzeydoğu tepe düzlüğünde yeni açılan 5 adet açmada, Aççana Höyük son dönem Geç Tunç IIA tabakalarının incelenmesi hedeflenmiştir. Tabakaların tarım nedeniyle son derece tahribata uğradığı gözlemlenen bu alanda iki ana mimarî tabaka açığa çıkarılmıştır. 2. tabakaya ait kerpiç mimarînin çok iyi bir şekilde korunmuş olduğu 44.94 açması, büyük bir yapının avlu ve girişini temsil etmektedir. Bu alanda, çok sayıda orta ve büyük çaplı seramik gruplarının *in situ* tespit edildiği mekânlar dışında aynı zamanda su ile ilişkili çalışmaların yapıldığı pişmiş tuğladan yapılmış bir platform ve buna ait su kanalları tespit edilmiştir (Resim: 10). Seramik döşemenin yapıya girişte bir patika olarak kullanıldığı gözükmektedir. Bu yapının geniş bir avluya açıldığı 44.95 açmasında ise avluda bir mezar tespit edilmiştir. M.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Alalakh'ta ölü gömme âdetlerinde bir değişiklikten söz etmek mümkündür. Orta Tunç ve Geç Tunç I Çağları'nda ölü gömme âdetlerine bağlı olarak özellikle şehrin dışındaki mezarlık alanları tercih edilirken Alalakh Son Tunç Çağı tabakalarındaki mezarlık alanı olarak evlerin tabanları ya da avlularının kullanımında belirgin bir artış olduğu gözlenmektedir. Bu mezarlarda 'S' formulu basit kapların mezar hediyesi olarak kullanılması geleneği ortadan kalkmış ve yerini metal iğnegibi ziynet eşyalarına bırakmıştır. Alalakh'ta gerçekleştirilen çalışmalar M.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısında Hitit etkisinin varlığına dair kanıtlar sunmaktadır. Bu bağlamda mezar kültüründeki değişiklik ve Hitit otoritesinin toplumsal yaşamdaki etkileri, üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu tabakalarda aynı zamanda 2007 yılı kazılarında tespit ettiğimiz Hitit minyatür kaplarına ilâve olarak yeni örnekler bulunmuştur. Alalakh'ın son dönemlerini temsil eden bu yapı katları tarım nedeniyle çok fazla tahribat görmüş durumdadır. Bu tabakalara ait dolgu toprakta bir tablet parçası bulunmuştur (AT 13062). Tabletin sağ üst köşesi mevcuttur. Bunun yanı sıra Mitanni üslubunda işlenmiş bir taş silindir mühürde (AT 15142) ise hiyeroglif Luvice sembollerin olduğu görülmektedir. Bu sıra dışı tasvir, Alalakh'taki çok kültürlü yapının tasvir sanatı üzerindeki etkisine dair önemli bir örnektir.

Alan 1

32.42 ve 32.52 Açmaları¹⁴

2008 yılında kazılan ve 32.42 açmasının güneyinde yer alan 32.52 açmasının üst

¹² Aston 1994.

¹³ Açma Başkanları: Nancy Highcock, Sneh Patel (New York University), Mike Hayes, Lillian Green, Enrico de Benedictis (University of Florence).

¹⁴ Açma Başkanı Eda Atasever (Mustafa Kemal Üniversitesi).

dolgu toprağında Erken Demir Çağı'na ait seramik grupları açığa çıkarılmıştı. Yamaç eğiminin daha az olduğu 32.42 açmasında bu seramik gruplarına ait bir yapı katının varlığı tespit edilmiştir. Kırık seramiklerin sandık duvar üsluplu bir binanın temelinde yapı malzemesi olarak kullanıldığını düşündüğümüz Erken Demir Çağı yapısı, Tayinat Höyük'te bulunan Demir Çağı malzemesinden daha erken bir grubu temsil etmektedir (Resim:11). *Handmade Burnished Ware* ve Geç Hellas IIIC orta gelişmiş seramik grupları ele geçirilmiştir.

Bu alanda 32.52 açmasında Demir Çağı tabakalarından bir önceki yapı evresini temsil eden anıtsal Hitit kale yapısının 32.52 açmasındaki kerpiç duvarları kaldırılmaya başlanmıştır¹⁵. Bu şekilde 4.dönem sarayı ile çağdaş tabakaları açığa çıkarmak ve Alalakh stratigrafi ve kronoloji çalışmasında eksik olan 4. tabaka materyal kültür ve yapısını anlamak hedeflenmiştir.

Sonuç

2003 yılından beri devam eden çalışmaların sonuçlarına göre Açıncı Höyük, antik Alalakh kenti Geç Tunç Çağı kronolojisi şaşırtıcı bir biçimde değişmektedir. Kabul edilen aksine Alalakh'ta M.Ö. 13. yüzyılı tanımlayabilecek arkeolojik materyal yok denecek kadar azdır. Örneğin Alalakh'ta ele geçirilen Miken kaplarının hepsi Geç Hellas IIIA:2 olarak yeniden tanımlanmıştır. Karbon 14 tarihllemelerinden de bu bilgiyi doğrular sonuçlar alınmıştır. M.Ö. 14.yüzyılın sonu veya M.Ö. 13. yüzyılın başında terk edilen höyükte yerleşimin M.Ö. 13. yüzyılda sadece tapınak alanı ile sınırlı olduğunu düşünmekteyiz. Alalakh Mukiş Krallığı'nın başkenti olmasının yanı sıra aynı zamanda İstar'ın da şehridir ve önemli bir kült merkezidir. Başkent M.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısında başka bir yere taşınmış olsa dahi tapınağın bir müddet daha kullanılmış olması gerekmektedir.

ArkeoPark Projesi ve Kazı Evi

Tayinat ve Açıncı höyüklerini kapsayan Amik Ovası Arkeo-Park Projesi kapsamında her iki höyükte başlatılması planlanan sarayların koruma ve restorasyon projesi *Kaplan Fund* tarafından maddî olarak desteklenmektedir. Bu proje kapsamındaki gelişmeler ve sonuçlar 2013 yılında bilgilerinize sunulacaktır. *Fund for Excavations in the Amuq Valley* Vakfı tarafından başlatılan yatakhnenin yapım çalışmaları tamamlanmıştır. Böylelikle 45 kişilik bir ekibin uygun şartlarda konaklayabileceği bir ortam yaratılmıştır. Ofis, laboratuvar ve depo çalışmalarına olanak sağlayan Alalakh kazı evi, Amik Ovası ve Alalakh malzeme kültürünü yakından incelemek isteyen bütün akademisyenlere açıktır.

¹⁵ Akar (baskıda).

KAYNAKÇA

websitesi (www.alalakh.org)

AKAR, M.

baskıda The Late Bronze Age Fortresses at Tell Atchana/Alalakh. Architecture and Identity in Mediterranean Exchange Systems, in K.A. Yener,ed., *Across the Border: Late Bronze-Iron Age Relations between Syria and Anatolia*.Amsterdam: Peeters.

ASTON, B.G.

Ancient Egyptian Stone Vessels:Materials and Forms (1994), Heidelberg: Heidelberg , Orientverlag.

SMITH, S.1949

The Statue of Idrimi. Occasional Publications of the British Institute of Archaeology at Ankara, London.

von DASSOW, E.2008

State and Society in the Late Bronze Age: Alalah under the Mittani Empire. Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians 17. CDL Press, Bethesda, Md.

WOOLLEY, L.1955

Alalakh: An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949. Report of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London 18.Society of Antiquaries of London, London.

YENER, K.A.

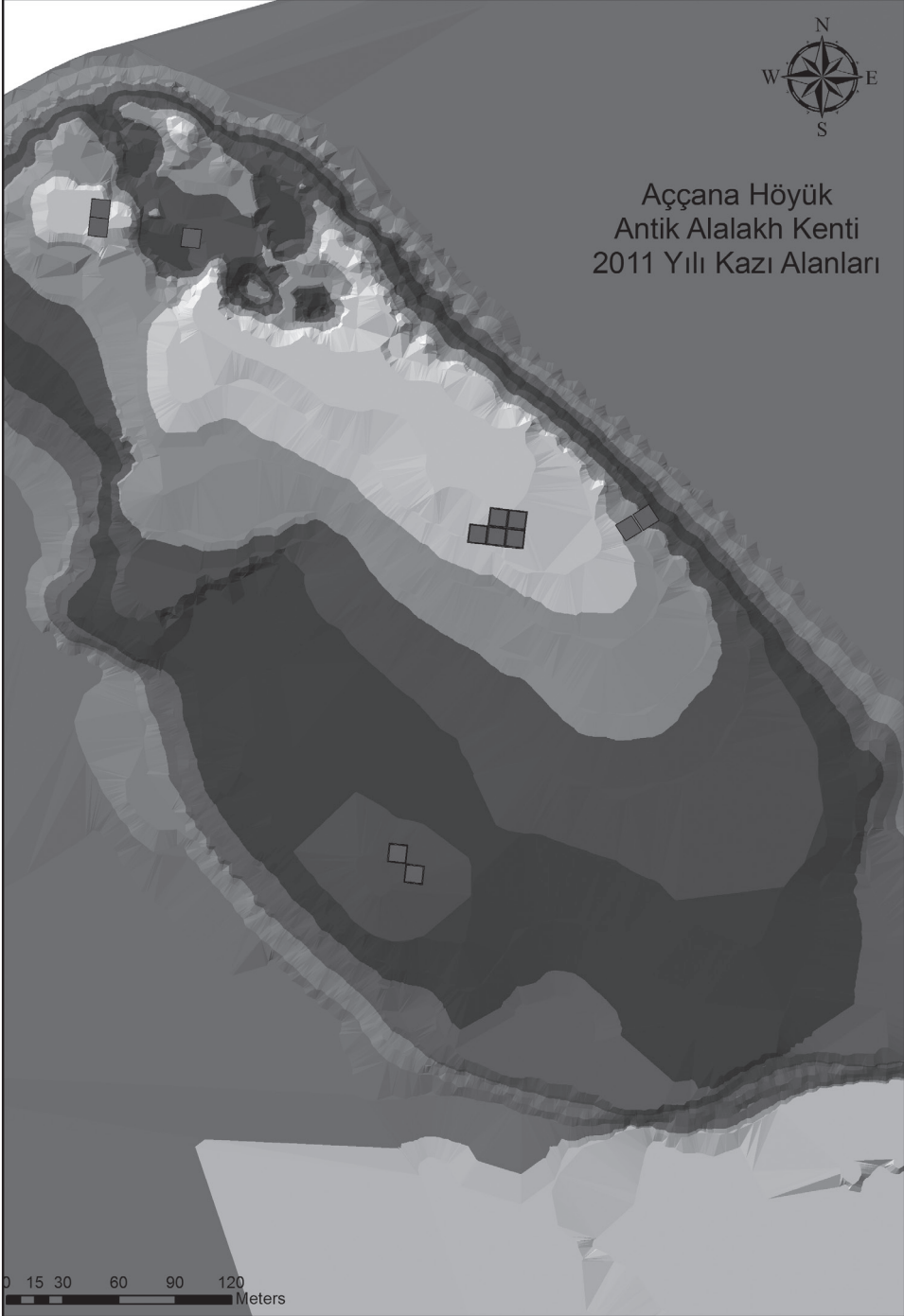
Baskıda Imperial Demise and Forging Emergent Kingdoms, in K.A. Yener,ed., *Across the Border: Late Bronze-Iron Age Relations between Syria and Anatolia*. Amsterdam: Peeters.

YENER, K.A.

*Baskıda*A Monumental Middle Bronze Age Apsidal Building at Alalakh, in N. Stampolidis, Ç. Maner, K. Kopanias eds. *NOSTOI. Indigenous Culture, Migration +Integration in the Aegean Islands + Western Anatolia during the Late Bronze + Early Iron Age*. Istanbul: Koç University Press.

YENER, K.A.2010

Aççana Höyüğü 2009 Yılı Çalışmaları, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara: General Directorate of Antiquities and Museums.

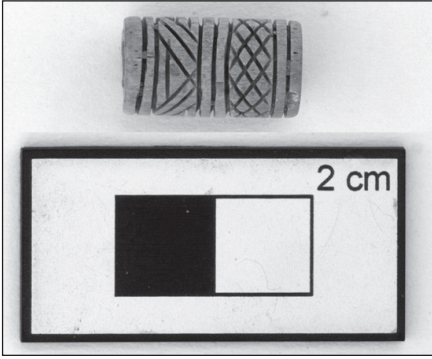
Harita 1: Açıncı Höyüğü 2011 yılı Kazı Alanları (Çizim: Murat Akar).

Resim 1: 32.57 Açması 5E evresi hava fotoğrafı. (Fotoğraf Murat Akar).

Resim 2: 32. 57 Açması 3.evreye ait derin kuyuda bulunan insan iskeleti (Fotoğraf: Murat Akar).

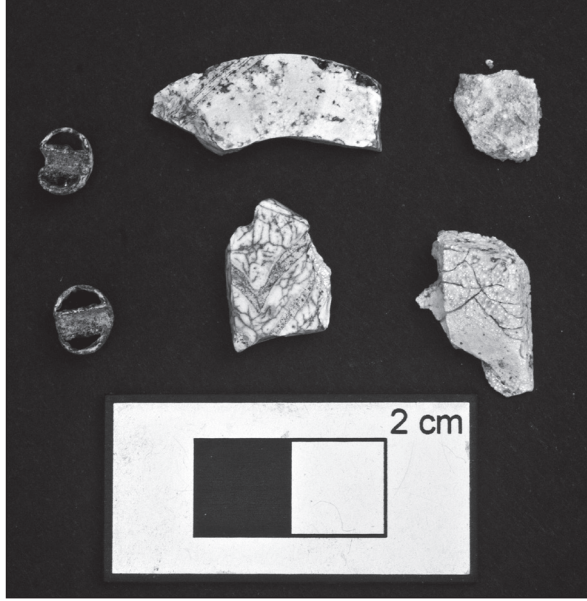
Resim 3: Geometrik motifli silindir mühür, Geç Tunç I dönemi (Fotoğraf: Murat Akar).

Resim 4: Pişmiş topraktan Tanrıça Figürini (Fotoğraf: Murat Akar).

Resim 5: 64. 72 Açması 4. evre genel görünümü (Fotoğraf :Murat Akar).

Resim 6: 64. 72 Açması 4. evre cam rnekleri
(Fotoğraf: Murat Akar).

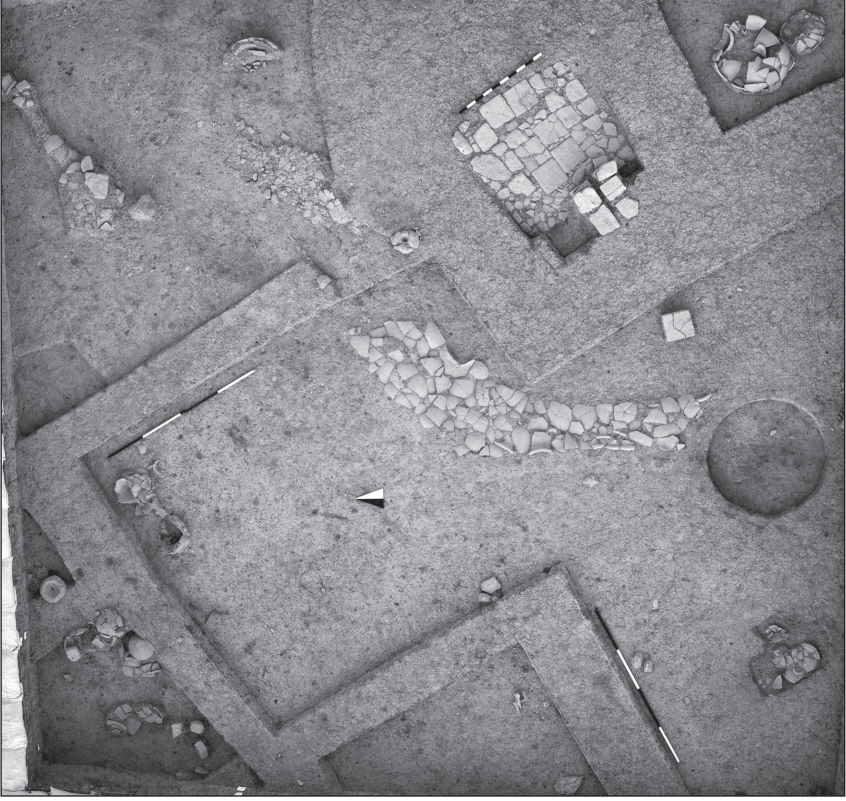
Resim 7: 64.83 Açması 3. evre hava fotoğrafı (Fotoğraf: Murat Akar).

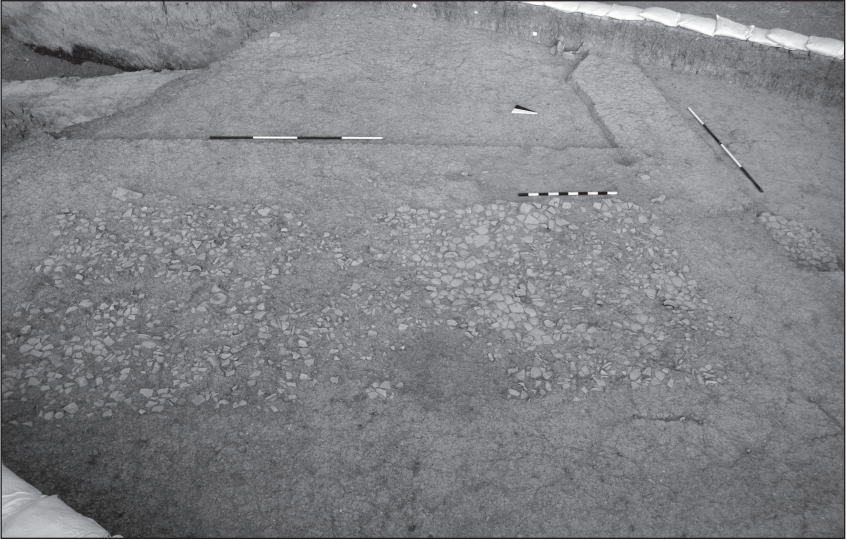
Resim 8: 45. 44 Açması hava fotoğrafı. Orta ve Tunç Çağı şehir duvarları (Fotoğraf: Murat Akar).

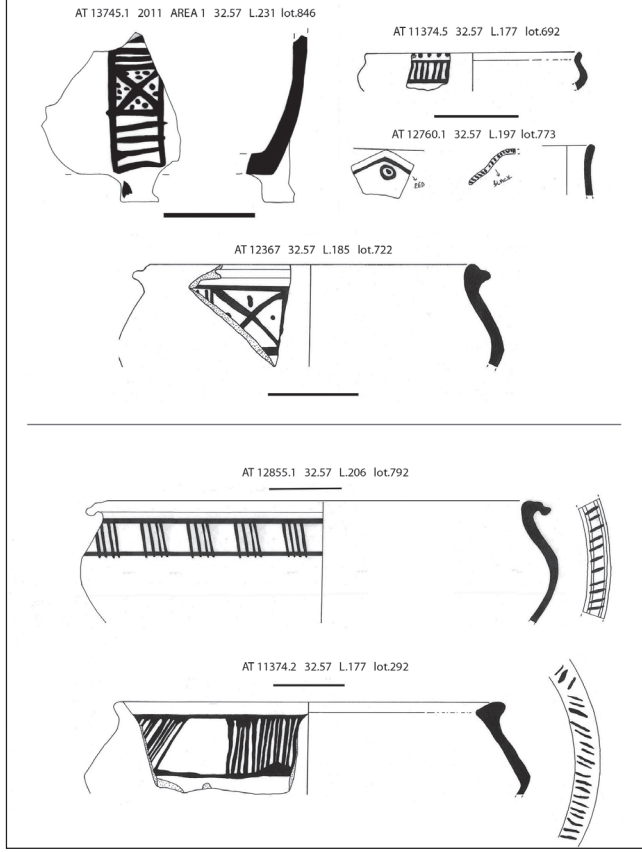
Resim 9: 45.45 Açması. Mezar buluntusu Mısır taş kabı (Fotoğraf: Murat Akar).

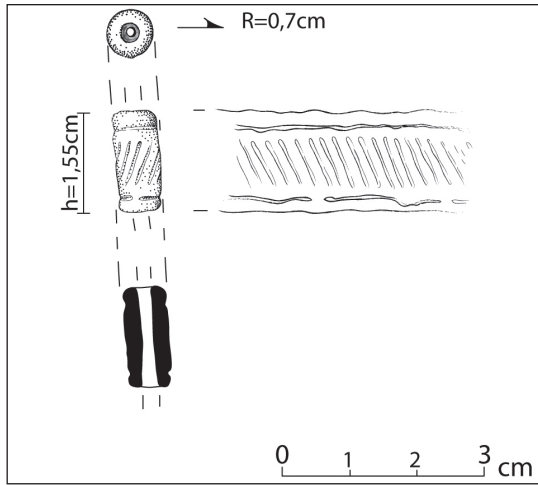
Resim 10: 44.94 Açması 2. evre hava fotoğrafı (Fotoğraf: Murat Akar).

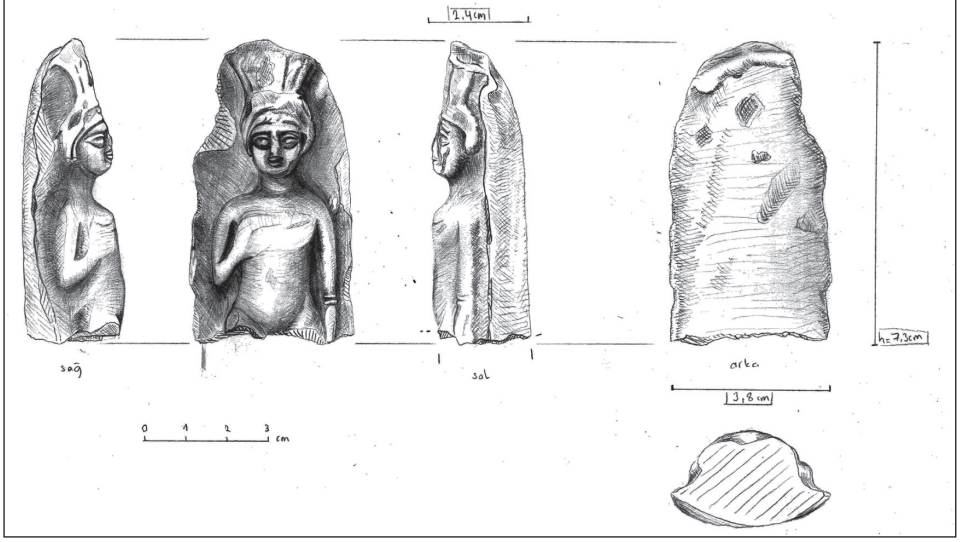
Resim 11: 32.42 Açması, Erken Demir Çağına ait seramik döşeme alanlar.

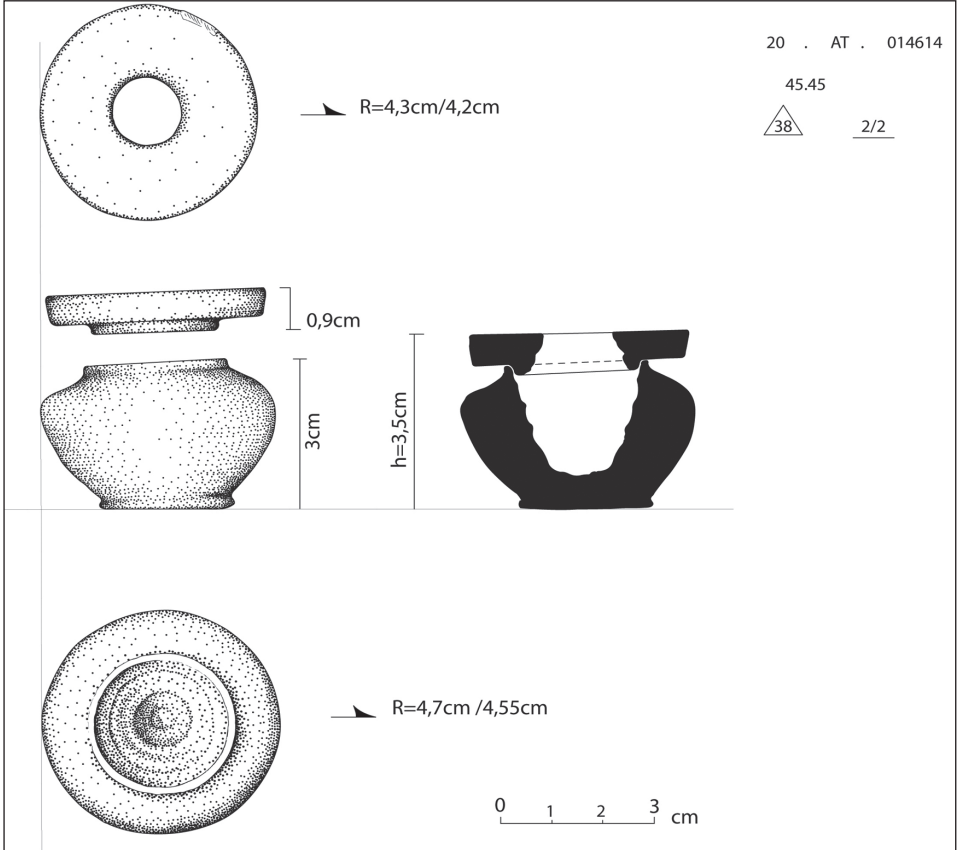
Çizim 1: 32.57 Açması 5. evre boyalı seramikleri (Çizim: Emily Arauz).

Çizim 2: Geometrik motifli silindir mühür, Geç Tunç I dönemi (Çizim: Ayça Sariönder).

Çizim 3: Pişmiş topraktan Tanrıça figürini (Çizim: Ayça Sarıönder).

Çizim 4: 45.45 Açması. Mezar buluntusu Mısır taş kabı (Çizim: Ayça Sarıönder).

THE 2011 JOINT TURCO-ITALIAN EXCAVATIONS AT KARKEMISH

Prof.Dr. Ali Dinçol (1943-2012) anısına

Nicolò MARCHETTI*

The first campaign of renewed excavations and restorations at Karkamış Höyük, ancient Karkemish (province of Karkamış, Gaziantep; coordinates 36°49'46.36"N, 38°0'59.26"E; fig. 1) took place in September-November 2011.¹ After almost a decade of scientific work in the valley of Islahiye,² our joint Expedition has initiated a long term project at Karkemish within an integrated perspective joining a historical approach with conservation and public presentation of the site, coupling landscape studies with an archaeological strategy aiming at studying settlement dynamics and material culture developments.

After some soundings between 1878 and 1881 by the British Consul in Aleppo, Patrick Henderson, the British Museum obtained in 1910 a permit for the systematic exploration of the site. Excavations were carried out between 1911 and 1914 and in

* Nicolò MARCHETTI Dipartimento di Storia e Culture Umane (Archeologia, Antropologia e Orientalistica, Geografia, Storia), Alma Mater Studiorum – Università di Bologna, Piazza S. Giovanni in Monte 2, 40124 Bologna/ITALY. e-mail: nicolo.marchetti@unibo.it.

¹ The project is directed by the Author on behalf of the Alma Mater Studiorum – University of Bologna, the University of Istanbul and the University of Gaziantep, with Hasan Peker from the Chair of Hittitology of Istanbul University serving as deputy director. Thanks are due, for their financial support, to the University of Bologna and to the Italian Ministries of Education, Universities and Research (PRIN 2009 project) and of Foreign Affairs (DGPS directorate – 6th Office). To my colleagues Refik Duru, the late Ali Dinçol, Belkıs Dinçol, Turgut H. Zeyrek and to the colleagues of the Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü in Ankara, especially the director general Osman Murat Süslü, the deputy director general Abdullah Kocapınar and the director of excavations and researches Melik Ayaz, I express my warmest gratitude for their unfailing advice and support. I am also deeply grateful to the Representative Ahmet Beyazlar, to Gaziantep İl Kültür Müdürlüğü, its director Salih Efiloğlu and its acting successor Mehmet Aykanat, to Gaziantep Museum and its director Asuman Aslan. The Governor of Gaziantep (Erdal Ata), the Secretary General of Gaziantep Special Provincial Administration (Cafer Yılmaz), the Metropolitan Mayor of Gaziantep (Asım Güzelbey), the Rector of Gaziantep University (Yavuz Coşkun), the Kaymakam of Karkamış (Mustafa Gül) and the Mayor of Karkamış (Nuh Kocaslan) have constantly helped the Expedition during its stay. The Italian Ambassador in Turkey, Gianpaolo Scarante, the directors of the Italian Cultural Institutes in Ankara and Istanbul, respectively Francesco Servida and Gabriella Fortunato, and the Italian Honorary Consul in Gaziantep, Mehpare Kileci, have always fully supported us. The participants to the 2011 season were archaeologists Atıla Türker, Andrea Adamo, Esra Alp, Stefano Bassetto, Antonio Bonomo, Claudia Cappuccino, Luciano Cuccui, Luisa Guerri, Arianna Lastretti, Dilek Yılmaz and Federico Zaina, restorers Laura Benucci, Giada Bertocci, Deniz Hepdinç and Eva Jorge Herrero, draftsmen Kevin Ferrari and Meltem Çakin, paleobotanist Maria Letizia Carra with the assistance of Aslan Feryal and Talip Özlem, vegetation specialists Halil Çakan and Salih Kavak, topographers Silvia Bernardoni, Giampaolo Luglio, Raffaele Trojanis, and Massimo Zanfini. Demining personnel has been supplied by Nokta company. In March 2012 I could study, together with Luisa Guerri, the sculptures kept in the storerooms of the Anatolian Civilizations Museum in Ankara thanks to the kindness of its director, Melih Aslan, and of the keeper of the Karkemish section, Mustafa Metin. The multilanguage integrated software K-Dig for recording all excavation and filing data can be downloaded from the research website www.orientlab.net.

² Marchetti 2010; 2011; 2012.

1920, the latter campaign taking place under the French occupation.³ Later in that same year the Turkish National Army drove out of the site the French troops – who had dug trenches for machine guns upon the ramparts of the site and built a fort in the inner town, all clearly visible still – and established an observation post on top of the mound preventing further archaeological work. The site came to be divided between Turkey and Syria, because the border was then established along the railway, built a decade earlier by the Germans, which crossed the outer town of Karkemish. The border begun to be systematically mined when in 1956 it was demarcated again, resulting in a 500-km long mined stretch (averaging 300-500 m in width) along the Turco-Syrian border. Turkey started de-mining the whole area after signing the Ottawa Convention of 1996: one of the first sectors completed, thanks to the strenuous efforts of the Gaziantep authorities, was the ancient city of Karkemish in February 2011.⁴

Karkemish was described by previous archaeologists as divided into three sectors: an upper mound, or *kala'at/kale*, an inner town within the earthen ramparts, still standing as much as 20 m high, and an outer town, delimited by a double defensive wall. In total, the site covers 90 hectares, of which 55 in Turkey and 35, pertaining only to the Outer Town, in Syria (Fig. 1).⁵ The main Iron Age necropolis of the site, called Yunus, lies immediately to the north of the site, beyond the Mill stream, partly covered by a modern cemetery. Excavations and surveys were carried out in six areas (numbered from A to F), the main results being outlined below. Due to the records of the past excavations, often insufficiently documented, one of the most urgent tasks was to study in greater detail the stratigraphy and structural sequence of previously exposed monuments and their surroundings.

Area A extends from the Great Staircase to beyond the temple of the Storm-God at the foot of the acropolis, in an area called Lower Palace Area (Fig. 2). The Great Staircase (L.3) has been cleaned and reinvestigated, together with the base of the Great Lion Slab and the Long Wall of Sculpture (W.4; Fig. 3). Several new significant details were revealed, as for example in the two doorways within W.4: the one to the North (L.22) has two door sockets made of lead molten on the spot (which is most unusual for such an early time), while the one in the adjoining W.5 to the South (L.41) has a stone drain in front of it. The temple itself was tower-like, with a porch on the front and built with characteristically

³ Hogarth 1914; Woolley 1921; Woolley, Barnett 1952; cf. also Hawkins 1976-1980 and Marchetti 2005. In 1911 the expedition was directed by D. G. Hogarth with the assistance of R. Campbell Thompson and T. E. Lawrence, between 1912 and 1914 by C. L. Woolley with Lawrence in charge of photography and pottery studies, in 1920 by Woolley with P. L. O. Guy as a surveyor.

⁴ According to IMAS standards, an area is de-mined when 99.6% of the mines have been removed. Because of this statistically remaining risk of 0.4%, any operation on the field needs to be carefully checked again, which necessarily slows down our surveys and excavations (until 1 m of depth, beyond which no further risk exists).

⁵ For some recent survey work on the Syrian side of Karkemish, cf. Barbanes Wilkinson et al. 2011 (note, however, that what they term “outer town ramparts,” *ibid.* figs. 4-5, seem to me in fact to be the outermost city wall with some accumulated rubble at its foot: the portion investigated is located north of the outer West Gate, cf. Woolley 1921: 51, pl.4).

orthostat-lined walls (Fig. 4):⁶ we noted that the floor L.11-L.12 of the cella had remained partly unexcavated towards the North and we thus exposed it. Against the rear wall, just beneath the floor, we discovered a bronze statuette depicting the Storm-God, weighing 1.3 kg and wearing a kilt with a high cap provided with a double pair of horns, broken away (Fig. 5). It had been ritually broken in two and despite some conservation problems it still holds an unusual type of silver dagger with an elaborate, granulated pommel into the left hand, while the axe it must have once held in the right hand is lost.⁷

To the West of the western temenos wall W.6, we began to uncover the courtyard of another compound contemporary with the other Iron II buildings nearby. Superficial layers had been partially removed by Woolley when exposing the still standing Roman wall W.23, having foundations made of river pebbles bound with cement mortar and an elevation in squared blocks. The top layer was made of a very thick stratum of small pebbles (F.24), serving as levelling and drainage fill for creating a flat surface for the Roman *fora* above this area lying at a lower elevation than the Inner Town. Below F.24 there was a compact layer of reddish earth with little pottery from Iron III, covering in its turn a fill (F.34) above a pebbled courtyard (L.35) delimited by two walls (W.28 and W.29) with a staircase (L.37) in their corner. An ostrakon, found in courtyard L.35, with a roughly incised nude female figure with hands to the breasts bears an interesting testimony to non-official cults in the vicinity of the temple (Fig. 6).

The Great Staircase represented the central axis for an area in which buildings were aligned according to the turn of the lower skirts of the acropolis: thus, the Storm-God temple and the King's Gate had an oblique turn to the South-West, while the Hilani and the Water Gate to the South-East. Our area B is represented by the so-called Hilani, actually a temple almost twice as large as the Storm-God temple: from the square in front of the Staircase it could be reached from a ramp, since it lies on higher ground (in fact the same elevation of the rest of the Inner Town, higher than the Lower Palace Area, as noted above). We have gained several hints on the chronology and construction techniques of the Hilani⁸ and we recovered a few outstanding objects. From the cella comes a bronze cylinder seal (Fig. 8), inscribed with Luwian hieroglyphs, which belonged to a town official. Part of a basalt sitting lion (KH.11.O.454) - which originally must have flanked the entrance slab (L.111) of the temple - was retrieved - just in front of the porch (L.180),

⁶ Woolley's architectural restorations, actually integrations, can still easily be observed in the Long Wall of Sculpture W.4 and in the temple of the Storm-God (especially in W.7 and W.8): although they alter considerably original remains, they bear witness to a first attempt of creating a sort of archaeological park at the site, a remarkably early attempt in that direction (cf. Woolley, Barnett 1952: pls. 36:b, 37:b, 41:b, 47). Cf. also n. 9 below and Fig. 7.

⁷ A date for the statuette to the late 10th century BC is suggested by comparison with reliefs from the Long Wall of Sculpture and the Herald's Wall, as it will be discussed in a forthcoming article by N. Marchetti.

⁸ We got significant information on construction methods through two soundings in the cella, against the South wall W.106 and the south-western tower W.152. Especially in the latter sounding, it was noted that the wall foundations were made of very large rough blocks in conglomerate (coming from the Euphrates bank at the base of the mound), over which better finished stones were then laid. Roman disturbances have been very heavy in this area, since whole sections of the massive walls had been removed. Nonetheless, new data could be obtained on the layout of the rear walls of the cella and of the "sagrity", W.105 and W.116 respectively.

once sporting two massive columns.⁹

An extension of the excavations to the West and South revealed, after removing part of Woolley's dump, a network of foundations of Roman date (W.137+W.136+W.134+W.116+W.114), of which floor levels were, however, lost. An outer, pebbled surface, of Iron II date and thus most probably connected with the Hilani, was identified immediately to the South (L.153 with a mudbrick installation, W.144). To the West, a series of superimposed outer surfaces extended chronologically from the late Iron Age (L.166), through LB I (L.169 and L.175), down to MB II (L.178).

The inhabitants of the ancient city could enter the Lower Palace Area through the King's Gate (our Area C), placed at the northern end of the main axis that traverses the Inner Town (which in Roman times will become the Colonnaded Street). This gate, sporting some reliefs from the early 10th century BC, was refurbished by the ruler Katuwa, son of Suhi II, around 900 BC, and a building next to it had the sockle adorned with reliefs constituting the magnificent series of the Processional Entry. The successive removal of the sculpted slabs, first to Adana and then to Ankara, exposed the core of the wall (W.266) of the building to which they belonged, which we thus found partially collapsed towards the outside. The basement of the Processional Entry on which the orthostats once stood was cleared and the Iron II pebbled street (L.269; previously unexcavated by Woolley) was exposed all along it. The lower half of a limestone orthostat with the legs of two offering-bearers (Fig. 9), actually the first slab of the procession, was still standing *in situ*.¹⁰

The sculpted wall was the sockle of an adjoining building, apparently mentioned in Katuwa's inscriptions as the "upper floors" - or the "raised building" - built for his wife Anas.¹¹ This building was not excavated in the 1910s. In 2011 we began exploring it, the main entrance being an enormous monolithic stone door-sill (L.261, Woolley's "threshold;" Fig. 10) that leads to a room (L.283) sealed by fallen mudbrick walls, which presumably collapsed when in 717 BC the town was destroyed by Sargon II of Assyria. Above these structures, there was a stratigraphy of great archaeological interest: a mudbrick wall over stone foundations, which dates from Iron III (W.264 with rooms L.295 to the East and L.293 to the West; Fig. 10, background), represents a phase postdating the Assyrian destruction, when the whole area was refurbished.¹²

The King's Gate itself had been damaged in the last decades (actually it is the only case at the site), when the actual military road was made. East of the modern road,

⁹ The circular marks of these columns on the floor can be still clearly seen, L.101 and L.181, while the basalt column base now visible in the porch (of the same diameter as the marks) was found outside of the Hilani and moved back in place by Woolley (cf. 1921: pl. 2, where it is visible in the same position as today; cf. Woolley, Barnett 1952: 179-180), certainly also as part of his site presentation plan (cf. n. 6 above). The inscription of the bronze cylinder seal has been studied by A. and B. Dinçol with H. Peker and will be published in a forthcoming article. A sculpture fragment found by Woolley "under the south-east gate tower" (Woolley, Barnett 1952: 182-183 no. 4, fig. 72) was found by us lying in the porch (KH.11.O.412).

¹⁰ Woolley 1921: pl. B24:a; Woolley, Barnett 1952: pl. 46: a left; Orthmann 1971: pl. 30:h, F/16; Gilbert 2011: 180, Carchemish 65. The orthostat *in situ* still preserves traces of Woolley's "mud" treatment (Woolley 1921: pl. B24:a*), actually a cement-like plaster. Two fragments of the upper part of the orthostat, with the heads of the two offering bearers, are now kept in the British Museum (WA 117914).

¹¹ For the inscriptions, cf. Hawkins 2000: 101-108, II.11+12/A11b+c/A9-10, pls. 14-17; cf. also *ibid.*, pp. 94-100, II.9/A11a/A8, pls. 10-12. Cf., however, Pucci 2008: 221 for the alternative translation.

¹² Cf. also Woolley, Barnett 1952: 199 nn. 1-2, 204, pl. B61:a who speak of reliefs with chariot scene(s) of mid-7th century BC date, which had been added to the western sector of the gate.

the original inner paving (L.275) of the gate was rediscovered together with its ancient pebbled road to the South (L.281, previously unexcavated). Work on the western sector (to the West of the modern road), retrieved the westernmost part of the gate, including the inner doorway L.260 to the South and the “guard-room” L.252 to the North, while farther North the wall opposite to the Processional Entry was traced again (W.243+W.257). Some fragments of the seated statue of the god Atrisuhas were found scattered around.¹³

The South Gate of the Inner Town (our area D), excavated by Woolley, obviously has a very long history as a monument (Fig. 11). The ramparts were presumably built at the beginning of the MBA, but continued to be used as fortifications down to Roman times.¹⁴ We have no conclusive evidence for the construction date of the South Gate, but in its present state it dates from the Iron Age. Our excavations supplied several new structural data, particularly on the outer defense buttresses to the South. The stone paved floor (L.317+L.315+L.310) of the gate is perfectly preserved and two door sockets are still in position next to passage L.317: the floor bears clear traces of the passage of carts (Fig. 12). The western wall of the gate (W.306) still keeps part of its mudbrick elevation. In the south-western room (L.334), the stone basin and crenelated tombstone discovered by Woolley were still present. South of passage L.317, some newly identified structures (B.374, W.328) supply more details on the outer façade of the gate. The torso of the colossal limestone royal statue from the 8th century BC (Fig. 13), which Woolley found inside the gate, was rediscovered at some distance in the Inner Town, in the entrance boulevard of the old excavation house.¹⁵

A new excavation area has been opened beyond the gate, in the Inner Town, in order to study the occupational sequence in the area. The latest feature are some deep Medieval cuts, possibly drains. Some Roman foundations of houses (W.349+W.350+W.370) were present below the surface which was a sloping one (towards the South-West) also in antiquity. Some AD 3rd century pottery was lying on a nearby floor (L.377). A Hellenistic house (L.359) with mudbrick walls (W.353+W.365+W.352) was investigated under the Roman layer. All these features cut and covered two rooms (L.382 and L.383), separated by a mudbrick wall (W.380), of an Iron III house. To the South-West a fill of reddish mud (F.398+F.502) covered a hard, regular surface (L.503) sloping to the south, most probably related to the Iron Age road system leading from the gate to the acropolis.

Area E is located in the Outer Town to the West and it produced evidence from

¹³ The right hand (KH.11.O.46) and three presumable fragments of the throne (KH.11.O.451A-C). The statue, reassembled complete by Woolley (1921: pl. B25; Woolley, Barnett 1952: pl. 47:a right; Orthmann 1971: pl. 32:c, H/11; Hawkins 2000: 100-101, no. II.10/A4d, pls. 12-13; Gilibert 2011: 180, Carchemish 64), was later broken by peasants and got lost (in the gallery of the Ankara Museum, only the feet survive over the double lion base bearing the inventory number 69, while in the storerooms it is kept the left hand of Atrisuhas). Three bits of the hieroglyphic inscription carved by Katuwa on an orthostat (Hawkins 2000: 94-100, no. II.9/A11a, pls. 10-12) were found in the King's Gate (KH.11.O.43, 102 and 290, belonging to lines 6, 5 and 1 respectively, I owe this identification to H. Peker and M. Weeden).

¹⁴ The Roman city gate, built directly over the South Gate of the Iron Age, had two semicircular towers, which were completely removed by Woolley (1921: 89). Unpublished photographs in the British Museum show several details of the Roman monument (BM negatives nos. 033505-033517, 033538, 033540, PS 083691-083695).

¹⁵ Woolley 1921: 92, pls. A13:a-c, B27:a; Orthmann 1971: pl. 34:b, J/1; Gilibert 2011: 159, Carchemish 1. The head is currently kept in the storerooms of the Ankara Museum and bears the inventory number 126 (Fig. 14), while reported fragments of drapery and the feet have not been located yet. Few fragments of the inscription on the socle survive: Hawkins (2000: 167-168, no. II.36/A13a-c, pls. 54-55) is inclined to attribute the text to the ruler Kamanis.

the 7th century BC, i.e., from the same time to which seems to belong the Neo Assyrian expansion of the town outside of the ramparts. We aimed at studying the outer double fortification wall observed by Woolley, which could not be observed on the surface: we reconstructed where its was supposed to have run after that we stretched the 1920 plan by Guy according to our fixed ground control points throughout the site (Fig. 1). The double fortification wall resulted ill-constructed as Woolley claimed, with shallow pebble foundations and irregularly laid mudbricks. In the two trenches opened, we have in fact noted some possible structures (W.406+W.402 to the South, W.416 and W.415 to the North), but further research is needed. To the South, a pebbled causeway (W.403+W.404) was exposed and in the south-easternmost corner there seems to be part of a doorway of a building. All structures lie at a shallow depth, founded upon a clayish virgin soil with limestone inclusions.

Some 150 m to the South of area E, in an area which we called F, we surveyed the ruins of House A (three door-sills and a wall orthostat), an elite building excavated by Woolley,¹⁶ from which we recovered a fine 7th century BC bronze bowl (Fig. 15) and a few other bronze objects. By the supposed corner of the nearby outer fortification walls to the West of House A (whose course could not yet be determined in that area), we had a brief rescue dig in a spot where a pithos grave was eroding on the surface: two Iron III cremation pot burials (G.456A and B, respectively belonging to a child and a young adult, c. 30-35 years old) were set one on top of the other. The funerary assemblages included glazed vessels, one basalt bowl, two bronze fibulae, one granulated gold earring and several stone weights. Its is very likely that these two graves belonged to an extra moenia necropolis, yet to be explored.¹⁷

The most notable surface find is an almost complete basalt stele, retrieved on the south-western slopes of the acropolis, whence it certainly must have come. The stele has some astral symbols on its top (a star, a crescent and a winged disk) and eight lines of Luwian hieroglyphic script, dedicated at the beginning of the 10th century BC by Suhi I to Uratarhunda (“the hero, king of the land of Karkemish” son of Sapazitis, whose name can finally be clearly read), on the occasion of a victory against the Assyrian (?) army. The most interesting feature is given in the last two lines, in which Suhi I calls himself “King Uratarhunta’s dear kinsman (?), the ruler, the Country Lord of the city of Karkemish”, thus opening a new historical understanding on the political organization of the city in its relation with the great king, whose grandsons continued to oppose Suhi’s dynasty two generations later.¹⁸

Dozens of fragments of sculptures and inscriptions were collected on the surface of the Inner Town, especially around the Lower Palace area and inside and around the ruins of the British Museum excavation house (in which, incidentally, one can still collect also

¹⁶ Woolley 1921: 118-119, fig. 36.

¹⁷ This necropolis was already known to Woolley, who wrote “there had been a graveyard outside the west gate of the outer wall of Carchemish, but it lay outside our concession and is known to us only by a few objects unearthed by the German engineers engaged on the construction of the Baghdad Railway” (1939: 12; cf. also Woolley 1914: 97).

¹⁸ The text, the earliest Iron Age inscription from Karkemish, runs largely parallel to that on a stele found in 1913 in the temple of the Storm-God and dedicated by a priest of the goddess Kubaba, son of Suhi I (Hawkins 2000: 80-82, no. II.1/A4b, pl. 1). The new stele is going to be published by A. and B. Dinçol, D. Hawkins, N. Marchetti and H. Peker.

fragments of tools and equipment from the time of the first expedition), including a sort of entrance boulevard marked on its eastern side by some large sculptures.¹⁹

All the themes and the monuments highlighted above will be included in the display strategy of the forthcoming archaeological park at the site: while presently the area remains a restricted military one, it has been agreed that tourists will subsequently be able to visit the site within protected paths reaching all notable spots. The significance of Karkemish under this respect lies mainly in the possibility of bringing together environment and cultural remains, ancient urbanism and visual communication, history and monumental architecture.

BIBLIOGRAPHY

- BARBANES WILKINSON, E., WILKINSON, T. J., PELTENBURG E.
2011 Revisiting Carchemish: the Land of Carchemish Project in Syria, 2009 & 2010, in *Antiquity* 85/329, Project Gallery (<http://www.antiquity.ac.uk/projgall/wilkinson329/>)
- BONATZ, D., CZICHON, R. M., JANOSCHA KREPPNER, F. (eds)
2008 *Fundstellen. Gesammelte Schriften zur Archäologie und Geschichte Altvorderasiens ad honorem Hartmut Kühne*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- HAWKINS, J. D.
1976-1980 Karkamiš, in *RIA* V, s.v., pp. 426-446. 2000 *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, I. Inscriptions of the Iron Age*, De Gruyter, Berlin.
- HOGARTH, D. G.
1914 *Carchemish I. Report on the Excavations at Djerabis on Behalf of the British Museum. Introductory*, The Trustees of the British Museum, London.
- MARCHETTI, N.
2005 Karkemish, in *Enciclopedia Archeologica, IV. Asia*, Istituto dell'Enciclopedia Italiana "G. Treccani", Roma, s.v., p. 130.
2008 ARCHAIA. From Excavation Strategies to Archaeological Parks: Marchetti – Thuesen (eds), *ARCHAIA*, pp. 11-16.
2010 A Preliminary Report on the 2007 and 2008 Excavations and Restorations at Tilmen Höyük: Matthiae et al. (eds), *Proceedings*, Vol. 2, pp. 369-383.
2011 (ed.) Kinku. *Sigilli dell'età del Bronzo dalla regione di Gaziantep in Turchia*, Dipartimento di Archeologia-Ante Quem, Bologna (2nd ed.). (*the book can be freely downloaded at www.orientlab.net/kinku*)
2012 The 2010 Joint Turkish-Italian Excavations at Taşlı Geçit Höyük, in *33. kazı sonuçları toplantısı, 23-28 Mayıs 2011, Malatya. 3. cilt*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, pp. 531-546.

¹⁹ Several finds were already known but were thought to be lost: this is the case with a stele in a cursive script (Hawkins 2000: 193, no. II.55/A17d, pl. 74; KH.11.O.453) and an inscribed, crenelated tombstone from Merj Khamis (Hawkins 2000: 186, no. II.47/A18f, pl. 67; KH.11.O.592), both from the entrance boulevard. As for the Water Gate, one limestone orthostat is still in place ("no. 5", Woolley 1921: pls. 16 "bull relief," B31:b left; Orthmann 1971: pl. 20:d, Aa/4; Gilibert 2011: 162, Carchemish 11 left; KH.11.O.206), while a basalt fragment with two bull's feet has been found in the military road by the border in the railway station of Karkamiš, where it had been abandoned when sculptures were shipped by train to Adana Museum in the 1920s ("no. 7", Woolley 1921: pl. B30:a; Orthmann 1971: pl. 21:a, Ab/2; Gilibert 2011: 160, Carchemish 6; KH.11.O.409). H. Peker, M. and M. Weeden are charged with the study of the hieroglyphic inscribed fragments from the 2011 season.

- MARCHETTI, N., Thuesen, I. (eds)
 2008 *ARCHAIA. Case Studies on Research Planning, Characterisation, Conservation and Management in Archaeological Sites* (BAR-S 1877), Archaeopress, Oxford.
- MATTHIAE, P., Pinnock, F., Nigro, L., Marchetti, N. (eds)
 2010 *Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, May, 5th-10th 2008, "Sapienza" - Università di Roma*, Harrassowitz, Wiesbaden.
- OORTHMANN, W.
 1971 *Untersuchungen zur späthethitischen Kunst*, Rudolf Habelt, Bonn.
- PUCCI, M.
 2008 The King's Gate Complex at Karkamiš: Analysis of Space, in Bonatz et al. (eds), *Fundstellen*, pp. 215-224.
- WOOLLEY, C. L.
 1914 Hittite Burial Customs, in *LAAA* 6, pp. 87-98.
 1921 *Carchemish II. Report on the Excavations at Jerablus on Behalf of the British Museum. The Town Defences*, The Trustees of the British Museum, London.
- 1939 The Iron-Age Graves of Carchemish, in *LAAA* 26, pp. 11-37.
- WOOLLEY, C. L., Barnett, R. D.
 1952 *Carchemish III. Report on the Excavations at Jerablus on Behalf of the British Museum. The Excavations in the Inner Town; The Hittite Inscriptions*, The Trustees of the British Museum, London.

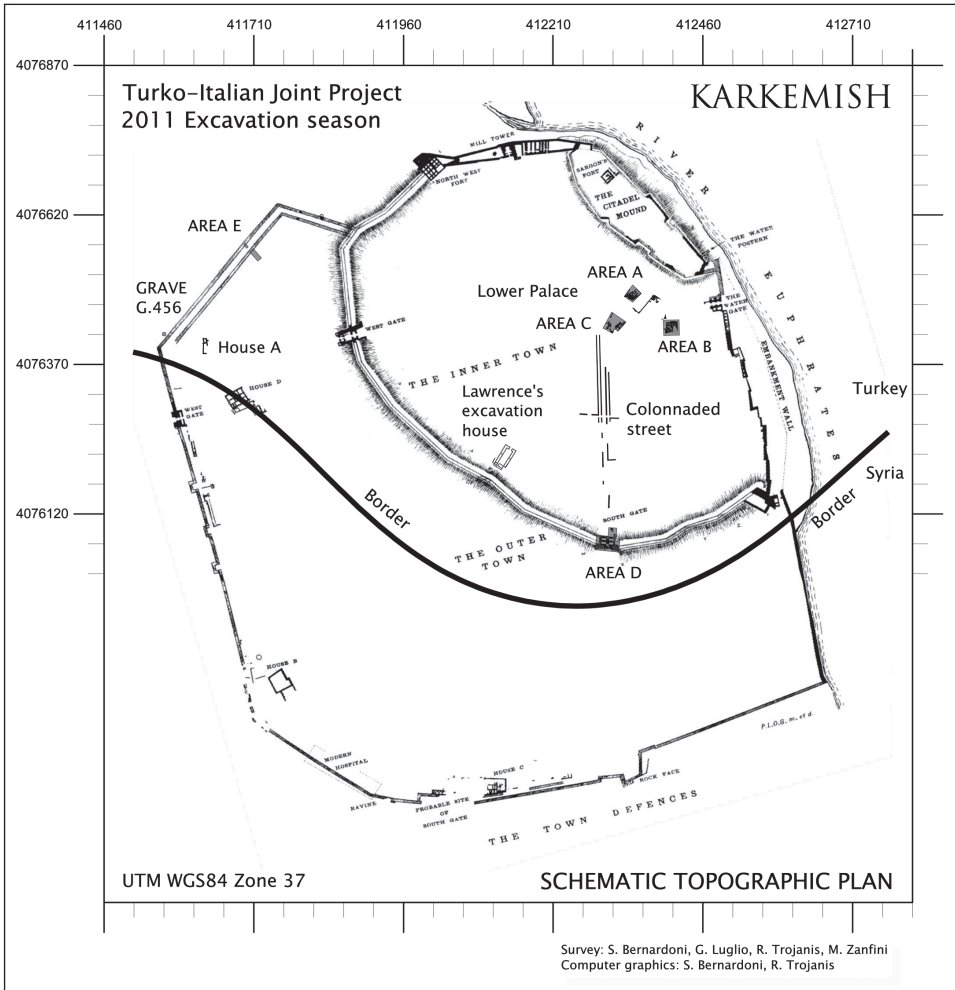

Fig. 1: Topographic map of Karkemish based on the 1920 map corrected with newly surveyed ground control points, georeferenced (Turkish side) and with indication of the main excavation areas.

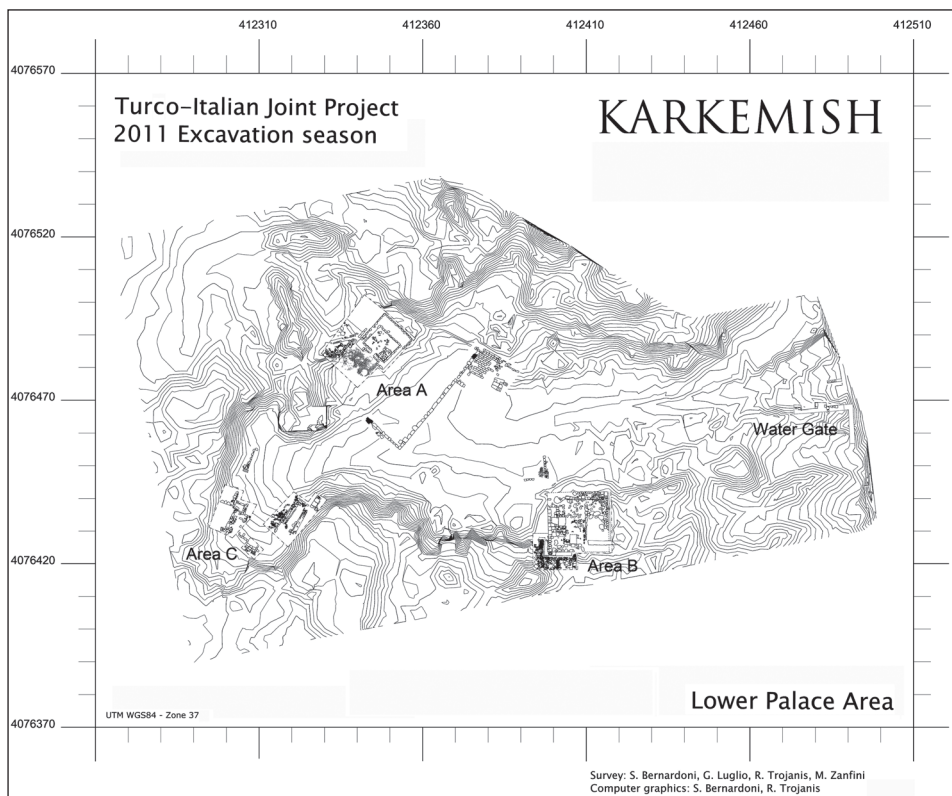

Fig. 2: Microtopographical map (contour interval 25 cm) of the Lower Palace Area, with the main monuments surveyed and excavated in 2011.

Fig. 3: Area A: the Great Staircase (L.3) from South-West, Iron II, with the Long Wall of Sculpture (W.4) to the left.

Fig. 4: Area A: the temple of the Storm-God from South, Iron II, with courtyard L.14 in foreground.

Fig. 5: Area A: bronze statuette representing the Storm-God from immediately below the floor (L.12) of the cella, with a lower tenon meant for insertion into a base, late 10th century BC (KH.11.O.516, h. 19).

Fig. 6: Area A: ostrakon with a roughly incised figure of a nude woman holding her breasts, from F.34 above courtyard L.35 of the building to the West of the Storm-God temple, Iron II; the back side bears a somewhat similar depiction, but incomplete (KH.11.O.604, h. 6 cm).

Fig. 7: Area B: the “Hilani,” in fact a temple with antae, from West, Iron II: in foreground the entrance porch L.180, with the cella in background, built in the typical construction technique with very thick orthostats; the basalt column base in the porch was placed there by Woolley at the time of his excavations but was not found *in situ*.

Fig. 8: Area B: bronze cylinder seal inscribed in Luwian hieroglyphs, from F.109 in the cella of the Hilani, probably late 10th early 9th century BC (KH.11.O.65, h. 2.8 cm, diam. 1.3 cm).

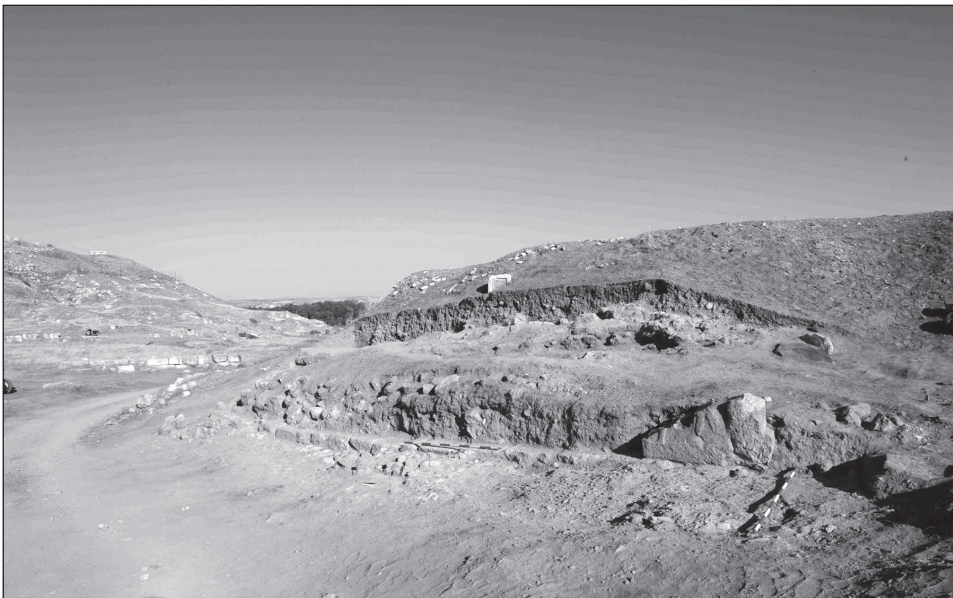

Fig. 9: Area C: basement W.266 of Processional Entry and in foreground pebbled street L.269, from South-West, Iron II; to the right, orthostat KH.11.O.450, end of 10th century BC (h. 80.3 cm).

Fig. 10: Area C: the “threshold” L.261 with its door-socket and room L.281 to the left, from North-East, Iron II; in background, W.264 and room L.295 to the East, Iron III.

Fig. 11: Area D: South Gate from West, Middle Bronze-Iron II; a crenelated tombstone in right foreground.

Fig. 12: Area D: South Gate, stone paved passage L.317, bearing clear traces of the passage of carriages, from South, Iron II.

Fig. 13: Inner Town: limestone torso discovered by Woolley in the South Gate and found in 2011 in the entrance boulevard of the old excavation house, 8th century BC (KH.11.O.455, h. 43.5 cm).

Fig. 14: Limestone head belonging to the torso of Fig. 13 in the Museum of Anatolian Civilizations, Ankara, 8th century BC (inv. 126, h. 55.6 cm, Author's photo reproduced courtesy of the Museum).

Fig. 15: House A: bronze bowl from the surface, Iron III (KH.11.O.244, h. 3.6 cm, diam. 14.9 cm).

ILISU BARAJI - SALAT TEPE 2011 KAZISI

A.Tuba ÖKSE*
Ahmet GÖRMÜŞ
Tatsundo KOIZUMI
Deniz YAŞIN MEIER
Nevin SOYUKAYA

Salat Tepe’de 2011 yılında tepe üzerinde K-L 11-14 açmalarında Orta Tunç Çağının erken evrelerine ait 4.-5. tabakalara ait yapılar kazılmış, güney yamaçta I 12 açmasında çalışılmış, Geç Ubeyd Dönemi ve sonrasına tarihlenen mekânlar açığa çıkarılmıştır¹.

Tepe Üzeri Açmaları

K 14 açmasında OTÇ 3 tabakasına ait ince çakıl yol dolgusu altında belirlenen, OTÇ 4 tabakasına ait çakıl yol dolgusu kaldırılmış, bunun L 14 açmasındaki rampanın altına girdiği anlaşılmıştır (Resim: 1). Dolgunun güneyinde ocak ve seramik parçaları ile beslenmiş direk yerleştirme çukurları bulunmuştur. Açmanın güney yarısında geçen yıl açığa çıkarılan taş temelli kırmızı kerpiç duvarların OTÇ 4. tabakaya ait olduğu anlaşılmış, OTÇ 4. tabakaya ait iki farklı yapı katı belirlenmiştir (Resim: 2). Açmanın güneydoğu köşesinde balçığın altında küllü toprak ve beyaz balçık tabakası bulunmaktadır. Yapılar kısmen taş temelli kerpiç duvarlarla, kısmen OTÇ 5. tabakaya ait kerpiç duvarların üzerine taş temelsiz inşa edilmiştir.

L 14 açmasında OTÇ 4b tabaka yapısına ait kırmızı kerpiç duvarlarla ince çakıl döşeli yol eş zamanlı kullanılmıştır. Açmanın doğu yarısındaki iki farklı yönde uzanan çakıl rampaların birleştiği kesime yığılan toprak dolguyla höyük tepesi kuzeydoğuya doğru genişletilmiş ve bir metre yükseltilmiştir. M-L 13-14 açmalarında bu dolgu üzerine kurulan iri taş temelli yapı, OTÇ 4b tabakasına aittir. Yapının iri dere taşları ile döşeli açık

* Prof. Dr. A. Tuba ÖKSE, Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Kocaeli/TÜRKİYE. e-mail: tubaokse@yahoo.com;

Öğr. Gör. Ahmet GÖRMÜŞ, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Hatay/TÜRKİYE. e-mail: ahmetgormus@yahoo.de;

Dr. Tatsundo KOIZUMI, Wasada Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Tokyo/JAPONYA. e-mail: tatsundo.k@nifty.com;

Deniz YAŞIN MEIER, Bern Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Doktora öğrencisi, e-mail: deniz_yasin@yahoo.com;

Nevin SOYUKAYA, Diyarbakır Müze Müdürü.

¹ Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni ile 05.07-30.09.2011 tarihlerinde Diyarbakır Müze Müdürlüğü başkanlığında, yazarların bilimsel sorumluluğunda gerçekleştirilen kazıda Diyarbakır Müzesi’ni temsil eden Mardin Müzesi’nden Nizamettin Orhan ile Afyon Müzesinden Mehmet Garipcin’e şükranlarımı sunarım. Kazıya Ayşe Köksoy, Gamze Kaynak, Recep Çakır, Serhat Şentürk, Onur Mercan, Nimet Gatar, Serhat Altun, Yücel Erdaş, Cihat Yorulmaz, Aziz Laçın, Abdullah Salman, Sabiha Şahin; Kocaeli Üniversitesi lisans öğrencileri Hasan Karakoç, Sabire Yazıcı, Yusuf Akgün, Barış Alan; Mustafa Kemal Üniversitesi lisans öğrencileri İbrahim Ulu, Şerife Güler, Sadi Canbolat, Ayşe Merve İnan, Ahmet Korkunç katılmışlardır. Kazıda ele geçirilen 98 envanterlik ve 129 etütlük eser Diyarbakır Müzesi’ne teslim edilmiş, tohum örnekleri Prof. Dr. Emel Oybak Dönmez tarafından incelenmek üzere Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölümü; hayvan kemikleri Dr. Zehra Satar tarafından incelenmek üzere Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü; insan kemikleri Kocaeli Üniversitesi; analizlik seramik parçaları ve karbon örnekleri Wasada ve Tübingen Üniversite laboratuvarlarına gönderilmiştir.

mekânın güneyinde ince çakıl döşeli sokağa devrilmiş iri küp parçaları, bunun güneyindeki yanmış mekânda mutfak kapları ve tahıl ele geçirilmiştir. Rampanın güneydoğusundaki çukurda ele geçirilen seramik ve kırık hayvan kemikleri, ayinle ilgili uygulamalara ait olmalıdır. Rampa dolgusu içerisinde ele geçirilen çok sayıda kırık kap parçası arasında bulunan, üzerine aplike edilmiş küçük kap bulunan pişmiş toprak levha parçası (Resim: 9), Hirbemerdon'da ele geçen ritüel amaçlı üretilmiş pişmiş toprak levhaların Salat Tepe'de de kullanıldığını göstermektedir².

K 13 açmasında OTÇ 5. tabakaya ait sarı kerpiçli duvarlar tıraşlanarak üzerine inşa edilen taş temelli kırmızı kerpiçli duvarlar OTÇ 4b tabakasına aittir. Bu duvarlardan birisinin temel taşları arasına yerleştirilmiş, içerisinde hayvan kemikleri bulunan koyu ağzılı portakal rengi çanak, yapı ritüeli kalıntısı olmalıdır. Açmanın güney kenarında bulunan kırmızı-kahverengi boya astarlı, keskin gövdeli çanak, balçıktan kabaca biçimlendirilmiş kadın figürü (Resim: 6) ve hayvan kemikleri, bir büyü ayininin OTÇ 2. tabakanın deprem nedeniyle devrilmiş duvarına açılmış kül dolu küçük çukura gömülen kalıntıları olmalıdır. Mekânın güney kesiminde yaklaşık 2 m. yükseklikte küllü toprak dolgu üzerine devrilen 4 m. yükseklikteki kerpiç duvar OTÇ 4a tabakasına aittir (Resim: 3). Dolguda ele geçirilen az sayıda Geç Kalkolitik kap parçasına göre tepe üzerinin güney kenarını yükseltmede kullanılan dolgu, höyük eteğinden getirilmiştir. Dolgu altından gelen OTÇ 5. tabakaya ait kerpiç duvarlar, bu tabakanın diğer yapılarından farklı yönlendirilmiş dar ve uzun mekânları olan bir yapıya aittir (Resim: 4). Ateşleme bölümü ile pişirme bölümünün birbirinden ayrıldığı tipte bir kubbeli fırın, duvarla bütünleştirilmiştir (Resim: 5). K-L 13 açmaları arasında, tabanı üzerinde döküntü kerpiç ve yanmış ahşap parçaları bulunan OTÇ 4. tabakaya ait mekân ile bunun güneyinde, üzerinde saz tavan yığıntısı ile güneyinde devrilmiş kerpiç duvar bulunan tabanın doğusunda OTÇ 4. tabakaya ait kırmızı kerpiç duvarlı yanık mekânda parçalanmış kaplar açığa çıkmıştır.

K-L 13-14 açmalarının kesiştiği alanda kazılan 5 m. çapındaki çukurdan Erken Demir Çağı el yapımı kap parçalarının yanı sıra Yeni Assur Dönemi için tipik bir kandil³ (Resim: 6) ile dörtgen biçimli, ayaklı bazalt kaba ait parça ele geçirilmiştir. Çapları 3-5 m. arasında değişen benzeri çukurlar, tabanlarında ocaklar bulunması nedeniyle çukur evler olarak nitelenmiştir⁴. Bu çukurun malzemesi, önceki yıllarda kazılan silo çukurları

² N. Laneri, M. Schwartz, J. Ur, S. Valentini, A. D'Agostino, R. Berthon ve M. M. Halde, "The Hirbemerdon Tepe Archaeological Project 2006-2007. A Preliminary Report on the Middle Bronze Age 'Architectural Complex' and the Survey of the Site Catchment Area", *Anatolica* 34, 2008, Fig. 6; K. Abend, S. Caspi ve N. Laneri, "Conserving Fragments of Icons: Clay Votive Plaques from Hirbemerdon Tepe, Turkey", C. Rozeik ve diğ. (eds), *Conservation and the Eastern Mediterranean*, 2010, 158-164, London, The International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works; N. Laneri, "Connecting Fragments: A Sensorial Approach to the Materialization of Religious Beliefs in Rural Mesopotamia at the Beginning of the Second Millennium BC", *Cambridge Archaeological Journal* 21/1, 2011, 85-86.

³ P. E. Pecorella, *Malatya III, Rapporto Preliminare Delle Campagne 1963-1968, Il Livello Eteo Imperiale e quelli neoetei*, 1975, Roma, *Orientalis Antiqui Collectio*, 37, Pl. LIX:2; H. Goldman, *Excavations at Gözlükule, Tarsus III: The Iron Age*, 1963, New Jersey, fig. 119:244 S. Anastasio, *Atlas of the Assyrian Pottery of the Iron Age*. Subartu XXIV, Turnhout: Brepols, 147, fig. 2, S. 173, fig. 6, S. 185, fig. 30.

⁴ A. T. Ökse ve A. Görmüş, "Nomadic Way of Life in the Early Iron Age: A Study on the Evidence from Salat Tepe in the Upper Tigris Region", *Proceedings of the XII. Symposium on Mediterranean Archaeology*, Ed. H. Öniç, British Archaeological Reports S 1909, 2009, 165-172, Oxford, Archaeopress; A. Görmüş, "New Approaches for Interpretation of Eastern Anatolian Early Iron Age Pits: Semi-Subterranean Cooking Facilities from Salat Tepe", *Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, Ed. P. Matthiae ve diğ., 2010, 365-373, Wiesbaden, Harrasowitz.

ve çukur evlerde de belirlenmiş olduğu gibi, Erken Demir Çağı seramiğinin Yeni Assur Dönemi sonuna kadar kullanılmıştır⁵.

K 12-11 açmalarını yaklaşık doğu-batı doğrultusunda kat eden ikiz kerpiç duvarın kuzeyinde ocak tabanları kaldırılmış, altından çıkan silo çukurları boşaltılmıştır. Burada bulunan iki OTÇ 5. tabaka mekânının yanık enkazı üzerine ters kapatılmış, içinde hayvan kemikleri bulunan koyu ağızlı portakal rengi çanak, ritüel uygulamayı yansıtmaktadır. Kuzeydeki mekânda kazılan üst üste iki küllü enkaz tabakası arasında saz izlerine, üzerinde yanmış mertek izlerine rastlanması, enkazın iki katlı bir yapıya ait olduğu izlenimini bırakmıştır (Resim: 7). Mekân tabanında yer alan platformlu, at nalı biçimli ocak ile küresel gövdeli pişirme kapları Anadolu'nun çağdaş merkezlerinden bilinmektedir⁶. Mekânın kuzeydoğu köşesine açılmış erzak çukuru içinden tüm hâlde korunmuş, tabanı üzerindeki yanık enkaz arasında da parça hâlde geyik boynuzu, mekânın ortasında tabana gömülmüş bir küp bulunmuştur. Enkazda bulunan pişmiş toprak hayvan figürleri ritüel uygulamalara işaret etmektedir. Güneyindeki mekân da yanmış, doğudan batıya doğru alçalan çakıl döşeli rampa yanık tabaka ile kaplanmıştır. Mekânlarda ele geçirilen çakıl taşından üretilmiş matkap şapkası, ezgi taşı ve tezgâh ağırlıkları, burada bir işliğin varlığını düşündürmektedir. Bu seviyede koyu ağızlı portakal rengi çanakların sayısı artmış ve niteliği incelmıştır (Resim: 6). Yanık enkaz ve mekânlarda bulunan yoğun kap parçaları Erken Tunç Çağı sonu ile OTÇ başına tarihlenmiştir.

L 12 açmasında taş temel kalıntıları ile bazı boşlukları doldurduğu düşünülen taş dolu çukurlar altında belirlenen OTÇ 4. tabakaya ait mekân tabanı üzerinde bulunan kap parçalarına göre mekân, evsel işleve sahiptir. Açmanın doğu yarısında, bir bölümü L 13 açmasına giren OTÇ 5. tabaka mekânının güneyinde, ince çakıl dolgu altında küllü çukurlar, ocak yerleri ve çömlekler bulunmuştur. Açmanın batı yarısında bulunan, taş temellerine kısmen ulaşılmış üç mekândan ikisinin tabanları üzerinde direk yerleştirme yerleri bulunmaktadır. Duvarların bazıları OTÇ 5. tabaka duvarları üzerine taş temel konularak ya da konulmadan inşa edilen OTÇ 4. tabaka duvarları olup, bazıları L 13 açmasındaki OTÇ 5. tabaka duvarları ile birleşmektedir. Mekân dolgularında yoğun kap parçası ele geçirilmiştir. Açmanın kuzeyindeki mekânların üst tabanların OTÇ 4, alt tabanların OTÇ 5. tabakada kullanılmıştır. Küçük mekâna ait OTÇ 4. tabaka tabanı altında belirlenen hasır parçaları ve küllü toprak altında *larnax* türü bir mezar saptanmıştır (Resim: 8). Baş tarafı kuzeye gelecek şekilde hoker tarzda yerleştirilen birey doğuya dönüktür. İskeletin kafasının altına bir ezgi taşı yerleştirilmiş ve siyah boya ile bezenmiş boyunlu bir küçük kap bırakılmıştır.

L 11 açmasının kuzey yarısında ince çakıl yol dolgusunun kuzey ve güney kenarlarında belirlenen iki mekândan birisinin küllü toprak tabanı üzerinde bulunan siyah astarlı ve perdahlı çanak, dıştan yuvarlak kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve S profilili gövdelidir (Resim: 9). Ortadaki mekân tabanı üzerinde sırt üstü yatan erişkin bireye ait iskeletin bacakları iki yana açılmış, elleri bükülmüş ve yangın sırasında başına aldığı darbe ile tabana düşerek yaşamını yitirmiştir (Resim: 10). Açmanın güneybatı kesiminde bulunan çömlek mezarlar, OTÇ 3. tabakada, 4. tabakaya ait taş temeli bozarak yerleştirilmişlerdir. Ağız ağza yerleştirilmiş bir pişirme kabı ile bir kırmızı kahverengi boya astarlı çömlekten oluşan mezarda bebeğe ait iskelet ile boyunlu içki kabı, boncuklar ve bronz süsleme parçası

⁵ A. T. Ökse ve A. Görmüş, "Demir Çağında Salat Tepe", *Veli Sevin Armağanı* (baskıda).

⁶ T. Özgüç, *Kültepe-Kaniş II. Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*, 1986, Ankara, Türk Tarih Kurumu; *Kültepe Kaniş/Neşa*, 2004, Yapı Kredi Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul.

ele geçirilmiştir (Resim: 8). Bunun güneyindeki iki çömlek mezardan birisinde bebeğe ait kemik parçaları, diğerinde hoker yatırılmış iki birey açığa çıkarılmıştır. Bireylerden biri küçük çocuk olup yaklaşık 9 yaşlarında olan bireyin başı altına bir taş yerleştirilmiş, yanına 3 çömlekçik, 1 tunç bilezik ve 1 frit boncuk bırakılmıştır. Ev tabanları altına gömülen çömlek mezar geleneği çağdaş Anadolu merkezlerinde yaygındır⁷.

Orta Tunç Çağı 4. Yapı Katı⁸

K13 açmasının güney yarısında açığa çıkarılan ve OTÇ 5. tabaka yapısına ait devrilmiş duvara ve diğer açmalarda kazılan mekânların deforme olmuş duvarlara göre OTÇ 5. tabaka yapısı bir deprem ve ardından çıkan bir yangınla yıkılmış olmalıdır. Depremle⁹ yıkılmış olduğu belirlenen OTÇ 2. tabaka yapısının enkazında da belirlendiği gibi, enkazda kalan boşluklar ile ritüel atıkların¹⁰ üzeri taşlar ve balçıkla doldurulmuş ve OTÇ 4. tabaka yapısına düzlem oluşturulmuş görünmektedir. Tepenin güney kenarı K 13-14 açmalarında belirlenen kalın ve küllü dolgu ile, kuzey kenarı ise balçık dolgu ile genişletilmiş ve yükseltilmiştir. Gri küllü dolgu K 14 açmasının doğusundan ve kuzeyinden K 14 açmasına doğru yamaç şeklinde yükselmekte olduğundan, tepenin bu kesimi daha fazla yükselmiştir.

OTÇ 4. tabaka yapıları 550,20 ile 551,18 m. derinlikler arasında bulunmaktadır ve yapı özelliklerine göre iki evrelidir. Tadilat Evresi (OTÇ 4a) K-L 11-13 açmalarında OTÇ 5. tabaka yapılarına ait duvarların üzerine inşa edilen kerpiç duvarlarla temsil edilmiştir. Tepe üzerinde Yeni Yapı Evresine (OTÇ 4b) ait iki farklı yapı bulunmaktadır. L-M 13-14 açmalarında toprak dolgu üzerine temelleri iri taş bloklarla, inşa edilmiş bir yapının duvarları, diğerlerinden farklı olarak ana yönlere uygun yerleştirilmiştir. K-L 11-13 açmalarında bulunan yapının duvarları ise OTÇ 5. tabaka duvarları üzerine iri dere taşlarıyla döşenen temelleri olan sert sarı kerpiçler ve ince dere taşlarından oluşan temelleri olan kırmızı ıslak kerpiçlerle örülmüş ikiz duvarlarla temsil edilmektedir.

Bu tabakaya ait bazı mekânlar yanmıştır. K-L 11-12 açmalarında kazılan mekânların dolguları üzerinde yoğun kül ile yanık mertekler bulunmaktadır. K-L 12 açmalarına rastlayan mekânların enkazlarında iki farklı küllü yangın ve moloz tabakası

⁷ T. Özgüç, *Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948, 1950, 51-59*, Ankara, Türk Tarih Kurumu; *Kültepe Kanış/Neşa*. 2004, 85-87, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık; T. Özgüç ve N. Özgüç, *Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949, 1953*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 28-32.

⁸ A. T. Ökse, A. Görmüş, D. Yaşın Meier ve M. A. Bilici, Ilısu Barajı - Salat Tepe 2009 Yılı Kazısı, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1, 2011, 270-282, Ankara, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü; A. T. Ökse, A. Görmüş, T. Koizumi, D. Yaşın Meier ve N. Soyukaya, Ilısu Barajı - Salat Tepe 2009 Yılı Kazısı, 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (baskıda).

⁹ A. T. Ökse, "Archaeological Evidence for a sixteenth-century BC Earthquake on the Southeastern Anatolian Faultline", *Antiquity* 81/312, 2007, <http://antiquity.ac.uk/ProjGall/okse2/index.html>; A. T. Ökse, A. Görmüş ve E. Atay, "Collapsed Walls of a Middle Bronze Age Building at Salat Tepe (Diyarbakır), Evidence for an Earthquake?", Ç. Özkan Aygün (ed.), *Soma 2007. Proceedings of the XI Symposium on Mediterranean Archaeology*, B.A.R., S 1900, 2009, 277-283, Oxford: Archaeopress; A. T. Ökse, Y. Esentürk, A. Görmüş, A. Bora ve K. Uslu, "The Collapse of a Middle Bronze Age Building Complex at Salat Tepe Due to an Earthquake", P. Matthiae (eds.), *Proceedings of the 6th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East I*, 2010, 465-480, Wiesbaden, Harrasowitz.

¹⁰ A. T. Ökse, A. Görmüş ve T. Bozkurt, "Rituals practiced in the Middle Bronze Age Settlement at Salat Tepe: A Tentative Interpretation", P. M. Milotello ve H. Oniz (eds.), *Proceedings of the 15th Symposium on Mediterranean Archaeology*, B.A.R., Oxford (baskıda).

arasında tabana rastlanmaması, yanan yapıların iki katlı olabileceğini düşündürmektedir. L 11 açmasında yangın sırasında hayatını kaybeden bir birey, taban üzerine düşmüş birkaç yanmış mertek kalıntısıyla ilişkilendirilmiştir. Bireyin yüzünün sol yanına aldığı darbenin de yanık bir mertekten geldiği, kafatasının darbe nedeniyle çöken sol alın bölümünün içine kadar giren yanık ahşap parçalarından anlaşılmaktadır.

Orta Tunç Çağı 5. Yapı Katı

OTÇ 5. tabaka yapıları 549,62-550,00 m. derinlikler arasında bulunmaktadır. Bu tabakaya ait iki yapı kompleksi tespit edilmiştir. K 13-14 açmalarında gri küllü dolgu altından gelen ve batı-güneybatı – doğu-güneydoğu doğrultulu yapı kompleksi açma genelinde bu tabaka yapılarından 90 derecelik farkla yerleştirilmiştir. K 14 açmasındaki OTÇ 4. tabaka duvarları altından gelen kerpiç duvarlar ise K-L 11-13 açmalardaki duvarlarla aynı yönde, güney-güneybatı – kuzey-kuzeydoğu doğrultusunda uzanmaktadır.

Küllü yangın enkazı içerisinde çıkan çok sayıda parçalanmış kap arasında OTÇ Monokrom ve RBWW ile pişirme kapları dışında ETÇ III/IV evrelerine ait kap biçimleri ve mal grupları yoğundur (Resim: 6). Bunlar arasında en yoğun grubu ince nitelikli koyu ağızlı portakal rengi çanak parçaları (Resim: 8) ile *Orange Ware* çömlekleri oluşturmakta, Erken Cezire Gri Seramiği, Metalik Seramik taklitleri, Orta Anadolu benzeri parlak perdahlı el yapımı kâseler ile Malatya boyalılarına ait parçalar bulunmaktadır. Kırmızı astarlı, ağız kenarı dışında tek bir yiv bulunan çanak biçimleri Üçtepe’de Erken Tunç Çağı sonlarına tarihlenmiştir¹¹. Bu bulgulara göre OTÇ 5. tabaka ETÇ sonu-OTÇ başında kullanılmış olmalıdır.

Güney Yamaç Açmaları

I 12 açmasının kuzey basamağında Geç Kalkolitik katmanlara açılmış çukurların içleri boşaltılmış, önceki yıllarda üst seviyede belirlenen kerpiç duvar parçası kaldırılarak altından gelen Geç Kalkolitik Dönem çukurları ve duvarları açığa çıkarılmıştır. Bazı duvarların diğerlerinin altına girmesi, farklı yapı evrelerini göstermiş, yıkılan bir yapıya ait duvarların üzerine yeni duvarlar inşa edilmiştir.

I12/047/M kodlu mekânın I12/046/T kodlu tabanı ile I12/056/M ve I12/058/M kodlu mekânlardan toplanan kıyılmış ot katkılı çanak parçaları arasında çekiç başı biçiminde kalınlaştırılmış ve % 14 oranında temsil edilen içe eğik ağız kenarlı tiplerin yanı sıra keskin gövdeli, dış yüzeyde yumruları olan çanaklar, yarı küresel gövdeli kalınlaştırılmış ağızlı çanaklar ile oval gövdeli çömlekler belirlenmiştir.

Bu kontekstlerde Post Ubeyd B5 evresine ait Gri Açıklı seramik az oranda (% 11) temsil edilmiştir. Açmanın batısında balçık dolgu üzerine oturtulan kerpiç duvarlı mekân içerisinde Gri Perdahlı Seramik tespit edilirken bu mekânın alt tabakasında bu seramiğe rastlanmamıştır. Bu kontekstlerde bulunan örneklerin çoğunlukla Hammam et-Turkman VB ve Tepe Gawra XI tabakalarında bulunan biçimlerle benzeşmesi, söz konusu mekânın Ubeyd Dönemi sonrasında, Geç Kalkolitik Dönemin erken evresinde kullanıldığını göstermiştir.

Bu alanda pişmiş toprak somun biçimli boncuklar, bir taş yassı balta ile ezgi taşları ve çakmaktaşı ile obsidyenden üretilmiş işlenmiş dilgiler ele geçirilmiştir. Batı

¹¹ A. Özfırat, *Üçtepe II: Tunç Çağları (13-10. Yapı Katları)*, 2006, Ege Yayınları, İstanbul.

mekânında bazalt havaneli ile pişmiş toprak üfleç tespit edilmiştir¹². Kalkolitik Dönem yerleşmesinde 2012 kazı sezonunda daha yoğun çalışılması ve stratigrafinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Sonuç

Salat Tepe’de ilk yerleşimin doğal çakıl seki ve alüvyon dolgudan oluşan ana toprak üzerine M. Ö. 6. binyıl ortalarında kurulduğu ve M.Ö. 3. binyıla kadar kullanılan çok sayıda mimarî tabakanın yaklaşık 20 metre yükseklikte ve ortalama 120-150 m. çapında yayvan bir höyük oluşturduğu anlaşılmıştır. Kalkolitik tabakaların kazıldığı güney yamaçta henüz ana toprağa ulaşılmamıştır.

Kalkolitik höyüğün üzerinde yaklaşık 4 metre kalınlıktaki Erken Tunç Çağı dolguları henüz kazılmamıştır. Önceki yıllarda kazılan Orta Tunç Çağı tabakalarına ait kerpiç enkazı arasında ele geçirilen kazıma bezemeli Ninive-V kaplarına ait parçalar¹³ tepe üzerinin MÖ 3. binyıl başlarından itibaren yerleşim alanı olarak kullanıldığını gösterir niteliktedir. İlisu Barajı kurtarma kazıları projesinin son yılı olacağı bildirilen 2012 yılında tepe üzerinde dar bir alanda çalışılarak Erken Tunç Çağı yerleşiminin stratigrafisinin belirlenmesi planlanmıştır.

Bunların üzerinde yer alan beş Orta Tunç Çağı tabakası¹⁴ Kuzey Mezopotamya kronolojisine¹⁵ göre tarihlenmektedir. Anadolu’da Assur Ticaret Kolonileri Çağı ile çağdaş olan erken tabakalar ıslak kesilmiş bej, kırmızı ve gri renklerde kerpiçlerle inşa edilmiştir. OTÇ 5. tabaka deprem ve yangın geçirmiş ve Erken Tunç Çağ IV-Orta Tunç Çağ I geçiş evresinde (Habur 1 evresi, M.Ö. 2050-1900) kullanılmıştır. Bu tabakanın yıkılışından sonra tepe üzeri dolgularla genişletilmiş ve OTÇ 4. tabaka yapıları inşa edilmiştir. Orta Tunç Çağ I evresinde (M.Ö. 1900-1750) kullanılan bu yapılar şiddetli yangın geçirmiştir. OTÇ 3. tabakaya ait barakalar, çardaklar, silolar ve ocaklar Orta Tunç Çağ II evresine (Habur 2 evresi, M.Ö. 1750-1700) tarihlenmiştir. Tepe üzerinin tesviye edilmesinden sonra kurulan geç tabakalar kalıpta kesilmiş ve kurutulmuş standart boyutlarda kerpiçlerle inşa edilmiştir. OTÇ 2. tabaka yapı kompleksi radyokarbon tarihlerine göre Erken Hitit Krallık dönemiyle çağdaştır ve Orta Tunç Çağ II-III evrelerinde (Habur 2-3 evreleri, M.Ö. 1700-1550) kullanılmış olup şiddetli bir deprem ve yangın geçirmiştir.

¹² A. T. Ökse, “Salat Tepe Kalkolitik Dönem Yerleşimi”, Ed. A. Öztan ve Ş. Dönmez, *Karadeniz’den Fırat’a Bilgi Üretimleri, Önder Bilgi’ye Armağan Yazılar*, 221-250, 2011, Ankara, Bilgin Kültür Sanat Yayınları; A. T. Ökse ve A. Görmüş, “Mesopotamian Chalcolithic Cultures in the Upper Tigris Region: A Case Study on Salat Tepe and its Environment”, *Proceedings of the 14th Symposium on Mediterranean Archaeology*, British Archaeological Reports, Eds. Y. Morozova ve H. Oniz, Oxford, Archaeopress (baskıda); A. T. Ökse, A. Görmüş, T. Koizumi, D. Yaşin Meier ve N. Soyukaya, “İlisu Barajı - Salat Tepe 2009 Yılı Kazısı”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı* (baskıda).

¹³ A. Tuba Ökse ve Ahmet Görmüş, “Excavations at Salat Tepe in the Upper Tigris Region: Stratigraphical Sequence and Preliminary Results of the 2005-2006 Seasons”. *Akkadica* 127 133, fig. 35

¹⁴ Konuya ilişkin baskı aşamasındaki yazılar: A. Tuba Ökse, “İlisu Barajı Etki Alanında Kalan Salat Tepe Kazıları Işığında Yukarı Dicle Havzasının Orta Tunç Çağı”, *Colloquium Anatolicum/Anadolu Sohbetleri XI*; “Salat Tepe and its Vicinity in the Middle Bronze Age: Stratigraphical Sequence, Ceramic Assemblages and the Settlement Pattern”, *The Archaeology of Political Space. The Upper Mesopotamian Piedmont in the Second Millennium BC* (Ed. Dominik Bonatz), Berlin, W. de Gruyter.

¹⁵ L. Nigro, “Ebla and the Ceramic Provinces of Northern Syria in the Middle Bronze Age: Relationships and Interconnections with the Pottery Horizons of Upper Mesopotamia”, Ed. M. Lebeau, *Subartu* 4/1, 1998, Turnhout, 287-289; H. Oguchi, “The Date of the Beginning of Khabur Ware Period 3: Evidence from the Palace of Qarni-lim at Tell Leilan”, *Al-Rafidan* 27, 2006, 55.

Bu yapı kompleksi, bölgede tarım idare sistemin kapsamında inşa edilmiş çiftliklerden birisi olarak nitelendirilmektedir¹⁶. Bu yapının üzerine kurulan OTÇ 1. tabaka, seramik koleksiyonlarına göre Orta Tunç Çağı sonu-Geç Tunç Çağ I evresinde (Habur 4a evresi, M.Ö. 1550-1400), Erken Mitanni Döneminde kullanılmıştır.

Salat Tepe bu dönem sonunda terk edilmiş, Demir Çağları boyunca yarı göçer topluluklara ait çukur evler ve tahıl depolama çukurlarına ev sahipliği yapmıştır. Ortaçağ ve sonrasına ait mimarî kalıntılar tepe üzerinin göçer topluluklarca ve tahıl depolama alanı olarak kullanılmaya devam ettiğini göstermiştir. Tepe Yeni ve Yakınçağda mezarlık alanı olarak kullanılmıştır.

¹⁶ A. Tuba Ökse ve Ahmet Görmüş “Analysing an Administrative System based on the Case of Salat Tepe in the Upper Tigris Region during the Middle Bronze Age”, *Looking North: The Socioeconomic Dynamics of the Northern Mesopotamian and Anatolian Regions During the Late Third and Early Second Millennium BC.* (Ed., P. Pfalzner, N. Laneri and S. Valentini). Wiesbaden, Harrasowitz, 129-136; A. Tuba Ökse, Emel Oybak Dönmez, Ahmet Görmüş, Meryem Gürbüz and Mehtap Özdeğer, “The Middle Bronze Age Farming Economy of the Upper Tigris Region: A Reconstruction Basing on Archaeological, Archaeobotanical and Ethnoarchaeological Analysis” *Akkadica* 133/1, 2012 (baskıda).

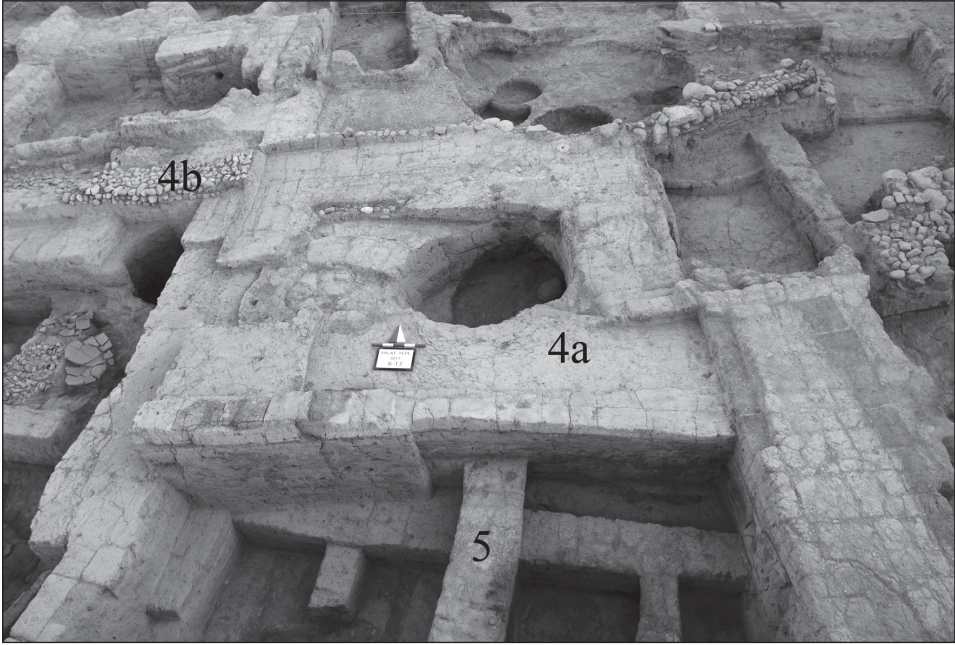
Resim 1: K-L 14 Açmalarındaki Orta Tunç Çağı 4. tabaka yapıları ve rampaları.

Resim 2: K 14 Açması Orta Tunç Çağı 4. tabaka (4a-4b) ve 5. tabaka yapıları.

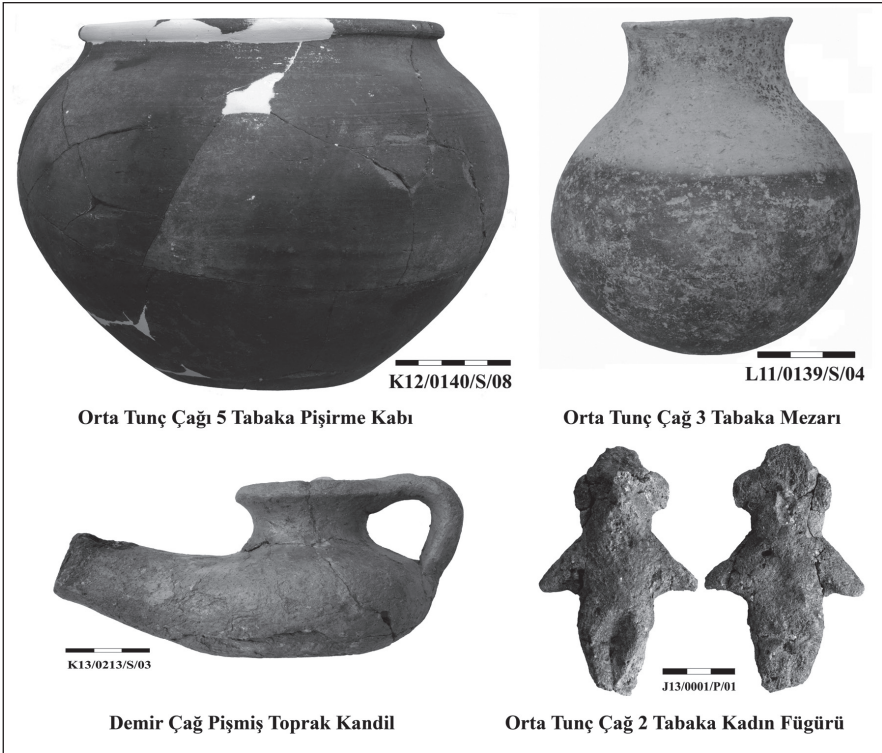
Resim 3: K 13 Açması Orta Tunç Çağı 4. tabaka duvarları.

Resim 4: K 13 Açması Orta Tunç Çağı 4. tabaka (4a-4b) ve 5. tabaka yapıları.

Resim 5: K 13 Açması Orta Tunç Çağı 4. tabaka (K13/083/F) ve 5. tabaka fırınları.

Orta Tunç Çağı 5 Tabaka Pişirme Kabı

Orta Tunç Çağ 3 Tabaka Mezarı

Demir Çağ Pişmiş Toprak Kandil

Orta Tunç Çağ 2 Tabaka Kadın Figürü

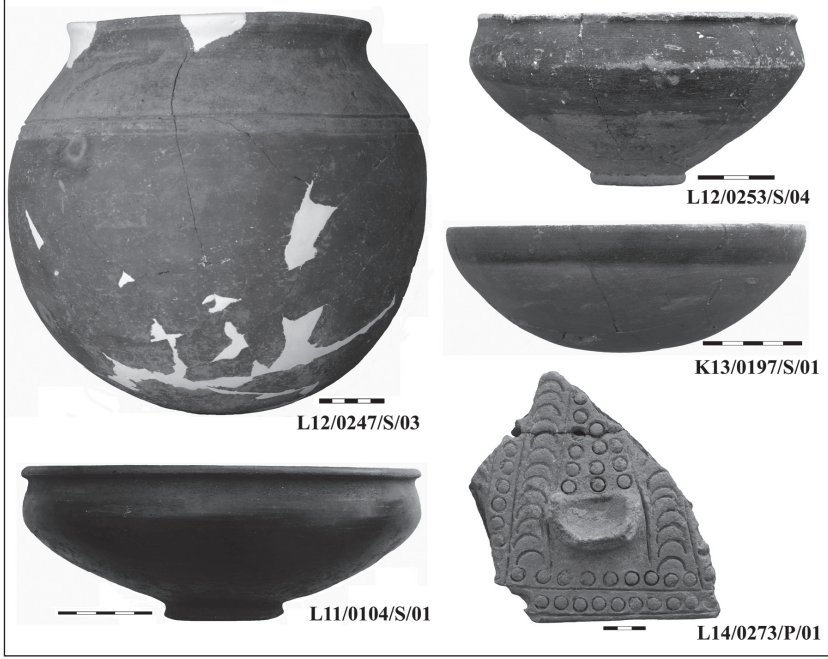
Resim 6: Orta Tunç Çağı 5. Tabaka Pişirme Kabı (K12/0140/S/08), 3. Tabaka Mezarında Bulunan Kap (L11/0139/S/04), 2. tabaka kadın figürü (J13/0001/P/01), Demir Çağı pişmiş toprak kandil (K13/0213/S/03)

Resim 7: K 12 Açması Orta Tunç Çağı 5. tabaka mutfak mekânı (K12/082/M).

Resim 8: L 11 Açması Orta Tunç Çağı 3. tabaka çömlek mezar (L11/066/G) ve *larnax* (L12/110/G).

Resim 9: Orta Tunç Çağı 4. tabaka kapları: kırmızı-kahverengi boya astarlı çömlek (L12/0247/S/03) ve çanak (L12/0243/S/04), koyu ağızlı portakal rengi çanak (K13/0197/S/01), siyah astarlı parlak perdahlı çanak (L11/0104/S/01), pişmiş toprak adak levhası parçası (L14/0273/P/01).

Resim 10: L 11 Açması Orta Tunç Çağı 4. tabaka mekânında yanmış iskelet (L11/0118/İ/01).(L12/110/G).

ÇİNE-TEPECİK 2011 YILI KAZILARI

Sevinç GÜNEL*

Büyük Menderes Nehri'nin güneyinde, Çine Çayı'nın belirgin bir kavisi yaptığı ovada yer alan Tepecik'te, 2004 yılından bu yana sürdürülen kazı çalışmaları, bölgenin Tunç Çağları ve tarihöncesi dönemlerinin kültürel yapısını ve kronolojik gelişimini anlamamızı sağlamıştır. Şu ana kadar kazıların verdiği neticeler, höyüğün stratigrafik gelişiminde, Neolitik kültürden itibaren Geç Tunç Çağı sonuna değin takip edilen uzun bir kültür tarihini ortaya koymakta ve bu süreç geç dönemlere değin uzanmaktadır.¹ 2011 yılı kazıları, höyükte yerleşime ait yayılım alanının belirlenmesine ve aynı zamanda kültür tabakalarına göre kronolojinin oturtulmasına yönelik bir çalışma programı ile devam etmiştir. Buna göre kazılar höyüğün batısında olmak üzere K/11; K/12; K/13; L/11; L/12 ve M/12 açmalarında yürütülmüştür.²

* Prof. Dr. Sevinç GÜNEL, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Beytepe-Ankara/TÜRKİYE, e-mail: sgunel@hacettepe.edu.tr

¹ 2004-2012 yılı kazı çalışmalarına ait yayımlar: Günel, S., "Çine – Tepecik Höyüğü 2004 Yılı Kazıları" 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (30 Mayıs-3 Haziran 2005), Ankara 2006: 19-28; Günel, S., „Die prähistorische Kultur des Aydın-Gebietes: Ein neuen Fundort, Tepecik Höyüğü“ Alexander von Humboldt Stiftung, 7-9 Nisan 2006 Kolloquium İstanbul; Günel, S., "Çine – Tepecik Höyüğü 2005 Yılı Kazıları" 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (29 Mayıs-02 Haziran 2006), Ankara. 2007: 231-246; Günel S., "Çine – Tepecik Höyükte Bulunan Mermer Idoller". Muhibbe Darga Armağanı (ed. T. Tahran, A. Tibet ve E. Konyar), Sadberk Hanım Müzesi Yayını 2008: 251-260; Günel, S., "Çine-Tepecik Kazıları ve Bölge Arkeolojisine Katkıları" *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, ed. A. Erkanal-Öktü, S. Günel ve U. Deniz, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara. 2008: 129-139; Günel, S. "A New Early Settlement on the Plain of Çine (Marsyas) in Western Anatolia: Tepecik Höyüğü in the Light of Surface Survey" *Hayat Erkanal'a Armağan. Kültürel Yansımalar / Studies in Honor of Hayat Erkanal / Cultural Reflections*. İstanbul. Homer Yayınevi 2006: 401-410; Günel, S., "Çine – Tepecik Höyük 2006 Yılı Kazıları" 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (28 Mayıs-01 Haziran 2007), Ankara. 2008: 73-90; Günel, S., "Çine – Tepecik 2007 Yılı Kazıları", 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (26-30 Mayıs 2008), Ankara 2009:227-240; Günel, S., "2008 Yılı Çine – Tepecik Kazıları" 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (25-29 Mayıs 2009), Ankara 2010:459-473; Günel, S., Batı Anadolu'da Yeni Bir Merkez, Çine-Tepecik, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 11, 2009: 40-41; Günel, S. "Mycenaean cultural impact on the Çine (Marsyas) plain, southwest Anatolia: the evidence from Çine-Tepecik", *Anatolian Studies*, 60, 2010: 25-49; Günel, S. - S. Herbordt, "Ein hethitischer Siegelabdruck aus Çine-Tepecik" *Archaeologischer Anzeiger*, 2010: 1-11; Günel, S., "Çine-Tepecik 2009 Yılı Kazıları" 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, (24-28 Mayıs 2010), Ankara 2011: 69-80; Günel, S. "Ein terrakotta Model aus Çine-Tepecik" *Istanbul Mitteilungen* 61, 2011: 7-20; Günel, S. "Çine-Tepecik 2010 Yılı Kazıları", 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (23-28 Mayıs, 2011), Ankara 2012: 19-37.

² Çine-Tepecik kazıları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izin ve destekleriyle gerçekleştirilmektedir. Kazıların 2004 yılından bu yana aksamadan yürütülmesini sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, katkılarından dolayı Türk Tarih Kurumu'na ve yerel yönetim olarak desteklerini esirgemeyen Çine Belediyesi'ne teşekkür ederim. 2011 yılı kazılarında, Bakanlık temsilcisi olarak, Bodrum Sualtı Arkeolojisi Müzesinden Ece Benli Bağcı görev almıştır. Kazı ekibi, Arkeolog Nurgül Özgün, Tuna Çapar, Hakan Özkan, Restoratör Gürbüz Taşkıran, arkeozooloji çalışmalarını yürüten Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yerleşim Arkeolojisi Öğretim Üyesi Dr. Evangelia Pişkin, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri; Sefa Anıl Cıbrı, Cihan Hasman, Nihal Uzun, Uğur Arslan, İlgi Kayacı, Feray İçöz, Zeynep Betül İmamoğlu, Çiğdem Yiğit, Gülçin İler, Çağrı Güngör; Trakya Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri; Buğra Yeşilkavak, Başak Ülkü ve Kutay Soysal'dan oluşmaktadır. Bakanlık temsilcimize ve tüm ekip üyelerine gösterdikleri özverili çalışmalarından ve katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

I. Arazide Yürütülen Çalışmalar

I. 1. Geç Dönem Mezarları

Höyüğün Hellenistik Döneme uzanan zaman diliminde mezarlık alanı olarak kullanım gördüğü, kuzeybatı ve batı kazı alanlarında daha önceki senelerde tespit edilen çocuk ve yetişkin bireylere ait çatı kiremidi mezarlarla anlaşılmıştır.³ Bu mezarlara ek olarak, 2011 yılı kazılarında, K/11 açmasının I-X/a-e plan karelerinde açığa çıkarılan iki çatı kiremidi mezar, höyüğün güneyine doğru bu mezarların devam ettiğini göstermiştir. G 14 olarak tanımlanan bu mezarlardan ilki, 0.60 m. uzunluğunda ve 0.50 m. genişliğindedir (Resim: 1). Mezarın üzeri düzgün bir çatı kiremidi ile kapatılmış; kenarları ise, çatı kiremitlerinin kalınlaştırılmış kırık kenarlarıyla çevrelenmiştir. Ancak bu ufak boyuttaki mezarın boş olması, iskelete ait herhangi bir ize rastlanmaması, sembolik bir gömü olabileceğini düşündürmüştür. Bu mezarın hemen güneyinde yer alan ve G 15 olarak tanımlanan ikinci mezar ise, 1.80 m. uzunluğunda ve 0.80 m. genişliğindedir (Resim: 2). Geniş çatı kiremitleriyle çevrelenmiş bu iskelete ait özellikle kafatasıyla birlikte dişler tam ve omur kemiği ise, düzgün ve sağlam ele geçirilmiştir. Ancak G 15 No.lu mezarı çevreleyen çatı kiremitlerinin oldukça derine indiği ve bu nedenle alt seviyelerde tespit edilen Geç Tunç Çağı yerleşmesine ait kalıntıları tahrip ettiği gözlenmiştir.

I.2. Geç Tunç Çağı, II 1 Kültür Tabakası Kalıntıları

K/11 açmasında yürütülen derinleşme çalışmalarında yukarıda ele alınan G 14 ve G 15 No.lu geç dönem mezarların güneyinde, VII-X/a-e plan karelerde M.Ö. 2. binyıl yerleşmesinin kalıntılarını rastlanmıştır. Açmada VIII-X/b-e plan karelerde tespit edilen seramik, II 1 kültür tabakasının geç evresine ait malzemeyi vermiştir. Yerli seramik genel olarak ince ve orta nitelikte, devetüyü seramik grubuna aittir. Yerli seramiğin yanı sıra Miken boya bezeli kap parçaları, bezeme stili açısından Geç Hellas III B/C evrelerinin seramik geleneğini yansıtmaktadır. K/11’de tespit edilen bu tabaka (II 1) 2009-2010 yıllarında K/12 açmasında açığa çıkarılan Geç Tunç Çağı yerleşmesinin batı ve güneybatı uzantısını oluşturmakta ve yerleşimin yayılım alanına ışık tutmaktadır. Açmanın IX-X/b-e plan karelerinde tespit edilen ufak beyaz taşlar, 2009 yılında K/12 açmasında açığa çıkarılmış olan taş platformla benzer karakterdedir.⁴ K/11 açmasında açılan taş döşeli alanda, üst seviyelerde öncelikle düzgün bir kapak taşı ile birlikte *pithos*ların ağız kenarları tespit edilmiş ve derinleşme çalışmalarında, biri iyi korunmuş durumda olmak üzere oldukça iri boyutta iki *pithos* açığa çıkarılmıştır. Bu iri *pithos*lardan biri, IX/e; diğeri ise, VIII-IX/d plan karede tespit edilmiştir. *Pithos*lardan VIII-IX/d plan karede açılan *pithos* üzerinde düzgün bir yuvarlak oluşturan kapak taşı *in situ*, IX/e plan

³ Geç dönem mezarlar için Bkz.: Günel, S., “Çine-Tepecik Höyüğü 2004 Yılı Kazıları.” 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. I, (30 Mayıs-3 Haziran 2005), Ankara 2006: 20, Çiz. 1; Günel, S., “Çine – Tepecik Höyük 2006 Yılı Kazıları” 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, (28 Mayıs-01 Haziran, 2007), Ankara, 2008: 80, Çiz. 5; Günel, S., “Çine-Tepecik Kazıları ve Bölge Arkeolojisine Katkıları”, A. Erkanal-Öktü, S. Günel, U. Deniz (eds.), *Batu Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, Ankara 2008:131, Res. 3; Günel, S., “Çine-Tepecik 2007 Yılı Kazıları.” 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, (26-30 Mayıs 2008), Ankara, 2009: 229, Res. 4; Günel, S. “Çine-Tepecik 2010 Yılı Kazıları” 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (23-28 Mayıs 2012), Cilt 2: 21, Res. 3-5.

⁴ Magazinin hemen batısında K/12 açmasında yer alan ve ufak taşlardan oluşan bu platform, çok düzgün olmayan ve yuvarlağa yakın bir plan veren, yaklaşık 1.70 ve 2.00 m. boyutlarında ufak alanlar oluşturmaktadır. Bu taş döşemeli alan, güneyden tek sıra hâlinde dizili iri taşlarla sınırlanmıştır. Bkz.: Günel, S. “Çine-Tepecik 2009 Yılı Kazıları”, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1* (24-28 Mayıs 2010), Ankara 2011: 72, Res. 10.

karede yer alan *pithosa* ait kapak taşı ise, *pithos* içinde bulunmuştur. Her iki *pithosun* ağız kenarlarının hemen yan tarafına ise, düzgün birer levha taş yerleştirilmiştir. Bu uygulama, ‘magazin’ olarak tanımlanan uzun yapı içinde *in situ* bulunan *pithosun* ağız kenarının yanında yer alan levha taşla benzerlik gösterir.⁵ Buna göre, gerek K/11 açmasında iri *pithosların* yer aldığı ve çevresinin taş döşeli olduğu bu alan, gerekse doğu yönde takip edilen K/12 açmasındaki platform ve aynı zamanda magazin birbiriyle bağlantılı bir depolama sistemini ortaya koymuştur.⁶ Yan yana yerleştirilmiş bu *pithoslarda* gövdeye oranla oldukça küçük çapa sahip dipler görülmektedir. Bunlar toprağa gömülmüş ve böylece içindeki ürünlerin serin bir ortamda muhafaza edilmesi sağlanmıştır. II 1 kültür tabakasına ait bu kalıntılarla birarada ele geçirilen kaplar arasında kırmızı seramik grubuna ait kâse parçaları, Batı Anadolu yerli seramiğinin malzeme ve teknik özelliklerini göstermektedir. Yerli seramiğin yanı sıra Miken boyalı kap parçaları da ele geçirilmiştir. Bu kap parçaları arasında oldukça iri boyutta krater ya da daha büyük bir kaba ait olduğu düşünülen boya bezeli Miken kabına rastlanmıştır. Söz konusu Miken kabı üzerinde görülen içi boyalı yarım daireler, Tepecik Miken kaplarında uygulanan en yoğun bezeme stili olup Geç Hellas IIIB/C evrelerinin süsleme geleneğini yansıtmaktadır.⁷ Ancak bu yerleşmeye ait kap parçaları kuzey yönünde G 15 No.lu geç dönem mezarın tahrip ettiği alt seviyelerine uzanmaktadır (Resim: 3). Bu alanın doğusunda, II 1 kültür tabakasına ait düzgün-dikdörtgen bir plan veren magazine ait buluntuların önemli bir grubu, batı duvarın tahribatına bağlı olarak güneybatı yönünde sürüklenen bir görünüm ortaya koymuştur. 2009-2010 yılında açığa çıkarılan mimarî kalıntıların yanı sıra yapının batı duvarı boyunca tespit edilen kaplar, bu tahribatı açıkça göstermiştir.⁸ 2011 yılında K/12 açmasında III-IV/e-f plan karelerde yürütülen kazı çalışmalarında magazine ait kapların güneybatı yönünde devam ettiği anlaşılmıştır. Bu kaplar arasında, yapıdan sürüklenen *pithos* parçaları, tabaklar ve kırmızı boya bezeli kâseler yer almaktadır. Tabakların dış yüzeyinde, daha önceki senelerde ele geçirilen düz tabaklarda görüldüğü gibi, X işareti ya da gelişigüzel yapılmış izlenimi veren işaretlendirmeler görülmektedir (Resim: 4). Bu örnekler, özellikle magazine ait bu tip tabakların hemen hemen hepsinde benzer bir işaretleme sisteminin uygulandığını ortaya koymuştur. Bu alana ait restore edilen diğer kaplar arasında ise, kırmızı boya bezeli kaseler ve testiler devetüyü seramik grubuna ait olup formları açısından Batı Anadolu’nun karakteristik yerel seramik geleneğini birarada göstermektedir. Bu buluntu grubu, magazin batı duvarı boyunca ele geçirilen diğer kaplarla birlikte yapı içinde *pithosların* yanı sıra çok sayıda ve zengin bir kap grubunun varlığına işaret etmektedir. 2011 yılı kaplarıyla birlikte, yapıya ait buluntu konteksi genel olarak değerlendirildiğinde, Hitit İmparatorluk Dönemine tarihlenen Hitit hiyeroglifli iki

⁵ Günel, S. “Çine-Tepecik 2009 Yılı Kazıları”, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı I* (24-28 Mayıs 2010), Ankara 2011: 71, Res. 6.

⁶ Günel, S., “Menderes Bölgesinde M.Ö. 2. Binyıl Kenti: Çine-Tepecik”, *Colloquium Anatolicum* (baskıda).

⁷ Günel, S., “Çine-Tepecik: New Contributions on Late Bronze Age Cultures in Western Anatolia”, *NOSTOI* (baskıda).

⁸ Günel, S. “Çine-Tepecik 2009 Yılı Kazıları”, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul) Ankara 2011: 69-80; Günel, S. “Çine-Tepecik 2010 Yılı Kazıları”, 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, (23-28 Mayıs 2012), Ankara 2012: 22, Res. 2.

mühür baskısı⁹ ve Miken seramiğinde boya bezeli derin kâseler¹⁰ ve aralarında figürlü kraterlerin de bulunmuş olması¹¹, bu yapının ticarî anlamda bölgelerarası ilişkilerde etkin olduğunu ve aynı zamanda kentin idarî yapıları kapsamında tanımlanabileceğini göstermiştir. Aynı zamanda 2011 yılı kazılarında tespit edilen iri *pithos*lar yerleşmede ekonomik anlamda bir organizasyonun varlığına ışık tutmuştur. Bu değerlendirmeler ışığında, II 1 kültür tabakasında savunma sistemine sahip yerleşme, buluntularıyla ilgili çalışmalarımızın da ışığında, yaklaşık M.Ö.1350/1300-1240/ve en geç 1100 tarihlerine uzanan bir kronolojiye oturtulmuştur.

1.3. Erken Tunç Çağı, III. Kültür Tabakası Kalıntıları

K/12 ve L/12 açmalarında II. kültür tabakasının alt seviyelerinde gerçekleşen kazılarda, kırmızı kerpiç toprak ve aynı zamanda yanık kerpiç parçalarının geniş bir alana yayıldığı derinlikler, farklı bir kültür tabakasının kalıntılarını vermiştir. Bu kültür tabakası, düzgün duvar uzantılarına sahip bir yapıyla çok daha net takip edilebilmiştir (Resim: 5). Bu yapı, K/12 açmasında VIII-X/a-g; L/12 açmasında ise, I-VIII/a-1 plan kareleri kapsamaktadır. Yapının kuzey ve doğu duvar uzantıları oldukça iri boyutta temel taşlarından oluşmaktadır. Duvarlar, 70 cm. kalınlığında olup, kenarlarında yine iri taşların, iç ise, ufak dere taşlarının oluşturduğu bir duvar örgü tekniği uygulanmıştır. Yapıya ait kuzey duvarın korunmuş uzunluğu 6.50 m.dir. Yapının doğu duvarının ise, şu ana kadar 9.60 m.lik bir uzantısı açığa çıkarılmıştır. Yapıda doğu duvarına paralel olan ve 3 m.lik bir mesafede tespit edilen diğer bir ara duvar, yine 0.70 m. kalınlığında olup, yaklaşık 4 m.lik bir uzantısı tespit edilmiştir. Önemli bir kısmı L/12 açmasında kalan yapının güney ve batısındaki mevcut kalıntılar, henüz derinleşilmemiş olan plan karelerde devam etmektedir. 2012 yılı kazı programında, bu yapıyla ilgili tam planın elde edilmesi ve buna göre boyutlarının tespit edilmesi mümkün olabilecektir. Ancak 2011 yılı kazıları kapsamında, duvar kalınlığı 0.70 m. olan ve şimdilik 9.60 m. uzunluğunda ve 6.50 m. genişliğinde görkemli bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapıda, yoğun olmak üzere yanmış kerpiç parçaları, yangın tahribatını çok açık göstermiştir. Yapı içinde, *in-situ* kap parçaları arasında çömlek tipi kaplar ve öğütme taşları, bu alanın daha çok günlük kullanıma ait olduğuna işaret eden buluntulardır. Ayrıca yapının doğu duvarı kenarında ele geçirilen koyu gri astarlı ve perdahlı tahminen gaga ağızlı bir testi parçası, Erken Tunç Çağı seramik geleneğini yansıtmaktadır (Resim: 6). Bu alana ait diğer buluntular arasında, inkruste teknikte bezeli ağırşaklar ve bir kapak ve aynı kültür tabakasından ele geçirilen yontmataş endüstrisine ait çakmak taşı dilgiler ve taş baltalar bulunmaktadır (Resim: 7). Höyüğün stratigrafik gelişiminde, III. kültür tabakasına ait bu yapı, Erken Tunç Çağı başlarına uzanan bir süreci vermektedir.

1.4. Erken Tunç Çağı Mezarları

Höyükte batı kazı alanında, II. kültür tabakasından daha erkene uzanan kalıntıların açığa çıkarılmasına yönelik çalışmalarda Erken Tunç Çağına tarihlenen mezarlara

⁹ Günel, S. – S. Herbordt 2010. „Ein hethitischer Siegelabdruck aus Çine-Tepecik” *Archaeologischer Anzeiger* Heft 1: 1-11; Günel, S.- S. Herbordt, ” Mykenische Kraterfragmente mit figürlichen Darstellungen und ein hethitischer Siegelabdruck aus der spätbronzezeitlichen Siedlung von Çine-Tepecik“ (baskıda)

¹⁰ Günel, S. 2010. “Mycenaean cultural impact on the Çine (Marsyas) plain, southwest Anatolia: the evidence from Çine-Tepecik.” *Anatolian Studies* 60: 25-49.

¹¹ Günel, S.- S. Herbordt, ” Mykenische Kraterfragmente mit figürlichen Darstellungen und ein hethitischer Siegelabdruck aus der spätbronzezeitlichen Siedlung von Çine-Tepecik“ (baskıda)

rastlanmıştır. 2010 yılında K/11 açmasının I-X/f-i plan karelerinde, tespit edilen G-11; G-12 ve G-13 No.lu mezarlardan¹² G 13 No.lu *pithos* mezarın hemen güneyinde, VII-X/f-h plan karelerde özellikle siyah yanık toprağın yoğun geldiği seviyelerde kırık kap parçalarının ve hayvan kemiklerinin bir arada yer aldığı bir buluntu konteksti tespit edilmiştir. Kap parçaları arasında, hayvan kemiklerinin yoğunluğu dikkati çekmiş ve ayrıca hayvana ait bir iskelet oldukça iyi korunmuş durumda ve *in situ* ele geçirilmiştir. Kazı ekibinde arkeozooloji üzerine çalışmalarını yürüten Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yerleşim Arkeolojisi Bölümü öğretim üyesi, Dr. Evangelia Pişkin tarafından, bu iskeletin bir köpeğe ait olduğu ifade edilmiştir.¹³ Bu buluntu grubuna ait kap parçaları arasında ise, gri renkte üzeri panellere ayrılmış nokta bezekli bir çömlek ve koyu gri renkte astarlı ve parlak perdahlı çanaklar ve gri renkte astarlı yüzey işlenişine sahip kulplu çömlek parçaları bulunmaktadır (Resim: 8). Aynı alanda, kap ve hayvan kemiklerinin yanı sıra pişmiş toprak hayvan figürleri, bu buluntu grubuna anlam kazandıran diğer eserlerdir. Bunlardan biri, boğa, diğeri ise, bir köpek olmalıdır. Bu hayvan figürinleriyle birlikte, söz konusu buluntu konteksti, mezarlarla ilişkili bu alanın ölü gömme geleneğiyle bağlantılı, törensel bir uygulamaya yönelik olduğunu göstermiştir.

Ölü gömme geleneği ile ilgili farklı bir uygulama ise, K/13 açmasında, VI-X/a-c plan karelerde gerçekleşen kazılarda tespit edilmiştir. 2009-2010 yılında, IX/b-c plan karelerde kısmen açılan iskelete ait iki kafatasının bulunduğu alanda yetişkin bir bireye ait kemiklerin yanı sıra, 2011 yılı çalışmalarında IX/b'de hayvana ait bir kemik ile benzer plan karelerde oldukça görkemli bir geyik boynuzuna rastlanmıştır. Özellikle boynuzun kenarlarında yer alan çıkıntılar iyi korunmuş durumda tespit edilmiştir. Söz konusu boynuzun, Dr. Evangelia Pişkin tarafından yaşlı bir geyiğe ait olduğu belirtilmiştir. Bu boynuzun üst seviyelerinde yukarıda da belirtildiği gibi, 2009 ve 2010 yılı kazılarında kısmen korunmuş iki kafatası ve iskelete ait kemikler yer almaktadır. 2009 yılı kazıları sırasında, bu kemiklerin hemen kuzeyinde VIII/ b-c plan karelerde ise, kısmen korunmuş bir *pithos* mezara rastlanmıştır. *Pithos* içinde toprağın temizlenmesi sırasında ise, iskelete ait çok az kemik ele geçirilmiştir.¹⁴ G 6 ve G 7 olarak tanımlanan bu gömülerin alt seviyelerinde, özellikle iskelete ait kafatasların bulunduğu IX/b plan karede rastlanan geyik boynuzu, bu alanda ölü gömme geleneği ile bağlantılı bir uygulamayı yansıtmaktadır. Böylece 2011 yılı kazılarında gerek K/11 açmasında ele geçirilen mezarlarla bağlantılı kaplar ve hayvan kemiklerinin bir arada ele geçirildiği buluntu grubu gerekse K/13 açmasında açığa çıkarılan geyik boynuzu ve üst seviyelerinde tespit edilen iskelete ait kalıntılar, Tepecik'te ölü gömme geleneğine ait geyik ve köpek türü hayvanların öne çıktığı törensel bir uygulamaya ışık tutmuştur. Öte yandan L/12 açmasında gerçekleşen kazılarda ise, V-VI/b-c, I/1-i ve VII/1-i plan karelerinde kısmen korunmuş bir *pithos* ve iki çömlek mezara rastlanmıştır. Geç Tunç Çağına ait mimarînin alt seviyelerinde kısmen açılan G 16 olarak tanımlanan yetişkin bir bireye ait *pithos* ile G 17 ve G 18 No.lu çömlek mezarlarda, bebek bireye ait kemiklere rastlanmıştır. Buna göre şu ana kadar K/11, K/13 ve L/12 açmalarında sözü edilen bu mezarlar, burada yerleşim içi gömüden çok, höyüğün

¹² Günel, S. "Çine-Tepecik 2010 Yılı Kazıları" 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-28 Mayıs 2012 Malatya, Cilt 2: 26-27, Res. 9-10.

¹³ Dr. Evangelia Pişkin'in kazı sırasında ve sonrasında yürüttüğü titiz çalışmaları ve verdiği bilgiler nedeniyle teşekkür ediyorum.

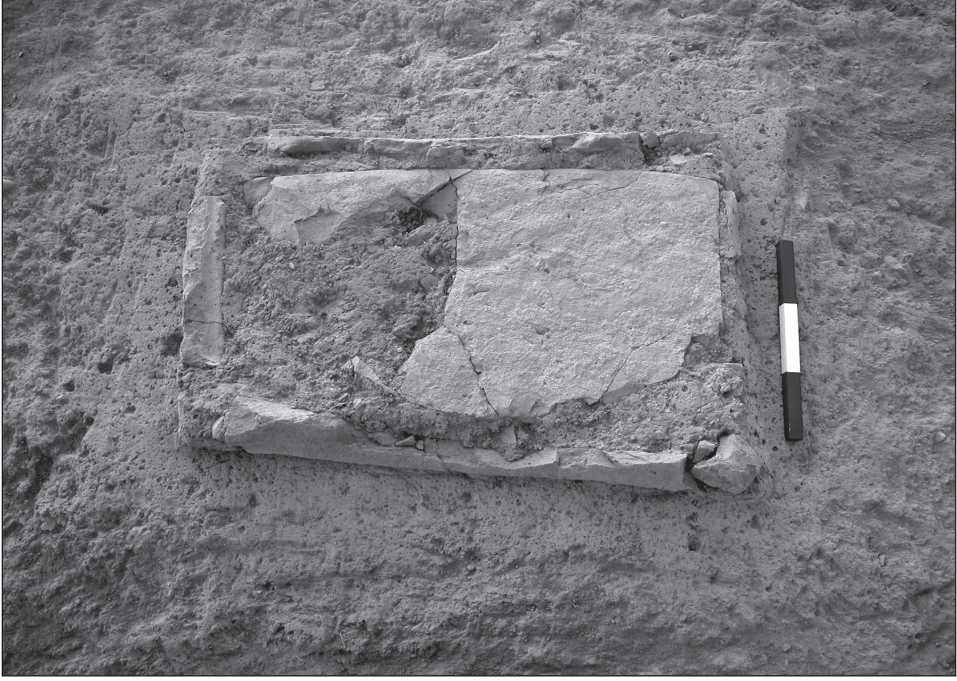
¹⁴ Günel, S. "Çine-Tepecik 2009 Yılı Kazıları", 32. Kazı Sonuçları Toplantısı I, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul) Ankara 2011: 73.

M.Ö. 3. binyılın belli bir döneminde, mezarlık olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Özellikle L/12 açmasında bu mezarların alt seviyelerden gelen mimarî kalıntılar buna işaret etmektedir.

II. Değerlendirme ve Sonuç

Çine-Tepecik'te K/11; K/12; L/12 ve M/12 açmalarında yürütülen kazılar, Geç Tunç Çağı yerleşmesine ait II 1 kültür tabakasının kalıntılarını ortaya koymuştur. Bu tabakada tarihlendirmede önemli bir rol oynayan seramik buluntuları arasında yerli seramik höyükte M.Ö. 2. binyıla ait Geç Tunç Çağı malzeme-teknik özelliklerini yansıtan ince ve orta nitelikte, devetüyü seramik grubu kaplarıyla tanımlanmaktadır. Bu seramik grubuna ait S-profil yapan kâseler, yuvarlak gövdeli çanaklar ve testiler karakteristik kap formlarını oluşturur. Öte yandan Miken boya bezeli kap parçaları, Geç Hellas III B/C evresinin seramik geleneğini yansıtan örnekleriyle dikkati çekmektedir. Ege ve Doğu Akdeniz'de ticarete dayalı ilişkilerin etkin olarak gerçekleştiği anlaşılan Geç Tunç Çağının son evrelerine bakıldığında, Batı Anadolu Bölgesi'nde ekonomik sisteme dayalı bilgilerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Tepecik'te tespit edilen Geç Tunç Çağı yerleşmesi ve aynı zamanda buluntuları, bulunduğu coğrafyanın kültürel ve kronolojisinin anlaşılmasına olanak sağlamıştır.

Tepecik 2011 yılı kazılarında elde edilen diğer bir önemli netice, Erken Tunç Çağına ait III. kültür tabakasının mimarî kalıntılarıyla ortaya konmasıdır. K/12 ve L/12 açmalarında yürütülen kazılarda açığa çıkarılan büyük boyuttaki yapı, Erken Tunç Çağı başlarına tarihlenen seramik buluntularını vermiştir. Büyük bir yangın izi taşıyan bu yapıda kırmızı kerpiç bloklar ve aynı zamanda yoğun yangın izi taşıyan kerpiç toprak, yapı içinde geniş bir alana yayılmaktadır. Söz konusu mimarî kalıntılar höyüğün güneyine doğru uzanmaktadır. Ayrıca batı kazı alanında, Geç Tunç Çağı kalıntılarının alt seviyelerinde tespit edilen *pithos* ve çömlek mezarlar, belli bir dönem de olsa höyüğün mezarlık olarak kullanım gördüğüne işaret etmektedir. 2011 yılı kazılarına ilişkin elde edilen bu veriler, Menderes ve güneyine ait kültür tarihinde Tunç Çağlarının belli bir kronolojiye oturtulmasına temel oluşturacak kanıtları ortaya koymaktadır. Tepecik, bu verileriyle gelişmiş bir yerel kültürü ve aynı zamanda bölgelerarası bağlantılarını barındıran bir merkez olarak Batı Anadolu coğrafyasında yerini almıştır.

Resim 1: K/11 açması, G/14 No.lu mezar

Resim 2: K/11 açması, G/15 No.lu mezar

Resim 3: K/11 açması, G/15 No.lu mezar ve II 1 kültür tabakasına ait mimarî kalıntılar

Resim 4: K/12 açması, Geç Tunç Çağı yerleşmesine ait tabak parçaları, II 1

Resim 5: K/12 ve L/12 açmaları, Erken Tunç Çağı mimarî kalıntıları, III

Resim 6: Erken Tunç Çağı seramiği, gaga ağızlı testi parçası, III

Resim 7: Erken Tunç Çağı bezeli
ağırsak, III

Resim 8: Erken Tunç Çağı seramiği, çanak parçaları, III

EXCAVATIONS AT KINIK HÖYÜK: A PRELIMINARY REPORT ON THE FIRST CAMPAIGN (AUG. – OCT. 2011)

Lorenzo D'ALFONSO

Introduction

In 2011 a new excavation began at Kınık Höyük, which is located in the province of Niğde, Turkey. The archaeological mission at Kınık Höyük is a joined project of the University of Pavia and New York University, and also includes the participation of the University of Niğde and the University of Erzurum. The 2011 campaign was directed by myself along with my colleague, Mehmet Işıklı from the University of Erzurum. International specialists were involved, and Turkish and Italian students also participated in the mission. The overall number of participants was twenty total. Ali Atmaca was the 2011 commissar representing the Turkish Ministry of Culture and Tourism.

The excavation at Kınık Höyük is the core activity of a research project investigating the historical archaeology of the eastern part of the Konya plain (Fig. 1). This region played a major strategic role from prehistory through modern times, because of its geographic location situated between Central Anatolia and the Eastern Mediterranean, in particular Cilicia and the Levant. One of the most important routes connecting Anatolia to the Levant passed through this region and was used for trade and military purposes from the earliest times up to the seventeenth century, when maritime routes became safer and therefore used more frequently. Southern Cappadocia, immediately to the north of the Taurus mountains, could easily control access into Anatolia; because of this factor, its strategic importance emerges. The region is little known in respect to other areas of Anatolia. However, during the last decades, the excavations of the University of Istanbul and those of the University of Ankara associated with the Niğde Museum have brought to light the peculiarities in social life, artistic representation, industry, and trade during the Neolithic and Early Chalcolithic Ages (s. Bıçakçı 2004; and Öztan 2010).

On the contrary, the Early and Middle Bronze Age are still almost unknown. Ashihan Yener (2000), however, could show the importance of the mining district in the Bolkar Dağ, for this region during the EBA, and vessels of metallic ware, which were published by Aliye Öztan (1989), though out of context, were first clear hint at the presence of EBA settlement on the edges of the Bor plain. The surveys by Mellaart (1963), French, Todd (1980) and Summers under the auspices of the BIAA, as well as those directed by Prof. Bıçakçı and by myself during the last few years (d'Alfonso 2010) revealed the presence of several EBA sites in the region.

The French excavation at Zeyve Höyük Porsuk, provided solid evidence for the Late Bronze and Iron Ages (Dupre 1983; Beyer 2010), and will soon provide further information on the transition from the Late Iron into the Hellenistic and Roman periods. The excavations of Padua University at Tyana Kemerhisar are providing a new insight into the Roman, Byzantine, and Seljuk periods (i.e. Rosada – Lachin 2010). The joined work of these

* Assistant Professor Lorenzo D'ALFONSO, Institute for the Study of the Ancient World,
New York University/USA

missions in this area is rapidly developing a new understanding of the region.

In this context we set the agenda of the Kınık Höyük project. The primary focus of our investigation is on the Bronze and Iron Ages. For both periods the area has been traditionally considered peripheral to the developments taking place in Northern Cappadocia, in the western Konya Plain, in Cilicia, or during the Iron Age, even in Mesopotamia (the Assyrian Empire) and Phrygia (the kingdom of Midas). We have contended with the passive role assigned to this region for these periods, and it is our aim to investigate the main features and developments of the groups and polities of the region and to show their potential and agency for the pre-classical history of Central Anatolia, and furthermore their interconnection with Anatolia and the Levant. In a way, I assume that Southern Cappadocia could act and interact with Central and Western Anatolia to the north, and Cilicia and the Levant to the South in the same way in which the region of Malatya did with Central and Eastern Anatolia to the east, and Northern Mesopotamia to the south. For the second and first millennia BC in particular, textual sources describe both regions as being characterized by the presence of local polities that did not play a leading role in the political history of ancient Western Asia, though they were crucial for the political developments between Anatolia and the Near East.

Two main phases result particularly relevant for our agenda:

(1) The understanding of the EBA in this region, and in particular the role played in the 'great SE/NW caravan route recently discussed again by Efe (2007), and the transition from the EB II to the EB III in the region.

(2) The transition from the LBA to the IA in this particular region of Central Anatolia, characterized by script, iconography, settlement pattern, and pottery production, that contain strong elements of continuity after the fall of the Hittite Empire.

Since the region is referred to only sporadically in pre-classical and classical sources, and it is archaeologically not well investigated, one can get the impression of a secondary or even less advanced area. The ceremonial program of reliefs and inscriptions at the spring of İvriz and in the surrounding area is a good case to show the opposite (Fig. 2). Scholars have thoroughly studied the main relief and can pinpoint the presence of iconographic and stylistic features indicating Neo-Assyrian and Phrygian influences (i.e. Fiedler 2005). The adoption of the Phoenician script is one more sign of outer influence from Cilicia and the Levant. Other than indicating the cultural dependence of the region in respect to the two main 8th century BC powers, those "outer" elements are well integrated in a complex and original program of representation of a local power, the kingdom of Tuwana. Display monuments embodied this program all around the plain of Bor, along most of the routes of access into this region. The cult of the Storm God, Tarhunzas, the practice of the Hieroglyphic Luwian script as well as –possibly- the mention of the Hittite imperial institution of the sahan (saha-na in the inscription of IVRIZ 1), all points to the survival of local structures originated within the Hittite Empire.

The impact of landscape and environment in evaluating the cultural program mentioned above is crucial. Preliminary investigations have shown that an ancient lake enlarged its area and disappeared at the centre of the plain several times over the last 10,000 years (Gürel – Lermi 2010). If the peculiarity of the local landscape is considered, it will be relevant to investigate the differences between the overall trends in climate change in ANE, the Anatolian climate change (Kuzucuoğlu et al. 2011), and the specific trend of the Bor plain. The presence of high mountains surrounding the region could influence a local microclimate. If one takes again İvriz as an example, the peculiar perception of land

productivity is evident. The attributes of the Storm god here and elsewhere in the reliefs of Tuwana represent rich cultures (grapes) and high productivity (wealth): this is peculiar to Cappadocia, but only attested during the reigns of Warpalawas and Muwaharanis (Balatti – Balza 2011). One wonders whether this could be associated with the creation of a niche rich of water, and therefore characterized by a high and rich agricultural production that differentiated the region from other neighboring dryer areas. Therefore contribute to the definition of the new character of the local major deity.

From 2006-2009 a team of the University of Pavia carried out an archaeological survey in Southern Cappadocia in order to answer these above stated questions. Investigations involved an area of about 800 km² between the southern slopes of the Melendiz Dağları and the northern fringes of the Bor-Ereğli plain. This enabled us to record 37 sites dating from the Chalcolithic to the Middle Ages (d'Alfonso 2010). Among the sites identified during the survey, Kınık Höyük was recognized as a key site of this region, and for this reason we decided to carry out further investigations.

The site of Kınık Höyük is located at the foot of the Melendiz Dağları. The site consists of a 20m. high mound with a diameter of 180m. set on a large terrace that is roughly 300m. squared (Fig. 3). The mound and terrace constitute the center of the site, but the abundance of ceramic sherds collected in the surrounding fields prove the existence of a large lower town, which when added to mound and terrace gives the site an overall area of 24 ha. According to the ceramics collected during the intensive survey, the site seems to have been occupied from the Early Bronze Age through the Middle Ages (d'Alfonso 2011). However, considering the number and distribution of ceramic sherds, it seems that the major occupation phase of the site corresponds to the Iron Age.

This dating matches that of the monumental rock reliefs and steles of the Kingdom of Tuwana found all around the site in the region. Given its dimensions, Kınık Höyük was assuredly one of the major centers of this kingdom.

In 2010 geomagnetic and GPR surveys were performed at Kınık, and their results provided valuable information: an elliptic stone structure was traced completely encircling the slope of the mound, which was interpreted as evidence of a citadel wall, and a large sprawling stone building was identified at the top of the höyük (Fig. 4). Since the GPR survey indicated that the citadel walls were preserved more than 10m. under the surface of the mound, the possible good state of conservation of the citadel walls was taken into great account while organizing the field work strategy, in view of later restoration work (d'Alfonso – Mora 2010).

The first campaign of excavations at Kınık Höyük started in late August 2011. Three areas, labelled A, B and C were opened (Fig. 3). Area A and C investigated the citadel walls, respectively on the northern and south-western slopes of the mound, while Area B was opened on the top of the mound, aiming to investigate extensively the large stone structure indicated by the GPR.

Operation B

Operation B consists of three squares that are 10x10 meters squared and form a rectangle oriented north-south measuring 10x30m. The 2011 year of excavation uncovered two levels corresponding to the most recent period of the site's occupation. Both characterizes for the adoption of stone architecture (Fig. 4).

Level B1 is represented just by a room (here called room 1) found on the eastern edge of the excavated area. Few materials were found on the soil associated with room 1, though

because the soil is so close to the surface its dating is skeptical.

Level B2 consists of remains of domestic architecture and an open working area. It is constructed of two-row walls, which are 70-90 cm. thick and preserved for a height of about 50 cm. They are quite irregular, and use unshaped stones bound with clay mortar.

In the northern most square, the stone walls defining two rooms of a building are easily discernible; the eastern room (called here: Room 2) with a surface of nine square meters has been entirely excavated (Fig. 5). Room 2 was filled by debris of stone walls, under which a hard clay floor is found. In the northern part of the eastern wall a doorway opens toward a north-south oriented alley dividing this building from another one, whose eastern wall run almost parallel to the eastern edge of the excavated area. On this alley beside the doorway a *tandır* associated to the building was found. A second opening can be seen in the southeastern corner of the room, but in this case it could be, because of later spoliation of the wall. Here and elsewhere the architecture of level B2 is cut by several modern pits: these occasionally caused difficulty in the collection of homogeneous assemblages of materials.

The central sector of Operation B is characterized by retaining walls and installations, whose function are difficult to understand. South of these structures a semicircular area has a preserved hard clay soil covered by an accumulation of reddish and grayish ash. Within the ash, various slags were found, which hint at small scale working activity. Finally in the southern sector the poor architectural remains are more difficult to interpret. Alignments of stones and pieces of wall possibly formed a small building complex associated to a court with a central pithos.

Ceramics found in level B2 can be dated to the medieval period. The dating is supported by the comparison with the excavations of the medieval levels at nearby excavations of Tyana Kemerhisar, and we owe this information to a strong cooperation between the two missions. However, assemblages are never homogeneous and Hellenistic sherds are found in most of Operation B's stratigraphic units, thus hinting at the presence of a Hellenistic level underneath.

Operation A and C

Beside the operation on the top of the mound, two operations were opened on the slopes of the mound.

Operation A was opened on the northern slope of the höyük just above the edge of a huge pit used in modern times as a stone quarry for building materials. Since the geomagnetic survey did not show the presence of citadel walls in this area, we assume that they had been removed while digging in the quarry. Thus the goal of this operation was to obtain a stratigraphic window into the earliest stratigraphy of the mound.

After removing the topsoil, an accumulation of repositioned mud-bricks was reached. In this accumulation a pit was cut, which accommodated a simple east-west oriented burial in very poor condition. However, beside the death, grave goods were found and consisted of a necklace made of glass beads of different colors, sizes and shapes, placed inside of a ceramic vessel (Fig. 6). The variety of glass beads are all rod-shaped (Harden 1981) and decorated with color applied bands or pellets. Apart from some eye beads, whose production is already well attested in the second millennium BC, most of them find good parallels in productions ranging from the Middle Iron Age down to the first century BC.¹

¹ I owe these short indications and the reference quoted above to Michela Zanon, member of the archaeological mission at Tyana/Kemerhisar, who is in charge of the publication of this necklace.

The necklace is therefore a good *terminus ante quem* for the stratigraphy underneath.

Under the thick accumulation of repositioned mud-bricks, stone masonry belonging to the citadel's fortification wall was found. This massive east-west structure is over four meters wide. Upon this discovery our strategy changed, and a two meter wide sounding perpendicular to the outer face of the citadel wall was opened in order to investigate the slope's stratigraphy.

At the end of the campaign more than five meters of the outer face of the wall were exposed, and the foundations of the walls were not yet reached (Fig. 7). Two main phases of this wall were identified. The later phase is built with a "Schalenmauer" technique: inner and outer faces are made of larger unshaped stones, whereas the stones in the center of the wall are smaller, rarely exceeding a diameter of about thirty to thirty-five centimeters. A clay mortar was used to stabilize the structure.

On the outer face of the wall a ten centimeter thick layer of mud plastering with vegetal inclusions was preserved. The adherence of this coating to the stone face of the walls was possibly implemented by small wooden logs, organized in six irregular horizontal rows. These wooden elements would have protruded from the wall's surface in the plastering. This reconstruction is based on the presence of wood remnants in the log holes, which are still preserved in the plaster.

About three meters under the top of the wall a slanting clay rampart associated with the wall plaster, which make clear the outer soil that associated with the first phase. Similar wall plastering has been detected elsewhere in fortifications walls of pre-classical Anatolia, but the example from Kınık Höyük is noteworthy, because of its exceptional state of preservation.

Under this rampart two more meters of stone masonry were exposed. Those, however, are made of slightly smoothed blocks with diameters of about 50-60 centimeters, and are not covered by plastering. The profile shows that an edge of this earlier phase projects for about 1.30 meters beyond the wall face of the later phase. The eastern face of a second north-south wall was exposed in the western section of the sounding. This wall works with the earlier phase of the citadel walls, and shares with it the (large) dimensions and the working of the face blocks.

The citadel walls were also investigated in operation C, on the southwestern slope of the mound. In order to keep the walls in the best state of preservation, in view of its stabilization, four soundings were opened instead of one extensive excavation area (Fig. 8).

In each sounding a similar situation emerged: uphill levels, which abut or work with the citadel stone walls; the citadel walls, covering the central part of the soundings; and finally, the downhill levels, which abut on the outer face of the wall. The wall's building technique and dimensions are the same as those of the walls excavated in operation A, and the dimensions and the smoothing of the blocks on the outer face possibly indicate that they belong to the earlier phase attested to A.

Since the downhill levels were investigated in operation A, investigations in C were mainly concentrated on the uphill levels in order to understand the relationship between the wall and the stratigraphy of the inner citadel.

Uphill stratigraphy in all of the soundings present a series of one to three clay soils. In soundings 1, 2 and 4 the floors were associated with mudbrick or stone architecture remains. The ceramic repertoire of the different soils is quite homogenous and can be primarily dated

to the Middle to Late Iron Age. A large number of the ceramic sherds consist of black-on-white and black-on-red painted pottery with geometric patterns, such as zig-zag lines, triangles, crosses and patterns composed of bows, parallel dashes and wavy lines. The finest piece of pottery found in Operation C, belonging to sounding 4, is a fragment of a carinated cup with an applied deer motif. (Fig. 9) Very peculiar for this sherd is the technique: it is not the normal painted ware, but figures were shaped, moulded or even possibly cut out, applied to the cup and then painted. The deer motif represented in a clear silhouette style is strongly reminiscent of the silhouette deer iconography on the Alishar IV production, well known from many sites of Central Anatolia, from Alishar to Boğazköy and, closer to Kınık Höyük, Porsuk and Kamankale Höyük.

In sounding 3 a thick layer of collapsed mudbrick was partially covering the upper section of the citadel wall and collapsed inward. The context indicates that these mudbricks belonged to the walls, constituting their superstructure. Since the mudbrick debris was sealed by three soils with IA sherds *in situ*, a dating of the walls phase excavated in operation C before the Middle to Late Iron Age is assured. The dating of the walls in Operation A are still up for debate, but are coherent with the results achieved in C. Pottery sherds found in the accumulation above the walls, as well as in the accumulations abutting the outer face of the walls, are not homogeneous in dating, but no diagnostics dating prior to the LIA have been uncovered. All of this indicates that both phases can date prior to the LIA. Even though using different materials, the parallels drawn with the walls of the neighboring sites of Porsuk and Alishar could offer further information for dating the later phases- in the least for the Middle Iron age.

BIBLIOGRAPHY

BALATTI S. - BALZA M.E. 2012 Kınık-Höyük and Southern Cappadocia (Turkey): Geo-Archaeological Activities, Landscapes and Social Spaces, in R. Hofmann, F.-K. Moetz and J. Müller (eds.), *Tells: Social and Environmental Change*, Bonn, 93-104.

BEYER D. 2010. "From the Bronze Age to the Iron Age at Zeyve Höyük / Porsuk: a Temporary Review", in: L. d'Alfonso, M.E. Balza, C. Mora 2010, (eds.), *Geo-Archaeological Activities in Southern Cappadocia – Turkey*, (StMed 22), Pavia, 97-109

BIÇAKÇI E. 2004. Tepecik-Çiflik: A New Site in Central Anatolia (Turkey), *Architectura* 34, 21-6

D'ALFONSO L. 2010. Geo-Archaeological Survey in Northern Tyanitis and the Ancient History of Southern Cappadocia, in: L. d'Alfonso, M.E. Balza, C. Mora 2010, (eds.), *Geo-Archaeological Activities in Southern Cappadocia – Turkey*, (StMed 22), Pavia, 27-52.

D'ALFONSO L. 2011. Archaeological Survey in Northern Tyanitis: Final Report, in 28. *AST*, Ankara, vol. 3.

D'ALFONSO L. - MORA C. 2010. «Viaggi anatolici» dell'Università di Pavia. Rapporto preliminare della quarta campagna di ricognizione archeologica nella Tyanitide settentrionale, *Athenaeum* 97, 659-580.

- DUPRÉ S. 1983. *Porsuk I. La céramique de l'âge du Bronze et de l'âge du Fer*, Paris.
- EFE T. 2007. The theories of the 'Great Caravan Route' between Cilicia and Troy: the Early Bronze Age III period in inland Western Anatolia, *AnSt* 57, 47-64.
- FIEDLER G. 2005. Les Phrygiens en Tyanide et le problème des Muskis, *Res Antiquae* 2, 389-398.
- GÜREL A. - LERMI A. 2010. Pleistocene-Holocen Fills of the Bor-Ereğli Plain (Central Anatolia): Recent Geo-Archaeological Contributions, in: L. d'Alfonso, M. E. Balza, C. Mora 2010, (a cura di), *Geo-Archaeological Activities in Southern Cappadocia – Turkey*, (StMed 22), Pavia, 55-68.
- KUZUCUOĞLU C., DORFLER W., KUNESH S., GOUPILLE F. 2011. Mid- to Late-Holocene Climate Change in Central Turkey: The Tecer Lake Record, *The Holocene* 21/1:173-188.
- MELLAART, J. 1963. Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain, *AnSt* 13, pp. 199-236.
- ÖZTAN A. 1989. A Group of Early Bronze Age Pottery from the Konya and Niğde Region, in: Emre, K. – MELLINK, M. – HROUDA, B. – ÖZGÜÇ, K. (eds.), *Anatolia and the Ancient Near East: Studies in Honour of Tahsin Özgüç*, Ankara, pp. 407-418.
- ÖZTAN A. 2010. Archaeological Investigations at Kösk Höyük, Niğde, in: L. D'ALFONSO, M.E. BALZA, C. MORA (eds.). *Geo-Archaeological Activities in Southern Cappadocia – Turkey*, (StMed 22), Pavia, 83-95.
- ROSADA G. - LACHIN M.T. 2010. "... civitas Tyana, inde fuit Apollonius magus...", in: L. D'ALFONSO, M.E. BALZA, C. MORA (eds.), *Geo-Archaeological Activities in Southern Cappadocia – Turkey*, (StMed 22), Pavia, 111-127.
- TODD, I.A. 1980. *The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period*, Studies in Mediterranean Archaeology 60, Göteborg.
- YENER A. 2000. *The Domestication of Metals*, New York – Berlin.

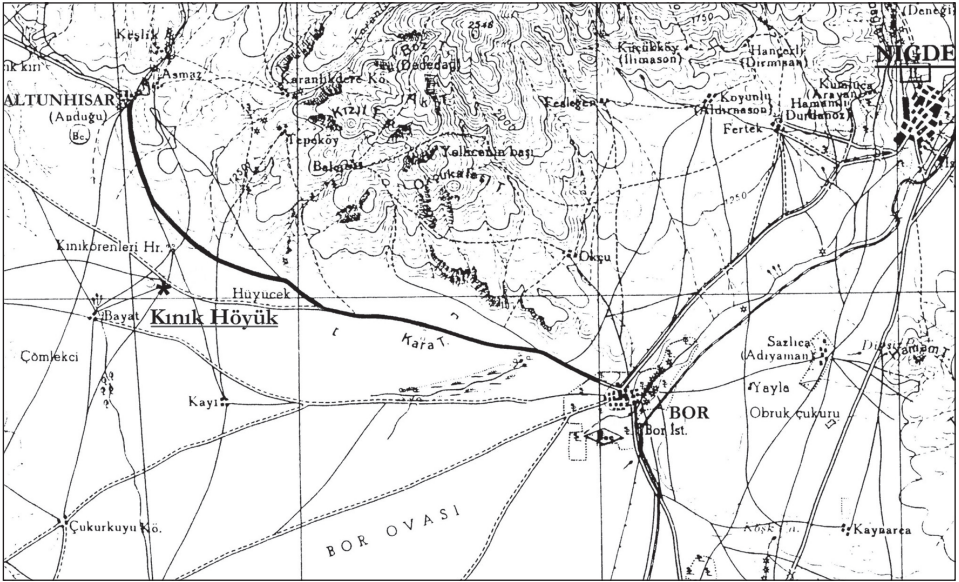

Fig 1: Plan of Southern Cappadocia

Fig 2: IVRIZ relief

Fig 3: Image of Kınık Höyük with geomagnetic survey and 2011 operations.

Fig 4: Picture of Operation B

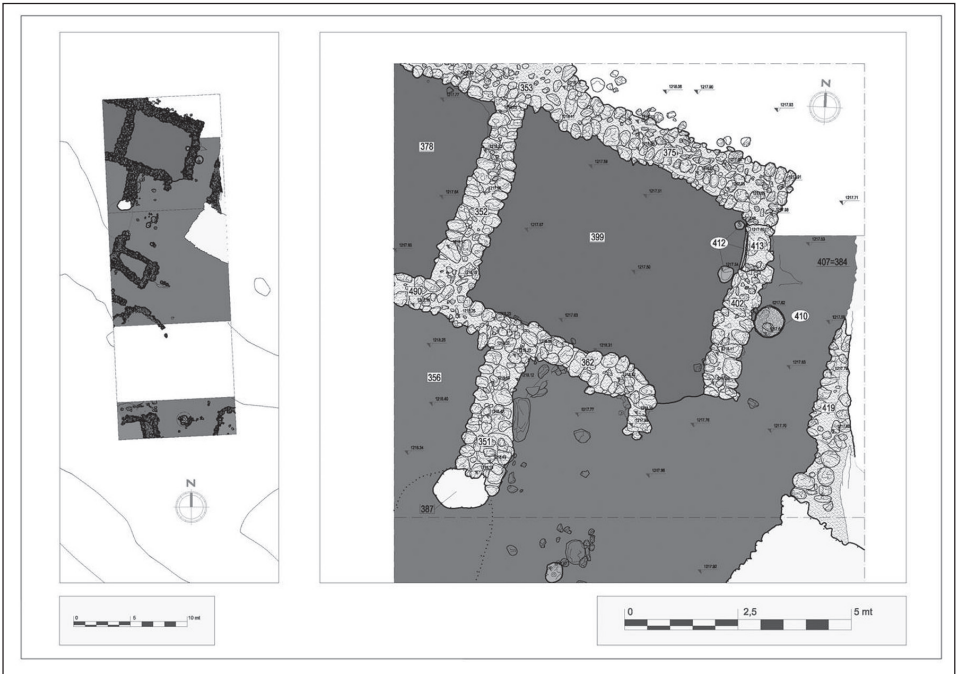

Fig 5: Plan of the Northern square of Operation B in Level 2.

Fig 6: Necklace found *in situ*.

Fig 7: Operation A: the outer face of the citadel walls.

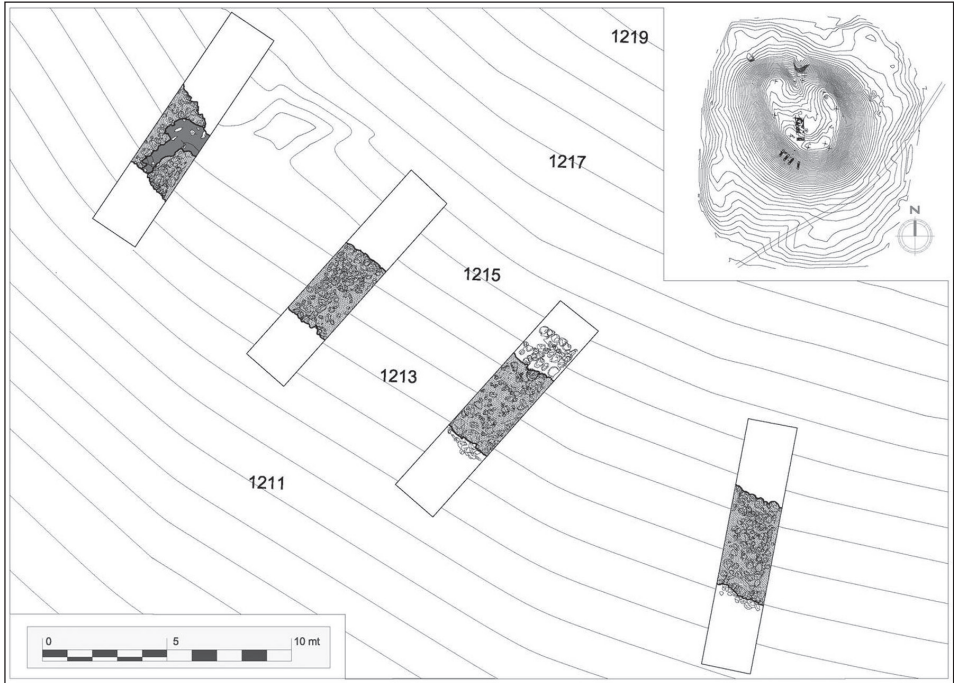

Fig 8: Plan of operation C.

Fig 9: The applied and painted deer motif.

BÜKLÜKALE KAZISI 2011

Kimiyoshi MATSUMURA*

Büklükale, Kırıkkale İli, Karakeçili İlçesi'ne bağlı Karakeçili Beldesi'nde, Ankara'dan Kaman'a giden otoyolun Kızılırmak'ı geçmeden hemen sol tarafında yer almaktadır. Ankara'nın yaklaşık 100 km. güneydoğusundadır (Matsumura 2011: Resim 1, 2).

2011 yılı Büklükale kazı çalışmaları, 9 Mayıs – 28 Haziran 2011 tarihlerinde gerçekleştirildi. Bakanlık temsilcisi olarak, Kırşehir Müzesinden Arkeolog Süleyman Tunç görevlendirildi.

I. Büklükale'de Yapılan Arkeolojik Çalışmaların Amacı

Büklükale'de bu sene yapılan arkeolojik çalışmalarının amacı, buradaki M.Ö. 2. binyıl, özellikle Hitit İmparatorluk Çağında, burada var olan bir bölgesel şehrin araştırılması ve Kaman-Kalehöyük'te tespit edilen İç Anadolu Kronolojisi'ndeki boşluğun doldurulmasıdır. Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü Başkanı Dr. Sachihiro Omura'nın başkanlığı altında 1991, 2006 ve 2008 yıllarında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda burada başlatılan kazı çalışmaları, 2009 yılından beri başkanlığım altında sürdürülmektedir.

2009 yılında Büklükale'de yapılan kazı çalışmalarının ilk amacı olan yerleşim tabakalarının tespitinde, 1. Kat: Osmanlı Dönemi, 2. Kat: Demir Çağı, 3. Kat: 2. binyıl Dönemi olarak belirlenmiştir. Ayrıca, aşağı şehirde yapılan jeomanyetik araştırmalarda, Hitit Dönemine ait şehrin suru ve kapısı da tespit edildi. Böylece, Büklükale'nin M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısında, yani Hitit İmparatorluk Çağında önemli bir şehir merkezi olduğu açığa çıkarıldı.

2010 yılında Büklükale'de yapılan kazı çalışmalarında, ilk önce 2009'da tespit edilen yerleşim tabakaları bir kez daha kontrol edilerek, doğrulukları kanıtlanmış oldu. 2010 yılında yapılan M.Ö. 2. binyıla ait araştırmalarda ise, kiklopiyen bir duvarın ve bu döneme ait bir Hitit tableti ile cam eserlerinin bulunması, Büklükale'nin o dönemde önemli merkezlerden biri olduğunu bir kez daha ispatladı.

2011 yılındaki kazı çalışmalarının amacı ise, önceki yıllarda yapılan araştırmaların sonuçlarına dayanarak aşağıdaki gibi planlanmıştır:

1. Hitit İmparatorluk Çağına ait olduğu tahmin edilen yangın tabakasının devamının araştırılması.

2. Geçen yıl kazılan kiklopiyen duvarın devamının araştırılması.

II. 2011 Yılında Yapılan Çalışmalar

Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda burada 10m X 10m'lik altı yeni açma (N0E0, N0E1, N0E2, S3E1, S3E2, S4E1) açarak araştırmalar sürdürüldü (Resim: 1).

II-1: I. Kat - Osmanlı Dönemine Ait Araştırmalar

Bu döneme ait tabakalar N0E0, N0E1, N0E2, N1E1, S3E1, S3E2 ve S4E1 açmalarında tespit edildi (Resim: 1, 2).

*Kimiyoshi MATSUMURA Ph.D., Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü, Çağırkan, Kaman-Kırşehir, 40350/TÜRKİYE. e-mail: k.matsumura@jiaa-kaman.org

N0E0, N0E1, N0E2, N1E1 Açmaları

Bu açmalarda bodrum şeklinde inşa edilmiş olan Osmanlı Dönemine ait, R15, R18 ve R19 odaları tespit edildi (Resim: 3). Bunlardan;

R19

N1E1 Açması'nda bu döneme ait, R19 bulundu. N2E0 açmasında daha önce tespit edilen, R7'nin güney duvarı olan W8 ile N1E1 açmasında tespit edilen, R19'un kuzey duvarının ortak kullanıldığı ve bundan dolayı iki odanın çağdaş oldukları da anlaşıldı. R19, batıya doğru yarım bodrum şeklinde kazılarak yapılmıştır. Odanın kuzeybatı duvarı W54, olasılıkla defneciler tarafından kazılan, bir çukur tarafından bozulmuştur. Odanın güneybatı köşesi ise, yuvarlatılarak dönmektedir. R19'un doğu duvarı olan W58, R7 odasında olduğu gibi II. binyıla ait sur duvarı olan W3'ün üzerine inşa edilmiştir. Bu odaya ait beyaz sert taban da tespit edilmiştir. Odanın batı kenarında P29 No.lu çukurda açığa çıkarılmıştır.

Ayrıca, R19 odasının güneyinde bu odayla çağdaş olan ve W59 duvarıyla beraber kullanılan R15 odasının kuzey duvarı W50'de bulundu.

R15 ve R18

Bunlar, N0E0 ve N0E1 Açmaları'nda yüzeyden yaklaşık 1 m. derinlikte tabanı tespit edilen ve ortadan ikiye bölünmüş bodrum şeklinde odalardır.

R15 ve R18 olarak numaralandırılan bu odalar bir zaman birlikte kullanılmış (Resim: 3). Bu duvarlardan W51 ve W52 duvarlarıyla oluşan, boşluğun bir koridor olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca, W46 ve W52 duvarlarının arasındaki toprak dolgu değildir, iki duvar arasındaki II. kata yani, eski tabakaya ait olan bu toprağın, odalar bodrum şeklinde kazılırken, burada kazılmadan bırakılarak iki tarafının taş duvarla örülmüş olduğu anlaşılmıştır. Odalar ve arasındaki koridorda gri sert taban da tespit edilmiştir.

R18 içerisinde yapılan araştırmalarda, W53 ve W50 duvarlarının oluşturduğu köşede odayla beraber kullanılan H9 No.lu ocak ve oda ortasına gömülü şekilde kullanılan kaba bir seramik kap tespit edildi.

W51 duvarının sadece doğu tarafında duvar yüzü görülebildiğinden, duvarın batı tarafının toprak ile doldurulmuş olduğunu tahmin etmekteyiz. Ancak, W51'in W50'e kadar devam etmediğini ve köşe yaparak, R15'ten R18'e geçiş yaptığı düşünülürse, R18 ve R15'in beraber kullanıldığını söylemek, daha mantıklı olacaktır. R18 tabanının, R15 ve koridorunkinden biraz daha yüksek ve odaların kuzey duvarı olan W50'nin de bu yenilemeden dolayı duvar örgüsünün farklı olması, muhtemelen R18'in sonradan eklenmiş olduğuna işaret etmektedir. Bu açmaların güneyinde yapılacak kazı çalışmalarında bu mimarîlerin durumunun daha da aydınlatılacağı ümit edilmektedir.

N0E2 Açması

W3 kiklopiyen duvarının devamını ve duvarın dış kısmını araştırmak amacıyla, N0E2 açması açıldı. Bu açmada yapılan kazı çalışmalarında W3 kiklopiyen duvarın doğusunda yapılan kazılarda kayaların üst kısmında bulunan siyah dolgu toprak nedeniyle, Osmanlı Dönemine ait olduğu anlaşılan bir taş döşeme parçası tespit edildi.

Şimdiye kadar yapılan I. kat araştırmaları sonucunda, tepenin eteğinin en yüksek noktasında tepeyi çevreleyecek şekilde bodrumlu odaların yapılmış olduğu anlaşıldı.

S3E1, S3E2, S4E1 Açmaları

Bu sezon Tepe'nin güneyinde M.Ö. 2. binyıla ait tabakaları araştırmak amacı ile üç yeni açmada daha çalışmalara başlandı. Bu açmalarda kuzeyden güneye doğru bir yamaç

üzerine yapılan I. Kat'a ait odalar R23, R26, R27, R28'den oluşan ve birbiriyle bağlantılı bir mimarî kompleks ortaya çıktı (Resim: 2, 4). Bu mimarîlerin özelliği ise, her oda da duvara niş şekilde yapılan ocakların olmasıdır.

S3E1 ve S3E2 Açmaları'nda bulunan, W69, W68 ve W79 ile oluşan oda R23, M.Ö. 2. binyıla ait duvar W67 üzerine yapılmıştı. Oda R23 kuzeye doğru devam etmektedir. Odanın güney duvarına (W68) yapılan iki ocak H16 ve H15 ortaya çıktı. Onun dışında, içerisinde yapılan araştırmalarda odaya ait taban tespit edilerek, odanın doğu duvarına (W69) yapılan taşlarla çevrili dört küçük bölme I-10, I-11, I-12 ve I-13'te bulundu. Oda R23'ün kuzeybatısında bulunan çukur P36'nın, oda R23'ten yeni olduğu da kesinleşti.

R23'ün güney duvarından bir geçişle bağlanan ve güneye geçişi olmadığı için, R23'e ait depo gibi işlevi olduğu düşünülen R26'da burada açığa çıkarıldı. W76'da bu odanın güney duvarını oluşturmaktadır. R26'nın batısında ise, bir başka oda R28 tespit edildi. Bu odanın doğu duvarında ocak H14 gene, niş şekilde duvar içine yapılmıştı. R28 oldukça dar olup odanın batı duvarı büyük kayalara dayanmaktadır.

S4E1 Açması'nda ise, Osmanlı mimarîleri olan R26, R27 ve R28 odalarının güney duvarını oluşturan duvar W76 tespit edildi. W76'ın güney yüzünde niş şekilde yapılan bir ocak H17 bulundu ve bunların R30'u oluşturdukları düşünülmektedir.

Özellikle oda R23'te çok sayıda yarımküre formlu demir cüruf da çıktı. Her odada duvara oyularak yapılan ocaklar bulundu. Dolayısıyla, bu bölgedeki yapıların demir üretimi ile ilgili atölyeler olması ihtimali yüksektir. Ayrıca bu bölge, tepenin rüzgâr alan güneydoğu burnunda olduğu için demir atölyeleri için özellikle bu bölgenin seçildiği düşünülmektedir. Bu tür yarımküre şeklindeki demir cürufları Kaman-Kalehöyük'te Osmanlı Dönemine ait bir atölyede de bulunmuştur (bkz. Geçkinli 1995).

II-2: II. Kat - Helenistik Döneme ve Geç Demir Çağı'na Ait Araştırmalar

N0E0, N0E1, N0E2 Açmaları

Helenistik Döneme ait mimarîler, Osmanlı mimarîsinin bozmadığı N0E0 Açması'nın kuzey kısmında tespit edildi. Osmanlı Dönemine ait, R15 ve R18 bodrum odaları derin bir şekilde kazıldığından Helenistik Döneme ait mimarîleri, açmanın güneyinde tamamen bozmuştur. Bozulmayan kısımlarda yapılan araştırmalarda Hellenistik Döneme ait, R16, R17 ve R20 odaları tespit edildi (Resim: 5). Araştırmalarda R17 odasının taban ve W47 duvarına niş şekilde yapılan H10 ocağı açığa çıkarıldı. R16 odasında ise, W48 ve W49 duvarlarının oluşturduğu köşeye taşla çevrilerek, yapılmış bir bölme (I-6) bulundu ve bu bölmenin içerisinde değişik formlarda üretilmiş 12 tane seramik kap açığa çıkarıldı (Resim: 6). Bu bölmenin dışında odaya ait taban da tespit edildi. R20 olarak numaralandırdığımız odanın içerisi döküntü şeklinde küçük taşlarla dolmuştu ve bu taşlar temizlenerek, odanın tabanı tespit edildi. R20'nin, Osmanlı Dönemine ait olan R15 ve R18 odaları tarafından bozulduğu da açıkça görülmektedir. Bu mimarînin taban üzerinde bulunan "Doğu Terra Sigillata A" parçalarından yapının Helenistik Döneme ait olduğu da anlaşıldı (Resim: 7; Crowfoot et al. 1957: 281-288; Christensen ve Johansen 1971: Fig: 49, 14a).

Bu Helenistik mimarîler kaldırıldıktan sonra, ilk olarak açmanın kuzeydoğu köşesinde kuzey-güney istikametinde W75 duvarı tespit edildi (Resim 8). 1,7 m. genişliğindeki bu duvarın temeli 1 m.ye yakın çukur kazılarak, moloz taşlar ile oluşturularak, üzerine duvar W75 inşa edilmiştir. Bu duvarın batıya doğru parça hâlinde tabanı da bulundu. W75 duvarıyla bağlantılı başka bir mimarî tespit edilemedi ve bu sene bu yapıyı tam olarak tarihlendirebilen eserin olmamasından şimdilik bunu da Demir

Çağının birinci yapı katı olarak düşünmekteyiz.

W75 duvarı kaldırıldıktan sonra, Demir Çağının 2. yapı katı olarak, bir odayı oluşturdukları düşünülen, W84 ve W87 duvarları tespit edildi. Bu duvarın kuzeyinde duvar W84 tarafından kesilen, taşlarla çevrilmiş yuvarlak bir bölme bulundu (I-19). Buna göre, W84'ün kanal açarak yapılmış bir temel olduğu anlaşıldı. Aynı şekilde duvar W87'nin M.Ö. 2. binyıla ait yangın tabakasını keserek, yapıldığı anlaşıldı (Resim: 9). Bu durum, bu duvarlardan oluşan yarı bodrum şeklinde inşa edilmiş, büyük bir mimarînin var olduğunu göstermektedir. Gelecek sezonda yapılacak çalışmalarla bu mimarînin durumu daha iyi anlaşılacaktır ve Demir Çağı mimarîlerinin altında M.Ö. 2. binyıla ait yangın tabakasının ortaya çıkması beklenmektedir.

N0E1 Açması'nda ise, Osmanlı mimarîleri R15 ve R19 kaldırıldıktan sonra, R19 odasının altından Demir Çağına ait olduğunu düşünülen W70 duvarı ve duvara ait taban tespit edildi (Resim: 10). W70 duvarının yüzü kuzey tarafında olması bu duvarın bir odanın güney duvarı olduğunu göstermektedir. W70 duvarının güneyinde, aynı döneme ait olduğu düşünülen W71 duvarı bulundu. R24 olarak numaralandırılan odanın kuzey duvarını oluşturan W71'in iki safhada kullanıldığını göstermektedir. İlk önce H11 ocağı ve ocağın arka tarafında ocakla kullanılan I-15 bölme ile oluşan oda R25 bulundu. Bu odanın tabanının güneye doğru devam etmediği görüldü ve R25 odasının W72, W73 ve W74 duvarlarının ve I-14'ün oluşturduğu oda R24 tarafından bozulduğu anlaşıldı (Resim: 11). R24'ün taban altında bulunan çukur P37 R25'in tabanını da bozmuştur. R24'ün taban üzerinde Geç Demir Çağına ait krater şeklinde boyalı bir de seramik bulundu (Resim: 12).

Oda R25'in M.Ö. 2. binyıla ait kiklopiyen duvarlarını (W83, W86) bozarak yapılmış olduğu açıktır ve bu mimarîden sonra hemen M.Ö. 2. binyıla ait tabakaların ortaya çıkması beklenmektedir.

R24 ve R25 odalarının N0E0 Açması'nda tespit edilen, Demir Çağı yapı katları arasındaki ilişki ise, belli değildir. Yalnız R24 ve R25'in daha aşağı seviyede yer almaktadır ve bu nedenle daha eski olması ihtimali büyüktür.

Sonuç olarak, yukarıda belirtildiği üzere, bu açmalarda Helenistik ve Geç Demir Çağ yapı katları tespit edilerek, kaldırıldı ve M.Ö. 2. binyıl yangın tabakası belirlemeye başladı. Bu sezon yapılan 2 aylık çalışmalar sonucunda Hitit yangın tabakasının üstünde durduruldu.

Kaman-Kalehöyük'teki Ila tabakasında Geç Demir Çağı ile Helenistik Dönem arasında çanak çömlek bakımından bir devamlılık tespit edildi (bkz. Matsumura 2005). Aynı şekilde, Büklükale'de de, geçen seneye kadar bulunan ve Geç Demir Çağına ait olduğu tahmin edilen mimarîlerin bir kısmının Helenistik Döneme ait olabileceği anlaşılmıştı. Bu nedenle, burada da II. Kat'ın Geç Demir Çağı ile Helenistik Döneme ait olduğunu düşünmek gerekmektedir.

Ayrıca, daha önceki çalışmalarda Orta ve Erken Demir Çağına ait boyalı seramik parçaları bulunmuştur. Fakat bu bölgede henüz bu dönemlere ait tabakaların bulunmaması, tepenin bir başka bölgesinde iskân olması ihtimalini yükseltmektedir.

II-3: M.Ö. 2. Binyılın İkinci Yarısına Ait Araştırmalar

N1E1, N0E2 Açmaları

N1E1: Osmanlı Dönemine ait olan, R19'un bodrum tipi olması nedeniyle, alttaki M.Ö. 2. binyıl yangın tabakalarını büyük ölçüde tahrip ettiği görülmüştür. R19 kaldırıldıktan sonra, W3 kiklopiyen duvarı ve buna bağlı bir M.Ö. 2. binyıl mimarîsinin

temel taşları olan, W65 duvarı tespit edildi (Resim: 13). Bu duvarda kullanılan taşların yangın geçirmiş olduğu bellidir. Duvar üzerinde yapılan araştırmalardan, duvarın büyük bir kanal kazılarak, temel taşlarının bu kanala yerleştirildiğini, duvara paralel şekilde uzanan toprak farklılığından anlamaktayız. Kanal açılan toprağın da yangın geçirmiş olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu yangının W65'in yangınından eski olması gerekmektedir. Bu nedenle, M.Ö. 2. binyılda Büklükale'nin iki kez büyük yangın geçirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Çıkan buluntulardan hareket ederek, ilk yangının, Orta Tunç Çağına ait olması ihtimali de büyüktür.

N0E2: W3 kiklopiyen duvarın devamını ve onun dış kısmını araştırmak amacıyla, N0E2 açması açıldı. Yapılan araştırmalarda W3 kiklopiyen duvarın, açmanın batı kesitinin 2. metresinde güneybatıya doğru döndüğü tespit edildi. N0E1 açmasındaki W83 duvarının, W3 duvarı ile bağlantılı olduğu anlaşıldı. W3 kiklopiyen duvarın, batıya döndüğü köşeye kadar, çok iri ve kesme taşlarla yapılmış olduğu da belirlendi. Bu W83 duvarının kuzeyinde aynı paralellikte bir duvar daha mevcuttur. Bu durumu aydınlatmak amacıyla, önümüzdeki sezon N0E1 açmasıyla, N0E2 açmasında kazılara devam etmek planlanmaktadır. W3'ün döndüğü köşeden güneye doğru yapılan ve W3'ün aynı hizasında, W3'e kıyasla daha küçük taşlarla örülmüş bir duvarın devam ettiği tespit edilmiştir (Resim: 14). Bu duvar sadece yönünü anlamak için, yüzeysel temizleme yapılarak, bırakılmıştır. Böylece bu açmanın W3 kiklopiyen duvarıyla oluşturulan teras mimarînin güneydoğu köşesinde yer aldığı belli oldu.

S3E1, S3E2 ve S4E1 Açmaları

S3E2 Açması'nda M.Ö. 2. binyıla ait olan, yönü ırmağa doğru uzanan ve ana kayalarla uyumlu şekilde yapılmış, W66 ve W67 No.lu duvarlar tespit edildi (Resim: 15). Buradaki mimarînin fonksiyonu henüz belli değildir. Ancak, bu mimarînin üzerine Osmanlı mimarîsinin yapılmış olduğu açıkça görülmektedir. Önümüzdeki sezon Osmanlı binalarını kaldırdıktan sonra, bu yıl tespit edilen W66 ve W67 duvarlarıyla çağdaş olan mimarîleri araştırmayı planlıyoruz.

III. Sonuç

2011 yılında Büklükale'de yapılan kazı çalışmalarında, yeni açmalar açılarak, daha önceki yıllarda tespit edilen mimarîler ile çağdaş olan kalıntıların yanı sıra, bu sene ilk defa kesin olarak Helenistik Döneme tarihlenebilen yapı katı tespit edildi ve bu tespit edilen yapı katının altında Helenistik'e ya da Geç Demir Çağına ait bir kaç yapı katı daha olduğu anlaşıldı.

M.Ö. 2. binyıla ait araştırmalar da kiklopiyen duvar üzerinde incelemeler yapıldı. Bu duvarın üzerine kurulan Osmanlı ve Demir Çağı mimarîleri kaldırıldı ve altından, M.Ö. 2. binyıla ait yangın tabakasına ait mimarîler belirlemeye başladı. Önümüzdeki sene bu yangın tabakayı araştırmayı planlamaktayız.

KAYNAKÇA

CHRISTENSEN, A.P. ve JOHANSEN, C.F.

1971 Les Poteries Hellenistiques et Les Terres Sigillees Orientales, Hama, Fouilles et Recherches 1931-1938, III,2, Copenhagen.

CROWFOOT, J.W., CROWFOOT, G.M. ve KENYON, K.M.

1957 The Objects from Samaria, Samaria-Sebaste: Reports of the work of the Joint Expedition in 1931-1933 and of the British Expedition in 1935, III, London.

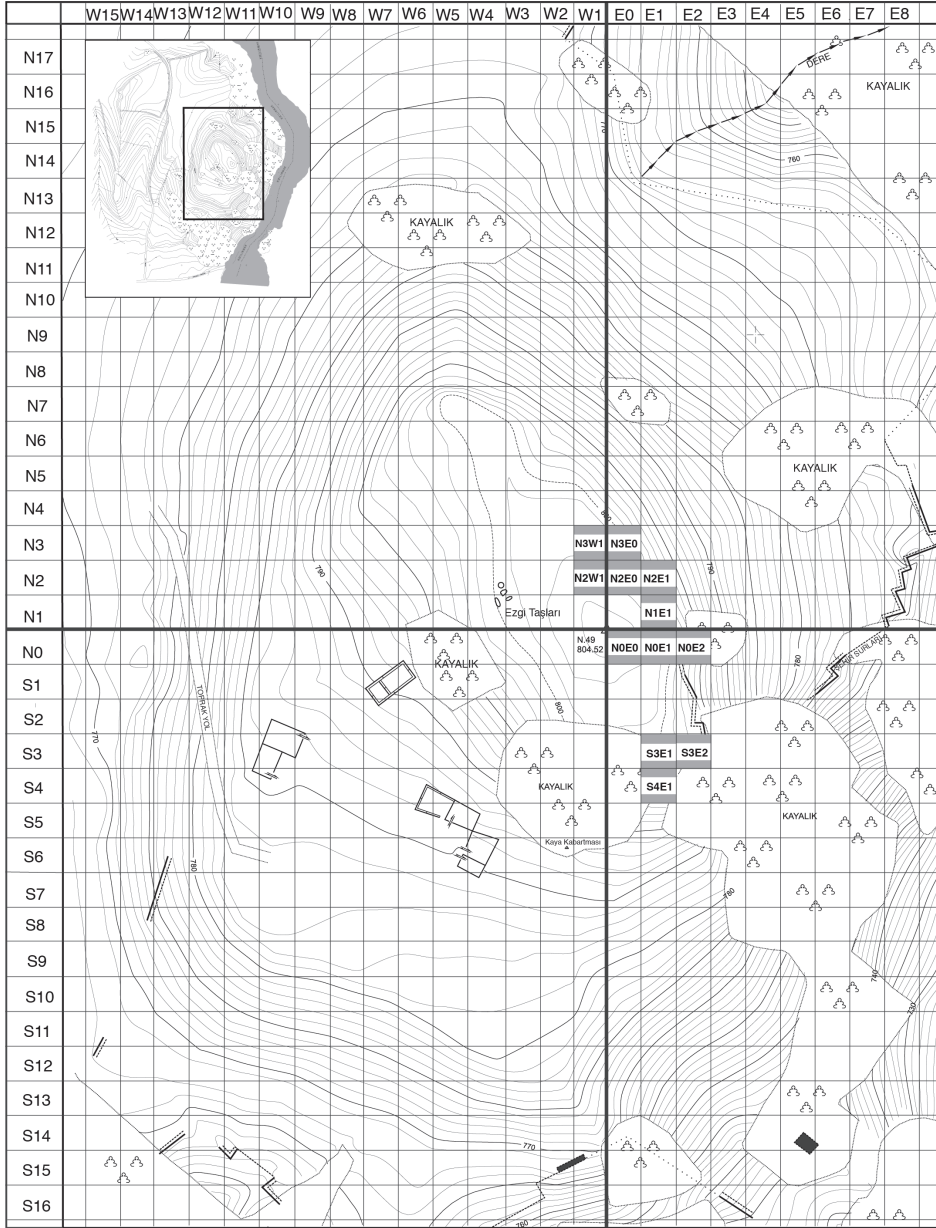
GEÇKİNLİ, A.E.

1995 "Characterization Studies of Kaman-Kalehöyük Slags: A Preliminary Report," Anatolian Archaeological Studies 4, sayfa 151-178.

MATSUMURA, K.

2005 Die Eisenzeitliche Keramik in Zentralanatolien - aufgrund der Grundlage der Ausgrabung von Kaman-Kalehöyük. Ph.D. Dissertation, Freie Universität Berlin.

2011 "Büklükale Kazısı 2009," 32. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt, sayfa. 411-420.

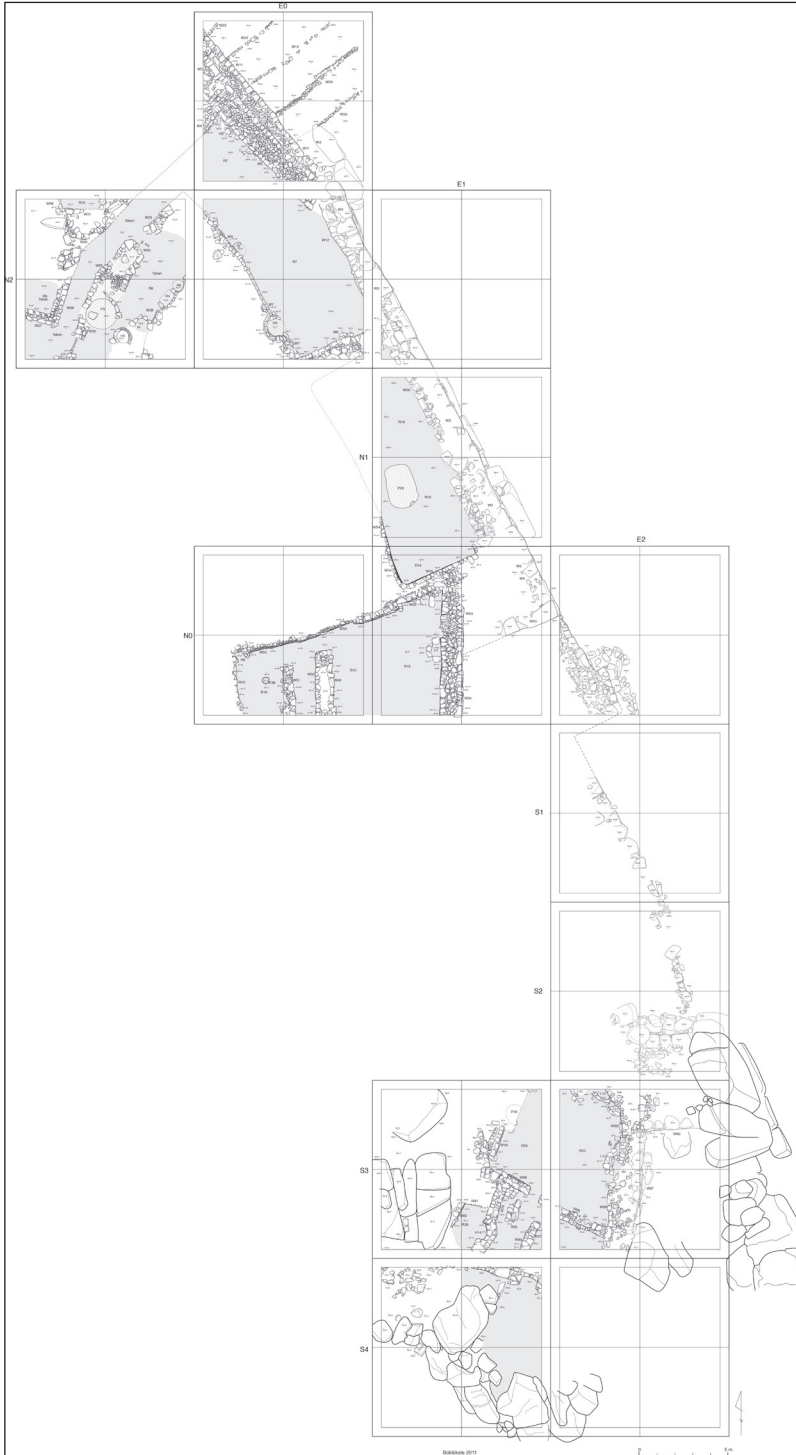

BÜKLÜKALE 2011

0 50m

Resim 1

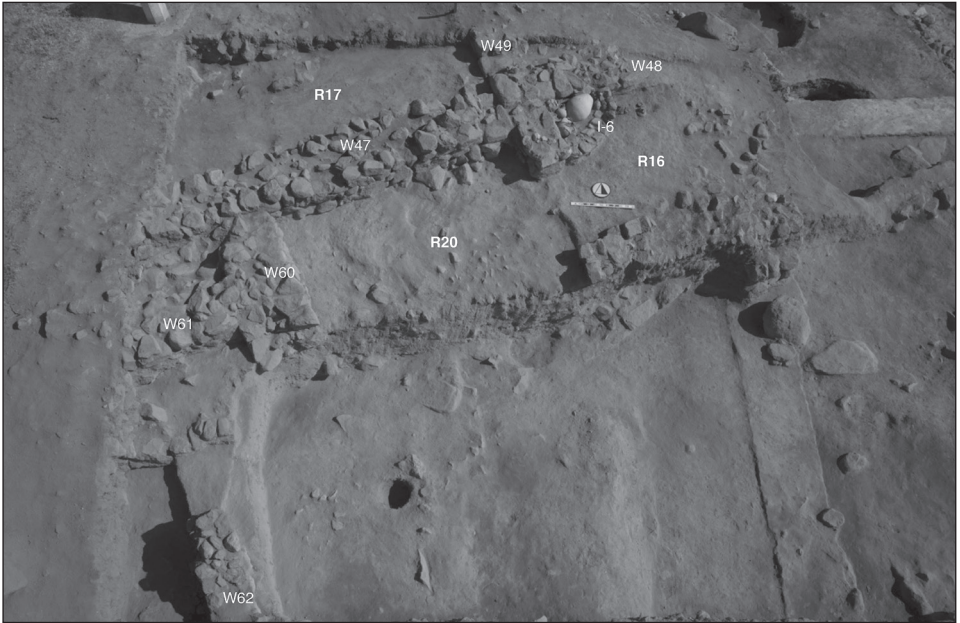
Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

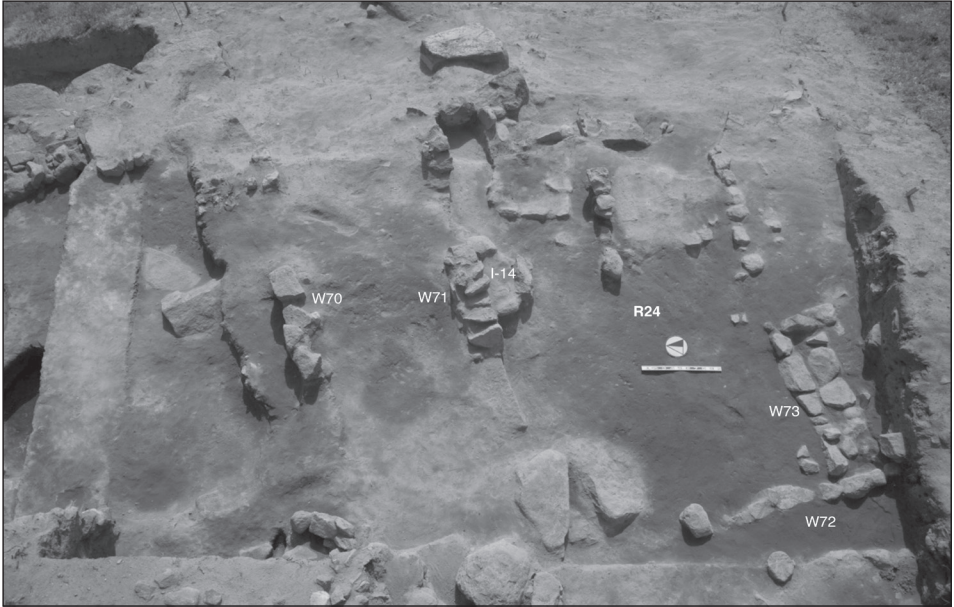
Resim 7

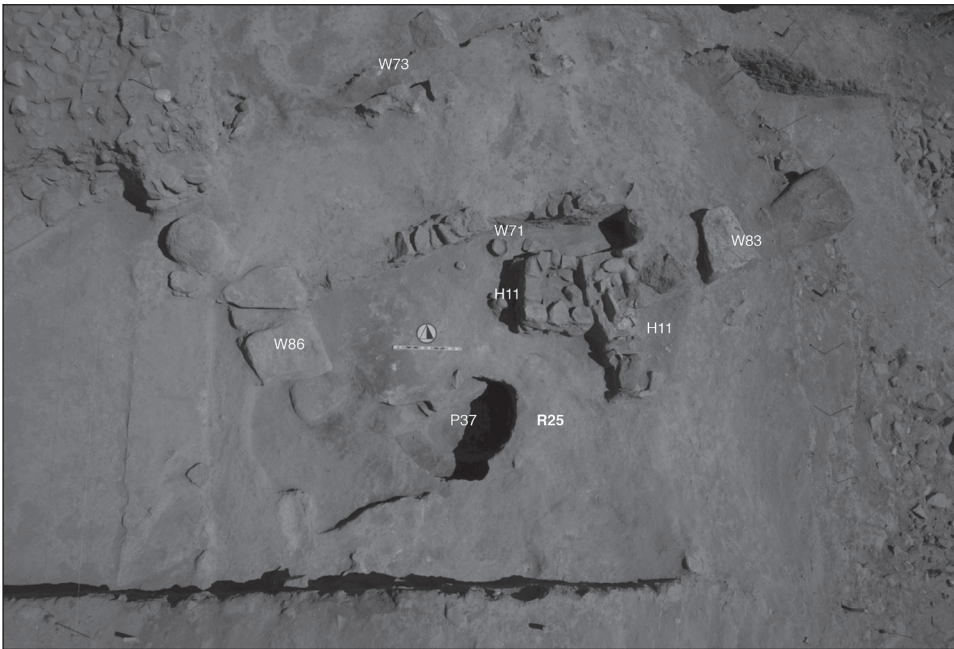
Resim 8

Resim 9

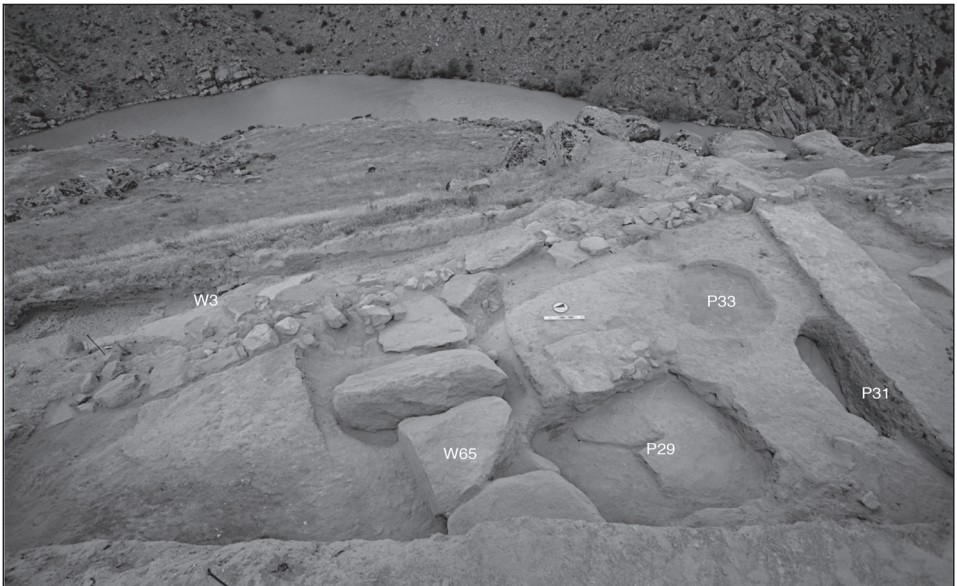
Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

SİRKELİ HÖYÜK 2011 YILI ÇALIŞMALARI

Mirko NOVÁK*
Ekin KOZAL

Adana İli, Ceyhan İlçesi'ne bağlı, Sirkeli Höyük'te 2011 yılı çalışmaları Bern ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversiteleri ortaklığında yürütülmüştür.¹ 2006 yılından itibaren Tübingen-Çanakkale Üniversiteleri ortaklığında yürütülen çalışmalar, 2011 yılından itibaren projenin Bern Üniversitesine taşınmasıyla, Bern Üniversitesi başkanlığında yürütülmektedir.² 2011 yılında A ve B alanlarındaki kazı çalışmaları ve aşağı şehir yüzey araştırmasının yanı sıra, jeofizik yüzey taraması yapılmış ve yeni bir topoğrafik plan oluşturulmuştur. Uydu görüntüleri kullanılarak toprak altındaki yapılar tespit edilmiştir.

Kazı Çalışmaları (Resim: 1)

Kazı çalışmaları 2011 yılında iki ayrı alanda sürdürülmüştür (A ve B alanları). Platonun kuzeybatı kesiminde yer alan A alanı 2006 yılından itibaren kazılmaktadır. B alanı ise höyüğün kuzey eteğinin hemen aşağısında yer almaktadır ve ilk kez 2011 yılında kazılmıştır.

A Alanı

A alanında 2006 yılından itibaren sürdürülen çalışmalarda 5 tabaka tespit edilmiştir. 2011 yılında, duvarlar ve tabanlar arasındaki stratigrafik ilişki yeniden incelenmiştir. Buna göre, yassı taşlarla döşeli taban ve taş temel üzerine oturan büyük kerpiç duvarın A5 tabakasına ait olduğu (Geç Tunç Çağı, Resim 2) ve 1,90 m. yüksekliğe ulaşan duvarların Erken Demir Çağına tarihlenen A4 tabakasına ait eklemeler olduğu anlaşılmaktadır (Resim:3).

Geç Demir Çağı'na tarihlenen A3 evresinde de konut mimarisine rastlanmıştır. Yapıların duvarları taş temel üzerine kerpiçten ve tabanları da sıkıştırılmış kilden oluşmaktadır. Açmanın merkezinde ise, 2008 yılında kısmen ortaya çıkarılmış 75 cm. genişliğindeki oval fırının,³ 2011'de kazısına devam edilmiştir. Burada cüruf bulunmadığından, fırının işlevi tam olarak anlaşılmasa da, fırının hemen kuzeyinde çok sayıda salyangoz kabuğunun da fırınla ilişkili olduğu tahmin edilmektedir.

* Prof. Dr. Mirko NOVÁK, Universität Bern, Institut für Archäologische Wissenschaften, Abteilung für Vorderasiatische Archäologie, Bern/İSVİÇRE
Yard. Doç. Dr. Ekin KOZAL, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. Çanakkale/TÜRKİYE.

¹ 2011 yılı çalışmalarına birçok kurum ve kişi destek olmuştur. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kazılar Dairesi Başkanı Melik Ayaz ve ekibi, Adana İl Kültür Müdürü Osman Arık ve yardımcıları, Adana Müze Müdürü Kazım Tosun ve tüm Adana Müze çalışanları, Adana Bölge Koruma Kurulu, kazıya Bakanlık temsilcisi olarak katılan Karatepe Müze'den Ahmet Türkmenoğlu'na teşekkür ederiz. Kazıya İsviçre-Bern Üniversitesi, Horst Ehringhaus ve İskenderun Enerji Firmasına (ISKEN) maddî destek sağlamıştır.

² Kazı Prof. Dr. Mirko Novák (Bern) başkanlığında yürütülmüş, kazı başkan yardımcısı olarak Yrd. Doç. Dr. Ekin Kozal (Çanakkale), ekip üyesi olarak Zora Grossen (Bern), Christine Hunziker (Bern), Dr. Natascha Kreutz (Tübingen), Dr. Sabina Kulemann-Ossen (Bern), Sevilay Zeynep Oruç (Bilkent), Ralph Rosenbauer (Bern), Susanne Rutishauser (Bern), Ulrike Wischnewski (Bern), Selim Yıldız (Çanakkale) ve Yrd. Doç. Dr. Derya Yılmaz (Çanakkale); misafir olarak İrem Albayraktaroğlu (Gaziantep) katılmıştır.

³ Kozal-Novák 2010, 480, resim 4.

A1 tabakası olarak tanımlanan yüzey toprağının hemen altında Helenistik Döneme ait A2 evresine ait kalıntılara rastlanmıştır. Bu kalıntılar tek sırası korunmuş taş temel üzerinde yer alan kerpiç üst yapıdan oluşmaktadır. Helenistik Dönem yapıları yüzeye çok yakın olmaları ve erozyon nedeniyle epeyce tahribata uğramıştır. Yapılar dikdörtgen planlı ve basit karakterde olduğundan, bu yapıların Hellenistik Dönem konut mimarîsini yansıttığı anlaşılmaktadır. Bir odanın kapı girişinde (Resim: 4) eşik taşının hemen önünde pişmiş toprak kadın ve çocuğunu taşıyan heykelcik bulunmuştur (Resim: 5). Heykelciğin kapının üzerinde asılı olduğu ve bu nedenle kapı eşiğinde düşmüş olarak bulunduğu tahmin edilmektedir.

B Alanı (Resim: 6)

Platonun kuzeyinde, aşağı şehrin güneyinde, B alanı olarak adlandırılan sondaj açılmıştır. Aynı alanda 2009 yılında yürütülen jeoelektrik çalışmalarında yüzeyden 2m. derinlikte geniş bir duvar tespit edilmiştir. Bu duvarın kazılarla teyit edilmesi ve tarihlenmesi amacıyla bu açma açılmıştır. Jeoelektrik ölçümlerden elde edilen kesitte görülen bu duvarın, yine aşağı şehirde yapılan jeoelektrik ölçümlerde tespit edilen kanalın rıhtım duvarı olduğu tahmin edilmektedir. B alanındaki açma, jeoelektrik kesitte görülen duvarın bulunduğu alana konumlandırılmıştır. Kazılarda, 2 m. kalınlığında, yoğun, koyu kahverengi bir kilden oluşan bir tabakaya rastlanmıştır. Bu dolgunun Ceyhan Nehri'nin taşkın dolgusu olduğu tahmin edilmektedir. Bu dolgu altında, kireçtaşı bir duvarın üst kesimine ulaşılmıştır. Bu bulgu jeoelektrik ölçümlerin doğruluğunu göstermektedir. Bu duvar önümüzdeki yıllarda araştırılacaktır.

Topoğrafya Çalışmaları (Resim: 1)

2011 kazı çalışmalarına ek olarak GPS (Leica GPS 1200) ve takeometre kullanarak yeni bir Ralph Rosenbauer ve Susanne Rutishauser tarafından topoğrafik plan çıkarılmış, veriler CAD programına girilmiş ve kuzey esas alınarak yeni bir karelej sistemi oluşturulmuştur. Yeni topoğrafik plan tepe, aşağı şehir ve nekropol alanlarını kapsamaktadır.

Uydu Görüntülerine Bağlı Değerlendirmeler

Ölçüm ve tarama çalışmalarını desteklemek üzere, 2011 kasım ayında 4 farklı uydudan (Ikonos, GeoEye, World View I ve II) görüntü alınmıştır. Uydulardan alınan görüntü zaman dilimleri 11.10.2009 ve 02.10.2011 tarihlerini kapsamaktadır. Dört uydu görüntüsünün tümü geometrik düzeltmelerle kullanılabilir hâle getirilmelidir. Bu nedenle, 2012 yılında ilgili noktalardan GPS ölçümleri alınarak çalışma tamamlanacaktır. Buna rağmen, ilk değerlendirmeler önemli sonuçlar vermiştir. Ceyhan Nehri'nin antik dönemlere ait yatağı, tuz katkılı dolguların oluşturduğu farklılıktan dolayı tespit edilebilmektedir. Ayrıca, bu çalışmalar 1996 yılı kazı başkanı Prof. Dr. Barthel Hrouda'nın ekip üyesi Ludwig Masch tarafından eski nehir yatağının dolguları üzerine yapılan jeolojik değerlendirmelerin doğruluğunu göstermektedir. Eski nehir yatağının dolgusundan sediment ve C14 örnekleri alınırsa, nehir yatağını tarihlemek mümkün olacaktır. Eski nehir yatağının, Hitit kabartması ile çağdaş ve bugünkü nehir yatağından daha kuzeyde olduğu kanıtlanabilirse, kabartmanın nehir kenarında değil, doğudan gelen antik yol üzerinde yer aldığı görüşünün doğruluğu tespit edilebilecektir. Böylelikle kabartma Hitit Dönemi kentinin kalıntılarından biri olarak değerlendirilebilecektir.

Buna ek olarak, uydu görüntülerinde anıtsal nitelikte iki yapı tespit edilmiştir.

Birinci yapı jeofizik taramalarında da görülmektedir ve tepenin güneybatısında yer almaktadır. İkinci yapı ise uzun dikdörtgen bir yapıya sahiptir ve tepenin kuzeyindeki platonun orta kesimde bulunmaktadır. Yapı ortada yer alan iki büyük ana oda etrafındaki küçük odalardan oluşan bir planda yapılmıştır. Her iki yapının da tarihlendirilmesi için 2012 yılında kazısının yapılması öngörülmektedir.

Jeofizik Tarama

Jeofizik tarama hem höyükte hem de aşağı şehirde yürütülmüştür. Höyüğün iki ayrı kesiminde, Sezyum-Manyetometre (Geometrics G858g) ile toplam 20,000 m² lik alanda jeomanyetik test ölçümleri yapılmıştır. Birinci kesim tepenin batısındaki aşağı şehri, ikinci kesim ise 1994 yılında Prof. Dr. Barthel Hrouda'nın ekibi tarafından taranan alan ile birleşerek tepenin en yüksek kesimi ile platonun bir bölümünü kapsamaktadır. Aşağı şehir alanında, jeofizik çalışmalarına paralel olarak, yüzey araştırması yapılmıştır. Bu sayede, jeofizik ölçümlerde saptanan yapıların dönemleri hakkında fikir edinilebilecektir.

Jeofizik tarama sonucunda tepede çok sayıda duvar tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra tepenin en yüksek kesiminin güney yamacında kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapıya çok yakın olan 1936 yılında John Garstang tarafından açılan C sondajının ve höyüğün farklı yerlerine dağılan Garstang'ın diğer açmalarının yerleri saptanabilmiştir. Böylece Garstang açmaları yeni topoğrafik planın ve karelaç ağının içerisine yerleştirilebilmektedir. Adana Müzesi'nde bulunan aslan başlı sütun kaidesinin de yeni dönem kazılarının yürütüldüğü A alanında bulunduğu kesinlik kazanmıştır.

Aşağı Şehir Yüzey Araştırması

2007 yılından itibaren höyüğün kuzey eteğinden başlayarak, Ceyhan nehri kıyısına kadar aşağı şehir olarak tanımlanan alanda yüzey araştırması yapılmaktadır. Aynı alan jeomanyetik yöntemlerle de taranmaktadır. Bu çalışmalar, aşağı şehrin farklı dönemler boyunca boyutlarının ve sınırlarının tespit edilmesine yöneliktir. Ayrıca, burada bir mezarlık alanı olup olmadığı da araştırılacaktır.

2011 yılında höyüğün güneybatı kısmındaki tarlada 20x20m. ölçülerindeki 51 adet gridden malzeme toplanmıştır (Resim: 7). Aşağı şehirde Kalkolitik, Erken, Orta, Geç Tunç Çağları, Demir Çağı, Helenistik, Bizans, Osmanlı Dönemlerine ait seramikler toplanmıştır. Dağılım haritaları incelendiğinde Geç Tunç Çağı, Demir Çağı ve Helenistik Döneme ait seramiklerin geniş bir alana yayıldığı anlaşılmaktadır. Höyüğün güneybatısında M.Ö. 1. binyıla ait pişmiş toprak lâhit parçaları yoğun olarak görülmektedir. Aşağı şehirde bu alanda seramiklerin çok yoğun olması da dikkati çekmektedir. Parçalarının höyüğün güneybatısından başlayarak batıya doğru uzanan alanda ele geçirilmesi, bu alanın da mezarlık alanı olarak kullanıldığına ya da nekropol alanının devamı olduğuna işaret etmektedir. Genel olarak seramik yoğunluğu höyükten uzaklaştıkça azalmaktadır. Yüzey araştırmasında herhangi bir mimarî kalıntıya rastlanmamıştır.

Çanak Çömlek Çalışmaları

Çanak çömlek çalışmaları höyükte Kalkolitik Dönemden Hellenistik Döneme kadar yerleşimin devam ettiğini göstermektedir. Kalkolitik Dönem ve Erken Tunç Çağı seramikleri Yrd. Doç. Dr. Derya Yılmaz, Orta ve Geç Tunç Çağları Yrd. Doç. Dr. Ekin Kozal, Demir Çağı Dr. Sabina Kulemann-Ossen, Hellenistik Dönem Dr. Natascha Kreutz tarafından çalışılmaktadır.

Kalkolitik Dönem ve Erken Tunç Çağı çanak çömleği yeni dönem kazıları kapsamında sadece aşağı şehir yüzey araştırmasında bulunmuştur. Kalkolitik Döneme tarihlenen mal grupları saman yüzlü mal grubu, Ubaid benzeri boyalı mal grubu, koyu yüzlü açkılı ve kaba mal gruplarıdır. Erken Tunç Çağında ise koyu yüzlü açkılı, kaba mallar, yalın mal, *brittle orange*, *red streak burnished ware*, kazıma bezekli mal grubu, *metallic ware* görülmektedir. Her iki dönemde de en sık görülen formlar kâse, pişirme ve saklama kaplarıdır.

Orta ve Geç Tunç Çağlarında en sık görülen form kâse, çanak, çömlek ve testilerdir. Orta Tunç Çağının en yaygın formu omurgalı kâselerdir (Resim: 8). Bu kâselerin yüzeyi genellikle astarlı ve perdahlıdır. Bazı örneklerde siyah boya bezeme ile içi noktalı “kelebek” motifi görülmektedir. Bu grup Kilikya-Amik boyalıları grubu içinde değerlendirilebilir. Aynı mal grubuna ait geometrik motiflerle bezenmiş testiler de bulunmuştur. Tarak bezemeli el yapımı bir testiye ait gövde parçasının paraleli Kilise Tepe’den Orta Tunç Çağından bilinmektedir.⁴ Düğme biçimli kaideye sahip kaplar Tarsus-Gözlükule seramikleri ile benzerlik göstermektedir.⁵ Çift renk boyalı şerit ve zikzak motifleri ile bezenmiş *bichrome* mal grubuna ait bir parça olasılıkla Kıbrıs kökenlidir. Yukarıda bahsi geçen Orta Tunç Çağı mal gruplarının Geç Tunç Çağı I döneminde de devam etmiş olabileceğinden, bu mal grupları bu aşamada Orta Tunç-Geç Tunç I malları olarak da sınıflandırılabilirler. Bu mal grupların üretim ve kullanım dönemlerinin saptanması çalışmanın amaçlarından birisidir.⁶

Geç Tunç Çağı çanak çömleği, Kilikya ve Hitit çanak çömleği formlarıyla paralellik gösteren mal gruplarından oluşmaktadır.⁷ Geç Tunç I-II dönemlerinde ağırlıklı olarak yalın mal grubuna ait kase tabak, çömlek, şişe, testi, *pithos* formları görülmektedir. Yalın mallar arasında en sık görülen form kasedir (Resim: 9). Kırmızı, kırmızımsı kahverengi, kahverengi tonlarında astarlı örnekler az da olsa bulunmuştur. Üzerinde çömlekçi işareti olan bir parça da yine Kilikya ve Orta Anadolu Hitit yerleşimleri ile benzeşmektedir (Resim: 10).⁸

Demir Çağı Kıbrıs etkili seramiklere ait örnekler önceki raporlarda yayınlanmıştır. Bu grubun dışında kalan yalın mallar ile pişirme kapları yerel özellikler ve Assur etkisi göstermektedir. Yalın mallar Demir Çağı seramikleri içindeki en büyük gruptur. Yalın mal grubuna ait ağız dışı dönük omurgalı kaseler Geç Assur yerleşimlerinde görülen kaseler ile benzerlik göstermektedir. Yalın mallar ağırlıklı olarak mineral katkıdır. Saman katkılı örnekler sayıca çok azdır. Pişirme kaplarının tümü sadece mineral katkılı mal grubundan üretilmiştir. Diğer Kilikya yerleşimlerinden de bilinen, Geç Tunç II-Erken Demir Çağına tarihlenen *cross hatched ware* mal grubuna ait bir gövde parçası da bulunmuştur (resim 11).⁹

Buluntular

2011 yılı buluntuları arasında Orta Tunç Çağına (Resim: 12) ve Helenistik Döneme

⁴ Symington 2007, 324-325, resim 384:525-531.

⁵ Goldman 1956, 169, resim 368:790.

⁶ Bu mal gruplarının paralelleri: Tarsus-Gözlükule (Goldman 1956, Slane 1987); Mersin-Yumuktepe (Garstang 1953); Kinet Höyük (Gates 2001); Kilise Tepe (Symington 2007, Postage/Thomas 2007).

⁷ Kilise Tepe (Hansen/Postgate 2007); Mersin-Soli (Yağcı 2003); Mersin-Yumuktepe (Sevin/Köroğlu 2004); Tarsus-Gözlükule (Goldman 1956); Kinet Höyük (Gates 2001, 2006); Boğazköy (Parzinger/Sanz 1992).

⁸ Kinet Höyük 14 (Gates 2001, 140-141, resim 6, 8), Mersin-Soli (Yağcı 2003, 97, 103, resim 13).

⁹ Bu mal grubu ile ilgili genel değerlendirme için bkz. Yağcı 2010.

(Resim: 5) tarihlenen iki pişmiş toprak heykelcik dikkat çekmektedir. Orta Tunç Çağı çanak çömleği ve buluntuları, Orta Tunç Çağı yerleşiminin geniş bir alana yayıldığı ve yoğun bir iskâna sahip olduğunu göstermektedir. Orta Tunç Çağı heykelciği kalıpta üretilmiş olup çıplak bir kadını betimlemektedir (Resim: 12). Bu tip heykelcikler Kuzey Suriye heykel sanatı için tipiktir. Prof. Hrouda tarafından yürütülen kazılarda da bulunan Suriye tipi pişmiş toprak heykelcik Orta Tunç Çağına tarihlenmektedir. Bu buluntular, M.Ö. 2. binyıl da Kilikya Bölgesi'nin Kuzey Suriye ile yakın kültürel ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Sirkeli Höyük'te yürütülen kazılar, höyüğün stratigrafisinin Kilikya Bölgesinin kronolojisi ve diğer bölgelerle karşılaştırma için önemli olduğunu göstermiştir. Stratigrafi, seramik ve buluntu çalışmaları, höyük ve çevresindeki yerleşimin Kalkolitik Dönemden Helenistik Döneme uzanan kronolojik dizinini oluşturmayı amaçlamaktadır. Yerleşimin, Tunç ve Demir Çağlarında Anadolu'nun farklı bölgeleri, Suriye, Mezopotamya ve Kıbrıs ile kültürel ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. Geç Tunç Çağı seramiklerinin Orta Anadolu; Orta Demir Çağı seramiklerinin ise hem Kıbrıs, hem de Assur etkisini göstermesi bölgeler arası ilişkilere işaret etmektedir. Ortaya çıkarılan buluntular höyüğün Ovalık Kilikya kültürünü yansıtan Mersin-Yumuktepe, Mersin-Soli, Tarsus-Gözlükule, Tatarlı Höyük ve Kinet Höyük yerleşimleriyle aynı kültürü paylaştığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Yeni Dönem Kazıları

- Ahrens A., E. KOZAL , C. KÜMMEL, I. Laube, M. NOVÁK
2008a "Sirkeli Höyük - Kulturkontakte in Kilikien. Vorbericht über die Kampagnen 2006 und 2007 der deutsch-türkischen Mission", Istanbuler Mitteilungen 58, 67-107.
- AHRENS A., E. KOZAL, C. KÜMMEL, I. LAUBE, M. NOVÁK
2008b "Sirkeli Höyük in Kilikien – Festung oder Kultstadt?", Antike Welt 2008/3, 42-46.
- AHRENS, A., E. KOZAL, M. NOVÁK
2010 "The Archaeology of Sirkeli Höyük. A General View from the 4th to the 1st Millennium B.C". P. Matthiae, F. Pinnock, L. Nigro, N. Marchetti (Eds.), Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Near East, May 5th-10th 2008, "Sapienza" – Università di Roma, Vol. 2, 55-74, Wiesbaden 2010: Harrassowitz Verlag.
- KOZAL E., M. NOVÁK
2009 "Sirkeli Höyük, Kilikya'da Bir Yerleşim", Arkeoatlas 2009, 36-41. Kreutz, N.
2012 "Die Siedlung auf dem Sirkeli Höyük (Prov. Adana) in hellenistischer Zeit", Hoffmann, A., R. Posamentir, M. H. Sayar (Eds.), Hellenismus in der Kilikia Pedias (Byzas 14), Istanbul, 139-155.
- NOVÁK M., E. KOZAL, C. KÜMMEL, A. AHRENS, I.LAUBE
2009 "2006-2007 Yıllarında Sirkeli Höyük'te Yapılan Türk-Alman Kazıları", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.cilt, Ankara, 297-310.

NOVÁK, M., E. KOZAL

2010 “Sirkeli Höyük’te 2008 Yılı Çalışmaları”, 31. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, Ankara, 477-490.

2010 Sirkeli Höyük”, Aktüel Arkeoloji Temmuz 2010-16, 34-37.

2011 “Sirkeli Höyük 2009 Yılı Çalışmaları”, 32. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt, Ankara, 42-50.

Eski Dönem Kazıları

EHRINGHAUS, H.

1995a “Hethitisches Felsrelief der Grossreichszeit entdeckt“, Antike Welt 26/1, 66.

1995b “Ein neues hethitisches Felsrelief am Sirkeli Höyük in der Çukurova”, Antike Welt 26/2, 118-119.

1999a “Vorläufiger Bericht über die Ausgrabung auf dem Sirkeli Höyük, Provinz Adana / Türkei im Jahre 1997”, Istanbul Mitteilungen 49, 83-140.

1999b “Grabungen am Sirkeli Höyük 1997”, XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, 383-397.

2005 Götter, Herrscher, Inschriften. Die Felsreliefs der hethitischen Großreichszeit in der Türkei, Mainz (= Zaberns Bildbände der Archäologie).

GARSTANG, J.

1937 “Explorations in Cilicia. The Neilson Expedition: Preliminary Report I” Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology 24, 52-64.

1938 “Explorations in Cilicia. The Neilson Expedition: Preliminary Report II” Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology 25, 12-23.

HROUDA, B.

1997a “Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungsergebnisse auf dem Sirkeli Höyük / Südtürkei von 1992-1996”, Istanbul Mitteilungen 47, 91-150.

1997b “»Damnatio memoriae ?« Neue Beobachtungen am Relief Nr. 2 bei Sirkeli/ Türkei”, Antike Welt 28/6, 471-474.

1997c “Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungsergebnisse auf dem Sirkeli Höyük / Südtürkei von 1992-1995”, XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 291-311.

1998 “Survey in der Umgebung von Sirkeli Höyük 1994”, G. Arsebük, M. J. Mellink, W. Schirmer (Ed.), Light on Top of the Black Hill. Studies presented to Halet Çambel, Istanbul, 427-433.

Diğer Kaynaklar

GARSTANG, J.

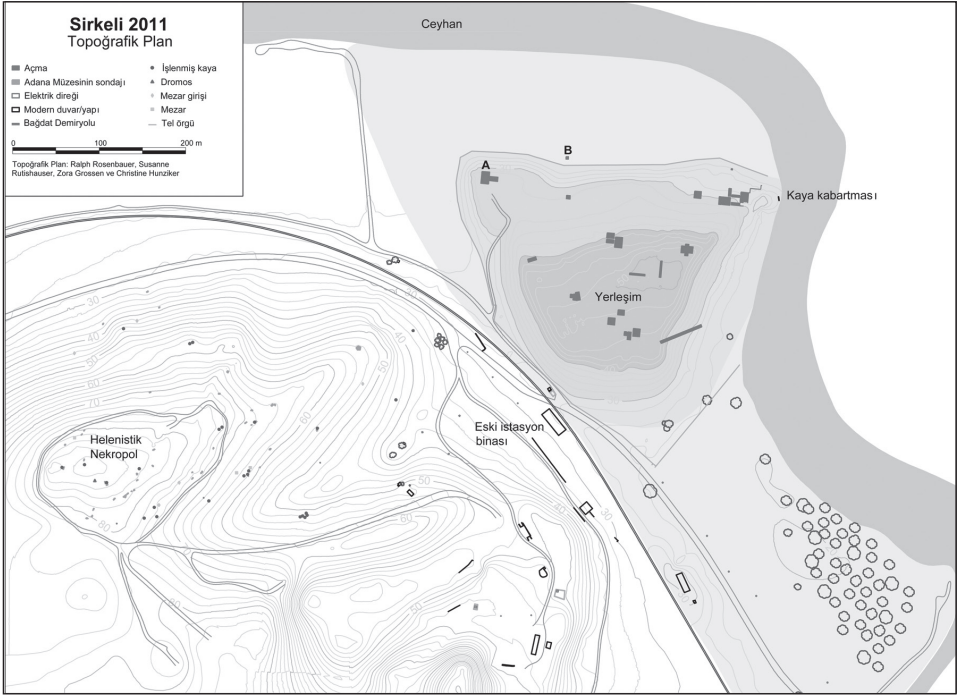
1953 Prehistoric Mersin: Yümük Tepe in Southern Turkey, Oxford 1953.

GATES, M.-H.

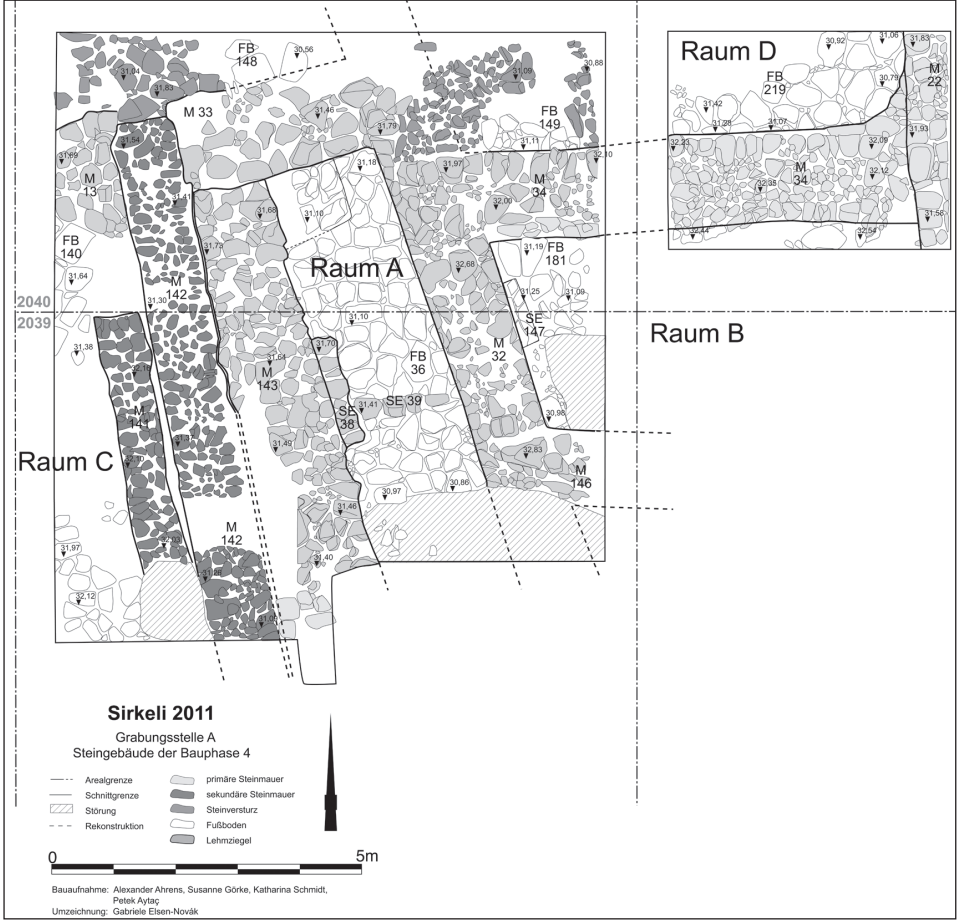
2001 “Potmarks at Kinet Höyük and the Hittite Ceramic Industry”, É. Jean, A.M. Dinçol, S. Durugönül (Eds.), Kilikya: Mekânlar ve Yerel Güçler (M.Ö. 2. binyıl – M.S. 4. yüzyıl). Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, İstanbul 2-5 Kasım 1999, Paris, 137-157.

2006 “Dating the Hittite Levels at Kinet Höyük: A Revised Chronology” D.P. Mielke, U. D. Schoop, J. Seeher (Eds.), Strukturierung und Datierung in der hethitischen Archäologie, BYZAS 4, İstanbul 2005, 293-309.

- GOLDMAN, H.
1956 Excavation at Gözlü Kule, Tarsus II. From the Neolithic through the Bronze Age, Princeton.
- HANSEN, C., J.N. POSTGATE
2007 "Pottery from Level III", N. Postgate, D. Thomas (Eds.), Excavations at Kilise Tepe 1994-98. From Bronze Age to Byzantine in Western Cilicia, Cambridge, 329-42.
- PARZINGEN, H., R. SANZ
1992 Die Oberstadt von Hattusa. Hethitische Keramik aus dem zentralen Tempelviertel. Funde aus den Grabungen 1982-1987, Berlin.
- SEVİN V., K. KÖROĞLU
2004 "Late Bronze Age at Yumuktepe: New Evidence from Step-Trench South", I. Caneva, V. Sevin (Eds.), Mersin-Yumuktepe. A Reappraisal, Lecce, 73-83.
- SLANE, D.
1987 Middle and Late Bronze Age Architecture and Pottery in Gözlü Kule, Tarsus: A New Analysis, Ann Arbor.
- SYMINGTON, D.
2007 "The Middle Bronze Age Pottery", N. Postgate, D. Thomas (Ed.), Excavations at Kilise Tepe 1994-98. From Bronze Age to Byzantine in Western Cilicia, Cambridge, 319-328.
- YAĞCI, R.
2003 "The Stratigraphy of Cyprus WS II and Mycenaean Cups in Soli Höyük Excavations", B. Fischer, H. Genz, E. Jean, K. Köroğlu (Eds.), Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop, Istanbul, November 8-9, 2002, İstanbul, 93-106.
- 2010 "Pottery with Hatched Decoration at Soli Höyük in the Late Bronze Age", A. Süel (Ed.), VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 25-31. Ağustos 2008, II. Cilt, Ankara, 971-986.

Resim 1: 2011 yılında yapılmış yeni topoğrafik plan, A ve B alanları

Resim 3: A4 tabakasına ait mimarî kalıntılar (Demir Çağı)

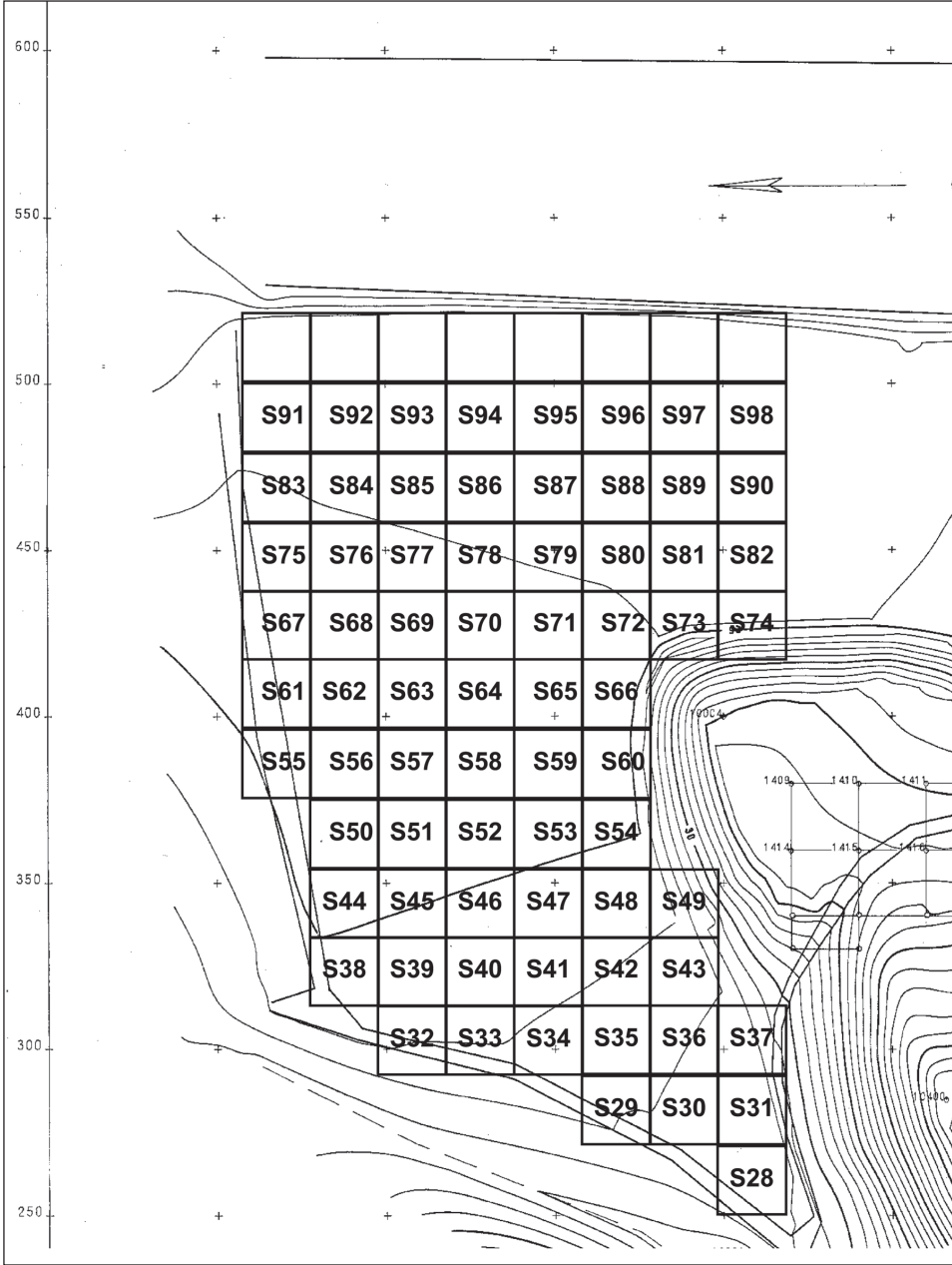
Resim 4: A2 tabakasına ait mimarî kalıntılar (Helenistik Dönem, Foto: Susanne Rutishauser)

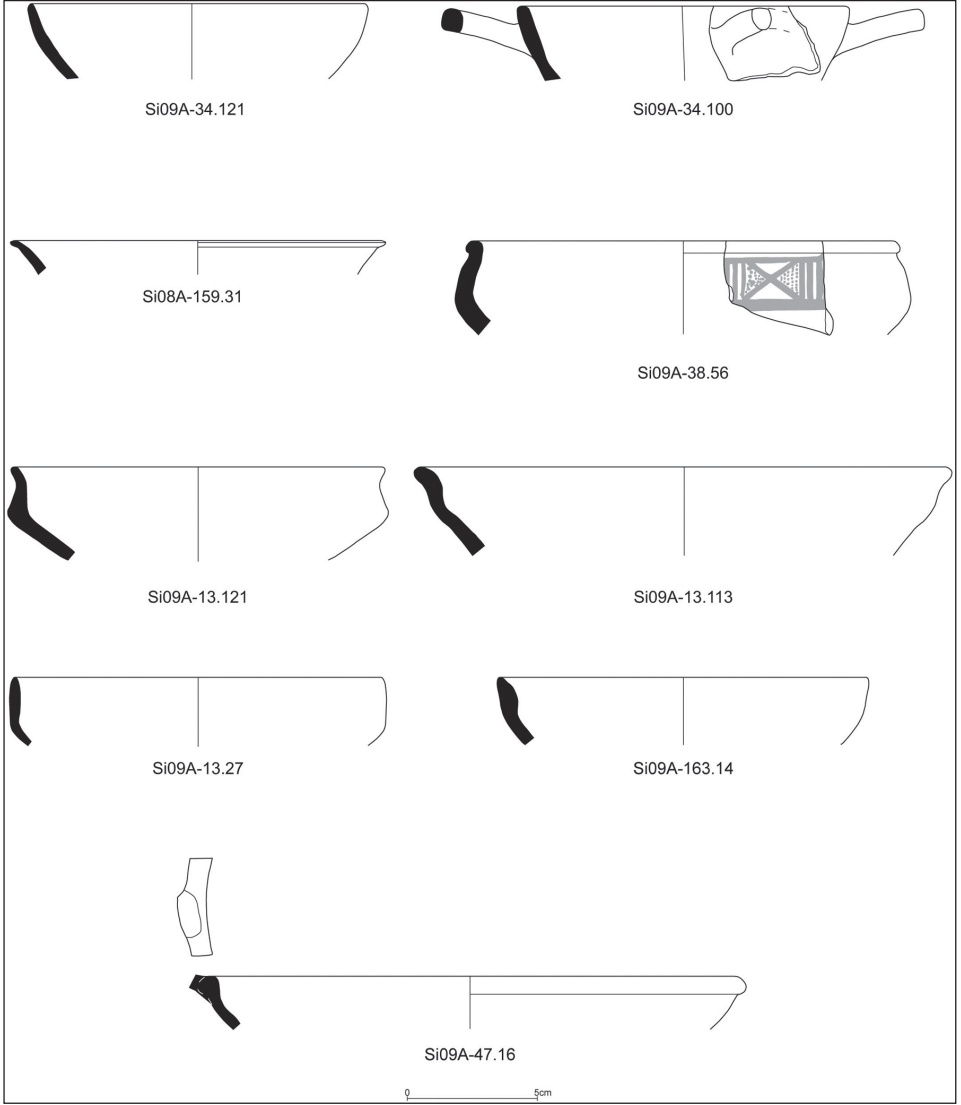
Resim 5: A2 tabakasında bulunmuş pişmiş toprak heykelcik (Helenistik Dönem, Foto: Ralph Rosenbauer)

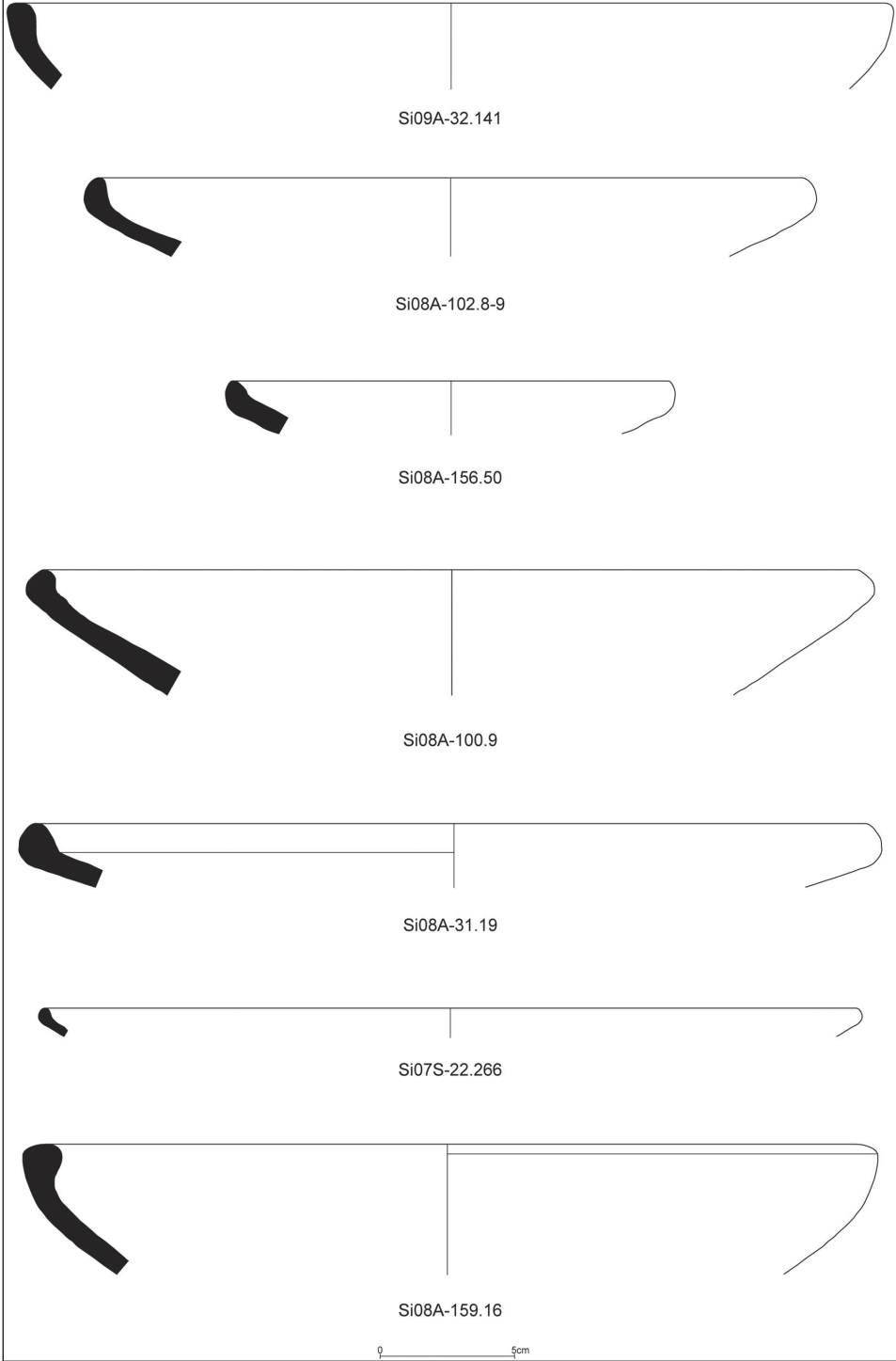
Resim 6: B alanı genel görünüm (Foto: Susanne Rutishauser)

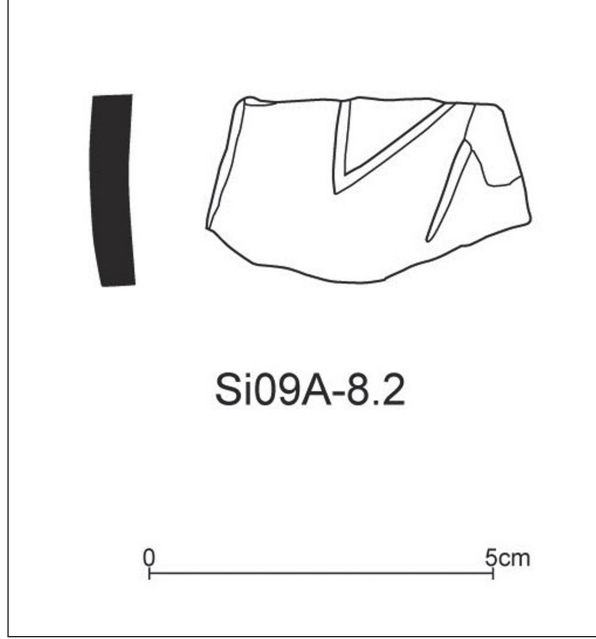
Resim 7: 2011 yılında taranan aşağı şehrin batı kesimi

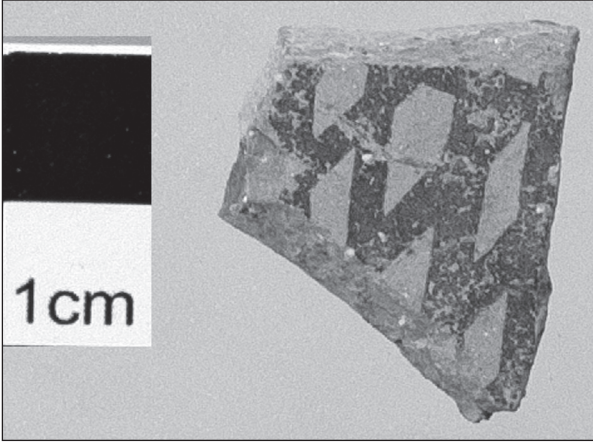
Resim 8: Orta Tunç Çağı Seramiği (Çizim: Selim Yıldız, Gabriele Elsen-Novák)

Resim 9: Geç Tunç Çağı Seramiği (Çizim: Selim Yıldız, Gabriele Elsen-Novák)

Resim 10: “Çömlekçi işaretli” gövde parçası (Geç Tunç Çağı, Çizim: Selim Yıldız, Gabriele Elsen-Novák)

Resim 11: Cross Hatched Ware gövde parçası (Geç Tunç-Erken Demir Çağı, Foto: Ralph Rosenbauer)

Resim 12: Suriye kökenli pişmiş toprak heykelcik (Orta Tunç Çağı, Foto: Ralph Rosenbauer)

DEĞERLİ BİLİM ADAMI

Genel Müdürlüğümüzce her yıl düzenlenen “Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu”nda sunduğunuz raporlar, bu yıl da kitap olarak basılacaktır. Göndereceğiniz rapor metnininin aşağıda belirtilen kurallara uygun olması, kitapların zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır.

Yayın Kuralları

1. Yazıların A4 kağıda, 13x19 cm. lik bir alan içinde 10 punto ile, başlığın 14 punto ile tirelemeye dikkat edilerek, Arial ya da Times fontu ile 10 sayfa yazılması,
 2. Dipnot numaralarının metin içinde belirtilerek sayfaların alt kısmına 8 punto ile yazılması,
 3. Dipnot ve kaynakçada kitap ve dergi isimlerinin italik yazılması,
 4. Çizim ve fotoğrafların toplam adedinin 15 olması, CD’ye JPG veya TIFF olarak 300 pixel/inch, renk modlarının CMYK veya Grayscale olarak kaydedilmesi, kesinlikle word sayfası olarak düzenlenmemesi,
 5. Haritalar (Harita:), Çizimler (Çizim:), Resimler (Resim:) olarak belirtildikten sonra altlarına yazı yazılması ve kesinlikle levha sisteminin kullanılmaması,
 6. Yazılara mutlaka isim, unvan ve yazışma adresinin yazılması,
 7. CD’ye kaydedilmiş metnin çıktısının da gönderilmesi ve çıktı ile CD kaydının uyumlu olması (aksi hâlde CD kaydı esas alınacaktır),
 8. Raporların sempozyum esnasında teslim edilmesi veya en geç 1 Ağustos gününe kadar “Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü II. Meclis Binası Ulus/ANKARA” adresine gönderilmesi gerekmektedir.
- Yayın kurallarına uymayan veya geç gelen yazılar kesinlikle yayınlanmayacak ve iade edilmeyecektir.

Bilgilerinizi rica eder, çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Not: Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı’na Bakanlığımızın www.kultur.gov.tr adresinden ulaşılabilir.

DEAR COLLEAGUES

The reports which you will submit during the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as usual.

In order to receive a qualitative print and to complete the publication on time, we kindly request you to send the texts of your reports with in the context of form mentioned below:

1- The writings to be on A4 paper, not exceeding the writing space of 13.5x19 cm, with Arial or Times font in 10 pts. Kindly pay attention to using dashes (-) when necessary in the text, and the text to be maximum 10 pages

* The title to be written in 14 pts, bold,

* Footnotes to be written below the text, with their numbers indicated within the text, in 8 pts at the page where it is mentioned,

* At the footnotes and the bibliography, the names of the books and the periodicals to be written in Italic character.

2- The total number of the drawings and the pictures to be at most 15. If it is possible, you are requested to scan the photographs and to save on CD as JPG on a separate file out of the text with 300 pixel/inch; colour of mods of these photographs must be CMYK or Grayscale; photographs to be taken by digital camera,

3- Please write (Drawing) for the drawings (Fig.) for the figures, pictures, and (Map) for the maps as subtitle and please do not use table system.

4- Kindly write your name, title and communication address on the papers.

5- Please send the print out of the text that to get her with loading the text on a (new) diskette or CD.

6- The print out of the text you will send and the text in the diskette or CD, should be compatible, (or else the text in the diskette/CD will be accepted) with each other.

Kindly give your texts during the symposium or send until August 1, to the below address:

“Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, II. Meclis Binası Ulus/Ankara/TURKEY”

The reports which do not follow the rules or are sent late, will not be published and will not be given back.

Note: The books of the Symposium are available on www.kultur.gov.tr